













7





Ad. Hume.

Copy of the











MANUALE THEOLOGICÆ DOGMATICÆ

---

VOL. I

**De Vera Religione - De Ecclesia Christi**  
**De Fontibus Revelationis**

*Nihil obstat.*

Brioci, die 15<sup>a</sup> Aprilis 1929.

P. M. COMPÈS, C. S. Sp.,

*Doctor in Phil. et in S. Theol., Censor.*

*Imprimatur.*

Brioci, die 18<sup>a</sup> Aprilis 1929.

† FRANCISCUS JOANNES-MARIA

*Episc. Briocen. et Trecoren.*



**Canonicus J. M. HERVÉ, S. Th. Dr.**

*In majori Seminario Briocensi professor*

---

MANUALE THEOLOGIAE DOGMATICÆ

---

VOL. I

**De Vera Religione - De Ecclesia Christi  
De Fontibus Revelationis**



PARISIIS

APUD BERCHE ET PAGIS, EDITORES

*69, via dicta de Rennes, 69*

---

(Omnia jura vindicabuntur)



## PRÆFATIO

---

*Benevole Lector,*

Hoc « Manuale », quod hodie tibi offero, initium trahit ab opusculis duobus, quæ jampridem in alumnorum meorum usum confeceram, conatus accurate simul atque summatim exponere ea quæ, ad *Theologiæ Fundamentalis* studium, eis sat essent, quin unquam eorum mens prolixitate aut nimia rerum copia obrueretur.

Haud semel rogatus tum a discipulis, tum a Superioribus ecclesiasticis, tum ab eximiis Magistris, ut, quæ viva voce tradebam de re dogmatica, eadem methodo qua usus fueram in edocendo rem apologeticam, ea in compendium scriptis redigerem, diu quidem dubius fui quid facerem, quum nec laboris difficultas me fugeret, nec quomodo tempus, ad illum congruenter peragendum necessarium, habere possem mihi constaret.

Consiliis tandem et precibus obsequens, opus exarandum suscepi. Mihi certe in animo non fuit novam omnino doctrinam proferre, sed, argumentis logice concatenatis et rite expositis, veram et authenticam proponere doctrinam, quam semper « tenuit ac tenet Sancta Mater Ecclesia » (1), eamque contra errores tum veteris tum præsertim ævi præsentis defendere, ut qui in spem Ecclesiæ adoleseunt, et dogmata fidei, uti par est, agnoscant, et « profanas vocum novitates et oppositiones falsi nominis scientiæ » (2) in æternum devitare queant.

Claritatis gratia, omnia et singula doctrinæ capita semper eodem ordine tractanda esse arbitratus sum : hinc cuique thesi, quæ probanda assumitur, *status questionis* præmittitur cum *dogmatis historia* necnon brevi *errorum* et *veræ doctrinæ* summa ; postea *thesis* enuntiatur, cujus *sensus*, si opus sit, paucis declaratur, et *argumenta*, pro singulis partibus successive afferuntur ; denique ut ipsa menti clariora fiant nec



nimis intricata evadat demonstratio principalis, in *corollariis*, ab ipsa thesi sejunctis, exponenda remittuntur *consecraria practica* aut *minoris momenti puncta*.

Ut autem theologia integra et completa habeatur, methodum *positivam* simul et *scholasticam* amice consociare tentavi : argumentum quidem *Traditionis*, nisi aliud requirat doctrinæ amplitudo aut necessitas, sæpe, brevitatis causa, ad summa capita revocatur ; argumenta vero *scripturistica* præcipua ac firmiora retinentur, et, si necesse sit, contra adversarios defenduntur ; *rationesque theologicæ* non semel ad verbum ex ipso D. Thoma depromuntur, atque, quantum fieri licet, quin fines compendii excedant, evolvuntur et vindicantur. *Fonles* denique, e quibus testimonia desumere est, citantur ex Enchiridion *Denzinger-Bannwart*, ex Enchiridion *Rouët de Journal*, ex Enchiridion *Kirch*, quæ facile et præsto haberi possunt.

Quia vero in gratiam alumnorum Seminarii imprimis opus confectum est, brevitati simul ac perspicuitati consulere intendi : *brevitati* quidem, ut tota omnium tractatum materia, intra quadriennium imo et triennium, tradi possit ; *perspicuitati* quoque, ut doctrina fidei, a studiosis theologiæ candidatis, clare intellecta, ab ipsis postea clare fidelibus proponatur : quod dilucidis rerum definitionibus atque partitionibus, stylo conciso et simplici, aptaque argumentorum dispositione, præstare contendi.

Quod si fructum aliquem, ex operis lectione ac meditatione, retuleris, benevole lector, gratias age Deo O. M., a quo procedit « omne datum optimum et omne donum perfectum » (3) ; si vero aliquis error, præter meam intentionem, huc illucve irriserit, mihi ignosce illumque benigne emenda.

*Brioci, in solemnitate SS. Apostolorum Petri et Pauli,  
anno 1924.*

(1) *Vat.*, sess. 3, cap. 2 de revelat., *Denzinger*, 1788.

(2) 1 *Tim.*, VI, 20.

(3) *Jac.*, I, 17.

# PRÆFATIO

## In quintam editionem

---

In hac nova editione, penitus recognita, mens nostra fuit, non quidem novum opus facere, sed doctrinam jam propositam illustrare et confirmare ex recentioribus disquisitionibus tum criticis tum historicis, ut majori splendore in dies elucens veritas catholica, ad se efficacius « *invitet qui nondum crediderunt et [fideles] certiores faciat firmissimo niti fundamento fidem, quam profitentur.* » (1)

Ut in prima editione, *positivam* simul ac *scholasticam* methodum amice consociare conati sumus : argumentum quidem *Traditionis* paulo ampliori modo declaravimus, utendo certe *testimoniis Patrum*, qui fidem testantur catholicam, sed etiam ac præsertim *Magisterii Ecclesiæ documentis*, Conciliorum nempe decretis, Pontificiis Encyclicis necnon aliis Sanctæ Sedis constitutionibus aut declarationibus, quibus, voce tum solemnium ordinaria, authenticæ et continuo, divina promulgatur veritas; argumenta autem *scholastica* magis ac magis expolire intendimus, duce semper *Angelico Doctore*, ut hominibus bonæ voluntatis clarius appareat dogmata fidei nullo modo cum recta ratione pugnare, sed inter fidem et rationem, e contra, plenam haberi concordiam.

Inter ea quæ speciatim recognovimus, recensendæ sunt quæstiones de *methodo apologetica*, de *miraculo*, de *martirio*, de *unitate Ecclesiæ et sanctitate*, de *Dei existentia*, de *justitia originali*, de *peccato originali*, de *regia Christi potestate*, de *inhabitatione SS. Trinitatis in anima iusti*, de *essentia sacrificii Missæ*, de *confessione*, de *Purgatorio*.

Brioci, 7 Junii 1929, in Solemnitate SS. Cordis Jesu.

J. M. HERVÉ.

(1) *Conc. Vat.*, sess. III, cap. 3 ; *Denzinger*, 1794.





# MANUALE THEOLOGIAE DOGMATICÆ

4 volumes in-8°

Tome I — De Vera Religione. — De Ecclesia Christi. — De Fontibus Revelationis.

Tome II — De Deo Uno et Trino. — De Deo Creante et Elevante. — De Verbo Incarnato. — De B. Virgine. — De Sanctis.

Tome III — De Gratia Christi — De Virtutibus Theologicis. — De Sacramentis in genere. — De Baptismo et Confirmatione.

Tome IV — De S. S. Eucharistia. — De Pœnitentia et Indulgentiis. — De E. Unctione. — De Ordine. — De Matrimonio. — De Novissimis.

**Nota.** — Les tomes se vendent séparément.

Cet ouvrage paraît avec la haute approbation de S. E. le Cardinal BISLETI, Préfet de la S. Congrégation des Séminaires et Universités; de S. E. le Cardinal BILLOT, S. J.; de S. E. le Cardinal CHAROST, Archevêque de Rennes; de NN. SS. les Archevêques de Cambrai, de Régina (Canada), et de Rouen; les Evêques de Saint-Brieuc, de Quimper, de Nantes, de Poitiers, d'Oran, de Mende, d'Annecy, du Puy, de Chartres, d'Orléans, de Bayeux et de Vannes.

---

## Lettre de Son Eminence le Cardinal BISLETI

Préfet de la Sacrée Congrégation des Séminaires et des Universités  
à M. le Chanoine Hervé

SACRA CONGREGAZIONE

DEI SEMINARI E DELLE UNIVERSITÀ

Rome, le 29 juin 1926.

Num. Di Protoc. 297/26

*Monsieur le Chanoine,*

*Le bien de la société chrétienne exige que les prêtres soient formés, non seulement à une fervente piété, mais encore à une connaissance exacte et approfondie des sciences sacrées. Il est donc de la plus haute importance que, pendant les années de leur éducation ecclésiastique, les jeunes lévites aient entre les mains des ouvrages de théologie d'une orthodoxie éprouvée, d'une science solide et, en même temps, par leur brièveté, leur méthode didactique et leur style clair, accessibles aux intelligences ordinaires.*

*C'est pourquoi je vous félicite d'avoir entrepris, après avoir suivi les leçons de maîtres éminents et acquis une longue expérience dans l'enseignement, la composition d'un MANUEL de THEOLOGIE DOGMATIQUE destiné aux grands séminaires.*

*D'excellents juges vous ont loué pour la sûreté de votre doctrine, pour la clarté et la netteté de votre exposition, pour votre fidélité à suivre saint Thomas, qui est le guide parfait dans l'explication de la doctrine révélée. Il m'est agréable de constater que vous vous êtes*

*attaché à la méthode scolastique. Tout en donnant aux arguments de tradition le développement qui leur convient, vous avez su maintenir l'érudition dans de sages limites, vous appliquant, avec raison, à donner surtout aux élèves l'intelligence du dogme par l'analyse théologique faite au moyen des principes de la métaphysique traditionnelle.*

*Je forme le souhait que votre ouvrage se répande pour le plus grand bien de la formation doctrinale des aspirants au sacerdoce.*

*Veuillez agréer, Monsieur le Chanoine, mes félicitations et l'assurance de ma considération et de mon dévouement.*

*Gaëtan Cardinal BISLETI,  
Préfet.*

**Lettre de Son Eminence le Cardinal BILLOT, S. J.**

*Rome, le 20 novembre 1826.*

*Bien cher Monsieur le Chanoine,*

*Je m'empresse de vous remercier du nouvel hommage que vous m'avez fait. Je tiens surtout à vous féliciter d'avoir mené à bon terme un travail aussi considérable, et qui se recommande aux amis des bonnes et solides études, tant par la sûreté et la pureté de la doctrine que par la clarté de l'exposition, la belle ordonnance des matières et tout ce que l'on peut désirer dans un manuel destiné à l'enseignement des Séminaires.*

*J'y ai notamment relevé trois choses. D'abord une entière fidélité aux prescriptions si formelles et si impératives du Code : Philosophiæ rationalis ac Theologiæ studia et alumnorum in his disciplinis institutionem professores omnino pertractent ad Angelici Doctoris rationem, doctrinam et principia, eaque sancte teneant. En second lieu, une juste part faite à la réfutation des plus pernicieuses erreurs contemporaines dont il faut à tout prix préserver, comme de la peste, notre jeunesse cléricale. Enfin, un soin constant de tirer de la spéculation théologique quelque fruit de piété qui rappelle au futur prêtre que ses études doivent lui être un moyen d'avancer toujours dans la connaissance effective des choses divines, et l'aider à former en lui cet homo Dei dont parle saint Paul à Timothée, plus que jamais nécessaire au monde en perdition.*

*Inutile d'ailleurs de vous dire combien j'ai été heureux de la belle lettre que vous a adressée Son Eminence le Cardinal Bisleti, Préfet de la Congrégation des études. Que pourrais-je ajouter à une telle recommandation ? C'est donc dans l'espoir ou plutôt la ferme assurance d'un plein et prompt succès, ad maiorem Dei gloriam, que je vous prie, bien cher ami, d'agréer l'expression des sentiments de sincère amitié de votre bien dévoué in Domino.*

*L. Cardinal BILLOT, S. J.*

# INDEX BIBLIOGRAPHICUS

---

**Fontes** citamus : 1) ex **Denzinger-Bannwart**, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, ed. 16 et 17, Friburgi-Brigoviae, 1928 ; — 2) ex **Rouet de Journal**, *Enchiridion Patristicum*, sed. 6 et 7, Friburgi-Br., 1929 ; — 3) ex **C. Kirch**, *Enchiridion fontium historiae ecclesiae antiquae*, Friburgi-Br., 1910.

**Aarifi**, *L'Anti-Coran ou le Mahométisme condamné par lui-même*, Paris, Leroux, 1927.

**Allard P.**, *Histoire des persécutions pendant les trois premiers siècles*, 3 vol., Paris, Lecoffre, 1885.

*La persécution de Dioclétien et le triomphe de l'Eglise*, 2 vol., *ibid.*, 1895.

*Julien l'Apostat*, 2 vol., *ibid.*

*Les esclaves chrétiens*, Paris, 1900.

*Dix leçons sur le martyre*, Paris, Gabalda, 1907.

**Allier**, *La conversion chez les non-civilisés*, Paris, Payot, 1925.

*Le non-civilisé et nous*, Paris, Payot, 1927.

**Allo**, *Foi et systèmes*, Paris, Bloud, 1908.

*L'Evangile en face du syncrétisme païen*, éd. 2, Paris, Bloud, 1910.

*L'Apocalypse*, Paris, Gabalda, 1921.

*Le scandale de Jésus*, Paris, Grasset, éd. 13, 1927.

**André**, *L'Islam et les races*, Paris, Geuthner.

**Bainvel**, *De Magisterio vivo et Traditione*, Paris, Beauchesne, 1905.

*De Scriptura Sacra*, Paris, Beauchesne, 1910.

*Hors de l'Eglise, pas de salut*, Paris, Beauchesne, 1913.

*De Vera Religione et Apologetica*, Paris, Beauchesne, 1914.

*De Ecclesia Christi*, Paris, Beauchesne, 1926.

*Nature et Surnaturel*, éd. 5, Paris, Beauchesne, 1920.

**Balfour\***, *The foundations of belief*, London, 1895 ; trad. fr., Paris, 1897.

**Balmès**, *Le Protestantisme comparé au Catholicisme*, 3 vol., Paris, 1870.

**Bardy**, *En lisant les Pères*, Tourcoing, 1922.

*La littérature grecque chrétienne*, Bloud et Gay, 1928.

(1) Asterisco designantur scriptores acatholici aut opera in Indicem relata.

- Battifol**, *Etudes d'histoire et de théologie positive*, 1<sup>re</sup> série, Paris, Lecoffre, 1906.  
*L'enseignement de Jésus*, éd. 7, Paris, Bloud, 1905.  
*L'Eglise naissante et le Catholicisme*, éd. 6, Paris, Gabalda, 1915.  
*Orpheus et l'Evangile*, Paris, Gabalda, 1910.  
*La paix constantinienne et le catholicisme*, Paris, *ibid.*, 1914.  
*Le catholicisme de S. Augustin*, Paris, *ibid.*, 1920.  
*Le siège apostolique*, Paris, *ibid.*, 1924.  
*Catholicisme et Papauté, les difficultés anglicanes et russes*, Paris, Gabalda, éd. 2, 1927.
- Baudrillart (Mgr)**, *L'Eglise catholique, la Renaissance et le Protestantisme*, éd. 7, Paris, Bloud, 1905.
- Bellarminus**, *De Controversiis*, 4 in-fol., Paris, 1613.
- Belot G.**, *La conception sociale de la religion dans le sentiment religieux à l'heure actuelle*, Paris, 1919.
- Benoit (Dom)**, *La cité antichrétienne au XIX<sup>e</sup> siècle*, 2 vol., Paris, 1887.
- Benoit XIV**, *De servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione*, 4 vol., Prati, 1840.
- Benoît XV**, *Encyc. Spiritus Paraclitus*, 15 sept. 1920.
- Bertrand L.**, *Devant l'Islam*, Paris, Plon, 1926.
- Bertrin**, *Histoire critique des événements de Lourdes*, Paris, Gabalda, 1914.  
*Un miracle d'aujourd'hui, discussion scientifique*, Paris, *ibid.*, 1909.  
*Ce que répondent les adversaires de Lourdes*, Paris, *ibid.*, 1911.
- Besson (Mgr)**, *L'Homme-Dieu*, éd. 2, Paris, 1879.
- Billot**, *De Deo uno et trino*, éd. 4, Romæ, 1902.  
*De Ecclesia Christi*, 2 vol., Romæ, 1904, 1910.  
*De Ecclesiæ sacramentis*, t. I, éd. 6, Romæ, 1924.  
*De Virtutibus infusus*, éd. 2, Romæ, 1905.  
*De Gratia Christi*, Romæ, 1912.  
*De Inspiratione Sacræ Scripturæ*, éd. 2, Romæ, 1906.  
*De Immutabilitate Traditionis contra modernam hæresim evolutionismi*, éd. 2, Romæ, 1907.  
*La Parousie*, Paris, Beauchesne, 1921.
- Billuart**, *Summa S. Thomæ*, t. V, *De regulis fidei*, Paris, Lecoffre, 1878.
- Blondel**, *L'Action*, Paris, 1893.  
*Lettre sur les exigences de la pensée contemporaine en matière d'apologétique*, 1893.
- Boissarie**, *L'Œuvre de Lourdes*, Paris, Téqui, 1909.  
*Lourdes, Les guérisons*, 4 vol., Paris, Bonne Presse, 1926.
- Boissier G.**, *La fin du paganisme*, 2 vol., Paris, Hachette, 1913.  
*La religion romaine*, Paris, Hachette, 1878.
- Bonnot (De)**, *Le Miracle et ses contrefaçons*.  
*Le Miracle et les sciences médicales*.
- Bossuet**, *Elévations sur les mystères*, Versailles, 1821.  
*Méditations sur l'Evangile*, 2 vol., Versailles, 1821.  
*Histoire des Variations des Eglises protestantes*, 3 vol., Versailles, 1821.



- Boulx, *Tractatus de Papa*, 3 vol., Paris, Lecoffre, 1870.  
*Tractatus de Episcopo*, 2 vol., Paris, Lecoffre, 1859.
- Bougaud (Mgr), *Le Christianisme et les temps présents*, 5 vol., éd. 8, Paris, Poussielgue, 1901.
- Boulanger, *Orphée, rapports de l'Orphisme et du Christianisme*, Paris, Rieder, 1925.
- Bourchany, Périer, Tixeront, *Conférences apologetiques*, Paris, Gabalda, 1910.
- Bournet L., *Le Christianisme naissant*, Paris, Téqui, 1923.
- Bousquet, *L'unité de l'Eglise et le schisme grec*, Paris, Beauchesne, 1913.
- Boutroux\*, *Science et religion*, Paris, Alcan, 1908.
- Bovon\*, *Dogmatique chrétienne*, Paris, Fischbacher, 1896.  
*Théologie du Nouveau Testament*, Lausanne, 1902.
- Brian-Chaninov, *L'Eglise russe*, éd. 7, Paris, Grasset, 1928.
- Bricout, *Où en est l'histoire des religions*, 2 vol., Paris, Letouzey, 1911.
- Brillant M., *Les mystères d'Eleusis*, Paris, 1921.  
*Quelques sacristains de la chapelle laïque*, Paris, 1926.
- Brogie (De), *Problèmes et conclusions de l'histoire des religions*, Paris, 1885.  
*Religion et critique*, Paris, Lecoffre, 1896.  
*Les fondements intellectuels de la foi*, Paris, Bloud, 1905.
- Bros A., *La religion des peuples non civilisés*, éd. 2, Paris, Lethielleux, 1907.  
*L'ethnologie religieuse*, Paris, Bloud, 1923.
- Brucker, *Questions actuelles d'Ecriture sainte*, Paris, 1895.
- Brunhes, *Christianisme et Catholicisme*, Paris, Beauchesne, 1924  
*La Foi et sa justification rationnelle*, Paris, Bloud, 1927.
- Buonaiuti\*, *Le Modernisme catholique*, Paris, Rieder (trad. fr.), 1927.
- Buysse P., *Vers la Croyance*, éd. 3, Lille, Desclée, 1926.  
*Vers la foi catholique : L'Eglise de Jésus*, Paris, 1925.  
*Vers la foi catholique : Jésus devant la critique*, Paris, Giraudon, 1926.
- Cabrol-Leclercq, *Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie*, Paris, Letouzey, 1907 sq.
- Calmes, *Qu'est-ce que l'Ecriture sainte ?* Paris, Bloud, 1899.  
*L'Evangile selon S. Jean*, Paris, Lecoffre, 1904.
- Capéran, *Le problème du salut des Infidèles*, essai historique, essai théologique, 2 vol., Paris, Beauchesne, 1912.
- Carra de Vaux, *La doctrine de l'Islam*, Paris, 1909.  
*Les Penseurs de l'Islam*, 5 vol., Paris, Geuthner, 1921-1926.
- Caspar\* E., *Primatus Petri*, Weimar, 1927.
- Castelein, *Le surnaturel dans les apparitions et les guérisons de Lourdes*, Paris, Beauchesne, 1912.
- Cavallera, *Thesaurus doctrinæ catholicæ*, ex documentis magisterii ecclesiastici, Paris, Beauchesne, 1910.
- Cecconi, *Histoire du concile du Vatican*, 4 vol., Paris, Lecoffre, 1887.
- Cerkev, *Ecclesia*, Ljubljana, 1924.
- Champagny (De), *Etudes sur l'empire romain*, 12 vol., Paris, 1876.  
*De la charité chrétienne dans les premiers siècles de l'Eglise*, Paris, Douniol, 1854.  
*Le chemin de la vérité*, éd. 2, Paris, 1874.

- J. Chapman**, *Studies on the early Papacy*, London, 1928.
- Chauvin (Mgr)**, *Jésus-Christ est-il ressuscité ?* Paris, Bloud, 1905.  
*L'Inspiration des divines Ecritures*, Paris, Lethielleux, 1897.  
*Leçons d'Introduction générale*, Paris, 1898.
- Chénou E.**, *Le rôle social de l'Eglise*, Paris, Bloud, 1921.
- Chollet (Mgr)**, *La psychologie du Christ*, Paris, 1903.
- Choupin**, *Valeur des décisions doctrinales et disciplinaires du Saint-Siège*, éd. 2, Paris, Beauchesne, 1913.
- Clérissac**, *Le mystère de l'Eglise*, éd. 3, Saint-Maximin, (Var), 1925.
- Cochin A.**, *L'abolition de l'esclavage*, 2 vol., Paris, 1861.
- Contentau**, *La civilisation phénicienne*, Paris, Payot, 1926.  
*La civilisation assyro-babylonienne*, Paris, Payot, 1922.
- Cordovani**, *Il Revelatore*, Milano, 1925.
- Corluy**, *Spicilegium dogmatico-biblicum*, Gandavi, 1880.
- J. Couturier**, *Le « Book of Common Prayer » et l'Eglise anglicane*, Paris, éd. Spes, 1928.
- Cremer et Labouret**, *Les Bobo (La mentalité mystique) : Matériaux d'ethnographie et de linguistique soudanaises*, Paris, Geuthner, 1927.
- Cremers**, *Kerk en Staat (L'Eglise et l'Etat)*, Bruxelles, 1927.
- Crets**, *De divina B. bllorum inspiratione dissertatio dogmatica*, Lovanii, 1886.
- Creusen et Van Eyen**, *Tabulæ fontium traditionis christianæ, ad annum 1926*, Lovanii, 1926.
- Cristiani**, *Luther et Luthéranisme*, Paris, Bloud, 1908.
- Cros**, *Histoire de Notre-Dame de Lourdes*, 3 vol., Paris, Beauchesne, 1927.
- D'Alès A.**, *Dictionnaire apologétique de la foi catholique*, Paris, Beauchesne.  
*Le dogme de Nicée*, Paris, Beauchesne, 1926.
- Dechamps (Card.)**, *Entretiens sur la démonstration catholique*, Malines, 1861.  
*La question religieuse ; L'infaillibilité et le Concile général*, *ibid*, 1869.
- Dedieu J.**, *Instabilité du Protestantisme*, Paris, Bloud et Gay, 1928.
- Delehaye H.**, *Sanctus, essai sur le culte des saints dans l'antiquité*, Bruxelles, 1927.
- Delmas**, *La religion ou le paganisme des Marquisiens*, Paris, Beauchesne, 1927.
- Demeuran**, *L'Eglise, constitution, droit public*, Paris, Beauchesne, 1914.
- Deschamps et Le Bec**, *Le cas Pierre de Rudder et les objections des médecins*, Paris. Gabalda, 1913.
- Didiot**, *Logique surnaturelle subjective*, Lille, 1891.  
*Logique surnaturelle objective*, Lille, 1892.
- Dollinger\***, *Kirch und Kirchen (L'Eglise et les Eglises)*, Paris, 1862.
- Dorsch**, *Institutiones theologiæ fundamentalis*, 3 vol., Eniponte, éd. 2, 1927.
- Dublanchy**, *La voix de Pierre pour l'indépendance du Pape*, Paris, Bonne Presse, 1926.
- Duperray J.**, *Le Christ dans la vie chrétienne d'après S. Paul*, éd. 4, Paris, Gabalda, 1928.

- Durkeim\***, *L'année sociologique*, Paris, Alcan, 1898.  
*Sociologie et Philosophie*, Paris, Alcan, 1924.  
*Les formes élémentaires de la vie religieuse; le système totémique en Australie*, Paris, Alcan, 1912.
- Dürr Lor.**, *Ursprung und Ausbau der israelitisch-jüdischen Heilandserwartung Ein Beitrag zur Theologie des Alten Testaments*, Berlin, 1925.
- Ermoni**, *La primauté de l'évêque de Rome*, Paris, Bloud, 1902.  
*Les origines de l'épiscopat*, Paris, Bloud, 1905.
- Eymieu**, *Deux arguments pour le Catholicisme*, Paris, éd. Spes, 1923.
- Felder H.**, *Apologetica*, 2 vol., Romæ, Pustet, 1920.
- Fillion**, *Les Saints Evangiles*, Paris, 1888 sq.  
*Les miracles de Notre-Seigneur Jésus-Christ*, Paris, Lethielleux, 1910.  
*Vie de Notre-Seigneur Jésus-Christ*, 3 vol. Paris, Lethielleux, 1922.
- Fouard**, *La vie de Notre-Seigneur Jésus-Christ*, 2 vol., Paris, Gabalda.  
*Saint Pierre*, éd. 10, Paris, Gabalda, 1908.  
*Saint Jean*, éd. 6, Paris, Gabalda, 1913.  
*Saint Paul*, 2 vol., éd. 8, Paris, Gabalda, 1910.
- Fournier P.**, *Histoire des religions non chrétiennes*, éd. 2, Paris, Giraudon, 1928.
- Franzeln**, *De divina Traditione et Scriptura*, éd. 4, Romæ, 1896.  
*Theses de Ecclesia*, op. posthumum, éd. 2, Romæ, 1907.
- Fridrischen A.\***, *Le problème du miracle dans le Christianisme primitif*, Strasbourg, 1925.
- Gardeil A.**, *Le donné révélé et la théologie*, éd. 2, Paris, Gabalda, 1910.  
*La crédibilité et l'apologétique*, éd. 2, Paris, Gabalda, 1928.  
*La notion du lieu théologique*, Paris, Gabalda, 1908.
- Garrigou-Lagrange**, *De Revelatione per Ecclesiam catholicam proposita*, 2 vol., Paris, Gabalda, 1918.  
*De Revelatione*, éd. 3, 1 vol., Paris, Lethielleux, 1925.
- Gemelli**, *Origines de la famille* (trad. Jolivet), Paris, Rivière, 1925.  
*Religione e Scienza-Scienza e Apologetica*, 2 vol., 1920.
- Genouillac (De)**, *L'Eglise chrétienne au temps de S. Ignace d'Antioche*, Paris, Beauchesne, 1907.
- Gibbons (Card.)**, *Faith of our Fathers*, éd. 43, Baltimore, 1893.
- Godard**, *Le Fakirisme*, Paris, Bloud, 1904.
- Gondal**, *Religion*, Paris, Roger, 1905.  
*Miracle*, Paris, Roger, 1905.  
*Mystère et Révélation*, Paris, Roger, 1905.  
*Islamisme et Christianisme*, Paris, Gabalda, 1906.  
*L'Eglise russe*, Paris, Bloud, 1903.
- Gau G.**, *L'Allemagne religieuse*, Paris, 1901.
- Grunderath**, *Histoire du Concile du Vatican*, Paris, 1909 sq.  
*Constitutiones Concilii Vaticani explicatæ*, Friburgi-Brisgoviæ, 1892.
- Grandmaison (De)**, *Jésus-Christ, sa personne, son message, ses preuves*, 2 vol., Paris, Beauchesne, éd. 5, 1928.

- Géa (Dom), *De l'Eglise et de sa divine constitution*, Paris, Palmé, 1885.
- Grivec E., *Doctrina byzantina de primatu et unitate Ecclesiæ*, Ljubljana, 1928.
- Groot (De), *Summa apologetica de Ecclesia catholica*, Ratisbonæ, 1906.
- Guénou, *Le Théosophisme*, Paris, 1921.
- Guéranger (Dom), *De la monarchie pontificale*, Paris, 1870.
- Galgnebert\*, *Modernisme et tradition catholique; Manuel d'histoire ancienne du Christianisme*, Paris, 1906.
- Dieux et Religions*, Paris, Rieder, 1926.
- Harmack\*, *Das Wesendes Christentums*, Leipzig, 1900; (trad. fr. *L'essence du Christianisme*), Paris, Fischbacher, 1907.
- Dogmengeschichte*, éd. 4, Leipzig, 1909 sq.
- Hastings\*, *Dictionary of the Bible*, 5 vol., Edinburgh, 1895 sq.
- Hefélé, *Conciliengeschichte*, Frib.-Br., 1855 sq.; trad. fr., cum notis a H. Leclercq, *Histoire des Conciles*, Paris, Letouzey, 1907 sq.
- Herbert Scott S.\*, *The Eastern Churches and the Papacy*, Sheed and Ward, London, 1928.
- Herbigny (d'), *Theologica de Ecclesia*, 2 vol., Paris, Beauchesne, 1921.
- La Théologie du révélé*, Paris, 1921.
- L'Anglicanisme et l'orthodoxie gréco-slave*, Paris, 1922.
- Hesse et Gleyze\*, *Notions de sociologie*, Paris, Alcan, 1923.
- Heuzé, *Où en est la Métapsychique*, Paris, Gauthier-Villars, 1925.
- Fakirs, Fumistes et Cie*, Paris, 1926.
- Hontheim, *Theodicea sive Theologia naturalis*, Frib.-Brisg., Herder, 1927.
- Hopfl, *Tractatus de Inspiratione Sacre Scripturæ*, Romæ.
- Hostachy, *Joie et sainteté*, 3 vol., Lille, Desclée, 1922-1925.
- Huby J., *Christus*, éd. 3, Paris, Beauchesne, 1916.
- La conversion*, Paris, 1919.
- Hugon, *Hors de l'Eglise, point de salut*, Paris, Téqui, 1914.
- Hugueny, *Critique et Catholique*, t. I, Paris, Letouzey, 1912.
- Hurter, *Theologiæ dogmaticæ compendium*, 3 vol., éd. 9, Eniponte, 1896.
- Kleutgen, *De ipso Deo*, Ratisbonæ, 1881.
- Jacquier et Bourchany, *La résurrection de Jésus-Christ, les miracles évangéliques*, Paris, Gabalda, 1911.
- James\* W., *Varieties of religious experience*, trad. fr. : *L'expérience religieuse*, Paris, Alcan, 1906.
- Pragmatism*, London, 1907; trad. fr., Paris, 1911.
- Janin, *Les Eglises orientales et les rites orientaux*, Paris, Bonne Presse, 1925.
- Journet, *L'union des Eglises*, éd. 9, Paris, Grasset, 1927.
- L'esprit du Protestantisme suisse*, Paris, 1925.
- Jugie, *Theologia dogmatica Christianorum orientalium*, t. I, Paris, Letouzey, 1926.
- La Barre (De), *Faits surnaturels et forces naturelles*, Paris, Bloud.



- Laberthonnière**, *Le dogmatisme moral\**, Paris, 1898.  
*Essai de philosophie religieuse\**, Paris, 1903.  
*Réalisme chrétien et idéalisme grec\**, Paris, 1904.  
*Sur le chemin du catholicisme\**, Paris, Bloud, 1913.  
*Le témoignage des martyrs\** Paris, Bloud, 1912.
- Labeyrie**, *La science de la Foi*, La Chapelle-Montligeon, 1903.
- Ladeuze**, *La résurrection de Jésus-Christ*, Bruxelles, 1908.
- Lagrange**, *Etudes sur les religions sémitiques*, Paris, Lecoffre, 1905.  
*La méthode historique*, Paris, Lecoffre, 1904.  
*Le Messianisme chez les Juifs*, Paris, Gabalda, 1909.  
*Le sens du Christianisme d'après l'exégèse allemande*, Paris, Gabalda, 1918.  
*L'Evangile selon saint Marc*, Paris, 1911.  
*L'Evangile selon saint Luc*, Paris, 1921.  
*L'Evangile selon saint Matthieu*, Paris, 1923.  
*L'Evangile selon saint Jean*, Paris, 1925.  
*L'Epître aux Galates*, ed. 2, Paris, 1926.
- Lallemand**, *Histoire de la charité*, Paris, Picard, 1902 sq.
- Lamennais**, *Essai sur l'Indifférence*, 4 vol., Paris, 1828.
- Lammens**, *L'Islam, croyances et institutions*, Beyrouth, 1926.
- Landrieux (Mgr)**, *L'Islam*, Paris, Lethielleux.
- Lang A.**, *Die loci theologici des Melchior Cano und die Methode des dogmatischen Beweises*, Munchen, 1925.
- Le Bachelet**, *De l'apologétique traditionnelle et de l'apologétique moderne*, Paris, 1897.
- Le Bec (Dr.)**, *Preuves médicales du miracle*, éd. 4, Paris, 1918.  
*Critique et contrôle médical des guérisons surnaturelles*, Paris, 1920.  
*Le supplice de la croix. Les forces inconnues et le miracle*, Paris, Mignard, 1927.
- Lebreton**, *L'Encyclique et la théologie moderniste*, Paris, Beauchesne, 1910.  
*La vie chrétienne au premier siècle de l'Eglise*, édit. 6, Paris, Grasset, 1927.
- Le Camus (Mgr)**, *La vie de Notre-Seigneur Jésus-Christ*, 3 vol., Paris, Oudin, 1907.  
*L'œuvre des Apôtres*, 3 vol., Paris, Oudin, 1905.
- Leclercq H.**, *Les Martyrs*, Paris, Oudin, 1901 sq.
- Lefebvre (Dom)**, *L'Acte de foi*, éd. 2, Paris, Lethielleux, 1904.
- Lemarié**, *Esquisse d'une philosophie*, Paris, Alcan, 1927.
- Lemonnyer**, *La révélation primitive et les données actuelles de la science*, Paris, Gabalda, 1914.
- Léon XIII**, *Lettres apostoliques, encycliques, brevs, etc.*, 7 vol., Paris, Bonne Presse.
- Lepin**, *Jésus, Messie et Fils de Dieu*, Paris, Letouzé, 1905.  
*Les théories de M. Loisy*, Paris, Beauchesne, 1909.  
*Christologie*, commentaire des prop. 27-28 du décret du S. Office « Lamentabili », Paris, Beauchesne, 1908.

- Leroy (Mgr)**, *La religion des primitifs*, Paris, Beauchesne, 1909.
- Leroy Ed.**, *Dogme et critique\**, Paris, Bloud, 1907.
- Leroy O.**, *Essai d'introduction à l'étude de l'économie primitive*, Paris, Geuthner, 1925.
- La raison primitive*, Paris, Geuthner, 1927.
- Lescœur**, *La science et les faits surnaturels contemporains*, Paris, Roger, 1900.
- Lévy-Bruhl\***, *La morale et la science des mœurs*, Paris, Alcan, 1903.
- Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures*, éd. 7, Paris, 1927.
- La mentalité primitive*, éd. 4, Paris, Alcan, 1927.
- L'âme primitive*, Paris, 1927.
- Lietzmann**, *Petrus und Paulus in Rome*, éd. 2, Berlin, 1927.
- Loisy\***, *Etudes bibliques*, Paris, 1901.
- L'Evangile et l'Eglise*, éd. 4, Paris, 1908.
- Autour d'un petit livre*, éd. 2, Paris, 1903.
- Simple réflexions sur le décret du S. office et l'encyclique*, Paris, 1908.
- Les Evangiles synoptiques*, 2 vol., Paris, 1907-1908.
- Les mystères païens et le mystère chrétien*, Paris, 1919.
- La Religion*, Paris, 1917.
- Les Actes des Apôtres*, Paris, 1920.
- Essai historique sur le sacrifice*, Paris, Nourry, 1920.
- Louismet**, *Le mystère de Jésus*, Paris, Téqui, 1926.
- Mainage**, *Introduction à la psychologie de la conversion*, Paris, 1913.
- La psychologie de la conversion*, Paris, Beauchesne, 1919.
- Les religions de la préhistoire*, Paris, Desclée, 1921.
- La religion spirite*, Paris, 1921.
- Les principes de la théosophie*, Paris, 1922.
- L'Immortalité*, Paris, Téqui, 1926.
- Mangenot**, *La résurrection de Jésus*, Paris, Beauchesne, 1910.
- Les Evangiles synoptiques*, Paris, 1911.
- Manning**, *Histoire du concile du Vatican*, Paris, Palmé, 1872.
- Mansi**, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Flor. et Venet., 1759-1798, a **Martin** continuata, Paris, Welter, 1901 sq.
- Manzoni**, *Compendium theologie dogmaticæ*, vol. I, éd. 3, Aug. Taurinorum, 1914.
- Marchand**, *Le fait de Lourdes et le bureau des constatations médicales*, Paris, Téqui, 1925.
- Marmion (Dom)**, *Le Christ, vie de l'âme*, éd. 5, Paris, Desclée, 1919.
- Marin-Sola**, *L'évolution homogène du dogme catholique*, 2 vol., Paris, Gabalda, éd. 2, 1924.
- Mazzella C.**, *De Religione et Ecclesia*, éd. 3, Romæ, 1885.
- Marty P.**, *Etudes sur l'Islam au Sénégal*, 2 vol., Paris, Leroux, 1917.
- Mazzella H.**, *Prælectiones scholastico-dogmaticæ*, vol. I, éd. 5, Aug. Taurinorum, 1921.
- Méchineau**, *L'idée du livre inspiré*, Bruxelles, 1907.
- Métraux A.**, *La religion des Tupinamba et ses rapports avec celle des autres tribus tupi-guarani*, Paris, Leroux, 1928.

- Michelet, *Dieu et l'agnosticisme contemporain*, Paris, Gabalda, 1909.
- Michiels A., *L'origine de l'épiscopat*, Louvain, 1900.
- Monsabré, *Introduction au dogme catholique*, 4 vol., Paris, Lethielleux, 1857 sq.
- Morice, *L'âme de Jésus*, Avignon, Aubanel, 1926.
- Moret, *Le Nil et la civilisation égyptienne*, Paris, 1926.
- Morgan (de) J., *L'Humanité préhistorique : esquisse de préhistoire générale*, Paris, 1921.
- Moulart, *L'Eglise et l'Etat*, éd. 4, Louvain, 1895.
- Murray, *De Ecclesia Christi*, Dublinii, 1860 sq.
- Neyron, *Le Christianisme en action ; Histoire de la charité*, Paris, éd. Spes, 1928.
- Oldenberg\*, *Le Bouddha* (trad. fr.), éd. 3, Paris, Alcan, 1922.
- Oltramare, *L'histoire des idées théosophiques dans l'Inde ; La théosophie bouddhique*, Paris, Geuthner, 1923.
- Ottiger, *Theologia fundamentalis*, 2 vol, Friburgi-Br., 1897, 1911.
- Palmier, S. J., *De Romano Pontifice*, éd. 3, Prati, 1902.  
*Tractatus de ordine supernaturali et de lapsu angelorum*, éd. 2., Prati, 1910.
- Paquier, *Le sentiment religieux*, Paris, Rivière, 1926.
- Pascal, *Les pensées*, éd. Cattier, Tours.
- Passaglia, *De Ecclesia Christi*, Ratisbonæ, 1853.
- Pelt (Mgr), *Histoire de l'Ancien Testament*, 2 vol., Paris, Gabalda, éd. 2, 1898.
- Pesch Ch., *Institutiones propædæuticæ ad sacram theologiam*, éd. 5, Frib.-Br., 1915.  
*De Inspiratione sacræ Scripturæ*, Friburgi, 1906.  
*Supplementum continens disputationes recentiores et decreta de Inspiratione S. Scripturæ*, Friburgi, 1926.
- Picard L., *La transcendance de Jésus-Christ*, Paris, Plon, 1905.
- Pie X, *Lettres apostoliques, Encycliques, Brefs, etc.*, Paris, Bonne Presse.
- Pie XI, *Litteræ Encycl.*, ap. A. A. S., 1923 sq.
- Pinard H., *La méthode historico-culturelle dans l'étude des religions*, Paris, 1921.  
*L'étude comparée des religions*, Paris, Beauchesne, 1922.
- Pinard de la Boullaye, *L'étude comparée des religions*, 2 vol., Paris, Beauchesne, 1923, 1925.
- Plus, *Dieu en nous*, Toulouse, 1920.  
*Dans le Christ Jésus*, Toulouse, 1923.  
*Le Christ dans nos frères*, Toulouse, 1924.
- Pohl W., *De vera religione quæstiones selectæ*, Friburgi-Br., 1928.
- Pope H., *The scholastic view of biblical Inspiration*, Romæ, 1912.
- Pouliquet (De), *L'objet intégral de l'apologétique*, Paris, Bloud, 1912.  
*Essai sur la notion de catholicité*, Paris, Bloud, 1910.  
*Le miracle et ses suppléances*, Paris, Beauchesne, 1914.  
*L'Eglise catholique*, Paris, Revue des Jeunes, éd. 2, 1923.

- Prat F., *La théologie de S. Paul*, 2 vol., Paris, Beauchesne, 1913.
- Proulx G., *Tradition et Protestantisme*, Paris, Gabalda, 1924.
- Quénét Ch., *L'unité de l'Eglise ; les Eglises séparées d'Orient et la réunion des Eglises*, Paris, de Gigord, 1924.
- Quillet (Mgr), *De civilis potestatis origine theoria catholica*, Lille, 1893.
- Rabeau, *Introduction à l'étude de la théologie*, Paris, Bloud et Gay, 1926.
- Ragey, *Le mouvement religieux en Angleterre au XIX<sup>e</sup> siècle*, 3 vol., Paris, Bloud.
- Reinach \*S., *Cultes, mythes et religions*, 2 vol., Paris, 1905.
- Révillé \*A., *Jésus de Nazareth*, 2 vol., Paris, Fischbacher, 1897.
- Richter J., *Der Islam als Religion*, Leipzig, 1927.
- Rivière, *La propagation du Christianisme dans les trois premiers siècles*, 2 vol., Paris, Bloud, 1907.
- Rougier\* L., *Celse ou le conflit de la civilisation antique et du christianisme primitif*, Paris, 1925.
- Roure L., *Au pays de l'occultisme*, Paris, Beauchesne, 1926.  
*Le merveilleux spirite*, éd. 5, Paris, Beauchesne, 1927.  
*Le Spiritisme d'aujourd'hui et d'hier*, éd. 3, Paris, Beauchesne, 1927.  
*La légende des grands initiés*, Paris, Beauchesne, 1927.
- Roussel A., *La religion védique*, Paris, Téqui, 1909.
- Ruinart, *Acta sincera martyrum*, Paris, 1689.
- Sabatier, \* *Esquisse d'une philosophie de la religion*, éd. 9, Paris, Fischbacher, 1919.  
*Les religions d'autorité et la religion de l'esprit*, éd. 4, Paris, Fischbacher, 1904.
- Salembier, *Le Grand Schisme d'Occident*, éd. 4, Paris, Lecoffre, 1902.
- San (De), *Tratatus de divina Traditione et Scriptura*, Burgis, 1903.
- Sanday\*, *Inspiration*, London, 1893.
- Schmid H., *De inspirationis Bibliorum vi et ratione*, Brixinae, 1885.
- Schmidt W., *Der Ursprung der Gottesidee*, éd. 2, Muenster in W., 1926.
- Schoupe, *Elementa theologiae dogmaticae*, 2 vol., éd. 3, Bruxellis, 1865.
- Schultes, *De Ecclesia Catholica*, Paris, Lethielleux, 1926.
- Schwalm, *Le Christ d'après S. Thomas d'Aquin*, Paris, 1910.
- Séailles\*, *Les affirmations de la conscience moderne*, Paris, Colin, 1903.
- Semaine internationale d'ethnologie religieuse, Paris, Geuthner, 1912, 1913, 1922, 1925, 1926.
- Séméria, *Dogme, hiérarchie et culte dans l'Eglise primitive*, Paris, Lethielleux, 1906.
- Senderens, *Apologie scientifique de la foi chrétienne*, Paris, de Gigord, 1921.
- Sérol, *Le besoin et le devoir religieux*, Paris, Beauchesne, 1908.
- Sertillanges, *Jésus*, Paris, 1921.  
*L'Eglise*, 2 vol., Paris, 1919.
- Solero S., *L'Islamismo (sintesi storico-critica)*, Milano, 1928.
- Sortais G., *La Providence et le miracle*, Paris, Beauchesne, 1905.  
*Le procès de Galilée*, Paris, Bloud.  
*Valeur apologetique du martyre*, Paris, Bloud, 1905.

- Spacil, *Conceptus et doctrina de Ecclesia juxta Theologiam Orientis separati*, Romæ, 1924.
- Spikowski L., *La doctrine de l'Église dans s. Irénée*, Strasbourg, 1926.
- Stapfer\* E., *La mort et la résurrection de Jésus*, éd. 2, Paris, Fischbacher, 1898.
- Straub A., *De Ecclesia Christi*, 2 vol., Céniponte, 1912.
- Szydelski St., *Prolegomena ad sacram theologiam*, 2 vol., Lemberg, 1920.
- Tanquerey Ad., *Synopsis theologiæ fundamentalis*, éd. 20, Paris, Desclée, 1925.
- Tauxier L., *La Religion Banbara*, Paris. Geuthner, 1927.
- Terrien, *La grâce et la gloire*, 2 vol., éd. 2, Paris, Lethielleux, 1901.
- Thamiry, *Les deux aspects de l'immanence et le problème religieux*, éd. 2, Paris, Bloud, 1908.
- Thomas, *Le Bouddhisme*, 2 vol., Paris, Bloud.
- Thomas S., *Summa theologica*, 4 vol., éd. Migne, Paris, 1841.  
*Summa contra Gentiles cum comm. Ferrariensis*, Antverpiæ, 1612.
- Tixeront L., *Histoire des dogmes*, 3 vol., Paris, Gabalda, 1906-1912.
- Tondelli, *Gesu nella storia*, Milano, 1926.
- Tonquédec (De), *Immanence*, Essai critique sur la doctrine de M. Blondel, Paris, Beauchesne, 1907.  
*La notion de vérité dans la philosophie nouvelle*, Paris, Beauchesne, 1907.  
*Introduction à l'étude du merveilleux et du miracle*, Paris, Beauchesne, 1916.
- Touzard J., *Comment utiliser l'argument prophétique*, Paris, Bloud, 1911.
- Trilles, *Le Tolémisme chez les Fân*, Paris, Picard, 1902.
- Tual, *Jésus, son propre apologiste*, Paris, de Gigord, 1925.  
*Les Apôtres, apologistes de Jésus*, Paris, de Gigord, 1925.
- Vacant-Mangenot-Amann, *Dictionnaire de théologie catholique*, Paris, Letouzey.
- Vacant, *Études théologiques sur les constitutions du concile du Vatican*, 2 vol., Paris, 1895.  
*Le magistère ordinaire de l'Eglise et ses organes*, Paris, 1887.
- Valensin A., *Jésus-Christ et l'étude comparée des religions*, Paris, Gabalda, 1912.
- Valvekens, *Foi et raison*, éd. 2, Paris, V. Retaux, 1904.
- Vallée-Poussin (De la), *Bouddhisme, opinions sur l'histoire de la dogmatique*, Paris, Beauchesne, 1909.  
*Nirvana*, Paris, Beauchesne, 1925.  
*La morale bouddhique*, Paris, N. librairie nationale, 1927.
- Van den Oudenrijn, *De prophetie charismate in populo israelitico*, libri quattuor, Romæ, Befani, 1926.
- Van der Meersch, *Tractatus de Deo uno et trino*, Brugis, 1917.
- Van Hove A., *La doctrine du miracle chez S. Thomas et son accord avec les principes de la recherche scientifique*, Paris, Gabalda, 1927.



- Van Noort**, *Tractatus de vera Religione*, éd. 3, Bussum in Hollandia, 1917.  
*Tractatus de Ecclesia Christi*, ed. 4, B. in Hollandia, 1920.  
*Tractatus de Fontibus Revelationis*, ed. 3, B. in Hollandia, 1920.
- Vieillard-Lacharme**, *L'œuvre messianique de Jésus-Christ*, Paris, Téqui, 1912.
- L'Eglise catholique aux premiers siècles*, Paris, Téqui, 1913.
- Virey**, *La religion de l'ancienne Egypte*, Paris, Beauchesne, 1910.
- Vosté**, *De Scripturarum veritate*, Romæ, 1923.
- Water E.**, *Der australische Totemismus*, Hambourg, 1925.
- Wilmers**, *De religione revelata*, Ratisbonæ, 1897.  
*De Christi Ecclesia*, Ratisbonæ, 1897.
- Zacchi**, *Il miracolo*, Milano, 1923.
- Zigliara**, *Propædæutica ad S. Theologiam*, éd. 3, Romæ, 1897.

Alia opera citata invenies in decursu tractatum.

# THEOLOGIE PROLEGOMENA



1. In ipso limine cujuscumque scientiæ non parvi refert notiones quasdam generales exponere quibus ejus natura, præstantia et necessitas paucis verbis declarentur, ideoque de theologiæ natura, excellentia necnon et necessitate successive tractabimus.

## I. — DE NATURA THEOLOGIE

Essentia autem rei per definitionem præcipue manifestatur et divisionem. Unde :

### A. — DE DEFINITIONE THEOLOGIE

#### 1° Quoad nomen

**Varie acceptiones vocis theologiæ.**

2. Vi nominis, theologia (θεός λόγος), ait S. Augustinus, indicat « *de divinitate rationem sive sermonem* » (1). — Diversam vero habuit significationem vox illa in decursu temporum :

a) Apud **Paganos**. — Sub nomine theologiæ intelligebatur scientia naturalis de deis in se et de eorum relationibus cum mundo, per rationem acquisita.

b) Apud **Christianos**. — Quasi tria stadia distingui possunt in evolutione historica nominis significationis :

(1) *De Civ. Dei*, VIII, 1,

1) *Periodus græca* (strictissima) a sæc. I ad sæc. XII (1). Quo tempore theologia amplectebatur doctrinam de Deo in se necnon et de personis divinis, nempe doctrinam de œconomia divinitatis, de modo conciliandi personas cum unitate naturæ divinæ, ut videre est apud Apologistas 2<sup>æ</sup> et 3<sup>æ</sup> sæculi et PP. 4<sup>æ</sup> sæc. ; paucissima tamen continebat de aliis revelatis ipsis, ut patet ex controversia de baptismo S. Cyprianum inter et S. Stephanum, et ex tractatu de sacramentis S. Ambrosii.

2) *Periodus latina* (latissima) a sæc. XIII ad sæc. XVI. — Tunc temporis theologia jam non disserit de Deo solo sed et de creaturis prout ad Deum referuntur : est itaque scientia de divinis in se et in relationibus cum mundo, ratione et revelatione acquisita. Ita Summa theologica S. Thomæ.

3) *Periodus moderna* (media). — Nunc autem theologia vocatur scientia quæ, mediante revelatione, doctrinam tradit de Deo in se et in relationibus cum mundo et hominibus ; theodicea vero (quæ est pars philosophiæ), scientia de Deo lumine rationis acquisita.

## 2º Quoad rem

### Definitio theologiæ.

3. Theologia est scientia quæ, ope revelationis seu ex principiis supernaturalibus, tractat de Deo et de creaturis ut ad Deum relatis. — Seu brevius : est scientia de divinis revelatis, scientia e revelatione (2).

A. Theologia est scientia. — Scientia considerari potest

(1) Tixeront, *Histoire des dogmes*, t. I, passim, cap. ix et xi. — Cf. Tanqueray, *Synopsis theologiæ dogmaticæ fundamentalis*, n. 1 sq. ; Pesch, *Prælectiones dogmaticæ*, t. I : *De Christo legato divino*, Prolegomena de theologia, n. 1 sq. ; Hurter, *Theologiæ dogmaticæ compendium*, n. 1 sq. ; Kleutgen, *De ipso Deo*, n. 1 sq. ; Manzoni, *Compendium theologiæ dogmaticæ*, vol. 1, Aug. Taurinorum, 1914. Garrigou-Lagrange, *De Revelatione*, vol. 1, p. 1 sq. ; Van der Meersch, *De Deo uno et trino*, n. 1 sq. ; Hugon, *Tractatus dogmatici*, t. I, *De Deo uno et trino*, p. 1 sq. ; Van Noort, *Tract. de vera Religione*, p. v sq.

(2) Ita Brugère, *De vera Religione*, Prolegomena in theologiam, n. 1.

subjective et objective (1). — *Subjective* est habitus quidam, mediante quo, ex principiis notis et certis ignota demonstrare possumus ; *objective* vero est systema conclusionum ex principiis certis deductarum et logico ordine connexarum. Porro theologia, sive subjective sive objective consideretur, scientiæ veræ notas habet. Ergo.

*Subjective.* — Theologia enim revelata principia primum cognita explicat et ex illis conclusiones deducit, adversariorum objectiones confutat.... Et ita habitus efficitur in mente scientificus.

*Objective.* — Nam conclusiones deductas sive ex principiis revelatis solis, sive ex illis simul et ex principiis naturaliter cognitis, comparat theologus, methodice ordinat et in unum colligit ut ad unum commune objectum relatæ unum efficiant corpus doctrinæ, v. g. Revelatio dicit Deum esse Patrem, Filium et Sp. Sanctum, et tamen esse unum : has veritates inquirat theologus et comparat in tractatu de Deo uno et trino ; Christus est Deus et homo juxta revelationem, ergo, ait theologia, divinam simul et humanam naturam possidet cum iis quæ utramque naturam consequuntur, quam notionem pro posse exponit in tractatu de Verbo Incarnato.

Quia tamen principia ex quibus procedit theologica scientia, non sunt evidentia in se, sed tantum in scientia superiori, in scientia scilicet Dei et Beatorum : a Deo enim et a Beatis *visa* sunt principia quæ sunt a nobis *credita* ; theologia remanet *in statu imperfecto*, non essentialiter quidem et ratione sui, quia componi potest cum visione beata et reapse in cœlo cum ea componetur et erit tunc in statu perfecto, sed ratione *conditionis* subjecti, nempe hominis viatoris, quæ visionem non patitur (2).

**B. De Divinis revelatis.** — Omnis scientia innotescit ex objecto materiali et formali. Jamvero objectum *materiale* est id quod *quavis ratione* a scientia attingitur ; Deum autem esse objectum materiale theologiæ, patet ex ipsa definitione nominali ; est etiam objectum *primarium*, quia de ceteris non

(1) *Pesch*, *op. cit.*, n. 8 ; *Summ. theol.*, 1, q. 1, a. 8, ad 2.

(2) *Summ. theol.*, I, q. 1, a. 2.

tractat theologia nisi secundo, seu prout ordinem habent ad Deum.

Sed objectum materiale potest esse commune pluribus scientiis (1) : ita Deus est etiam objectum theologiæ naturalis. Hinc maxime interest determinare rationem *specialem* seu *formalem* sub qua objectum materiale consideratur a tali scientia, et qua hæc scientia a ceteris omnino distinguitur. Hæc autem ratio formalis alicujus scientiæ est : tum objectum formale *quod*, seu id quod in objecto materiali *primo et per se* attenditur ab ista scientia et sub cujus ratione cetera omnia in ea tractantur, tum objectum formale *sub quo*, seu lumen *quo* et objectum materiale et objectum formale *quod* attinuntur ab hac scientia.

Porro in theologia, objectum formale *quod* est ipse Deus sub ratione Deitatis. Etenim « omnia pertractantur in sacra doctrina *sub ratione Dei*, vel quia sunt ipse Deus, vel quia habent ordinem ad Deum, ut ad principium et finem » (2). Deus quidem consideratur *ratione sui* et in sua vita intima, ut est auctor ordinis supernaturalis ; creaturæ vero inspicuntur vel ut sunt *effectus a Deo* procedentes : ita mundus, homo, vel ut sunt *media ad Deum* conducentia : ita gratia, auxilia supernaturalia, etc., seu prout ordinem habent ad Deum sub ratione Deitatis.

Objectum formale *sub quo* theologiæ est *revelatio divina virtualis et mediata* : theologia « attingit quippe objectum materiale et formale quod, non lumine rationis naturalis, quia sic esset theodicea ; nec lumine revelationis immediatæ, quia sic non discriminaretur a fide » (3), sed per revelationem *virtualem et mediatam*, quia theologia suas conclusiones, mediante discursu, deducit ex principiis revelatis, seu *demonstrat* eas contineri *virtualiter* in revelatione.

Theologia igitur merito dicitur scientia de divinis revelatis seu scientia eorum quæ ex revelatione sunt demonstrabilia per rationem fide illustratam.

(1) 1, q. 1, a. 1, ad 2.

(2) 1, q. 1, a. 7.

(3) Hugon, *De Deo uno et trino*, p. 18.



**4. Theologia est scientia una.** — Unitas perfecta scientiæ exsurgit ex unitate perfecta objecti *formalis*. Atqui unicum est objectum formale *quod* theologiæ : Deus sub ratione Deitatis, unicum etiam obiectum formale *sub quo* : revelatio divina virtualis et mediata. Ergo theologia est scientia perfecte *una* (1).

**Discrimen inter theologiam et fidem (2).**

**5. Quamvis ambæ sint de divinis revelatis, maximum tamen viget discrimen inter theologiam et fidem divinam.** Fides enim est habitus *supernaturalis* quo assentimur firmiter, *propter auctoritalem Dei*, veritatibus a Deo revelatis, dum theologia est habitus *acquisitus*, nempe scientificus quo, *ex revelatione per demonstrationem*, principia quædam a Deo revelata comparamus et ex illis conclusiones deducimus. Quibus ex definitionibus innotescit differentia multiplex.

1) *Ratione objecti materialis.* — Objectum materiale theologiæ amplectitur non solum veritates formaliter revelatas scilicet ipsum objectum fidei divinæ, sed etiam veritates ex revelatis deductas.

2) *Ratione objecti formalis seu motivi.* — Objectum formale fidei est sola *auctoritas Dei* revelantis seu revelatio *formalis*; objectum formale theologiæ est revelatio *virtualis* et *mediata*; fides enim assentitur veritatibus de Deo, quia sunt revelatæ; theologia autem, quia demonstratur eas logice et virtualiter *contineri in revelatione*.

3) *Ratione certitudinis.* — Summa est in fide quæ haberi potest : nititur enim unice auctoritati Dei; minor autem in theologia quæ nititur et revelationi et rationi.

4) *Ratione modi quo allingitur objectum.* — Fides assentitur sine discursu, adhæret simplici actu mentis veritatibus revelatis; theologia autem scientificè comparat, ad synthèsim reducit veritates revelatas, ex eis conclusiones deducit et deinde tantum assensum præbet.

(1) *S. Theol.*, I, q. 1, a. 3; **Rabeau**, *Introduction à l'étude de la théologie*, p. 133-143.

(2) **Hurter**, *Theologiæ dogmaticæ compendium*, VI, p. 6; **Pesch**, n. 15.

Attamen nexus tantus habetur inter theologiam et fidem ut illa in hac radices habeat : theologia rationes credendi exponit, conclusionesque ex articulis fidei deducit, dum fides disponit mentem ad theologiam addiscendam principiaque proponit quibus proinde tanquam fundamento tota innititur theologia, ita ut dari nequeat theologus veri nominis quin fidem habeat divinam (1).

**Theologia est scientia inductiva simul ac deductiva.**

6. 1) *Inductiva.* — Inductiva scientia ea est quæ assurgit a particularibus ad universalia, a factis ad leges, a consequentiis ad principia. Atqui sæpe hanc viam sequitur theologia : v. g. nulli in Scriptura aut in Traditione primitiva inveniuntur affirmatæ in Christo duæ naturæ in una persona, sed multis in locis Christus dicitur Deus, homo, unus ; ipsimet attribuuntur actiones naturæ humanæ et naturæ divinæ : ex quo eruitur unio in persona duarum naturarum.

2) *Deductiva.* — Deductiva scientia ea est quæ descendit ex universalibus ad particularia, ex legibus ad facta, ex principiis ad consequentias. Atqui ita sæpe proceditur in theologia : v. g. ex unione hypostatica jam demonstrata inferre licet duas esse voluntates in Christo, duas operationes, animam et corpus in illo inveniri, ideoque libertatem et alia hujusmodi.

**Theologia est scientia speculativa simul et practica.**

7. 1) *Speculativa.* — Speculativa scientia ea est quæ ad cognitionem tendit et in contemplanda veritate quiescit. Porro theologia sæpe tendit ad cognitionem rerum quæ ad praxim directe non spectant : quando nempe agit de rebus divinis, asserens v. g. tres esse personas in Deo, Filium a Patre solo procedere. Ergo.

(1) « Celui qui a perdu la foi garde ses habitudes d'esprit théologique, mais elles ne sont plus que le masque et comme le cadavre de la vraie science théologique. Il n'y a pas de théologie hérétique. » **Gardeil**, *Le Donné révélé et la théologie*, 2<sup>e</sup> partie, le donné théologique, p. 204. Hac ratione theologia dicitur habitus *essentialiter* naturalis, sed *radicaliter* et *originative* supernaturalis.

2) *Practica* (1). — Practica scientia ea est quæ directe ad praxim tendit, dirigendo operationes nostras juxta leges morum. Porro theologia nonnunquam ad praxim dirigitur : v. g. demonstrata creatione rerum a Deo ex nihilo, infert Deum esse adorandum ; elevatio hominis ad ordinem supernaturalem, institutio et præceptum Eucharistiæ originem præbent quæstionibus de peccatis, de virtutibus, etc.

Videtur tamen theologia esse *magis speculativa* scientia, seu primario, quia principaliter agit de rebus divinis, et secundario tantum de rebus humanis, opus enim ejus præcipuum est cognoscere Deum et alia quatenus ad Deum referuntur ; imo ipsas operationes humanas ordinandas suscipit tantummodo « secundum quod per eas homo ordinatur ad perfectam Dei cognitionem in qua æterna beatitudo consistit » (2), et sic ultimus finis theologiæ practicæ est possessio fructiva veritatis ; ad speculativam igitur subordinatur theologia practica.

Nihilominus est *vere practica*, quia cognitio veritatis divinæ ex natura sua nos excitat ad amandum Deum. Præterea Deus non locutus est tantum ad curiositatem implendam vel intellectum satiandum, sed ad totum hominem per vitam perfectam ad suum finem ultimum perducendum, proptereaque ad voluntatem ipsam movendam et ad se convertendam.

### Theologia jure vocatur sapientia.

8. Sapientis est ordinare et judicare ; « ille *sapiens* dicitur in unoquoque genere qui considerat *causam altissimam* illius generis... ille igitur qui considerat simpliciter altissimam causam totius universi, quæ Deus est, maxime sapiens dicitur... Sacra autem doctrina (theologia) propriissime determinat *de Deo* secundum quod est *altissima causa* : quia non solum quantum ad illud quod est per creaturas cognoscibile ;... sed etiam quantum ad id quod notum est sibi soli de se ipso et aliis per revelationem communicatum. Unde sacra doctrina maxime dicitur sapientia » (3).

(1) *Summ. theol.*, I, q. 1, a. 4.

(2) *Id.*, *ibidem*.

(3) *Sum. theol.*, I, q. 1, a. 6.

## B. — DE DIVISIONE THEOLOGICÆ

Theologia dividitur præsertim *ratione materiæ* seu *objecti*, et *ratione modi* quo tractatur illa materia seu *ratione methodi*.

1<sup>o</sup> **Ratione methodi**

Ratione methodi (1) theologia dicitur *positiva*, *scholastica*, vel *positivo-scholastica*.

[ **Theologia positiva.**

9. 1) **Definitio.** — *Quoad nomen.* — Ita vocatur theologia positiva vel quia « *ponit* » fundamenta doctrinæ sacræ, vel quia considerat et manifestat revelationem ut factum quod *poni* debet independenter a theologia ipsa, scilicet quod existit, velit nolit theologus.

*Quoad rem.* — Theologia positiva (2) ea est quæ *exponit dogmata* præsertim *ope fontium revelationis*, videlicet Scripturæ et Traditionis et vere revelata esse ostendit.

2) **Divisio.** — Theologia positiva dividi potest etiam in varias species juxta fontes e quibus eruit suas expositiones : a) quæ haurit tantummodo e Scriptura suas doctrinas, ope *exegeseos* et *criticæ* vocatur theologia *biblica* (3) : videat ne sit protestantica, sibi arrogando integritatem Christi doctrinæ ; videat ne sit rationalistica, sectum pugnando aut cum aliis revelatis et ex eis conclusionibus deductis. — b) Quæ nititur *Scripturæ* et *Traditioni* (conciliis, symbolis...) vocatur *historica* et pro fine habet exponere, juxta ordinem chronologicum, ideas et facta ut ex eorum historia pateat fidem actualem

(1) Cf. Cyrille Labeyrie, *loc. cit.*, cap. 4, p. 525 sq.

(2) « Elle prend le nom de théologie positive quand elle s'applique à faire l'inventaire du dogme sans s'interdire d'en tracer le développement historique. » Prat, *La théologie de saint Paul*, t. I, p. 1. Cf. Tixeront, *Histoire des dogmes*, t. I, p. 4 ; Schouppe, *Elementa theologiæ dogmaticæ*, t. I, tract. I, n. 41 ; Pesch, *op. cit.*, n. 23.

(3) « La theologie biblique serait protestante, si elle avait la prétention d'être toute la theologie... Elle serait rationaliste, si elle se mettait en contradiction avec elle-même ou avec les autres données de la révélation. » Prat, *loc. cit.*, p. 2 ; Rabeau, *op. cit.*, p. 265 sq.

eamdem esse omnino ac fides Apostolorum et Christi; quæ ipsa dicitur *patristica, liturgica, symbolica, archeologica*, juxta fontes (1).

3) **Historia.** — a) *Valde fuit in usu apud Patres.* — Primum enim oportebat exponere et stabilire dogmata contra paganos et hæreticos; cæterum, propter diversitatem scholarum philosophiæ, impossibile fuisset tunc temporis theologiam modo scientifico et philosophico explanare.

b) *In medio ævo paulisper derelicta fuit.* — Merito enim conati sunt theologi coordinare et enucleare dogmata jam fere ab omnibus admissa et ex eis eruere conclusiones rationales quibus efficeretur ædificium doctrinale harmonicum et in systema unicum revocatum, quod unitas philosophiæ in scholis traditæ facillimum reddebat.

c) *Nunc in magno honore habetur.* — Fundamenta enim ipsius doctrinæ impugnantur et quam maxime interest ea vindicare contra Protestantes hodiernos et rationalistas; adde reactionem contra Scholasticam quæ non parum auxit amorem Positivæ.

4) **Valor** (2). — a) *Utilis est si moderate adhibetur.* — 1) Theologia doctrinam per prius ut factum accipere debet et postea tantum illam per partes evolvere; ideo theologia speculativa fere incipit ubi positiva finem facit. — 2) Argumentatio theologica nititur in textibus Scripturæ, Patrum et theologorum necnon in factis historicis; proinde theologia historica seu positiva necessaria est tum ut *facta* ipsa in vero lumine considerentur, tum ut *sensus* textuum et testimoniorum exacte determinetur, in suo scilicet nexu historico, tum ut *consonantia dogmatum* cum dictis antiquorum et factis clare appareat, etc. — 3) Hodie omnia criticæ acutissimæ subji-

(1) Observa *patrologiam* a *theologia patristica* distingui quemadmodum *historia theologiæ* a *theologia historica* distinguitur. Patrologia enim et historia theologiæ sunt scientiæ *mere humanæ*, quæ disserunt criticæ et philosophice aut de operibus Patrum et de regulis ad illa recte intelligenda aut de fortuna et evolutione theologiæ in decursu temporum.

Item, quia *dogma* est tantum veritas revelata quæ ut talis ab Ecclesia nobis credenda proponitur, *historia dogmatum* non plane coincidit cum historia theologiæ.

(2) Encyc. *Pascendi*, édit. Bonne Presse. Actes de S. S. Pie X, t. III, p. 161 sq.; **Pius XI**, Ep. apost. *Officiorum omnium*, 1 aug. 1922, A. A. S. 1922, p. 455, 456.



ciuntur, ipsaque fides argumentis historicis haud raro impugnatur; ideo valde utilis est theologia positiva ut facilius et efficacius accessum ad cœvos habeamus et illos ad verum perducamus.

b) *Periculosa si exclusive excolitur.* — Exclusive autem adhibita, theologia positiva facile degeneraret in puram historiā et facile enervaret vigorem intellectus qui paulatim ad agnosticisum traheretur.

### Theologia scholastica.

10. 1) **Definitio.** — *Quoad nomen.* — Scholastica venit e « schola », quo nomine in medio ævo designabatur complexus omnium scho'arum quæ eadem principia eadem methodo docentes, et Romano Pontifici immediate subditæ, quasi *scholam catholicam universalem* efformabant. Juxta quosdam tamen, scholastica nihil aliud significat nisi theologiam *in schola traditam*, theologiam *cruditam*, « quam nemo assequi posset nisi qui, magistro duce, in scholis didicisset » (1).

*Quoad rem.* — Theologia scholastica ea est quæ, *juxta dialecticæ regulas*, methodice et philosophice *dogmata exponit*, ex eisque conclusiones deducit quibus sacra doctrina suadeatur, confirmetur, explanetur et defendatur.

2) **Historia.** — a) *In primis sæculis raro adhibebatur*, propter rationes quæ pro positiva militabant. Et vero, *Patres Apostolici* (2) sunt potius testes fidei quam theologi: præcipue tractant de rebus practicis juxta opportunitatem, dogmata vero scientificæ non tradunt. *Apologistæ* (3) autem calumniis paganorum respondent, absurditates paganismi monstrando et christianismi rationabilitatem. Attamen, 3<sup>o</sup> et 4<sup>o</sup> sæculo, apud *Tertullianum* et *Patres* e schola *Cæsarensi Cappadociæ* jam apparent, etsi confuse, prima lineamenta scholasticæ cujus methodi secreta primus plene novit *Joannes Damascenus*, sæculo 8<sup>o</sup>.

b) *In medio ævo ubique prævaluit*: omnia tunc dogmata ratione discutiuntur et methodice et scientificæ pertractantur.

c) *Nunc a non paucis derelinquitur* et contemnitur; ab aliis vero *renovatur* et a Pontificibus multoties laudata, in catho-

(1) Kleutgen, *de Deo ipso*, n. 41.

(2) Tixeront, *op. cit.*, cap. 3, p. 115 sq.

(3) *Id.*, cap. v, p. 221 sq.

licis scholis *imponitur* (1) ut securius doceatur doctrina et hæreses vitentur.

3) **Valor.** — Necessaria videtur methodus scholastica :

a) *Ratione ipsius doctrinæ*, « ut sacra theologia naturam, habitum, ingeniumque veræ scientiæ suscipiat atque induat » (2). Sensum enim dogmatis determinat, inter dogmata nexum ostendit, cum principiis rationis illa conciliat, dogmata et conclusiones ex eis deductas analogiis illustrat, et in systemate unico omnia instruit, ut magis appareat doctrinæ pulchritudo et inanes fiant objectiones adversariorum. Qua ratione efficitur corpus doctrinæ vere scientificum.

b) *Ratione hodiernorum spiritus et exigentiarum.* — Mentibus kantismo et subjectivismo imbutis præbet solutiones claras et adæquatas, modo rationali et quasi mathematico expositas. Imo instrumentum absolute necessarium videtur quo vitetur fœdus illud fallax et mendosum philosophiæ, ut aiunt, modernæ, cum fide, quo dissipentur sophismata, percipiantur confusiones, et sine quo theologus recte ad Scripturæ et Patrum studium accedere nequeat.

Accurate tamen cavendum est a defectibus Scholasticæ (3) in periodo decadentiæ (XIV-XVI sæc.), ubi sæpe verba locum tenebant idearum, ubi abusus syllogismi methodum fastidiosam reddebat et subtilitas quæstionum ineptam exhibebat.

### Theologia positivo-scholastica.

11. 1) **Definitio et Historia.** — Sic vocatur theologia quæ duplicem methodum adhibet, positivam nempe et scholasticam, utramque harmonice consocians. In usu fere apud omnes a concilio Tridentino, interdum parum neglecta, nunc vero in omnibus scholis imponitur a Pio X (4).

(1) Pius IX, *Syllabus*, prop. 13, Denzinger, 1713. Leo XIII, *Encyc. Æterni Patris*, édit. Bonne Presse, t. I, p. 42 sq. ; Pius X, *Encyc. Pascendi*, p. 160 sq. ; *Cod.*, c. 1366, § 2 ; Pius XI, *Encyc. Studiorum Ducem*, Denzinger, 2192.

(2) Leo XIII, *op. cit.*, p. 50.

(3) Leo XIII, *Encyc. Æterni Patris*, p. 72. Cf. Pesch, *op. cit.*, n. 27-29.

(4) « Major profecto quam antehac positivæ theologiæ ratio est habenda ; id tamen sic fiat ut nihil scholastica detrimenti capiat, iique reprehendantur, utpote qui modernistarum rem gerunt, quicumque positivam sic extollunt ut scholasticam theologiam despiciere videantur. » *Encyc. Pascendi*, p. 162.

2) **Valor.** — Optima dicenda est illa methodus qua vitentur excessus utriusque methodi separatim adhibitæ, unaque per alteram corroboretur. Opus enim theologi quasi triplex est : a) *Contra Rationalistas*, historiæ innixus et rationi, veritatem statuit religionis christianæ ; b) *Contra Protestantés* et alios hujusmodi, Scriptura et Traditione demonstrat religionem hanc in sola ecclesia catholica inveniri ; c) *Singula exponit dogmata* et ex eis conclusiones eruit rationales. Primo in casu, *positiva* simul et *scholastica* utitur ; in secundo, *positiva* præsertim, in tertio vero, præcipue *scholastica*.

Unde utramque methodum consociemus ut cognoscentes primario quid fuerit revelatum, illud postea penetremus in quantum fieri potest et exinde deducamus conclusiones quibus theologiæ campus extendatur, quo in opere præcipue consistit labor theologicus.

## 2º Ratione objecti

**12. Apud Patres** (1) sæpe occurrit divisio in *theologiam* et *œconomiam*, quarum prima de *Deo ipso* tractat, secunda vero de *benigna Dei dispensatione* ad redimendum genus humanum et imprimis de Incarnatione. **Juxta S. Thomam**, theologia disserit : 1) de Deo in se ut principio rerum, 2) de Deo *sine* ultimo creaturarum, 3) de Deo Incarnato seu de medio ad finem ultimum.

**Hodie** vero communiter theologia dividitur in *dogmaticam* et *moralem*.

**Theologia dogmatica.** — Dogmatica speculative veritates tenendas considerat ipsaque in *fundamentalem* et *specialem* iterum dividitur.

1) *Fundamentalis.* — Dogmatica fundamentalis quæ tractatus de vera Religione, de Ecclesia et de Locis theologicis amplectitur, generatim instituit *fundamentam theologiæ specialis* videlicet factum revelationis divinæ, institutionem societatis a Christo ut servaretur illa revelatio et propaga-

(1) **Pesch**, *op. cit.*, n. 20.

retur, necnon et veritatem fontium e quibus demonstrationis theologicæ argumenta haurienda sint.

2) *Specialis*. — Dogmatica autem specialis *singula dogmata methodice explanat et scientificè exponit* sequenti ordine : Deum in se primo considerans, unum esse in natura, trinum vero in personis inveniens, tractatum « *de Deo uno et trino* » componit ; Deum autem inspiciens in relationibus suis ad extra quæ apte reducuntur ad creationem, redemptionem, sanctificationem et remunerationem, tractatus « *de Deo creante et elevante* », « *de Verbo incarnato* », « *de Deo sanctificatore* » (per gratiam nempe, sacramenta et virtutes), « *de Deo remuneratore* » complectitur.

**Theologia moralis.** — Moralis ea docet quæ ad conscientiam et mores rite formandos pertinent. Dogmatica præbet fundamentum morali quæ haberi nequit sine dogmate, sicut nec flos nec fructus sine radice ; non mirum ergo si nexus intimus vigeat inter utramque, ut sufficienter elucet ex dictis de theologia speculativa et practica. — Moralis autem vocatur *casuistica*, in quantum ad singulos casus descendit ; *pastoralis*, in quantum pastores animarum rite præparat et informat.

Ad *moralem* denique refertur *theologia ascetica et mystica*. *Ascetica* quidem « respicit vitam spiritualem et virtutis exercitia, in quibus homo ipse active se habet (ἄσκησις, exercitatio) ; *mystica* autem statum illum et facta in quibus homo magis passive quam active se habet, sicut quando movetur justus sub influxu donorum Spiritus Sancti : tum quoad cognitionem, quatenus intellectus *excellentes* accipit a Deo illuminationes, quas communis fides non præstat ; tum quoad affectum, quatenus voluntas *intensum* erga Deum patitur *amorem*, quem communis charitas non efficit » (1).

---

(1) Hugon, t. I, p. 22.

## II. — DE THEOLOGICÆ EXCELLENTIA

**Theologia omnibus aliis scientiis antecellit** (1).

**13.** Eo nobilior est scientia quo nobiliora sunt ejus *objectum*, *medium* et *finis*. Atqui theologiæ *objectum*, *medium* et *finis nobiliora* sunt quam *objectum*, *medium* et *finis* cujuscumque alius scientiæ. Ergo.

*Objectum.* — Cum Deus ipse et creatura ut ad Deum relata sint *objectum* theologiæ, « ista scientia est principaliter de his quæ sua altitudine rationem transcendunt ; aliæ vero scientiæ considerant ea tantum quæ rationi subduntur ». Ergo.

*Medium.* — Principia theologiæ multo majorem habent certitudinem : « Aliæ (enim) scientiæ certitudinem habent ex (solo) naturali lumine rationis humanæ quæ potest errare ; hæc autem (theologia) certitudinem habet ex lumine divinæ scientiæ quæ decipi non potest ». Ergo.

*Finis.* — Scientiæ finem prosequantur naturalem, dum finis theologiæ « est beatitudo æterna ad quam, sicut ad ultimum finem, ordinantur omnes alii fines scientiarum ». Ergo.

### **Scientiarum subordinatio.**

**14.** Media ordinantur ad invicem sicut et fines. Atqui finis theologiæ superior est fine aliarum scientiarum. Ergo scientiæ subordinari debent theologiæ. Consequenter theologia *imperat* scientiis sicut regina subditis et eis *utilitur* sicut operarius instrumentis, sicut dominus servis (2) « non quod ex necessitate eis indigeat, sed ad majorem manifestationem eorum quæ traduntur ». Proptereaque *judicare* potest de scientiis, si res quas tractant aliquo modo cum fide connectuntur.

Præcipuæ autem scientiæ, quibus utitur theologia, sunt : 1) philosophia, præsertimque metaphysica generalis, theodicea, psychologia ; 2) exegesis Scripturæ sacræ ; 3) archæologia sacra ; 4) scientiæ historicæ, etc.

(1) *Summ. theol.*, I, q. 1, a. 5, in corpore. Cf. Cyrille Labeyrie, *loc. cit.*, cap. VI, p. 545 sq.

(2) I, q. 1, a. 5, ad 2.



### III. — DE THEOLOGICÆ NECESSITATE

#### Necessitas theologicæ.

15. a) *In genere.* — Necessaria est theologia ad fidei propagationem, conservationem et defensionem. Et sane « fides ex auditu » (1) ait Apostolus. Porro ut audiatur efficaciter verbum Dei, non sufficit ut auribus percipiatur, sed maxime requiritur ut methodice proponatur et captui omnium accommodetur, quod opus est theologicæ.

Iterum ubique et semper habentur (2) « multi inobedientes, vaniloqui et seductores quos oportet redargui », semper timendum est ne (3) « simus parvuli fluctuantes et circumferamur omni vento doctrinæ », scientia autem tuta opus est ut confutentur adversarii et illæsi servantur fideles. Ergo.

b) *Sacerdotibus.* — In V. T., ita imponebatur scientia theologicæ sacerdoti mosaico ut ejus ignorantia pœna destitutionis a Deo punita exhibeatur (4). In N. autem T., a Christo mittuntur sacerdotes ut fideles doceant (5), scientia ergo sufficienti pollere debent. Quare : 1) Tridentinum (6) præscribit ad ordinationem levitam non admittendum esse, nisi certo constet de ejus scientia ; et 2) *Codex juris canonici* (c. 976) statuit nemini conferendum esse presbyteratum nisi post medietatem quarti anni cursus theologici.

*Ratione confirmatur.* — Cognoscenda sunt ab unoquoque omnia sine quibus officium recte adimplere nequit. Porro sacerdos est doctor, pastor, medicus et judex animarum. Scientia igitur theologicæ indiget qua rite munera hujusmodi exercere valeat et diversa quidem pro varietate conditionum.

c) *Laicis.* — Etsi per se scientia theologica non sit singulis

(1) Rom., x, 17.

(2) Tit., i, 10.

(3) Eph., iv, 14.

(4) Malach., ii, 7 « Labia sacerdotis custodient scientiam et legem requirunt de ore ejus » ; Os., iv, 6 : « Quia tu scientiam repulisti, et ego repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. »

(5) Matth. xxviii, 19-20.

(6) Sess. xxiii, cap. 7.

necessaria laicis, valde tamen *utilis* est pluribus saltem ex eis, *doctioribus* nempe, ad ædificationem eorum propriam necnon et ad fidei defensionem et fratrum sanctificationem; experientia enim constat scripta laicorum a nonnullis facilius accipi et plurimum valere in conversionibus. dummodo Ecclesiæ magisterio prorsus subditi maneant et in fide simplices.

### Corollarium.

16. Quædam in studioso scientiæ theologicæ *requiruntur dispositiones* quarum aliæ *naturales* sunt, aliæ autem *spirituales*.

a) Inter *naturales* primum locum obtinet *judicium* sanum et veræ *philosophiæ studio* perornatum cui tamen maxime prodest *memoria* fidelis, sedulo et constanti *labore* in dies excolenda et perficienda.

b) Cum autem theologia sit scientia revelationis seu verbi Dei, evidentius est quam ut demonstratione indigeat, alias exigui dispositiones, *spirituales* nempe quas breviter enumerare sufficiat :

1) *Puritas* cordis et intentionis qua nonnisi amore Dei et animarum zelo permotus, studio incumbit discipulus (1).

2) *Sincerus veritatis amor*, sub cujus influxu veritatem ante omnia diligit, juxta illud Joannis (2), « qui facit veritatem venit ad lucem », et bona fide semper procedit in thesibus expositione et difficultatum solutione.

3) *Humilitas*, qua periculosæ vitantur novitates et alii errores e pertinacia et superbia nascentes, qua iterum frequenti oratione mens ad Deum erigitur et lumen obtinetur abundantius juxta illud Scripturæ . « Non plus sapere quam oportet, sed sapere ad sobrietatem » (3) et « Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam » (4).

(1) « Sunt namque qui scire volunt eo fine tantum, ut sciant ipsi, et turpis curiositas est. Et sunt qui scire volunt, eo fine ut scientiam suam vendant, verbi gratia, pro pecunia, pro honoribus; et turpis quæstus est. Sed sunt qui scire volunt, ut ædificent; et charitas est. Et item qui scire volunt, ut ædificentur; et prudentia est. Horum omnium soli ultimi duo non inveniuntur in abusione scientiæ. Quippe qui ad hoc volunt intelligere, ut benefaciant... Reliqui omnes audiant: Scienti bonum et non facienti, peccatum est illi. » (Jac. iv, 17) [S. Bernard., *serm.* 36, n. 3, *Patr. lat.*, cxxxiii, 968].

(2) Joan. iii, 21.

(3) Rom. xii, 3.

(4) I Pet., v, 5.

# THEOLOGIA FUNDAMENTALIS

---

## NOTIONES PRÆVIÆ

His prælibatis de theologia in genere, notiones quasdam prævias proponemus quibus iter parabitur facilius ad ipsam theologiam fundamentalem.

### Varia nomina (1).

17. Pars ista theologiæ vocatur : 1) *Fundamentalis*. — Quia versatur circa fundamenta theologiæ proprie dictæ. Hæc autem fundamenta sunt tum ipsa *revelatio* tum *media* divinitus instituta ad hanc revelationem proponendam, conservandam, confirmandam, etc. : *Ecclesia* scilicet et *fontes* theologici (2).

2) *Generatis*. — Quia generatim probat Deum quædam revelasse, quin illa revelata speciatim proponat.

3) *Apologetica*. — Juxta etymon vocis, apologetica idem est ac apologia, scilicet defensio, demonstratio. Hodie vero per *apologiam* designatur defensio *singulorum dogmatum* seorsim sumptorum ; per *apologeticam* : defensio *omnium dogmatum* globatim sumptorum.

Merito igitur apologetica dicitur etiam *scientia motivorum credibilitatis*. Dogmata enim non defendit nisi demonstrando veritatem revelationis catholicæ, revelationis nempe a Deo

(1) Cf. **Pesch**, *De Christo legato divino*, n. 69 ; **De Poulpiquet**, *L'objet intégral de l'apologétique*, Paris, 1912, p. 499 sq. ; **Le Bachelet**, in *Dict. Apol.*, art. Apologétique ; **Horat. Mazzella**, *Præf. scholast.-dogmaticæ*, vol. 1, Augustæ Taurinorum, 1921, n. 10 ; **Maisonneuve**, in *Dict. théol.*, art. Apologétique ; **Gardeil**, *La crédibilité et l'apologétique*, l. 3, c. 1, p. 138 sq. ; **Garrigou-Lagrange**, *De Revelatione*, vol. 1, p. 39 sq.

(2) Theologia fundamentalis, ut nimis evidens est, supponit cursum philosophicum completum esse ; supponit ideo demonstratam existentiam Dei et Providentiæ necnon libertatis humanæ ; supponit veram notionem legis naturalis, cujus applicatio, in casu singulari divinitus suspendi potest ; supponit etiam authenticitatem, integritatem et veracitatem Scripturæ sacræ, prout est liber historicus humanus, vere fide dignus.

factæ et ab Ecclesia propositæ, seu prolando divinitus esse credibiles, imo et credendas, veritates quæ in revelatione continentur et ab Ecclesia ut tales nobis proponuntur.

Exinde jam liquet apologeticam non plane coincidere cum theologia fundamentali; statim dicimus eam esse tantum *primam partem* hujus theologiæ.

### Definitio Apologeticæ.

18. Apologetica definitur : *defensio rationalis divinæ revelationis.*

Apologetica enim *classica et traditionalis*, qualis apparet in prædicatione evangelica, et qualis proponitur ab eximiis Ecclesiæ doctoribus, argumentis utique *historicis et philosophicis* utitur ad credibilitatem et credentitatem mysteriorum fidei instituendam et ad fidem ipsam defendendam, sed in toto suo labore et in ipsis argumentis rationalibus conficiendis *ab ipsa fide* dirigitur. *Paucis* : Apologetica *credibilitatem* et *veritatem* Christianismi statuit et ipsam *fidem* defendit *ex ratione*, sed sub ipsius *fidei directione*. 1) *Ex ratione* quidem, nam solo lumine rationis, ex historia et philosophia (1), debet probare factum revelationis et defendere infallibilitatem Ecclesiæ revelationem proponentis, et alia hujusmodi, secus : arguendo nempe ex fide, circulum faceret vitiosum. 2) *Sub directione fidei*, quia ratio nequit accurate stabilire credibilitatem mysteriorum fidei seu demonstrare has veritates esse evidenter credibiles fide divina, nisi aperte sciat quid sit fides divina, quid sint fidei actus et objectum, quid sit revelatio, quid sit ordo supernaturalis, quænam sint apta motiva credibilitatis, a Deo *revelata* et ab Ecclesia *proposita*, quæ omnia ad theologiam spectant.

Hac de causa, Apologetica : 1) non dicitur *theologia* simpliciter, quia est vere *præambula* ad fidem, ad quam ducit, revelationis credibilitatem et credentitatem ostendendo, dum theologia *ex fide* argumentatur et in principiis fidei nititur ; 2) quia vero non ex ratione sola, sed ex ratione prout *a fide*

(1) Argumentatur etiam ex Scriptura, sed sensum ejus et doctrinam examinando sub lumine rationis et historiæ.

dirigitur, invenit debita et apta credibilitatis motiva, quorum deinde vim probativam *rationaliter* ostendit, merito *reducitur* ad theologiam fundamentalem (1).

### Divisio.

19. Apologetica generatim dividitur in duas partes. *Prior* contra Rationalistas, demonstrat revelationem *divinam* seu religionem *veram* in *solo Christianismo* asservari, ac proinde veritatem instituit religionis christianæ. *Posterior*, contra Protestantes et Schismaticos, ostendit hanc religionem christianam in *solo cœlu catholico* inveniri, seu demonstrat Ecclesiam Catholicam esse unicam societatem a Christo institutam, et quidem infallibilitate auctam, ad divinam revelationem conservandam, docendam et propagandam ad finem usque sæculorum.

Hinc Apologetica amplectitur : 1) tractatum de *Revelatione christiana* et 2) tractatum de *Ecclesia*, sed tantum apologetice consideratum : libenter enim fatemur quæstiones de *intima constitutione* Ecclesiæ necnon quæstiones de *Fonlibus revelationis* non esse Apologeticæ objectum, siquidem ex fide instituuntur ac propterea ad theologiam proprie dictam spectant. Attamen hæ quæstiones in theologia fundamentali nobis pertractandæ videntur, tum quia vere ad *fundamenta* theologiæ pertinent, tum *utilitatis causa*, videlicet ut *eodem loco* omnia proponantur quæ ad revelationem ipsam et ad Ecclesiam pertinent.

(1) **Hugon**, *De Deo uno et trino*, p. 20-21 ; **Garrigou-Lagrange**, *De Revel.*, t. I, p. 41 sq. ; **Schultes**, *De Ecclesia Catholica*, c. 1, a. 2, p. 6 sq. — Omnes quidem theologi concedunt Apologeticam vere *efficacem* esse tum pro catholicis tum etiam pro incredulis, quia *ex ratione* procedit. At, hac præcise de causa, nonnulli volunt eam esse scientiam a theologia omnino distinctam. Etenim, aiunt, *directio fidei*, de qua sermo est in textu, seu directio Ecclesiæ in ædificio apologetico construendo est tantum *extrinseca* ac proinde nihil mutat quoad valorem *intrinsecum* argumentorum quibus utitur apologeta ; ideo ipsa Apologetica ad theologiam nec *formaliter* nec *reductive* pertinet, sed ab ea *specificè* distinguitur et scientia est vere autonoma. Ita **De Poulpiquet**, *L'objet intégral de l'Apologétique*, p. 499 sq. ; **Le Fachelet**, in *Dict. Apol.*, art. Apologétique ; **Van der Meersch**, *De Deo uno et trino*, ed. 2, introd. ; **Van Hove**, *Collectanea Meckliniensia*, jan. 1928, etc.



Insuper, propter errores hodiernos circa originem et necessitatem religionis, semper magis ac magis grassantes et in scholis ipsis quasi ex officio divulgatos, forte inutile non erit, etiam pro catholicis, pauca præmittere de ipsa religione *naturali*. Si enim ratio humana *historice* et *philosophice* demonstrat cuique homini, ex ipso jure naturæ, gravem incumbere obligationem profitendi religionem seu Deum colendi; deinde cum Deus colendus sit, non quocumque modo, ut patet, sed modo quo vult, facile ostendet ratio hominem obligari ad *veram* religionem profitendam ac proinde ad illam inquirendam et consequenter ad quærendum num Deus aliquid de religione *revelaverit*, sicque via parabitur ad tractatum de revelatione christiana seu ad Apologeticam proprie dictam.

En igitur nostra divisio theologiæ fundamentalis :

1<sup>o</sup> *De Vera Religione* : a) de religione in genere, b) de religione christiana ; 2<sup>o</sup> *De Ecclesia Christi* : a) de inventione veræ Ecclesiæ, b) de intima Ecclesiæ constitutione ; 3<sup>o</sup> *De Fontibus Revelationis* : a) de divina Traditione, b) de Scriptura sacra.

---

# TRACTATUS DE VERA RELIGIONE

## PROLEMIUM

### Utilitas tractatus.

20. 1) *Absoluta*. — De momento tractatus de Religione non est necessarium agere. Universale enim habetur factum religiosum ; apud omnes agitur quæstio de nostro fine, anxiosam curiositatem generans, quatenus ex ejus solutione pendet tota vita nostra. Apud omnes solutio proponitur, diversa maxime quidem, in uno tamen eadem et identica, quod doceat mundi alterius existentiam, imo, ut omnes etiam affirmant, ex revelatione quadam hominibus facta cognitam. Unde omnibus necessitas laborandi ut, recte hac in terra viventes, ad alterum mundum beati perveniamus ; recte vero vitam non agemus nisi certo finem attingere possimus, nempe Deum. Jamvero hujusmodi finem attingere sine dubio nequimus nisi nobis pateat, quæ ad illum dirigat, *via vera et tuta* scilicet *religio vera*. Ergo hanc religionem inquirere debemus.

2) *Relativa*. — Hodie ~~non~~ solum tale vel tale dogma impugnatur, sed adversus ipsam religionem christianam, adversus fundamentum ipsum fidei, adversus factum revelationis diriguntur adversariorum conatus. Atqui bonus christianus, theologus præsertim sincerus debet secundum posse adversarios coætaneos repellere. Ergo hodie principaliter studere oportet tractatui de Vera Religione.

### Objectum tractatus.

21. Hujus tractatus objectum est investigare et demonstrare *quænam*, inter innumeras religiones quæ apud nos vigent, sit *vera et amplectenda*.

### Divisio tractatus.

22. Cum autem, ut jam diximus, omnes religiones revelationem a Deo suscepisse contendunt, sufficeret quæstionem

movere de revelatione ipsa, et quærere utrum habita fuerit et quænam sit illa religio revelata. Præviam tamen inquisitionem de religione in genere non omittemus, quatenus ut jam monuimus, pauca hac de re valde utilia nobis videntur initio demonstrationis apologeticæ.

Unde tractatum in duas partes dividemus. In 1<sup>a</sup> de *Religione in genere*, in 2<sup>a</sup> de *Religione revelata* doctrina continetur. Hæc autem 2<sup>a</sup> pars iterum in duas sectiones dividetur : in priore agemus de *Revelatione in genere*, in posteriore vero de Revelationis divinæ existentia seu de *Religione Christiana*.

---

## PARS PRIOR

---

# DE RELIGIONE IN GENERE

---

23. Tria, hac in parte, statiliemus : 1) **quid** sit religio et quomodo **dividatur** ; 2) utrum **necessaria** sit religio ; 3) utrum necessaria sint speciatim **oratio** et **cultus** (1). Unde :

### CAPUT I

## DE RELIGIONIS NOTIONE ET DIVISIONE

---

### I. — DEFINITIO RELIGIONIS

#### 1° Quoad nomen

**Variae acceptiones vocis religionis :**

24. a) **Apud veteres**. — Juxta *Ciceronem* (2), religio venit a *relegendo*, quia per religionem homo attente considerat, meditatur et quasi *relegit* relationem quam habet ad Deum. Juxta *Lactantium* (3), religio venit a *religare*, quia per religionem homo denuo ligatur ad Deum vinculo pietatis, cum jam sit ligatus ut ab illo dependens quoad esse et quoad omnia quæ possidet.

Juxta *S. Augustinum* (4), religio venit a *re-eligere*, quia per religionem homo rursum eligit Deum quem per peccatum dereliquerat.

b) **Juxta recentes** (5). — Vox illa « religio » primum significa-

(1) **Van Noort**, *Tractatus de vera Religione*, ed. 3, Bussum in Hollandia, 1917, n. 1 ; **Manzoni**, *op. cit.*, n. 10 sq. ; **Horat. Mazzella**, *op. cit.*, n. 1 sq. ; **Jungmann**, *Tract. de vera Religione*, ed. 4, 1895 ; **Bainvel**, *De vera Religione et Apologetica*, Paris, 1914 ; **Gardell**, *La crédibilité et l'apologétique*, Gabalda, 1908 ; **A. de Broglie**, *Problèmes et conclusions de l'histoire des religions*, Paris, 1885 ; **W. Pohl**, *De vera religione quæstiones selectæ*.... Herder, Friburgi-Brisgovix, 1928.

(2) *De nat. deorum*, lib. 2, cap. 28.

(3) *Inst.*, lib. IV, cap. 28, cui consentit **Aug.**, *de Vera religione*, cap. 55, n. 111.

(4) *De civit. Dei*, lib. X, cap. 3, n. 2.

(5) Cf. **Gondal**, *Religion*, lib. I, cap. 3, p. 11.

vit *scrupulum*, pium scrupulum, deinde vero omnia officia hominis erga Deum quæ cum pio scrupulo adimplenda sunt.

c) **Quoad usum.** — In praxi autem vox « religio » multifariam usurpatur ; quandoque enim *late* sumitur ; ita dicitur religio erga parentes, amicos, superiores. *Stricte* vero sumpta, nonnisi ad Deum pertinet. Igitur sive etymon vocis, sive communem acceptionem spectes, religio proprie importat *ordinem* ad Deum, quo *vinculum* constituitur, non physicum quidem sicut illud quo creaturæ a creatore et gubernatore pendent, sed *morale* quo Deo principio, legislatori et fini subjiciuntur. « Ipse (Deus) enim est, cui principaliter alligari debemus tanquam indeficienti principio ; ad quem etiam nostra electio assidue dirigi debet sicut in ultimum finem ; quem etiam negligentes peccando amittimus, et credendo et fidem præstando recuperare debemus (1). »

## 2° Quoad rem

### Definitio religionis.

25. Religio sub duplici aspectu considerari potest : *objective* scilicet et *subjective*.

a) **Objective** (2). — Objective considerata, religio est *summa seu complexus veritatum et officiorum quibus ad Deum totius vitæ nostræ constituitur ordo*.

*Veritatum et officiorum.* — Homo enim quasi duplici vinculo Deo ligari debet : per *intellectum* quidem Deum ut principium et finem cognoscit, veritatibus adhærendo quibus determinantur relationes inter Deum et hominem vigentes ; per *voluntatem* autem ad Deum tendit, implendo officia quæ a dogmatibus, cum quibus intime connectuntur, sponte sua defluunt.

*Quibus constituitur...* — Etenim per veritates et officia totus ad Deum ordinatur homo ideoque, si illis ut regulæ et normæ actus suos conformat, vere et recte religionis munus exercere dicendus est.

Hac in definitione jam elucent tria elementa cujuscumque

(1) *Summ. theol.*, 2-2, q. 81, a. 1 ; **Gondal**, *Religion*, lib. 1, cap. 1, p. 3 (nota).

(2) **Wilmers**, *De Religione revelata*, n. 15 sq.



religionis conceptus : dogmata, officia et cultus seu regula fidei, regula morum et utriusque manifestatio practica.

b) **Subjective** (1). — Subjective sumpta, religio est *virtus moralis qua homo ad Deum recte vitam ordinal, cultum ei debitum exhibendo, veritatum acceptione et officiorum adimplatione*.

*Virtus...* — Disponit enim potentias hominis ad recte operandum, voluntatem nimirum et alias facultates, ut rite exhibeatur Deo cultus debitus.

*Qua...* — Quibus verbis sat clare enuntiatur religionis natura (2). *Primario* quidem et formaliter ad voluntatem pertinet religio, quatenus finis ejus proprius, scilicet præstare Deo cultum debitum, est sine dubio actus voluntatis ; sed *secundario* seu fundamentaliter ad intellectum pertinet : importat enim cognitionem practicam præviam actui voluntatis quatenus, antequam reddere possit Deo cultum convenientem, per prius objectum, motivum necnon et modum cultus legitimum cognoscere debet homo. Imo *tertio* et accidentaliter ad facultates sensitivas pertinere potest, in quantum sub imperio voluntatis ad Dei cultum operantur.

Falluntur ideo qui docent religionem essentialiter consistere : in solo quodam *sentimento* psychologico aut in solis affectibus sensibilibus (Empiristæ, Sensistæ, Modernistæ) ; in *conscientia* quam homo habet de Deo, prout conscius est se esse in Deo (Spinoza, Fichte, Schelling, Hegel = Pantheistæ) ; in solo actu *intellectus* (Spencer, Hartmann).

## II. — DIVISIO RELIGIONIS

### Religio dividitur.

26. 1) *Ratione veritatis*, in religionem *veram* qua vero Deo exhibetur verus et legitimus cultus ; et religionem *falsam*

(1) Wilmers, *op. cit.*, n. 3 sq. ; Michelet, *Dieu et l'Agnosticisme contemporain*, p. 314 sq. ; 1-2, q. 55, a. 1-4.

(2) Gondal, *Religion*, lib. 1, cap. 3 et 4, p. 10 sq. ; Sérol, *Le besoin et le devoir religieux*, cap. 5, p. 119 sq.

quæ vel non verum Deum colit, vel Deo vero cultum præstat illegitimum.

2) *Ratione originis*, in religionem *naturalem* quæ Deum, naturali solo lumine cognitum, ut auctorem naturæ colit; et religionem *supernaturalem* quæ, Deum, revelatione positiva manifestatum, ut auctorem gratiæ veneratur. Prior ex rerum natura defluit, dum posterior voluntate speciali Dei tantum innotescit.

### Cultus.

27. Cultus est *ipsum religionis exercitium*. Cultus autem distinguitur : 1) *Internus*. Qui actibus internis, intellectus scilicet et voluntatis, exercetur. — 2) *Externus*. Qui actus internos externe manifestat corporis ministerio. — 3) *Privatus*. Qui ab unoquoque, nomine proprio, exhibetur. — 4) *Publicus*. Qui nomine societatis præstat.

### Corollarium. De Unitate Religionis (1).

28. Religio vera ea est quæ, reapse sicuti sunt, relationes hominis ad Deum exprimit. Porro hujusmodi relationes quæ in ipsa Dei et hominis natura fundantur, prorsus immutabiles sunt. Ergo religio vera nonnisi una esse potest.

Idem argumentum plane valet in hypothesis revelationis publicæ et *universalis*. Relationes enim supernaturales quæ ex revelatione exsurgent inter Deum et hominem, absolute eædem essent pro omnibus, cum a sola libera Dei voluntate penderent qua novus ordo, prorsus unicus, inter Deum et homines crearetur. Ergo.

---

(1) *Mazzella*, *De Religione et Ecclesia*, n. 68 sq. ; *Gondal*, *op. cit.*, lib. v, cap. 2, p. 247 sq. ; *Van Noort*, n. 9 sq.

## CAPUT II

## DE RELIGIONIS NECESSITATE (1)

**Errores.**

**29.** Negant necessitatem religionis : 1) Qui *Deum* negant vel *animam*, aut *Deum cum homine* confundunt, aut eum *incognoscibilem* proclamant : Athei, Materialistæ, Pantheistæ, Agnostici. — 2) Qui, admissa Dei existentia, *religionem* tamen rejiciunt ut rem *indifferentem* et *inutilem* : Indifferentistæ absoluti. — 3) Qui, admissa necessitate religionis, *necessitatem* negant *orationis* quia homini non decet, aut *cultus externi*, quia in spiritu et veritate Deum adorare oportet.

De primis actum est in philosophia. Contra secundos vero necessitatem religionis, et contra tertios orationis necessitatem et cultus ostendemus.

*Asserlio* : **Unicuique absolute incumbit obligatio moralis religionem profitendi** [*Certum*] (2).

**30.** *Explicatur thesis.* — *Unicuique*, id est omnibus et singulis hominibus, sine restrictione, sensu universalissimo ; *absolute*, hoc est : non ratione talis vel talis circumstantiæ a qua dependeat illa obligatio, sed essentialiter ita ut nulla causa obligationem hanc solvere possit, utpote quæ ex ipsa natura hominis dimanat ; *religionem* : aliquam religionem, quin determinetur utrum revelata esse debeat necne.

**Argumentum generale.** — Religio est necessaria homini si Deo stricte debetur et si illa indiget homo ut finem suum consequatur. Porro homo absolute indiget religione quæ præterea Deo summo jure debetur. Ergo.

Probo minorem per partes : 1<sup>a</sup> pars demonstratur *ex facto religioso* cujus ratio habetur in intimis et profundis aspirationibus animæ ; 2<sup>a</sup> pars autem *ex argumento metaphysico* e natura relationum Deum inter et hominem deducto.

(1) **Gayot**, *Faut-il une religion ?* (Collection Science et Religion) ; **Buyssse**, *Vers la Croyance*, p. 1-43 ; **Schmidt**, *Der Ursprung der Gottesidee*, ed. 2, Muenster in W., 1926.

(2) Quæ cuique thesi apponitur, *notæ* valor explicatur et sensus, infra, n. 485 sq.

## I. — HOMO RELIGIONE INDIGET

**Argumentum generale.**

31. Factum religiosum est prorsus universale quoad locum et quoad tempus. Atqui universalitas ista plenissima explicari nequit nisi homo absolute religione indigeat, nisi ex natura sit religiosus. Ergo religio est necessaria homini.

**1° Factum religiosum**

Religiones, etsi valde dissentiant in multis, in uno tamen concordēs sunt quod Ens superius omnes proclamant, cum quo relationes habeat necesse est homo, si velit finem attingere. Imo apud omnes inveniuntur proprietates illæ communes notionis religionis : dogmata nimirum, præcepta et ritus (1).

1) *Dogmata.* — Sive colatur monotheismus ut antiquitus apud Semitas et Ægyptios, sive polytheismus ut apud Indos, Græcos, Romanos et Gallos, sive dualismus ut apud Persas et Germanos, sive feticchismus et naturismus ut apud primitivos, semper et ubique invenitur fides in Ens supremum hominibus et viribus naturæ potentius, fides in spiritus inferiores, bonos et malos, quibus quandoque adiunguntur animæ perfectiones, fides in alteram vitam, in animam ipsam quam immortalem profitentur omnes.

(1) Mgr Le Roy, *La religion des primitifs* ; A. Bros, *La religion des peuples non civilisés* ; — *L'ethnologie religieuse*, Bloud, 1923 ; Buysse, *Vers la Croissance*, Desclée, 1926 ; Carra de Vaux, *La doctrine de l'Islam*, Paris, 1909 ; *Les penseurs de l'Islam*, 5 vol., Geuthner, 1921-1926 ; Bricout, *Où en est l'histoire des religions*, 2 vol., Letouzey, 1911 ; Contenau, *La civilisation assyro-babylonienne*, Payot, 1922 ; *La civilisation phénicienne*, Payot, 1926 ; Cremer et Labouret, *Le Bobo...*, Geuthner, 1927 ; Delmas, *La religion ou le paganisme des Marquisiens*, Beauchesne, 1927 ; Huby, *Christus*, éd. 3, Beauchesne, 1916 ; Moret, *Le Nil et la civilisation égyptienne*, Paris, 1926 ; Mainage, *Les religions de la préhistoire*, Desclée, 1921 ; Pinard H., *La méthode historico-culturelle dans l'étude des religions*, Paris, 1921 ; Roussel A., *La religion cédique*, Téqui, 1909 ; Pinard de la Boullaye, *L'étude comparée des religions*, 2 vol., Beauchesne, 1925 ; Tauxler L., *La Religion Bambara*, Geuthner, 1927 ; De la Vallée-Poussin, *Bouddhisme*, Beauchesne, 1909 ; Nirvana, Beauchesne, 1925 ; *La morale bouddhique*, Paris, 1927 ; Virey, *La religion de l'ancienne Egypte*, Beauchesne, 1910.

Primitivi ipsi (1) utique animam non perfecte cognoscunt, illam tamen ut vere principium vitæ habent, aliquid nempe quo homo vivit, movetur, seipsum gubernat, ratiocinat, loquitur, quo denique post mortem superest vivens.

2) *Officia seu præcepta* (2). — Nullibi datur codex moralis completus et methodicus. Vitam vero recte agere, injustitiam vitare et peccata, parentes venerari et deos colere sive ad placandam divinitatem, sive ad adorationem, hæc sunt apud omnes officia præcipua. Ubique igitur apparet notio liciti et illiciti, justitiæ, sanctionis, discriminis inter profanum et sacrum, reparationis necessariæ post peccatum. Sæpe etiam jubetur adire deos ad beneficia impetranda aut ad gratias pro donis agendas.

3) *Ritus seu cultus*. — Ubique inveniuntur preces, cantus, benedictiones, oblationes, sacrificia incruenta et cruenta, purificationes, processiones ideoque sacerdotes et ministri. Apud primitivos (3) autem sæpe paterfamilias, medicus, videns, maleficus locum tenent sacerdotis; quandoque tamen sacerdotes habentur prorsus independentes a tribu et familia, et constituunt quasi ordinem, castam specialem cujus sit cultum vere sociale imponere et regere. Sacrificia vero non soli divinitati sed etiam genis et diis inferioribus offeruntur.

Hanc universalitatem religionis ita testatur *Plutarchus* : « Si terram obeas, invenire possis urbes muris, litteris, legibus, domibus, opibus, numismate carentes; urbem vero templis, diisque destitutam, quæ precibus, jurejurando, oraculis non utatur, non bonorum causa sacrificet, non mala sacris avertere nitatur, nemo unquam vidit (4). » Et *Cicero* : « Sua cuique civitati religio est. Deum quippe natura venerari novit; nec quisquam est homo qui lege quæ hoc præcipiat, careat (5). »

(1) Mgr Le Roy, p. 138 sq.; Bros, *La religion...*, p. 52 sq.; Buysse, *Vers la Croyance*, p. 43-72; Mainage, c. 5, 9, 10; Michelet, in *Dict. Apol.*, art. Religion, col. 875-899.

(2) Mgr Le Roy, p. 245; Bros, p. 211.

(3) Bros, *op. cit.*, p. 131 sq.; Mgr Le Roy, p. 275 sq.

(4) Contra Collot, Epicuræum.

(5) In Orat. pro Flacco. Vide De Quatrefages, *Introduction à l'étude des races humaines*, p. 225, apud Gondal, *Religion*, p. 85.



## 2° Explicatio facti religiosi

**32.** Universalitas ista plenissima facti religiosi explicari nequit nisi homo ex natura sit religiosus, nisi nempe religione plane indigeat.

### Probatur :

*Negative* : refutando hypotheses adversariorum ; *positive* autem et directe : solutionem, quam veram æstimamus, exponendo.

### A. — NEGATIVE

Inter varia systemata ad factum religiosum explicandum inventa, tria videntur præcipue refellenda, videlicet *evolutionismus*, *sensibilismus* seu *immanentismus* et *sociologismus*.

### Evolutionismus positivus.

**33.** Juxta illud systema religio sicut omnia subicitur evolutioni in qua diversæ phasces distingui possunt : 1) *Naturalismus* (1). — Homo non discernens materiam a spiritu et stupende naturæ magnitudinem considerans, ubique ponit divinum et omnia quæ videt, timet, veneratur et adoratur.

2) *Animismus* (2). — Homo, ex comparatione cadaveris cum corpore animato se agnoscit habere spiritum, inde sibi persuadet omnia omnino entia animata esse et singulis spiritum attribuit.

3) *Fetichismus* (3). — Postea autem, spiritus sibi proprios et magis sibi familiares desiderat homo, et conficit figuras ex ligno, petra aut terra, ubi collocat et servat hujusmodi spiritus.

4) *Idololatria*. — Paulatim vero spiritus negligit homo et eorum imagines seu representationes solas honorat et colit.

5) *Polytheismus*. — Post idola sibi propria, creat homo idola familiæ, idola patriæ et ita plurimos deos sibi et suis adorandos proponit.

(1) Mgr Le Roy, *op. cit.*, p. 65 sq. ; G. Rabeau, *Introduction à l'étude de la théologie*, p. 12 sq.

(2) Bros, *op. cit.*, p. 31 sq.

(3) Id., p. 49 ; Mgr Le Roy, p. 270 sq.

6) *Monotheismus*. — Ad extremum tamen, mente concipit homo necessitatem unitatis Dei quam recta ratio postulat, et in Deum unum et supremum credit quem toto corde amplectitur.

R. Hæc theoria *gralis* inventa (1), *gralis* negari posset. Rationi autem contradicit et historiæ, et existentiam legis moralis non explicat.

1) *Rationi contradicit*. — Perfectum enim ab imperfecto in eodem genere et ordine oriri nequit. Porro monotheismus perfectionis gradum obtinet relate ad polytheismum. Ego.

2) *Historiæ contradicit*. — Non solum enim (2), monotheismus a polytheismo unquam ortus est, sed fere apud omnes populos cultus primitivus purior erat et perfectior. Quinimò non pauci ab initio monotheismum quemdam confusum coluerunt.

3) *Obligatio moralis*. — Nonnisi a Deo provenire potest, cum nemo sibi metipsi obligationem imponere possit, nec alii aliis sibi æqualibus. Porro in systemate evolutionis negatur a priori existentia Dei ideoque Legislatoris supremi et sanctionis sufficientis. Ergo.

### Sensibilismus. Immanentismus (3).

34. Religio sicut quæcumque manifestatio psychologica e

(1) Juxta alios enim religio orta est ex *animismo*; ita **A. Comte**, **Litré**, **A. Lang**\*; juxta alios, ex *magia*, ita **Frazer**\*, **Hubert**\* et **Mauss**\*; juxta alios ex « *tabou* », ita **S. Reinach**\*; juxta alios, partim ex his tribus, ita **Loisy**. Cf. in *Dict. Apol.*, art. Animisme et Magie; **De Grandmaison**, *Jésus-Christ*, t. II, p. 428 sq.

(2) **Lagrange**, *Etudes sur les religions sémitiques*, p. 27; **Grimal**, *Le sacerdoce et le sacrifice de Notre-Seigneur*, cap. 2; **Michelet**, art. cit., col. 885 sq., 893.

(3) **F. Buisson**\*, *La religion, la morale et la science*; **J. Réville**, *Le protestantisme libéral*; **Sabatier**\*, *Esquisse d'une philosophie de la religion*; *Les religions d'autorité et la religion de l'esprit*, Paris, Fischbacher. Ab his non multum dissentit **Bergson**\* in opere: *L'évolution créatrice*, cujus sensum nuperrime exposuerunt: **Gillouin**, *La philosophie de M. Bergson*; **Le Roy**, *Une philosophie nouvelle*, **Henri Bergson**; **Segond**, *L'intuition Bergsonienne*; **W. James**\*, *L'Expérience religieuse*. Cf. **Garrigou-Lagrange**, *Le sens commun, la philosophie de l'être et les formules dogmatiques*, passim; *De Revelatione*, vol. 1, p. 276 sq.; **Michelet**, in *Dict. Apol.*, art. Religion, col. 899-905. — Fere idem docent Schleiermacher, Ritschl, Harnack, fere idem etiam **Lemarié**, *Esquisse d'une Philosophie*, Paris, Alcan, 1927.

*subconscientia* emergit. Enascitur quidem ex quadam *emotione* timoris, reverentiae et adorationis, quae ipsa ex sensu intimo nostrae indigentiae et nostrae dependentiae erga Deum provenit. Statim enim ac sentimus hanc indigentiam et hanc dependentiam, jam sentimus Deum ipsum mysteriose praesentem in nobis, jam cum Illo habemus intimum contactum, ac *sponle* ad Illum tendimus ut ad Ens potentia, bonitate et misericordia plenum, quo solo desideria nostra perfecte adimpleri valeant.

Ideo ex pia emotione procedit *oratio cordis* intima, in qua essentialiter consistit religio. Haec autem sub influxu reflexionis et meditationis, progressive perficitur in qualibet conscientia recta, et, prius *imaginative* tantum expressa, postea sub *forma conceptuali* apparet et sic paulatim evoluitur in cognitionem doctrinalem, quae quidem perpetuo transformatur secundum ipsum progressum rationis humanae et scientiarum.

Hoc in systemate igitur sensus cordis et animi praecedit cognitionem quae non est nisi ejus evolutio et spontanea prolongatio (1).

Juxta **Modernistas** (2), religionis, sicut cujuscumque vitalis phaenomeni, prima veluti motio ex *indigentia* quapiam seu impulsione est repetenda, cujus initium ponendum est in *motu* quodam cordis qui sensus dicitur, ideoque fundamentum cujusvis religionis in sensu quodam intimo collocari debet, qui ex indigentia divini oriatur. Haec porro divini

(1) Sabatier, *Esquisse*, p. 14 sq., 265 sq., 390 sq.; *Les religions d'autorité*, p. 533; cf. Garrigou-Lagrange, *De Revel.*, t. I, p. 287 sq.; Michelet, *Dieu et l'agnosticisme contemporain*, p. 154 sq.

(2) Loisy, *L'Evangile et l'Eglise\**; *Autour d'un petit livre\**; *Quelques lettres sur les questions actuelles\**; *Simple réflexions sur l'Encyclique Pascendi\**; Tyrrell\*, *Through Scylla an Charybdis*; *Littera confidentialis*; Houtin\*, *La question biblique*; Anonym., *Il programma dei Modernisti*; Murri\* *Cultura sociale*, *Ricista di cultura*; Laberthonnière, *Essais de philosophie religieuse\**; *Le réalisme chrétien et l'idéalisme grec\**, etc. Ad idem fere reducitur theoria W. James\*, *Les variétés de l'expérience religieuse* (trad. fr.), Alcan, 1906; Le Roy, *Dogme et Critique\**; E. Buonaiuti\*, *Le Modernisme catholique* (trad. fr.), Rieder, Paris, 1927. Cf. *Encyclica Pascendi*, Actes de S. S. Pie X, edit. Bonne Presse, t. III; De Tonquedec, *La notion de vérité dans la « Philosophie nouvelle »*, p. 34 sq.; Thamiry, *Les deux aspects de l'immanence et le problème religieux*; Rabeau, *op. cit.*, p. 28-44.

indigentia latet *infra conscientiam* seu, ut aiunt, in subconscientia ubi etiam illius radix occulta manet atque indeprehensa. Religiosus autem ille sensus per *immanentiam vitalem* e lateribus subconscientiæ erumpit et germen est totius religionis ac ratio pariter omnium quæ in religione quavis fuere aut sunt futura.

Rudis quidam initio ac fere informis, ejusmodi sensus paulatim atque influxu arcani illius principii unde ortum habuit, adolevit una cum progressu humanæ vitæ cujus quædam est forma. In illo autem sensu Deus se homini sistit, etsi confuse ac permixte, nam illæ anxietates et exigentiæ, quas experimur, jam sunt ipsa actio et vita Dei intra nos et nos vocantis ad se. Mens vero illi sensui adveniens, primum naturali actu et spontaneo rem reddit sententia quadam simplici ac vulgari, secundo vero reflexe ac penitius, vel, ut dicunt, cogitationem elaborando, eloquitur illam formulam primitivam circa quam et super quam stabiliuntur deinde constructiones doctrinales, e quibus defluunt et enascuntur dogmata, præcepta et tota religio.

Hæc autem religio in omnibus habetur *ea mensura qua unusquisque illam acquirit per conatus proprios*, qua cogitatio sua efficitur et vita. Et ita in omnibus et singulis doctrina est *subjectiva, personalis et vitalis*, veritas vere *organica* quæ, unica quoad germen et principium essentialiter, in humanitate evolvitur una cum ejus progressu. Religio igitur eo magis est vera quo magis est vivens et vitaliter assimilata.

Sed illud systema :

**35. a) Falsum est philosophice** (1). — Juxta immanentistas homo non proprie cognoscit Deum, sed illum interne sentit et percipit *intuitione* quadam cordis. Porro nonnisi indirecte et per abstractionem Deum attingere possumus, ut exigit hominis natura et patet experientia.

Subconscientia essentialiter remanet *occulta* et psychologicè *impenetrabilis*, quomodo tunc tam facile describi possit evolutio sensus religiosi in ea nati ?

(1) Michelet, *op. cit.*, p. 329 ; De Poulpiquet, *L'objet intégral de l'Apolo-gétique*, p. 433 sq.

b) **Insufficiens ad explicandam obligationem moralem.** — Nemo enim, ut jam diximus, sibi obligationem imponere potest. Porro religio, tota quanta est, a nobis oritur et pendet. Ergo.

c) **In consequentiis periculosum.** — 1) *Ad anarchiam ducit.* — Experientia enim individua creatur religio; conscientia ergo est solus iudex et arbiter supremus veritatis religionis, in qua unusquisque *liber* est et *autonomus*: hoc autem pacto viam aperiri auctoritatis negationi et destructioni nimis evidens est.

2) *Pantheismum sapit* (1). — « Omne conscientiae phenomenon, aiunt, *ab homine ut homo est*, proficiscitur. Legitima ergo ratiocinatio inde infert unum idemque esse Deum cum homine: ex quo pantheismus. » Et sane ex intuitionem Dei in anima immanentis inferunt existentiam objectivam Dei transcendentis, quatenus experientia ista Dei intra nos est quasi inspiratio quæ nos sollicitat et impellit ad conatus semper magis ac magis strenuos et efficaces ut, perfectius in dies vitam peragentes, progressu constanti et evolutione indefinita et illimitata, ipsam Dei realitatem attingamus et ipse Deus efficiamur (2).

3) *Alheismo viam aperit* (3). — Etenim, cum ab homine pendeat religio, eo quod experientia propria ab unoquoque creatur, diversa erit in diversis hominibus secundum quod diversam a natura sortiti erunt indolem, et tamen vera erit in omnibus et singulis, utpote quæ conformis erit actioni illorum et vitæ. Valde ergo periclitatur religio in ejusmodi systemate.

Quinimo penitus evertitur et annihilatur: Deus enim non demonstratur, cum sit ratione prorsus incognoscibilis sed *experimentaliter sentitur* et non est aliud medium cognitionis in rebus ordinis moralis et religionis. Porro hæc divini *experientia deest* apud multos qui igitur medio absolute necessario carent ut Deum invenire possint et colere, cum istiusmodi experientia Dei, exclusive propria unicuique, pro aliis a

(1) *Encyc. Pascendi*, p. 150.

(2) *Michelet; op. cit.*, p. 297 sq.

(3) *Id.*, p. 298 sq., 224 sq.; *Le Roy, Dogme et Critique\**, p. 148 sq.



nemine recte fieri possit. Logice ergo Deum negant et atheismum profitentur.

Sed et ipsi qui emotiones istas experiuntur religiosas, *raro* illas sentiunt et sæpe *non vivide*; experientia autem Dei evanescente, nonnisi dubium remanet aut negatio Dei. Unde merito Pius X in encyc. Pascendi : « Hominum pars maxima hoc firmiter tenet, tenebitque semper, sensu solum et experientia, nullo mentis ductu atque lumine, ad Dei notitiam pertingi nunquam posse. Restat ergo iterum atheismus ac religio nulla. »

### Sociologismus. Totemismus (1).

36. a) Quævis religio, aiunt Sociologistæ, essentialiter constat quibusdam dogmatibus et ritibus, quæ, ubique, semper et ab omnibus, ut quid *sacrum* et *obligatorium* habentur. Jamvero illud sacrum originem ducit : 1) non ab *homine singulari*, qui e contra illud agnoscit ut quid omnino transcendens ; 2) non a *natura ipsa*, siquidem a natura oriri nequit aliquid illam excedens ; 3) sed a *societate sola* ; nil enim aliud *superius* homine nisi societas ipsa a qua totaliter pendet, in qua quasi immergitur et in qua *perpetuo* continuatur ; nil etiam aliud ex quo explicari potest *obligatio moralis*, quæ *omnibus religionibus communis* est.

Hinc sponte nascuntur in homine sensus venerationis, honoris et amoris erga collectivitatem ; hinc *tendentia* naturalis et fere necessaria ad agnoscendam unicam divinitatem, quæ est tantum quadam ipsius *societatis personificatio*.

b) Ceterum character ille socialis et impersonalis religionis

(1) A. Comte\*, *Système de politique positiviste*, 1851 sq. ; Boutroux\*, *Science et Religion*, Alcan, 1908 ; Durkeim\*, *Année sociologique*, Alcan, 1898, « La définition des phénomènes religieux » ; *Sociologie et Philosophie*, Alcan, 1924 ; *Les formes élémentaires de la vie religieuse ; le système totémique en Australie*, Alcan, 1912 ; Hubert\*, *Introduction au « Manuel d'histoire des religions »* par Chantepie de la Saussaye ; Fauconnet et Maues\*, *Grande Encyclopédie*, art. Sociologie ; Lévy-Bruhl\*, *La morale et la science des mœurs*, Alcan, 1903 ; *Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures*, éd. 7, 1927 ; *La mentalité primitive*, éd. 4, 1927 ; *L'âme primitive*, 1927 ; Hesse et Gleyze\*, *Notions de sociologie*, 1923 ; Belot, Hollebecque, Toutain, Guignebert, etc., *Dieux et Religions*, Paris, Rieder, 1926 ; D. Draghicesco, *La réalité de l'esprit. Essais de sociologie subjective*, Paris, Alcan, 1928.

clare ostenditur ex *historia religionum*. Homo enim primitivus ipse, animadvertens hanc societatis superioritatem et suam ab ea dependentiam, intuitionem, ut ita dicam, habet *sacri*, seu *vis illius socialis*, quæ ex unione promanat et qua homo supra se elevatur; hinc sponte ab affectibus individualibus, quos *profanos* agnoscit, plane distinguit affectus sociales, quos *sacros* appellat. Affectus autem sociales seu religiosi, ut vivaces sint et perennes, necessario postulant aliquid in quo materialiter verificantur, *imaginem* scilicet seu *symbolum* in quo repræsentantur. Hoc itaque symbolo (seu totum *personificatur* ipsa collectivitas quæ, perennitate sua et superioritate, hominem transcendens, divina dicitur et est. Proinde divinum est ipsum symbolum, et sic ostenditur religionem nil aliud esse quam societatem ipsam *sensibiliter* et *symbolice* manifestatam et repræsentatam.

### Refutatur (1).

37. Equidem Sociologismus merito agnoscit aspectum *socialem* religionis, cujus necessitatem merito etiam proclamat et perpetuitatem. At :

a) *Immerito facta religiosa comparat factis socialibus*. — Etenim : 1) facta socialia *ex se* nil sacri præ se ferunt, nec sacra reapse dici possunt nisi quia et in quantum ad finem sacrum proficiunt ; 2) e contra facta religiosa, etsi sape characterem possideant sociale, vere religiosa sunt et sacra *ex se* et *per se*, et non tantum, ut volunt Sociologistæ, quia *purgata* sunt et *transformata* ab anima collectivitatis.

Ceterum hoc discrimen apparet ex differentia evidenti phenomenorum et emotionum apud unumquemque. Et certe homo, a fide discedens, non propterea liberatur ab officiis pure *socialibus* erga collectivitatem ; aliter exercetur actus

(1) Cf. Mgr Le Roy, *op. cit.*, p. 115 sq.; Michelet, *Dieu et l'Agnosticisme contemporain*, p. 54 sq.; in *Dict. Apol.*, art. Religion, col. 857-874; Allier\*, *La conversion chez les non civilisés; Les non civilisés et nous*, Payot, 1923, 1927; Belot G., *La conception sociale de la religion...*, Paris, 1919; A. Bros, *L'ethnologie religieuse*, Bloud, 1923; Leroy O., *La raison primitive, essai de réfutation de la théorie du prélogisme*, Geuthner, 1927; Trilles, C. S. S., *Le totémisme chez les Fân*, Picard, 1912; Rabeau, *op. cit.*, p. 21-27; Mainage, *Les religions de la préhistoire*, c. 6, p. 241-278.

religionis, aliter actus vitæ socialis ; aliter accipitur mandatum auctoritatis socialis, aliter præceptum religiosum ; alius est actus pii amoris aut orationis, alius actus obsequii socialis.

b) *Non explicat permanentiam facti religiosi.* — Cum, ex dictis, origo religionis e societate non sit nisi *illusio mentalis* hominum, *transitoria* prorsus esset huiusmodi religio, et evanesceret statim ac illusio ipsa, e qua nata est, in lucem prodederetur.

c) *Rationem non reddit existentiae legis moralis.* — Inconsulto permiscet obligationem moralem et vim coercitivam. Homo utique *coerceri* potest a societate, ab ea autem sola moraliter *obligari* minime.

Enimvero : 1) in ordine naturali, *obligatio moralis* nititur, ut modo dicemus, in ipsa *hominis natura*, quæ totaliter a Deo pendet principio suo et fine ; 2) in ordine supernaturali, homo sponte et libere adhæret dogmati, non quia a societate dimanat illud dogma, sed quia *auctoritative* docetur a societate quam *supernaturaliter instilulam* ut veritatem fideliter traderet hominibus, demonstravit et certo novit homo. Unde obligatio moralis exoritur non ex ipsa societate qua societas est, sed tum ex ipsa natura humana, tum *ex credibilitate evidenti* dogmatis et missione authentica societatis (1).

d) *Falso nititur totemismo* (2). — Totemismus enim non est vere religio, sed *superslitio* quædam qua homo, suæ impotentiae conscius, unionem quærit cum animali, planta, aut quocumque alio objecto, quæ sibi putat utilia, et, mediantibus illis, fœdus cum mundo invisibili firmare credit bonum sibi et suis. Imo, nedum creaverit religionem, illam supponit totemismus jam perfecte constitutam : nam, antequam fœdus sanciat cum ente quodam invisibili, oportet ut per prius entis huiusmodi existentiam admittat homo, et pactum istud maximi esse momenti sibi persuasum habeat.

(1) Cf. Gillet, *La morale et les morales*, Paris, Revue des Jeunes, 1925.

(2) Mgr Le Roy, *op. cit.*, p. 110 sq. et 120-134 ; P. Bugnicourt, in *Dict. Apol.*, art. Totémisme, præsertim col. 1736-1739.

## B. — POSITIVE (1)

*Asserlio : Ex ipsa hominis natura intime considerata merito infertur necessitas religionis [Certum].*

38. Systematibus ad factum religiosum explicandum inventis e medio sublatis, ut prorsus insufficientibus, restat exponenda solutio quæ *verissima* et quidem *sola* nobis videtur. Ita proponi potest *argumentum* : Spontaneus et universalis est sensus religiosus. Porro huic facto non alia causa assignari potest nisi ipsa hominis natura. Ergo si rectæ rationis dictamen sequatur homo, debet religionem profiteri, seu religio vere fundatur in ipsa hominis natura.

1) **Probatur ratione.** — Homo enim naturaliter ad beatitudinem tendit, *perfectam* quidem et *completam*, scilicet quæ *omnium* aspirationes facultatum adimpleat. Porro in *sola* religione inveniri potest hujusmodi beatitudo. Ergo.

Sane ut vera beatitudine gaudeat homo, oportet ut vitam suam *rile* ad finem ordinet et felicitatem *veram* et *plenam* certo et tuto possideat. Jamvero *sola* religio hanc efficit ordinationem vitæ *perfectam*, *sola* etiam felicitatem *plenam* nobis proponit et largitur. Ergo.

1<sup>o</sup> Homo nequit se *rile* ad finem ordinare nisi certo cognoscat suam originem, naturam et finem, et vitam suam ad hanc cognitionem accommodet, *honeste* vivendo, virtutem scilicet exercendo et illicitum vitando. Atqui hæc obtinere nequit nisi in sola religione.

*Prob. min.* A) Religio, nobis exhibendo Deum ut principium et finem ultimum, nos edocet nostram originem nostrumque finem, ac ideo nostram naturam quæ, ex Deo procedens, ad Deum quoque tendit. *Sola* autem *religio* notitiam istam accurate præbet homini, quia scientiæ naturales vel nihil vel pauca et incerta de his disserunt quæstionibus (2).

B) Ut homo honeste agat, necesse est ut legem moralem

(1) Gondat, *Religion*, p. 58-78 ; Paquier, *Le sentiment religieux*, Paris, Rivière, 1926.

(2) Blondel, *L'action*, p. 82-85 ; Duilhé de Saint-Projet, *Apologétique scientifique*, p. 228, 374.

*omnino obligatoriam* et cum *sanctione efficaci* sibi impositam agnoscat : secus non stricte teneretur ad bonum prosequendum et malum vitandum. Atqui : 1) Admissa religionis necessitate, omnia officia moralitatis habent fundamentum inviolabile, voluntatem scilicet Dei legislatoris supremi, cujus auctoritate omnes ligantur ; habent quoque sanctionem efficacem, timorem nempe Dei iudicis, qui omnia videt, omnia iudicat, merita præmiat, culpasque punit. — 2) Negata autem existentia Dei aut obligatione ipsi serviendi, nulla assignari potest ratio propter quam ad moralitatem servandam vere et stricte tenerentur homines. Hinc prop. damnata a Pio IX : « *Morum leges divina haud egent sanctione, minimeque opus est ut humanæ leges ad naturæ jus conformentur aut obligandi vim a Deo accipiant* (1). »

Provocant : a) ad *dictamen conscientiæ*, ad *sensum innatum honestatis*, ad *amorem ordinis*, ad *pulchritudinem virtutis*. Sed : 1) Nemo obligari potest nisi a superiore ; atqui conscientia seu ratio humana non est homine superior : « Quod (enim) ratio humana sit regula voluntatis humanæ, ex qua ejus bonitas mensuretur, habet ex lege æterna, quæ est ratio divina (2). » 2) Hæc omnia allata, ut patet experientia, nec omnes afficiunt, nec vere sufficere valent ad refrænandas violentas passiones, ad tentationes gravissimas superandas, ad sacrificia ingentia imponenda, quæ quandoque ad exercendam virtutem necessaria sunt.

Provocant : b) ad *leges civiles*, ad *metum pœnarum temporarium*. Sed : 1) Legislatur humanus, nisi auctoritatem a Deo acceperit, nullam veram obligationem moralem imponere potest. 2) Sæpe adest spes pœnas temporales vitandi, præsertim cum multa vitia et delicta sint et maneant occulta (3).

2º Intellectus ad *verum absolutum* tendit, *bonum* autem *summum* appetit voluntas et desiderat. Felicitas ergo hominis in adæquata veri et boni possessione consistit. Porro *Deus solus est Ipsa Veritas* et *Bonum per essentiam*. Sola igitur cognitio Dei et amor beatum reddere possunt hominem, ideoque in religione sola cor hominis satiatur in quantum

(1) Denzinger, 1756.

(2) 1-2, q. 19, a. 4<sup>a</sup>; Rabear, *op. cit.*, p. 83.

(3) H. Mazzella, n. 26 ; Van Noort, n. 8.



fieri potest, in hac vita, per spem habendi, in altera vita, perfectam felicitatem.

Ceterum experientia patet gaudium magnum secum afferre religionem, etiam inter adversa et dolores, pacemque multam semper generare.

*Bona vero externa*, præterquam quod instabilia sunt, semper magis ac magis desiderantur. Rursus deficient *bona interna* : *scientia* enim, angustis inclusa terminis, fallibilis est et fucata ; *virtus*, fragilis et laboriosa ; *amicitia*, sæpe inconstans et semper infirma ; nomine autem digna, nos allicit ad majora et pulchriora, nempe ad Deum cujus sola infinitas cor nostrum et aspirationes nostras prorsus explere potest (1).

2) **Historice confirmatur.** — Testimonium istud hominis natura Deum suspirantis Creatorem, quo explicatur religionis necessitas, ita egregie exponit *Tertullianus* (2) : « Quæ anima, licet carcere corporis pressa, licet institutionibus pravis circumscripta, licet libidinibus ac concupiscentiis evigorata, licet falsis diis exancillata, cum tamen respiscit, ut ex crapula, ut ex somno, ut ex aliqua valetudine, et sanitatem suam patitur, Deum nominat, hoc solo nomine, quia proprio Dei veri : « *Deus magnus, Deus bonus* », et « *Quod Deus dederit* », omnium vox est. Judicem quoque contestatur illum, « *Deus videt* », et « *Deo commendo* », et « *Deus mihi reddet* ». O testimonium animæ naturaliter christianæ ! »

Fere ad verbum idem testimonium invenies apud *S. Cyprianum* in opusculo « *Quod idola dii non sint* » (3). — Universalitatem facti religiosi non aliter provenire nisi ex ipsa hominis natura, affirmat ipse *Cicero* in *orat. pro Flacco* jam citata et in *Tuscul. Disput.*, lib. I, cap. 13 : « Multi de diis prave sentiunt ; id enim vitioso more effici solet ; omnes tamen esse vim et naturam divinam arbitrantur. Nee vero id collocutio hominum aut consensus efficit : non institutis opinio est confirmata, non legibus. Omni autem in re consensus omnium gentium *lex naturæ* putanda est. »

(1) *Sérol*, *op. cit.*, p. 89, 96, 99, 108 ; *La Mennais*, *Essai sur l'indifférence*, tome I, p. 261-269, 273 sq. ; *Michelet*, *Dieu et l'agnosticisme contemporain*, p. 321 sq. ; *Blondel*, *op. cit.*, 325-332 ; *Jules Simon*, *La religion naturelle*, p. 360-368 ; *Rabreau*, *op. cit.*, p. 71-102.

(2) Apud *Rouët de Journal*, *Enchiridion Patristicum*, n. 275 (Apol., 17).

(3) *Id.*, n. 549.

## II. — DEO SUMMO JURE DEBETUR RELIGIO

*Assertio* : Rite inspectis relationibus quæ natura vigent inter Deum et hominem, logice infertur nonnisi religione illas exprimendas esse [*Certum*].

39. *Argumentum* (1). — Deus est supremus *Dominus* hominis (gratis enim creavit hominem), *benefactor* excellens in præterito (gratis dotavit), in præsentī (gratis servat in esse gratisque quotidiana largitur ei beneficia), sed et *finis* est *ultimus* hominis et beatitudo, ideoque jus habet ut hæc omnia a creatura *rationali* agnoscantur. Porro hæc omnia agnosci nequeunt nisi per actus religionis, *adorationis* nempe, *gratitudinis* et *amoris*. Ergo jus habet Deus ut homo profiteatur religionem.

1) *Adoratio Deo debetur*. — Dominium et subjectio sibi invicem respondent. Jamvero dominium Dei est *totale* et *absolutum*. Ergo subjectio hominis *totalis* esse debet et *absoluta*. Sed totaliter se subicere Deo non est nisi *nihilum* sui profiteri, scil. adorationis actus exercere. Ergo.

2) *Gratiarum actio*. — Eo major debetur gratitudo quo majora sunt beneficia collata. Deo igitur præstare tenetur homo gratitudinem insignem et constantem.

3) *Amor*. — Cognoscens homo Deum ut finem sui ultimum, vitam huic cognitioni accommodare tenetur, Deum nempe summum sui bonum prosequendo et amando. Ergo.

40. — **Objicitur** : 1) Deus *non eget* obsequiis nostris (2). Ergo ea præstare non tenemur. — R. Non ideo exigit Deus cultum quia eget, sed quia natura debemus dependentiam a Deo absolutam exprimere, quæ natura requiritur.

2) *Abdicare* posset Deus jus illud quo religio ei debetur. — R. Minime, alias supremo dominio renuntiaret et semetipsum negaret.

3) Si religiosos nos vellet Deus, *impietatem destrueret* aut impediret. — R. Liberum exigit cultum propterea que impios nec destruit nec necessitat.

(1) Gondal, *Religion*, l. II, cap. II, p. 53.

(2) *Summ. theol.*, 2-2, q. 81 et 83; Jules Simon, *La religion naturelle*, p. 364.

4) Inveniuntur *nonnulli* honesti probique quin religionem colant (1). — Nunc temporis fortasse isti religionem negligunt, sed vel *religiose* educati sunt, vel *inter religiosos* homines vitam egerunt, ita ut honestas eorum manifeste originem ducat a religione. Dato autem quod pauci quidam, egregiam indolem sortiti, in certis circumstantiis, aliquo tempore probi manere possint absque religione, prorsus impossibile est plerosque hominum id obtinere.

---

(1) Balfour, *Les bases de la croyance*, p. 60.

## CAPUT III

## DE NECESSITATE ORATIONIS ET CULTUS

**Errores (1).**

41. Necessitatem alicujus religionis, quam modo demonstravimus, admittunt non pauci rationalistæ qui tamen respuunt quosdam in specie actus religionis, orationis nempe et cultus. Ita ratiocinantur : 1) Ascensio mentis ad Deum, videlicet *adoratio* aut *gratiarum* actio *possibilis* est, quinimo pia est et utilis ; sed oratio *stricte sumpta*, quæ in petitione decentium a Deo consistit, *inefficax* est et *inutilis* : *inefficax*, quia mutationem importat in consiliis Dei aut in naturæ legibus ; *inutilis*, quia illa non indigemus. — 2) Cultus *externus* *ridiculus* est et Evangelio *prohibetur*, cum Christus expresse postulaverit adoratores in spiritu et veritate (2).

Contra quos sint theses sequentes.

**I. — Oratio efficax possibilis est et utilis ; imo, inspecta hominis fragilitate, moraliter necessaria videtur [Certum].**

**A. Possibilis est oratio efficax.**

42. Possibilis est, si Deus *potest* et *vult* exaudire preces nostras. Atqui potest et vult. Ergo.

1<sup>o</sup> **Potest.** — Omnipotens est, et quodecumque non repugnat agere potest. Jamvero orationes nostras exaudire minime repugnat. Ergo.

Hujusmodi enim exauditio : a) *Non importat mutationem in consiliis divinis.* — In essentia sua Deus omnia cognoscit et omnia vult. Omnia ergo reducuntur ad unum eundemque actum ab omni æternitate positum, et effectus ipsi orationis intrant in decreto universali et unico Dei, quo omnia ita ordinata sunt ut talis effectus produceretur tali tempore,

(1) Gondal, *Religion*, p. 271 ; Bareille, *Le catéchisme romain*, t. VI, p. 436 sq. ; Jules Simon, *op. cit.*, p. 375.

(2) Joan, iv, 23.

tali conditione, sub tali causa. Ergo, nedum mutet consilia divina, illa adimplet efficax oratio.

b) *Non importat mutationem aut destructionem legum naturæ* (1).

1) *Quoad bona spiritualia* quæ nulla lege naturali reguntur et quæ, non ad destruendam sed ad firmandam potius libertatem, postulatur.

2) *Quoad bona temporalia : ordinaria* quidem (2), quæ naturaliter pendent a plurimarum concursu causarum singulatim utique determinatarum ad unum, sed quarum harmonicus concursus, etsi contingens et fortuitus quoad nos, sub providentia tamen Dei cadit, qui, salvis legibus naturæ, uno vel altero modo disponit earum accidentales habitudines ad invicem, ita ut effectus obtineantur juxta preces a Deo præcognitas, v. g. germinatio fructuum, opportunum pluvie sufficientis auxilium, aeris salubritas ; *extraordinaria* etiam seu miracula, quia Deus, auctor naturæ, aliquid operari potest præter naturæ ordinem quin illum destruat, ut melius infra patebit ubi de miraculo.

**2º Vult.** — Cum sit creator, benefactor et finis noster, natura pronus est ad benevole audiendum vota nostra et desideria implendum.

### B. Moraliter necessaria est oratio.

**43.** Probatur : a) *Ex consensu populorum.* — Apud omnes gentes viguit et viget praxis orationis. Atqui consensus tam unanimis et constans supponit et probat fidem in necessitatem orationis. Ergo.

b) *Ex historiæ et conscientiæ testimoniis.* — Admisso facto lapsus originalis et degradationis primitivæ, oratio est absolute necessaria. Atqui, inspectis historiæ et conscientiæ testimoniis, hoc factum est saltem *verisimile*. Ergo *prudenter* et *rationabilius* est orare. Imo, quia agitur de re maximi momenti, nimirum de recta ordinatione vitæ nostræ ad finem ultimum, quem defectu orationis amittere possemus,

(1) *Summ. theol.*, 1, q. 19 et 22 ; 2-2, q. 83, a. 2.

(2) Ita Billot, *de Deo uno*, p. 260.



*moraliter necessarium* videtur Deum orare et ab eo illud saltem auxilium petere quo clarius et efficacius veritatem perspicimus.

**44. — Objicitur :** 1) *Deus scit melius ac nos quo indigemus* (1). Ergo non est necessarium ut illud ei exponamus. — *Nego suppositum* : preces non effundimus quia Deus ignorat necessitates nostras, sed quia Deus disposuit per orationes implendam esse indigentiam nostram. Concedimus utique Deum nobis multa prætare ex sua liberalitate, etiam non petita, sed non pauca non præbere nisi petamus, gloriæ suæ causæ et utilitatis nostræ : ita enim valde augetur fiducia nostra in Eum, quem auctorem unicum nostræ felicitatis agnoscimus et sæpe sæpius humiliter imploramus.

**Objicitur :** 2) *Homo non tenetur ad impossibile*. — Atqui orationis objectum est quid impossibile viribus hominis. Ergo a) *Dist. maj.* non tenetur, si nequit obtinere auxilium quo illud impossibile ei fiat possibile, (*conc*) ; alias (*nego*). *Contradist. min.* est quid impossibile homini soli, (*conc*) ; homini cum auxilio Dei per orationem obtento, (*nego*) ; b) *Transeat major et nego minorem* : objectum enim orationis est quid prorsus possibile, videlicet auxilium Dei quod certo consequi possumus, ut constat ex ipsa thesis expositione.

## II. — Homo tenetur præstare Deo cultum externum, privatum, quidem domesticum et sociale[m] [*Certum*].

Loquimur de cultu externo quatenus est *expressio* sensibilis et manifestatio *cullus interni* qui semper supponitur (supra, n. 39).

### A. Privatum.

**45.** Deo debetur cultus externus privatus : a) *Ratione sui*. — a) Homo enim pendet a Deo et quoad animam et quoad corpus : tenetur ergo illam totalem dependentiam exprimere. Atqui dependentiam animæ cultu interno exprimit, dependentiam vero corporis nonnisi actibus externis manifestare potest. Ergo.

b) Homo, rex et pontifex creaturæ sensibilis, Deo offerre debet laudem et preces totius creationis. Sed illud melius

(1) 2-2, q. 83, a. 2, ad 3.

agere nequit quam mediante corpore, quod est quasi compendium totius naturæ sensibilis. Ergo.

b) *Ratione cultus interni.* — a) *Ad ejus manifestationem.* — Homo naturaliter et necessario manifestat exterius sensus interiores, præsertim vivaciores. Porro sensus et affectus religionis, si vere sinceri, vividiores et intensiores sunt, ideoque maxime postulant expressionem sensibilem, nempe cultum externum. — b) *Ad ejus incrementum.* — Per sensibilia manuducitur homo ad spiritualia et interna, ratione influxus corporis in animam. Ita cultu externo non parum augetur cultus internus : experientia enim constat quod, omissis aut remissis manifestationibus cultus externi, facile deperit sensus religiosus, vilescit amor pietatis, imo et ipsa religio evanescit.

**46. Objicitur.** — Legitur : « Venit hora et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate » (1).

Sed : 1) Scriptura Scripturæ contradicere nequit. Jamvero Christus ipse, teste Scriptura, cultu *externo* adoravit Patrem in templo, in horto ; imo orare docuit Apostolos verbis istis mirabilibus : « Pater noster... » 2) Denuntians finem religionis legalis et mosaicæ et initium religionis universalis ubique peragendæ, indicabat Christus cultum jam non esse *pure* externum aut figurativum, sed *primario* internum, spirituales et in veritate exhibendum.

## B. Domesticum cultum.

**47. Cultus domesticus necessarius est :** a) *Ratione sui.* — Familia totaliter pendet a Deo quoad esse, conservationem et beneficia. Ergo cultu proprio debet hanc dependentiam agnoscere.

b) *Ratione cultus privati.* — Religionis doctrina est prorsus insufficiens, exempla sola efficaciter trahunt, ut patet experientia : pueri imitantur parentes, et ubi deficit cultus domesticus, cito perit cultus individuus.

c) *Ratione cultus publici.* — Societas ex familiis coalescit. Evanescit ergo cultus socialis, cessante cultu domestico.

(1) Joan. iv, 23 ; vide S. Th., 2-2, q. 84 sq., art. 2.

C. **Cultum socialem** (1).

48. Cultus publicus necessarius est : a) *Ratione dependentiæ societalis a Deo*. — « Homines, ait Leo XIII, communi societate conjuncti nihilo sunt minus in Dei potestate, quam singuli ; neque minorem quam singuli, gratiam Deo societas debet, quo auctore coaluit, ejus nutu conservatur, ejus beneficio innumerabilem honorum, quibus affluit, copiam accepit (2). » Ergo.

b) *Ratione permanentiæ*. — Nequit societas salva permanere absque auctoritatis reverentia, legum observantia et civium honestate. Porro hæc tria impossibilia sunt sine religione. Etenim absque religione : — 1) *deficit auctoritas sufficiens* : « Nemo enim hominum habet in se aut ex se, unde possit imperii vinculis liberam cæterorum voluntatem constringere, Unice rerum omnium procreatori et legislatori Deo ea potestas est... (et, quidquid uspiam est imperii et auctoritatis, ejus ab uno eodemque mundi opifice et domino qui Deus est, origo ducitur (3). » — 2) *Deest sanctio sufficiens* : metus enim poenarum, coactio legalis debiles sunt et deficientes, quia semper manet spes illas aufugendi ; singuli non moventur nisi sanctione æterna quæ apud Deum solum invenitur. Ergo. « Quamobrem Deum civilis societas, quia societas est, parentem et auctorem suum agnoscat necesse est, atque ejus potestatem dominatumque vereatur et colat (4). »

(1) Gondal, p. 200 sq.

(2) Encyc. *Immortale Dei*, Editio Bonne Presse : Lettres Apostoliques de S. S. Léon XIII, t. II, p. 20.

(3) Encyc. *Diuturnum*, Litt. Léon XIII, t. I, p. 146.

(4) Encyc. *Libertas præstantissimum*, t. II, p. 194.

## PARS POSTERIOR

---

# DE RELIGIONE REVELATA

---

49. Necessaria est religio, ergo illam exercere tenetur homo. Sed multæ religiones contendunt se esse veras, imo fere omnes se affirmant a Deo revelatas. Igitur maximi est momenti quærere utrum aliquid de religione revelaverit Deus, et si affirmative respondeatur, quid in specie revelaverit, ut ita appareat quænam varias inter religiones sit vera. Unde sponte sua enascitur quæstio de revelatione.

Ad refellendos autem incredulos sufficeret existentiam et veritatem revelationis christianæ stabilire : probato enim argumentis certis hoc christianismi facto, jam inutile fit de possibilitate aut necessitate revelationis divinæ disserere ; « ab esse enim, ut aiunt philosophi, ad posse valet illatio ». Quia tamen ipsa revelationis fundamenta sæpe rejiciunt adversarii, breviter illa defendere convenit. Itaque duas in partes dividitur integra de revelatione disputatio, quarum in prima de *ipsa revelatione in genere* agemus, in secunda autem, *factum ipsius revelationis divinæ* exponemus.

### SECTIO I

## DE REVELATIONE IN GENERE

---

Postquam de *notione, possibilitate et necessitate* revelationis summam tractaverimus, de *obligatione* illam inquirendi et de *modo* illam detegendi accurate agendum erit.

## CAPUT I

## DE REVELATIONIS NOTIONE ET DIVISIONE

50. Cum revelatio, stricte sumpta, aliquo saltem modo ad *ordinem supernaturalem* reducat, ut rite innotescat revelationis notio, quid per supernaturale subaudiatur per prius intelligendum est; supernaturale autem melius intelligetur si apprime cognoscatur naturale cui opponitur (1). Unde :

**Quid intelligatur per naturale, quid per supernaturale ?**

## 51. I. — Naturale.

A) NATURA, a verbo nasci [3, q. 2, a. 1], significat : 1) *generalim*, omnem creaturam quæ nascitur; 2) *stricte*, essentiam rei creatæ, prout est principium remotum operationis, et sic natura amplectitur non solum ipsam rei essentiam, sed omnia quæ eam necessario consequuntur, videlicet complexum facultatum, operationum et proprietatum.

B) NATURALE DICITUR : « id quod ei (enti creato) convenit secundum suam naturam » (2), nimirum id quod ipsi rei debetur : vel *constitutive*, ut pars essentiæ; ita in homine corpus et anima; vel *consecutive*, ut ab essentia dimanans et ab ea necessario profluens; ita facultates hominis et operationes ad quas per se ordinantur facultates; vel *exigilive*, quidquid nempe requiritur ne natura frustra sit, seu ut ens possit finem suum naturalem attingere; ita concursus divinus, conservatio rerum et gubernatio, finis proportionatus; vel *meritorie*, quidquid scilicet debetur naturæ rationali seu potius personæ, activitatem suam naturalem legitime exercenti, jus nempe ad præmium proportionatum seu ad beatitudinem naturalem consequendam.

(1) Hurter, *Theol. dog. compendium*, t. II, n° 313 sq.; Franzelin, *De Divina Traditione*, Appendix, c. 3, iv, p. 585 sq.; Palmieri, *De ordine supernaturali et de lapsu angelorum*, c. 1; Garrigou-Lagrange, *De Revelatione*, t. I, p. 191 sq.; A. Lemonnyer, *La Révélation primitive et les données actuelles de la science*, Gabalda, 1914.

(2) 1-2, q. 10, a. 1.



c) **ORDO NATURALIS.** — a) *Ordo, in genere*, est dispositio rei relative ad principium determinatum. Sed principium rei est ejus causa efficiens et finis ; ad finem autem recte ordinantur media secundum aliquam legem. *Ordo igitur naturalis* nil aliud est quam apta dispositio omnium creaturarum ad Deum, ut ad earum auctorem et finem ultimum.

Hinc b) *pro homine*, « ordo naturalis est apta dispositio mediorum naturalium ad finem naturalem hominis. Unde ita constituitur : 1) *finis formalis* est possessio Dei, non per visionem intuitivam, sed per rationem modo discursivo cogniti ; 2) *agens supremum* est Deus auctor naturæ nostræ et movens ad actiones naturales (1) ; *agens secundum* est homo suâ naturâ humanâ et facultatibus propriis ; 3) *media objectiva* sunt res creatæ, naturaliter cognoscibiles ; *media subjectiva* sunt lumen rationis, idæ naturaliter acquisitæ, et exercitium facultatum, præsertim intellectus et voluntatis, sub influxu concursus naturalis Dei ; 4) *lex* denique istius ordinis est lex naturalis, omnibus cordibus insita (2) ; et secundum obedientiam huic legi naturali habetur meritum naturale, seu jus ad præmium naturale, quod est sanctio hujusce ordinis » (3).

## 52. II. — Supernaturale.

Supernaturale *generatim* designat quidquid est *supra* naturam creatam. *Proprie* ideo definitur : id quod *transcendit ordinem naturæ creatæ*, scilicet quod naturæ creatæ debetur nec *constitutive*, nec *consecutive*, nec *exigitive*, nec *meritorie*.

Distinguitur autem : 1<sup>o</sup> **Supernaturale per essentiam**, secundum se scilicet et ratione sui, DEUS nempe UT IN SE EST, consideratus sive in sua ratione intima *Deitatis* : Trinitas ; sive in immediata unione cum natura humana Christi per suum *esse personale* : Unio hypostatica ; sive in immediata sui unione, ut *forma intelligibilis* cum intellectu creato in gloria : in cælis enim non jam cognoscetur Deus, ut nunc mediate, per species creatas, seu, ut ait Apostolus, « per

(1) Cf. *De Deo creante*, ubi de concursu divino.

(2) Rom., I, 19 ; II, 14-15.

(3) Garrigou-Lagrange, *op. cit.*, p. 211.

speculum et in ænigmate », sed immediate, « facie ad faciem » (1), quatenus « Deus in seipso per seipsum præsentatur intellectui ut cognitionis terminus (illius dico cognitionis quæ, Joan., xvii, 3, appellatur vita æterna), et mediante intellectu voluntati ut consummatæ charitatis objectum in patria » (2). — Hoc est supernaturale *increatedum* (substantiale), absolute, simpliciter, et per essentiam suam, evidenter superans omnem ordinem naturalem cujusvis naturæ creatæ aut creabilis. At hoc supposito, unice nunc quæritur de supernaturali quod invenitur in creaturis, seu de *supernaturali creato*, quod est quædam participatio hujus divinæ supernaturalitatis.

**2º Supernaturale per participationem**, quod habetur per aliquam communicationem divinæ naturæ, divinæ operationis aut divinæ virtutis. Hoc porro supernaturale dicitur supernaturale *simpliciter* vel *secundum quid*, prout superat vel omnem naturam creabilem vel tantum certam aliquam naturam creatam.

Rursus supernaturale simpliciter est supernaturale *entitative* vel *effective*.

A) SUPERNATURALE SIMPLICITER : a) *Entitative*, illud est quod *intrinsece*, in sua entitate, transcendit omnem omnino naturam creatam aut creabilem, excedens scilicet omnes exigentias et omnes vires tum *efficientes*, tum *cognoscitivas* et *appetitivas* cujuslibet creaturæ, et conferens ad finem seu operationem nulli creaturæ proportionatam. Hoc supernaturale constituitur non jam per ipsum esse divinum ut in se est, sed per *accidentia* quædam, quibus creaturæ rationales consortes fiunt divinæ naturæ seu *elevantur* ad aliquid *suscipiendum* aut *agendum* supra naturæ ordinem. Ita *lumen gloriæ*, quo intellectus creatus omnino indiget ut possit Deum intuitive videre et eo beate perfrui (3); ita *gratia habitualis*, qua ad visionem intuitivam Dei ordinamur et filii Dei vere nominamur et

(1) I Cor., xiii, 12.

(2) Card. Billot, *De virt. inf.*, ed. 2, p. 65 sq.

(3) Conc. Viennense; Conc. Vaticanum, sess. 3, can. 2; Denzinger, 475, 1808.

sumus et consortes efficitur divinæ naturæ (1) ; ita gratia actualis, ita virtutes infusæ (2) ; ita sacramenta (3) ; ita mysteria *stricte dicta*, quæ « nisi revelata divinitus innotescere non possunt » et « sua natura sic intellectum excedunt, ut, etiam revelatione tradita, et fide suscepta, ipsius tamen fidei velamine contexta, et quadam quasi caligine obvoluta maneant » (4).

b) *Effective*, illud est quod, etiamsi res facta, in se, in sua entitate, non excedat ordinem naturæ, fieri tamen nequit, *eo modo quo fit*, nisi virtute quæ superat omnes vires et exigentias *cujuslibet* naturæ creatæ. Ita miraculum aut vaticinium proprie dictum, quæ ideo « Dei omnipotentiam et infinitam scientiam luculenter commonstrant » (5).

B) SUPERNATURALE SECUNDUM QUID, illud est quod excedit tantummodo vires et exigentias alicujus naturæ particularis, v. g. quod naturale est et specificum pro homine, est supernaturale pro cane ; quod naturale est et specificum pro angelo, est supernaturale pro homine.

Ad supernaturale secundum quid *refertur præternaturale*, id scilicet quod, etsi indebitum alicui naturæ, eam tamen non elevat ad ordinem superiorem, sed eam intra suos limites auget et perficit ; ita immortalitas primi hominis, immunitas a concupiscentia, etc.

### 53. III. — Ordo supernaturalis (6).

Ordo supernaturalis est apta dispositio mediorum supernaturalium ad finem supernaturalem. Pro homine sic constituitur : a) *Finis* est visio Dei intuitiva et fruitio immediata. b) *Agens primum* est ipse Deus ut auctor gratiæ et gloriæ ; agens *secundum* est homo, prout ejus natura et facultates ad ordinem supernaturalem elevantur per gratiam sanctificantem, virtutes infusas et dona Spiritus Sancti. c) *Media objec-*

(1) 1 Joan., III, 1 sq. ; 2 Pet., 1, 4.

(2) Cf. tract. de Gratia et de Virtutibus.

(3) Cf. tract. de sacram. in genere.

(4) *Conc. Vat.*, sess. 3, cap. 4 ; **Denzinger**, 1795-1796.

(5) *Conc. Vat.*, sess. 3, cap. 3 ; **Denzinger**, 1790.

(6) Loquimur tantum de ordine *intrinsece* supernaturali.

*tiva* sunt revelatio externa ab Ecclesia proposita, sacramenta et alia media externa supernaturalia ad salutem apta ; *media subjectiva* sunt exercitium virtutum supernaturalium sub lumine fidei et concursu Dei supernaturali (gratia actuali). d) *Lex* est complexus omnium Dei præceptorum ad finem supernaturalem assequendum (1).

Inde sequitur non dari in creaturis *ullam naturalem potentiam* sive activam sive passivam ad ordinem intrinsece supernaturalem : nulla enim creatura potest, cum concursu sibi connaturaliter debito, *operari* aliquid naturam excedens, sed neque habet *capacitatem* recipiendi a causa aliqua secunda bonum vere supernaturale. — Attamen « in tota creatura est quædam *obedientialis potentia*, prout tota creatura obedit Deo (ut auctori naturæ vel gratiæ), ad *suscipiendum* in se quidquid Deus voluerit... et in ea potest aliquid fieri virtute supernaturalis agentis, quod non potest fieri virtute alicujus naturalis agentis » (2). Hæc ideo potentia obedientialis relate ad Deum : 1) est *in se mere passiva* ; 2) in sola creatura *rationali* invenitur quoad Deum *auctorem gratiæ*, seu quoad ordinem intrinsece supernaturalem ; 3) adest in *omni* creatura quoad Deum *auctorem naturæ* et vitæ corporalis, et prærequiritur ad quodlibet miraculum.

### Definitio Revelationis.

**54. 1º Quoad nomen.** — Juxta etymon vocis revelatio, (retro velum dare), remotionem veli significat, et sensu quidem proprio *ablationem veli* materialis ante oculos ; metaphorice autem a rebus physicis translatus est hoc verbum ad indicandam ablationem veli ante mentem, ideoque ad *manifestationem* exprimendam veritatis antea *ignotæ* aut clariorem propositionem rei jam aliquatenus notæ.

**2º Quoad rem.** — a) **In genere :** *Sensu lato :* Revelatio sumitur pro quacumque manifestatione veritatis sive occultæ sive

(1) Garrigou-Lagrange, *De Revelatione*, t. I, p. 211 sq.

(2) S. Thomas, *De Virt. in communi*, q. 1, a. 10, ad 13 ; 1, q. 105, a. 6, ad 1 ; 3, q. 11, a. 1 ; Palmieri, *De ord. sup. et de lapsu angelorum*, th. 12 ; Pesch, *De Gratia* n. 60 sq. ; Garrigou-Lagrange, *op. cit.*, p. 376 sq.

non, sive fiat ab homine, sive a Deo : ita homo revelat cogitationes suas ; ita Deus se suaque attributa revelat duplici quidem via : a) *via naturali*, per creationem, naturaliter cognoscibilem exercitio naturali facultatum nostrarum, juxta illud Scripturæ : « invisibilia enim ipsius per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur » (1) ; hanc solam revelationem naturalem admittunt rationalistæ ; — b) *via supernaturali*, per media quæ, extra naturæ vires et exigentias posita, a sola Dei libera voluntate pendent, v. g. per locutionem formalem directam. De hac sola ultima revelatione, quæ vere divina dicenda est, agitur in theologia.

**55. B) IN SPECIE :** Hæc porro revelatio divina *subjective* seu formaliter considerari potest et *objective* seu materialiter.

a) **Subjective** seu in Deo considerata, revelatio definitur *manifestatio alicujus veritatis a Deo nobis supernaturaliter facta*.

*Manifestatio veritatis.* — Sive ratione cognoscibilis sive non, sive etiam in se incomprehensibilis, quæ ad religionem pertinet aut speculativam ut dogma, aut practicam ut præceptum.

*A Deo.* — Sive per se, sive per medium (angelorum vel hominum ministerio), ita tamen ut Deus ipse attestetur veritatem quæ propter ejus auctoritatem creditur et accipitur.

*Nobis.* — Quibus destinatur revelatio, quam ergo recipere et cognoscere prorsus posse debemus.

*Supernaturaliter.* — Tum ratione *finis* ad quem ordinatur (2) : revelatio enim fit ut perducatur homo ad visionem beatificam, tum ratione objecti *proprii*, quod est mysterium vitæ intimæ Dei : « Deus, ex infinita bonitate sua, ordinavit hominem ad finem supernaturalem, ad participanda scilicet bona divina, quæ humanæ mentis intelligentiam omnino superant » ; « credenda nobis proponuntur mysteria in Deo abscondita, quæ, nisi revelata divinitus, innotescere non possunt... (et) intellectum creatum sic excedunt, ut etiam revelatione tradita et fide suscepta, ipsius tamen fidei velamine contexta et quadam quasi caligine obvoluta maneant » (3).

(1) Rom., I, 20. — (2) Utique *in ordine præsentis* ; 2-2, q. 2, a. 3.

(3) *Conc. Vat.*, sess. 3, cap. 2, cap. 4 (can. 1) ; **Denzinger**, 1786, 1795, 1796, 1800, 1816.



*Facta per locutionem.* — Ait Apostolus : « Olim Deus loquens Patribus in prophetis, novissime... locutus est nobis in Filio » (1). Loquitur autem Deus quatenus nobis mentem suam manifestat ; hæc porro mentis manifestatio, *analogice*, sed analogice tantum, ut patet, dicitur *locutio* : *melaphorice* quidem, prout est sensibilis seu corporalis, *proprie*, prout est intelligibilis seu spiritualis, prout nempe conceptus Dei loquentis aperiuntur intellectui audientis (2). Ad revelationem ideo proprie dictam requiritur non solum ut Deus veritatem nobis proponat, sed etiam ut, auctoritate sua, attestetur se esse qui loquitur.

b) **Objective sumpta.** — Revelatio definitur *complexus veritalum quas nobis supernaturaliter manifestavit Deus*.

Porro veritates revelatæ duplicis sunt generis : 1) *naturales*, quæ sola ratione innotescere possunt et quoad existentiam et quoad essentiam. — 2) *supernaturales*, quæ nonnisi ex revelatione innotescere possunt, sive earum essentia, revelatione facta, sit ratione intelligibilis aut non.

### Adversarii.

56. *Reformatores* dicunt revelationem esse naturalem et ex interiori instinctu Spiritus Sancti innotescere. — *Rationalistæ* et *Naturalistæ* (3) solum agnoscunt ordinem naturalem. Juxta illos enim ratio est fons unicus veritatis religiosæ quæ in religione naturali, sola cæteroquin possibili, integra habetur. Revelationis nomen non plane respuunt, sed rem ipsam penitus destruunt, quatenus per revelationem intelligunt manifestationem Dei in mundo per opera naturæ, sive ut creatoris sive ut gubernatoris. — *Semirationalistæ* (4) non negant *factum* revelationis sed ejus *supernaturalitatem*, dicentes omnia dogmata posse, post revelationem, sola ratione

(1) Heb. 1, 1, 2.

(2) Garrigou-Lagrange, *De Revel.*, t. I, p. 150 sq. ; Gardeil, *Le donné révélé et la théologie*, Gabalda, 1910, p. 57 sq. ; 118 sq.

(3) Cousin\*, Jouffroy\*, J. Simon\*, A. Comte\*, Littré\*, Fouillée\*, Spencer\*, etc.

(4) Günther, Hermes, Froschammer, Denzinger, 1618 sq. ; 1634 sq. ; 1655 sq. ; 1666 sq.

demonstrari et intelligi. Illis adjungi possunt *Deistæ* (1) qui, sæculo 17 et 18, in Anglia et Gallia, docuerunt religionem mere naturalem solam admittendam esse et prorsus sufficere ad rectam vitæ ordinationem — et non pauci moderni philosophi qui notionem revelationis divinæ absolute adulterant. Ita *Subjectivistæ* (2) qui, revelationis nomine, meram audiunt vocem conscientiae aut relationumstrarum cum Infinito conscientiam. Ita *Protestantes Liberales* (3), qui revelationem asserunt non esse nisi cognitionem progressivam Dei intra conscientiam sese manifestantis. Ita *Modernistæ* (4) qui, mere subjectivistæ, nomine revelationis intelligunt *conscientiam* quam sentit homo *relationum* suarum *cum Deo*, vel *practicam directionem* Dei intra nos loquentis et agentis.

### Species revelationis.

57. a) *Ex parte modi* quo impertitur, revelatio *mediala* est aut *immediala*. — 1) *Immediala* : directe nempe facta homini a Deo sine ullo medio, v. g. revelatio Apostolis facta.

2) *Mediala* : homini facta a Deo, alterius *hominis interventu*, v. g. revelatio nobis tradita ab Apostolis. Dicimus : alterius *hominis* interventu, quia revelatio, hominibus facta per angelos, immediala etiam vocari solet, cum et ipsa divina et vere supernaturalis habenda est, eo quod angeli boni nihil nisi verum, Deo permittente, revelare possunt (5).

Immediala autem revelatio dividitur in *internam*, qua Deus intrinsece hominem illuminat per species in *sensibus*

(1) Hobbes\*, Tindal\*, Bolingbroke\*, Hume\*, Voltaire\*, Rousseau\*, Encyclopedistæ.

(2) Kantius\*, Schleiermacher\*, Fichte\*, Hegel\*, Lessing\*, vide Sabatier\*, 1<sup>um</sup> op. infra cit., p. 336 sq.

(3) Sabatier\*, *Les religions d'autorité et la religion de l'esprit*, p. 424-435 ; *Esquisse d'une philosophie de la religion*, p. 43 sq. ; Stapfer\*, et alii.

(4) Loisy, *Autour d'un petit livre\**, p. 195 ; Le Roy, *Dogme et critique\**, p. 307, 309 ; Tyrrell, *Rights and limits of Theology\** (Quarterly Review, oct. 1905), apud Lebreton : *L'encyclique et la théologie moderniste*, p. 31 ; vide Pesch, n. 150 ; Laberthonnière, *Le réalisme chrétien et l'idéalisme grec\**, p. 104 et 105. Quorum doctrina reprobatur in decreto *Lamentabili* prop. xx : « Revelatio nihil aliud esse potuit quam acquisita ab homine suæ ad Deum relationis conscientia. »

5) Ottiger, p. 47 ; Van Noort, n. 13.

aut in *phantasia* aut in *intellectu* impressas ; et *externam*, qua Deus veritatem manifestat signis externis, sive verbis sive aliis quibuscumque (1).

b) *Ex parte finis* qui intenditur, revelatio *privata* dicitur aut *publica* : 1) *privata*, si primario et per se ad utilitatem alicujus vel paucorum tantum dirigitur ; 2) *publica*, si primario et per se ad utilitatem totius generis humani vel saltem notabilis illius partis, quamvis fortasse uni facta, destinatur.

c) *Ex parte objecti*, revelatio est : 1) supernaturalis *simpliciter*, si veritas revelata vel *natura sua* « humanæ mentis intelligentiam omnino superat » (2) (mysteria stricte dicta), vel a sola libera Dei voluntate pendet et a *solo Deo* manifestari potest (præcepta et instituta positiva) ; 2) supernaturalis *secundum quid*, si manifestatur veritas quæ humanæ rationi *per se* impervia non est, cujus igitur cognitio homini physice saltem possibilis est absque revelatione.

(1) 2-2, q. 173, a. 2.

(2) *Conc. Vat.*, Denzinger, 1795.

---

## CAPUT II

## DE POSSIBILITATE REVELATIONIS

**Doctrina catholica.**

**58.** In concilio Vaticano asseritur possibilitas (1) :

1) *Revelationis immediatæ* : « Si quis dixerit fieri non posse aut non expedire ut per revelationem divinam homo de Deo cultuque ei exhibendo edoceatur ; anathema sit. »

2) *Revelationis mediatæ* : « Si quis dixerit revelationem divinam externis signis credibilem fieri non posse, ideoque sola interna cujusque experientia aut inspiratione privata homines ad fidem moveri debere : anathema sit. »

3) *Revelationis mysteriorum* : « Si quis dixerit in revelatione divina nulla vera et proprie dicta mysteria contineri, sed universa fidei dogmata posse per rationem rite excultam e naturalibus principiis intelligi et demonstrari ; anathema sit. »

Hæc verba Vaticani accipiantur in presenti non ut demonstrationis argumenta, sed ut *documenta* catholicæ veritatis.

**Errores.**

**59.** Possibilem non esse revelationem affirmant non pauci *rationalistæ* quorum : 1) Alii negant possibilitatem revelationis *ratione sui* et ideo *cujuscumque* revelationis, quia Deo repugnat et homini : Deo quidem, in quantum ejus immutabilitati contradicit et dignitati ; homini etiam, quia vel a Deo doceri nequit, vel, ab Eo doctus, ipso facto dignitatem suam amittit et autonomiam. — 2) Alii negant possibilitatem revelationis *ratione modi*, seu *mediatæ*, quia non est certo cognoscibilis, juraque hominis violat tum in presenti tum in futuro. — 3) Alii negant possibilitatem revelationis *ratione objecti* seu *mysteriorum* revelationis, quia mysteria vel non sunt vel rationi contradicunt, cum de se ratio omnia dogmata naturaliter cognoscere et amplecti potest, vel exprimi non possunt.

Contra quos statuantur articuli sequentes.

(1) Denzinger-Banwart, n. 1807, 1812, 1816.

## ART. I

## De Revelatione immediata

**Assertio : Revelatio immediata possibilis est (1).**

Thesis est *philosophice* certa, *theologice*, de fide.

**60.** Cum in actu revelationis tria inveniuntur : *Deus* nempe qui revelat, *homo* cui fit revelatio et *veritas* quæ manifestatur, possibilis est revelatio immediata, si non repugnat ex parte Dei, hominis et veritatis. Atqui nulla ex parte repugnat, quinimo plane convenit. Ergo.

Probo minorem per partes.

## I. — Non repugnat.

A. **Ex parte Dei**, si Deus potest *physice* et *moraliter* revelare. Atqui... Ergo.

a) **POTEST PHYSICE.** — Deus enim omniscius multas veritates etiam naturales perfectissime cognoscit quæ nos latent sive partim sive totaliter ; innumeris autem modis cognitionem hanc communicare potest : omnipotens est enim et ideo facultatem manifestandi mentem suam, quam hominibus contulit, infinite possidet (2).

b) **POTEST MORALITER.** — Revelatio enim non repugnat :  
1) *Ejus sapientiæ et immutabilitati.* — Nam per revelationem non corrigit Deus aut reformat decretum primitivum, sibi contradicendo ; adimplet e contra quod ab æterno ordinavit : alias nempe veritates ab homine lumine rationis cognoscendas, alias autem lumine supernaturali vel addiscendas vel perfectius amplectendas (3).

2) *Ejus majestati.* — Qui potuit enim, salva dignitate, hominem ex limo creare, certo certius potest illum alloqui

(1) In præsentī agitur præsertim de revelatione veritatum *religionis naturalis*.

(2) Cf. infra, c. 6 : De miraculis.

(3) 1, q. 17, a. 7, 0 : « Aliud est mutare voluntatem et aliud est velle aliquam rerum mutationem. Potest enim aliquis, eadem voluntate immobilitate permanente, velle quod nunc fiat hoc et postea fiat contrarium... »



et ita tutius et facilius ad finem ducere, quia non vilescit superior inferiores, motivo nolili, sublevando et adjuvando.

**B. Ex parte hominis.** — Si homo potest *physice et moraliter* revelationem accipere. Atqui... Ergo.

a) *Potest physice.* — Homo enim doceri potest a Deo sicut ab hominibus et certus fieri Deum esse qui loquitur, sive illuminationibus internis sive signis externis, ut in revelatione publica ubi sigillum divinum manifeste apparet ex miraculis et prophetiis.

b) *Potest moraliter.* — Nam revelatio non repugnat : 1) *Ejus dignitati.* — Fieri enim discipulus doctioris se honorificum est, et eo quidem magis quo majori scientia et auctoritate pollet magister.

2) *Ejus activitati.* — Mens enim humana sese exercere potest circa veritates naturales, imo circa ipsas veritates revelatas, magis ac magis illas investigando et scientificis argumentis illas illustrando et defendendo.

3) *Ejus autonomiæ.* — Namque sive de naturalibus sive de supernaturalibus agatur, ratio absolute pendet a veritate cui necessario subjicitur, imo revelatio favet rationi, infallibiliter ei præbendo veritatem. Hinc *Valicanum* : « Cum homo a Deo tanquam creatore et Domino suo totus dependeat, et ratio creata Increatæ Veritati penitus subjecta sit, plenum revelanti Deo intellectus et voluntatis obsequium præstare tenemur » (1).

**C. Ex parte veritatis.** — Verum est enim objectum intellectus proptereaque manifestatio veritatis, undecumque veniat, dummodo tuto tradatur, ejus naturæ non repugnat.

## II. — Plane convenit.

*Ex parte Dei*, cujus perfectiones manifestat, sapientiam præsertim, potentiam, bonitatem necnon et gloriam, quatenus operis ejus perfectibilitatem, et ipsius veracitatem infinitam ostendit. *Ex parte hominis*, qui ad cognitionem intimiorem et certiozem Dei elevatur.

(1) Denzinger, 1789, cf. 1810.

## ART. II

## De Revelatione mediata

*Asserlio : Revelatio mediata possibilis est* [*Certum philosophice et theologicè*].

61. Possibilis est, si non repugnat ex parte *Dei* et ex parte *hominis*. Atqui, nedum repugnat, maxime convenit. Ergo.

## I. — Non repugnat.

A. **Ex parte Dei.** — Si *certo cognosci potest et incorrupte tradi*. Atqui... Ergo.

1) *Certo cognosci potest.* — Signis enim externis, etiam extraordinariis, certificari possumus Deum selegisse medium cui revelationem commiserit aliis communicandam, quo pacto sufficienter nobis innotescit illud nec falli nec fallere.

2) *Incorrupte tradi potest.* — Alias destrueretur omnis fides historica, imo periret ipse Deus, quatenus ex corrupta revelatione salutem hominum efficaciter non procuraret, quod sapientiæ ejus et bonitati repugnat.

B. **Ex parte hominis.** — Si jura ejus nec in *præsenti* nec in *futuro* violantur. Atqui jura hominis ex revelatione mediata non violantur :

1) *In præsenti.* — Dominus est Deus et dona etiam naturalia partitur singulis sicuti vult, sed revelatio est donum supernaturale et gratuitum ; a fortiori igitur injustus esse nequit Deus *unicuique* non revelando.

2) *In futuro.* — Qui ignorantia invincibili laborant, non punientur a Deo si revelationis mandata non servant, dummodo legi naturali obtemperent ; nemo enim alterius vitæ pœnas patietur, nisi sciens et volens contra leges sibi cognitæ peccaverit ; beatitudine autem gaudebit unusquisque juxta conditionem suam. Ergo (1).

(1) Cf. infra, n. 343, et tract. de Gratia et de Novissimis.

## II. — Maxime convenit.

**62. A. Ex parte Dei.** — Concordat enim cum ejus Providentia :

1) *Quæ a Deo sunt ordinata sunt.* Deus autem ita homines in societatem instituit ut alli aliis veritatem cum vita communicent. Convenit ergo ut in ordine supernaturali, si qui existat, veritas eodem modo transmittatur, nimirum per revelationem mediatam. Id omnino congruit *divinæ Providentiæ*, qua generatim gubernantur inferiora per superiora (1, q. 22, a. 3).

2) *Non sunt multiplicanda entia sine necessitate.* a fortiori miracula quæ sunt facta extraordinaria. Porro ad stabilendam revelationem, miracula requiruntur, quæ illam indubio ut divinam manifestent. Ergo valde convenit *non singulis* fieri revelationem.

**B. Ex parte hominis.** — Namque revelatio mediata : 1) *Naturæ hominis conformis est.* — Natura enim veritatem acquirit homo non tam industria propria quam doctiorum auctoritate et scientia. Ita fieret in revelatione mediata.

2) *Finem tutiorem præstat* (1). — Revelatione enim signis externis comprobata, facile confunderentur et redarguerentur impostores qui sibi quædam a Deo revelata fuisse simularent. In casu autem revelationis immediatæ, aperiretur via hallucinationibus et fanaticismo : nonnulli propria mentis deliria revelationes putarent, et fraudes detegere et errores confutare fere impossibile esset. Id enim fieri non posset : *ratione*, quam sæpe transcenderet veritas revelata ; non aliorum *revelatione*, cum Deus alicui manifestare posset quod non alteri ; non *miraculis*, quæ multiplicanda essent in infinitum. Ergo.

## ART. III

### De Revelatione mysteriorum

#### Definitio mysterii.

**63. 1º Quoad nomen.** — Vi nominis, mysterium a *μυσ*,

(1) Vide Mazzella, nº 109 ; Ottiger, p. 141 ; Monsabré, *Introd. au dogme catholique*, 4º conf.

claudio. *μυστήριον*, quid clausum, absconditum et obscurum per se significat.

Apud *Paganos*, mysteria vocabantur doctrinae sacrae quae profanis occultabantur et solis initiatis aperiebantur.

Apud *sacros auctores* vero, mysteria dicuntur sive secreta in genere (1), sive secreta salutifera (2), sive sacramenta (3), ita ut generatim mysterii nomine designetur quid arcanum et absconditum.

**2º Quoad rem.** — Lato sensu, mysterium dicitur veritas quae intellectum transcendit; stricto autem sensu, definitur: *veritas quam homo per se nec invenire nec acceptam intelligere unquam potest* (4).

### Species mysteriorum (5).

**64.** Mysterium distinguitur *naturale* et *supernaturale* seu, ut aiunt, *theologicum*:

a) Inter *naturalia* mysteria inveniuntur: 1) Veritates quae nos latent defectu solius *propositionis* seu manifestationis. Ita cogitationes nostrae, non manifestatae aliis, sunt mysteria.

2) Veritates quae ratione cognosci possunt quoad *existentiam*, non autem quoad *essentiam*. Ita vita, electricitas; eo sensu mysteriis abundat ipsa natura.

b) *Theologica* autem mysteria duplicis sunt ordinis: 1) Aliae enim sunt veritates quae sola revelatione innotescere possunt quoad existentiam, quarum autem essentia, revelatione facta, facile perspicitur. Ita infallibilitas Ecclesiae, primatus Romani Pontificis.

2) Aliae vero veritates quae ita rationem excedunt, ut neque earum existentia cognosci possit absque revelatione, neque earum natura, etiam post revelationem, intelligi queat.

Haec *ultima* sunt *mysteria proprie dicta*, quae sic describit Vaticanum (6): « Divina... mysteria suapte natura intellectum creatum sic excedunt, ut etiam revelatione tradita et fide

(1) I'Cor., XIII, 2; XIV, 2; XV, 51. — Luc., VIII, 10.

(2) Rom., XVI, 25. — Eph., III, 4; VI, 19. — I'Tim., III, 9.

(3) I'Cor., IV, 1.

(4) Schouppe, n° 85.

(5) Hurter, *Theologia generalis*, n° 3.

(6) Sess. III, cap. 4. Denzinger-Banwart, n. 1796.

suscepta, ipsius tamen fidei velamine contexta et quadam quasi caligine obvoluta maneant, quamdiu in hac mortali vita peregrinamur a Domino. »

**Assertio : Revelatio mysteriorum possibilis est.**

Thesis est *philosophice certa, theologicè de fide*

**65.** Possibilis est hujusmodi revelatio, si non repugnat ex parte *Dei*, ex parte *hominis*, et ex parte ipsius *veritatis revelatæ*. Atqui nulla ex parte repugnat, imo valde convenit. Ergo.

### **I. — Non repugnat.**

**A. Ex parte Dei.** — Si *mysteria novit Deus* et ea *potest manifestare*. Atqui... Ergo.

1) *Mysteria novit*. Deus enim omnia et seipsum perfecte et infinite cognoscit. Porro multa sunt quæ nos latent et captum intelligentiæ superant, sive in ordine naturali sive in ordine supernaturali, et præsertim in ipso Deo, quem non intuitive sed analogice tantum et ex creaturis cognoscimus.

Quod sint *mysteria* stricte dicta supernaturalia, scilicet ad vitam intimam Dei pertinentia, sic probari (1) potest : « Immaterialitas alicujus rei est ratio quod sit cognoscitiva, et secundum modum immaterialitatis est modus cognitionis » (2). Jamvero « cognitio contingit secundum quod cognitum est in cognoscente. Cognitum autem est in cognoscente secundum modum naturæ cognoscentis. Si igitur modus essendi alicujus rei cognitæ excedat modum naturæ cognoscentis, oportet quod *cognitio* illius rei sit supra naturam illius cognoscentis » (3).

(1) Sane ordo supernaturalis, quia *transcendit* ordinem naturæ, nequit *in se et positive* naturaliter cognosci, nec ejus existentia ex creatis, absque revelatione, directe demonstrari potest. At « non repugnat quod probetur existentia aliujus ordinis naturaliter incognoscibilis quoad suam essentiam, et etiam quoad existentiam cujuslibet suorum mysteriorum in particulari. Hoc est idem ac probare in Deo esse ordinem veritatis et vitæ excedentem limites cognitionis creatæ. Ideoque per hanc demonstrationem *nullo modo minuitur* transcendentia ordinis supernaturalis, sed e contrario *affirmatur*, ut quid omnino certum est et evidens. » Garrigou-Lagrange, *De Rev.*, ed. 3, p. 171.

(2) 1, q. 14, a. 1.

(3) 1, q. 12, a. 4.



Atqui essentia divina habet modum immaterialitatis infinite excedentem modum immaterialitatis cujuslibet intellectus creati et creabilis, cum Deus sit solus spiritus purissimus infinite perfectus, seu *actus purus* tam in ordine *intelligibilis* quam in ordine *entis* : est enim ipsum *esse* subsistens et ipsum *intelligere* subsistens. Ergo Deus, sub intima ratione Deitatis, a nullo intellectu creato aut creabili immediate et in se naturaliter percipi potest, sed tantum mediate et *analogice* ex creatis.

Hæc porro cognitio analogica, ut patet, non attingit *positive* modum *proprium* divinæ perfectionis, sed illum *negative* tantum et *relative* exprimit ; nec ideo ad omnia extenditur quæ sunt in Deo. Nil mirum igitur si sint mysteria stricte dicta, nobis omnino impervia, quæ, nisi revelentur, non cognoscuntur (1).

2) *Ea manifestare potest*. Homo potest alteri manifestare cognitiones suas. A fortiori, quæ sibi perfecte nota sunt mysteria, revelare potest Deus qui, veritates auditoribus de se impervias, ita docere valet ut illarum existentia evidenter effulgeat intellectui.

**66. B. Ex parte hominis**, qui vere capax est mysteria accipiendi.

a) *Probalur*. — 1) Non repugnat humanum intellectum, cujus objectum *adæquatum* est ens in tota sua latitudine posse a Deo elevari, potentia utique obedientiali, ad percipienda mysteria supernaturalia seu ad cognoscendum ipsum Deum sub ratione Deitatis et ea quæ pertinent ad vitam intimam Dei, nam ipsa Deitas et ipsa vita intima Dei inveniuntur intra latitudinem entis, seu sunt ens formaliter-eminenter.

2) Homo accipere potest aliquid ut *verum*, etiamsi non videat *quomodo* sit verum. Et sane, aliud est scire rem existere, aliud ipsum ejus modum essendi interne percipere. Porro si mysterium in se intelligere nequeat homo, revelatione tamen facta, ejus existentiam certo cognoscere potest.

(1) Cf. *De Deo uno*, ubi de nostra Dei cognitione ; Garrigou-Lagrange, *De Revel.*, t. I, p. 347 sq.

b) *Suadetur*. — Quotidie magistri, et quidem non sine fructu, veritates edocent quæ discipulorum mentem excedunt ; non mirum ergo si Deus possit, maxima cum utilitate, mysteria proponere, v. g. revelatio mysterii Trinitatis possibilitatem explicat Incarnationis, quæ rursus possibilitatem explicat Redemptionis qua homini salus permittitur.

C. **Ex parte veritatis revelatæ.** — Mysteria enim : 1) sunt *incomprehensibilia*, quia totaliter percipi nequeunt ab intellectu humano ; 2) sunt *indemonstrabilia*, quia nullo modo inveniri possunt ex sola ratione ; 3) non sunt tamen *inintelligibilia*, seu evidenter absurda aut nullum sensum cogitabilem exhibentia. Etenim mysteria : 1) *In se*, pertinent ad vitam intimam Dei, sunt ideo quid summe intelligibile ; 2) *Revelata*, a Deo exprimuntur notionibus *analogicis* nobis jam notis. Ergo nobis sunt intelligibilia, non quidem secundum propriam rationem, sed *vere* tamen, licet *imperfecte* tantum et *analogice*. Nimirum, dum revelatur mysterium, v. g. sunt in Deo tres personæ in una natura, intelligimus quid significat prædicatum, quid significat subjectum, intelligimus etiam, quia a Deo affirmatur, adesse inter subjectum et prædicatum nexum convenientiæ ; ideoque aliququaliter intelligimus quid nobis *credendum* proponitur, sed ignoramus intimam mysterii naturam, seu rationem intrinsecam qua prædicatum subjecto convenit, v. g. nescimus *cur* et *quomodo* tres personæ sunt unus Deus. Quia vero de hac convenientia, ex testimonio Dei, certissime constat, per revelationem mysterii reapse veritatem aliter nobis inaccessibilem vere discimus. Hinc *Valicanum* : « Ratio, fide illustrata... aliquam, Deo dante, mysteriorum intelligentiam, eamque fructuosissimam assequitur, tum ex eorum quæ naturaliter cognoscit analogia, tum e mysteriorum nexu inter se et cum fine hominis ultimo » (1).

## II. Convenit.

67. A. **Ex parte Dei.** — Ait enim S. Thomas (2) : « pertinet ad rationem boni ut se aliis communicet... Unde ad rationem

(1) *Vat.*, sess. 3, cap. 4 ; *Denzinger*, 1796. — (2) 3, q. 1, a. 1.

summi boni pertinet quod *summo modo* se creaturæ communicet. » Porro hæc communicatio, in cœlis per visionem beatam consummanda, jam in terris per revelationem inchoatur.

**B. Ex parte hominis.** — Revelatio enim mysteriorum homini maximam præbet perfectionem :

1) *Quoad intellectum.* — a) « De rebus nobilissimis, ait *S. Thomas*, quantumcumque imperfecta cognitio maximam perfectionem animæ confert. Et ideo quamvis ea quæ supra rationem sunt ratio humana plane capere non possit, tamen multum sibi perfectionis acquiritur, si saltem ea qualitercumque teneat fide (1). » Porro mysteriorum revelatio mentem elevat ad cognitionem perfectiorem et intimiorem de rebus divinis. Ergo.

b) Solvendo dubia plurima et maximi momenti de Deo, quorum solutio alias cognitiones hominis illuminat, et illum indirecte ab errore præservat, mysteriorum cognitio rursus intellectum roborat et collustrat. Ita ex mysteriis magis innotescit quid sit personalitas, natura, paternitas, filiatio, etc.

Quinimo, intellectus potest, cum cautela, ipsum mysterium aliququaliter manifestare et exprimere analogiis et comparisonibus. Ita Trinitas quodammodo manifestatur ex analogia animæ operationum ; Incarnatio, ex analogia unionis animæ cum corpore.

2) *Quoad voluntatem.* — Quia enim limites infimos rationis ostendit, illa revelatio hominem ad humilitatem provocat ; quia autem campum scientiæ extendit et illustrat, obsequium ejus fovet et amorem erga Deum qui benevole secreta aperit homini. Cogita mysteria Trinitatis, Incarnationis, Gratiae, SS. Eucharistiæ !

**Assertio : Revelatio præceptorum positivorum non repugnat, imo convenit.**

**68. I. Non repugnat.** — a) *Ex parte Dei.* Deus est Dominus et legislator supremus ideoque leges condere potest et præcepta nova hominibus imponere, non minus ac parentes filiis aut principes subditis.

(1) *Contra Gentes*, lib. I, c. 3.

b) *Ex parte hominis*, qui Deo præcipienti obedire tenetur, statim ac certo constat de ejusmodi præceptis.

**II. — Convenit. — Deo.** — Hæc enim præcepta positiva dominium Dei supremum clarius ostendunt, legem naturalem melius declarant, pietatem fovent et caritatem, cultus majestatem procurando et uniformitatem.

*Homini.* — Nedum libertatem hominis destruant, præcepta positiva voluntatem *adjuvant* et *dirigunt* in prosecutionem boni, quem tutiorem reddunt et faciliorem. Præterea utiliora sunt, imo *necessaria*, posita elevatione hominis ad ordinem supernaturalem, quam ut possibilem nec adversarii negare possunt.

---

## CAPUT III

## DE REVELATIONIS DIVINÆ NECESSITATE

**Status quæstionis (1).**

69. Noli confundere hanc quæstionem de revelationis necessitate cum illa de necessitate religionis de qua supra. Diximus religionem esse necessariam homini, quatenus est *officium naturæ*, ex ipsa natura defluens, et obligationem cultus strictam generans. Nunc autem quæritur utrum revelatione indigeat homo ut ipsam religionem sufficienter cognoscat, et illam colendo finem attingat, utrum nempe revelatio sit *auxilium homini necessarium* ut vitam recte agat.

1<sup>o</sup> **Necessitas in genere.** — *Necessarium* dicitur quod *non potest non esse*. Distinguitur autem : a) *Necessitas absoluta*, quæ fundatur in principiis rei *intrinsicis*, et cui correspondet impossibilitas metaphysica aut mathematica, v. g. necesse est triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis, hominem esse animal rationale. — b) *Necessitas hypothetica*, quæ fundatur in principiis rei *extrinsicis*. Si pendeat ex *agente*, vocatur *necessitas coactionis*, et correspondet impossibilitati physicæ, v. g. necesse est physice carnem comburi sub influxu ignis. Si pendeat ex *fine*, est : vel *stricta*, cui correspondet impossibilitas saltem physica, v. g. physice impossibile est vivere sine cibo ; vel *non stricta* (moralis), cui correspondet impossibilitas moralis (2). De his fusius infra.

70. 2<sup>o</sup> **Necessitas revelationis.** — Revelatio est necessaria *hypothetice* tantum, et respective ad *finem* ultimum hominis sive *supernaturalem* sive *naturalem*.

A. — Porro revelationem *strictè* seu *simpliciter* necessa-

(1) Ottiger, *op. cit.*, p. 92 sq. ; Wilmers, *De religione revelata*, n<sup>o</sup> 94 sq. ; Hurter, n<sup>o</sup> 10 sq. ; Mazzella, *De religione et Ecclesia*, art. 6, n<sup>o</sup> 114 sq. ; Billot, *De Gratia Christi*, thesis 1, p. 57 sq. ; Pesch, *op. cit.*, n<sup>o</sup> 170 sq. ; Gondal, *Mystère et Révélation*, p. 139 sq. ; Abbé de Broglie, *Les fondements intellectuels de la Foi*, 3<sup>e</sup> Conférence, p. 83 sq. *Summ. theol.*, 1<sup>a</sup> pars, q. 1, a. 1, in corpore.

(2) Ita fere, Garrigou-Lagrange, *op. cit.*, p. 409 ; cf. 1, q. 82, a. 1. *Necessitas physica* seu *stricta* quandoque vocatur *necessitas absoluta*. Cf. n. 72.



riam esse ad cognoscenda *mysteria* proprie dicta, *præcepta* Dei *positiva* et quæcumque alia *ordinis supernaturalis*, nimis evidens est, cum, ne existentiam quidem rerum supernaturalium, lumine solius rationis assequi possimus.

Rursus revelationem simpliciter necessariam esse homini, in hypotesi *elevationis ad ordinem et finem supernaturalem*, certissimum est. Etenim, in ista hypotesi, homo debet cognoscere hunc finem supernaturalem, ad quem destinatur a Deo, necnon et media supernaturalia quibus ad finem huiusmodi pervenire possit. Sed hæc omnia a sola libera Dei voluntate pendent, proptereaque nonnisi revelatione innotescere possunt. Unde merito (1) conc. *Vatic.* : « Revelatio absolute necessaria dicenda est... quia Deus ex infinita bonitate sua, ordinavit hominem ad finem supernaturalem, ad participanda scilicet bona divina, quæ humanæ mentis intelligentiam omnino superant. »

*B.* — Tota igitur quæstio versatur circa revelationem *veritatum naturalium* : utrum nempe revelatio necessaria sit generi humano ad cognoscendas veritates religiosas ordinis naturalis, quæ per se humanæ rationi imperviæ non sunt.

### Errores.

71. Hac de quæstione duo prodierunt errores sibi prorsus oppositi :

1) **Rationalistæ** (2), si qui revelationis possibilitatem admittant, ejus necessitatem absolute negant, vel quia, lumine solius rationis, ea *omnia* quæ ad religionem pertinent, certo *cognoscere physice et moraliter* valet unusquisque, vel saltem quia, vi *progressus continui* quo, in omni cognitionum genere, etiam veritatum religiosarum, potitur genus humanum, ad huiusmodi notitiam tandem aliquando perveniet ratio humana.

2) **Traditionalistæ** (3) e contra, existimarunt rationem

(1) Sess. III, cap. 2, De Revelatione (Denzinger-Banwart, n. 1786).

(2) Hegel, Kant, Spencer, A. Comte, Rousseau, Voltaire, Jouffroy, J. Simon, etc.

(3) Huet, de Bonald, Bautain, Bonnetty, Ventura.

humanam *impotentia physica* laborare illas cognoscendi veritates naturales quæ ad religionem pertinent, ideoque revelationem esse absolute necessariam.

### Doctrina catholica.

72. Doctrina catholica docet, contra *Traditionalistas*, revelationem veritatum religionis naturalis non esse *physice* et absolute *necessariam*, sed, contra *Rationalistas*, illam *moraliter necessariam* affirmat, juxta illud *Vaticani* (1) : « Huic divinæ revelationi tribuendum quidem est, ut ea quæ in rebus divinis humanæ rationi *per se impervia non sunt*, in præsentī quoque generis humani conditione ab omnibus expedite, firma certitudine et nullo admixto errore cognosci possint. Non hac tamen de causa revelatio *absolute necessaria* dicenda est... » ; nam « Ecclesia tenet et docet Deum, rerum omnium principium et finem, naturali humanæ rationis lumine e rebus creatis certo cognosci posse » (2). Hæc porro doctrina thesi sequenti sic enuntiari potest.

*Assertio* : **Complexus veritatum ad religionem naturalem pertinentium, in præsentī generis humani conditione, ab omnibus expedite, firma certitudine et nullo admixto errore, cognosci moraliter non possunt absque revelatione** [*Certum philosophice et theologicæ*].

73. **Complexus** (3). — Non agitur de omnibus omnino veritatibus naturalibus sive ad religionem pertinent sive non, quia nimis evidens est non omnes absolute cognosci posse, sed de *illis* tantum quæ ad cultum Deo exhibendum et ad *vilam moralem* recte instituendam *necessariæ* sunt ; rursus non de *singulis* in particulari, nam quædam certo cognosci possunt per rationem, sine auxilio revelationis ; sed de *complexu* illarum, de omnibus *collective sumptis*, quarum præcipuæ sunt : Dei unius creatoris, providi et finis ultimi agnitio et cultus, animæ spiritualitas et immortalitas, futuræ vitæ

(1) Sess. III, cap. 2, de Revelatione, apud Denzinger-Banwart, n. 1786.

(2) Sess. III, cap. 2, de Revelatione, apud Denzinger-Banwart, n. 1785. Cf. n. 1806, prop. 3, 4, 9 Syllabi Pii IX, Denzinger, n. 1703, 1704, 1709.

(3) Elliot, *De Gratia Christi*, p. 59.

existentia ejusque poenae et praemia ; principia legis naturalis essentialia sive primaria, sive ex istis sponte defluentia, v. g. Bonum est faciendum, malum vitandum, officia naturalia hominis erga Deum, proximum et seipsum.

**In praesenti conditione.** — In ordine nempe quo nunc versatur genus humanum, cum infirmitatibus, fragilitate et corruptione, al strahendo ab auxiliis quae a Deo conferri possent.

**Ab omnibus.** — Non singuli homines incapaces sunt bujusmodi cognitionis : quidam sapientissimi in determinatis circumstantiis has veritates adipisci possent, sed impar est *genus humanum* ut hanc cognitionem *propria virtute* omnibus procuret.

**Expedite...** — Loquimur ergo non de cognitione quacumque, dubia, conjecturali, quae ad vitam moralem recte et constanter agendam non sufficeret, sed de cognitione *firma, certa et omnibus obvia*.

**74. Moraliter non possunt.** — Necessarium ad aliquem finem dicitur id sine quo finis propositus attingi nequit. Duplici autem modo aliquid necessarium esse potest :

1) *Physice* seu simpliciter si, absque illo, finis *nullatenus* attingi potest, v. g. oculus physice necessarius est ad videndum, intellectus ad intelligendum.

Huic physicae necessitati respondet *impotentia physica*, quae oritur sive ex *intrinseca natura* facultatis quae physice impar est ad actum, v. g. sensus physice inhabiles sunt ad intelligendum, visus ad sonos percipiendos ; sive ex *defectu* alicujus *extrinsecae conditionis* quae ad actum requiritur, v. g. in ordine praesenti, debita sensuum dispositio postulatur ut mens actum intellectionis exercere possit, debita distantia et lux requiruntur ut visus colores percipiat.

2) *Moraliter* autem *necessarium* dicitur id sine quo finis, *absolute loquendo, attingi potest*, quo tamen deficiente, propter difficultates sive internas sive externas vel propter utrasque simul, *revera non attingitur*, v. g. instrumentum moraliter necessarium est manui ut omni ex parte perfectum describat circulum.

Huic necessitati respondet *impotentia moralis*, quae ideo

habetur quia, etsi facultas capax sit physice talis actus aut talis finis, illum tamen non obtinet, propter impedimenta quæ, juxta mores hominum, non solent auferri aut removeri, v. g. mulieres inhabiles sunt moraliter ad arcanum tacendum.

In casu igitur, omnes et singuli homines facultate pollent qua physice et simpliciter veritates religionis naturalis cognoscere possint, sed de facto, attentis difficultatibus (1) et obstaculis, necnon et humanæ naturæ imbecillitate, *plerique*, imo fere omnes *nunquam propriis viribus islam cognitionem consequuntur*, ita ut dici possit genus humanum per semetipsum, quoad istud opus, impotentia morali laborare.

**Absque revelatione.** — Deus certe alio quodam auxilio huic impotentiae succurrere potuisset, sed, cum, ut videbimus infra, hoc medium elegerit, revelatio dici potest necessaria, sensu indicato, id est non physice sed moraliter, quatenus etsi absque illa, finem, absolute loquendo, attingere posset genus humanum, propter difficultates tamen revera non attingeret.

### Probatur thesis :

I. **Indirecte**, refellendo systemata Traditionalistarum et Rationalistarum. — II. **Directe**, argumento historico-psychologico.

## I. — Indirecte

A. **Traditionalismus** (2) **rationi contradicit et experientiæ, in consequentiis periculosus est, proptereaque prorsus rejiciendus.**

(1) Hujusmodi difficultates exurgere possunt ex parte subjecti cognoscentis, ex parte objecti cognoscendi vel ex utraque parte, ut patebit ex ipsa thesis demonstratione.

(2) Observare etiam liceat Traditionalismum cum fide et Scriptura pugnare. *Vaticanum* enim, sess. III, ita habet : » Si quis dixerit, Deum unum et verum, creatorem et Dominum nostrum, per ea quæ facta sunt, naturali rationis humanæ lumine certo cognosci non posse, a. s. » Ex *Rom.* autem I, 20 et II, 14, liquet hominem certo cognoscere posse existentiam et attributa Dei necnon et legem naturalem, aliter quidem ac traditione et fide, ex creaturis nempe et testimonio conscientiæ. Ergo.

**75. a) *Rationi contradicit.*** — Ex una parte enim, revelationem physice necessariam affirmat ideoque naturæ debitam et exigitive naturalem; ex alia autem, eam omnino supernaturalem declarat et indebitam.

**b) *Experientiæ contradicit.*** — Philosophi enim antiqui aliqua scripserunt pulchra et vera de Deo et de lege naturali. Atqui nec omnia nec omnes e traditione sæpe obnubilata hæc hauserunt. Ergo signum est hominem, solo lumine rationis, certo cognoscere posse physice veritates religionis naturalis.

**c) *Periculosus in consequentiis.*** — 1) *Viam aperit crimini.* Posita enim impotentia absoluta rationis in rebus religiosis, jam impossibile fit malitiam peccati, delicti aut aliorum hujusmodi detegere; et omnia, etiam scelestissima, bona et honesta habenda sunt.

2) Deum *insipientem* facit qui hominem creaturam mancam instituisset, mediis ad finem physice necessariis prorsus carentem.

## **B. Rationalismus falsus est et rejiciendus.**

**76. a) *Rationalismus purus,*** juxta quem ratio humana de se potest physice et moraliter veritates ad religionem naturalem pertinentes acquirere, falsus apparebit ex ipsa thesis expositione.

**b) *Progressus continui systema.*** — Secundum hanc theoriam, ubique et in omnibus rebus etiam religiosis, habetur progressus continuus, quo tandem aliquando homo per se invenire et demonstrare poterit omnes veritates religionis naturalis. Sane omnia systemata religiosa sunt *formæ* tantummodo diversæ *unius ejusdemque religionis*, ideoque omnes religiones aliquatenus seu melius *relative* sunt veræ, et tempore suo legitimæ, hac ratione qua veritas ipsa relativa dicitur et est: quod falsum historice et philosophice ostenditur.

1) *Historice.* — Historia enim constat primitus generatim religionem fuisse puriorem, et sine dubio formas religionis, sibi succedentes in decursu temporum, non semper perfectiores evasisse (1).

(1) Vide ea quæ supra diximus de evolutionismo, n. 33 sq.



2) *Philosophice*. — a) Juxta systematis fautores, quæ in mundo viguerunt et vigent religiones non sunt nisi formæ diversæ unius ejusdemque religionis. Porro sibi invicem pugnant et adversantur. Ergo contradictoria et contraria simul sunt vera : quod absurdum esse nemo non videt.

b) Veritas *absoluta* est vel non est (1). Etenim vel conceptus quos de rebus efformat intellectus iisdem conveniunt aut non conveniunt, sicuti ipse intellectus convenire aut non convenire affirmat et judicat, et tunc habetur veritas absolute quidem et simpliciter, vel e contra, et tunc adest falsitas absolute etiam et simpliciter.

## II. — Directe,

77. Revelatio homini moraliter necessaria est ad vitam recte agendam et finem ultimum expedite et certo consequendum, si, absque revelatione, veritates necessarias nec habuit in decursu temporum, sed nec cognoscere nec servare potest homo. Porro has notiones *ignoraverunt* populi *extra lumen revelationis* positi, et illas acquirere aut servare, sive *per se* sive *philosophorum* ope, moraliter *impotens est* homo. Ergo.  
*Probo minorem per partes.*

1° Turpiter erraverunt circa religionem populi revelatione destituti (2).

Deum enim verum et unicum derelinqentes, idololatriam, polytheismum aut dualismum admiserunt etiam excultissimi ut Chaldæi. Græci et Romani. Præcipua legis moralis principia violarunt, et cultu ipso, cum sanctione pontificum et Principis, vitia omnia consecrarunt : impudicitias nempe, furta, homicidia, adulteria, innumeraque contra naturam peccata. unde exorta est ista familiæ deordinatio et societatis, ob quam filiorum, servorum et subditorum jura totaliter renuebantur.

(1) Billot, *De Traditione*, p. 93 ; Mazzella, n° 154.

(2) Bossuet, *Discours sur l'histoire universelle*, 2<sup>e</sup> p., c. XVI ; Champagny, *Etudes de l'empire romain*, t. III et IV ; Rom., I, 22 sq.

**2º Homines, nec propria virtute, nec philosophorum ope, veritates hujusmodi acquirere aut servare possunt.**

**78. A. Non propria virtute (1).** — Ut homo enim ex se vitam recte agere et finem expedite et certo attingere possit, requiritur veritatum religionis naturalis cognitio *certa, perfecta et omnibus obvia*. Porro, bene perspecta veritatis natura et hominis, cognitio hujusmodi, extra revelationis lumen, plerisque impossibilis est. Ergo.

Etsi enim rationi perviæ sint veritates illæ, arduæ tamen sunt et multas cognitiones prævias supponunt ut certo cognoscantur, ideoque *ingenium aculum* postulant, *tempus longum* et *laborem maximum*, quibus carent plerique hominum, sive *debilitate intellectus* laborent, sive *juvenes* moriantur, sive *occupationibus* domesticis aut *pigrilia* impediuntur, sive *passionibus* aut *præjudiciis* abrepti, illusiones patiantur aut ad dubia et ad errores proni sint. Ergo.

**79. B. Non philosophorum ope.** — Si populorum ignorantia mederi nec *voluerunt* nec *potuerunt* philosophi antiqui et moderni. Atqui... Ergo.

**a) NOLUERUNT ANTIQUI.** — Vulgus enim despiciebant, ut testatur ipse Horatius (2) : « Odi profanum vulgus et arceo » et illud in religione falli non solum non repugnare, sed valde expedire credebant. Unde, doctrinam quam veram existimabant, secreto solis initiatis tradebant.

**b) ETIAMSI VOLUISSENT, NON POTUISSENT.** — 1) *Deerat scientia.* — Historia enim patet omnes scholas antiquorum, vel nihil, vel per pauca et obscura, vel persæpius errores pessimos de Deo et de lege naturali docuisse, ita ut ipse Cicero (3) scribere potuerit : « Nescio quomodo nihil tam absurde dici potest quod non dicatur ab aliquo philosophorum », et Plato (4)

(1) *Contra Gentiles*, lib. 1, c. 4 ; 2-2, q. 2, a. 4. — Gondal, p. 153 sq. ; De Tocqueville, apud Brugère, *De Vera Religione*, p. 285 ; Origenes, *Adv. Celsum*, l. 1, c. 9 ; *Journel*, 513.

(2) *Od.* III.

(3) *De divinat.*, lib. 2, c. 58.

(4) *In Epinomide.*

affirmare non dubitaverit : « Docere pietatem neminem posse, nisi Deus, tanquam dux et magister, præiverit. »

2) *Deeral auctoritas*. — Inter scholas enim dissensio quam maxima vigeat : « Plerique, ait *Cicero* (1), deos esse dixerunt ; dubitare se *Protagoras* ; nullos esse omnino *Diagoras Melius* et *Theodorus Cyrenæicus* putaverunt. Qui vero deos esse dixerunt, tanta sunt in varietate et dissensione, ut eorum molestum sit dinumerare sententias. » Eadem diversitatem invenies quoad alia principia etiam essentialia religionis et morum, ita ut tot fere vigerint sententiæ quot erant philosophi. « Innumerabilia sunt philosophorum dicta factaque, quibus eorum insipientia redargui possit (2). » — « Dum contradicendi studio insaniunt, dum sua etiam falsa defendunt, aliorum etiam vera subvertunt (3). »

Imo, *vivendi ratione* doctrinæ opposita, semetipsos penitus evertabant magistri. « Qui docent tantum nec faciunt, ipsi præceptis suis detrahunt pondus ; quis enim obtemperet, cum ipsi præceptores doceant non obtemperare ? » Ita *Lactantius* (4), cum quo consentit *Cicero* (5) dicens : « Quotus enim quisque philosophorum invenitur... qui disciplinam suam non ostentationem scientiæ, sed legem vitæ putet ? qui obtemperet ipse sibi et decretis suis pareat ? »

Sed, etiamsi inter se consensissent philosophi, etiamsi eorum vita dissona non fuisset a doctrina, prorsus tamen caruissent *auctoritale*, quia missio authentica et publica, qua vulgus movere potuissent, eis plane deerat (6), cum auditores non minori dignitate gaudebant quam ipsi, utpote qui non minus homines erant ; rursus, quia qui verum tenebant,

(1) *De nat. deorum*, lib. 1, c. 1.

(2) *Lactant., Div. instit. epitome*, c. 40.

(3) *Id.*, *Instit. div.*, l. 7, c. 7. Vide *Hermias, Irrisio gentil. philos.*, I, II, III, IV, apud *Freppel, Les Apologistes chrétiens au II<sup>e</sup> siècle*, p. 79.

(4) *Op. cit.*, lib. 3, c. 16.

(5) *Tuscul.*, lib. 2, c. 4.

(6) *Lact., Instit. div.*, l. 3, c. 27 (*Rouet de Journal*, n° 629). « Nihil ponderis habent ista præcepta, quia sunt humana et auctoritate majori, id est divina, carent : nemo igitur credit, quia tam se hominem putat esse qui audit, quam est ille qui præcipit. »

nonnisi hæsitando veritati adhærebant, et magna cum dubitatione illam docebant (1).

3) *Deeral zelus*, qui fervidissimus requirebatur ad superstitionem impugnandam et universas gentes edocendas, amore veritatis et studio.

c) MODERNI PHILOSOPHI INCREDULI ÆQUE IMPARES SUNT AC ANTIQUI RELIGIOSÆ POPULORUM RENOVATIONI. — Sepositis enim veritatibus quas nonnulli e Christianismo hauserunt (2), errores antiquorum renoverunt : *materialismum* (3) nempe, *scepticismum* (4) et *pantheismum* (5).

Horum multi etiam *doctrinam* suam incultis et rudibus *tradere* reipsa *noluerunt*, sive hominum contemptu (6), sive zeli defectu, sive laudis studio et inanis gloriæ amore (7), sive nimis obscuris et fere ænigmaticis verbis sua scripserunt opera (8).

Non minus ac gentiles *auctoritate carent*. « Non solum enim... nulla ipsi pollent auctoritate divina, sed etiam adeo inter se dissentiunt, ut unum ipsorum systema alterum loco pellat, vixque duo ex ipsis philosophi reperiri possint, qui sibi non in multis contradicant..... Quid reapse incredulorum philosophia effecerit, testantur magnæ gallicæ perturbationis horrores totque aliæ seditiones ab incredulis excitatæ ; testatur quoque atque imprimis turpissimarum libidinum libertas, quam

(1) « Evolvi ejus librum (librum Platonis de animæ immortalitate), sed nescio quomodo dum lego assentior ; dum posui librum et mecum ipse de animarum immortalitate cogitare cœpi, assensio omnis ista elabitur. » Cic., *Tuscul.*, l. 2, c. 4.

(2) J. Simon, *La Religion naturelle\**, p. 315 sq.

(3) Locke\*, Buchner\*, Huxley\*, Guyau\*.

(4) Hume\*, Bayle\*.

(5) Spinoza\*, Fichte\*, Schelling\*, Hegel\*.

(6) « Si j'avais la main pleine de vérités, je me garderais bien de l'ouvrir » (Rousseau). « Je méprise trop les hommes pour leur faire du bien ou du mal... J'aime à voir l'humanité et tout ce qu'elle respecte, ravalé, honni, sifflé » (Flaubert).

(7) « Il n'y en a pas un seul (philosophe) qui, venant à connaître le vrai et le faux, ne préférât le mensonge qu'il a trouvé, à la vérité découverte par un autre. Où est le philosophe qui, pour sa gloire, ne tromperait pas volontiers le genre humain ? Où est celui qui, dans le secret de son cœur, se propose autre chose que de se distinguer ? » Rousseau, *Emile*, l. 4.

(8) Ita Kant\*, Fichte\*, Hegel\*, etc.

plurimi illius philosophiæ patroni passim voce ac scriptis proclamaverunt et vita professi sunt » (1).

### Conclusio.

80. Igitur pro certo tenendum est genus humanum, in præsentī conditione, moraliter non posse ex se eam veritatum religionis naturalis cognitionem habere quæ, utpote firma et nulli errori obnoxia, plane sufficiat ut vitam rationi consentaneam recte et constanter agere finemque ultimum expedite et certo attingere possit.

Præterea, cum nullum subsidium mere humanum huic impotentiae succurrere unquam valuerit aut valeat, tenendum est etiam speciale Dei auxilium generi humano moraliter necessarium esse, rursusque, cum non alio præsidio sed revelatione uti voluerit Deus (2), ipsam revelationem nunc esse moraliter necessariam (3).

(1) Ita Ottiger, p. 133. Cf. Brucker, *Vingt nouveaux portraits*, p. 183-186, apud Gondal, *op. cit.*, p. 165; Hurter, n° 14; Pesch, n° 174; Franzelin, *De Divina Traditione*, Appendix, cap. 3, iv, p. 584 sq.

(2) Quod infra demonstrabitur.

(3) « Revelatio... est pro humano genere necessaria *necessitate morali* ad cognitionem sufficientem harum veritatum (ad religionem naturalem pertinentium) simpliciter et in se spectatam..., quia in ordine præsentī Deus humano generi in communi *sufficientem* cognitionem harum veritatum non aliis adiutoriis naturalibus citra revelationem, sed per ipsam revelationem reddere voluit *moraliter possibilem*. » Ita Franzelin, *loc. cit.*



## CAPUT IV

### DE OBLIGATIONE REVELATIONEM INQUIRENDI

---

#### **Status quæstionis (1).**

**81.** Homo ex jure naturæ obligatur ad religionem et quidem ad veram religionem, ad illam nimirum quæ vere ejus relationes ad Deum exprimat. Jamvero ratio humana nequit ex se omnes religionis naturalis veritates tuto et certo cognoscere absque aliquo Dei auxilio. Unde, etsi inde non sequatur Deum revelationem debere et generi humano certo certius præstitisse; attamen *conforme* et *consentaneum* est divinæ bonitati hujusmodi auxilium conferre, quod ideo probabiliter collatum fuit (2), eo vel magis quod persuasio communis viget apud gentes de speciali et extraordinario interventu Dei circa religionem.

Ergo, quia sub gravi sibi providere tenetur homo, propter seriam probabilitatem de existentia revelationis, sub gravi etiam tenetur diligenter inquirere *utrum* de facto *data* fuerit quædam revelatio, ut postea illam amplectatur.

#### **Errores.**

**82.** a) *Rationalismus*, juxta quem homo liber est revelationem amplectendi aut non, quia donum est gratuitum, proptereaque illam inquirere non tenetur.

b) *Indifferentismus*, quo generatim statuitur indifferentia in materia religionis, *absolutus* est aut *relativus*. 1) *Absolutus*

(1) **Mgr Ple**, *Œuvres choisies*, Instructions synodales, p. 1 sq.; **Lamenais**, *Essai sur l'Indifférence*, t. I; **Schouppe**, *De religione christiana*, n° 61 sq.; **Gondal**, *Mystère et révélation*, p. 175 sq.

(2) Revelationis convenientia, ergo et probabilitas ostendi solet etiam ex desiderio naturali hominis videndi Deum ut in se est. De quo cf. **S. Thomam**, 1, q. 12, a. 1; 1-2; q. 3, a. 8; *Cont. Gentes*, l. III, c. 50; **Garrigou-lagrange**, *De Revel.*, t. I, p. 385-399; **Gardell**, in *Revue Thomiste*, sept.-oct. 1926, p. 408-410; **Brisbois**, in *Nouvelle Revue Théologique*, febr. 1927.

docet religionem prorsus liberam esse, de quo jam actum est ubi de necessitate religionis.

2) *Relativus* qui et ipse duplex est : a) *Universalis*, secundum quem religio necessaria est, sed omnes religiones æqualiter bonæ sunt, unde non est curandum an sit aliqua religio revelata ; imo cuivis licet pro lubitu, et pro variis temporum et locorum adjunctis, quam libuerit religionem profiteri.

b) *Particularis*, secundum quem religio vera est revelata, sed in multas sectas aut formas dividitur, quarum quælibet, (protestantica, græca, judaica, romana), æqualiter bona est et ad salutem utilis.

c) Indifferentismo affinis est *Tolerantismus dogmaticus*, quo statuitur omnes opiniones religiosas suo jure niti et admitendas esse, ideoque omnes religiones seu sectas æqualiter esse veras et homini salutare. *Dogmaticus* vocatur ut distinguatur a tolerantismo *politico* qui, ut ait *Mazzella* (1), non est nisi « legum dispositio qua publicum cultus exercitium permittitur, aut etiam æqualis protectio promittitur externæ professioni cujuscumque religionis ».

d) Affinis est etiam *Modernismus*, cujus quidam saltem fautores (2) religiones omnes tandem aliquando in unam spiritus religionem consociandas esse affirmant.

De indifferentismo relativo particulari et de tolerantismo politico exponi solet doctrina in tractatu de Ecclesia ; *nunc vero agendum est de tolerantismo dogmatico seu de indifferentismo relativo universali.*

### Doctrina catholica.

83. Indifferentismus relativus universalis et tolerantismus dogmaticus reprobantur : 1) Ex damnatis propositionibus sequentibus in Syllabo Pii IX sic enuntiatis : XV « Liberum cuique homini est eam amplecti ac profiteri religionem, quam rationis lumine quis ductus veram putaverit » ; — XVI « Homines in cujusvis religionis cultu viam æternæ salutis reperire æternamque salutem assequi possunt. »

2) Ex Encyc. « Qui pluribus », 9 nov. 1846 (3) ; — « Singulari

(1) *Op. cit.*, n° 57.

(2) *Sabatier\**, *Esquisse d'une philosophie de la religion, Les religions d'autorité et la religion de l'Esprit.*

(3) *Lettres apostoliques de Pie IX, Grégoire XVI, Pie VII*, éd. Bonne Presse, p. 186.

quidem », 17 mart. 1856, quæ ita habet : « A qua turpissima sane indifferentismi (absoluti) forma haud admodum distat illud de religionum indifferentia systema e tenebris eruptum, quo homines a veritate alienati, veræque confessionis adversarii, suæque salutis immemores et inter se pugnantis docentes et nunquam stabilitam sententiam habentes, nullum inter diversas fidei professiones discrimen admittunt, et pacem passim cum omnibus miscent, omnibusque æternæ vitæ portum ex qualibet religione patere contendunt (1). »

*Assertio : Homo tenetur revelationem et quidem veram inquirere [Certum].*

*Probalur thesis directe et indirecte.*

### I. — Directe

84. 1) Quando agitur de fine ultimo, pars *tutior* semper est eligenda. Atqui admissa et probata, ad vitam recte agendam et finem ultimum certo consequendum, necessitate morali auxilii, quod, ex persuasione hominum, revelatio dicitur et est, pars *tutior* est investigare utrum de facto data fuerit revelatio. Inquirendo enim revelationem et amplectendo, salutem operamur, si reapse existat ; nihil autem perdimus si revera non adfuerit (2).

2) Colendus est Deus modo quo voluerit. Porro revelationem præstare potuit Deus, imo certe manifestavit si populi sensui attendatur. Ergo homini incumbit obligatio illam inquirendi veram revelationem quæ a Deo processerit ; secus enim injuriam Deo faceret et veritati.

### II. — Indirecte

85. Ab hac obligatione liberaretur homo, vel quia indifferentismus accipiendus est, vel quia religio vera immediate evidens est, vel quia impossibilis est revelationem detegere. Atqui nullum ex his tribus admitti potest. Ergo.

(1) Id., p. 78-80. Cf. Allocutio « *Ubi primum* », 17 dec. 1847 ; Damnatio « *Multiplices inter* », 10 junii 1851 ; Allocutio « *Maxima quidem* », 9 junii 1862 ; Leo XIII, *Encyc. Libertas*, 20 jan. 1888, etc.

(2) Pascal, *Pensées* et opusculs divers (Cattier), p. 149 sq. ; La Bruyère, *Les Caractères*, les Esprits forts, xxxv ; Gondal, *La Religion*, l. V, cap. iv, p. 262 sq.

**A. Indifferentismus rejiciendus est et damnandus (1) quia « doctrina est in se falsa, Deo blasphema, homini injuriosa et perniciosa, religioni et hinc societati exitiosa ».**

**1º Falsa.** — Nam supponit : a) hominem habere jus religionis modum pro arbitrio suo determinandi ; atqui hoc falsum est. Etenim hoc jus non habet, neque ex natura rei, neque ex Dei concessione : 1) non *ex natura rei*, nam summe atque unice ad Deum pertinet determinare quomodo ipse coli voluerit ; 2) neque *ex concessione* : non enim potest Deus illud homini concedere, ut quovis cultu, etiam erroribus, vitiis, impietatibus immixto, divinam Majestatem honoret.

b) Omnes religiones, etiam inter se oppositas in dogmatibus et morali, esse æque veras et bonas.

**2º Deo blasphema.** — Id blasphemum est in Deum quod negat ipsius attributa ; atqui indifferentismus negat ipsius et veracitatem et sanctitatem et sapientiam, etc. ; cum, sectas sibi contrarias æque bonas proclamans, supponat Deo æque placere veritatem et mendacium, bonum et malum.

**3º Homini injuriosa et perniciosa (2).** — a) *Injuriosa.* — Vel enim homo credit *omnes* religiones esse veras : et est insanus, dum credit contradictoria simul esse vera ; atqui tamen id credere tenetur quicumque dicit omnes sectas esse æque bonas. Admittere enim debet hæc et similia : *Christum esse merum hominem et Christum esse Deum* ; Romanum Pontificem esse *Christi vicarium* cum catholicis, et eundem esse *Antichristum* cum Protestantibus ; Messiam *advenisse* cum Christianis, Messiam adhuc *non venisse* cum Judæis, etc. — Vel credit *unam* esse veram, et est hypocrita, reliquas omnes æque approbando. — Vel demum credit *nullam* esse veram, sed omnes falsas : et est impius in Deum, noxius in societatem, et hypocrita, si aliquam exerceat.

b) *Perniciosa.* — Nam si vel probabile tantum sit existere

(1) Hæc pars quæstionis ad verbum excerpta est e Schouppe, *De religione christiana*, n° 56-60. Vide Ottiger, p. 280 sq. ; Gondal, *op. cit.*, p. 241. Brugerette, *Si toutes les religions se valent* (Science et religion) ; Richard, in *Dict. théol.*, art. Indifférence religieuse.

(2) Gondal, *op. cit.*, p. 247 sq. ; Brugerette, *op. cit.*, p. 17 sq. : Lamennais, *op. cit.*, t. I, cap. III, p. 89 sq.

religionem unam ex obligatione suscipiendam, qua sola Deus coli et homo finem suum consequi possit, perniciose sane res est hanc unam religionem non amplecti, nec eidem ut soli bonæ adhærere; atqui religionem tantum unam veram esse et ex obligatione suscipiendam, non solum probabile sed certum est.

**4º Religioni et hinc societati exitialis.** — Nam: sine religione societas nequit subsistere; religio autem ne concipi quidem potest, absque notione Dei et obligatione officiorum quæ illam constituunt. Atqui indifferentismus tollit notionem Dei cujus attributa inficiatur, tollit obligationem officiorum, dum omnia reddit arbitraria. Ergo religionem subvertit et societatem.

**86. B. Religio vera non est immediate evidens** (1), ut patet ex ipsa hodierna diversitate religionum inter homines, necnon et ex dictis de necessitate morali revelationis, ubi historice et psychologie prorsus incerta apparet notio religionis.

**87. C. Revelatio detegi potest et debet** (2).

Revelatio, si data fuerit, hominibus collata est ut ad finem eos facilius et tutius perducatur, sed medium ad finem non ducit nisi certo cognoscatur. Deus igitur, infinite sapiens et providus, si revelationem generi humano tribuerit, ita clare illam manifestare debuit, ut homines facile et certo illam agnoscere possint et a falsis secernere. Ergo.

**Corollarium. De extensione hujus obligationis** (3).

**88.** Certo certius ad inquisitionem illam *obligantur* qui, omni revelatione carentes, Deum revelasse aut aperte sciunt aut suspicantur, ut ex antea dictis facile eruitur; obligantur *secundo* qui de veritate suæ religionis rationabiliter dubitant, quocumque ex motivo prudenti, sive illis impia videatur, obscœna, non sibi constans, vana, ridicula, aut ita porro. *Eximuntur* vero ab hac obligatione, qui, serio et prudenter, credunt suam religionem solam esse divinitus revelatam et ideo unice veram.

(1) Schouppe, nº 63.

(2) Gondal, *Religion*, l. V, cap. III, p. 255.

(3) Ottiger, p. 290 sq.



## CAPUT V

DE COGNOSCIBILITATE REVELATIONIS  
DIVINÆ

89. Demonstravimus : 1) hominem teneri revelationem inquirere ; 2) revelationemque, si existat, debere esse certo cognoscibilem. Unde statim nascitur quæstio de modo probandi originem divinam revelationis seu de revelationis cognoscibilitate et credibilitate, cujus solutio duplex amplectetur caput.

Capitis præsentis materia in duos articulos dividitur : 1) de *certitudine* facti revelationis ; 2) de *nolis* revelationis et de earum usu seu de *methodo apologetica*.

## ART. I

## De certitudine revelationis

## Errores.

90. Revelatio vera agnoscitur et discernitur : 1) juxta *Protestantes*, ex solo uniuscujusque *privato* spiritu ; 2) juxta *Fideistas* et *Traditionalistas*, ex *fide communi* humanitatis in traditionibus et revelatione primitiva fundata ; 3) juxta *Kantium* et *Semi-Rationalistas*, ex revelationis conformitate cum *exigentiis rationis practicæ* ; 4) juxta *Protestantes Liberales* et *Modernistas*, ex ejus conformitate cum aspirationibus et *exigentiis sensus religiosi* ; 5) juxta quosdam fautores *methodi immanentis*, qui non satis recedunt a doctrina *Modernistarum*, ex sola et plena ejus conformitate cum *exigentiis nostræ naturæ* (1).

## Doctrina catholica.

91. 1º Revelatio divina ostenditur seu *divinitus credibilis*

(1) Garrigou-Lagrange, *De Revelatione*, t. I, p. 434 sq. ; 518 sq.

manifestatur non ex *solis* motivis internis, sed ex motivis *internis* simul atque *externis*, præsertimque ex ultimis.

**En documenta:** a) Hæc habet *Conc. Vaticanum*: « Si quis dixerit revelationem divinam *externis* signis credibilem fieri non posse, ideoque *sola* interna cujusque experientia aut inspiratione privata homines ad fidem moveri debere, a. s. » — « Si quis dixerit... miracula certo cognosci nunquam posse nec iis divinam religionis christianæ originem rite probari, a. s. »

« Ut nihilominus fidei nostræ *obsequium rationi consentaneum* esset, voluit Deus cum *internis* Spiritus Sancti auxiliis *externa* jungi revelationis suæ *argumenta*, facta scilicet divina atque imprimis miracula et prophetias, quæ cum Dei omnipotentiam et infinitam scientiam luculenter commonstrent, divinæ revelationis *signa* sunt *certissima* et *omnium intelligentiæ accommodata*. » — « Ad solam catholicam Ecclesiam ea pertinent omnia, quæ ad *evidentem* fidei christianæ *credibilitatem* tam multa et tam mira divinitus sunt disposita. Quin etiam Ecclesia *per se ipsa*, ob suam nempe admirabilem propagationem, eximiam sanctitatem et inexhaustam in omnibus bonis fecunditatem, ob catholicam unitatem invictamque stabilitatem, magnum quoddam et *perpetuum* est *motivum credibilitatis* et divinæ suæ legationis *testimonium irrefragabile* (1). »

b) In *Jurejurando* contra *Modernismum* legitur: « Externa revelationis argumenta, hoc est facta divina, in primisque miracula et prophetias, admitto et agnosco tanquam signa certissima divinitus ortæ christianæ religionis, eademque teneo atatum omnium atque hominum, etiam hujus temporis, intelligentiæ esse maxime accommodata (2). »

2º Etiam *ante fidem susceptam*, ratio humana *potest certo* demonstrare originem divinam revelationis et ideo veram religionem revelatam a falsis discernere.

Etenim signa divinæ revelationis sunt « *certissima* et *omnium* intelligentiæ accommodata »; et « ex iis divina religionis christianæ origo *rite* probatur. » — « Quoad has quæstiones

(1) *Conc. Vat.*, sess. 3, cap. 3, can. 3, 4. **Denzinger**, 1812, 1813, 1790, 1794.

(2) **Denzinger**, 2145. Cf. **Denzinger**, n. 2106, 1707.

varias (existentiam Dei, divinitatem revelationis mosaicae et christianae) ratio fidem *praecedit*, debetque ad eam nos *conducere* (1). »

« Humana ratio... divinae revelationis factum diligenter inquirat oportet, ut *certo sibi constet Deum esse locutum*, ac eidem... *rationabile obsequium* exhibeat... Sed quam multa, quam mira, quam splendida praesto sunt argumenta, quibus humana ratio luculentissime evinci omnino debet, divinam esse Christi religionem... Quae certe omnia (signa) tanto divinae sapientiae ac potentiae fulgore undique collucent, ut cujusque mens et cogitatio vel facile intelligat christianam fidem Dei opus esse. Itaque humana ratio ex *splendidissimis* hisce aequae ac *firmissimis* argumentis clare aperteque cognoscens Deum ejusdem fidei auctorem existere, ulterius progredi nequit, sed quavis difficultate ac dubitatione penitus abjecta atque remota, omne eidem fidei obsequium praebet oportet, cum pro certo habeat, a Deo traditum esse quidquid fides ipsa hominibus *credendum et agendum proponit* (2). »

*In schemate prosynodali Conc. Vaticani* haec leguntur : « Inter Protestantes illos, qui revelationem christianam se admittere profitentur, multi sunt qui... valorem aut necessitatem motivorum credibilitatis, quae inducantur ex miraculis, prophetiis adimpletis, etc., vel omnino negant, vel ea solum admittunt tanquam subsidia quaedam, si fides jam supponitur; quia (ut aiunt) ipsa hujusmodi facta nisi per fidem jam suppositam cognosci non possunt... Neque desunt alii, qui doceant facta illa supernaturalia non posse intelligi tanquam motiva credibilitatis, nisi fides jam praesupponatur, et propterea ipsum factum revelationis homini, qui fidem nondum suscepit, *demonstrari non posse*... S. Sedes jam saepius necesse habuit hujusmodi errores proscribere... Errorem vero ipsum, contra quem hic articulus in schemate proponitur, periculis plenum esse, per se manifestum est. Si enim rejectis vel suo valore exutis criteriis extrinsecis, quibus Deus suam revelationem velut sigillis divinis cognoscibilem reddidit, totum revocatur ad « internam experientiam », et ad « sensum internum », nullus amplius remanet modus certus discernendi revelationem veram a fictitia. Ille enim sensus internus, secundum providentiam ordinariam, non subest experientiae sub formali ratione, qua-

(1) Contra Bautain, *Gregor. XVI*, Denzinger, 1626 (1622-1627).

(2) Pius IX, contra Hermesianos, Denzinger, 1637-1639; Vacant, *op. cit.*, t. I, p. 575.

tenus sit *supernaturalis*, et si sejungatur a criteriis extrinsecis, patet illusionibus gravissimis (1). »

3<sup>o</sup> *Non requiritur* tamen, pro singulis, *certitudo scientifica* : concilium enim *Valicanum* damnat eos qui contendunt catholicos « justam causam habere posse fidem, quam sub Ecclesiæ magisterio jam susceperunt, assensu suspensio in dubium vocandi, donec *demonstrationem scientificam* credibilitatis et veritatis fidei suæ absolverint » (2).

4<sup>o</sup> *Nec sufficit notitia probabilis*, ut constat ex damnatione prop. seq. : « Assensus fidei supernaturalis et utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis, imo cum formidine, qua quis formidet ne non sit locutus Deus. » « Assensus fidei ultimo nititur in congerie probabilitatum (3). »

5<sup>o</sup> *Nec sufficit cognitio mere subjectiva* ; nec *sola experientia interna* aut *inspiratio privata* ; ut liquet : 1) ex damnatione *Michaelis de Molinos* qui non aliud motivum certitudinis admittit quam lumen internum a Deo proveniens, conjunctum cum certitudine quod a Deo proveniat (4) ; 2) ex supracitatis schematis prosynodalis Vaticani, quod addit : « Si... totum revocatur ad sensum quemdam animi et ad internam experientiam, profecto consequens est nullam religionem esse in se et objective magis credibilem præ altera, imo nullam objective credibilem esse (5) » ; 3) ex canone Vaticani jam citato (6).

6<sup>o</sup> *Requiritur et sufficit notitia certa*. — *Requiritur*, ut Deo *rationabile* obsequium exhibeatur ; *sufficit* : « quis enim, ait **Pius IX**, ignorat vel ignorare potest omnem Deo loquenti fidem esse habendam, nihilque rationi magis consentaneum esse, quam iis acquiescere firmiterque adharere, quæ a Deo, qui nec falli nec fallere potest, revelata esse constiterit » (7).

(1) **Vacant**, *Etudes théol. sur le Concile du Vatican*, t. I, p. 593 sq.

(2) **Denzinger**, 1815.

(3) **Innoc. XI**, prop. 21 ; *Decr. Lamentabili*, contra Modernistas ; **Denzinger**, 1171, 2025.

(4) **Innoc. XI**, prop. 53, **Denzinger**, 1273.

(5) **Vacant**, *loc. cit.*, p. 595 sq.

(6) **Denzinger**, 1812.

(7) **Denzinger**, 1637.

His præmissis, nunc quæritur quonam certitudinis genere institui possit et debeat factum revelationis, ut inde rationabiliter sequatur obligatio illud amplectendi. Quod ut clarius exponatur, quædam prænotanda sunt de certitudine, de ejus motivo et divisione.

### Definitio certitudinis.

92. Certitudo definitur : *Firmilas mentis adhæSIONIS alicui cognoscibili, sine errandi formidine*. Certitudo igitur excludit errandi formidinem, ideoque omne dubium prudens, absolute et in omni casu ; adhæSIO autem mentis major minorve esse potest, secundum motiva in quibus fundatur.

### Motivum certitudinis.

93. Certitudo separari nequit ab evidentia, quæ semper ejus est causa et motivum. Evidentia autem est : *ipsa objecti perspicuitas seu intelligibilitas menti manifesta* (1).

### Species evidentiae (2).

94. 1) *Ratione veritatis*. — Evidentia est *inlrinseca*, si intellectui manifestat rem ipsam, ipsam veritatem, ipsam scilicet connexionem prædicati cum subjecto. Est *extrinseca*, si intellectui manifestat tantummodo quoddam extrinsecum ipsi rei, v. g. testimonium illam referens aut sapientiam et veracitatem testis illam asserentis. Hoc in casu evidens non est ipsa connexio prædicati cum subjecto, sed tantum evidens est hanc connexionem fuisse *affirmalam* in aliquo veraci testimonio (evidentia in attestante) aut esse rationabiliter *affirmabilem* ob testis auctoritatem (evidentia credibilitatis).

2) *Ratione modi*. — Evidentia dicitur *immediata*, si connexio prædicati cum subjecto statim apparet, quin requiratur ullum medium interpositum, ut in primis principiis, quæ

(1) De Poulpiquet, *L'objet intégral...*, p. 199 sq. ; Gény, *Dict. Apol.*, art. Certitude ; A. Chollet, in *Dict. théol.*, art. Certitude ; Dom Lefebvre, *L'acte de foi*, Paris, Lethielleux, ed. 2, p. 44 sq. ; 2-2, q. 1, a. 4.

(2) Card. Billot, *De Virtutibus infusis*, p. 197 sq. ; De Poulpiquet, *op. cit.*, p. 34 sq.



demonstrari nec debent nec possunt, v. g. totum est majus sua parte, duo et duo æquant quatuor.

*Medialia* autem vocatur, si, ut convenientia prædicati cum subjecto appareat, interponi debet medium, sicut cum ex causa innotescit effectus aut vice versa ; ita in conclusionibus mathematicis aut metaphysicis logice e principiis deductis, ita etiam aliquo sensu in inductionibus historicis.

3) *Ratione perfectionis.* — *Perfecta* est, quando veritas ita clare apparet ut ne minimæ quidem dubitationi locus remaneat, sed statim sponte et necessario in assensum rapiatur intellectus. Hæc evidentia communiter habetur in *primis principiis* et in *demonstrationibus mathematicis*.

*Imperfecta* vero est, quando, nonobstantibus motivis firmis admittendæ veritatis et plane assensu dignis, permanent tamen difficultates quæ, etsi bene perpensæ, rationum firmitatem non destruant, et dubium tantummodo imprudens generare possint, nihilominus prohibent quin veritas perfecte et plene menti affulgeat et illam necessitet. Hæc evidentia præsertim habetur in *rebus* sive metaphysicis sive historicis *ordinis vitæ moralis*.

4) *Ratione fundamenti.* — *Metaphysica, physica* et *moralis* dicitur et est evidentia, secundum quod rerum essentiis, legibus physicis et moralibus innititur.

### **Evidentiæ influxus in adhæSIONEM mentis.**

95. 1) *In casu evidentiae intrinsecæ.* — Cum intellectus necessario et sponte adhaereat veritati sibi præsentī, *evidentia intrinseca de se sufficit* ad assensum mentis obtinendum. Si tamen imperfecta sit illa evidentia, propter dubium imprudens quod exurgit, mens indiget motione voluntatis ut, deposita formidine irrationali, firmiter assentiatur veritati ; voluntas autem non intervenit nisi *per accidens*, ut *removens prohibens*, videlicet removens impedimentum dubitationis irrationalis ; et causa assensus non sunt nisi motiva ordinis intellectualis : rationes nempe ab intellectu perspectæ, præsentia scilicet veritatis.

2) **In casu evidentiae extrinsecæ** (1). — Semper requiritur *interventio voluntatis*. Et vero, quando adest sola evidentia extrinseca, *veritas* manet *in se inevidens* et obscura. Porro intellectus non movetur directe et necessario nisi a veritate in se visa, nempe ab evidentia intrinseca. Oportet igitur ut voluntas determinet intellectum ad assentiendum. Inde tamen non sequitur assensum intellectus semper imperari libere. Nam si testimonium veritatem referens sit perfecte evidens, intellectus necessitatur ad illud accipiendum; imo, quia clare percipit absurdum esse et irrationale in casu denegare assensum ipsi veritati, ideoque malum sibi, voluntas quæ bonum prosequitur ex natura, debet illum necessario movere ut firmiter adhæreat veritati testificatæ. Ita nemo potest negare existentiam Romæ.

Hæc interventio voluntatis ex ipsius natura motivi assensus exigitur: assensus enim vere fundatur super evidentiam menti affluentem; quia vero hæc evidentia omnino extrinseca est rei attestatæ, non videtur sufficere absque applicatione voluntatis.

Sed quandoque aliud auxilium præstat voluntas, *removet* nempe *prohibens*, quatenus intellectus attentionem excitat ut motiva intimius consideret, ut rationes oppositas inanes percipiat et rejiciat, ut dubia levia et imprudentia ex passionibus, præjudiciis aut scientiis naturalibus orta, expellat, præsertim ut dispositiones mentis et cordis acquirat homo, quibus melius et tutius apprehendatur et accipiatur efficacia objectiva motivorum. Quod verissimum est specialim in rebus ordinis moralis (2).

Certe dispositiones supradictæ de se *nec roborant nec firman* valorem motivorum assensus, sed *conditiones* videntur *adhæ*-  
*sionis mentis* veritatibus hujusmodi: rectitudinem ei præbent

(1) S. Th., *De Veritate*, q. xiv, a. 1; De Poulpiquet, *op. cit.*, p. 298, 305 sq., 325 sq.; Billot, *op. cit.*, 204 sq.; Cyrille Labeyrie, *op. cit.*, p. 177 sq.; Brugère, *De Vera Religione*, Appendix I, p. 264 sq.; G. Brunhes, *La foi et sa justification rationnelle*, p. 176 sq.

(2) Dico: *ordinis moralis*; nam quando agitur de rebus mere historicis quæ ad vitam moralem non pertinent, etsi evidentia sit solum extrinseca ideoque intellectum non cogat, non videntur exigi aliæ dispositiones quam probitas historica. De Poulpiquet, *op. cit.*, p. 43 sq.

et eam eximunt ab obstaculis quæ valorem istum obnubilant. « Qualis unusquisque est, talis finis videtur ei », ait Schola, habitus igitur sinceritatis, absentia præjudiciorum, odium mendacii, voluptatum et passionum mortificatio, humilitas, puritas vitæ, etsi minime assensum intellectualem determinent, *mentem disponunt* ut attentius, expeditius et efficacius, rationes ordinis intellectualis perspiciat et amplectatur.

His prælibatis de evidentia, ad divisionem certitudinis accedamus.

### Species certitudinis.

96. *Certitudo*, quemadmodum evidentia cui innititur, est *metaphysica*, *physica* aut *moralis*, secundum quod necessitas connexionis prædicati cum subjecto in rerum essentia, in constantia legum naturæ physicæ, in legibus naturæ moralis seu in constantia morum hominum fundatur. Omnis autem certitudo potest esse vel *spontanea*, qualis est pro sensu communi, et facile obtinetur absque preparatione scientifica; vel *scientifica* seu *critica* aut *philosophica*, qualis est in docto, post diligentem considerationem.

a) *Certitudo metaphysica*, quæ fundatur in necessitate metaphysica (absoluta), adest « dum nexus inter prædicatum et subjectum est *absolute* necessarius, id est pendet ex ipsa natura subjecti et prædicati, et apparet ex analysi notionum ». Sic metaphysice certum est idem non posse esse simul et non esse sub eodem respectu, omne contingens esse causatum, totum esse majus sua parte.

b) « *Certitudo physica* fundatur in necessitate physica legum naturæ quæ sunt *hypothetice* necessariae. Hæc certitudo habetur mediante formaliter experientia seu mediantibus formaliter sensibus. » Sic physice certus sum quod hic ignis urit, quod hoc ferrum dilatatur sub influxu caloris.

c) *Certitudo moralis* fundatur in necessitate morali et in impossibilitate morali opposita, et habetur mediante testimonio humano idoneo. Ita moraliter certus sum hunc testem, cujus scientiam et veracitatem cognosco, in his circumstantiis non mentiri; moraliter certum est perfectam cognitionem

omnium veritatum religionis naturalis, si existat, fuisse a Deo revelatam, cum sit moraliter impossibile homines naturaliter pervenire posse ad talem cognitionem. — Distinguitur autem certitudo moralis *speculativa*, quæ est (spontanea vel scientifica, historica) de aliquo facto præterito aut præsentī et certitudo *prudentialis*, quæ est de honestate alicujus actus hic et nunc faciendi (1).

**97. N.-B.** — 1° Necessitas *metaphysica*, uti patet, nullam patitur *exceptionem*; igitur negatio certitudinis metaphysicæ absolute implicat contradictionem. In certitudine autem *physica* et *moralī*, dari potest *exceptio*, quia non repugnat leges physicas et morales, in casu quodam particulari, effectum suum non habere: pendent enim a Causa prima, vi cujus aliquando cohiberi possunt, imo etiam (morales) a libertate humana, quæ ordini vitæ moralis et ejus præceptis resistere valet. Exceptio tamen supponi non potest, sed probari debet: dedeceret enim sapientiam Dei, ordinem a Creatore constitutum in rebus physicis aut leges certas in natura humana positas, generaliter non servari.

2° Juxta quosdam, certitudo tum *physica* tum *moralis* potest, per reflexionem, fieri *extrinsece* (resolutive) *metaphysica*, si ex ejus falsitate sequeretur quædam impossibilitas metaphysica; v. g. Certitudo *physica* de existentia mundi externi, de factis generalibus, ut calor dilatat corpora; secus esset *aliquid sine ratione essendi*, falsitas nempe sensationis et innumerabilium experientiarum de facto dilatationis, quod metaphysice repugnat; certitudo *moralis* de testimonio universali hominum aut plurium qui contra suam utilitatem falsum dixerent, nam falsitas horum testimoniorum esset adhuc sine ratione essendi, etc. (2).

3° Quidam auctores, ut *Geny* (3), distinguunt tantum certitudinem *absolutam*, quæ est de *lege* sive necessaria (metaphysica), sive hypothetica (physica aut moralī), et certitudinem *hypotheticam*, quæ est de *factis* seu de applicatione legis physicæ aut moralis: dicitur hypothetica, quia dari potest exceptio.

4° Juxta alios (4), certitudo est: 1) *Mere intellectualis*, si a solo intellectu procedit, quin ulla requiratur voluntatis interventio. Ita in mathesi, in primis principiis. 2) *Moralis*, si non

(1) Ita, fere ad verbum, **Garrigou-Lagrange**, *De Revelatione*, t. II, p. 66 sq.

(2) **Garrigou-Lagrange**, *ibid.*

(3) *Art. cit.*, col. 499.

(4) **Ollé-Laprune**, *La Certitude morale; La philosophie et les temps présents*.

habeatur nisi sub influxu voluntatis. Hæc enim certitudo, quia versatur circa veritates ordinis moralis vel circa veritates sive historicas sive metaphysicas, quæ vere in vitam moralem influunt, obtineri nequit sine quibusdam conditionibus moralibus, a voluntatis rectitudine et motione pendentibus. Ita Dei existentia, animæ immortalitas, Christi resurrectio.

### De habitudine revelationis ad actum fidei divinæ.

98. Credere, sensu proprio, est assentiri alicui rei testificatæ, propter auctoritatem testificantis. Ait enim *Valicanum* : « Fidem, quæ humanæ salutis initium est, ecclesia catholica profitetur *virtutem esse supernaturalem, qua, Dei aspirante et adjuvante gratia, ab eo revelata vera esse credimus*, non propter intrinsecam rerum veritatem naturali rationis lumine perspectam, sed *propter auctoritatem ipsius Dei revelantis*, qui nec falli nec fallere potest (1). » Iisdem verbis habes definitionem *fidei actualis*, si loco «*virtutem supernaturalem*», ponas : «*actum supernaturalem*».

Itaque revelatio ad fidem sine dubio refertur et ad eam spectat. Revelatio enim prout est factum historicum ordinis supernaturalis, interventio nempe miraculosa Dei veritates quasdam nobis manifestantis, ad fidem ducit et *a ratione cognosci debet*.

Sane actus fidei est «*actus intellectus assentientis veritati divinæ ex imperio voluntatis a Deo motæ*» (2), seu est actus *intellectus quo, sub imperio voluntatis, revelatis a Deo assentimur propter auctoritatem ipsius Dei revelantis*. Sed «*quoties mediante voluntate assensus (intellectualis) imperatur, oportet ut antecederet ad assensum ipsum sciatur non solum id de quo assensus quaritur, verum etiam an existat et cujusmodi sit motivum assentiendi*» (3). Voluntas enim nequit determinare intellectum ad assentiendum propter rationem quamdam, nisi antea intellectus ipse demonstraverit existentiam et valorem hujus rationis. Oportet igitur ut antecederet ad actum fidei divinæ certo cognoscantur *auctoritas Dei et factum revelationis*.

(1) Sess. 3, c. 3, **Denzinger**, 1789.

(2) 2-2, q. 2, a. 9.

(3) **Card. Billot**, *De Virtutibus infusis*, ed. 2, p. 216.



1<sup>o</sup> Deus autem est ipsa infinita sapientia et increata veritas, ergo ejus auctoritas statim innotescit cuique ratione utenti. Ideoque aliquid credibile est fide divina statim ac constat illud fuisse dictum a Deo : etenim rationabiliter credibile est quidquid prudenter credi potest seu quidquid a teste fide digno asseritur ; ergo divinitus seu fide divina credibile est quidquid sine dubio a Deo dictum est.

2<sup>o</sup> *Requiritur* ergo et *sufficit* probare signis *certissimis* factum revelationis divinæ. a) *Requiritur*, ut constat : 1) ex damnatione ab *Innocentio XI* prop. seq. : « Assensus fidei supernaturalis et utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis. imo cum formidine, qua quis formidet ne non sit locutus Deus » (1) ; 2) ex ipsa *natura* fidei : assensus fidei est assensus firmus, imo firmissimus ; atqui voluntas talem assensum imperare nequit, ut jam diximus, nisi certo constet de facto locutionis divinæ.

b) *Sufficit*. Statim enim ac de revelationis facto constat, certitudine vera, certitudine scilicet quæ omne dubium prudens excludat, eo ipso veritates ipsæ revelatæ sunt *evidenter credibiles* fide divina, ut jam animadvertimus ; imo *evidenter* sunt *credendæ* : « cum (enim) homo a Deo tanquam creatore et Domino suo totus dependeat et ratio creata increatæ veritati penitus subjecta sit, plenum revelanti Deo intellectus et voluntatis obsequium fide præstare tenemur » (2), nobis namque non licet, citra læsæ majestatis divinæ crimen, fidem denegare revelationi divinæ evidenter credibili ad nos directæ.

Unde, demonstrata existentia revelationis divinæ et præcognitis veritatibus quæ in illa continentur, jam adsunt omnia prærequisita ad ipsum actum fidei divinæ necessaria, quæ ejus rationalitatem fundant, sed ipsum essentialiter non constituunt. Nonnisi enim postea, sub imperio *liberæ* voluntatis et *gratiæ* motione, producetur ille actus, ut exponi solet in tractatu de fide (3).

(1) **Denzinger**, 1171.

(2) **Denzinger**, 1789.

(3) Cf. **Gardeil**, in *Dict. théol.*, art. Crédibilité ; **Garrigou-Lagrange**, *De Revelat.*, t. I, p. 522 sq. ; **De Poulpiquet**, *L'objet intégral...*, p. 480 sq.

**Certitudo revelationis.**

**99.** Revelatio divina est *factum historicum ordinis supernaturalis*, quoad nos non per se noscibile (1). Ergo objectiva ejus existentia demonstrari debet per alia *facta divina*, in se noscibilia, quæ a nobis certo cognoscuntur tam ut *facta* quam ut *supernaturalia* signa originem divinam revelationis *sigillanlia*. Jamvero pleraque signa quibus innititur revelatio : 1) ut *supernaturalia* quidem, possunt esse certa, ut infra videbitur, certitudine morali vel physica, imò quandoque metaphysica, et ideo, sub hoc respectu *philosophico*, factum revelationis potest esse certum certitudine saltem partialiter metaphysica (2) ; 2) ut *facta* vero, si excipiantur testes immediati, quibus physice certa esse possunt, nonnisi ex historia nobis nota sunt. Ergo factum revelationis in evidentia extrinseca fundatur, in evidentia scilicet testimonii quod eam continet et refert, seu in *evidentia morali*.

De facto igitur revelationis certo constare potest sed *certitudine morali* (3). Quæ diximus ergo de intervntu voluntatis et utilitate dispositionum mentis et cordis relative ad evidentiam extrinsecam apprime congruunt in præsentî. Quæcumque tamen occurrant difficultates in oppositum, probatione rite peracta, quæcumque exoriantur dubitationes, imprudens esset et omnino irrationale, propter istas fallacias sub influxu phantasie aut passionum productas, hanc certitudinem rejicere quæ vera est certitudo et plane sufficit, quia omne dubium prudens excludit.

**Certitudo absoluta et respectiva (4).**

**100.** Ilæc autem certitudo *moralis* de facto revelationis ac

(1) In aliquo casu certe Deus potest directe alicui interne manifestare sufficientem revelationis notitiam ; hoc autem non contingit lege ordinaria, de qua sola agitur in præsentî.

(2) De Poulpiquet, *L'objet intégral*.... p. 221 sq. ; cf. Van Hove, *La doctrine du miracle chez S. Thomas*, p. 358 sq.

(3) Etiam argumenta, quæ ex ipsa doctrina hauriuntur, supponunt revelationem ut *factum* quod demonstrandum assumitur ut superans vires naturæ et ideo ad facta divina aliquatenus ipsa reducuntur ; supponunt quoque leges naturæ humanæ seu modos constantes et uniformes agendi hominum, proinde nonnisi certitudinem moralem generant.

(4) Card. Billot, *De Virtutibus infusis*, p. 217, 306 sq. ; Van Noort, *De fide divina*, n. 273 sq.

proinde de revelationis credibilitate, potest esse *absoluta* vel *respectiva*.

a) *Sufficit certitudo absoluta*. — Certitudo e demonstratione historica facti revelationis nata, ea est quæ a theologis vocatur *absoluta*, videlicet, quæ sufficit *respectu cujusvis intellectus etiam acutissimi*. Est *scientifica*, si rite solvuntur objectiones adversariorum et distincte ac considerate percipiuntur motiva credibilitatis; *vulgaris*, si minus distincte et minus reflexe hæc motiva cognoscuntur.

Ad hanc porro certitudinem *vulgarem* pervenire possunt plerique fideles. « Quamvis enim fideles rudiores motiva omnia credibilitatis distincte non noverint, nec ipsi ea valeant explicare; noverunt tamen modo ipsis accommodato unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam, et in hac semper eis ob oculos versatur incommutabile, plene sufficiens et certum credibilitatis motivum... ita divina bonitas et sapientia, in ordine providentiæ supernaturalis, disposuit Ecclesiam catholicam iis insignem characteribus, ut in ea, citra scientificas inquisitiones, quibus longe maxima pars hominum idonea non est, etiam rudes habeant facile cognoscibile compendium motivorum credibilitatis ad plenam certitudinem, quæ poterunt per disciplinas apologeticas distinctiori et ampliori explicatione confirmari; sed non potest rationibus oppositis induci prudens dubium ad illam certitudinem labefactandam (1). »

b) *Sufficit certitudo respectiva*. — Ea est certitudo quæ, præscindendo ab objectiva dignitate rationum, reapse sufficit menti illius qui hic et nunc fidem vult amplecti, et respectu illius omne dubium prudens excludit, pro tunc temporis.

Hæc certitudo sufficit, nam :

1) Si certitudo respectiva non sufficeret, *fides foret impossibilis* multis hominibus, v. g. pueris et rudibus.

2) Id omnino convenit *ordini Providentiæ*. Regula enim est, ut in necessariis quæ per nosmetipsos percipere non valemus, audiamus et sequamur eos quos natura posuit eruditores et magistros.

(1) Schema prosyn. Conc. Vat., *Vacant, op. cit.*, t. I, p. 599.

Proinde pueri et rudes, rationabiliter et prudenter, *fide humana* credunt id quod *parentes* vel *pastores* illis affirmant de historia et veritate revelationis, et, hac via auctoritatis, sufficienter, suo modo, suaque conditione, sibi efformant iudicium certum de facto revelationis divinae. Sic enim agendo, pueri et rudes adhibent unicum medium quod ipsis praesto est, et quidem medium *per se* proportionatum et sufficiens, nam quod parentes aut pastores aliquando fallantur aut fallant, nonnisi *per accidens* contingit in regulari ordine a Deo instituto, scilicet inter fideles in Ecclesia catholica educatos.

3) Quoad eos qui, usum rationis habentes, *invincibiliter* ignorant praedicationem catholicam, tenendum est ipsis non deesse media saltem remote sufficientia, quibus ad credibilitatem doctrinae salutis et ad fidem pervenire possint. Si faciant ideo quod in se est, ductum naturalis rationis sequentes, possunt, « *divinae lucis et gratiae* operante virtute, *eternam consequi vitam* » (1).

4) « Demum hac in re multum tribuendum est divinae gratiae, quae, licet secluso miraculo (2), locum motivorum credibilitatis non suppleat, potest tamen efficere : a, ut eliminantur difficultates veritatem obscurantes, et b, ut motiva credibilitatis apprehendantur eo modo ut suadeant et persuadeant. Hinc S. Thomas : « Qui credit, inducitur auctoritate divinae doctrinae miraculis confirmatae et, quod plus est, interiori instinctu Dei invitantis » (3) ; et ipsum Conc. Val. : « Ut fidei nostrae obsequium rationi consentaneum esset, voluit Deus cum internis Spiritus S. auxiliis externa jungi revelationis suae argumenta », et paulo post, « Cui quidem testimonio (scil. Ecclesiae) efficax subsidium accedit ex superna virtute » (4).

(1) Cf. tract. de Gratia, ubi de distributione gratiae.

(2) Quandoque enim, *extraordinarie*, gratia totaliter supplet propositionem externam motivorum credibilitatis, ita ut credantur revelata absque ullo motivo credibilitatis, seu potius cum evidentia credibilitatis a gratia ipsa *miraculose* producta. Cf. Salmanticenses, De Fide, tr. 17, di. p. 1, dub. 4, n. 198 ; Billuart, De Fide, diss. 1, a. 6, in fine ; De Poulpiquet, Le miracle et ses suppléances, p. 18 sq. ; Vacant, Etudes théol. sur le Concile du Vatican, t. I, p. 592.

(3) 2-2, q. 2, a. 9, ad 3.

(4) Sess. 3, c. 3, Denzinger, 1790, 1794. Ita Van Noort, De Fide, n. 278.

## ART. II

## De methodo apologetica

Revelatio fide divina credibilis ostenditur ex variis signis, de quorum *notione* et *usu* nunc dicendum est.

## § I. — De Notis

**Notio criteriorum.**

101. Media quæ nobis debentur ut certo cognoscatur factum revelationis, *notæ* vocantur, quatenus revelationem ut divinam manifestant seu innotescere faciunt; *criteria*, quatenus ex iis dijudicatur et discernitur vera revelatio a falsis; *motiva credibilitatis*, quatenus revelationem evidenter fide divina credibilem reddunt.

**Divisio criteriorum.**

102. Hæc porro motiva credibilitatis, in ordine ad hominem qui ad fidem ducitur (1), *interna* sunt vel *externa*, secundum quod sunt *intra* vel *extra* conscientiam hominis credentis aut fidem inquirentis.

1<sup>o</sup> **Interna** autem sumuntur ex *mirabili* satisfactione aspirationum legitimarum et nobilissimarum vel *naturæ humanæ*, ipsius humanitatis, et tunc dicuntur *universalia*, vel hujus *determinati* hominis, et dicuntur *individua*.

2<sup>o</sup> **Externa** vero sunt *intrinseca* vel *extrinseca* ipsi religioni revelatæ.

**A. CRITERIA EXTERNA-INTRINSECA.** — Ipsi religioni revelatæ inhærent et ex ejus natura oriuntur, v.g. religionis excellentia, puritas, sublimitas ac in omnibus bonis fecunditas.

Hæc autem criteria possunt esse *negativa* vel *positiva*.

a) **Criteria negativa.** — Ea sunt quorum præsentia probat nil ob stare quin religio proposita possit esse revelata, at non illico probant eam esse revera divinam. Præcipua sunt: *immunitas ab errore, a contradictione, a fraude et immoralitate*.

(1) Vacant, *Etudes théol.*, etc., t. II, n. 569; Garrigou-Lagrange, *De Revelat.*, t. I, p. 83 sq.; p. 555 sq.; t. II, p. 1 sq.; Ottiger, p. 148 sq.; Van Noort, n. 32 sq.; H. Mazzella, n. 135 sq.; Manzoni, n. 100 sq.



Deus enim summe verus et verax, summeque sanctus, revelare potest veritates quæ sunt supra rationem, non autem doctrinas quæ vel cum veritatibus naturalibus certo cognitis vel inter se pugnant aut regulæ morum contradicunt.

b) *Criteria positiva*. — Ea divinam religionis propositæ originem cum majori minorive certitudine demonstrant. Ita sublimitas doctrinæ propositæ, fundatoris sanctitas, admirabilis propagatio religionis, ejus fecunditas et stabilitas.

**B. CRITERIA EXTERNA-EXTRINSECA.** — Non ex ipsa religione desumuntur, sed ei extrinsecus superveniunt, illam comitantur et ejus divinam originem confirmant. Ita miracula et prophetiæ (1), quæ, dummodo cum religione proposita certam habeant connexionem, signa sunt *positiva* et *indubia* ejus originis divinæ.

### De Valore criteriorum.

**103. I. — Criteria interna.** — **A. Individualia** possunt esse signa aliququaliter *probabilia* sed *non certa* originis divinæ alicujus religionis, nisi *per accidens* et *extraordinarie*. Ordinarie enim et per se homo nonnisi conjecturaliter cognoscere potest pacem hanc mirabilem aut gaudium illud insolitum et summum, quæ *interne* experitur, esse quid supernaturale, revelationem certo confirmans. « Ille enim sensus (internus), *secundum providentiam ordinariam, non subest experientiæ sub formali ratione quatenus sit supernaturalis*, et si sejungatur a criteriis extrinsecis, patet illusionibus gravissimis (2). »

Si autem Deus *miraculose* operatur in anima aliqua, per gratiam *extraordinariam*, qua supplentur motiva externa credibilitatis, uti fit quandoque in revelationibus privatis aut in conversionibus miraculosis, tunc hæc criteria possunt *per accidens* esse argumenta *certa*, sed pro illo tantum homine in quo inveniuntur.

(1) « Attamen multæ prophetiæ pertinent *intrinsece* ad religionem christianam, prout annuntiant ipsum Christum, ejus incarnationem, passionem resurrectionem, indefectibilitatem Ecclesiæ. Item quædam miracula, ut Christi resurrectio, ascensio, intrinsece ad religionem pertinent et non solum extrinsece, ut sanatio cæci nati. » Garrigou-Lagrange, *op. cit.*, t. I, p. 135.

(2) Schem. Vat., ap. Vacant, *op. cit.*, t. I, p. 594.

**B. Criteria interna universalia**, etiam *simul* sumpta, argumentum vere validum non constituunt nisi *cum* criteriis externis, religioni intrinsecis, a quibus sejungi non debent.

Etenim, ut aliqua religio dicatur *divina*, non sufficit ut sit conformis exigentiis naturæ humanæ et eas plane satiet, sed *tantam* requiritur conformitas et *tam mirabilis* expletio, ut *appareat* eas certo excedere vires et exigentias naturales, et sic esse *miraculum morale* ac ideo a solo Deo provenire posse, qui solus tam profunde valet cor humanum cognoscere et satiare, eique *tantam* pacem interiorem procurare (1).

Ideo demonstratio *apodictica non erit* si fiat ex *solis* criteriis internis (2). Satisfactio enim *mirabilis* aspirationum nostrarum, *prout supernaturalis* est, non subest experientiæ *internæ*, nec in argumentum *objectivum* et *efficax* assumi potest, nisi in quantum *externe* et *sensibiliter* supernaturalis manifestatur in effectibus, videlicet in *totali* et *mirabili* renovatione et instauratione societatis, per religionem producta. Sed tunc demonstratio petitur non tam ex ipsis criteriis internis (aspirationibus) quam ex criteriis externis (mirabili et universali fecunditate religionis historice probata). Ergo.

**C. Conclusio :** *Ex se* itaque : 1) Criteria interna non videntur esse nisi argumentum opportunum — vel ad *disponendum* hominem nondum credentem, ad considerationem aliorum motivorum, cum scilicet præparans et incitans ad veritatem inquirendam aut ad illam rite audiendam, — vel ad *confirmandum* fidem eorum qui, jam revelationem divinam habentes

(1) Garrigou-Lagrange, *De Revelat.*, t. II, p. 8-11 ; De Poulpiquet, *L'objet intégral...*, p. 340 sq. ; 411 sq. ; 456 sq. ; De Tonquédec, in *Dict. Apol.*, art. Miracle, col. 548.

(2) « En soi, l'apologétique interne n'aboutit pas par elle-même, sans les critères externes, à établir objectivement l'existence de la révélation. » — « Sans l'apologétique externe, elle est impuissante, en soi, à prouver la vérité d'une religion. » — « Les témoignages d'âmes (critères internes)... ne suffisent point par eux-mêmes à établir la vérité du christianisme. » Ita De Poulpiquet, p. 330 (339), 409, 424. — « Il n'y a que deux faits à vérifier, l'un en vous, l'autre hors de vous ; ils se recherchent pour s'embrasser, et de tous les deux, le témoin, c'est vous-même. » Cardinal Dechamps, *Démonstrations de la foi*, 1<sup>er</sup> Entretien, p. 1. Cf. Brunhes, *La Foi et sa justification rationnelle*, p. 190-207.

et assueti in observandis gratiæ motibus, ex *pace profunda* quam, sub influxu donorum Spiritus S., percipiunt in legendo evangelium aut audiendo prædicationem doctrinæ fidei aut sequendo præcepta christiana, novum hauriunt motivum credibilitatis. 2) Criteria interna etiam *universalia* non ostendunt nisi *appetibilitatem* et *amabilitatem* religionis revelatæ et sic jam ad illam fortiter attrahunt hominem; deinde vero eum quasi sponte eo perducunt ut prius *exoptet* hanc religionem adeo amabilem et desiderabilem esse veram, ac postea ejus veritatem inquirere et credibilitatem probare intendat.

**104. II. — Criteria externa.** — 1º Criteria **negativa**, quamvis nec directe nec certo probent originem divinam religionis quam exornant, non sunt tamen spernenda, quia multum proficiunt ad discernendam religionem quæ falso se ut divinam exhibeat. Si desit enim vel una ex his notis, religio proposita certo non est a Deo; si autem *simul* adsint, jam hæc religio *probabiliter* divina dici potest, siquidem moraliter impossibile est hominem, sine speciali Dei auxilio, docere veritates religiosas, absque erroris admixtione (1).

2º **Positiva** autem quod attinet, criteria extrinseca intrinsecis prævalent. Etenim :

**A. CRITERIA INTRINSECA :** a) Maximum quidem habent valorem, nam religio quæ doctrinam docet sublimem, harmonice unam, mirabiliter fecundam in omnibus bonis, quæ ipsa, mirabiliter propagata, invicta stabilis permanet, vera dicenda est et divina, si hanc sibi vindicat proprietatem. — b) Imo *quoad se* sunt *altiora*, quemadmodum miraculum intellectuale et morale altius est quam miraculum physicum. Hac de causa *Valicanum* dicit mirabilem vitam Ecclesiæ (scilicet religionis revelatæ in concreto consideratæ) esse « magnum quoddam et *perpetuum*... motivum credibilitatis et divinæ suæ legationis testimonium *irrefragabile* (2) ». Hoc ideo signum, in sua perpetuitate, superat omnia miracula physica. — c) At *quoad nos* cognitu sunt *difficiliora* : cognitio enim nostra intellectualis a sensibilibus provenit;

(1) Supra, n. 73 sq.

(2) Sess. III, c. 3; Denzinger, 1794.

atque criteria religioni intrinseca a sensibus sunt *magis remota*, quia sunt secundum se *magis intelligibilia*. Hinc non plene percipiuntur nisi a mentibus excultis aut ab animabus quæ in vitam spiritualem jam multum profecerunt. Id præcipue dicendum de quibusdam ex his criteriis, puta de religionis excellentia aut doctrinæ sublimitate : non omnibus enim statim apparet ad quemnam gradum excellentiæ aut sublimitatis attingere non valent vires humanæ.

**B. CRITERIA EXTRINSECA** præcipuum locum obtinent in probanda revelationis divinitate. Sunt enim *facta* sensibilia, cognitu *facillima* et *certissima* ; qua de causa mentibus omnium vel rudium sunt *accommodata* et demonstrationi facti revelationis *maxime apta*. Quare *Valicanum* inter « externa revelationis argumenta » ponit « *imprimis* miracula et prophetias, quæ... divinæ revelationis signa sunt *certissima* et *omnium intelligentiæ accommodata*. »

## § II. — De usu notarum seu de methodo apologetica

### Definitio.

**105.** In genere, methodus (1) (*μὲθoδoς*) est via sequenda seu recta mediorum ordinatio ad debitum finem. Methodus apologetica igitur est systema mediorum quibus homo rite perducitur ad finem, seu quibus demonstrat hanc fidei doctrinam esse evidenter credibilem et credendam, tanquam a Deo revelatam.

### Divisio.

**106.** Triplex distinguitur methodus apologetica. Dicitur : 1) *Externa-extrinseca*, si ad probandam religionis veritatem, apologeta utitur argumentis externis conscientiæ et simul extrinsecis ipsi religioni ; 2, *Externa-intrinseca*, si utitur argumentis externis conscientiæ sed religioni intrinsecis ; 3) *Interna*, si argumenta haurit ex ipsa conscientia seu ex aspirationibus quæ latent intra conscientiam hominis et sunt objectum experientiæ internæ sive *individualis* sive *communis* societatis humanæ.

[ (1) De Groot, *Summa apologetica de Ecclesia catholica*, p. 25, 3°.

*Asserlio* : **Methodus externa-extrinseca ceteris præstat ; apologetica tamen integra utramque methodum externam et internam harmonice consociare debet.**

**I. — Methodus externa-extrinseca ceteris præstat.**

107. Magis enim convenit, quia *tulior* est, *brevior* et *facilior*.

a) *Tulior*, « nam in investigatione factorum sensibilium, ut sunt miracula, minus est periculum errandi quam in scrutanda alicujus doctrinæ eximia excellentia, puritate, immunitate ab errore, aut in consideratione effectuum moralium hujusce doctrinæ (1) ». — b) *Brevior*, nam probata divinæ revelationis existentia ex miraculo sat evidenti, statim adest obligatio illam amplectendi, quin ullo veritatis revelatæ examine opus sit, cum Deus summe sapiens, summe verax et summe sanctus, sigillo miraculi errorem attestari nequit. — c) *Facilior*, nam miracula physica, obvia, splendida, multorumque testimonio firmata, ut resurrectio Christi, facilius etiam simplicibus exponuntur quam characteres quibus excellentia et sublimitas religionis dignoscitur.

**II. — Triplex methodus harmonice consociari debet (2).**

108. Id aperte liquet ex modo dictis de ipsis criteriis.

1<sup>o</sup> Methodus *externa-intrinseca*, in toto suo amplexu considerata, argumentum quidem præbet irrefragabile et absolute sufficiens. Ideo, licet non ita facile exponatur aut intelligatur in singulis suis elementis, minime negligenda est sed accurate explicanda et expendenda.

2<sup>o</sup> Methodus *interna*, de se, non absolute sufficit ad probandum factum revelationis, quia directe non probat, uti jam diximus, nisi utilitatem seu *bonitatem* religionis revelatæ, non autem ejus existentiam aut veritatem. Ideo ad prædicationem et directionem animarum seu ad apologeticam practicam potius pertinet quam ad demonstrationem theoreticam et objectivam revelationis. Attamen, caute adhibita, auxilium potest afferre non spernendum ad modum præparationis et confirmationis ; imo forte necessaria erit ut viri,

(1) Garrigou-Lagrange, *op. cit.*, t. I, p. 32.

(2) G. Brunhes, *op. cit.*, p. 207-225.



mentalitate kantiana infecti, inducantur ad accipienda argumenta philosophico-historica.

3<sup>o</sup> Insuper hæc utraque methodus valde utilis esse potest :

a) *Ratione sui* : Cum intellectus enim et voluntas partem habeant in prærequisitis ad actum fidei et in ipsius fidei actus positione, non parvi refert ut motivis mere intellectualibus adjungantur motiva *ordinis moralis* quæ, a criteriis externis religioni intrinsecis et internis exorta, directe in voluntatem ipsam influant et cor ipsum vehementer excitent et stimulent.

b) *Ratione temporum, circumstantiarum et personarum* : Hodie enim non desunt homines qui nonnisi motivis externis-intrinsecis et internis auctoritatem tribuunt, et ab eis tantum commoventur. Alii quidem ad catholicismum adducuntur ex harmonia ejus cultus cum sensu æsthetico : ita *Chateaubriand* et *Huysmans* ; alii ex sublimitate ejus doctrinæ moralis : ita *Paul Bourget* ; alii ex ejus virtute in stabilienda et conservanda societate : ita *Brunelière* ; alii ex ejus promissis æternis, quibus spes immortalitatis fovetur et solatium inter adversa confertur : ita *Coppée*, *Rellé*, *De Ruville* ; alii ex satisfactione plena quam præstat legitimis cordis humani aspirationibus : ita *Joergensen* ; etc.

### Conclusio generalis.

109. *Prælice* igitur cuique proponenda sunt argumenta, quæ aptiora et efficaciora ei videntur. Quinimo in ipsa apologetica *objective* instituenda, dummodo methodo externæ-extrinsecæ sua prioritas valoris omnino servetur, utraque methodus externa et interna harmonice et amice conso-cianda est, ut integra habeatur probatio et omnium captui accommodata (1).

A methodo autem externa-extrinseca, utpote principaliori et ex se plane sufficienti, demonstrationem incipiemus. Postquam vero argumentis externis tum extrinsecis tum intrinsecis ostenderimus revelationem divinam in aliqua deter-

(1) *Pascal*, *Les Pensées*, éd. Cattier, p. 270, XVIII ; *De Poulpiquet*, *L'objet intégral...*, p. 316 sq. ; 447 sq. ; *Sérol*, *Le besoin et le devoir religieux*, p. 80 sq. ; *Mainage*, *La psychologie de la conversion*, Beauchesne, 1919, *passim* ; *G. Brunhes*, *La Foi et sa justification rationnelle*, p. 164-189.

minata religione certo exstare, veritatem hujus religionis iterum comprobabimus ex ejus excellentia et virtute propria, qua naturæ humanæ aspirationibus plane respondeat, necnon et ex ejus transcendentia respectu aliarum religionum.

### Corollarium. — De Methodo Immanentiae.

Pauca addenda videntur de ipsa methodo immanentiae quæ ad methodum internam aliquatenus reducitur, sed modo tamen speciali veritatem inquiri religionis.

### Notio methodi immanentiae.

110. Ut plenius responderent morbidis animæ modernæ exigentiis, methodi immanentiae fautores (1) in locum apologeticæ traditionalis, præsertim historicæ, experientiam internam et inductionem psychologicam substituere excogitarunt, veram religionem invenire et ad fidem homines adducere intendentes ex solis intimis aspirationibus et *exigentiis* humanæ naturæ ad *supernaturale*.

*Immanentia* dicitur hæc methodus (2), « quoniam in ipsa natura quasdam investigat manentes et latentes ad supernaturale exigentias, quarum conscientiam apologeta practicus excitare in hominibus et corroborare studeat. » — *Pragmatismus* etiam, *voluntarismus psychologicus*, *dynamismus moralis* vocatur, quia, etsi non absolute excludat intellectum in comparanda veritate religionis, primatum tamen tribuit voluntati quæ, ex actione (πρᾶγμα) seu ex natura (δύναμις), psychologice inclinationes nostras scrutando, veritatem haurit.

### Processus.

111. En *fundamentum philosophicum* : Ratio theoretica, aiunt, nequit demonstrare *objectivam* rerum metaphysicarum.

(1) Blondel, *L'action ; Lettres sur les exigences de la pensée contemporaine en matière d'apologétique* in *Annales de philosophie chrétienne*, 1896. — Denis, *Esquisse d'une apologie philosophique du Christianisme dans les limites de la nature et de la révélation ; La croyance considérée comme principe de connaissance et de certitude* in *Annales de phil. chrét.*, nov. 1900 ; — Laberthonnière, *Essais de philosophie religieuse\** ; *Le réalisme chrétien et l'idéalisme grec\** ; *Sur le chemin du Catholicisme\**. — Mano, *Le problème apologétique*. — Tyrrell, Le Roy et alii qui aliter tamen et aliter procedunt, et quorum tendentiam communem tantummodo in apologetica exponere placet. Cf. de Tonquédec, *Immanence*, 1<sup>re</sup> p<sup>te</sup>, p. 3-58 ; Gardeil, *La Crédibilité et l'Apologétique*, 2<sup>o</sup> ed., Gabalda, 1912 ; in *Dict. de théol.*, art. *Apologétique* ; Valensin, in *Dict. Apol.*, art. *Immanence* ; Garrigou-Lagrange, *De Revelat.*, t. I, p. 80 sq. ; p. 125 sq. ; t. II, p. 3 sq. ; H. Mazzella, *Præl.*, t. III, n. 869 sq. ; Van Noort, n. 63 a sq.

(2) De Groot : *Summa apologetica de ecclesia catholica*, p. 12.

realitatem seu veritatem, quæ non attingitur nisi per *actionem*. Ideo : 1) veritas jam non est adæquatio rei et intellectus, sed *adæquatio realis mentis et vitæ*; 2) propter autonomiam rationis, nil ab extrinseco imponi potest homini, nil ut verum ab homine accipi potest nisi id quod in ipso jam præcontinetur seu quod, plane respondens exigentiis practicis vitæ ejus et actionis, *ab intrinseco postulatur* ad perfectam ejus vitæ et actionis evolutionem. Consequenter religio christiana, etsi supernaturalis, non aliter *vera* ostendi potest aut agnosci nisi ex *solis exigentiis naturæ humanæ* quibus quodammodo *intrinsece* postulatur.

Semetipsum introspeciendo et intuendo, incredulus sentiet naturam suam imperfectam, actionem suam non plane respondentem suis aspirationibus, indigentia laborantem intellectum, voluntatem, imo totam animam, et tamen simul perspiciet in se necessitatem satisfaciendi illis aspirationibus, necessitatem illam indigentiam implendi, necessitatem agendi et per actionem finem attingendi. Unde ex *indigentia* naturæ sponte sua et infallibiliter assurget ad ens *transcendens* et objectivum quod auxilium hujusmodi necessarium ei præstabit, ad *Deum* nempe qui solus implere potest aspirationes naturæ.

Quinimo, quasi necessario obviam ibit religioni revelatæ et supernaturali et ad *Deum christianorum* perveniet, eo vel magis quod vita hominis in ordine ad finem supernaturalem ordinatur et quod, actionem vitalem perfectius in dies agendo, videbit incredulus *Christianismum solum* exigentiis naturæ, præbere satisfactionem plenam et absolutam : qui, si *ab extrinseco* ei tunc proponatur, illum statim accipiet et amplectetur, utpote suæ actioni plane respondentem et ab ea postulatum.

### Critica methodi immanentiae.

112. *Methodus immanentiae, ut nova methodus apologetica, traditionali apologeticae substituenda, absolute est rejicienda.*

Nam :

#### a) *Falsa est philosophice.*

*Veritatem enim destruit et rationem* (1). — Notionem veritatis quæ in adæquatione rei et intellectus consistit, prorsus rejicit, fallacem et fucatam habens relationem idearum cum objectis externis et rebus, eo quod res nonnisi actione attinguntur et experientia vitali, cui viam fortasse aperire potest ratio philosophica, ex se tamen incapax veræ et proprie dictæ cognitionis.

Si autem ratio theoretica nullatenus demonstrat realitatem *objectivam* rerum, sed efficit tantum rem ita *subjective* cogitari,

(1) De Tonquédec, *op. cit.*, 79 sq., 116 sq.

quomodo id valeat ratio practica? Logice enim postulata rationis practicæ reduci deberent ad formas mere subjectivas cogitationis. Insuper si negatur valor objectivus rationis theoreticæ, eo ipso methodus immanentiae nihil prodest ad probandam objectivam veritatem seu originem divinam religionis.

b) *Apologetice vana est et inefficax.*

PROBATUR (1). — 1) *Ex natura revelationis.* — Revelatio est factum publicum, historicum et liberum, ergo non potest invicte demonstrari nisi per argumentum historicum et extrinsecum.

2) *Ex natura aspirationum quas in se reperit homo.* — Si adsint enim hujusmodi aspirationes, necessitatem moralem alicujus auxilii externi, sive naturalis sit sive supernaturalis, utique ostendunt, non vero ejus realitatem aut factum; a fortiori non probant realitatem auxilii supernaturalis determinati, v. g. catholici, eo vel magis quod sine revelatione nihil omnino scire possumus de ordine supernaturali (2).

3) *Frustra asseritur non agi de homine in abstracto, sed in concreto, qualis de facto conditus est a Deo, cum ordinatione ad finem supernaturalem* (3).

Nam, sic intellecta, methodus immanentiae valore apologetico imo et fundamento prorsus caret: nil mirum certe quod supernaturale, positum in præmissis, in conclusione reperiatur, sed tunc methodus non est nisi mera petitio principii, et absolute deficit ratio apologetica qua incredulus ad fidem admoveatur. Rursus supernaturale, etiam in nobis existens, in conscientiam non cadit et analysi actionis humanæ aut quacunque experientia interna certo attingi et percipi nequit ut supernaturale nisi miraculose seu Dei revelatione. Ergo nec existentia revelationis christianæ demonstrari, nec ejus veritas agnoscere potest ex solis exigentiis naturæ humanæ ad supernaturale.

Prætera quæri potest a fautoribus methodi immanentiae utrum hæc prima ordinatio ad finem supernaturalem fuerit omnino gratuita, an ab intrinseco postulata. Si primum dicatur, jam methodus immanentiae suum intentum non probat, sed suam impotentiam absolute fatetur; si secundum, est doctrina

(1) Billot, *De immutabili traditione*, cap. 3, p. 76 sq.; Thamiroy, *Les deux aspects de l'immanence et le problème religieux*, cap. 9, p. 272 sq.; Michelet, *Dieu et l'agnosticisme contemporain*, p. 201 sq.; De Poulpiquet, *op. cit.* p. 437 sq.; De Broglie, *Les fondements intellectuels de la foi chrétienne*, p. 103 sq.; De Tonquédec, *Immanence*, 3<sup>e</sup> p<sup>le</sup>, cap. 2, sect. 1, p. 149 sq. Rabeau, *op. cit.*, p. 159-161.

(2) Epistola Pii IX ad archiepiscopum Monacensem, 11 déc. 1862. Denzinger-Banwart, n. 1668-1669; *Vatic.*, sess. III, cap. IV, De fide et ratione, Denzinger-Banwart, n. 1795.

(3) De Tonquédec, *loc. cit.*, p. 179 sq.; p. 188 sq.

Baii damnata : « Hujus naturæ sublimatio et exaltatio in consortium divinæ naturæ *debila* fuit integritati primæ conditionis, et proinde naturalis dicenda est, et non supernaturalis (1). »

c) *Ab Ecclesia non semel damnata est.*

Pauca tantum proferemus ecclesiastica documenta. 1) Conc. Vat., sess. 3. de fide, can. 3, ita habet : « Si quis dixerit... sola *interna* cujusque *experientia* aut inspiratione privata homines ad fidem moveri debere, a. s. (2). » — 2) In Encyc. Pascendi hæc leguntur : « Queri vehementer nos iterum oportet, non desiderari e catholicis hominibus, qui quamvis immanentiae doctrinam ut doctrinam rejiciunt, ea tamen pro apologesi utuntur ; idque adeo incauti faciunt, ut in natura humana non capacitatem solum et convenientiam videantur admittere ad ordinem supernaturalem, quod quidem apologetæ catholici, opportunis adhibitis temperationibus demonstrarunt semper, sed germanam verique nominis exigentiam (3). »

d) *Conclusio.* — Nova methodus immanentiae ex se sola non sufficit ad probandum factum revelationis ; si autem ita restringitur ut sit tantummodo, nunc temporis, *præparatio subjectiva et moralis* ad methodum traditionalem, respectu eorum qui præjudiciis kantianis imbuti sunt, non videtur esse respuenda. Examine enim reflexo propriæ actionis et vitæ, intelligunt hominem sibi non sufficere, sed indigere aliquo auxilio *extrinseco* ut possit vitam moralem plenam agere, et sic opportune præparantur et disponuntur ad desiderandam veritatem, ad eam extra se inquirendam seu ad consideranda et accipienda argumenta externa, philosophica nempe et historica.

(1) Denzinger, n. 1021.

(2) Denzinger, n. 1812, cf. *Id.*, n. 1790, 1668-1669 ; Tonquédec, *op. cit.* p. 239 sq.

(3) Denzinger, 2103.



## CAPUT VI

### DE NOTIS REVELATIONIS IN SPECIE

#### ART. I

### De miraculis

**113.** Cum miraculum sit præcipua nota externa in favorem revelationis, cum semper a Rationalistis impugnatum sit, qui, hodie præsertim, vi probativa illud prorsus carere affirmare non dubitant, oportet ut ejus naturam intime cognoscamus (1). Ad hanc porro cognitionem habendam hæc quatuor exponenda videntur : 1) notio miraculi, 2) ejus possibilitas, 3) ejus discernibilitas seu cognoscibilitas, 4) ejus vis probativa.

#### I. — DE NOTIONE MIRACULI

##### Generalis notio miraculi.

**114.** 1<sup>o</sup> **Quoad nomen.** — « Nomen miraculi ab admiratione sumitur » (2), ait *S. Thomas*, ideoque ex se rem miram, aptam nempe ad excitandam admirationem indicat. Porro admiratio nascitur quia *causa effectus occulta* remanet, et

(1) **Castelein**, *Le surnaturel dans les apparitions et dans les guérisons de Lourdes*, Bruxelles, 1911 ; **De Bonniot**, *Le miracle et ses contrefaçons*, éd. 5, Paris, 1888 ; **De Poulpiquet**, *L'objet intégral...*, p. 87 sq. ; **De Tonquédec**, *Introduction à l'étude du merveilleux et du miracle*, Paris, 1916 ; **Gondal**, *Miracle*, p. 4 sq. ; **Garrigou-Lagrange**, *De Revel.* t. II, p. 35 sq. ; **Cros**, *Histoire de Notre-Dame de Lourdes*, 3 vol., Beauchesne, 1926-1927 ; **Dom Lefebvre**, *L'acte de foi*, cap. 7, p. 196 sq. ; **Le Bec**, *Preuves médicales du miracle*, éd. 4, Paris, 1918 ; *Critique et contrôle médical des guérisons surnaturelles*, Paris, 1920 ; **Marchand**, *Les faits de Lourdes et le Bureau des constatations médicales*, Paris, 1923 ; *Les faits de Lourdes* (Guérisons enregistrées), 2 vol., Paris, 1924, 1926 ; **Monsabré**, *Introduction au dogme catholique* 21<sup>e</sup> conf. ; **Van Hove**, *La doctrine du miracle chez S. Thomas...*, Paris, Gabalda, 1927 ; **Zacchi**, *Il miracolo*, Milano 1923.

(2) 1, q. 105, a. 7 ; q. 110, a. 4 ; *Cont. Gentes*, l. III, c. 101, 102, 109 ; *De Pot.*, q. 6, a. 2 ; cf. **Van Hove**, p. 1-26.

quia *effectus* ipse *extraordinarius* est et *insolitus*. Mirum igitur haberi dicitur, quotiescumque hæc duo concurrunt.

Si autem *causa* est *simpliciter* et *omnibus* occulta et si *effectus* est *simpliciter* insolitus, productus nempe præter ordinem *totius* naturæ creatæ seu productus « in rebus in quibus est naturalis ordo ad *contrarium* effectum vel ad *contrarium* modum faciendi » (1), tunc habetur *miraculum*, proprie dictum. Si vero causa est *secundum quid* tantum occulta, uni scilicet vel quibusdam aut si effectus vel non est præter ordinem *consuetum* naturæ vel est tantum præter ordinem naturæ *particularis*, tunc adest tantum *mirum* seu *præstigi-um*. Hinc quæcumque dæmones faciunt *naturali* virtute, *mira* tantum esse possunt seu *prodigia*; hinc etiam creatio et impii justificatio, etsi a solo Deo fiant, non sunt proprie miracula, nisi contingant præter ordinem *consuetum*, uti in formatione primi hominis et in conversione S. Pauli (2).

Inde statim sequitur miracula a solo Deo fieri posse, siquidem Deus solus est causa *simpliciter* et *omnibus* etiam spiritibus occulta, solusque capax est agendi præter ordinem *totius* naturæ creatæ.

**115. 2º Quoad rem.** — Ex dictis definiri potest miraculum : *factum quod a Deo producitur præter ordinem agendi totius naturæ creatæ.*

a) *Factum.* — Quod dari potest tum in creatura visibili, ut panum multiplicatio, cæci illuminatio, tum in ordine invisibili et supernaturali, ut Incarnatio Verbi, transsubstantiatio, conceptio et partus virginalis.

b) *Præter ordinem agendi totius naturæ creatæ.* — Miraculum quidem non est præter ordinem *increatum*, seu præter leges

(1) « Illa quæ sola virtute divina fiunt in rebus illis in quibus est naturalis ordo ad contrarium effectum vel ad contrarium modum faciendi, dicuntur proprie miracula : ea vero quæ natura facit, nobis tamen vel alicui nostrum occulta, vel etiam quæ Deus facit, nec aliter nata sunt fieri nisi a Deo, miracula dici non possunt, sed solum mira vel mirabilia. » *De potentia*, q. vi, a. 2 ; cf. *Summ. theol.*, 1. q. 105, a. 7, ad 1 et ad 3 ; 1-2, q. 113, a. 10.

« Illa simpliciter miracula dicenda sunt quæ divinitus fiunt præter ordinem communiter servatum in rebus » *Contra Gentes*, l. III, cap. 101.

(2) 1, q. 110, a. 4 ; q. 91, a. 2, ad 1 ; 1-2, q. 113, a. 10.

voluntatis divinæ quibus omnia omnino, ut a Deo cognita et volita, ad Deum tendunt : « Nihil(enim) Deus facere potest quin sub ordine suæ Providentiæ cadat, sicut non potest aliquid facere quod ejus operationi non subdatur (1). »

Non est tantummodo præter *ordinem naturæ particularis* ; « quia, sic cum aliquis projicit lapidem sursum, miraculum faceret, cum hoc sit præter ordinem naturæ lapidis » (2) ; sed præter *cursum solitum* ipsius naturæ seu præter *ordinem totius naturæ creatæ*, igitur præter universalem complexum virium et legum quibus *operantur*, ad invicem ordinantur, et ad finem diriguntur res creatæ.

Miraculum dicitur præter ordinem *agendi* totius naturæ creatæ ac proinde non necessario entitative, sed *effective* superat omnes res creatas. Miraculo tamen nec natura nec leges naturæ destruuntur, imo nec leges istæ violantur aut suspenduntur, nisi in quantum, in casu particulari, *applicatio* legis suspenditur aut *modus* ejus *agendi* mutatur a causa quæ totam naturam superat.

Miraculum igitur semper est *exceptio* quædam legibus naturæ visibilis aut invisibilis, interventu speciali Dei causata. Actione enim miraculosa aut effectus *proprius* alicujus naturæ impeditur vel sine illa producit, aut causatur effectus quem natura nequit *per seipsam* operari (3). Quo pacto miraculum non constituitur ex *rarity* facti aut *magnitudine*, sed ex eo quod præter solitum cursum naturæ contingit (4).

c) *A Deo productum*. — A Deo solo *propria* virtute patrari potest miraculum. Etenim « quod est sub ordine totaliter constitutum, non potest præter ordinem illum operari. Omnis autem creatura constituta est sub ordine quem Deus in rebus statuit. Nulla ergo creatura potest supra hunc ordinem operari, quod est miracula facere » (5).

(1) *Contra Gentes*, l. III, cap. 98 et 99 ; *Comp. theol.*, c. 137.

(2) *Summ. theol.*, 1, q. 110, a. 4.

(3) *Van Hove*, *op. cit.*, p. 86-90, p. 167-168 ; *Dom Lefebvre*, *op. cit.*, c. 7, p. 208.

(4) *S. Thomas*, 1, q. 105, a. 7, ad 2 ; 2 *Sent.*, d. 18, q. 1, a. 3, ad 2 ; *De Pot.*, q. 6, a. 2, ad 1 et ad 2.

(5) *Contra gentes*, l. III, c. 102.

*Propria virtute.* — Deus enim sæpe miracula operatur non immediate et per se, sed mediate per angelos bonos aut homines qui ita miracula facere possunt, non solum *orando* et *impetrando*, sed etiam quandoque *coagendo* et *cooperando*. At, etiam in hoc ultimo casu, miraculum est actio vere divina, nam Deus remanet sola ejus causa *principalis* cui creaturæ ut *instrumenta* subordinantur (1).

Mali autem spiritus ita instrumentaliter miracula patrare nequeunt de lege ordinaria, « quia, cum operatio miraculosa sit quoddam divinum testimonium indicativum divinæ virtutis et veritatis, si dæmonibus quorum est tota voluntas ad malum, aliqua potestas daretur faciendi miracula, Deus falsitatis eorum testis existeret » (2).

### Miraculorum species.

#### 116. a) Ratione modi quo excedit facultatem naturæ. —

Sane per comparisonem ad potentiam divinam, cui omnia sunt *æqualiter* possibilia, unum miraculum non est alio majus; at per comparisonem ad facultatem naturæ quam excedit, recte *majus* alio dicitur miraculum quod vires creatas *magis* excedit. Hac ratione triplex distinguitur miraculum, prout superat facultatem naturæ : 1) Quoad *substantiam facti*, quando id quod fit, a natura nullo modo fieri potest, ita transubstantiatio, corporum compenetratio et glorificatio. — 2) Quoad *subjectum in quo* fit, quando natura illud producere potest, sed non in tali subjecto, ita resurrectio mortui, cæci illuminatio : « potest enim natura causare vitam sed non mortuo, et potest præstare visum sed non cæco » (3). — 3) Quoad *modum quo* fit, quando naturæ possibile est, sed non tali modo, ita sanatio subitanea febris absque medicamento, productio subitanea pluvie in aere sereno.

(1) 1, q. 110, a. 4; 2-2, q. 178, a. 1, ad 1; a. 2, ad 2; *Cont. Gentes*, l. III, c. 103, etc.; cf. **Van Hove**, *op. cit.*, c. 2, a. 5, p. 137-145.

(2) *De potentia*, q. 6, a. 5; **Gondal**, *op. cit.*, p. 108 sq.; **Ottiger**, p. 184. Attamen, in casu aliquo singulari, dæmones posse operari miracula non negatur, dummodo aperte constet eos non agere nisi sub influxu Dei, et testimonium reddant vel veritati, vel sanctitati et bonis moribus, ita ut nemo fallatur, et salva maneat veritas, ut aiunt, relativa miraculorum. — Idem valet de peccatoribus, hæreticis, etc., 2-2, q. 178, a. 2, et ad 3.

(3) *Summ. theol.*, 1, q. 105, a. 8.

**b) Ratione modi quo fit præter ordinem naturæ seu ratione effectus in se abstracte considerati (1).** miraculum est : 1) *Supra naturam*, si absolute superat omnes vires naturæ, aut quia a natura *nullatenus* fieri potest, ut glorificatio corporum ; aut quia fieri nequit in *tali subjecto*, ut mortui resurrectio. — 2) *Contra naturam*, quando remanet in natura *dispositio contraria* effectui quem Deus operatur, v. g. tres pueri illasi in fornace ardenti, unda Jordanis ut murus stans, conceptus virginalis. — 3) *Præter naturam*, quando viribus naturalibus produci potest, sed non eo modo quo a Deo producitur, ita sanatio febris solo verbo aut tactu, conversio aquæ in vinum in Cana.

**c) Ratione legis præter quam fit**, miraculum *physicum*, *intellectuale* aut *morale* dicitur secundum quod producitur præter leges naturæ *physicæ* : multiplicatio panum ; præter leges naturæ *intellectualis*, v. g. prophetia, secretorum cordis cognitio, aut præter leges naturæ *moralis*, v. g. christianismi mirabilis propagatio, martyrum constantia.

### Falsæ definitiones miraculi.

**117. Rationalistæ** (2) nihil admittunt præter naturam et rationem, ideoque, juxta eos, omnia facta necessario explicanda sunt naturaliter : inter se connectuntur et unum ab alio exigitur aut causatur. Unde, quæ miracula reputantur, vel a causis occultis orta sunt (magnetismo, hypnotismo, suggestione), vel imaginatione populorum transfigurata sunt (mira Evangelii), vel pure inventa sunt ab auctoribus aut narrantibus (mythi), vel ita habita sunt occasione circumstantiæ externæ (catastrophes, cometa, bellum).

**Protestantes liberales** (3) qui rationalistis omnino affines sunt, autumant miracula a causis naturaliter cognitis pro-

(1) *De Pot.*, q. 6, a. 2, ad 3 ; *Van Hove*, p. 55 sq.

(2) *Flammarion\**, *Les forces naturelles inconnues*, Paris, 1909 ; *F. Buisson\**, *La Religion, la Morale et la Science...*, Paris, 1900 ; *P. Janet\**, *Les médications psychologiques*, Paris, 1919 ; *F. Regnault\**, *La Genèse des miracles*, Paris, 1910 ; *P. Saintyves\**, *Le discernement du miracle*, Paris, 1909, etc.

(3) *Ménégoz\**, *Le fidéisme* ; *Sabatier\**, *Esquisse d'une philosophie de la religion* ; *Harnack\**, *L'essence du Christianisme* (traduction de 1907), p. 37 sq. ; Cf. *Bareille*, *loc. cit.*, p. 42 sq.



duci, sed a fide ut miracula haberi, quia effectus creduntur Providentiæ aut precum.

*Modernistæ* (1) miraculi possibilitatem prorsus negant quia, cum in ordine res naturæ positæ non sint, nec ordinaria nec extraordinaria facta inveniuntur, sed unumquodque singulare dici debet; quæ miracula dicuntur, fide sola creantur, sive occasione eventus extraordinarii, sive ratione victoriæ spiritus in materiam (2).

### Doctrina catholica de miraculis.

118. — Doctrina catholica de miraculis his verbis *Vaticani* (3) enuntiatur: Ut nihilominus fidei nostræ obsequium rationi consentaneum esset, voluit Deus cum internis Spiritus Sancti auxiliis externa jungi revelationis suæ argumenta, facta scilicet divina, atque imprimis miracula et prophetias, quæ cum Dei omnipotentiam et infinitam scientiam luculenter commo-  
nstrant, divinæ revelationis signa sunt certissima et omnium intelligentiæ accommodata. »

« Si quis dixerit, revelationem divinam externis signis credibilem fieri non posse, ideoque sola interna cujusque experientia aut inspiratione privata homines ad fidem moveri debere; anathema sit. »

« Si quis dixerit, miracula nulla fieri posse, proindeque omnes de iis narrationes, etiam in sacra Scriptura contentas, inter fabulas vel mythos ablegandas esse; aut miracula certo cognosci numquam posse, nec iis divinam religionis christi-  
anæ originem rite probari; anathema sit. »

Unde: De fide est quedam miracula fieri et quandoque certo cognosci posse, atque rite probare divinam religionis

(1) Loisy, Cf. Lepin, *loc. cit.*; Le Roy, *Dogme et Critique*.\*

(2) « L'idée de lois fixes dans la nature n'est qu'une idole, chaque phénomène est un cas singulier et une solution unique. » *L'action*, p. 396. Cf. De Tonquédec, *Immanence*, 3<sup>a</sup> pars, sectio 2<sup>a</sup>, p. 200 sq.

« Un miracle, c'est l'acte d'un esprit individuel (ou d'un groupe d'esprits individuels) agissant comme esprit à un degré plus haut que d'habitude, retrouvant en fait, et comme dans un éclair, sa puissance de droit. » Le Roy, apud *Annales de Phil. chrét.*, déc. 1907, p. 242. « Un miracle, c'est l'acte d'un esprit qui se retrouve plus complètement que d'habitude, qui reconquiert momentanément une part de ses richesses et de ses ressources profondes », *id.*, p. 247. Cf. *Dogme et Critique*, p. 237 sq., ubi exponit Le Roy suam theoriā de materia.

(3) Sess. III, cap. 3, can. 3 et 4, apud Denzinger, n. 1790, 1812 et 1813. f. Jusjurandum a Pio X præscriptum contra Modernismum, *Denz.*, 2145.

christianæ originem, et revelationem ex iis credibilem fieri posse.

### Notio apologetica miraculi.

118<sup>a</sup>. Notio miraculi qualis a concilio Vaticano traditur non plane coincidit cum notione, paulo ante a nobis proposita, juxta doctrinam S. Thomæ.

Sane, cum S. Thoma, Concilium docet miracula : 1) esse *facta divina*, scilicet a Deo causari ; 2) fieri *præter ordinem consuetum* naturæ ac proinde nonnisi a Deo fieri posse : sunt enim « *externa* revelationis argumenta », « *divinæ* revelationis *signa certissima* » ; ergo nonnisi *divinitus* fieri possunt, « cum *Dei omnipotentiam* luculenter commonstrent. »

At definitionem S. Thomæ, qua, nomine miraculi, generatim, intelliguntur *omnia* omnino facta, quæ a *Deo solo* producuntur præter ordinem totius naturæ creatæ, sive *physicæ*, sive *intellectualis*, sive *moralis*, duplici modo restringit Vaticanum (1). Etenim :

1<sup>o</sup> Miracula dicit *sola* facta quæ « *divinæ* revelationis *signa* sunt *certissima* et *omnium intelligentiæ* accommodata ». Proinde miracula intelligit *sensu* tantum *apologetico*, et ita excludit omnia miracula, ut Incarnatio, transsubstantiatio, etc., quæ nec signa sunt revelationis divinæ nec sub sensibus cadunt : facta enim divina nequeunt esse signa *certissima* divinæ revelationis, *omnium* intelligentiæ accommodata, nisi sint *sensibilia*. Sensibilia tamen esse possunt, ut patet, vel *per se* et *immediate*, ut aqua in vinum conversa, vel *per aliud* et *mediale*, ut scientia subito infusa Apostolis aut fecunditas Christianismi *per effectus* sensibiliter manifestata.

2<sup>o</sup> Imo Vaticanum *non omnia* hæc facta divina, sensibilia et revelationis signa, miracula appellat, sed ea tantum quæ sunt *ordinis physici* et *materialis* : miracula enim secernit tum a *prophetiis*, quæ sunt facta divina (miracula) ordinis intellectualis, tum ab *aliis factis divinis* (miraculis), nempe ordinis moralis : siquidem inter « *externa* revelationis argu-

(1) Cf. Vacant, *Etudes théol. sur les constitutions du concile du Vatican*, t. II, p. 40 sq.

menta », enumerat « *facta... divina, atque imprimis miracula (physica) et prophetias* ».

Igitur, si sumitur miraculum, ad mentem Vaticani, ut motivum credibilitatis *omnino speciale*, definiri potest : *factum sensibile a Deo productum præter ordinem agendi totius naturæ physicæ et materialis*. Et in posterum ita a nobis intelligitur miraculum.

## · II. — DE MIRACULI POSSIBILITATE

### Errores.

**119.** Quicumque negant existentiam Dei personalis ut athei, materialistæ et pantheistæ, necessario miraculi possibilitatem rejiciunt, quorum doctrina in philosophia refutatur. Res igitur agenda est tantum cum iis qui Deum personalem et liberum mundi creatorem admittentes, interventum *extraordinarium* in mundo jam creato et constituto ei denegant, sub fallaci prætextu quod, legibus universi semel positus, omnia determinismo absoluto reguntur.

Inter quos eminent *Rationalistæ* (1) qui ita ratiocinantur : miraculum repugnat ex parte *Dei* quem dedecet, et ex parte *naturæ* cujus ordini derogat ; et *Positivistæ* (2) qui de miraculo non curant : constare nequit, aiunt, ergo impossibile.

Contra quos sit thesis :

**Assertio : Admissa semel Dei existentia, miraculi possibilitas prorsus immerito negatur** [*Philosophice certum, theologicè de fide*].

Sane si miraculum possibile non esset, hoc esset quia repugnaret vel ex parte *naturæ*, quæ est miraculi subjectum, vel ex parte *Dei*, qui est ejus causa efficiens. Atqui neutrum dici potest. Ergo.

(1) Séailles\*, *Les affirmations de la conscience moderne*, Paris, Colin, 1903 ; Voltaire\*, *Dict. phil.*

(2) Littré\*, Renan\*, *Vie de Jésus*, introduction p. 51 ; Saintyves\*, *Le discernement du miracle* ; Guignebert, in *Grande Revue*, 10 mai 1910.

A. — **Non repugnat ex parte naturæ.**

120. Si ordo naturæ non est absolute *necessarius* et si *exceptionem* pati potest quin destruat. Atqui... Ergo.

1<sup>o</sup> **Ordo naturæ non est absolute necessarius.** — Entia creata non necessario quidem existunt, sed contingenter tantum, quia potuissent non esse, nec habent in se rationem sui. Attamen posito quod sint, seu *facta hypolthesi* creationis, absolute necessaria sunt quoad suam essentiam et immutabilia : non possunt enim aliter esse nec aliter concipi.

Inde autem sequaturne ipsum *ordinem naturæ* esse absolute necessarium ? Profecto ordo naturæ constituitur ipsis legibus naturæ, quæ expriment modum agendi causarum creatarum. Jamvero aliæ sunt leges *proprie* contingentes, illæ nempe quæ fundantur tantum in rerum numero, collocatione et motibus, v. g. quod tellus tali directione, tali velocitate moveatur circa seipsam et circa solem. Aliæ sunt leges *necessariæ* non absolute quidem sed *hypothelice*, supposito nempe quod *solæ* causæ creatæ agant, et quidem servatis *omnibus* conditionibus *naturalibus*. Ergo ipse ordo naturalis non est plus quam *hypothelice* necessarius.

EXPLICATUR : Causæ naturales *naturaliter* tendunt ad *certo modo* operandum, et hæc *inclinatio naturalis* nec mutari potest nec auferri ; at *exercitium* hujus inclinationis seu hujus virtutis naturalis a multis pendet conditionibus quæ possunt impediri, modificari aut auferri, et reapse sæpe impediuntur aut mutantur : interventu sive ipsius *naturæ*, quando, v. g. influxui gravitatis subtrahuntur quædam corpora actione magnetismi et electricitatis, sive *hominis*, qui, industria propria, entium activitatem impedire aut modificare potest, v. g. fluminum alveum mutando, lapidem in altum projiciendo. Ergo causæ naturales a causa superiori cohiberi possunt, et in actum non exeunt nisi *simul* adsint *omnes* conditiones requisitæ. Proinde dari potest productio effectus qui, secundum leges positas, vel *non haberetur* vel *diversus* haberetur.

2<sup>o</sup> **Ordo naturæ non destruitur per miraculum.** — Productione enim effectus miraculosi non proprie violatur aut suspenditur lex ; nam, concomitanter cum illo, lex servat ordi-

nationem naturalem ad effectum determinatum, sed in casu particulari *applicatio* tantum legis suspenditur aut mutatur a causa superiori (1), v. g. ignis servat suam virtutem comburendi, etiamsi pro nunc actionem suam combustivam non exerceat ; lapis inclinationem gravitatis servat, etiamsi sursum hoc instanti projiciatur.

Miraculum autem nil aliud est quam *exceptio* hujusmodi a Deo supernaturaliter producta, omnino servata naturali inclinatione agentium creatorum ad *certo modo* operandum. Sic « in igne tornacis remanebat ordo ad comburendum, licet non combureret tres pueros in camino » (1) ; ita ipsa aqua Jordanis, in ipso instanti miraculi, ad mare ex se tendebat, sed vi superiori Dei cohibebatur ; lex mortis, resurgente Lazaro, vigebat et, quantum in se erat, agebat, etsi pro tunc temporis ipse Lazarus ejus influxui vi divina subtraheretur.

Unde miraculum non destruit ordinem naturæ, sed illum supponit et ejus stabilitatem comprobat ; etenim ut miraculum non habetur nisi quia cursui rerum ordinario ob stare videtur. Hunc ideo ordinem clarius manifestat, et *legem fundamentalem* naturæ revelat, qua causæ inferiores superiori causæ subjiciantur in omnibus, ita tamen ut non lex ipsa hujus causæ seu vis inferioris suspendatur aut annihiletur a causa superiori, sed ejus effectus modificari possit aut suspendi in casu particulari.

Præterea, cum miraculum effectus sit *particularis*, qui raro et in determinato loco occurrit et legum constantiæ non opponitur, minime prohibet prævisionem et inductionem scientificam (2).

(1) Van Hove, *op. cit.*, p. 167 : « Ce n'est... pas, à proprement parler la loi elle-même qui est violée... De même ce n'est pas la loi elle-même qui est suspendue, mais son effet, ou si l'on veut, le mode d'agir de la loi dans un cas donné. » Cf. Périer, in *Revue prat. d'apol.*, 1<sup>er</sup> et 15 avril 1920, p. 18-29, 75-88.

(2) S. Thomas, *De potentia*, q. vi, a. 2, ad 20<sup>m</sup>. Cf. Valvekens, *Foi et Raison*, p. 219 ; Gondal, *loc. cit.*, p. 44 sq. ; De Bonniot, *Le miracle et ses contrefaçons*, p. 50 ; Ottiger, *op. cit.*, p. 206.

(3) « Sans doute, sous l'action de la divinité, les phénomènes peuvent ne pas correspondre aux calculs des hommes de science, mais les prédictions des savants sont-elles absolument certaines dans le cours ordinaire des choses ? Qu'on n'oublie pas deux vérités incontestables : 1<sup>o</sup> ce n'est



### B. Non repugnat ex parte Dei.

121. Si Deus miraculum operari potest *physice* et *moraliter*. Atqui... Ergo.

a) *Physice*. — 1<sup>o</sup> Si agentia creata possunt præter et supra ordinem aliarum causarum naturalium agere, Deus, causa prima, quæ *omnes* causas naturales infinite excedit, agere potest præter et supra ordinem *omnium* causarum naturalium. Atqui hoc est miraculum facere. Ergo.

2<sup>o</sup> Deus est omnipotens simul atque infinite liber et independens. Ergo : 1) Non per necessitatem naturæ, sed per *liberum voluntatis arbitrium*, mundum condidit et ordinem naturæ instituit (1) ; 2) Res mundanæ ei plane subjiçiuntur et ab eo *pendent in agendo* non secus ac in essendo, cum ipse sit primum agens et finis ultimus omnium rerum ; ipse autem absolute superat et transcendit mundum et ordinem naturæ, nam « intellectus (divinus) nullis effectuum limitibus coarctatur », et « divina bonitas est finis improporcionabiliter excedens res creatas » (2).

Consequenter Deus nec mundo nec ordini rerum semel electo adstringitur, ac ideo præter hunc ordinem operari potest, et quidem dupliciter : — vel *negative*, recusando *suum* concursum naturalem, quo indigent agentia creata ad operationem suam, et sic impediendo *exercitium* eorum virtutis naturalis, seu, ut ait S. Thomas, « retinendo operationes rerum naturalium, ne agant quod natæ sunt agere », — vel *positive*, « puta, agendo effectus secundarum causarum sine ipsis, vel producendo aliquos effectus ad quos causæ secundæ se non extendunt » (3). Hoc autem faciendo, uti jam diximus, Deus non operatur *contra* naturam, sed tantum secundum *potentiam obedientialem*, qua quælibet creatura nata est « obe-

que dans des conditions rigoureusement identiques que les agents naturels produisent leurs effets de la même manière ; 2<sup>o</sup> les causes secondes elles-mêmes peuvent modifier ces conditions. » **Valvekens**, *Foi et Raison*, p. 222. Cf. **Van Hove**, *op. cit.*, p. 212-221 ; **Périer**, in *Revue pratique d'apologétique* 15 juin 1920, p. 265 sq.

(1) 1, q. 19, a. 3 et 4.

(2) *Cont. Gent.*, l. II, c. 26 ; 1, q. 25, a. 5 ; cf. *De Deo creante*, ubi de concursu divino.

(3) *De Potentia*, q. 6, a. 1 ; 1, q. 105, a. 6.

ire Deo ad suscipiendum in se quidquid Deus voluerit » (1).

**b) Moraliter.** — Miracula enim non repugnant :

1) *Dei immutabilitati* (2). — Deus enim, sicuti ab æterno voluit consuetum naturæ cursum, ita etiam ab æterno voluit eo tempore fieri has vel illas exceptiones, his vel illis miraculis, propter has vel illas ab æterno prævisas rationes, secundum providentiam suam quæ ita res ab æterno ordinavit.

Miracula igitur ne minimam quidem important mutationem in Deo, sed tantummodo *terminus* ejus *voluntalis* seu ejus actionis eatenus mutatur *quoad nos*, quatenus, tempore prævisio, efficitur et producit præter ordinem naturæ, effectus ille miraculosus quem ab æterno statuerat Deus.

2) *Sapientiæ Dei.* — Repugnarent miracula sapientiæ divinæ, si essent ad corrigendas leges defectuosas, aut sine ratione et ex arbitraria voluntate producerentur. Porro « non videntur miracula ut melius se habeat cursus naturæ, sed ut divino testimonio aliquid significetur », et motivis sapientissimi eduntur : manifestant enim non solum *existentiam* Dei sed ejus *omnipotentiam*, ejus supremum in omnia *dominium*, ejus *bonitatem* et misericordiam, quatenus ad bonum hominis temporale et æternum patrantur. Manifestant præsertim ejus *veracitatem* et *providentiam*, cum non sit medium efficacius ad probandum revelationis factum et veritatem religionis, quam hujusmodi sigillum quo Deus ipse signet suam revelationem aut a se missum declaret atque investiat legatum. Et ita facilius et tutius ad veritatis agnitionem perducunt homines, qui factis potius quam argumentis doceri solent (3).

**Confirmatur thesis sensu communi populorum** (4).

**122.** Fidem in miraculi possibilitatem attestantur omnes

(1) *De Virt. in communi*, q. 1, a. 10, ad 13 ; 3, q. 11, a. 1 ; cf. 1, q. 105, ad 6, ad 1 ; *De Deo creante*, ubi de hominis elevatione ad ordinem supernaturalem.

(2) **S. Thomas**, *De potentia*, q. 6, a. 1, ad 6 ; a. 2 ; *Contra Gentes*, l. III, c. 98 ; *Summ. Theolog.*, 1, q. 105, a. 6 ; **Ottiger**, fere ad litteram, p. 202 et 205 ; **Pesch**, *De Christo legato divino*, n. 187.

(3) *Cont. Gentes*, l. III, c. 99 ; **S. Aug.**, *In Joan. evang.*, tr. 24, n. 1 ; **Jourdain**, 1819.

(4) **Monsabré**, *Introduction au dogme catholique*, 21<sup>e</sup> conf. ; **Lacordaire**, *Conférences de N.-D.*, 33<sup>e</sup> conf. ; **Gondal**, *Miracle*, p. 60 sq. ; **Mazella**, n<sup>o</sup> 216.

populi ex eo quod religionis suæ veritatem miraculis comprobare contendunt, et divinitatem sæpe sæpius implorant ut bona largiatur et calamitates morbosque avertere dignetur : hæc enim obtineri nequeunt nisi extraordinario interventu Dei, quem ergo possibilem supponunt omnes et credunt. Ergo.

### III. — DE MIRACULI COGNOSCIBILITATE

**123.** In omni miraculo tria videntur distinguenda : *factum* nempe sensibile, *facti præternaturalitas* et ejus *causalitas divina* : quæ omnia certo constare debent ut miraculum evidenter appareat et prudenter accipiatur. Unde, admissa possibilitate miraculi, probandum remanet contra adversarios nonnunquam saltem certo cognosci posse miraculum ut *factum* vere *historicum*, non solum *præternaturale*, sed vere *supernaturale*, id est *a Deo solo productum*.

*Assertio* : **Miraculum quandoque certo cognosci potest** [*Philosophice certum, theologicæ de fide*].

#### A. — UT FACTUM HISTORICUM

**124. a) Probatur directe** (1). — Facta historica certo percipere valemus per *sensus*, si nobis præsentibus eveniant, per *testimonium* autem, si nobis absentibus contigerint. Porro miracula sunt facta sensibus *obvia*, *extraordinaria*, quæ propterea attentionem magis excitant, publica : *coram multis* sæpe patrata, imo aliquando *judicialiter acta*. Ergo, si quælibet alia facta, historice certo constare possunt.

Existentia ideo miraculi facile innotescit : *præsentibus* dummodo sint sensibus integri et debitam præbeant attentionem ; *pósteris*, dummodo testimonio fide digno sint innixi

(1) Gondal, *op. cit.*, p. 68 sq. ; Ottiger, p. 211 sq. ; De Tonquédec, *Introduction à l'étude du merveilleux et du miracle*, Paris, Beauchesne, 1916 in *Dict. Apol.*, art. Miracle, col. 543 sq. ; Van Hove, *op. cit.*, cap. 5 et 6 p. 270-383.

**b) Probatur indirecte.** — Historicitatem miraculi nullatenus percipi posse asserunt adversarii :

1) *Quia est factum supernaturale et ideo sub sensibus non cadit.* — Sed falso. Nam miraculum non est *supernaturale* nisi *in causa* seu quoad modum productionis suæ, sed *in se*, intrinsece est quid *naturale* ac proinde *sensibile* et *cognoscibile*, sicut omnia alia facta naturæ.

Vis utique divina qua causantur miracula non est per se et in se sensibilis, sed aperte manifestatur per effectus, dum facta ipsa quæ phases diversas, ut ita dicam, miraculi constituunt, sensibilia sunt per se et directe cognoscibilia, v. g. in sanatione morbi instantanea, morbus, sanatio, instantaneitas transitus ab uno statu ad alterum, separatim considerata, naturalia sunt facta et sub sensibus directe cadunt ; supernaturalitas autem sanationis, per instantaneitatem absolutam, et absentiam cujuscumque medii præter preces, manifestatur.

2) *Quia deficit probatio scientifica* (1). — Sed *primo*, præterquam quod docti non sunt et ipsi infallibiles et sæpe sibi contradicunt, non opus est Academia scientifica ut recte cognoscatur miraculum : rudes enim, non minus ac philosophi, facta sensibilia videre et narrare possunt, cum ad hoc non tam scientia exigitur perfecta quam sensus moralis.

*Secundo*, miracula, ut signa revelationis, omnibus vel indoctis patere debent ; alias non essent argumentum universale et sufficiens veritatis et finem non attingerent. *Terlio* coram doctis nonnunquam patrata sunt miracula, v. g. sanatio cæci nati (2), resurrectio Lazari (3), innumeraque miracula Lapurdi.

3) *Quia certitudo de miraculi possibilitate destruitur per certitudinem validiorem de impossibilitate miraculi.* — Dicunt enim cum Hume (4) : possibilitas miraculi nititur evidentiae

(1) Mgr Besson, *L'homme-Dieu*, 11<sup>e</sup> conf., p. 243 sq. ; Gondal, p. 124 sq. ; Bertrin, *Histoire critique des événements de Lourdes*, 27<sup>e</sup> mille, p. 202, 273 282, 347, 566, 575 sq. , L. Veuillot, *Mélanges*, 2<sup>e</sup> série, t. IV, p. 369, 377 sq.

(2) Joan., ix, 25, 31-34.

(3) Joan., xi, 37, 47.

(4) Hume\*, *An inquiry concerning the human understanding* in *Philosophical Works*, vol. IV, p. 130-131 ; Stuart Mill, *Système de Logique déductive et inductive* (trad. fr.), éd. 3, vol. 2, Paris, 1889, p. 162 sq. ; *Essais sur la religion* (trad. fr.), Paris, 1875, p. 206 sq. Cf. Van Hove, p. 183-203.

*moralis, exceptioni et paucorum testimonio, dum ejus impossibilitas in evidentia physica fundatur, experientia constanti et testimonio multorum.*

Sed objectio duplici laborat vitio, quatenus supponit nil unquam accidere posse contrarium consuetis observationibus, et certitudines de possibilitate et impossibilitate miraculi sibi contradicere, dum objecta omnino diversa respiciunt, sicut et testimonia quibus nituntur, quorum unum est de lege, alterum vero de exceptione. Cæterum nonnisi agenti naturali physice impossibile dici potest miraculum, non autem Deo, qui sine ulla legum naturæ violatione, præter et supra illas agere potest.

## B. — UT FACTUM SUPERNATURALE

Simul, una eademque demonstratione, ostendemus *præternaturalitatem* miraculi et ejus *causalitatem divinam*. Duplex quidem datur probatio : 1) *de jure* ; 2) *de facto*.

### I. — Probatio de jure.

125. Deus, quia est infinite bonus, sapiens et verax, nec nos decipere potest nec nos infallibiliter decipi permittere, maxime circa finem ultimum aut circa aliquod dogma. Atqui decipi possemus, et quidem in negotio salutis : 1) si miracula divina non investirentur notis, quibus facile et clare discerni queant, tum ab operibus naturæ, tum a prodigiis diabolicis ; 2) si dæmones miracula proprie dicta operari possent in favorem erroris. Ergo debent esse signa quibus verum miraculum a miraculis falsis et a factis naturæ, absque ullo dubio, secerni valeat.

### II. Probatio de facto (1).

126. *Objiciunt* adversarii : Nihilominus hæc signa *reapse* desunt : nam non potest certo cognosci an factum aliquod extraordinarium vere superet *omnes* vires naturæ *etiam*

(1) Hac in demonstratione fere sequimur **Garrigou-Lagrange**, *De Revelat.*, t. II, p. 68 sq. Cf. **Van Hove**, *op. cit.*, p. 293-304 ; 372-379.



*spiritalis*, quia non omnes vires naturæ nobis notæ sunt. Proinde quod dicimus miraculum non necessario verum est miraculum, sed forte produci et explicari potest ex *viribus ignotis*.

*Respondemus* : Non cognoscimus quidem *positive* omnes vires naturæ, sed scimus tamen *negative* quid non valeant istæ vires. Re enim vera : 1) Cognoscimus *quædam facta*, quæ sine dubio sunt effectus *Dei omnino proprii*, ac ideo omnes vires creatas etiam ignotas superant et a Deo solo produci possunt ; 2) Cognoscimus alia facta, quæ, propter circumstantias *physicas* et *morales*, in quibus producta sunt, nonnisi Deo tribui possunt. Hinc *supernaturalitas* horum factorum nobis *certa* est vel *metaphysice*, ut in priori casu, vel saltem *moraliter*, ut in posteriori.

**127. A) PROBATIO SENSUS COMMUNIS.** — Sunt quidam effectus qui, *communi* et *constanti* sensu hominum *cujusvis* temporis et nationis, reputantur superare omnes totius naturæ vires et vere miraculosi, v. g. resurrectio mortui, illuminatio cæci nati. Atqui sensus *tam constans* et *tam universalis* omnium hominum *cujusvis* temporis et nationis, attenta infinita Dei bonitate, sapientia et veracitate, *non potest esse falsus* ; alioquin Deus, qui est auctor sensus communis et rationis, aut nos deciperet aut permetteret nos decipi, quin ullatenus possemus dignoscere errorem et ab eo liberari, quod repugnat. Ergo *certo* tenendum est esse *verum miraculum*, effectum talem, qui, *communi* et *constanti* sensu omnium hominum *cujusvis* temporis et nationis, miraculosus censetur (1).

**128. B) PROBATIO PHILOSOPHICA.**

**1º Quoad facta quædam, Dei omnino propria.** — Immediata rei immutatio eandem supponit universalitatem in causa ac ejus immediata productio. Si ergo demonstramus aliquos effectus universales a Deo solo posse immediate produci, eo ipso ostendimus eosdem effectus a Deo solo quoque immediate immutari posse. Jamvero « metaphysice certum est

(1) Ita fere Billuart, *De Fide*, diss. 2, a. 2, petes 3.

quod Deus solus potest producere et proinde immediate immutare ens in quantum ens, materiam primam, substantias materiales non mediantibus accidentibus, animam intellectivam, intellectum et voluntatem. Atqui plura miracula necessario et evidenter important hujusmodi immutationes. Ergo metaphysice certum est hæc miracula a solo Deo produci posse » (1).

**Prob. maj. :** a) *Solus Deus potest producere ens in quantum est ens* ; nam producere ens in quantum ens est illud efficere ex nullo præsupposito seu ex nihilo : est nempe illud creare. Atqui Deus solus potest creare : 1) Esse enim est *universalissimus* effectus, ergo debet esse « proprius effectus primæ et universalissimæ causæ, quæ est Deus » ; 2) Eo major virtus requiritur in agente, quo minor est potentia in subjecto ad actum recipiendum. Atqui in creatione *nullum* est *subjectum* præsuppositum, ac proinde nulla potentia passiva ad actum. Ergo *maximum* virtutis requiritur in creante, virtus nempe infinita, quæ certo convenire nonquit creaturæ (2).

Quinimo nulla creatura potest esse causa etiam instrumentalis creationis. Causa enim instrumentalis non participat actionem causæ principalis, nisi in quantum per aliquid sibi proprium dispositive operatur ad effectum principalis agentis. Atqui nulla creatura potest operari dispositive et instrumentaliter ad hunc effectum (creationis), cum creatio non sit ex aliquo præsupposito quod possit disponi per actionem instrumentalis agentis (3).

Consequenter Deus solus potest *immutare ens in quantum ens*, eo magis quia « quodlibet agens creatum est determinatum (finitum) in suo actu, cum sit determinati generis et speciei ; et ideo cujuslibet agentis actio fertur super aliquem determinatum effectum, et non se extendit ad totam naturam entis » (4).

(1) Garrigou-Lagrange, p. 71. Ceterum ad dignoscenda, in praxi, etiam hæc miracula, multum prodesse valent circumstantiæ morales et religiosas, de quibus infra, n. 130.

(2) 1, q. 45, a. 5, 0 et ad 3 ; *De Pot.*, q. 3, a. 4.

(3) 1, q. 45, a. 5, 0 ; *De Deo creante*, n. 250.

(4) 3, q. 75, a. 4.

b) *Solus Deus potest producere materiam primam.* Materia enim non potest produci nisi per creationem, scilicet ex nullo presupposito subjecto; quia ipsa est primum subjectum omnium transmutationum naturalium. Cf. 1, q. 44, a. 2.

Consequenter: 1) Solus Deus potest *immediate* seu *ab intus immutare* materiam primam, illam nempe movere ad formam, quæ nil aliud est quam actus materiae; agentia autem creata materiam immutare non possunt nisi ab exteriori, mediantibus nempe alterationibus accidentalibus et motibus localibus. Cf. 1, q. 105, a. 1; q. 110, a. 2. — 2) Solus Deus potest *producere immediate* substantias materiales, educendo scilicet *immediate* formas substantiales e materia; proinde solus etiam potest *immediate* seu *ab intus immutare* substantias materiales, v. g. immediate immutare substantiam aquæ in substantiam vini.

c) *Solus Deus potest immediate producere substantiam animæ intellectivæ.* tum quia solus potest immediate, non mediantibus accidentibus, agere in substantias inferiores, tum præsertim quia anima est substantia spiritualis et ideo non potest aliter fieri nisi a Deo per creationem (1). — Consequenter solus Deus potest animam *immediate immutare*, v. g. illam de novo substantialiter conjungere corpori per resurrectionem.

d) *Solus Deus potest immediate, ab intrinseco, movere intellectum et voluntatem.* Ordo enim agentium debet correspondere ordini finium. Atqui objectum intellectus et voluntatis est quid absolute universale, videlicet verum universale et bonum universale. Ergo intellectus et voluntas non possunt ab intrinseco moveri nisi ab agente universali, a Deo nempe, qui est simul primum intelligens et primum volens (2).

Istæ motiones, si *extraordinariæ sunt*, ad apologeticam vere pertinere possunt, non quidem ut miracula ordinis physici, sed ut miracula ordinis intellectualis (prophetiæ per species intelligibiles intellectui immediate infusas) et ordinis moralis (conversiones miraculosæ). Merito igitur hic inter facta Dei omnino propria recensentur.

(1) Cf. *De Deo creante*, de origine animæ humanæ.

(2) 1, q. 105, a. 3 et 4.

**129. Prob. min. :** Atqui plura miracula important immediatas immutationes entis aut materiæ, aut substantiarum, aut animæ, etc.

a) *Coexistenlia duorum corporum in eodem loco.* — Ita Christus, post resurrectionem suam, in cœnaculum intravit januis clausis (Joan., xx, 26). Duo enim corpora non possunt remanere duo et tamen esse in eodem loco, nisi utrumque servet suum esse distinctum et suam materiam. Sed distinctio substantialis in esse et in materia *naturaliter* exigit distinctionem situs et loci. Ergo non nisi virtute ejus, qui immediatam habet potestatem in materiam et in esse, fieri potest quod unum corpus servet esse distinctum ab altero, sine loco proprio, seu quod dua corpora sint simul in eodem loco (1).

b) *Resurrectio.* — Nulla res habet potestatem supra suum esse : omnis enim rei virtus ab essentia ejus fluit vel essentiam præsupponit. Atqui anima *per suum esse* unitur corpori ut forma (2). Ergo nec est in potestate ejus, ut ab unionem corporis se absolvat, nec est in potestate ejus quod uniatur corpori secundum esse ut forma.

Quinimo nulla alia creatura, etiam angelica, valet unionem substantialem animæ cum corpore aut efficere aut dissolvere : id enim *proprium* est *soli* Dei, quia solus Deus est causa ipsius esse animæ, solusque adest intra (cujusvis) rei essentiam ut dans esse rei et operans in re (3). Sed resurrectio nil aliud est quam unio *substantialis immediata* et *instantanea* animæ separatæ cum materia cadaveris, ita ut, per informationem animæ, corpus mortuum *subito* de novo fiat vivum, triplici vita vegetativa, sensitiva et intellectiva. Ergo resurrectio non potest produci nisi a Deo, qui solus potestatem *immediatam* habet in *materiam* et in *esse substantiale* animæ.

*Confirmatur :* Quævis creatura agere non valet in corpus nisi mediante motu locali (4). Atqui per motum localem : 1) Anima, ut patet, nequit uniri corpori substantialiter, sed tantum *ul motor* mobili ; 2) Nil produci potest nisi id quod

(1) In *Supp.* 3 p., q. 83, a. 3, 0.

(2) *De Deo creante*, ubi de anima, immediata corporis forma.

(3) *De Pot.*, q. 6, a. 7, ad 4 et ad 14 ; cf. *Supp.* 3, q. 75, a. 3.

(4) *De Deo creante*, ubi de potentia naturali angelorum.

*jam est in potentia* entis in quo motus recipitur. Ergo cadaver, quantocumque motu locali moveatur, ex hoc vitam accipere nequit, cum in eo desit omne vitæ principium ; 3) Id quod est in potentia entis recipientis motum non potest reduci in actum nisi *successive* ; hoc est enim de natura motus localis. Ergo resurrectio, quæ est unio *substantialis* et *instantanea* animæ cum materia cadaveris, nullatenus fieri potest a creatura.

Quod de resurrectione dicitur, *proportionaliter* dicendum est de *illuminatione cæci nati*. Cæcitas enim hæc congenitalis est quasi mors partialis, mors alicujus organi, et ideo illuminatio cæci nati est quasi resurrectio partialis.

c) *Conversio subita aquæ in vinum*. — *Immediate* et *in instanti* immutare aquam in vinum idem est ac *immediate* et *in instanti* educere formam vini e potentia materiæ. Atqui id effici nequit ab agentibus creatis, quæ nonnisi *successive* et *paulatim*, mediantibus alterationibus accidentalibus, operantur in subjectum præjacens et illud transformant, sed a Deo tantum, qui solus habet potestatem *immediatam* in materiam et eam *ab intus* movere valet ad formam.

*Aliis verbis* : Creatura nequit efficere nisi id quod est in potentia *naturali* subjecti præjacentis. Atqui conversio aquæ in vinum est quidem in potentia naturali subjecti, quantum ad *substantiam* facti : natura enim potest convertere aquam in vinum sed « per digestionem et maturationem uvæ ; ratione autem *modi* quo fit in præsentī, *subito* nempe et *immediate*, est tantum in potentia ejus *obedientiali*, et sic a Deo solo fieri potest » (1).

d) *Multiplicatio panum*. — Hæc multiplicatio fit vel per creationem et ita a solo Deo effici potest, vel per subitam conversionem formalem, quatenus forma panis educitur *immediate* et *in instanti* ex subjecto aliquo præjacente, eadem remanente materia, et sic iterum a Deo soli fieri potest, qui solus habet potestatem *immediatam* in materiam.

**130. 2º Quoad alia miracula.** — Oportet ostendere ea superare vires totius naturæ etiam spiritualis. Jamvero :

a) *Quædam facta certo superant vires naturæ corporalis* et

(1) *Cont. Gentes*, l. 3, c. 102, n. 4 et 5 ; In 2 Sent., dist. 18, q. 1, a. 3, ad 4.



*imaginationis.* — 1) Facile constat quandoque facta aliqua excedere *omnes vires agentium corporalium* et ipsius *imaginationis*, tum quia adest evidens *disproportio* inter facta ipsa et has vires, v. g. cæci sanatio cum luto, leprosi mundatio solo imperio voluntatis; tum quia hæc facta non producuntur secundum *modum agendi* virium corporalium: *leges* enim naturæ omnino constantes sunt, siquidem *ad unum* determinantur, et eædem causæ in iisdem circumstantiis semper eosdem produciunt effectus et quidem lente et successive, dum, in his casibus extraordinariis, iisdem causis in iisdem circumstantiis agentibus, effectus tamen omnino *diversi* et modo *irregulari* producuntur, sæpeque *in instanti* (1).

2) *Imaginatio* (2) multa quidem valet in morbis nervosis, non tamen in omnibus, v. g. in neurastenia hereditaria, in hypocondria inveterata; effectus autem sæpe non permanent, neque semper obtinentur, præsertim quando concomitanter adest læsio organica. Nihil autem valet imaginatio, saltem si agatur de curatione vera et perfecta, in morbis proprie organicis: potest quidem aliquando, et aliquo tempore, retardare evolutionem morbidam; illam autem absolute prohibere nequit; a fortiori impotens est in instanti organa denuo instaurare. Atqui, etiam contra fidem ægrotorum, miracula patrantur, et morbi organici cujuscumque generis etiam insanabiles, plane percurantur, subita et stabili sanatione. Ergo.

b) *Quædam facta superare omnes vires etiam naturæ spiritalis* quandoque certo constat. — Ut certo constet aliquem effectum mirabilem excedere vires etiam *omnium agentium spiritalium*, oportet attente considerare, præter ipsam operis naturam, ejus circumstantias physicas et morales.

(1) De Tonquédec, *Introduction à l'étude du merveilleux...*, p. 219 sq.; p. 230 sq.; Le Bec, *Preuves médicales du miracle*, p. 27 sq.; Van Hove, p. 376-379.

(2) Bertrin, *Histoire critique des événements de Lourdes*, p. 173-125, 556-568; *Un miracle d'aujourd'hui*; in *Dict. Apol.*, Lourdes (le fait de); Boissarie, *Lourdes* (Histoire médicale); A. Deschamps, *Un miracle contemporain* (Science et Religion); *Le cas Pierre de Ruder*; Marchand, *Les faits de Lourdes*, 3 vol., Paris, 1923, 1924, 1926; Van der Elst, *Vraies et fausses guérisons miraculeuses*, Paris, Beauchesne, 1924.

1) *Circumstantiæ physicae*, ex quibus affirmari possit sanationes extraordinarias et alios similes effectus esse supernaturales, sic enumerantur a Benedicto XIV (1) : « opus est, 1<sup>o</sup> ut morbus sit gravis et curatu vel impossibilis vel difficilis, 2<sup>o</sup> non sit in ultima parte status, ita ut paulo post declinare debeat, 3<sup>o</sup> non fuerint adhibita medicamenta, vel adhibita non profuerint, 4<sup>o</sup> ut sanatio sit subita, 5<sup>o</sup> ut sit perfecta, 6<sup>o</sup> ut nulla notabilis evacuatio aut crisis præcedat, 7<sup>o</sup> ut morbus sublatus non redeat ».

2) *Circumstantiæ morales*, ex quibus discerni possunt vera miracula a prodigiis diabolicis, in hoc versu enumerantur : Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

*Argumentum* : Si nec in fine (2), nec in agente, nec in mediis, nec in conditionibus, nec in effectibus operis, ullum invenitur leve, ridiculum, inhonestum, turpe, violentum, impium, superbum, falsum aut aliud hujusmodi, sed e contra nihil nisi decens, grave, modestum, pium, religiosum et sanctum præ se fert istud opus, certo certius diabolicum esse nequit. Inde apparet miraculum evidenter haberi, si *simul* adsint hæc signa (3). — A fortiori idem dicendum est, si agens, *eximia* sanctitate præditus, nonnisi post invocationem Dei piam et sanctam, opus mirabile producit ad confirmandam doctrinam, quam revelatam affirmat et omnibus necessariam, et si religio ipsa miros habet fructus ad eversionem regni diaboli, ad mores reformatos, ad cultum veri Dei augendum, etc. Sæcus enim vel Deus miraculum permetteret in favorem erroris et mali, et sequeretur error invincibilis in re maximi momenti, in negotio nempe salutis, vel diabolus ipse in perniciem sui ageret. Atqui neutrum admitti potest. Ergo.

Hinc, licet non semper facile sit discernere verum mira-

(1) De Beat. servorum Dei, l. IV, p. 1, c. 8; De Poulpiquet, *L'objet intégral...*, p. 94 sq.; Van der Elst, in *Dict. Apol.*, art. Guérisons miraculeuses, t. II, col. 419 sq.; Van Hove, *op. cit.*, p. 304-309; O. Leroy, *La lévitation*, 3<sup>e</sup> p<sup>le</sup>.

(2) Ad circumstantiam *finis* præcipue attendendum est, ut clarius patebit ex doctrina de vi probativa miraculi. Cf. 1-2, q. 7, a. 3, a. 4.

(3) Dixi : si *simul* adsint. Nam, ut recte animadvertit P. de Poulpiquet : « C'est ici le cas ou jamais d'appliquer le principe : bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu. » *L'objet intégral...*, p. 116.

culum a præstigio diaboli; licet, *per accidens*, quandoque requiratur auxilium supernaturale ad discernendam fallaciam, propter multitudinem et magnitudinem prodigiorum, v. g. in tempore Antichristi, sub fine mundi (1); omnino tenendum est Deum, bonum et sanctum, nunquam permittere ut homines bonæ voluntatis invincibiliter decipiantur in rebus ad salutem necessariis. Eo sensu **S. Thomas**: « tempore Antichristi... (diabolo) multa facere permittentur quæ modo non permittuntur; unde et operabitur multa ad eorum seductionem qui hoc meruerunt, non acquiescendo veritati » (2).

**131. N. B. — Facile secernuntur miracula a factis hypnotismi, magiæ et spiritismi.**

A) *Hypnotismus* (3) non solum nihil proficit in læsionibus organicis, imo in multis morbis nervosis; sed quamdam *proportionem* semper supponit inter causam et effectum: media enim adhibentur varia secundum morbos, juxta leges determinatas applicantur et eodem modo semper operantur. Atqui in miraculis nihil hujusmodi, ut vidimus. Preces et sanctitas sunt *media ordinaria* quibus a Deo postulantur, sed *nec semper* producantur, *nec necessario*; morbi identici, modo lente et quasi gradatim, modo in instanti, modo nullatenus sanantur, ita ut miracula nunquam certo prænuntiari possint, sed tantum sperari a Deo, ad ejus beneplacitum. Ergo hypnoticæ suggestioni nequaquam tribui possunt miracula, quæ alias, non in sola fere Lapurdi civitate a solis catholicis tam frequenter obtinerentur.

B) Sub *magiæ* nomine intelligimus omnia prodigia cujuscumque generis, quæ per nullas vires corporales et per nulla artificia humana explicari possunt, sed ope diaboli certo efficiuntur. Ita omnes divinationis species, varia genera maleficiorum, imo magnetismus, hypnotismus et spiritismus, in quantum de interventu diaboli constiterit.

**1º Facta.** — Dari talia facta, auxilio malorum spirituum

(1) Garrigou-Lagrange, *De Revel.*, t. II, p. 99; *Cont. Gentes*, l. III, c. 154.

(2) *De Pot.*, q. 6, a. 5, ad ult.

(3) Hic agitur de hypnotismo scientifico, absque dæmonis interventu; Van der Elst, in *Dict. Apol.*, art. Suggestion.

producta, constat : a) *Ex Scriptura*, quæ plura refert : 1) *diabolica commercia*, eaque absolute prohibet (1) ; 2) *facta magica*, v. g. de magis ægyptiacis, de Simone mago, de Elyma, de puella pythonissa (2) ; 3) *possessiones diabolicas* (3), seu actiones quibus dæmones corpus hominis *quasi occupant* et inhabitant, ejusque membra et sensus *quasi ab intrinseco* movent, etiam contra ejus voluntatem, quandoque etiam ad effectus qui vires humanas transcendunt. — b) *Ex praxi Ecclesiæ*, quæ, jam ab initio, de prodigiis falsorum prophetarum præmonuit (4) ; et in conciliis aut in decretis multa statuit de magia ac de obsessis ; jamque ab initio etiam peculiarem instituit ordinem Exorcistarum et formulas liturgicas solemnes ad abigendos dæmones (5) ; denique, ne facile et temere possessiones credantur facta quæ eas tantum imitantur, signa possessionis indicavit : « ignota lingua loqui pluribus verbis vel loquentem intelligere ; distantia et occulta patefacere, vires supra ætatis seu conditionis naturam ostendere et id genus alia » (6).

**2º Explicatio.** — *Plurima* quidem facta spiritismi et magnetismi sunt mere *fabulæ* aut *fraudes*, ut nuperrime ostensum est (7). Inter alia vero, quæ vera supponimus, quædam non excedunt vires imaginationis et suggestionis, uti modo monuimus, v. g. quædam sanationes præsertim mulierum et personarum debilium, quædam attractiones et elevationes corporum.

At nonnulla vires corporales et humanas *certo* superant, ut prædicere futura contingentia, oqui variis linguis ignotis,

(1) I Reg., xxviii, 8 sq., iv Reg., i, 2, etc.

(2) Exod., vii, 11 ; viii, 7 ; Act. viii, 9-11 ; xiii, 8 ; xvi, 16-18.

(3) Marc., i, 23 sq. ; v, 9 sq. ; Matth. xii, 22 sq. ; xv, 22 sq., etc. ; Act. v, 16 ; viii, 6-7 ; xix, 12 sq.

(4) 2 Thess., ii, 9.

(5) Conc. Eliber. ; 4 Carthag. ; Arausic., i ; Denzinger, 1653-1654 ; A. A. S., a. 1899, p. 1025.

(6) *Rit. Rom.*, de exorcis. obsess.

(7) Ex quindecim experientis scientificis, in Facultate Parisiensi habitis, a 20 Mart. ad 23 jun. 1922, coram aliquibus viris doctis, ad rem penitus cognoscendam, specialiter electis, constat *materialisationes* spirituum seu, ut aiunt, corpus astrale materializatum, ectoplasma, non existere. Cf. *Congrès international de recherches psychiques*, Paris, Institut Métapsychique international, 1928, passim ; O. Leroy, *La lévitation*, Paris, Valois, 1928.



disserere de rebus difficillimis et arcanis. Hæc enim phænomena causam requirunt *intelligentem*. Atqui hæc causa : 1) neque est *homo* qui manifeste incapax est multorum ex iis portentis ; 2) neque est *Deus* : repugnat enim et dedecet Deum, sive per se, sive per angelos bonos, sive per animas defunctorum, mira patrare ad nutum cujuslibet histrionis, aut præsertim, ut sæpe accidit, responsa edere levia, ridicula, absurda, ad solam curiositatem pascendam ; imo sæpe inhonesta, irreligiosa et impia. Remanet ideo ut hæc causa sit *spiritus malus*.

**132. Confirmatur** (1). — Hanc solutionem admittere nolentes, Spiritistæ omnia phænomena explicare conantur aut per vires occultas animæ humanæ (theoria animismi) aut per metempsychosim. Sed frustra : istæ enim explicationes aut falsæ sunt aut saltem vanæ et illusoriæ.

a) *Theoria Animismi* : Vires enim animæ latentes, si quæ existant, certo impares sunt ad explicanda multa ex prædictis phænomenis.

b) *Theoria Metempsychosis* : Nam : 1) Metaphysice repugnat animam unius hominis ingredi aliud corpus quam corpus hujusce hominis, quippe non individuatur nisi per ordinem ad hoc determinatum corpus (2). 2) Si daretur metempsychosis, anima servaret quamdam saltem memoriam prioris status et priorum migrationum ! 3) Falso asserunt animam uniri corpori humano materiali et ponderabili, mediante quodam alio corpore aereo et subtili, quod servat post mortem et quo ideo manifestari potest. Anima enim est *immediate* forma substantialis corporis ponderabilis, quod est unicum corpus humanum et a quo, instanti mortis, separatur (3). 4) Insuper si animæ defunctorum possent, ut falso contendunt Spiritistæ, ad nutum hominum evocari et sensibiliter apparere, quare animæ illæ non manifestentur nisi Spiritistis aut personis determinatis, quæ *medium*

(1) Mainage, *La religion spirite*, Beauchesne, præsertim, p. 100 sq. ; Roure, *Le merveilleux spirite*, Beauchesne, præsertim, c. 5, 6, 12 ; *Le Spiritisme d'aujourd'hui et d'hier* ; Au pays de l'occultisme, ibid. ; in *Dict. Apol.*, art. Spiritisme ; Girard, in *Revue Apologetique*, 1 maii 1923, p. 129 sq. ; P. Heuzé, *Les morts vivent-ils*, Paris, 1921 ; *L'ectoplasme*, Paris, 1922 ; *Où en est la Métapsychique*, Paris, 1926 ; R. Guénon, *L'erreur spirite*, 1923 ; De Heredia, S. J., *Spiritism and Common Sense*, New-York, 1922 ; R. Hedde, in *Dict. théol.*, art. *Métempsycose*.

(2) C. Gentes, c. 73.

(3) De Deo creante, ubi de anima, forma corporis humani ; Garrigou-Lagrange, p. 91.



vocantur ? quare, semper in secreto et in cæca obscuritate appareant ? quare sæpe sæpius contra dogmata catholica imo contra ipsam religionem naturalem blasphema proferant ?

c) Denique contra systemata Spiritistarum provocare possumus ad ipsius Ecclesiæ damnationes, inter quas sit : 1) *Decretum S. Officii*, 24 April. 1917 : « An liceat per Medium, ut vocant, vel sine Medio, adhibito vel non hypnotismo, locutionibus aut manifestationibus spiritisticis quibuscumque adsistere, etiam speciem honestatis vel pietatis præ se ferentibus, sive interrogando animas aut spiritus, sive audiendo responsa, sive tantum adspiciendo, etiam cum protestatione tacita vel expressa, nullam cum malignis spiritibus partem se habere velle ? » — « Negative in omnibus (1). » — 2) *Decretum S. Officii*, 16 Jul. 1919, damnans *modernam Theosophiam*, valde cum Spiritismo affinem : « An doctrinæ, quas hodie theosophicas dicunt, componi possint cum doctrina catholica ; ideoque an liceat nomen dare societatibus theosophicis, earum conventibus interesse, ipsarumque libros, ephemerides, diaria, scripta legere ? » — « Negative in omnibus (2). »

#### IV. — DE VI PROBATIVA MIRACULI

**133.** Equidem miracula fieri possunt ad hominum eruditionem, ad demonstrationem sanctitatis alicujus thaumaturgi (3), ad hominum utilitatem, puta ad sanitatem corporalem conferendam (4) ; sed reapse finis eorum *proportionalis et sufficiens* est manifestatio *veritatis salutaris*. Hinc **S. Thomas** : « ordo naturæ prætermittitur propter fidei confirmationem », « propter ordinem gratiæ » (5), « ad manifestandam divinitatem » Christi (6), « propter aliquid quod pertinet ad gratiam vel gloriam », « ad gratiæ ostensionem propter quam *solam* fiunt miracula » (7). Quare, si qui sint alii fines miraculi, ad hunc finem supernaturalem ceteri ultimo ordinantur : « finis exterioris curationis, per Christum factæ, est *curalio animæ* » et generatim miracula quæ fiunt aut ad salutem corporum

(1) *Acta Apost. Sedis*, vol. 9, p. 268 ; cf. *A. A. S.*, a. 1899, p. 1025 ; **Pius IX**, ex *Encycl. S. Off.*, 4 Aug. 1856, **Denzinger**, 1653-1654.

(2) *A. A. S.*, vol. 11, p. 317 ; cf. **L. de Grandmaison**, in *Dict. Apol.*, art. *Théosophie*.

(3) 2-2, q. 97, a. 2, q. 178, a. 2. — (4) 2-2, q. 178, a. 1, ad 4, a. 2.

(5) 1, q. 112, a. 2. — (6) 3, q. 43. — (7) *De Ver.*, q. 9, a. 2 ; *De Pot.*, q. 6, a. 2, ad 5.

aut ad solam divinæ potestatis manifestationem, ulterius ad divinam confirmandam revelationem proficiunt (1).

Igitur, cum de facto finis saltem ultimus miraculi sit manifestatio aut confirmatio veritatis supernaturalis, statim proponitur quæstio de vi probativa miraculi : nimirum *num et quatenus* miraculum certo demonstret *originem divinam* religionis in cuius favorem producitur ?

**1º Argumentum.** — Doctrina, in cuius confirmationem editur miraculum, *necessario* est vera. Etenim Deus summe verax, infinite sanctus et bonus, errorem attestari nequit et ad falsum homines inducere. Atqui, cum miraculum sit sigillum Dei *absolute* proprium, si doctrina, in cuius confirmationem patrantur miracula, esset falsa, Deus ipse errorem attestaretur et invincibiliter deciperet aut decipi permetteret homines in re ad salutem necessaria (2). Ergo.

**2º Conditio requisita.** — Ut miraculum aliquod sit certissimum revelationis signum, *absolute* requiritur ut *certo* constet illud factum esse in confirmationem religionis determinatæ, quæ ut revelata perhibetur : deficiente enim omni connexionem inter miraculum et religionem, miraculum quidem esset inventus extraordinarius Dei, non autem sigillum Dei doctrinæ appositum.

At hæc connexio potest esse *implicita* aut *explicita* (3). — *a) Implicita* est, si ex circumstantiis evidens est miraculum factum esse in confirmationem doctrinæ jam propositæ tanquam a Deo revelatæ. — *b) Explicita* autem est : 1) *directa*, si thaumaturgus ipse affirmat, aut expressis verbis, aut æquivalenter, nempe per suum agendi modum, se facturum miraculum ut ostendatur origo divina talis religionis ; 2) *indirecta*, si quis, legatum divinum sese declarans, ad miracula antea a se patrata aut nunc in ejus gratiam facta provocat, tanquam ad argumentum suæ divinæ legationis : tunc enim

(1) 3, q. 44, a. 3, ad 3 ; 1-2, q. 111, a. 4. Cf. Van Hove, *op. cit.*, p. 127-137 ; De Tonquédec, *Introduction à l'étude du merveilleux...*, p. 218 sq. ; L. de Grandmaison, *Jésus-Christ, sa personne...*, t. II, p. 240 sq.

(2) 1-2, q. 110, a. 4 ; 2-2, q. 5, a. 2 ; 3, q. 43, a. 1 ; *Cont. Gentes*, l. III, c. 154 ; *De Pot.*, q. 6, a. 5, a. 9 ; *In Joan.*, cap. 9, lect. 3, etc.

(3) Garrigou-Lagrange, *De Revel.*, t. II, p. 104 ; De Poulpiquet, *Le miracle et ses suppléances*, c. 3, p. 220 sq.

miraculum, directe probando divinam legati missionem, *indirecte* ostendit originem divinam doctrinæ quam legatus prædicat.

**134. Conclusio.** — a) Cum igitur doctrina, quæ certo vel unico miraculo proprie dicto comprobetur, nequeat esse nisi vera et divina, quæcumque alia doctrina huic opposita necessario falsa habenda est ; et mirabilia, quantacumque sint, quæ in favorem ejus doctrinæ patrentur, miracula esse proisus impossibile est.

Igitur, si Deus aliquando permittat signa produci a ministris hæreticis, schismaticis, etc., sine dubio « a malis, qui falsam doctrinam enuntiant, nunquam fiunt *vera miracula ad confirmationem suæ doctrinæ*, quamvis quandoque fieri possint ad commendationem nominis Christi quod invocant, et in virtute sacramentorum quæ exhibent. » [2-2, q. 178, a. 2, ad. 3.]

Ita forte Deus fecit miracula, per *Joannem Serguief de Cronstadt*, ad præsentiam Christi in Eucharistia demonstrandam, aut per *Sundar Singh* ad conversionem Indorum vel per monachum *Seraphinum de Sarov* ut Ruthenos ad verum Christianismum revocaret (1).

b) Aliunde certum est prodigia (2) quæ *in favorem falsæ religionis* facta asseruntur, vel historica non esse, ita quædam Vespasiani, Mahumetis et Apollonii Tyanci ; vel absona esse, ridicula, puerilia, inhonesta, indigna, contradictoria, ita quædam Budhæ, diaconi Pâris, multaque magiæ et spiritismi ; vel naturaliter explicari, vel fraude, suggestionem aut diaboli virtute produci, ita acta Esculapii, fakirorum et spiritistarum.

**135. Objicitur.** — 1) Doctrina miraculis probatur et miracula ex doctrina discernuntur, quod est circulus vitiosus.

**R.** 1) Nullus est circulus si indoles doctrinæ, *ratione* cognita, *aliqua*lter inservit ad cognoscendam supernaturalitatem miraculi, et si miraculum non assumitur in argumentum doctrinæ

(1) **De Grandmalson**, in *Recherches de science religieuse*, jan., apr. 1922, p. 1-29 ; **Ami du Clergé**, 1924, p. 165 sq.

(2) **Pesch**, p. 204-209 ; **Gondal**, p. 161-180 ; **Monsabré**, *op. cit.*, 25<sup>e</sup> conf.

nisi jam de illius veritate certo constet aliter ac per doctrinam. 2) Insuper non est paritas completa instituenda inter doctrinam et miraculum in ratione argumenti. Miraculum enim verum *positive* ostendit originem divinam doctrinæ in cuius favorem patrat; doctrina autem nonnisi *negative* arguit veritatem miraculi, nam si doctrina evidenter falsa apprime demonstrat divina non esse prodigia quæ in ejus confirmationem proponuntur; ex doctrinæ veritate non sequitur vera esse talia facta.

2) Quare Deus jam non operatur miracula, si vere argumentum sunt tam maximum et efficacissimum veritatis?

R. Etiam nunc non desunt miracula a sanctis in secreto patrata, aut palam ante oculos omnium facta, v. g. Lapurdi. Sed primordiis christianismi, necessaria ad fidem in animas plantandam et ad originem divinam religionis novæ certo probandam, miracula non adeo necessaria videntur hodie, cum (1) « Ecclesia per se ipsa, ob suam nempe admirabilem propagationem, eximiam sanctitatem et inexhaustam in omnibus bonis fecunditatem, ob catholicam unitatem, invictamque stabilitatem, magnum quoddam et perpetuum est motivum credibilitatis et divinæ suæ legationis testimonium irrefragabile. Quo fit, ut ipsa velutisignum levatum in nationes, et ad se invitet qui nondum crediderunt, et filios suos certiores faciat firmissimo niti fundamento fidem quam profitentur » (2).

## ART. II

### De Prophetiis

Pauca dicemus: 1) de *notione* prophetiæ; 2) de ejus *possibilitate*; 3) de ejus *cognoscibilitate*; 4) de ejus *vi probativa* (3).

(1) *Vat.*, Sess. III, cap. 3 de Fide, **Denzinger**, n. 1794.

(2) Quod jam animadvertibat *Augustinus*: « Cur, inquit, nunc illa miracula quæ prædicatis facta esse, non fiunt? Possem quidem dicere, necessaria fuisse, priusquam crederet mundus, ad hoc ut crederet mundus. Quisquis adhuc prodigia ut credat inquit, magnum est ipse prodigium, qui mundo credente non credit. Verum hoc ideo dicunt, ut nec tunc illa miracula facta fuisse credantur. » *De civitate Dei*, lib. 22, cap. VIII, n. 1, apud **Rouet de Journal**: *Enchiridion patristicum*, n° 1784; **Mon-sabré**, *op. cit.*, 26<sup>e</sup> conf., circa finem; **Mgr Pie**, *Instructions synodales*, 3<sup>e</sup>, XIII, p. 386 sq.; **Hurter**, n° 93.

(3) **Van den Oudenrijn**, *De prophetiæ charismate in populo israelitico libri quattuor*, Romæ, Belfani, 1926.

## I. — DE NOTIONE PROPHETIÆ

136. 1<sup>o</sup> Quoad nomen.

Vox propheta, græce προφήτης, in versione LXX correspondet generatim vocabulo hebraico nābî et significat interpretem, qui, nomine Dei, loquitur hominibus (Exod., IV, 15 ; VII, 1 sq.) ; quandoque etiam correspondet vocabulis rōē, hōzē, quæ idem sonant ac *videns* et designant eos qui visione divina gaudent.

Hinc prophetia, vi et usu nominis, *prædicationem* dicit simul ac *prædictionem* (1).

Apud Paganos, prophetia dicebatur quæcumque scientia vel interpretatio arcanorum et occultorum. Apud *Scripturam*, prophetia vocatur quævis exhortatio moralis, quæcumque prædicatio de divinis, quivis cantus laudum aut benedictionum religiosus ; *strictiore tamen sensu*, designat cognitionem et manifestationem rerum occultarum, sive præsentium sed longe distantium, sive præteritarum et in oblivionem adductarum, sive futurarum, necnon et manifestationem secretorum cordium.

2<sup>o</sup> Quoad rem.

Prophetia, sensu proprio, idem dicit ac *valicinium*. Porro vaticinium (a vates : futurum videns), est in genere *omnis cognitio fuluri a naturali cognitione remoli* ; *strictè* autem definitur : *certa prædictio fuluri eventus qui ex causis naturalibus præsciri nequit*.

1) *Prædictio*. — Scilicet manifestatio rei ante eventum cujus ergo cognitio præhabetur.

2) *Certa*. — Ut distinguatur tum a conjectura, qua, cum majori minorive probabilitate, quandoque futura prævidere possunt peritiores, tum a divinatione spirituum, quæ circa contingentia futura semper fallibilis est.

3) *Fuluri eventus*. — Ut secernatur a manifestatione occul-

(1) A. Condamin, in *Dict. Apol.*, art. Prophétisme israélite, col. 386 sq. ; cf. Van den Oudenrijn, *op. cit.*, p. 11-71 ; H. Junker, *Prophet und Schein* in Israel, Trier, 1927.



torum præsentium aut præteritorum : differt igitur a simplici revelatione, quæ versatur etiam circa res præteritas aut præsentes, cum ea tamen congruens in eo quod requirit lumen supernaturale intellectuale, ut adsit cognitio supra naturam.

4) *Qui...* — Scilicet futurum contingens *proprie* et *strictè* dictum, *liberum* nempe, quod ex natura sua *indifferens* est ad esse et ad non esse.

### Cognitio prophetica.

137. Cognitio prophetica duo importat : *acceptionem* seu *repræsentationem* rerum, quæ fit per aliquas species, et *judicium* de rebus repræsentatis, quod fit per « quoddam lumen intellectuale excedens lumen rationis ». Hoc quidem lumen propheticum non inest intellectui prophetæ per modum formæ permanentis, alias semper prophetæ adesset facultas prophetandi... (sed) per modum cujusdam passionis vel impressionis transeuntis (1).

a) *Repræsentatio* rerum potest fieri aut *sensui*, si aliquid externe percipitur, oculis vel auribus (ut Dan., v, 5 sq.), aut *imaginationi*, si nil externe percipitur, sed Deus phantasie vel immediate imprimit species novas, vel divinitus ordinat species jam a sensibus acceptas (ut Gen., xli, 1 sq., Jer., i, 11 sq., Act., x, 10 sq.) ; aut *intellectui*, si Deus immediate ipsi menti infundit species intelligibiles, sicut patet de his qui accipiunt scientiam vel sapientiam infusam, sicut Salomon et Apostoli.

b) *Judicium* autem de acceptis illud est quo propheta, per divinum influxum luminis intellectualis, 1) et scit se a Deo *moveri* ad aliquid annuntiandum ; 2) et intelligit, saltem *aliqua*liter, ea quæ prophetat. Donum enim prophetiæ debet perficere hominem humano modo. Atqui loqui sine intelligentia eorum quæ dicuntur non pertinet ad perfectionem humanam, sed est potius amentium et somniantium et aliquando usu rationis carentium.

Dixi : saltem *aliqua*liter, nam « quia mens prophetæ est

(1) 2-2, q. 171, a. 2.

instrumentum deficiens, etiam veri prophetæ non omnia cognoscunt quæ in eorum visis, aut verbis, aut etiam factis Spiritus Sanctus intendit. Quod si autem prædicens a Spiritu S. moveatur nec id sciat, « non est perfecta prophetia, sed quidam instinctus propheticus ».

Ut patet, iudicium de acceptis est pars principalior in prophetica cognitione, « quia iudicium est completivum cognitionis. Et ideo si cui fiat divinitus repræsentatio aliquarum rerum per similitudines imaginarias, ut Pharaoni (Gen., xli), et Nabuchodonosor (Dan., iv), aut etiam per similitudines corporales (ut Balthassar : Dan., v), non est talis censendus propheta, nisi illuminetur ejus mens ad judicandum... Erit autem propheta, si solummodo intellectus ejus illuminetur ad judicandum etiam ea quæ ab aliis imaginarie visa sunt, ut patet de Joseph, qui exposuit somnium Pharaonis. — Sed, sicut Augustinus dicit (De Gen. ad litt., 1, 12, c. 9) « maxime propheta est qui utroque præcellit, ut scilicet videat in spiritu corporalium rerum significativas similitudines, et eas vivacitate mentis intelligat » (1).

## II. — DE POSSIBILITATE PROPHETIÆ

**Vaticinium possibile est** [*Philosophice et theologicè certum*].

**138.** Si Deus *cognoscit* futura libera et ea *manifestare* potest hominibus. Atqui futura libera, perfecte novit Deus, et illa communicare potest hominibus. Ergo.

1) *Futura libera novit* (2). — 1) Deus est causa omnium universalissima et operatur per intellectum ; imo ejus esse est ejus intelligere. Quare quidquid, quocumque modo, a Deo procedit ut a causa prima (ergo etiam futurum contingens) necessario præexistit in ipso ejus intelligere et ab ipso præcognoscitur.

2) Insuper, cum Deus sit Actus purus, ejus scientia idem est cum ejus essentia, una nempe et simplicissima, simultanea, immutabilis et æterna, omnino independens et infallibilis. Sed si Deus non cognosceret ab æterno et infallibiliter omnia

(1) 2-2, q. 173, a. 2 et 3.

(2) 1, q. 14, a. 1, 4, 5, 6, 8, 11, 13 ; *De Deo uno*, de scientia Dei.

futura contingentia et libera. scientia ejus esset imperfecta, progressiva, mutabilis, a tempore pendens et a rebus ipsis, et ideo fallibilis, quæ omnia repugnant. Ergo.

2) *Manifestare potest.* — Uti dictum est ubi de possibilitate revelationis, cujus vaticinium non est nisi pars quædam specialis.

Quinimo prophetia maxime convenit *Deo*, quia ejus omni-scientiam manifestat et falsa dæmonum oracula confundit; *homini*, qui futura præcognoscere cupit ardentem; *revelationi*, cujus veritatem invicte demonstrat.

*Confirmatur thesis consensu populorum*, qui omnes oracula et vates habuerunt, ideoque possibilem credebant prophetiam.

**139. Objicitur :** 1) *Futurum non existit, ergo cognosci nequit.*

R. « Dei cognitio mensuratur æternitate sicut suum esse. Æternitas autem tota simul existens ambit totum tempus... Unde omnia quæ sunt in tempore, sunt ab æterno Deo præsentia, non solum ea ratione quod habet rationes rerum apud se præsentem (h. e. *intentionaliter* seu secundum esse cogniti)... sed quia ejus intuitus fertur ab æterno supra omnia, prout sunt in sua præsentialitate (h. e. *physice* seu secundum eorum esse reale. » Quare de omnibus contingentibus, etiam liberis, quia ea ut præsentia cognoscit, Deus habet scientiam omnino certam et infallibilem (1).

2) *Præscientia Dei incompatibilis est cum libertate humana* (2).

R. Prædictioni divinæ applicandum est quod dicitur de scientia Dei. Atqui scientia divina de futuro libero minime officit libertati hominis. Scientia quidem Dei est perfectissima, proinde res non possunt non evenire sicuti Deus eas evenire cognoscit. Inde vero minime sequitur omnia necessario evenire. Nam cum Deus « sit cognitor totius esse, cujus est principium, cognoscit unumquemque effectum non solum in se, sed etiam in ordine ad quaslibet suas causas proximas. Ordo autem contingentium ad suas proximas est ut *contingenter* ex iis proveniant. Cognoscit igitur Deus aliqua evenire et contingenter evenire. Sic igitur divinæ scientiæ certitudo et veritas rerum contingentiam non tollit. »

Insuper non est futurum « respectu divinæ scientiæ, quæ, in momento æternitatis existens, ad omnia *præsentialiter* se habet ». Quare omne futurum etiam contingens et liberum

(1) 1, q. 14, a. 13.

(2) Ottiger, n. 247 : Billot, *De Deo Uno*, p. 212 et 293.

debet dici a Deo cognitum, non ut futurum, sed « ut jam *in sua essentia visum* », « sicut *præsentialiter visum* ». Jamvero « quod jam est, non potest quantum ad illud instans non esse ». Hoc ideo sensu, sed hoc sensu tantum, futurum liberum quod Deus cognoscit, necessarium est esse (1). Nulla ergo necessitas rebus ipsis imponitur ex ipsa Dei scientia seu ex ipsa prophetia, sed futurum annuntiatur sicuti cognoscitur, necessario nempe aut libere futurum, quin ejus natura aut conditio ullo modo mutetur.

### III. — DE COGNOSCIBILITATE PROPHETIÆ

**140.** Tuto dignoscitur prophetia si historica ostenditur et divina. Porro ejus *historicitas* et *supernaturalitas* quandoque certo manifestari possunt. Ergo.

#### A. Vaticinia quandoque certo historice constare possunt.

De factis enim certiores fieri possumus vel per *experientiam* propriam vel per *testimonium*. Atqui vaticinium duo importat facta sensibilia, scilicet prædictionem et realisationem futuri. Ergo.

#### B. Vaticinia stricte dicta (2). vere supernaturalia sunt et divina ; ideoque ab oraculis naturæ aut diaboli certo distinguuntur.

a) *Divina sunt.* — Ille solus potest, *propria virtute*, prophetias edicere qui *infallibiliter* cognoscit futura libera. Atqui Deus solus ea infallibiliter cognoscit. Ergo.

Dixi : 1) *Propria virtute*, nam angeli boni possunt esse causa instrumentalis ad prophetiam faciendam, non secus ac ad miraculum patrandum.

2) *Infallibiliter*, nam angeli, sive boni sive mali, plura futura contingentia possunt *conjecturaliter* prævidere et prænuntiare ex hominum complexione, indole, moribus, etc.

*Prob. min.* : Futura contingentia libera pendent aut a sola

(1) *Cont. Gent.*, l. 4, c. 67, c. 68.

(2) De his solis loquimur, nempe de prophetiis absolutis, quæ soli Deo possibiles sunt, de prophetiis autem relativis quæ ab angelis etiam virtute propria fieri possunt, prorsus tacemus.

Dei libertate aut etiam a libertate humana. Atqui Deus *solus* : 1) infallibiliter novit futura quæ pendent a sua libertate, nam solus *naturaliter* cognoscit suam libertatem. 2) *Solus* etiam infallibiliter cognoscit futura quæ pendent a libertate humana, nam cum intelligere *solius* Dei sit ejus esse et *æternitate* mensuretur, *solus* Deus naturaliter et infallibiliter « videt *omnia* in sua æternitate, quæ, cum sit simplex, toti tempori adest et ipsum concludit... Angelicus autem intellectus et quilibet intellectus creatus deficit ab æternitate divina ; unde non potest ab aliquo intellectu creato (infallibiliter) cognosci futurum (liberum) ut est in suo esse » (1)

Idem dicendum de cognitione *secretorum cordium*, quæ reducitur ad prophetiam late dictam. Secreta enim cordium sunt actus humani qui a *sola voluntate* pendent. Ergo nonnisi Deo et ipsi voluntati innotescunt : nam voluntas illi soli subjacet et nota est, qui *intra* eam operatur, scilicet soli Deo, qui est voluntatis principium, objectum principale et ultimus finis (2).

b) *Ab oraculis diaboli distinguuntur*. — Dæmones (3) quidem multa naturaliter cognoscere et prædicere possunt quæ nos latent et quæ nobis fortasse videntur vaticinia ; attamen futura libera cum certitudine prævidere non possunt et prænuntiare. Nam :

1) Etiamsi non essent *physice* impotentes ad illa prædicendum quæ illorum intellectum excedunt, ea tamen de facto prænuntiare non possent : in omnibus enim actibus subsunt providentiæ divinæ quæ permittere nequit homines rectæ voluntatis infallibiliter in errorem induci ; porro, in casu, a malis spiritibus certo certius seducerentur. Ergo.

2) Si aliquando facta quædam libere futura annuntiare possunt *conjecturaliter*, quæ de facto eveniunt sicuti prædicta sunt, nullatenus possunt, cum certitudine et cum adjunctis

(1) 1, q. 14, a. 9 ; q. 57, a. 3.

(2) 1, q. 57, a. 4 ; *De angelis*, de cognitione angelorum.

(3) Vaticinia vera edere nequeunt ipsi angeli boni propria virtute, sed cum nonnisi voluntatem Dei implere in omnibus quærant, vaticinia relativa proferre non possunt nisi ad bonum hominis et ad Dei beneplacitum : impertinens igitur esset illos Deo opponere. Vide **Cyrille Labeyrie**, *op. cit.*, p. 87-90 ; **Dom Lefebvre**, p. 244 sq., 261 sq.



minute descriptis, annuntiare eventus futuros complexos, tempore remotos, qui hic et nunc in causis nequaquam sunt determinati, sed a libera hominis voluntate vel Dei absolute pendent.

3) Ex diaboli prædictionum notis statim earum origo manifestatur : *vanæ* sunt enim, *ridiculæ*, *amphibologicæ*, *conjecturales*, *inhonestæ* ; ipsi prædicentes sunt *superbi*, sibi placentes, *pravi*, etc.

Unde, sive ex natura, sive ex circumstantiis vaticiniorum, opera dæmonis a factis divinis tuto secerni possunt (1). A fortiori hominum conjecturæ facile dignoscuntur. Etiam si Deus utatur peccatoribus et malis ad vaticinandam, uti in Scriptura fertur de Balaam et Caipha, quos in instrumenta assumit prorsus cogit verum dicere, et aperte apparet vaticinium prolatum opus esse solius Dei (2).

Facilius constabit impletionem prophetiæ attribui non posse *casui* aut *necessitati* cuidam *naturali*, præsertim si res prædicta sit valde complexa, omnino incerta, non verisimilis, ut partus virgineus, aut miraculum a sola libertate divina pendens, ut Incarnatio, resurrectio Christi.

#### IV. — DE VI PROBATIVA PROPHETIÆ

**141.** Ad vim probativam prophetiæ demonstrandam sufficit breviter transcribere ea quæ diximus de miraculo.

**Argumentum.** — Deus nequit esse testis falsitatis. Atqui vaticinia stricte dicta sunt miracula ordinis intellectualis, ac proinde opus solius Dei, sigillum ejus proprium non minus ac miraculum ordinis physici. Ergo, si certo constat vaticinium fieri in confirmationem religionis quæ ut revelata perhibetur, exinde sequitur hanc religionem esse vere divinam.

Connexio autem inter vaticinium et religionem potest *explicite* aut *implicite* manifestari, uti monuimus de miraculo, n. 133.

(1) Cf. dicta de miraculi discernibilitate, n. 128-130.

(2) Sibyllas aut dæmones prænuntiasse adventum Messiæ non mirum est, cum ejusmodi eventus aperte in sacris litteris jamdiu præsignatus haberetur.

**142. Conclusio.** — Prophetia, etsi rudium captui accomodetur difficilior quam miraculum, cum ejus adimpletio e qua sola, *ordinarie* (1) saltem, ostenditur ejus veritas, sepe difficulter percipitur. luculentissimum tamen veritatis argumentum est religioni in cujus testimonium profertur, imo tutius et efficacius quam miraculum; *tutius* (2), quatenus simulari nullatenus potest prophetia stricte dicta, dum praeestigia, speciem miraculi prae se ferentia, operari valent mali spiritus, quibus incauti in errorem inducantur; *efficacius*, in quantum duplici de ratione divina est prophetia, nimirum ex futuri liberi praevisione et ex ejusdem adimpletione, quae soli Deo competunt.

Nil mirum igitur si vaticinium sit argumentum *firmissimum* et *ineluctabile* quo *Christus* (3) utitur ut Judæorum mentem flectat, ad quod assidue provocant *Apostoli* (4) ut Evangelii veritatem et missionis aperte ostendant, quod imprimis exercent *Patres* (5) et in quo fusius libentiusque commorantur, illud habentes ut præcipuam divinitatis notam, juxta istud *Origenis* (6): « propria enim divinitatis nota est res futuras ita prædicere, ut prædicendi ratio vires humanas superet, et ex eventu judicetur divinum Spiritum esse prædictionis auctorem ».

### ART. III

## De aliis factis divinis præter miracula et prophetias seu de miraculis ordinis moralis

**143.** Præter miracula (physica) et prophetias multa habentur quae divinitatem et veritatem religionis demonstrare va-

(1) *Ordinarie* : nam, ante ejus adimpletionem, prophetia divina non apparet et vi probativa non gaudet, nisi aliis signis confirmetur ejus origo supernaturalis, v. g. miraculis aut aliis prophetiis, quarum ipsa sit adimpletio.

(2) *Monsabré*, *op. cit.*, 20<sup>e</sup> conf.

(3) *Joan.*, v, 39, 46.

(4) *Act.*, II, 15-16, 25-36; III, 15-18, 24; XIII, 23-37.

(5) *Ignat. ad Philad.*, ad *Smyrn.*; *Just.*, *Apol.* I, 53; *Athenag.*, *Leg.* IX; *Theoph. Ant.*, ad *Autol.* I, 14; *Iren. Adv. hæres.*, lib. IV, c. 17, n<sup>o</sup> 5; *Apud Rouet de Journal*, n. 57, 61, 125, 163, 175, 232.

(6) *Cont. Cels.*, lib. VI, cap. 10, apud *Journal*, 530.

lent, videlicet omnia hæc quæ vires humanæ naturæ, aut ejus modum agendi consuetum, ita manifesto superant, ut nonnisi Deo adjuvante perfici aut perferri possint.

Hæc autem vocantur **facta divina** seu *miracula ordinis moralis* (1), quia præter ordinem seu leges naturæ moralis, *speciali Dei interventu*, producuntur. Inter quæ eminent (2) mirabilis religionis propagatio, eximia ejus sanctitas et inexhausta in omnibus bonis fecunditas, invicta stabilitas necnon et invincibilis cultorum et heroica fortitudo. De quibus tria breviter tractanda sunt : 1) eorum nempe *possibilitas* ; 2) *cognoscibilitas* ; 3) *vis probativa*.

### Possibilitas.

**144.** Possibilitas demonstratur ex omnipotentia et omni-  
scientia Dei, quæ miraculis et prophetiis non exhaustiuntur, sed diversimode etiam exerceri possunt in intellectum et voluntatem hominis, ita ut intelligere, velle et operari nonnulla valeat homo quæ naturæ soli impossibilia sunt.

### Cognoscibilitas.

**145.** Cognoscibilitas autem eorum invicte stabilitur, si historica sint et supernaturalia, scilicet vires naturæ humanæ et diabolicæ excedentia.

Porro : 1) eorum *existentia* facile ostenditur ex eo quod *sensibilia* sint, sive *per se*, ut religionis propagatio, sive *per effectus*, ut ejus fecunditas in instauratione morum. 2) Eorum vero *supernaturalitas* clare dignoscitur ex operis qualitate et variis circumstantiis, v. g. si nonnisi Deo tribui possit aut homini Dei virtute adjuto ; si Deo dignum sit ; si proportio evidens habeatur inter effectus et media naturalia adhibita.

Ut autem prudenter judicari possit factum aliquod certo superare *vires morales* hominis, ac proinde non posse explicari nisi speciali Dei auxilio, requiritur : 1) ut sit quid omni ex parte *honestum*, secus enim interventus specialis Dei a priori excluditur ; 2) ut in eo « *nulli homines a consuetis agendi*

(1) Ottiger, p. 272 ; Wilmers, *op. cit.*, n. 173 sq. ; Schouppe, *De religione christiana*, n. 327 sq.

(2) *Vatic.*, sess. III, cap. 3, de Fide, Denzinger-Banwart, 1794.

more recedant, vel ut unus idemque homo id *frequenter* faciat (nam leges morales pati possunt aliquas exceptiones in casibus particularibus). Hinc ut de veritate philosophica (supernaturalitate) miraculi moralis satis constet, generalim requiritur aliqua *multitudo casuum*, major vel minor pro ingentiori actus arduitate » (1).

### **Vis probativa.**

**146.** Vis probativa maxima quidem esse potest et splendidissima. Evidens est, statim ac certo constat Deum opus effecisse, aut auxilium agentibus præstitisse in confirmationem religionis instituendæ, servandæ aut ita porro.

### **Conclusio generalis.**

**147.** Si igitur præter miracula, indubiis prophetiis religio quædam investitur et exornatur, aperte vera habenda est et divina. A fortiori, si miraculis et prophetiis in ejus confirmationem connectuntur non pauca ex aliis divinis factis, de quibus modo locuti sumus. Tunc enim lux splendida, ex omnibus hujusmodi argumentis exorta, ita mirabiliter effulget, ut nec illusio nec deceptio usquam timenda sit hominibus bonæ fidei, sanæ mentis et rectæ voluntatis, alias in Deum ipsum error refundendus esset, ut jam animadvertibat *Richardus a S. Victore* : « Domine, si error est (quem credimus), te ipso decepti sumus : nam ista in nobis tantis signis et prodigiis confirmata sunt, et talibus, quæ nonnisi per te fieri possunt (1) ».

(1) **Van Noort**, n. 57.

(1) De Religione christiana agens in De Trinitate, lib. I, cap. 2.

## SECTIO II

# DE REVELATIONIS DIVINÆ EXISTENTIA

SEU

## DE RELIGIONE CHRISTIANA

---

### NOTIONES PRÆVIÆ

#### **Status quæstionis.**

148. Revelatio, ut vidimus, moraliter necessaria est homini et illam inquirere tenemur et amplecti, si data fuerit. Cum autem multæ, in orbe terrarum nunc temporis vigentes, ut divinitus revelatas sese perhibeant religiones, ex quibus tres præcipue eminent ratione extensionis et influxus : *Christianismus* nempe, *Islamismus* et *Brahmanismus*, jam operæ pretium est investigare *quænam* ex his tribus *vera* sit et *divina*. Porro religio christiana, in qua vitam peragimus, juxta ipsos adversarios, inter omnes religiones verissima, pulcherrima et fecundissima omnibus apparet, quasi primo ipso intuitu ; valde probabile est igitur veritatem, si alicubi existat, in ista religione inveniri, ideoque rationabilissimum est in Christianismo veram religionem quærere, quæ, si ibi detegatur, statim sequitur falsas esse cæteras religiones.

#### **Synopsis historica Christianismi.**

149. Religio vero christiana non subito nata est tempore Christi, sed a longo tempore hominibus pedetentim a Deo revelata est, et in ejus historia veluti tria stadia distingui possunt : 1) *Religio primæva*, protoparentibus et patriarchis data, et ad universum genus humanum destinata, usque ad Christum perseverare debebat. Quæ ut integra servaretur et incorrupta, electus fuit Abraham et cum illo populus hebraicus, qui illam fideliter custodiret et transmitteret.



2) *Religio mosaïca.* — Post commorationem autem in Ægypto, propter idololatriam et impuritatem Hebræorum, necessaria fuit nova revelatio quæ errores fugaret, et veterem religionem denuo instauraret et compleret. Per Moysen data, solis Judæis imposita fuit, et usque ad Christum per Josue, Judices et Prophetas, nonobstantibus quibusdam defectionibus poenis dirissimis et captivitate castigatis, incontaminata permansit.

3) *Religioso christiana* proprie dicta, lege Moysis adumbrata et prænuntiata, ut melius infra patebit ubi de vaticiniis messianicis, a Christo revelata est mundo, et ad omnes omnino gentes, ad finem usque sæculi destinatur, utpote quæ universalis est et perpetua.

### **Methodus adhibenda.**

150. Ex dictis liquet duas esse vias ad Christianismi divinitatem ostendendam : *unam*, qua successive religionis primævæ, mosaïcæ et christianæ divinitas probaretur, *alteram* vero, qua ipsa religio christiana immediate in se consideraretur, et ex signis quibus refulget necnon et ex indole propria, divina monstraretur. Hanc ultimam amplectemur viam, quæ, valde brevior priore, sufficiens tamen videtur et perfecta : tres enim phases religionis christianæ ita inter se connectuntur, ut unius divinitate probata, ambæ aliæ consequenter divinæ habendæ sint.

### **Demonstratio catholica.**

151. Christus potuisset ita doctrinam suam instituere ut solis *scriptis* sive suis sive discipulorum ab ævo in ævum transmitteretur, aut e contra societatem condere, qua integra et incorrupta usque ad finem mundi servaretur et tuto hominibus traderetur. Reapse plures dantur societates religiosas quæ se christianas esse profitentur.

Vera autem Christi Ecclesia, si quæ existat, illa sola esse potest, ut patet, quæ initium sumit ab ipso Christo, cui scilicet, nec auctor nec initii tempus nec originis locus post Christum assignatur. Atqui omnes aliæ ecclesiæ (christianæ), præter Catholicam seu Romanam, in decursu temporum,

ortæ sunt, *sese separando* a Catholica : pro singulis enim nullo negotio ostendi potest punctum illud temporis fixum et determinatum in quo natae sunt, *semelipsas segregando* a Catholica velut rami ab arbore matre. E contra Ecclesia Romana inde a tempore Christi existit et usque ad hodiernam diem permanet. Ergo ea sola potuit accipere a Christo et missionem et doctrinam, quas se revera accepisse semper et manifeste declaravit. In ea ideo et in ea sola inveniri potest vera Christi religio (1).

Igitur, demonstrando veritatem religionis christianæ, non immerito intendimus simul demonstrare veram illam religionem, quam Christus instituit, esse ipsam religionem catholicam seu religionem ecclesiæ catholicæ, de cujus institutione et constitutione postea, in altero tractatu, agemus.

Hac itaque ratione, demonstratio christiana erit quoque demonstratio catholica. Porro divinam religionis christianæ originem triplici ex capite evincemus, scilicet : 1) ex auctoris divina missione ; 2, ex religionis ipsius adjunctis historicis ; 3) ex religionis christianæ excellentia necnon et ex ejus transcendentia respectu aliarum religionum.

---

(1) Hoc argumentum, compendiose expositum, late evolvitur ubi de *apostolicitate* Ecclesiæ.

## CAPUT I

### DE DIVINA CHRISTI MISSIONE

---

#### **Status quæstionis.**

**152.** Si Christus a Deo missus est, religio quam instituit est vere divina. Porro missio authentica Christi multiplici quidem et publico testimonio comprobatur, videlicet testimonio *prophetiarum* veteris Testamenti, quæ divinam ejus legationem annuntiarunt, præparaverunt et in illo quam perfecte adimpletæ, testatæ sunt, testimonio *ipsius Christi* qui semetipsum *Messiam* frequenter affirmavit, et *miraculis*, *vaticiniis* necnon et *resurrectione* propriis, aperte demonstravit. Unde caput istud de missione Christi in quinque articulos dividetur, quorum objectum sic se habet : 1) de *prophetiis messianicis* ; — 2) de *testimonio Christi* ; — 3) de *miraculis Christi* ; — 4) de *vaticiniis* a Christo editis ; 5) de *resurrectione Christi*.

Cum autem, in ista demonstratione, libris Scripturæ præsertim innitatur, non quidem ut divinitus inspiratis, sed tantummodo ut libris mere humanis prorsus lide dignis, pauca de eorum authenticitate, integritate et veracitate, quibusdam theologis ibi adnotanda videntur ; has tamen notiones absolute omitemus, brevitatis causa, et etiam quia in disciplina ad hoc speciatim constituta, videlicet in Introductione in Sacram Scripturam, methodice et ex professo expositæ inveniuntur.

#### ART. I

### **Vaticiniis messianicis demonstratur divina Christi missio**

**153.** In veteri Testamento (1) multoties promisit Deus legatum divinum et signa non pauca annuntiavit quibus

(1) **Pesch**, *De Christo legato divino*, n° 212 sq. ; **Ottiger**, *op. cit.*, p. 472-478 ; **Lagrange**, *Le messianisme chez les Juifs*, Paris, 1907 ; **Touzard**, *Comment utiliser l'argument prophétique* (Science et Religion), Bloud, 1911 ;

hujusmodi legatus facile dignosci posset. Si ergo in Christo ipso notas istas insignes inveniamus, profecto legatus est divinus. Quod ut stabiliatur argumentum : 1) *vaticinia* de legato divino in Scriptura *exstare* demonstrabimus ; — 2) breviter illa *exponemus* ; — 3) in Christo *adimpleta* esse ostendemus.

## I. — VATICINIA DE LEGATO DIVINO IN VETERI TESTAMENTO HABENTUR

*Assertio* : Historice certissimum est viguisse, ante natiuitatem Christi, expectationem alicujus Mediatoris, quo genus humanum Deo reconciliaretur.

### A. — APUD PLURIMAS GENTES

154. *Virgilius* (1) hymnum canit infanti qui, Jovis filius, mundo universo ætatem auream præstabit :

Ultima Cumæi venit jam carminis ætas :  
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo  
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.  
Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum  
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo.  
Casta, fave, Lucina, etc...

*Tacitus* et *Suetonius* eamdem expectationem iisdem fere verbis testantur : « Pluribus persuasio inerat antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore ut valesceret Oriens profectique Judæa rerum potirentur (2) ». « Percrebuerat Oriente toto vetus et constans opinio esse in fatis ut eo tempore Judæa profecti rerum potirentur (3). »

In *Dict. Apol.*, art. Juif (peuple) dans l'Ancien Testament, col. 1614-1651 ; **A. Michel**, in *Dict. théol.*, art. Jésus-Christ, col. 1110 sq. ; **Billot**, de *Verbo Incarnato*, thesis LVI ; **Schoupe**, *op. cit.*, n° 252-297 ; **Valvekens**, *Foi et Raison*, p. 367 sq. ; **Dennefeld**, in *Dict. théol.*, art. Judaïsme, Messianisme ; **Van den Oudenrijn**, *op. cit.* ; **L. Dürr**, *Ursprung und Ausbau der israelitisch-jüdischen Keilangserwartung Ein Beitrag zur Theologie des Alten Testaments*, Berlin, 1925.

(1) *Egl.*, IV ; **Dennefeld**, art. Messianisme, col. 1560-63.

(2) *Hist.*, v, 13, apud **Kirch**, *Enchiridion fontium historię ecclesiasticę antiquę*, n° 29.

(3) *Vita Vespasiani*, cap. 4, ibidem, n° 36.

Ipsæ *Cicero* (1) refert Sibyllam prædixisse Regem hoc tempore nasciturum, ab omnibus quidem agnoscendum qui salvi esse vellent.

*Plato* (2) sperat deos bonos mox nobis largituros esse Dominum promissum et desideratum.

In Gallia, inventum est an. 1833 altare a *Druidis* in sylva erectum, cui titulus : « Virgini parituræ ».

*Sinenses* (3) eodem fere tempore, jussu imperatoris Ming-Ti, legatos miserunt ut Sanctum adducerent quem antiquæ traditiones ab occidente venturum prænuntiarant. Apud *Americanos* et *Mexicanos*, testibus (4) *Voltaire*. *Volney* et aliis, haud obscura vestigia ejusdem exspectationis inveniuntur.

## B. — APUD JUDÆOS

### A. Exspectatio Messiaë habebatur.

155. Patet : 1) *Ex responso dato Magis* (5). — Quærentibus « ubi est qui natus est rex Judæorum », statim responsum est eis « ubi Christus nasceretur ». Porro Christus « mashiah » est ipsum nomen quo designabant Judæi Messiam futurum, qui debebat esse « rex unctus in Israël », « unctus præcipuus ». Id liquet (6) etiam ex apocryphis, v. g. ex libro *Henoch* ubi uti rex præsentatur, ex psalterio *Salomonis* ubi indifferenter vocatur « Christus Dominus », « Christus Domini » aut « rex filius David. »

2) *Ex cantico Simeonis* [Luc., II, 25-29]. — Erat Simeon vir justus et timoratus, exspectans consolationem Israël. Et responsum acceperat a Spiritu Sancto non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. Qui senex postea agnovit adimpletam esse hanc promissionem cantico : Nunc dimittis.

(1) *De divinât.*, lib. II, cap. 54.

(2) *In apolog. Socratis et in Alcib.*

(3) *Smitt\**, *Origine des mythes*, Morale de Confucius. Sanctum vero putarunt invenisse legati apud Indos, Budham nempe, cujus religionem in Sinam invexerunt.

(4) *Voltaire\**, *Additions à l'histoire générale*; *Volney\**, *Les Ruines ou Méditations sur les révolutions des Empires*.

Cf. *Nicolas*, *Etudes philosophiques*, t. II, lib. II, cap. IV, § 3 et cap. V.

(5) *Matth.*, II, 1 sq.; cf. *Ps.* II, 2; *Deut.*, IX, 25-26.

(6) *Lepin*, *Jésus, Messie et Fils de Dieu*, p. 7 sq. Cf. *Ps.* II, 2; *Dan.*, IX, 25; *De Grandmaison*, *Jésus-Christ*, t. I, p. 275-278, 313-314; *Dennefeld*, art. *Messianisme*, col. 1511 sq.



3) *Ex legalionibus Judæorum ad Joannem et Joannis ad Christum.* — Sacerdotes a Judæis missi quæerunt a Joanne [Joan., I, 19] : « Tu quis es ? » Et Joannes « confessus est : quia non sum ego Christus ». Joannes ipse Christum per discipulos interrogat (Matth. XI, 3) : « Tu es qui venturus es, an alium exspectamus. »

4) *Ex verbis mulieris Samaritanæ.* — Ipsi Jesu dicit hæc mulieri : « Scio quia Messias venit, qui dicitur Christus » ; et coram notis et amicis exclamat : « Venite et videte hominem qui dixit mihi omnia quæcumque feci : numquid ipse est Christus ? » [Joan., IV, 25, 29].

5) *Ex aliis factis.* — Post multiplicationem panum [Joan., VI, 14], Judæi de Jesu inferunt : « Quia hic est vere propheta qui venturus est in mundum. » Alia occasione, multi quærebant : « Christus, cum venerit, numquid plura signa faciet quam quæ hic facit ? » [Joan., VII, 31.]

6) *Confirmatur.* — Ex multis pseudoprophetis (1) qui tunc temporis apparuerunt in terra Israël, ex disertis testimoniis Taciti (2), qui Vespasianum et Titum esse Messiam a Judæis exspectatum sibi persuadet, Josephi (3) qui idem asserit ut hostibus Romanis blandiatur.

## B. Ex vaticiniis orta.

156. Probatur : 1) *Ex testimonio jam allato.* — Herodi potenti ubi Christus nasceretur, sacerdotes « dixerunt ei : in Bethleem Judæ ; sic enim scriptum est *per Prophetam* : et tu Bethleem, terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda : ex te enim exiet dux qui regat populum meum Israël. » [Matth., II, 5-6.]

2) *Ex verbis primorum discipulorum* qui Messiam invenisse credunt et læti proclamant : « Quem scripsit Moyses in Lege et Prophetæ invenimus, Jesum filium Joseph a Nazareth. » [Joan., I, 45].

3) *Ex libris Judæorum.* — In Talmude legitur (4) : « Omnes

(1) Nicolas, *op. cit.*, lib. II, cap. v, p. 174 sq.

(2) *Hist.*, v, 13 apud Kirch, *op. cit.*, n° 29.

(3) *Bellum judaicum*, VI, 5, 4 ; Bossuet, *Discours sur l'histoire universelle*, 2<sup>e</sup> partie.

(4) Tractatu Sanhedrin cap. Chelek apud Raym. Martinum, *Pugio fidei*.

prophetæ non vaticinati sunt nisi de diebus Messiae ». Rab-  
bini in interpretatione duodecimi articuli fidei dicebant :  
« Mendacem facit totam Scripturam qui negat articulum de  
adventu Messiae ».

Igitur expectatio illa in Scriptura omnino nitebatur ; in  
Scriptura ergo haberi debet promissum quoddam seu vati-  
cinium cui innixa est hujusmodi spes tam universalis, tam  
constans et tam indubia. Quod confirmatur modo agendi  
Christi et discipulorum, qui contra Judæos disserentes, ad  
prophetarum vaticinia provocabant, ut probarent jam ve-  
nisse Messiam, et ideo, non minus ac Judæi, vaticinia vera  
de Messia exstare credebant (1).

### C. Ex vaticiniis longe ante eventum prolatis.

157. 1) *Ex verbis Samaritanæ.* — Nam Samaritani, a  
Judæis separati sub rege Roboam, 962 anno ante Christum,  
Messiam expectabant sicut et ipsi Judæi. Ergo expectatio  
ista vigeat apud eos ante separationem : « Non enim cou-  
tuntur Judæi Samaritanis. » [Joan., iv, 9.]

2) *Ex ipsa historia Israël.* cui expectatio Messiae sola fuit  
ratio electionis et permanentiæ.

3) *Ex versione LXX* (2). Non multo post tertium sæculum  
ante Christum jam finita aderat versio græca LXX, ut con-  
cedunt omnes, juxta testimonia Eusebii, Justini, Irenæi et  
aliorum (3). Ergo vaticinia messianica, hac in versione con-  
tenta, saltem tribus sæculis ante Christum in textu hebraico  
habebantur.

4) *Ex testimonio Synagogæ,* quod in casu maximi est pon-  
deris, si considerentur qualitas, numerus et unanimitas  
testium, necnon et eorum constantia et fidelitas in sacris  
libris conservandis, præsertimque odium christianæ reli-  
gionis. Hoc enim odio nonobstante, Judæi contra seipsos  
firmiter credunt libros vere divinos adesse, et vaticinia certa  
exstare testantur, omnes ad unum cum Flavio Josepho (4).

(1) Joan., v, 39, 45, 46 ; Luc., xxiv, 27, 44, 45 ; Act., ii, 25 ; iii, 18 ;  
vii, 52 ; xxviii, 23.

(2) Monsabré, *Introduction au dogme catholique*, 19<sup>e</sup> conf.

(3) *Journel*, n. 122, 125, 127, 222, 654, 664, etc. ; *Ind. theol.*, n. 24.

(4) *Adv. Apionem*, lib. i, cap. 2, n<sup>o</sup> 8, apud Billot, *De Inspiratione*, p. 15.

Quod autem hujusmodi vaticinia futura contingentia respicerent, quæ etiam quoad circumstantias infimas delinearent, clarius apparebit ex sequentibus.

### Obscuritas prophetiarum (1).

158. Ante ipsam prophetiarum expositionem haud inutile videtur paucis verbis explicare cur *singulæ* separatim sumptæ *obscuritate plenæ* inveniantur. Hæc autem obscuritas multiplici ex causa oritur :

1) *Ex natura prophetiæ*. — Uno conspectu multa *dissona* et *diversa* videns propheta, omnia *simul* describit, sæpe sine ordine logico et chronologico, quandoque etiam *figuraliter* et modo poetico ; non mirum ergo si disparata et mixta inter se *conjuncta* habeantur.

2) *Ex progressu in prophetiis* (2). — Paulatim et gradatim factum historicum adventus Messiae et fidem in Eum revelavit Deus, ut sese accommodaret imbecillitati hominum. Ita enim spes messianica sæpe renovata, modoque clariori in dies annuntiata, fidem populi fovebat et ab apostasia mentem avertebat. Ita iterum vis argumenti non parum roboratur, cum impossibile statim appareat innumeros textus, per omnes Scripturarum partes sparsos, sic interpolari potuisse, ut ex mutua eorum unione ideam plenam et perfectam Messiae exprimerent.

3) *Ex lingua prophetica*. — Quæ nobis non plene nota est.

4) *Ex voluntate Dei* (3). — Deus enim vult homines libere fidem amplecti, proptereaque noluit evidentia omni ex parte perfecta intellectus vel rebelles cogere, sed lumen sufficiens infudit pro omnibus bonæ et rectæ voluntatis, ita tamen ut vix convinci possit qui non vult convinci et studiose sese obfirmat adversus evidentiam demonstrationis et obligationem accipiendi fidem.

(1) Trochon, *Introduction générale aux prophètes*, p. xvi ; Hugueny,, *Critique et Catholique*, t. I, p. 63 sq. ; Monsabré, *op. cit.*, 19<sup>e</sup> conf.

(2) Monsabré, *Introduction au dogme catholique*, 15<sup>e</sup> conf.

(3) Pascal, *Pensées*, édit. Cattier, p. 261, viii et 267, xvi. Brugère *De Vera Religione* ; appendix, I, p. 264 sq.

**Expositio sequenda.**

159. Non singulatim tractanda sunt vaticinia, quia sic non plane et perfecte imaginem Messiae describunt, nec fortasse modo sat certo hanc delineant, sed *globalim*: textus enim sese mutuo collustrant et corroborant, praesertim si reponantur in eorum medio historico.

Ne longiores simus, omnes prophetias messianicas brevissime percurramus, immorando tamen in *quatuor* e praecipuis, quarum prima et secunda modo generali ab exordio Scripturae opus Messiae praenuntiant, aliae vero tempus ejus adventus maxime praenotant. — Insuper, ut argumentum sit vere validum etiam contra Rationalistas, prophetiis tantum utemur quae Christo applicantur sensu *litterali* seu *historico*, sensu nempe quem immediate verba exprimunt.

## II. — BREVIS PROPHETIARUM EXPOSITIO

## A. — DE PROTO-EVANGELIO

**Expositio prophetiae.**

160. Statim post culpam protoparentum in paradiso voluptatis, promittitur mundo Liberator qui victoriam in diabolum reportabit et regnum ejus destruet. Ait enim Dominus ad serpentem (1): « *Inimicitias ponam inter te et mulierem et semen tuum et semen illius; ipsa conteret caput tuum et tu insidiaberis calcaneo ejus.* » Liberator autem ille ex contextu et nonnullis Scripturae locis proclamatur *Messias* futurus.

**Sensus verborum.**

161. *Serpens est diabolus.* — Agitur de lucta inter entia *rationalia*: « quia fecisti hoc... ait enim Dominus serpenti, inimicitias ponam... »; poena infligitur, sed poena supponit culpam et culpa supponit ens intellectu seu ratione praeditum;

(1) Gen., iii, 15; Vide **Pignataro**, *De Deo Creatore*, thesi 52; **Wilmers**, *De Religione revelata*, n° 218 sq.; **Billot**, *De Verbo Incarnato*, thesi 39; **Pesch**, *De Christo legato divino*, n° 218 sq.; **Bossuet**, *Elévations sur les mystères*, 8<sup>e</sup> semaine.

non ideo serpens ipse designatur, sed ens quod sub forma serpentis protoparentibus apparuit et illos seduxit. Porro seductio illa fuit per peccatum (1) causa mortis universo generi humano, et secundum Scripturam (2) « invidia *diaboli* mors introivit in orbem terrarum » qui (3) « *homicida* fuit ab initio » et (4) « *seduxit* universum orbem ». Serpens igitur est diabolus.

*Semen serpentis.* — Vox « semen », *hebraice*, sensu concreto intelligitur : de posteris nempe seu de filiis. Quia autem agi nequit de carnali diaboli posteritate, sequitur semen serpentis eos tantum esse omnes, qui, quasi *spirituali generatione*, similes diabolo facti sunt, *peccatores* scilicet (I Joan., III, 8), qui ex patre diabolo sunt (Joan., VIII, 44) et diabolum ut caput agnoscunt.

*Semen mulieris.* — Contra semen serpentis pugnabit et de diabolo ejusque sequacibus victoriam plenam reportabit. Semen mulieris constat ideo ex hominibus *justis*, qui, ut certo et plene vincant, in *agmen unum* colligi debent sub *Duce* quodam, qui diabolo ut *caput justorum* opponatur (Gal., III, 16, 29).

### Messianitas (5).

162. Luctamen prænuntiatum consistit in quadam *recirculatione* : Serpens, per amicitiam mulieris, homines fecit peccatores ; per inimicitiam mulieris vincetur peccatorum exercitus, mediante semine mulieris, exercitu scilicet justorum, qui victoriam plenam reportabit. Id aperte indicat lectio Vulgatæ : « *ipsa conteret caput tuum* », imo et *hebraica*, quatenus, etsi idem verbum adhibeatur in utraque phrasi (inhiari, adoriri), exitus tamen luctæ indubie indicatur ex eo quod semen mulieris adoritur *caput* serpentis, dum serpens adoritur tantum *calcaneum* inimici.

Jamvero, uti modo diximus, justii vincere non poterunt

(1) Gen., III, 17, 19. — (2) Sap., II, 24.

(3) Joan., VIII, 44. — (4) Apoc., XII, 9.

(5) Mgr Meignan, *Les prophéties messianiques de l'A. T.*, Prophéties du Pentateuque, p. 205 sq. ; Cornelius a Lapide, *Commentar. in Gen.* ; Pignatario, *loc. cit.*



sine Duce. Ergo saltem implicite promittitur aliquis *Dux* qui *liberabit* homines a diaboli potestate ac proinde a peccati servitute. Porro hoc est opus præcipuum Messiae, ut luculenter commonstrant prophetiæ subsequentes, et ut refert tota traditio judaica. Ergo.

### Adimpletio.

**163.** Solus Jesus Nazarenus destruxit (1) regnum peccati; solus est (2) caput generis humani regenerati; solus est vere semen mulieris (3) qui sine patre in terris, in mundo natus est ex muliere, per virtutem Spiritus Sancti.

## B. — DE VATICINIO JACOB

### Enuntiatur prophetia.

**164.** Jacob prope moriturus annuntiat filiis quæ ventura sunt in diebus novissimis: dispersionem Levi et Simeon prædicit propter eorum culpas necnon et humiliationem Ruben, cujus primogenita aliis promittuntur: pars duplex in bonis Joseph datur; præeminentia vero sic Judæ traditur: « *Juda, le laudabunt fratres lui... adorabunt le filii patris lui... Non auferetur sceptrum (schebet) de Juda et dux (mehoqueq) de femore ejus, donec veniat qui millendus est (schiloh); et ipse erit exspectatio gentium.* » (Gen., XLIX, 8-10).

### Sensus præcipuorum terminorum (4).

**165.** a) *Schebet* significare potest sceptrum aut tribum. —

1) Si *tribum* significat, sensus est: tribus non deficiet ex Juda, scilicet præeminentiam vel autonomiam servabit Juda; alias, cum paulo ante promittatur Judæ dominatio inter fratres, sensus non quadraret cum contextu.

2) Si autem *sceptrum* significat, sensus erit: vel *dux* (tenens principatum) non recedet a Juda, ex Juda semper orientur

(1) Rom., v, 21; I Joan., III, 8.

(2) Rom., v, 12 sq.; I Cor., xv, 22; Col., I, 18-22.

(3) Luc., I, 26-36.

(4) *Wilmers, op. cit.*, n° 224 sq.; *Hurter*, n° 42-46; *Ottiger*, p. 546 sq.; *Pesch*, n° 221-227.

reges, vel *sceptrum*, insigne potestatis non recedet. Qui sensus admittitur a *LXX. Symmacho, Thedotione, Onkelos, Talmudistis* et non paucis græcis *Patribus*, et exigui videtur a voce parallela « *mehoqeq* » (baculus imperii, dux de femore), quæ significat vel *principem* ipsum vel *virgam regnantis* (baculum pastorem), quam antiqui duces inter pedes tenebant, dum sedebant.

b) *Juda*. — Vox « *Juda* » non designat populum judaicum, quia nonnisi post exsilium, e *Juda* hoc nomen acceperunt hebræi : non designat *Judam* ipsum, sed *ejus tribum* : *Jacob* enim prædicit ea quæ « in novissimis diebus » evenient, et *uniuscujusque tribus futurum annuntiat*.

c) *Schiloh*. — 1) *Schiloh* significare nequit *urbem Silo*, ut quidam voluerunt : et donec veniat in *Silo* (*Jos.*, xviii, 1) ; nam ista explicatio historice falsa est et grammaticæ. *Historice* : existentia enim sceptri in *Juda* nullo modo connectitur cum adventu *Israelitarum* in hanc civitatem. Sane *Juda* non habuit sceptrum : 1) *usque ad adventum* in *Silo*, quandoquidem in deserto erat sub potestate *Moysis* et postea sub imperio *Josue* ; 2) *ratione hujus adventus* ; nec in *ipsa die* quo venerunt *Israëlitæ* ad *Silo*, nam tunc dux populi erat *Josue* e tribu *Ephraïm*, nec *postea*, siquidem *Juda* imperium non vere habuit nisi post electionem *Davidis* in regem, quando jam *Silo* cessaverat esse civitas sancta et sedes spiritualis omnium ; *grammaticæ* : huic explicationi contradicit quod sequitur : « et ipse erit expectatio gentium », hebraice : « et ipsi obedientia gentium, ipsi obediunt gentes ».

Adde hanc explicationem esse contrariam cunctis versionibus et interpretibus antiquis.

2) Sed *personam* indicat. — Juxta quosdam autem *schiloh* derivatur a *schalach* (misit), et sensus est : « *Qui mittendus est* », ut legitur in *Vulgata*.

Juxta alios, a *schalah* (tranquillus fuit), et sensus est : « *Tranquillitas, Pax* », seu potius « *Rex pacificus, auctor pacis* » (1) ; hæc explicatio est maxime obvia et a multis nunc admissa, ceteroquin conformis est *Targum Onkelos, Jona-*

(1) Ita *Reinke, Kell, Patrizi*, et alii.

*than ben Uzziel*, versioni *Samaritanæ* quæ vertit : « donec veniat pacificus », et nonnullis textibus Scripturæ (1) ubi *Messias* « pax » vocatur.

Juxta alios, a *sche* (qui) *lo* (à lui), et sensus est : « is cujus est », supposita ellipsi ita ut suppleatur v. g. sceptrum (2). Ita *LXX* interpretes : ἕως ἃν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, donec veniat quod ei debetur (sceptrum, regnum) ; *Aquila* et *Symmachus* : ἕως... τῷ ἀπόκειται, donec veniat « is cui debetur » ; *Peschito* et *Syrus* : « donec veniat is cujus illud est », ille nempe cui per eminentiam convenit sceptrum. Quæ lectio optime concordat cum contextu et apprime de Messia intelligitur.

Juxta alios denique, a *schaal* (desiderare), cujus participium passivum est *schail* et cum suffixo *scheilo* (desideratus suus), ex quo contractione fit *schilo*. Ita *Lagarde*, *Bickell* quibus consentiunt *Hurter*, *Pelt* et alii (3).

Quæcumque autem ex his vocis *schilo* interpretationibus accipiat, sensus perfecte Messiaæ congruit.

d) *Donec (ad ki)*. — « Donec » non indicat necessario ablatum iri principatum e Juda quando venerit Messias, sed solummodo *non cessaturum* ante ejus adventum ; vaticinio autem conformius est non cessaturum etiam post adventum Messiaæ, cum tunc, eminentiori modo et sensu pleno, præeminentia erit apud Judam cui obedient omnes gentes. Hunc sensum : 1) patitur « donec », cum aliis in locis Scripturæ (4) solus iste possibilis sit ; 2) exigere videntur prophetiæ posteriores de throno davidico in perpetuum stabiliendo (5).

### Messianitas.

166. 1) *In genere*. — His positis, sensus vaticinii completus sequens esse videtur : Juda possidebit in alias tribus præeminentiam regiam, quam non amittet donec venerit Princeps pacis, cui maxime convenit, et qui hujusmodi regimen in

(1) Mich., v, 5 ; Is., ix, 6, xlii, 6 ; Eph., ii, 14.

(2) *Dennefeld* hanc ellipsim rejicit et, ut servetur parallelismus, proponit : « donec veniat is cui est imperium et cui obedientia gentium » ; cf. Ezech., xxi, 32 : art. Messinaisme, col. 1416.

(3) *Pelt*, *Histoire de l'Ancien testament*, 2<sup>e</sup> edit., t. I, p. 189 ; *Hurter*, n<sup>o</sup> 43.

(4) II Reg., vi, 23 ; Ps. 109, 1 ; Matth., i, 25.

(5) II Reg., vii, 12-16 ; Ps. 88, 29-38.

universas gentes extendet, et quidem in perpetuum. Scilicet prædicit Jacob adimpletam iri in Juda benedictionem illam specialem promissam in paradiso et Patriarchis (1), quibuscum Deus inivit foedus peculiare et per quos illius participes efficiuntur populi. Atqui *benedictionem* hanc afferre non poterit nisi *Rex* ille *pacificus* qui oppressorem antiquum et perennem definitive et absolute vincet, regnum ejus scilicet peccatum destruendo. Ergo de Messia vere agitur.

2) *Ex verbis ipsis*. — Nemo enim præter Messiam ipsum, qui in omnium salutem a Deo mittetur, dici potest expectatio gentium aut cui obedient omnes gentes.

Tota *traditio judaica* de Messia intellexit hæc verba Jacob ; *Onkelos* vertit : « donec veniat Messias cujus est regnum ». *Jonathan ben Uzziel et Targum hierosolymitanum* : « usque ad tempus quo veniet rex Messias ». In Talmude *Babylonico* quæritur : « quodnam est nomen Messiae », et respondetur « schiloh est nomen ejus, sicut dictum est Gen. XLIX : donec veniat schiloh ». Quam interpretationem omnes amplexi sunt catholici in decursu temporum.

### Adimpletio.

167. E Juda ortus est (2) *Jesus* qui pacifice regnat in æternum et in omnes gentes, quibus benedictionem salutis attulit (3) promissam.

### 168. N. B. De tempore Messiae.

a) Sensus exposito intellecta, prophetia Jacob indicat saltem aliquammodo, tempus Messiae. Principatus enim, quicumque audiatur, ita permansurus est apud Judam, ut, adveniente Messia, cui tanquam vero Domino servatur, a Messia ipso extendi debeat ad omnes gentes. Ergo si *Juda amiserit omnem potestatem et omnem cujuscumque generis dominationem*, certum est jam in mundum advenisse Messiam, in quem sublimiori ratione sceptrum transierit. Atqui *Jesus Nazareus* ex *Juda* natus est, ejusque regnum novum, universum (ipsi obedientia populorum), institutum est eo fore tempore quo *Juda* omnem omnino principatum perdidit. Etenim, *Jesu* nascente,

(1) Gen., XII, 3 et alia loca parellala.

(2) Matth., I, 3 sq. ; Luc., III, 33 ; Heb., VII, 14.

(3) Gal., III, 14 ; Eph., II, 14-17 ; Col., I, 20.

jam incipit absolute mori autonomia judaica, et ultima ejus potestatis umbra evanescit; evangelio autem per orbem promulgato, scilicet regno spirituali Jesu sufficienter condito et agnito, tota et penitus evertitur a Tito. Ergo, etiam ex parte temporis, prophetia Jacob adimpleta est in Jesu, eo vel magis quod nemo præter eum invenitur, hac ipsa ætate, in quo tam plene adsint dotes prænuntiatae et apprime adimpleantur alia vaticinia.

b) Si autem vox « donec » *positive* accipiat, ut indicans sceptrum auferendum esse a Juda in ipso adventu Messiae, prophetia *positive* determinat tempus Messiae: Messias scilicet veniet tempore quo sceptrum a Juda auferetur. Jamvero sub Moyse, Judicibus et Saül, tribus Juda peculiariter eminet. Sub Davide et Salomone gloriose dominatur in omnes tribus. A Roboam usque ad captivitatem babylonicam omnes res e tribu Juda oriuntur. Tempore captivitatis, adest suspensio sceptri ad tempus, in poenam medicinalem inflicta; sed, etiam eo tempore, Juda servat leges proprias et judices, ut constat historia Suzannæ. Post captivitatem, ita præeminet Juda ut omnes Hebræi, ex quacumque tribu oriundi, a Juda *Judæi* dicantur. Postea Machabæi, quamvis sint ex tribu Levi, a tribu tamen Judæ eliguntur et ejus nomine regnant. Abhinc quidem potestas Judæ valde imminuitur, nec tamen penitus exstinguitur donec apparuerit Christus. Quando autem Jesus nascitur, jam in Judæa regnat primus rex alienigena, Herodes Idumæus; et quando Jesu obedire incipiunt gentes, jam sceptrum terrenum totaliter et in perpetuum ablatum est a Juda, in destructione Jerusalem a Tito. Ergo iterum, etiam quoad tempus, prophetia Jacob adimpleta est in Jesu Nazareno. Hæc explicatio *communior* est apud Patres et antiquiores theologos.

### C. — DE PROPHEETIA DANIELIS

#### Enuntiatur prophetia.

**169.** Captivus inter Israelitas, *Daniel* frequenter rogabat Deum ut acceleraret tempus salutis. Quadam die, adhuc eo orante, apparuit ei Gabriel archangelus, nuntians ei tempus *Messiae* qui salutem afferret, delendo peccatum et justitiam sempiternam instituendo (ix, 24-27.). « *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummelur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempi-*



terna, et impleatur visio et propheta, et ungatur sanctus sanctorum (1). Scito ergo, et animadverte : Ab exilu sermonis ut iterum ædificetur Jerusalem usque ad Christum ducem, hebdomades septem, et hebdomades sexaginta duæ erunt : et rursum ædificabitur platea et muri in angustia temporum. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus : et non erit ejus populus qui eum negaturus est (2). El civilem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo : et finis ejus vastitas, et post finem belli statuta desolatio. Confirmabit aulem pactum multis hebdomada una : et in dimidio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium (3) : et erit in templo abominatio desolationis ; et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio. »

### Messianitas (4).

170. 1) *Ex verbis ipsis.* — a) *Ex nominibus* quibus insignitur prænuntiatus. Vocatur *Sanctus Sanctorum, Christus dux* ; porro hæc nomina soli Messiae conveniunt : in Scriptura enim nemo præter Messiam dicitur *Sanctus Sanctorum*, quo verbo dignitas suprema designatur et excellentia, sicuti expressionibus : rex regum, dominus dominantium ; item, ut antea probavimus, *Christus* simpliciter et sine addito de solo Messia prædicatur, qui ceteroquin in ipso textu apprime distinguitur a duce gentili qui venturus est ut urbem destruat et templum. — b) *Ex operibus* quæ illi tribuuntur : delebit *peccatum* et iniquitatem, adducet *justitiam* sempiternam, implebit *prophetias*, novum *pactum* instituet : quæ opera Messiae adscribuntur multis aliis in prophetiis.

2) *Ex traditione* et veterum *rabbīnorum* auctoritate : Talmudistæ et Patres fere unanimiter verba hæc Danielis de Messia interpretantur.

(1) In Hebræo legitur : *Sanctitas sanctitatum* ; quare nonnulli id intelligunt non de Messia, sed de ejus sanctuario spirituali, nempe de Ecclesia, quæ ungetur in die Pentecostes (Act. II).

(2) Textus hebraicus aliter ab aliis explicatur.

(3) Hebraice : sacrificium et fertum, id est sacrificium cruentum et incruentum.

(4) *Pesch*, n. 237-240 ; *Wilmers*, op. cit., n. 248-250 et 395 ; *Ottiger*, p. 568 et 741-746 sq. et 685 sq. ; *Hurter*, n. 46-49 ; *Pelt*, *Histoire de l'A. T.*, t. II, p. 344 ; *Bossuet*, *Discours sur l'hist. univ.*, 2<sup>a</sup> pars, cap. 9.

### Tempus Messiae.

171. *In genere.* — Non indicatur tempus indefinitum : alias angelus nihil exprimeret novi Danieli, qui, jam a pueritia, noverat Messiam aliquando venturum esse, et consolationem non afferret. — Præterea alludit angelus ad septuaginta annos captivitatis babylonicæ a Jeremia prædictos, qui determinati erant et fixi. — Quinimo, præterquam quod ipsa verba vaticinii « septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt », seu potius juxta textum hebraicum « decisæ, decretæ sunt », de indefinito et indeterminato tempore intelligi nequeant, hebdomades postea in *septem, sexaginta duas et unam* dividuntur, quæ divisio tempus clare definitum indicat, cum singulis periodis facta determinata assignentur. Idem eruitur ex eversione templi et civitatis quæ mortem Messiae subsequutura annuntiatur.

*In specie.* — Abstinendo a computationibus chronologicis circa quas non parum dissentiunt auctores, systema quod *probabilius* nobis videtur breviter indicemus. Ex usu hebraico vox *shabua* cycum indicat aut septem *dierum* aut septem *annorum* et non alium, cum præter istiusmodi hebdomades, nullæ aliæ in Scripturis occurrant. Quod autem ibi agatur de hebdomadibus annorum, evidens est ex ipso *contextu* : nam intra septem hebdomades dierum urbs non potuisset reedificari, nec intra septuaginta hebdomades alia, quæ prædicta sunt, evenire.

*Terminus a quo* hi anni computandi sunt non videtur esse nisi secundum ab Artaxerxe Longimano edictum, anno 454 ante Christum (1) : in aliis enim (Cyri aut Darii) quæ proponuntur, de solo templo agitur, in isto autem de urbis restitutione, quod exigit textus « *ab exilu sermonis ut iterum ædificetur Jerusalem* » — *Terminus vero ad quem* est vita Messiae

(1) Artaxerxès quidem ab a. 474 simul cum patre suo regnavit ; solus autem non regnavit nisi inde ab a. 465 aut 464 ante Christum. Porro duo decreta tulit : anno septimo (I Esd., vii, 1, 8, 13 ; viii, 1 sq.) et anno vice-simo regni sui (II Esd., ii, 1 sq.). In hoc autem ultimo tantum explicite permittitur restauratio murorum. Quare ab hoc decreto censemus computandas esse hebdomades. Qui vero optant pro primo decreto, numerant tantum annos quos Artaxerxès solus regnavit, et sic incipiunt hebdomades ab a. 458 aut 457.

publica — (ita tamen ut mors ejus incidat in ipsam ultimam hebdomadam).

Unde sic exponitur vaticinium : intra septem hebdomades post 454, scilicet anno 405 *ante* Christum, ædificabitur civitas ; post alias sexaginta duas hebdomades, scilicet anno 29 *post* Christum, incipiet vita publica Messiae ; in dimidio autem hebdomadis ultimæ seu *post tres annos* et *dimidium* occidetur Messias, deficient hostia et sacrificium in templo, « regnum messianicum erigetur et confirmabitur pactum, id est novum fœdus cum multis » (1).

### Adimpleta in Jesu Nazareno.

172. Illi profecto competunt *characteres* in vaticinio expressi. Venit etiam *tempore præfixo*, si ut certa admittatur computatio proposita. Sed, quidquid sit de decreto a quo incipiant Danielis hebdomades, hoc saltem evidens est scilicet defecisse hostiam et sacrificium, urbis et templi desolationem accidisse, et ideo Messiam advenisse. Atqui nullus præter Jesum Nazarenum inveniri potest qui circa finem hebdomadum vixerit, et tamen ante urbis et templi destructionem, dotibus prænuntiatis tam perfecte præditus. Ergo.

## D. — DE PROPHETIA AGGÆI ET MALACHIÆ

### Enuntiatur prophetia.

173. Post captivitatem, templum reædificare cœperunt Judæi (536), et sub Zorobabel (520) perfecerunt. Cum autem tristes erant ex eo quod novum templum multum deficiebat a gloria prioris templi, *Aggæus* consolatus est eos, prædicendo gloriam hujus templi multo *majorem* futuram esse quam prioris, vel juxta textum hebræum, gloriam templi hierosolymitani fore majorem in futuro quam unquam antea fuerat : « *Quia hæc dicit Dominus exercituum : adhuc unum modicum est, et ego commovebo cælum et terram et mare et aridam. Et movebo omnes gentes : et veniet desideratus cunctis gentibus*

(1) Pesch, n° 239.

(heb : *et venient desideria cunctarum gentium*) (1) *et implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. Meum est argentum et meum est aurum, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus istius novissimæ plus quam primæ* (2), *dicit Dominus exercituum. et in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.* » [Agg., II, 7, 10].

Ad secundum illud templum venturum esse Messiam, sed præveniente illum præcursore, annuntiat *Malachias* (III, 1 sq.) octoginta annis post *Aggæum* : « *Ecce ego mitto angelum meum et præparabil viam ante faciem meam ; et statim veniet ad templum suum dominator quem vos quæritis et angelus testamenti quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus exercituum.* »

### Messianitas.

174. 1) *Ex nominibus quibus designatur prænuntiatus.* — Vocatur *Desideratus* cunctis gentibus : expectatio enim Messiae erat universalis : *dominator* quem quæritis : Judæi enim expectabant Messiam dominatorem (Is. IX, 6, XI, 1 ; Ez. XXI, 27 ; Deut. IX, 27) ; *angelus testamenti* quem vultis : sperabant enim Judæi Legatum qui novum fœdus constitueret cum populo (Is. XLII, 6 ; Os. II, 19).

2) *Ex dolibus qui ei assignantur.* — Habebit *præcursorem*, et ejus causa commovebuntur cælum et terra, mare et arida, non est ergo vir ordinarius. Veniet ad templum suum, dabit *pacem* : est igitur ille idem, Messias nempe, qui alibi » *Princeps pacis* » vocatur (Is. IX, 6). Implebitur templum illud gloria majori gloria templi Salomonis (heb. : gloria majori qualibet gloria antea habita). Porro templum istud non structura materiali refulget, quia deficiens est ; non thesauris, quia nec arcam nec tabulas legis, nec mannam nec virgam Aaronis continet. Ergo ipsamet præsentia prænuntiati, qui ideo vere est Messias et fons omnis veræ pacis.

(1) Desideria seu potius *desiderabilia* (bona pretiosa) gentium. In Hebræo igitur (et in LXX) immediate significatur conversio gentium quæ venient, se et sua bona Deo offerentes, et indirecte tantum adventus Messiae, quem supponit ista conversio.

(2) In Hebræo et in LXX, ubi legitur : « Magna erit gloria domus istius novissima plus quam prima », opponitur gloria *antiqua* et *novissima* ipsius templi Hierosolymitani, quod, etsi renovatum materialiter a Zorobabel et postea ab Herode Idumæo, *moraliter unum* et idem tamen permansit.

**Tempus Messiae.**

175. Messias venit in templum quod tempore Aggæi aedificabatur et tempore Malachiae perfectum exstabat, ut patet *ex verbis* : « Implebo domum istam gloria » et « Magna erit gloria domus istius », et *ex scopo* Aggæi qui intendit consolari Judæos, quos certe non consolaretur, si prædiceret gloriam futuram alius templi ac istius quod tunc inærentes reædificarent. Ergo venturus est Messias ante hujus templi eversionem.

**Adimpleta in Jesu Nazareno.**

176. 1) *Nomina*, doles perfecte ei conveniunt, ut apparebit cuique Evangelium legenti. — Merito enim vocatur *desideratus* gentium, nam, Jesu nato, cessat Messiae expectatio ; *dominator* : animas acquisivit ; *angelus testamenti* : fœdus novum instituit (1). *Præcursorem* habuit Joannem Baptistam, qui viam ei paravit : *pacem* mundo attulit, illum cum Deo reconciliando per redemptionem. Ejus adventu *commotio* fuit *universalis* : stella ortum ejus, sol velatus mortem denuntiavit ; Pater æternus ter illum publice allocutus est, et in Eum Spiritus Sanctus sub specie columbæ descendit ; gentes universæ venerunt ad præsepe nascentis, ad sermonem prædicantis et mira operantis, ad sepulchrum resurgentis et præsertim ad fidem regnantis.

2) *Venit tempore prædicto*. — Venit ad ipsum templum Zorobabel ultri infans præsentatus est, et postea sæpe apparuit, sive docens, sive orans, sive latrones ejiciens et se ut omnis gratiæ et pacis fontem exhibens (2). Illud utique templum ab Herode fuit instauratum et amplificatum, sed idem tamen permansit et idem dici debet, quia non penitus extructum fuit, imo nonnisi per partes destructio veteri ædificio novum superædificatum est. Ergo.

**E. — DE ALIIS VATICINIIS**

His prænotatis, brevissime exponamus præcipua, de Messiae origine, vita et morte, prænuntiata.

(1) Heb., ix, 15.

(2) Joan., ix, 13 sq. ; vii, 37-39.



### A. Origo Messiæ et nativitas.

177. 1) *Ex familia David oriatur*. — Promissiones enim protoparentibus factæ, ita Noe determinantur : « Benedictus Jahwe, Deus Sem... Dilatet Deus Japhet et habitet in tabernaculis Sem » (1). Jahwe ergo erit *Deus Sem* modo speciali, fœdus et amicitiam iniet cum illo ; Deus scilicet ut Jahwe in stirpe Sem se manifestabit. Per *Sem* tamen *Japhet* particeps efficietur hujusmodi benedictionis. — Ex *Sem* vero benedictio descendet ad *Abraham*, cujus Jahwe erit Deus peculiari modo, protector et merces magna nimis ; per *Abraham* autem in gentes perveniet (2), ut explicat ipse Apostolus (3). Ex *Abraham* iterum ad *Isaac* (4) ; ex *Isaac* ad *Jacob*, ex quo oriatur stella et consurget virga de Israël (5). Ex *Jacob* ad *Judam*, ut antea probavimus. Ex *Juda* denique descendet ad *David*, ex cujus stirpe nascetur Messias juxta illud *Jeremiæ* : « Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et suscitabo David *germen justum* » (6), quo nomine aperte designari Messiam lucet ex diversis Scripturæ locis (7) et ex interpretatione fere unanimi criticorum et exegetarum, sive Judæi sint sive christiani, tum veteres, tum recentes (8).

2) *Ex Virgine*. — Ut prædixit *Isaias* : « Ecce virgo concipiet et pariet filium et vocabitur nomen ejus *Emmanuel* (9.) De Messia enim agitur, ut indicatur ipso nomine *Emmanuel* (nobiscum Deus), quod paulo infra (VIII, 8) dicitur esse nomen *possessoris* terræ *Juda*, quæ prius terra Jahwe vocabatur. Ille in solio David sedebit in sempiternum, cum Princeps sit pacis et pacis non erit finis (10). Illum autem pariet « *halma* », Virgo nempe, ut exigitur verbo hebraico, quo signifi-

(1) Gen., ix, 25 sq.

(2) Gen., xii, xiii, 16, xv, 5, xvii, 16, xviii, 18, etc.

(3) Rom., iv, 3-6, ix, 3 sq. ; Gal., iii, 7.

(4) Gen., xxvi, 2 sq.

(5) Gen., xxviii, 12 sq. ; Num., xxiiv, 17.

(6) Jer., xxiii, 5 sq.

(7) Is., iv, 2 ; Jer., xxxiii, 15 ; Zach., iii, 8, vi, 12 et præsertim : Is., xi, 1 sq.

(8) Ottiger, p. 542 ; Dennefeld, art. Messianisme, col. 1652.

(9) Is., vii, 14 ; cf. in *Dict. théol.*, Clamer, art. Emmanuel : Tobac. art. Isate, col. 50 sq.

(10) Is., ix, 6 et 7 ; cf. Mangenot, in *Dict. de la Bible*, art. Almâh.

atur virgo *abscondita* et *secreta*, quæ nunquam virorum spectaverit aspectibus, sed magna parentum diligentia custodita sit, virgo igitur *intacta* et *incorrupta*. Hic sensus usu Scripturæ confirmatur : quotiescumque enim occurrit vocabulum istud in sacris litteris, semper designat virginem *illibalam* adolescentulam aut saltem quæ illibata habetur apud omnes (1). Hæc autem virgo non est virgo quæcumque, sed virgo prorsus *determinata* : virgo *per excellentiam*, ut præsentia articuli requiritur. Porro virgo permanebit, etiam tempore graviditatis et partus, ut clarius hebraice indicatur : « Ecce virgo gravida et pariens ». Ergo.

3) *In Bethleem*. — « Et tu Bethleem Ephrata, parvulus es in millibus Juda ; ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israël, et egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis (2). » Prænuntiatus ab æterno est, et in tempore omnes populos colliget in regnum suum (v. 4), « erit Pax » (v. 5), scilicet pacis auctor, reconciliator universalis, scilicet Messias. Ita rem intellexerunt Judæi (3) et aperte declararunt principes sacerdotum et Scribæ Herodi interroganti ubi Messias nasceretur (4), adeo clara videbatur eis ista prophetia. Ita nunc omnes Christiani.

4) *Tempore*. — A Jacob, Daniele, Aggæo et Malachia præfixo.

## B. Messiae munera.

178. 1) *Rex erit*. — Psalmo enim secundo dicitur : « Ego autem constitutus sum rex ab eo super montem Sion », quæ verba intelligi de Messia necesse est, eo quod, versiculo 8, omnes omnino gentes annuntiantur ei subjiiciendæ : « Postula a me et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ » ; et præsertim ex eo quod « rebellio contra istum regem describitur tanquam rebellio contra ipsum Jahwe » (5). Hæc est communis interpretatio veterum rabbinorum, catholicorum et quam plurimorum Protestantium modernorum, sensui Scripturæ absolute conformis (6).

(1) Gen., xxiv, 43 ; Ex., ii, 8 ; Cant., vi, 8.

(2) Mich., v, 2.

(3) Joan., vii, 42. — (4) Matt., ii, 6.

(5) Ottiger, p. 537. — (6) Act., iv, 25, xiii, 33 ; Heb., i, 5 ; v, 5 ; Apoc., vi, 27 ; xix, 15.

Regnum autem illud messianicum universale erit et perenne, uti liquet ex dictis, regnum pacis (1), internum etiam et spirituale, regnum nempe salutis (2).

2) *Propheta erit magnus*, juxta illud Deuteronomii : « Prophetam de gente tua et de fratribus tuis, sicut me (ait Moyses), suscitabit tibi Dominus Deus tuus ; ipsum audies » (3) ; quod sæpe ad Christum applicatur in Novo Testamento (4), et ad Messiam, si non exclusive, saltem principaliter referendum esse, concedunt omnes post Isaiam hujusmodi missionem clarius describentem (5).

3) *Sacerdos erit* secundum ordinem Melchisedech (6) ; creabit novum sacerdotium cujus ministri ex gentibus assumuntur (7) ; novam legem instituet quæ, vetere præstantior, non jam in tabulis lapideis inscribetur, sed in fidelium cordibus (8), et novum sacrificium ab antiquo prorsus diversum : vetus enim cessaturum jam indicaverat Daniel (9). novum autem universale et æternum annuntiat Malachias (10). cujus hostia erit ipse Messias (11).

### C. Messiæ passio, mors et resurrectio.

179. Ab amico tradetur (12) et triginta argenteis vendetur (13) ; omne humiliationum genus doloresque innumeros et gravissimos tolerabit, ita ut « *virum dolorum* » per excellentiam vocent eum (14) ; manus ejus et pedes fodient tortores (15) et sortem mittent in vestem (16) ; mortem injuste subibit (17), sed anima ejus non derelinquetur in inferno et corpus ejus non videbit corruptionem (18) : vivet enim in æternum : adorabunt eum principes terræ, et multos doctrina justificabit et salvabit (19).

(1) Ps., LXXI, 7 sq. ; Is., IX ; Mich., v. — (2) Is., XLIX, 6 sq.

(3) Deut., XVIII, 15. — (4) Joan., I, 45 ; IV, 25 ; v, 45 sq. ; VI, 14. Act., III, 22 sq. ; VII, 37.

(5) Is., LXI, XLII, 6 sq. — (6) Ps., 109, 4 ; Zach., VI, 12 sq.

(7) Is., LXVI, 21. — (8) Jer., XXXI, 33. — (9) Dan., IX, 27.

(10) Mal., I, 10 sq. — (11) Is., LIII, 4-8. — (12) Ps., XL, 10.

(13) Zach., XI, 12 sq. — (14) Is., I, 6, LIII ; Ps., LXVIII.

(15) Ps., XXI, 17, LXVIII ; Zach., XIII, 6. — (16) Ps., XXI, 19.

(17) Is., LIII, 8. — (18) Ps., XV, 9, 10.

(19) Is., LIII, 10-12 ; cf. Tobac, in *Dict. théol.*, art. Isaïe, col. 67-77.

### III. — IN CHRISTO OMNIA VATICINIA ADIMPLETA SUNT

#### a) Quoad originem (1).

180. Natus est ex tribu Juda (Matth., I, 3 ; Luc., III, 33 ; Heb., VII, 14).

Ex familia David (Matth., I, 1 ; Luc., I, 32, III, 31 ; Rom., I, 3 ; Act., XIII, 22-23).

Ex Virgine (Matth., I, 18-20 ; Luc., I, 35).

In Beethleem (Matth., II, 1 ; Luc., II, 4).

Tempore præfixo a Daniele et Aggæo, quo domus David gloriam amiserat, quo tamen templum secundum adhuc stabat, sed paulo ante ejus eversionem.

#### b) Quoad munera.

Rex est spiritualis (Joan., XVIII, 36-37 ; Matth., X, 37).

Rex pacificus et universalis (Joan., XIII, 35 ; Matth., XXIV, 14, XXVIII, 19-20 ; Marc., XVI, 15).

Propheta est cui similis nunquam invenitur ; multa prædixit de se, de discipulis et de Jerusalem, et arcana Dei et hominum aperta sunt ei (2).

(1) Monsabré, *Introduction au dogme catholique*, 17<sup>e</sup> conf. ; Bossuet, *Discours sur l'hist. univ.*, 2<sup>a</sup> pars, cap. iv. Méditations sur l'Evangile, Sermon sur la montagne, XI<sup>e</sup> jour. « Dans ce qui a été prédit, il y a les grands traits : la naissance de Jésus-Christ, sorti d'une Vierge, ses souffrances, sa croix, sa résurrection, la conversion du monde et des gentils, avec la réprobation et le juste châtement des Juifs. Voilà les grands traits ; mais ce n'est pas tout. Il y a l'iota, et les moindres traits qui doivent aussi s'accomplir. Il faut qu'on divise ses vêtements : il faut qu'on joue sa tunique sans couture. Voyez quelle précision dans une distinction si subtile et si exacte : c'est l'iota, c'est le petit trait. Il sera vendu : ce peut être un grand trait : mais ce sera trente deniers ; mais on achètera le champ d'un potier : c'est l'iota, c'est le petit trait qui ne doit point échapper non plus que les autres. C'est ainsi qu'il faut qu'il ait soif et qu'il soit abreuvé de vinaigre. Il souffrira. Voilà le grand trait : mais ce sera hors la porte de la ville : voilà l'iota. Il sera immolé comme l'agneau pascal : mais ses os ne seront pas brisés sur la croix, non plus que ceux de cet agneau : voilà l'iota, et ainsi du reste. »

(2) Cf. infra, de vaticiniis Christi, n. 200.

Sacerdos est secundum ordinem Melchisedech, qui novum instituit sacerdotium et sacrificium, universale et perenne (Matth., XXVI, 26 sq. ; Luc., XXII, 19 ; I Cor., XI, 23 sq. ; Heb., VII, 12).

**c) Quoad passionem, mortem et resurrectionem.**

Venditus est triginta argentiis a Juda (Matth., XXVI, 15, XXVII, 3-5).

Cum sceleratis reputatus est (Matth., XXVII, 38 sq.).

Flagellatus est et doloribus confossus et ejus vestimenta sorte divisa sunt (Matth., XXVII, 26, 28, 29, 30, 35, 39, sq.).

Injuste mortuus est (Matth., XXVII ; Luc., XXIII).

Sed tertia die gloriosus surrexit (Matth., XXVIII, 6, 7 ; Marc., XVI, 6 ; Luc., XXIV, 5, 6 ; Act., II, 24) et usque nunc, Ecclesia mediante, doctrinam salutis edocet quæ fideles ad cælum salvos perducatur.

**Conclusio.** — Argumentum propheticum est argumentum validissimum in favorem christianismi (1).

*Probalur :*

**A. — DIRECTE**

**181.** Etenim inter vaticinia messianica et vitam Jesu Nazareni adest mirabilis concordia. Porro concordia tam *universalis* et *perfecta* explicari nequit nisi per *interventum specialem* Dei. Ergo Jesus Nazarenus est legatus divinus ; ergo doctrina quam docuit et religio quam instituit divina est et amplectenda.

Probo minorem :

Concordia ista explicari nequit : 1) *Per prævisionem naturalem prophetarum*, quia prænuntiantur eventus futuri liberi, complexi, remoti et quidem clare et minute.

2) *Per voluntatem Christi prophetiis aptalam*, nam multa annuntiant facta quæ ab illo minime pendebant, v. g. natiuitatem ejus in Bethleem, miracula, christianismi propagatio-

(1) **Pascal**, *Pensées*, cap. xvii, p. 209 sq. ; **Lamennais**, *Essai sur l'indifférence*, t. IV, cap. xiii, p. 230 sq. ; **De Broglie**, *Les fondements intellectuels de la foi chrétienne*, 5<sup>e</sup> conf., p. 132 sq.



nem. Se refert utique Christus ad prophetias, non autem ut sese illis accommodet, sed e contra ut ex harmonia evidenti inter illas et vitam suam convinceantur adversarii.

3) *Per casum*, quia agitur de factis a causis liberis omnino procedentibus. Si enim « unus eventus fortuito prædictus » potest per accidens verificari... hoc fieri de duobus eventibus determinatis fortuito prædictis multo minus est probabile. Quo vero magis augentur prædictiones fortuitæ, eo magis improbable fit eas eventu comprobatum iri ; neque adeo multæ requiruntur, ut a priori moraliter certum sit « rem non esse eventuram » (1).

## B. — INDIRECTE

**182. Obijcitur :** 1° Prophetiæ non sunt vera vaticinia, sed tantummodo expressio votorum et desideriorum populi oppressi qui liberationem exspectabat.

**R.** Vaticiniorum genuinitatem, quorum non pauca enuntiata sunt ante tempus calamitatum, affirmarunt omnes prophetae etiam in tormentis. Porro *unanimitas* tam plena vivorum tam *diversæ indolis*, qui *veris in locis* et temporibus vivebant, et ex Scripturis *honesti* apparent, *humiles* et *sinceri*, prorsus *fide digna est*.

Insuper idea principaliter et sæpius prædicta, *monotheismus* nempe a Messia prædicandus ubique et stabiliendus, adversabatur inclinationibus populi et rerum ad idololatriam, et nasci non potuisset apud populum tam exiguum, divisum, carnalem et gentes quam maxime abhorrentem.

Multa iterum annuntiant Messiam *patientem* et *spiritualem* (2) non vero temporalem et gloriosum quem sperabant Judæi ; quinimo rejectionem et *dispersionem* ipsius *populi* necnon et *templi destructionem* et urbis (3), quæ omnia a mente Israelitarum prorsus aliena erant. — Cæterum si a solis calamitatibus orta sint vaticinia, cur apud *solos Judæos* nata sint, et cur

(1) *Pesch, op. cit.*, n° 244, qui rem ita mathematice illustrat : « Supponamus viginti eventus fortuito prædicti, et probabilitatem contra quemlibet eventum in se esse 10 contra 1 : jam in duobus eventibus simul sumptis erit 100 contra 1, in tribus 1000 contra 1, in viginti 100 000 000 000 000 000 000 contra 1 ; i. e. probabilitas est nulla. Cum igitur de Jesu Christo plus quam viginti facta determinata prædicta et impleta sint, repugnat prædictionem fuisse fortuitam : ergo erant vera vaticinia. »

(2) Is., xi, 1-5 ; 42, 1-4 ; LIII, 2, 10-12 ; 61, 1-3 ; Zach., ix, 9-10.

(3) Dan., ix, 26.

post Christum alia non fuerint facta, dum adfuerunt luctuosa tempora ?

2<sup>o</sup> Prophetæ annuntiarunt restitutionem *felicem* regni judæici temporalis. Atqui hoc non adimpletum est. Ergo.

R. Aliquando ut *efficacius* evaderet argumentum pro populo, sub figura regni temporalis felicitis describebant regnum messianicum (ita ipse Christus sese accommodabat moribus Judæorum, loquendo in parabolis) ; sed hoc non erat nisi elementum *accessorium* sub quo latebat elementum *essentiale* et principaliter intentum scilicet elementum spirituale et religiosum, ut apparet : 1) ex variis prophetiis ubi solum adest et totaliter et perfecte impletum invenitur ; 2) ex vaticiniis de destructione templi et civitatis.

3<sup>o</sup> Messias perspicue annuntiatus est et Jesus Nazareus apprimè adimplevit omnia vaticinia messianica : quomodo tunc Judæi fidem illi negaverint et prophetiarum realisationem non intellexerint ?

R. Vaticinia (1) prædicebant Messiam fore regem *potentissimum* sed *spiritualem* et simul omni *passionum* et *humiliationum* generi subjectum. — a) Multi quidem, etiam inter Judæos, hæc signa adventus Messiae agnoverunt. Ita Magis inquirentibus locum nativitatis Christi, principes sacerdotum responderunt : « in Bethleem Judæ » (2). Ita Simeon agnovit « Christum Domini », « lumen ad revelationem gentium » (3). Ita Nicodemus et ejus discipuli. Ita multi in Jerusalem : — imo ipsa mulier Samaritana et multi Samaritani (4). — b) Plerique tamen Judæi, in rebus terrenis maxime attenti, immemores dolorum servi Dei, liberatorem *pure temporalem* expectarunt. Ita *Pharisæi*, *Sadducæi*, sacerdotes et plebs quam corruperant et deceperant. Quinimo et hoc ipsum : Messiam nempe non agnituros esse Judæos sed contempturos et rejecturos non semel prædictum fuerat (5), quod profecto non est minima prophetiarum veritatis confirmatio.

Explicatio vero facti habetur in his Evangelii verbis : « Et lux in tenebris lucet et tenebræ eam non comprehenderunt. » « Lux venit in mundum et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem : erant enim eorum mala opera » ; lumen enim

(1) Hugueny, *Critique et Catholique*, t. I, p. 68 sq. ; La Mennais, *Essai sur l'indifférence*, t. III, cap. 3, p. 59 et 60, t. IV, cap. 13, p. 270 sq. ; Bossuet, *Discours sur l'histoire universelle*, 2<sup>a</sup> pars, cap. 23, Dennefeld, art. Messianisme, col. 1565-68.

(2) Matth., II, 5. — (3) Luc., II, 26, 32. — (4) Joan., III, 2 ; VII, 31 ; IV, 39, 42.

(5) Is., VI, 9-10 ; LIII, 1 Matth., XIII, 14 ; Rom., XI, 7-9). — Ps., 68, 23 ; Is., VIII, 14 (Rom., IX, 33). — Ps. 117, 22 (Matth., XXI, 42 ; Act., IV, 11-12). — Dan., IX, 26 (Luc., XIX, 44).

prorsus sufficiens possederunt Judæi. « Si non venissem et locutus fuisset eis, ait Christus, peccatum non haberent : nunc autem excusationem non habent de peccato suo » (1).

Igitur argumento prophetico jure utimur ad probandam veritatem religionis christianæ, cum miraculum sit intellectuale quod plurimum valet ad credibilitatem religionis. Non omnes tamen convincit, vel quia præjudiciis obruuntur, vel quia insufficenter veritatem quærunt, vel quia una aut alia e dispositionibus moralibus in præambulis fidei prærequisitis carent, tandem et præsertim, quia certitudo moralis quæ sola habetur et haberi potest in istis quæstionibus, neminem cogit, quamvis omnino et absolute sufficiat pro hominibus sanæ mentis et rectæ voluntatis (2).

## ART. II

### Testimonio ipsius Christi probatur propria ejus divina missio

**183.** Prophetarum voce indubitanter designatus est Jesus Nazarenus ut Messias mundo promissus, sed audiamus ipsum Jesum de se testantem. Sæpissime Christus, solemniter et dilucide, privatim et publice sese affirmavit Dei legatum, in terram missum ut doctrinam novam edoceret homines (3). Porro spectatis ejus indole et virtutibus, testimonium ejus fide dignissimum est. Ergo Messias est Christus, et religio quam stabilivit est vere divina. Successive probanda est major et minor syllogismi.

(1) Joan., I, 5 ; III, 19 ; xv, 22. Legatur etiam Matth., xxii, 1-15 ; Luc., xiv, 16-20.

(2) Lamennais, *Essai sur l'Indifférence*, t. IV, cap. 13, p. 279 sq., cap. 14, p. 358 sq.

(3) Vide Lepin, *Jésus Messie et Fils de Dieu* ; Viellard-Lacharme, *L'œuvre messianique de J.-C.*, p. 110 sq. ; Hurter, n° 54 sq. ; Pesch, n° 141 sq. ; Ottiger, p. 629 sq. Cf. *Decretum Lamentabili*, prop. 28, 29, 30 ; Tondelli, *Gesu nella storia*, Milano, « Vita e Pensiero », 1926 ; Paul Buysse, *Jésus devant la critique*, Paris, Giraudon, 1926 ; Cordovani, *Il Revelatore*, Milano, 1925 ; De Grandmaison, *Jésus-Christ*, t. II, c. 1-3, p. 3-202.

## I. — TESTIMONIUM CHRISTI

*Assertio* : **Christus seipsum affirmavit Dei legatum** [*Historice certum, theologice de fide, ex Scripturæ testimoniis*].

## A. — PRIVATIM

In hac autem manifestatione duo stadia distinguuntur :  
1) initio vitæ publicæ ; 2) ultimo anno vitæ Jesu.

**1º Initio vitæ publicæ.**

**184. A. Coram populo.** — Actis et verbis Jesus multoties sibi vindicavit Messiae prærogativas.

a) **Actis.** — Jesus *agit* tanquam *Dei legalis* : Prædicat regnum Dei prope esse, seu, ut fatentur ipsi adversarii, regnum messianicum jam advenisse : « Venit Jesus... prædicans Evangelium regni Dei, et dicens : quoniam impletum est tempus, et appropinquavit regnum Dei : pœnitementi et credite Evangelio (1). »

Porro Evangelium est *Lex nova*, quam proponit « *sicut potestatem habens* » (2), imo quam, *nomine proprio*, imponit tanquam *suam* : « Dictum est antiquis... *Ego autem dico vobis* (3). » Hac tamen lex legem mosaicam non solvit, sed *perficit* (4).

Quapropter, ut *Magister* novæ legis, discipulos, a synagogæ ministris omnino distinctos, vocat et instruit ut et ipsi regnum Dei prædicent (5). Ex his duodecim eligit, quos Apostolos nominat, et quibus confert potestatem, quam habet, spiritus immundos ejiciendi et infirmos curandi (6).

Denique miracula innumera patrat ad confirmandam suam divinam missionem et hanc miraculorum potestatem tradit Apostolis (7).

(1) Matth., iv, 17 ; Marc., i, 15 ; Luc., iv, 43. — (2) Matth., vii, 29 ; Marc., i, 22 ; Luc., iv, 32.

(3) Matth., v. — (4) Matth., v, 17. — (5) Matth., iv, 18-22 ; Marc., i, 16-20.

(6) Matth., x, 1-8 ; Marc., iii, 13-19 ; vi, 7. — (7) Matth., x, 8 ; Luc., iv, 35, viii, 25-54, ix, 1, 6.

**b) Verbis.** — 1) Se dicit *prophetam extraordinarium*, Jona, Salomone, David superiorem (1) ; quin etiam *templi Domini et sabbati* (2).

2) In *synagoga Nazareth*, legens verba Isaïæ (LXI, 1-2) de futuro Messia : « Spiritus Domini super me : propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me... », cœpit dicere : « Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris. » Et, cum populus contradicendo dicebat : « Nonne hic est filius Joseph ? » ait Jesus : « Amen dico vobis quia nemo propheta acceptus est in patria sua (3) ».

3) Post *curationem paralytici*, ad probaticam piscinam in Jerusalem, *die sabbati*, suam messianitatem aperte declarat : accusatus enim a Judæis quod violasset sabbatum, affirmat pluries se esse *missum* a Patre et sibi vindicat *omnia jura* quæ *Messiae* competunt, scilicet potestatem omnia faciendi quæ Pater ipse operatur, potestatem mortuos suscitandi et omnes homines judicandi. Unde, non dubitando, asserit : « Amen, amen dico vobis, quia qui verbum *meum* audit, et credit ei qui *misit* me, habet vitam æternam (4). »

**185. B. Privatum.** — Jesus citius et clarius suam messianitatem manifestat.

1) *Duodecim Apostolis* : Mittens eos prædicare evangelium, ait : « Qui recipit vos, me recipit ; et qui me recipit, recipit eum qui me misit. » (Matth., x, 40.)

2) *In conversatione cum Nicodemo* [Joan., III, 13-18]. Jesus se dicit esse « *Filium hominis* qui descendit de cælo », « *Filium unigenitum* » a Deo missum ut salvetur mundus per ipsum. Ergo saltem Dei legatum se esse pronuntiat.

3) *In colloquio cum muliere samaritana* [Joan., IV, 25-26], verbis mulieris : « Scio quia *Messias* venit, qui dicitur *Christus* », respondit Jesus : « *Ego sum*, qui loquor tecum », aperte declarans se esse Messiam tam ardentem expectatum.

4) *In responso Joannis discipulis* [Matth., XI, 4 sq.]. Sciens Joannes Messiam operaturum fore prodigia maxima in Isaia

(1) Matth., XII, 41-42, 23. — (2) Matth., XII, 6. — (3) Luc., IV, 16-24.

(4) Joan., V, 17-46.



prædicta [XXXV, 5 ; LXI, 1 sq.], misit duos de discipulis ut a Jesu quærerent utrum esset [Messias] *qui venturus erat*, et respondens Jesus affirmat se jam fecisse hæc prodigia, ideoque se esse ipsum Messiam implicate asserit.

5) *Occasione peregrinationis Jerosolymam* [Luc., II, 49], dicit Jesus parentibus : « Quid est quod me quærebatis ? nescielatis quia in his quæ *Patris mei* sunt oportet me esse ? », haud obscure significans se a Deo venisse et missionem accepisse.

## 2º Ultimo anno vitæ suæ.

186. Jesus *expresse* suam messianitatem profitetur :

**A. Coram discipulis.** — Matth., XVI, 13-19 : Jesus beatum prædicat *Petrum* eo quod confessus fuerit illum esse « Christum, *Filium Dei vivi* », imo declarationem istam e cælo delapsam, Patre inspirante, confirmat, Petro tradens potestatem clavium, explicite igitur docens suam messianitatem.

**B. Coram populo.** — a) *Die festo Judæorum*, ascendit Jesus in templum et docet populum. Mirantur Judæi, dicentes : « Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit ? » respondit eis Jesus : « Mea doctrina non est mea, sed ejus qui *misit me*... Et me scitis et unde sim scitis, et *a meipso non veni*, sed est verus qui *misit me*, quem vos nescitis. Ego scio cum, quia *ab ipso sum*, et *ipse me misit*. » (Joan., VII, 14-29).

*Die sequenti* adhuc clarius declarat se a Patre *missum esse* : « Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me, qui *misit me, Pater*... Et qui me misit, mecum est... *Ego quod vidi apud Patrem meum*, loquor... Ego enim *ex Deo processi et veni*, neque a meipso veni, sed *ille me misit*. » [Joan., VIII, 18, 29, 38, 42.]

Paulo post, interrogatus a Judæis [Joan., X, 24-36] : « Quousque animam nostram tollis ? *Si tu es Christus, dic nobis palam* », respondit Jesus : « Loquor vobis et non creditis ; opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me... *Ego et Pater unum sumus*. » Judæi intelligentes Jesum, per hæc verba, se dixisse *æqualem Deo*, tollunt lapides ut lapident eum ; Jesus autem hanc illorum interpretationem confirmat, dicens : « Si illos dixit deos, ad quos

sermo Dei factus est... quem Pater sanctificavit et *misit in mundum*, vos dicitis... quia blasphemas, quia dixi : Filius Dei sum. »

His locis *sallem* suam divinam missionem clarissime ostendit Jesus.

b) *Ingrediente Jesu triumphante* in Jerusalem, sedente super pullum asinae [quod Zacharias, ix, 9, annuntiaverat de Messia], clamant turbæ : « *Hosanna filio David : Benedictus qui venit in nomine Domini*, hosanna in altissimis » ; murmurantibus autem Phariseis, ait eis Jesus : « Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt. » [Matth., xxi 1-11 ; Luc., xix, 40].

Postea intrans in templum, Jesus ejecit « omnes vendentes et ementes », dicens : « Scriptum est : *Domus mea* domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum. » [Matth., xxi, 13]. Aperte igitur et loquitur et agit ut Messias et templi Magister.

**C. Coram magistratibus.** — a) *Coram Pilato, regem Judæorum* sese declarat Jesus (1) ; porro hæc appellatio vere est messianica.

b) *Coram Synedrio*, sub fide juramenti testatur se esse *Christum, Filium hominis* qui sedebit a dextris virtutis Dei, et *Filium Dei* (2). Atqui vox « Christus », aperte designat Messiam ; expressio « Filius hominis » primario significat « hominem » simpliciter (3), hominem a Deo missum, licet instrumentum sit fragile et humile divinæ Majestatis (4), sed certo etiam habet sensum messianicum, uti liquet ex libris Danielis et Henoch, ubi Filius hominis exhibetur ut Judex supremus et in quo prophetiæ messianicæ adimplebuntur (5). In hoc sensu a Jesu sæpe (6) adhibetur, quia

(1) Matth., xxvii, 11 ; Marc., xv, 1-2 ; Luc., xxiii, 1-3 ; Joan., xviii, 33-40, xix, 12, 15.

(2) Matth., xxvi, 57-68 ; Marc., xiv, 53-65 ; Luc., xxii, 54-55, 63-70.

(3) Job., xxv, 6 ; Ps. viii, 5 ; Is., li, 12.

(4) Ezechiel, multis in locis. — (5) Dan., vii, 13, x, 16 ; lib. Henoch, c. 46-59. Cf. De Grandmaison, *op. cit.*, t. I, p. 310-324 ; J. Lebreton, *La vie chrétienne au premier siècle de l'Eglise*, p. 100 sq.

(6) De Grandmaison, *loc. cit.*, p. 317, n. 3 : « L'expression se trouve 80 fois sûrement ... dans les Evangiles. » Cf. Lesêtre, in *Dict. de la Bible*, art. Fils de l'homme.

prærogativas Messiae sat exprimit simul ac conditionem humilem quæ Domini Servo convenit.

Quid vero de voce « Filius Dei » ? Juxta omnes æquivalet saltem Messiae (1). Certe ista expressio « *Filius Dei* » quandoque occurrit in Scriptura, ubi non indicat filiationem divinam stricte dictam, sed tunc semper additur *explicatio* sensum determinans applicationis hujus nominis. v. g. *angeli boni* dicuntur filii Dei per oppositionem ad Satan ; *justi*, quatenus arcte uniuntur Deo et digni habentur ut consortium possideant beatitudinis ; *Judæi*, quia electi a Deo titulo speciali. Sed in casu, Jesus sese declarat *simpliciter* « *Filium Dei* », nullam restrictionem adhibet, imo sensum istum obvium et naturalem confirmat, et ut solum admissibilem ostendit in responsione ad Caiphā, sibi vindicans jus sedendi ad dexteram Patris et homines judicandi. Ergo se non solum missum a Deo sed verum Deum affirmat.

Ita rem intelligunt Judæi, qui statim reum mortis illum judicant, non utique quia filium Dei *adoptivum* se dixit, nam et omnes justī tali sensu filii sunt Dei, sed quia *verum* et *naturalem* Filium Dei se fecit. Quod magis apparet ex sancto Luca ubi duplex quæstio Jesu facta est. Postquam enim ad : « *Si tu es Christus, dic nobis* » responderit Filium hominis sessurum esse a dextris virtutis Dei, instant : « *Tu ergo es Filius Dei ?* » jam ergo credunt et sciunt Jesum se affirmasse Deo æqualem in potentia. Præterea et ipse addit : « *Vos dicitis, quia ego sum.* » Tunc vere reum mortis illum proclamant, et Jesus, qui, uno verbo, sententiæ mutationem obtinere potuisset, mortem subit, sanguine attestando suam divinitatem. Janivero si est vere Filius Dei, a fortiori legatus Dei et Messias habendus est. Ergo.

**D. Post resurrectionem suam.** — Duobus discipulis qui, in Emmaüs cuntes, mortem ejus lamentabantur, Jesus indicat omnia a prophetis prædicta de passione Messiae et morte in se adimpleta esse. Ergo clare indicat se esse Messiam a prophetis annuntiatum [Luc., xxiv, 13 sq.]. — Similiter

(1) Batiffol, *L'enseignement de Jésus*, p. 236 ; Loisy, *Évangile et Église\**, p. 74 sq. ; Richard, in *Dict. théol.*, art. Fils de Dieu, col. 2393 ; De Grandmaison, *op. cit.*, t. II, p. 40-45.

*undecim apostolis dicit : « Sicut misit me Pater, et ego mitto vos [Joan., xx, 21].*

### Conclusio.

**187. 1°** Ex dictis sequitur Jesum sæpissime in vita seipsum affirmasse Messiam, et quidem *sensu proprio*, nam nil in modo dicendi, nil in actis ejus, nil in modo agendi auditorum restrictionem quandam aut accommodationem innuit.

Ceterum de *veritate historica* hujus testimonii nulli remanet dubitationi locus : textus enim qui verba Christi de sua messianitate referunt, fere omnia et singula Evangelii capita pervagantur, et cum narratione evangelica ita connectuntur, ut vel deneganda sit Evangelio quæcumque veracitas, vel ipsi ut historici habendi sint.

Præterea Apostolorum prædicatio (1) de messianitate Jesu fuit tam constans et tam unanimis, statim post Ascensionem, etiam inter minas, flagella et carceres, ut absolute inexplicabilis remaneat, nisi de facto Christus ipse aperte Messiam sese declaraverit.

**2°** Nec dicas cum Loisy (2) Jesum non dixisse se esse Messiam in præsentī, sed fore in futuro, scilicet in novissimis temporibus, quando societatem electorum reget imperio.

Etsi enim quædam Jesu declarationes ad futurum pertineant, multæ habentur quæ clare indicant Christum jam fuisse et sese affirmasse Messiam in præsentī, v. g. quæ mulieri Samaritanæ, Joannis discipulis et Pilato factæ sunt. Non negamus tamen maxime et *perfecte* Messiam esse in *cælo* post Ascensionem, *perfectius* fortasse in novissimo die, quando judex veniet in nubes, gloria circumfusus. Sed antea, et ab initio vitæ publicæ, jam Messias erat et functionem messianicam exercebat, regnum Dei stabiliendo et paulatim augendo.

**3°** Quod autem *progressive* revelaverit Jesus suam messianitatem, ratio non est quia, initio, ignarus erat aut incertus de sua missione, sed : 1) quia nolebat, subito et absque præparatione, *præjudicia* Judæorum de *Messia temporali* remove-re ; 2) quia necesse erat ipsorum mentes discipulorum *suaviter* reformare et *paulatim* disponere ad accipiendam suam missionem spiritualem. — Ceterum, licet declarationes Jesu de sua messianitate, in ultimo anno vitæ, fiant generatim modo

(1) Act., II, 22, 27, 31 ; IV, 26 ; III, 18 ; I Cor., xv, 3 ; Eph., v, 2 ; I Joan., iv, 2. Vide Lepin, *op. cit.*, p. 128 sq., 135.

(2) Loisy, *L'Évangile et l'Église*\*, 81 sq. ; *Les Évangiles Synoptiques*\*, t. I, p. 192 sq.

solemniori et verbis clarioribus, non paucae jam ab initio ejus ministerii sat manifestae inveniuntur (1).

## II. — VALOR TESTIMONII

*Asserlio* : Spectatis Christi indole et virtutibus, testimonium ejus de sua legatione divina fide dignissimum est.

**188. Argumentum generale.** — Per totam vitam suam publicam Christus fere quotidie, clare et expresse, imo sub fide juramenti, affirmavit se esse missum a Deo ut homines edoceret doctrinam salutis necessariam. Imo hanc suam divinam missionem, tanquam *dogma fundamentale*, omnibus credendam imposuit sub poena damnationis aeternae (2).

Igitur aut Jesus erat vere legatus divinus, ut ipse quam sapissime affirmavit, et credendum est ei; aut non erat legatus divinus, et tunc iterum: vel credebat se esse Messiam ut asserebat, et *insanus* erat; vel sciebat se non esse Messiam, tametsi vehementer id ipsum proclamaret, et *mendax* fuit et *deceptor*. Atqui nec deceptor nec insanus fuit Christus. Ergo verum est ejus testimonium et legatus divinus habendus est, ac proinde vera ac divina dicenda est ejus doctrina atque amplectenda.

### 1<sup>o</sup> Explico majorem : *Jesus fuisset* :

**189. A. Deceptor.** — Si, sciens se non esse legatum divinum, suam tamen divinam missionem Jesus audacter usque ad finem vitae proclamaverit, multos homines seduxit ac *decepit* in re maximi momenti, in negotio nempe salutis.

**B. Insanus.** — Si Christus deceptus fuerit in hac explicita et constanti affirmatione de sua divina missione, haec deceptio vera fuit *hallucinatio*, et quidem non transitoria, sed *perpetua*, de ipso fundamento doctrinae ab omnibus credendae. Id autem supponit in Christo statum pathologicum *mentis* aut *voluntalis*, veram nempe et propriam *dementiam*: nemo enim sanæ

(1) Lepin, *op. cit.*, p. 136-152; De Grandmaison, *Jésus-Christ*, t. I, p. 311-315; t. II, p. 31-32, 41-44; A. Michel, in *Dict. théol.*, art. Jésus-Christ, col. 1137-1138, col. 1172-1175.

(2) Marc., xvi, 16; Joan., iii, 18; v, 24; vi, 47.



mentis et rectæ voluntatis sibi persuadere potest se esse legatum divinum, in quem omnes credere debent sub pœna damnationis, nisi a Deo acceperit signa certissima interna aut externa suæ divinæ missionis (1).

**C. Enthusiastes ingeniosus.** — Nonnulli tamen Rationalistæ (2) hanc conclusionem effugere contendunt simul atque messianitatem Christi, dicentes Christum nec deceptorem fuisse nec insanum, sed solummodo *enthusiastem ingeniosum*, qui, conscius unionis intimæ cum Deo, persuasum habuit se esse divinitus missum ad illam coævīs erudiendam.

Jesus, inquiunt, summo præditus ingenio, jam e pueritia Deum ut patrem coluit, et, hac idea inflammatus, modo sublimi ad perfectionem tetendit, religionem pure spiritua-lem vivens. Tunc, multo perfectius quam coætanei, cognitionem habuit de vera justitia et de regno Dei. Sentiens autem quantam pacem et jucunditatem afferebat secum illa cognitio, misericordia motus erga fratres, statim studuit illos reddere suæ participes felicitatis. Unde per vicos et plateas, magna eloquentia, suam exposuit doctrinam. Ex effectibus vero mirabilibus suæ prædicationis apud omnes, quasi sponte *suspicalus* est, et deinde paulatim, *sibi persuasil* se esse *Messiam* a Deo destinatum ad salutem, a prophetis prædictam populo conferendam. Quo pacto, facile explicatur, sine ullo miraculo, quomodo Jesus, homo sicut et cæteri homines, quoddam tamen divinum præ se ferebat (3).

Sed, quidquid sit de origine et de progressu conscientiæ messianicæ in Jesu, hæc ultima hypothesis reducitur ad theoriā *insaniæ* aut ad theoriā *imposturæ*. Et sane, illa persuasio intima de messianitate, vel tam intensiva erat ut Jesus jam non esset sufficienter conscius sui et actionum ut potuisset judicare se mentiri, et tunc insanus erat, vel, notwithstanding illa persuasione, sciebat Jesus se nonnisi mera mendacia narrare, et tunc deceptor erat. Ergo.

(1) Garrigou-Lagrange, *De Revelat.*, t. II, p. 217; D. D. Besson, *L'Homme Dieu*, 14<sup>e</sup> conf.; Monsabré, *Exposition du dogme catholique*, 33<sup>e</sup> conf.

(2) Pfleiderer\*, *Religion Philosophie*, t. II, p. 186 sq.; Renan\*, *Vie de Jésus*; cf. Nicolas, *La divinité de Jésus-Christ*, p. 284-289; Loisy\*, *Les évangiles synoptiques*, t. I, p. 408 sq.

(3) Ita, fere ad verbum, Pesch, n° 147.

**D. Bonus impostor.** — Urgent quidam rationalistæ (1) : Sciebat utique Jesus omnino non vera esse ea quæ populo dicebat, sed *ex amore* hominum, ut illos meliores redderet et lucrificeret, *sese accommodabat credulitati et præjudiciis* Judæorum, et theoriæ suæ de regno Dei addebat omne quod admirationem fovebat et cordi solatium præbebat : uno demum verbo, *bonus erat impostor*.

Redit semper *eadem conclusio* : finis media legitima non facit. Cum sciens et volens ita agebat Jesus, vere *mendax* erat et *deceptor*, imo crudelissimus impostor erat, et conscientia nimis obtusa aut amoralis præditus, credendo bonum esse semper mentiri et simul affirmare se non nisi vera proferre ; docendo efficacia et necessaria esse sacramenta quæ ridicula, vana et vacua esse noscebat ; imponendo vitam poenitentem quam inutilem fore sciebat et sine præmio apud Deum ; exigendo sibi adorationem quæ mera erat idolatria.

## 2º Probatur minor : Christus nec deceptor fuit nec insanus.

**190.** Hallucinatio enim aut dementia, non secus ac mendacium aut dolus, absolute repugnant Christi indoli, et apertissime excluduntur ex consideratione ejus sapientiæ et sanctitatis (2). Namque Christus ita eminet inter homines vel præclarissimos et sanctissimos cujuscumque gentis aut temporis, ut perfectissimum exemplar omnium habendum sit qui, ad finem usque mundi, sapientiam et virtutem colere quam maxime studebunt.

(1) Renan, *op. cit.*, apud Nicolas, p. 299-304 sq.

(2) Ottiger, p. 630 sq. ; DD. Bougaud, *Le Christianisme et les temps présents*, t. II, 3<sup>e</sup> partie, c. 1, 2 et 3 ; Mgr Besson, *L'Homme-Dieu*, 6<sup>e</sup> et 8<sup>e</sup> conf. ; Nicolas, *Etudes philosophiques sur le Christianisme*, t. IV, c. 2, p. 26 sq. ; Mgr Landriot, *Le Christ de la Tradition*, t. II, p. 307 sq. ; Mgr Chollet, *La psychologie du Christ*, Paris, 1903, c. 8 ; Mgr de Ségur, *Œuvres*, t. I, Caractère divin de Jésus-Christ, p. 357 sq. ; Fillion, *Vie de Notre-Seigneur Jésus-Christ*, Paris, 1922, t. I, p. 405 sq. ; Jacquier et Bouchany, *La résurrection de Jésus-Christ, Les miracles évangéliques*, 8<sup>e</sup> conf., p. 271 sq. ; Garrigou-Lagrange, *De Revelat.*, t. II, p. 216 sq. ; A. Michel, in *Dict. théol.*, art. Jésus-Christ, col. 1155-1164, 1386-1397 ; H. Morice, *L'Âme de Jésus*, 2<sup>e</sup> et 3<sup>e</sup> pl<sup>e</sup>, p. 45-265 ; Léonce de Grandmaison, in *Dict. Apol.*, art. Jésus-Christ, col. 1376 sq. ; Jésus-Christ, *sa personne...*, t. II, p. 79-130 ; Allo, *Le scandale de Jésus*, c. 3, p. 100-129.

### A. Christus est Sapiens per excellentiam.

Doctrina mirationem excitat Doctorum — turbarum (1) — imo et inimicorum vel pessimorum, qui stupent omnes super prudentia et responsis ejus, et attoniti exclamant (2) : « Nunquam sic locutus est homo sicut hic homo ». — Summa animi tranquillitate patitur omnes injurias (3), et Pharisæis et Sadducæis qui eum capere volunt in sermone, v. g. de muliere adultera — de censu Cæsari debito — de resurrectione — de primo Legis mandato, rectissime simul ac moderate respondet (4). Quare notat Evangelista : « Et nemo poterat ei respondere verbum ; neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare (5). »

Vitia utique publica Scribarum graviter reprehendit, præsertim simulationem, ne plebs seducatur (6), sed suavissime et benigne edocet populos, nec unquam vim, dolum aut convitia adhibet, nisi solam simplicem et mitissimam verbi prædicationem (7). Humiliter declarat se nihil dicere aut facere nisi id quod *Patri placitum fuerit*, et tamen digne vindicat *rectitudinem sui judicii* : « Non possum ego a meipso facere quidquam ; sicut audio, judico, et judicium meum justum est, quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me... Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me (8). » Imo docet « sicut *potestatem* habens, et non sicut Scribæ eorum et Pharisæi » (9) et *cum auctoritate Supremi Magistri* loquitur, proclamans : « Qui credit in Filium, habet vitam æternam ; qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam. » — « Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum. » — « Creditis in

(1) Luc., II, 47 ; Matth., XXII, 22, 23 ; VII, 28 ; Marc., I, 22 ; Luc., IV, 32.

(2) Joan., VII, 46. — (3) Matth., XXVI, XXVII.

(4) Joan., VIII, 7. Matth., XXII, 15-21. *Ibid.*, 23-33. *Ibid.*, 35-40.

(5) Matth., XXI, 46. — (6) Matth., XXIII, 13 sq. ; XVI, 6 sq.

(7) Matth., XXVIII, 19 ; V, 37 ; Luc., IV, 27-28. « Jamais, en aucun temps,

il ne sera possible de s'élever au-dessus de lui [Jésus], ni de concevoir un législateur qui lui soit même égal. » — « Jésus-Christ ne sera jamais égalé. » Ita Strauss\*, *Vie de Jésus*, ap Nicolas, *La divinité de Jésus-Christ*, c. 9, p. 270 ; Renan\*, *Vie de Jésus*, p. 325.

(8) Joan., V, 30 ; VII, 16. — (9) Matth., VII, 29.

Deum in et me credite. » — « Ego sum via, veritas et vita. Nemo venit ad Patrem nisi per me » (1), etc.

### B. Christus est sanctus per excellentiam.

**191. a) In se.** — Alienus est Christus ab omni defectu, a quavis mala passione, ab omni fragilitate, a quacumque imperfectione, a fortiori ab omni vel minima culpa : virtus ejus ita pura est, ita integra, ita perspicua, ut ipse, etsi humilissimus, publice et confidenter inimicos provocare potuerit : « Quis ex vobis arguet me de peccato (2) ? » Nemo, sive Pilatus — sive Herodes — sive Pharisei — sive Judas proditor (3), sive moderni rationalistæ aut impii, unquam vel umbram defectus invenerunt in ejus modo agendi aut loquendi, sed omnes e contra eum libenter reverentur, et quasi certatim sublimitatem ejus vitæ agnoscunt et aperte comprobant (4). Ipsi Apostoli, qui diu familiariter cum eo vixerunt et vitam ejus intimam perfecte cognoverunt, plenam ejus impeccantiam aperte testantur : « Vos sanctum et justum negastis » (5), ait Petrus Judæis ; « Christus, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus ». — « Peccatum in eo non est. » — « Qui non noverat peccatum. » — « Tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. » — « Sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus (6) ».

Exemplar omnis perfectionis, omnes et singulas virtutes *gradu heroico* possidet, miraque *harmonia in se componit virtutes, que maxime sibi adversari videntur. Humilis est et mansuetus* : jam a nativitate vere « semetipsum exinani-

(1) Joan., III, 36 ; v, 24 ; vi, 47 ; VIII, 51 ; XIV, 1 ; XIV, 6.

(2) Joan., VIII, 46.

(3) Matth., XXVII, 24 ; Luc., XXIII, 14-15 ; Matth., XXVI, 59 sq. ; Matth., XXVII, 4.

(4) « Jésus est l'honneur commun de ce qui porte un cœur d'homme » ; « Chacun de nous lui doit ce qu'il a de meilleur en lui. » **Renan\***, *Vie de Jésus*, p. LIX, 283.

(5) Act., III, 14.

(6) I Pet., II, 22 ; I Joan., III, 5 ; II Cor., v, 21 ; Hebr., IV, 15 ; Hebr., VII, 26.

vit » (1) : nullis enim majoribus nascitur et in loco humili ; per triginta annos in obscuritate manet ; « non venit ministrari, sed ministrare » (2) : ita contemnit divitias et honores ut nec habeat « ubi caput reclinet » (3). Prohibet ne miracula sua divulgentur (4) ; pauperes præsertim evangelizat, homines ignaros in Apostolos eligit, et eis humilitatem commendat : « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde (5). » In passione omnes humiliationes libenter patitur (6) ; nusquam gloriam suam quærit, sed Patris (7) ; fugit quando multitudo vult eum facere regem (8). Sed simul *firmus* est et *magnanimis* : sinceritatem perfecte colit : « Sit autem sermo vester : est, est, non, non » (9) ; et propter hanc sinceritatem, multi ab eo discedunt (10). Digne respondet Pontificis ministro, qui eum injuste percutit : « Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo ; si autem bene, quid me cædis (11) ? » Pilato et Caiphæ eum interrogantibus cum majestate respondet : « Ego... veni in mundum ut testimonium perhibeam veritati. » — Amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cæli (12). »

*Patiens* est et *forlis*, et hæc ejus incredibilis patientia et animi fortitudo semper sibi æqualis permanet, nec per incredulitatem Judæorum, nec per tarditatem aut ignaviam discipulorum, nec per amaritudinem passionis minuitur : « Qui cum malediceretur non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur (13). » Ad mortem ducitur « tanquam agnus coram tondente se » obmutescens, horaque a Patre assignata, cum tranquilla animi fiducia, spiritum Deo commendit (14). — *Misericordia* plenus est : « animam suam dat pro ovibus suis », dat « animam suam redemptionem pro multis » (15), sed hæc misericordia nunquam degenerat in nimiam indul-

(1) Philip., II, 7. — (2) Matth., XX, 28. — (3) Matth., VIII, 20.

(4) Matth., IX, 30 ; VIII, 4. — (5) Matth., XI, 29.

(6) Matth., XXVI, 21, 41, 46, 55. — (7) Joan., VIII, 49-50.

(8) Joan., VI, 15. — (9) Matth., V, 37. — (10) Joan., VI, 67.

(11) Joan., XVIII, 23. — (12) Joan., XVIII, 33-37 ; Matth., XXVI, 64.

(13) Joan., XV, 22 sq. ; Matth., XV, 16 ; XVI, 8-11 ; 22-23 ; Luc., IX, 55 ; I Pet., II, 23.

(14) Is., LIII, 7 ; Joan., XII, 23, 27 ; XIII, 1 ; XVII, 1 ; Luc., XXIII, 46.

(15) Joan., X, 11 ; Matth., XX, 28.



gentiam : sic fraternam correptionem laudat et præcipit (1) ; nec unquam excludit justam et inexorabilem severitatem, v. g. erga Pharisæos obstinatos Dei inimicos et animarum (2). Et sic semper et opportune salvantur in ipso jura veritatis simul atque caritatis (3).

At inter supplicia et in morte præsertim relucet ejus sanctitas : tunc enim clare apparet illum mirabili modo humanitatem superare, adeo mitissimum se exhibet, adeo humilitate amoreque præfulgentem (4). Insuper eo magis stupenda est hæc ipsius sanctitas quod, sublimis et eminentissima, imitabilis est tamen omnibus (5), quia minime immoderata est, et hominibus cujuscumque conditionis, temporis, et loci quam plenissime accommodatur ; nedum molesta sit vel odiosa, grata est etiam malis, imo creatrix est et, virtute propria, innumeros genuit sanctos ad nostra usque tempora.

**b) Relate ad Patrem.** — Suipsius prorsus immemor, Christus non cogitat, non diligit, non loquitur, non quærit nisi Patrem et gloriam ejus : « In his quæ Patris mei sunt oportet me esse. » — « Ego quæ placita sunt ei facio semper... Honorifico Patrem meum... Ego autem non quæro gloriam meam. » — « Opus consummavi quod dedisti mihi ut faciam (6). » — Solam Dei voluntatem ita facere quotidie studet, ut ipsi cibus sit (7), ac vitam suam, amantissime et libentissime placito Patris immolet, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis (8).

(1) Matth., xviii, 15. — (2) Matth., xxiii, 13-36.

(3) **Jacquier et Bouchany**, *op. cit.*, p. 286 ; **Bougaud**, p. 614 sq.

(4) « Si la vie et la mort de Socrate sont celles d'un sage, la vie et la mort de Jésus sont celles d'un Dieu. » **Rousseau\***, *Emile*, l. IV.

(5) « Aucun sage n'a eu la moindre influence sur les mœurs de la rue qu'il habitait ; mais Jésus-Christ a influé sur le monde entier. » **Voltaire\***, ap. **Besson**, *L'Homme-Dieu*, 3<sup>e</sup> conf., p. 179.

« Il [Jésus] fonda le culte pur, sans date, sans patrie, celui que pratiqueront toutes les âmes élevées jusqu'à la fin des temps... Son culte se rajeunira sans cesse ; sa légende provoquera des larmes sans fin ; ses souffrances attendriront les meilleurs cœurs ; tous les siècles proclameront qu'entre les fils des hommes il n'en est pas né de plus grand que Jésus. » **Renan\***, *Vie de Jésus*, p. 234, 459.

(6) Luc., ii, 49 ; Joan., viii, 29, 49, 50 ; xvii, 1-4.

(7) Joan., iv, 34 ; Luc., xxii, 42. — (8) Philipp., ii, 8.

**c) Relate ad homines.** — Caritatem universalem et supra modum omnibus exhibet ; imprimis autem infantes, pauperes, infirmos, peccatores (1), imo inimicos et persecutores et ipsum proditorem (2) blandissime et tenerrime diligit, nec amicos tamen, discipulos aut patriam (3) a suo prohibet amore, sed omnes et omnia caritate non prosequitur, nisi et in quantum ad Patris voluntatem et amorem revocari possunt. Uno verbo, benefaciendo pertransit, et amorem ad culmen supremum erigit, animam tradens ut omnes salvos faciat et ad Patrem perducat.

**192. Conclusio.** — Moraliter impossibile est hominem tam sapientem et tam sanctum aliud prædicare potuisse quam veritatem. Igitur impossibile est admittere Christum fuisse aut insanum aut deceptorem dum iterum atque iterum se declaravit Dei legatum. Ideoque verum est testimonium ejus et verus legatus Dei habendus est.

Quinimo, attenta natura humana, cum suis infirmitatibus et sua naturali inconstantia, nemo potest, absque interventu *omnino speciali* Dei, omnes simul habere virtutes, hac plena et perfecta proportionem atque harmoniam, inter se compositas ; a fortiori nemo potest, per totam vitam, perseverare in praxi omnium virtutum in gradu heroico. Ergo sapientia et sanctitas Jesu ita excedunt vires humanas ut ipsæ merito dicantur *miraculum morale* et prorsus inexplicabiles remaneant, nisi vel Jesus ipse sit Deus vel saltem cum eo fuerit miraculose Deus. Sed Deus miraculum nec patrare nec permittere potest in favorem imposturæ et erroris. Igitur testimonium Christi de sua legatione divina non solum verum est, sed *auclorilale divina* certo *firmatur*, ac proinde motivum credibilitatis est de se sufficiens et invictum in favorem religionis quam Christus prædicavit et instituit.

(1) Marc., x, 14 ; Matth., ix, 2, 6 ; Joan., ix, 1 sq. ; Luc., iv, 40 ; Marc., vi, 56 ; Matth., xi, 5 ; Matth., ix, 13 ; xi, 19 ; Joan., viii, 11.

(2) Luc., xxiii, 34 ; Matth., xxvi, 50.

(3) Joan., xi, 5, 33, 36 ; Joan., xiii, 1 ; Luc., xiii, 34 ; xix, 41-44.

## ART. III

## Divina missio Christi probatur ex ipsius miraculis <sup>(1)</sup>

### Status quæstionis.

**193.** Præter miracula quæ circa Jesum et in gratiam ejus facta sunt, tempore nativitatis (2), post baptismum (3), in transfiguratione (4) aut post mortem ejus (5), ipse Christus multa operatus est miracula, et quidem circa diversa subiecta : dæmones e possessis expulit (6), homines sanavit aut e mortuis suscitavit (7), in naturam inanimatam dominium absolutum multoties ostendit (8). De his tantummodo loquimur, ut ex eis eluceat divinitas missionis Christi.

### Argumentum generale.

**194.** Porro miracula in favorem alicujus doctrinæ aut facti patrata, eorum veritatem certo comprobant, dummodo sint vera miracula scilicet *historice certa* et *divina*. Unde miracula Christi divinitatem suæ missionis commonstrant, si constet ea historica esse, supernaturalia et pro ejus missione peracta ; notis autem hujusmodi investiuntur miracula Christi. Ergo.

Major argumenti patet ex dictis de miraculis in genere. Probo minorem per partes :

*Assertio : Miracula Christi sunt facta historica, præternatu-*

(1) Cf. **Pesch**, n° 192 sq. ; **Hurter**, n° 56 sq. ; **Mazzella**, n° 274 sq. ; **Mgr Besson**, *L'Homme-Dieu*, 12<sup>e</sup> conférence ; **Jacquier et Burchany**, *La Résurrection de Jésus-Christ, Les miracles évangéliques*, 5<sup>e</sup> conf. ; **Fillon**, *Les miracles de Notre-Seigneur Jésus-Christ*, 2 vol., Paris, Lethielleux, 1910 ; **A. Michel**, in *Dict. théol.*, art. Jésus-Christ, col. 1188-1198, 1398-1405 ; **De Grandmaison**, in *Dict. Apol.*, art. Jésus-Christ, col. 1446 sq. ; *Jésus-Christ...*, t. II, p. 313-368 ; **Allo**, *Le scandale de Jésus*, c. 2, p. 57 sq.

(2) Matth., 1 et 11 ; Luc., 1 et 11. — (3) Matth., III, 16.

(4) Matth., XVII, 1 sq. — (5) Matth., XXVII, 51-54.

(6) Matth., IV, 24 ; IX, 32 ; XII, 22 ; XV, 22-28 ; Marc., XVI, 9.

(7) Matth., IV, 23 ; XV, 30 ; VIII, 2-4 ; Luc., V, 12 ; VIII, 43 sq. ; XVIII, 35-43 ; Joan., IV, 46 sq. ; V, 9 ; IX, 1 sq. ; Matth., IX, 18 sq. ; Luc., VII, 12-15 ; Joan., XI, 39.

(8) Joan., II, 1-11 ; Matth., VIII, 23 sq. ; XIV, 15-32 ; XV, 32 sq.

ralia et divina, in confirmationem ejus divinæ missionis patrata [*Historice certum, theologice de fide ex testimoniis Scripturæ et ex magisterio ordinario Ecclesiæ*].

# I. — Miracula Christi sunt facta historica.

195. PROBATUR : 1) Ex veracitate Evangeliorum, in quibus continentur miracula.

Irrationabile enim esset fidere Evangelistis, quando alia narrant facta, et eorum testimonium rejicere, quando miracula referunt : nam miracula : **a)** sunt facta *sensibus obvia*, quæ dignosci possunt *non difficilius* ac cetera facta, imo *facilius*, quia sunt facta publica et extraordinaria, ac proinde majorem excitant attentionem ; **b)** ita intime *connecluntur* cum aliis factis in Evangelio relatis, ut negari non possint, quin rejicienda sit tota Christi historia, v. g. sunt occasio multarum conversionum, multorum sermonum Jesu, multarumque insidiarum ex parte inimicorum (1). Unde, demptis miraculis, narratio evangelica non solum proprio caractere caret, sed fit ænigma inexplicabile.

2) Ex confessione Judæorum, qui opera Christi, coram multis etiam inimicis sæpe patrata, diligentissime utique nonnunquam *examinarunt* et *dijudicarunt* (2), negare vero non ausi sunt, adeo certa eis videbantur ; imo non semel *expresse agnoverunt* (3), etsi Beelzebub esse vellent (4) aut magiæ effectus, ut posteriores in Talmude scripserunt. Unde *Tertullianus* ipsis dicere potuit : « Hæc operatum Christum nec diffitemini, utpote qui dicebatis, quod propter opera eum non lapidaretis, sed quoniam ista sabbatis faciebat. »

3) Ex testimonio Flavii Josephi (5) qui (Antiq. lib. XVIII, cap. III, n° 3) scribebat : « Eo etiam tempore fuit Jesus, vir sapiens, si tamen virum cum appellare fas est. Fuit enim mirabilium operum effector... multosque Judæos, multos item Gentiles ad se pellexit. Hic erat Christus. Quem cum Pilatus,

(1) Joan., II, 23 ; III, 2 ; XI, 45 ; Joan., V, VI, XI, 47-53 ; XII, 18-19. Cf. De Grandmaison, *op. cit.*, p. 317-322.

(2) Joan., V, 10-16 ; IX, 1-34.

(3) Joan., XI, 47 ; XII, 19. — (4) Matth., IX, 34 ; XII, 24.

(5) Apud Kirch, *Enchiridion fontium historiæ antiquæ*, n° 5, 1-6.

ab hominum nostrorum primis delatum. crucis supplicio addixisset, eum tamen amare non desierunt qui primum amaverant. Apparuit enim iis tertio die redivivus, divinis vatibus et hæc et mille alia de eo miranda effatis. »

4) *Ex Gentilium consensu.* Ita habet *Origines* (Adv. Celsum lib. I, 68) : « Celsus olfaciens adductum iri quæ Jesus fecit miracula... fingit se concedere vera esse quæ scripta sunt de curationibus, de resurrectione, de paucis panibus ex quibus post multos saturatos multa superfuerunt, et quotquot existimant mirum in modum ab apostolis amplificata fuisse, tum : « Age, inquit, demus hæc a te gesta ». Sed confestim eodem illa numero habenda esse ait ac ea quæ præstigiatores faciunt, majora semper ac majora pollicentes. et quæ faciunt qui sunt ægyptiacis artibus eruditi (1). »

5) *Ex Apostolorum et Patrum testimonio.* SS. Petrus et Paulus prodigia et signa Christi, speciatim resurrectionem (?) ejus mirabilem commemorant Judæis, ut facta omnibus notissima.

Nonnulla tantum ex antiquioribus Patribus testimonia affereamus : *Quadratus*, Atheniensis episcopus, ad Adrianum imperatorem hæc scripsit : « Servatoris nostri opera semper conspicua erant, quippe quæ vera essent : ii scilicet qui morbis liberati, aut qui ex morte ad vitam revocati fuerant ; qui quidem non solum dum sanabantur, aut dum ad vitam revocabantur, conspecti sunt ab omnibus, sed secuto deinceps tempore. Nec solum quamdiu in terris moratus est servator noster, verum etiam post ejus discessum diu superstites fuerunt, adeo ut nonnulli eorum etiam ad nostra usque tempora pervenerint » (3).

*Arnobius* : « Non creditis gesta hæc (miracula Christi) ? Sed qui ea conspicati sunt fieri et sub oculis suis viderunt agi, testes optimi certissimique auctores et crediderunt hæc ipsi et

(1) Apud **Rouet de Journal**, *Enchiridion Patristicum*, n° 517.

(2) Act., I, 22 ; II, 22 ; Rom., xv, 19 ; I Cor., xv, 13-21.

(3) Apud **Rouët de Journal**, n° 109. « Possum dicere... quæ illi (Polycarpo) cum Joanne, ut narrabat, et cum reliquis qui Dominum ipsum vidissent, intercesserat : et qualiter dicta illorum commemorabat : et quæcumque de Domino ab iisdem audierat, de miraculis quoque illius ac de doctrina. » *Iren.*, apud **Kirch**, n° 83, 6. « Quæ post baptismum a Christo gesta sunt, maxime miracula, latentem ejus in carne divinitatem potissimum mundo comprobabant et confirmabant. » **Melito Sardensis**, apud **Euseb.**, *H. ecc.*, 4, 26. **Journal**, 189.



credenda posteris nobis haud exilibuscum approbationibus tradiderunt. Quinam isti sint, fortasse quaeritis ? Gentes, populi, nationes et incredulum illud genus humanum ; quod, nisi aperta res esset et luce ipsa, quemadmodum dicitur, clarior, nunquam rebus hujusmodi credulitatis suæ commodaret assensum » (1).

Frustra igitur conantur Rationalistæ hodierni demonstrare ista miracula facta non esse quæ, etiam viventibus nonnullis eorum testibus, ubique prædicabantur quin unquam in dubium alicui venirent.

## II. — Miracula Christi sunt facta præternaturalia et divina.

### A. Sunt facta præternaturalia.

196. 1) Patet ex hoc ipso quod etiam nunc, nonobstante progressu scientiarum, non inventa est lex aut causa naturalis quæ posset explicare vel minimam partem illorum.

2) Dato, non concesso, miracula Christi esse effectus mere naturales, remaneret explicandum quomodo operarius quidam, fabri filius, sine magistro, scientiam tam plenam acquisierit legum occultarum qualem nemo ante, nemo post illum unquam obtinuerit.

Attamen rationalistæ contendunt facta illa, etsi historica, non fuisse ut *præternaturalia* agnita nisi *ob dispositiones subjectivas* populi qui, superstitiosus et ignarus, tam ardentè Jesum diligebat ut miraculosa proclamaret opera ejus mere naturalia. Sed illud inventum falsum est historice et practice insufficiens.

a) *Falsum historice*. — Non omnes enim coevi Christi pronerant ad miracula facile admittenda : Pharisei et multi alii Jesum oderant, et fraudem quærebant in ejus actibus, quam non invenientes, acta miraculosa dixerunt (2). Imo populus ipse ita cito oblivisceretur miracula, quibus primo commotus fuerat, ut merito Christus exprobrare potuerit civitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ virtutes, nec poenitentiam egerunt [Matth., xi, 20-24].

(1) *Adv. nationes*, lib. I, c. 54. *Journal*, 619.

(2) Joan., xi, 45-48 ; lx.

b) *Prælice insufficiens*. — Si considerentur 1) *natura* operum, quorum non pauca ex se evidentè vires superant naturæ humanæ, v. g. resurrectiones ; 2) *modus* quo facta fuerunt : Christus enim sine ulla præparatione, nullo adhibito remedio, in instanti, sæpe solo vocis imperio, solo nutu aut tactu, infirmos morbo etiam organico ac diuturno laborantes, quandoque etiam absentes, plene curavit ; 3) *circumstantiæ* operum, nimirum « facilitas qua Christus miracula patravit : « multitudo ac varietas operum mirabilium quæ perfecit ; « certitudo qua ejus promissioni ac imperio respondit eventus ; stabilitas qua effectus sanitatis, vitæ, etc., perseveravit ; fructus qui ex Christi miraculis consecutus est » (1).

Igitur merito concludimus hæc omnia simul sumpta aperte ostendere Christum egisse non ut thaumaturgum tantum, sed ut totius naturæ dominum.

3) *Confirmatur*. — Hæc conclusio non parum roboratur ex vanis, contortis et ridiculis explicationibus (naturalibus : Paulus et Renan ; mythicis : Strauss), quas successive proposuerunt rationalistæ et increduli.

Nec ad vim demonstrationis effugiendam recurrant adversarii ad miros *suggestionis*, *hypnotismi*, *magnetismi* aut *spiritismi* effectus. Nam : a) Christus multa miracula operatus est circa naturam inanimatam (aquam in vinum convertit, panes multiplicavit, piscationes obtinuit mirabiles, tempestatem sedavit, ficum siccavit (2), etc.). Atqui ad hæc facta explicanda sine dubio nihil valent suggestio aut hypnotismus. — b) Multa patravit in absentes, absque ullo apparatu et subito. Atqui suggestio nec instantanee, nec in distans operatur. — c) Suggestio non est efficax nisi in iis qui certam habent persuasionem de sanitate obtinenda. Christus autem non semper exegit fiduciam ab infirmis quos sanavit, v. g. eam non petivit a dæmonium habentibus, a paralytico, a cæco a nativitate, ab homine manum aridam habente, ab hydropico, a Malcho (3) ; dum e contra fidem quandoque postulavit

(1) Mazzella, n° 277, 2 ; De Grandmaison, *op. cit.*, t. II, p. 323-330.

(2) Joan., II, 1-11 ; vi, 8-14 ; Luc., v, 4-7 ; Joan., XXI, 6 ; Luc., VIII, 24 ; Matth., XXI, 19. — (3) Matth., VIII, 28-34 ; ix, 32-33 ; Joan., v, 3-9 ; vi, 1-7 ; Matth., XII, 10 ; Luc., XIV, 2-4 ; XXII, 50-51.

a ceteris, v. g. a centurione, a regulo Capharnaüm, a muliere Chananæa (1), qui aliorum affligitabant curationem. — **d)** Supposita veritate historica effectuum suggestionis, etc., quæ sæpe sæpius in dubium vocari potest, isti effectus toto cœlo differunt a miraculis Christi. *Pauci* enim tantum obtinentur; *mediis proportionalis* et *paulatim* producuntur, sæpe in gratiam curiositatis et semper in ejusdem generis curationibus, in morbis nempe e nervorum perturbatione ortis, ac in circumstantiis clare determinatis; tandem *instabiles* sunt: cessant, cessante influxu operantis. Nequaquam ergo assimilari possunt operibus Christi (2).

### B. Divina sunt facta.

**197.** Probatur: 1) Ex ipsa sola consideratione sancti *auctoris*, qui ne fingi quidem potest instrumentum fuisse diaboli, adeo omnibus virtutibus heroicis præcellebat, adeo ejus doctrina Deo erat honorifica, ac rectæ rationi et bonis moribus conformis.

2) *Ex operum natura*, quorum nonnulla saltem, ut conversio subita aquæ in vinum, multiplicatio panum, a fortiori resurrectiones, certo certius excedunt virtutem dæmonum, et ideo eis tribui nequeunt.

3) Ex miraculorum *circumstantiis* et *fructibus*. Nihil in miraculis nisi decens, grave, honestum, modestum, pium, religiosum et sanctum: Christus enim nunquam miracula fecit ad solam curiositatem pascendam aut vanitatem (3), aut ad gloriam propriam quærendam, sed tantummodo ad gloriam Dei augendam, ad salutem animarum procurandam: ad mundi nempe conversionem, ad morum emendationem et ad eversionem regni diaboli. Atqui « a fructibus eorum cognoscetis eos... non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos fructus facere » [Matth., VII, 16-18]; et dæmones nec bonum operari nec adversus semetipsos pugnare possunt. Ergo miracula Christi sunt vere opera divina (4).

(1) Matth., VIII, 6-13; Joan., IV, 46-51; Matth., XV, 22-28.

(2) De Grandmaison, t. II, p. 354-368, p. 480-492; B. Allo, *Le scandale de Jésus*, p. 65-76, 91-100.

(3) Luc., XXIII, 8-9; Joan., VI, 26; Matth., XVII, 9.

(4) Jacquier et Bouchany, *op. cit.*, 6<sup>e</sup> conf.; Gondal, *Miracle*, p. 114.

### III. — Miracula Christi in confirmationem ejus divinæ missionis patrata sunt.

PROBATUR :

#### 198. A. Testimonio ipsius Christi (1).

1) Discipulis Joannis petentibus utrum sit Messias. Jesus respondet enumerando miracula quæ jam patraverat [Matth., xi, 4] ; explicite igitur ea assumit ut certissimum et irrefragabile testimonium suæ divinæ missionis.

2) Corozain et Bethsaida reprobatur et execratur Christus, eo quod earum incolæ, visis innumeris ejus miraculis, pœnitentiam non egerunt et in eum non crediderunt [Matth., xi, 20-24]. Ergo aperte *miracula* proponit ut *argumentum veritatis*, imo ut *præcipuum*, cum dicat crimen istarum civitatum majus esse crimine Sodomorum et Gomorrhæ quæ pessimæ in Scriptura narrantur.

Eodem modo redarguit incredulitatem Judæorum dicens : « Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, nunc autem et *viderunt* et oderunt et me et Patrem meum. » [Joan., xv, 24].

3) Sanat paralyticum *explicite* eo fine ut miraculo ostendat potestatem remittendi peccata, quæ soli Deo exclusive competit, sibi propriam esse, proptereaque saltem a Deo se missum esse [Matth., ix, 6-7].

4) Multis in aliis circumstantiis, *ad miracula provocat* Christus ut auditoribus testes sint evidentes et firmissima *argumenta divinitatis* suæ missionis et doctrinæ (2).

5) Resuscitaturus Lazarum, expresse annuntiat miraculum istud fore signum sue legationis divinæ : « Pater... propter populum qui circumstat, dixi : ut *credant* quia tu me *misisti*. » [Joan., xi, 42].

#### 199. B. Testimonio discipulorum.

1) Propter miracula *crediderunt* in Jesum. Ita Nicode-

(1) Cf. Ottiger, p. 784 sq. ; Jacquier et Bouchany, *op. cit.*, 7<sup>e</sup> conf.

(2) Joan., v, 36 ; x, 25, 37, 38 ; xiv, 10-12 ; xv, 22.

mus (1) : « Scimus quia a Deo venisti magister : nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi Deus fuerit cum eo. » Ita post Canæ miraculum : « crediderunt in eum discipuli ejus » (2). Ita cæcus natus post sanationem propriam (3). Ita turbæ : « Numquid hic est filius David (4) » ? « Multi crediderunt in eum et dicebant : *Christus*, cum venerit, numquid plura signa faciet quam quæ hic facit (5) ? »

2) Ad miracula provocant ut *convertantur* alii. « Multa quidem et alia signa fecit Jesus », inquit *S. Joannes* [xx, 30-31], « hæc autem scripta sunt ut *credalis* quia Jesus est Christus filius Dei, et ut credentes, vitam habeatis in nomine ejus. »

*S. Petrus* [II Pet., i, 16-18], ut probet divinitatem Christi, ad *transfigurationem* appellat. *S. Paulus* autem *resurrectionem* Christi exhibet ut certissimum veritatis testimonium [I Cor., xv, 14-18.]

**Conclusio.** — Sed tot et tanta miracula in favorem missionis et doctrinæ a Christo patrata, quæ tot homines ad fidem traxerunt, evidenter ostendunt aut veritatem istius missionis et doctrinæ, aut Deum ipsum esse deceptorem. Ergo Jesus est vere legatus divinus.

#### ART. IV

### Divina missio Christi probatur ex vaticiniis ab ipso editis

#### Status quæstionis.

200. Vaticinia sicut et miracula demonstrant veritatem doctrinæ aut facti in cujus favorem facta sunt, si vere *historica* sint et *supernaturalia*. Unde sic proponitur *argumentum* : Christus multoties prædixit futuros liberos eventus qui de facto contigerunt. Porro hujusmodi prædictiones, quæ vera sunt vaticinia, in *confirmationem* suæ divinæ missionis edi-

(1) Joan., III, 2. — (2) Joan., II, 11. — (3) Joan., IX, 35-38.

(4) Matth., XII, 23. — (5) Joan., VII, 31.



dit Christus. Ergo ex vaticiniis propriis rite ostenditur divinitas ejus legationis.

*Asserlio : Vaticinia Christi historica sunt et divina, et in confirmationem ejus divinæ missionis facta (Historice certum ; theologicæ de fide, ex testimoniis Scripturæ et Ecclesiæ magisterio ) (1).*

## 1. — Vaticinia Christi sunt historica.

### 201. Nam :

#### A. Futuros liberos eventus prædixit Christus :

1) *Circa seipsum* : futurum ut ipse traderetur principibus sacerdotum et scribis, qui eum morte damarent, et rursus traderent gentilibus qui ipsum illuderent, conspuerent, flagellarent et crucifigerent (2).

2) *Circa discipulos* : prodicionem Judæ (3), trinam Petri negationem (4), fugam discipulorum, effusionem Spiritus Sancti (5), persecutiones Apostolorum qui flagellabuntur in synagogis, et ad præsides et reges ducentur in testimonium illis et gentibus (6) ; speciatim mortem Petri in cruce (7).

3) *Circa excidium Jerusalem et templi* : futuros esse pseudo-prophetas qui multos seducent (8) ; prælia et seditiones (9), terræmotus per loca, terrores de caelo (10), multaque alia signa terribilia ; tempus ipsum excidii : « non præteribit generalio hæc donec omnia hæc fiant » (11) ; imo eversionis modum (12) : civitas circumdabitur, templi autem non relinquetur lapis super lapidem qui non destruaturn ; sortem

(1) Cf. **Pius IX**, prop. 7 Syllabi : *Vaticanum*, sess. III, cap. 3 ; **Denzinger**, 1707, 1790 ; **De Grandmaison**, in *Dict. Apol.*, art. Jésus-Christ, col. 1417 sq. ; *op. cit.*, t. II, p. 256-312.

(2) Matth., xx, 18 sq. ; Marc., x, 33 sq.

(3) Matth., xxvi, 21 sq. — (4) *Id.*, 34. — (5) *Id.*, 31 ; Act., I, 8.

(6) Matth., x, 17 sq. ; Luc., xxi, 12.

(7) Joan., xxi, 18-19. — (8) Matth., xxiv, 5-11.

(9) *Id.*, 6-7 ; Luc., xxi, 9-11. — (10) Luc., xxi, 11.

(11) Matth., xxiv, 34.

(12) Luc., xix, 43-44 ; xxi, 6 ; Matth., xxiv, 2.

Judæorum : « Et cadent in ore gladii, et captivi ducentur in omnes gentes (1). »

4) *Circa Ecclesiam* : conversionem populorum infidelium, primo in parabolis deinde clare et expresse (2) ; mirabilem Ecclesiæ propagationem in universam terram et ejus indefectibilitatem (3).

### B. Qui de facto contigerunt sicuti annuntiati sunt.

1) Jesus enim traditus est principibus sacerdotum et Scribis qui eum, damnatum (4), duxerunt ad Pilatum (5). Pilatus vero flagellatum tradidit militibus, qui conspuerunt et illuserunt eum (6), et cruci affixerunt (7).

2) Proditionem Judæ (8), negationem Petri (9) necnon et fugam omnium discipulorum (10) fuse testantur singuli Evangelistæ. Omnes apostoli repleti sunt Spiritu Sancto. At mox Petrus et Joannes, postea vero omnes alii apostoli, in custodia positi sunt a principibus sacerdotum et Sadducæis, et virgis cæsi (11). Coram præsidibus, regibus et gentibus testimonium perhibuerunt veritati : Herodes enim Agrippa Jacobum gladio occidit, et Petrum in carcerem misit (12). Paulus autem, coram Felice et Festo procuratoribus, et Agrippa II rege, causam dixit (13) : denique, sub Nerone, martyrium subiit cum Petro (14) qui, teste traditione, crucifixus est.

3) Paulo ante ruinam Jerusalem, falsos prophetas exstisse testatur *Flavius Josephus* (15). Fuisse terræ motus per diversa loca, fames et pestilentias, bellaque et seditiones inter Judæos, deinde cum Romanis, ducibus Vespasiano et Tito, narrant *Flavius* et *Tacitus* (16) qui et ipse accurate

(1) Luc., xxi, 24. — (2) Luc., xiv, 24 ; xx, 16 ; Matth., xiii, 31-32 ; Matth., viii, 10 sq. ; xxiv, 14.

(3) Matth., xvi, 18 ; xxviii, 19-20.

(4) Matth., xxvi, 57-66. — (5) Matth., xxvii, 2.

(6) Matth., xxvii, 26-28. — (7) Luc., xxiii, 33.

(8) Matth., xxvi, 47. — (9) *Id.*, 69-74. — (10) *Id.*, 56. — (11) Act., ii, 4 ; iv, v. — (12) Act., xii, 2 sq. — (13) Act., xxiv-xxvi.

(14) *S. Clem.*, ep. ad Cor., cap. 5, apud *Rouët de Journal*, n° 11.

(15) De *bell. jud.*, lib. VI, c. 5. — (16) *Annal.*, xiv, 27 ; xv, 22 ; xvi, 13 ; *Hist.*, i, 2 et v, 13, apud *Kirch*, op. cit., n° 29 ; Act., xi, 28 ; *Joseph.*, De *Bel.*, l. 5, c. 12 ; l. 6, c. 1.

refert prodigia et signa quæ tunc temporis apparuerunt in cælo. Civitas vero destructa est et templum eversum, quadraginta circiter annis post Christi mortem, multis adhuc viventibus coævis Christi, et Judæi qui desolationi hujusmodi superfuerunt, in servitutem ducti sunt aut venditi (1). — Quod autem e templi ruinis minimum stabat, sub Juliano Apostata, terræmotu et flammaram globis e terra erumpentibus, ita prorsus dirutum est (2), ut quam perfectissime adimpletum sit illud Christi : « Non relinquetur hic lapis super lapidem ».

4) Viventibus apostolis, jam « in omnem terram exivit sonus eorum et in fines orbis terræ verba eorum » (Rom., x, 18), et adhuc invicta manet Ecclesia.

**202. Corollarium.** — Prophetiis æquiparari possunt manifestationes, quas fecit Christus, de rebus *occultis* aut *remotis* : a) Scribarum cogitationes malas et nequitiam noscebat (3) ; b) « Ipse sciebat quid esset in homine », et « sciebat ab initio qui essent non credentes » (4) ; c) Dixit *Nathanaël* : « Cum esses sub ficu, vidi te » — *mulieri Samaritanæ* : « omnia quæcumque fecerat » — *de Lazaro* : « Lazarus amicus noster dormit, sed vado ut a somno excitem eum... Dixit eis manifeste : Lazarus mortuus est, et gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi » ; — *Petro* : « Vade ad mare et mitte hamum et eum piscem, qui primus ascenderit, tolle et, aperto ore ejus, invenies staterem » (5).

## II. — Vaticinia Christi sunt divina.

**203.** Notas enim omnes et perspicuas præ se ferunt authenticarum prophetiarum :

1) *Anle eventum factæ sunt*, ut liquet ex ipsa veracitate Evangeliorum et factis historicis ; quod attinet ad excidium Jerusalem, maxime evidens est prædictionem ante eventum editam esse, alias non miscerentur ea quæ finem mundi describunt, cum iis quæ civitatis destructionem annun-

(1) *Josephus*, *De bell. jud.*, l. VI, c. 4, 5 et 9; *De Champagny*, *Rome et la Judée*. — (2) *Amm. Marcell.*, lib. XXIII, apud *Kirch*, n. 606.

(3) *Matth.*, ix, 3, 4 ; xvi, 7-8 ; xxii, 18. — (4) *Joan.*, iii, 25 ; vi, 65.

(5) *Joan.*, i, 48 ; iv, 18, 29 ; xi, 11-15 ; *Matth.*, xvii, 27.

tiant (1) ; alias christiani Jerusalem non fugissent in Pellam, juxta Christi consilium, tribus annis ante urbis excidium.

2) *Cum certitudine, clare, determinate et minute significant facta remota et complexa quæ naturaliter prævideri non poterant, utpote quæ a nullis causis liberis pendebant.* Dato enim quod Christus, odium cognoscens Scribarum et Phariseorum ignaviamque discipulorum, graves sibi et Apostolis persecutiones, necnon et fugam amicorum præagire potuisset, certo certius ne suspicari quidem potuisset singulas passionis et mortis circumstantias.

A fortiori, destructionem civitatis et templi quod ipsi Romani diruere volebant, cum aliarum gentium ab ipsis devictarum delubra eo usque semper conservassent ; a fortiori iterum, Julæorum captivitatem et dispersionem in universum orbem aut invictam Ecclesiæ stabilitatem præscire non potuisset, nisi ipse sit Deus, cui futurum præsens est, aut saltem ejus interpres et legatus.

### III. — Vaticinia Christi facta sunt in confirmationem divinæ ejus missionis.

#### 204. Probatur ex verbis ipsius Christi.

1) *In genere.* — Christus ad opera sua supernaturalia provocat ut ad testimonia missionis suæ irrefragabilia. Ait enim : « Opera... quæ dedit mihi Pater, ut perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me [Joan., v, 36]. Et rursus : « Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis quia Pater in me est et ego in Patre » [Joan., x, 37-38]. Porro *vaticinia* non minus ac miracula *inter istiusmodi opera* annumeranda sunt. Nam, sicut miracula sigilla sunt omnipotentiae Dei, ita prophetiæ ejus omniscientiæ signa sunt apertissima et exclusive propria. Ergo.

(1) Lepin, *Jésus Messie et Fils de Dieu*, p. 380 sq. ; Mgr Besson, *L'Homme-Dieu*, 13<sup>e</sup> conf., p. 297 sq. ; Euseb., *Hist. ecc.*, lib. III, c. 7, n<sup>o</sup> 6, apud Jour-  
nel, n<sup>o</sup> 654.

2) *In specie*. — Quasdam prædictiones directe editas esse ad confirmandam suam missionem, haud obscure declarat Christus. Ita *prodilio Judæ* : « Amodo dico vobis, priusquam fiat, ut, cum factum fuerit, credatis quia ego sum. » [Joan., xiii, 19]. Ita *persecutiones Apostolorum* : « Hæc locutus sum vobis, ut cum venerit hora eorum, reminiscamini quia ego dixi vobis. » [Joan., xvi, 4]. Ergo. Christi igitur vaticinia novum sunt et gravissimum divinæ suæ legationis argumentum.

**205. Objicitur.** — *Christus prædixit finem mundi proximum esse* [Marc., xiii, 30] : « Amen dico vobis, quoniam non transibit generatio hæc, donec omnia ista fiant. » Atqui mundus adhuc existit. Ergo Christus erravit (1), ac proinde non est Messias promissus.

**R.** — Ad solvendam difficultatem, quærendum est : 1) num « generatio hæc » sit ipsa generatio, tempore Christi existens ; 2) num « omnia ista » intelligenda sint tum de excidio Jerusalem, tum de fine mundi.

*En præcipuæ solutiones :*

1<sup>o</sup> Alii (2) volunt « generationem hanc » intelligi de *genere humano* aut de *omnibus fidelibus* usque in finem sæculorum. Quo pacto Christus dixisset mundum non desitutum esse ante ejus destructionem, quod nimis evidens est. Ceterum hæc interpretatio vix admitti potest, siquidem hæc verba, in omnibus fere aliis Evangelii locis in quibus inveniuntur, nonnisi de generatione præsentem intelliguntur. Cf. speciatim, Matth., xi, 16 sq. ; xii, 39 sq. ; Marc., viii, 12 ; Luc., xi, 29-32.

2<sup>o</sup> Nonnulli tenent verba « generatio hæc » intelligenda esse de *stirpe judaica* sed duplicem habere sensum : 1) *præsens* generatio non præteribit ante excidium Jerusalem ; 2) generatio seu *stirps* Judæorum non penitus exstinguetur ante finem mundi (3).

(1) Loisy, *Les évangiles synoptiques\**, t. I, p. 252 ; *Autour d'un petit livre\**, p. 68 sq. ; cf. *Decr. Lamentabili*, prop. 33 et 52, Denzinger, 2033, 2052 ; Billot, *La Parousie*, Paris, Beauchesne, éd. 2, 1921 ; B. Allo, *L'Apocalypse*, Paris, Gabalda, 1921 ; De Grandmaison, *Jésus-Christ*, t. II, p. 280 sq., 457 sq.

(2) Origenes, S. J. Chrysostomus, Theophylactus, S. Hieronymus.

(3) Knabenbauer, *Comm. in Matth.*, t. II, p. 349 ; Fillon, *Comm. Ec. selon S. Mathieu*, xxiv, 34 ; Prat, in *Recherches de science religieuse*, juin-août 1927, p. 316-324 ; Thibaut, in *Nouvelle Revue Théologique*, mai 1928, p. 373 sq.



3° Plerique auctores per « generationem hanc » audiunt *generationem coævam* Christo.

Alii (1) autem putant « omnia hæc » in textu respicere et *excidium Jerusalem* et etiam *finem mundi* : Sane ruina Jerusalem erat figura mundi destructionis et jam quasi initium iudicii Christi de mundo ; item, repudiatio synagogæ erat figura et exordium veri regni Dei... Nil mirum ideo si hi duo eventus conjungantur, more prophetico, in eadem narratione.

Itaque Christus confuse interrogatus de utroque eventu, confuse de utroque respondet : nimirum utrumque eventum conjungit, præsertim quoad ea quæ utrique *communia* sunt, fere omittendo cetera in quibus unus ab altero discrepat ; quare nihil dicit de spatio intermedio inter ambos eventus. Insuper, cum figura jam *aliqua*liter contineat rem figuratam eique largiatur *existentiam*, ut ita dicam, *anticipatam* ; impleta figura, jam merito dici potest *aliquatenus* adimpleta ipsa res figurata. Hinc, quemadmodum « hæc omnia » (ruina Jerusalem et finis mundi) *simul* a Christo prænuntiata sunt, ita quoque antequam « generatio hæc » præterierit, « hæc omnia » vera facta sunt . *priora* quidem *realiter*, *posteriora* vero *in figura*.

Alii (2) vero arbitrantur « omnia hæc » non dici *nisi de excidio Jerusalem* :

A) Res videtur sat evidens apud SS. Marcum et Lucam. Discipuli enim Christum interrogant de *solo fine Jerusalem* et de ejus *signis* præviis *visibilibus* : Marc., XIII, 4 : « Dic nobis, quando ista (τὰῦτα) fient, et quod signum erit, quod hæc omnia (τὰῦτα... πάντα) incipient consummari » ; Luc., XXI, 7 : « Quando hæc (τὰῦτα) erunt, et quod signum, cum fieri incipient ». Ideo Christus huic quæstioni *exclusive* respondet in Marc., XIII, 30 : « Amen dico vobis, quoniam non transibit generatio hæc, donec omnia ista (τὰῦτα πάντα) fiant » ;

(1) Maldonat, in Matth., XXIV, 5 ; S. Aug., ep. 80 ; cf. Billot, *La Parousie*, a. 1 et 2, præsertim p. 65-67.

(2) Lagrange, *Évangile selon S. Marc*, ed. 2, 1920, p. 324 sq. ; Huby, *Evang. selon S. Marc*, ed. 7, 1927, p. 347 sq. ; Batiffol, *L'enseignement de Jésus*, p. 257 ; Lepin, *Jésus, Messie et Fils de Dieu*, p. 384 sq. ; A. Lemonnyer, in *Dict. Apol.*, art. Fin du monde, col. 1926 sq. ; De Grandmaison, *op. cit.*, t. II, p. 280 sq. « Le contenu [des écrits évangéliques] suggère impérieusement une distinction très nette entre le jugement de Dieu, promis à la génération présente et culminant dans la ruine de Jérusalem, et le Jugement final, qui constitue par excellence la Parousie du Fils de l'homme... « L'heure et le jour », indéterminés pour le premier avènement, mais certainement compris dans les limites, relativement brèves, d'une génération d'hommes, sont, pour le second, totalement imprévisibles », p. 303, 307. Cf. note I<sub>2</sub>, p. 457-463 ; Bossuet, *Méditations sur l'Évangile*, dernière semaine du Sauveur, 76<sup>e</sup> jour ; Billot, *op. cit.*, p. 68 sq.

Luc., xxi, 32 : « Amen... donec omnia (ταῦτα) fiant. » Cf. Marc., xiii, 29 ; Luc., xxv, 31.

B) Apud S. Matthæum, duplex quæstio ponitur [xxiv, 31 : « Dic nobis : 1) quando hæc (ταῦτα) erunt, 2) et quod signum adventus tui (τῆς σῆς παρουσίας) et consummationis sæculi. » Christus utrique respondet quæstioni, sed : a) aperte determinat diem *proximum* primi eventus : « Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia hæc (πάντα ταῦτα) fiant » (Matth., xxiv, 34), dum : b) *aliter* eventui assignat tempus prorsus *ignotum* : « De die autem illa (περὶ δὲ τῆς ἡμέρας) et hora nemo scit, neque angeli cælorum, nisi solus Pater xxiv, 36 ; — tempus valde *remotum* : declarat enim Jesus Evangelium prædicatum iri in universum orbem et in omnes gentes ante sæculi consummationem (1). Atqui ista prædicatio *longum* requirit *tempus*, si, ut affirmat Christus, *lente* crescat regnum Dei sicut semen et granum sinapis (2), et *paulatim* diffundetur evangelium, ut suadetur ex parabola talentorum (3), ubi peregre proficiscens dominus, nonnisi post multum temporis venit et posuit rationem cum servis suis ; ex parabola decem virginum (4), ubi moram facit sponsus, et media tantum nocte advenit, etc.

Ergo, nonobstante aliqua obscuritate, quam negare minime intendimus, hæc Christi verba recte accipi possunt, quin ei imputentur ullus error et ulla contradictio. Absolute ideo stat thesis de Christo vera propheta, veroque legato divino.

206. Alia Christi verba quæ obijciuntur ut in errore capiatur et ejus missio divina negari possit, non maximam faciunt difficultatem, dummodo observetur ejusmodi textus non respicere finem mundi, sed adventum Christi, vel in clade Jerusalem, vel in diffusionem Evangelii miraculosa, vel in gloriæ manifestatione per transfigurationem, resurrectionem, ascensionem aut miracula.

Ila intelligenda videntur : « Sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem donec videant Filium hominis venientem in regno suo (5). » — « Amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei et venientem in nubibus cœli (5). » — « Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te (7) ? »

(1) Matth., xxiv, 14. — (2) Matth., xiii, 31 sq. — (3) Matth., xxv, 14-19.

(4) Matth., xxv, 5-6. — (5) Matth., xvi, 28 ; Luc., ix, 27 ; Marc., viii, 39.

(6) Matth., xxvi, 64. — (7) Joan., xxi, 22 ; cf. Lepin, *op. cit.*, p. 407 sq.

## ART. V

## Divina missio Christi ex ipsius resurrectione probatur

### Status quæstionis (I).

207. Contra adversarios cujuscumque generis, de quibus infra, n. 211, 215 sq., Ecclesia semper docuit et docet : a) Christum vere *mortuum* esse et tertia die a mortuis surrexisse (2), « vera carnis resurrectione » (3), « vera animæ ad corpus resumptione », et, « cum carne, qua resurrexit, et anima, ascendisse in cælum » (4). b) Hoc factum resurrectionis esse factum vere historicum et historice demonstrabile et demonstratum : id præcipue eruitur ex duabus Modernistarum prop. seq. damnatis : « Resurrectio Salvatoris non est proprie factum ordinis historici, sed factum ordinis mere supernaturalis, nec demonstratum nec demonstrabile, quod conscientia christiana sensim ex aliis derivavit. — Fides in resurrectionem Christi ab initio fuit non tam de facto ipso resurrectionis quam de vita Christi immortalis apud Deum (5). »

Hanc Ecclesiæ fidem exponimus : 1) dicendo momentum resurrectionis Christi ; 2) demonstrando factum ipsum mortis ejus et resurrectionis.

**Assertio 1<sup>a</sup> : Resurrectio Christi est signum præstantissimum ejus missionis divinæ.**

Probatur thesis ex testimonio Christi et discipulorum.

(1) Vide **Ottiger**, p. 786 sq. ; **Pesch**, n° 196 sq. ; **Mangenot**, *La résurrection de Jésus* (Beauchesne) ; **Jacquier**, *La résurrection de Jésus-Christ* (Gabalda) ; **Ladeuze**, *La résurrection du Christ devant la critique contemporaine* (collection Science et Foi) ; **Mgr Besson**, *L'Homme-Dieu*, 17<sup>e</sup> conférence ; **Garrigou-Lagrange**, *De Revelat.*, t. II, p. 336 sq. ; **Van Noort**, n. 99 sq. ; **Léonce de Grandmaison**, in *Dict. Apol.*, art. Jésus-Christ, col. 1474-1514 ; *Jésus-Christ*, t. II, p. 369-447 ; **A. Michel**, in *Dict. théol.*, art. Jésus-Christ, col. 1213-1224 ; 1405-1408 ; **Ami du Clergé**, 1923, p. 561-571, 689-698, 769-774.

(2) **Denzinger**, n. 3 sq.

(3) **Leo IX**, *Symbolum fidei*, *Prof. fidei Mich. Paleologi* ; **Denzinger**, 344, 462.

(4) **Denzinger**, 344, 422 (Professio Waldensium), 462.

(5) **Pius X**, in *Decr. Lamentabili*, prop. 36 et 37 ; **Denzinger**, 2036, 2037.

## I. — Testimonium Christi.

208. Resurrectio Christi ab ipso prænuntiata est in signum divinæ suæ missionis. Atqui hæc resurrectio est maximum miraculum et insignis prophetia. Ergo est vere sigillum omnium miraculorum Christi et ineluctabile argumentum divinæ suæ missionis et divinæ suæ doctrinæ.

1<sup>o</sup> Resurrectio Christi ab ipso prænuntiata est.

Clare enim et absque figuris, quater apud Matthæum refertur Jesum prædixisse suam resurrectionem.

a) Statim post Petri confessionem : « Cœpit Jesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eum... *occidi, et tertio die resurgere* (1). »

b) Statim post transfigurationem : « Præcepit eis Jesus, dicens : nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis *a mortuis resurgat* (2). »

c) Ante triumphalem ingressum in Jerusalem : « Filius hominis tradetur... et condemnabunt eum morte..., et tradent eum gentibus ad... crucifigendum, et tertia die resurget (3). »

d) Post ultimam cœnam : « Postquam *resurrexero*, præcedam vos in Galilæam (4). »

Similia leguntur apud alios synopticos (5), quæ testantur ipsi Judæi : « Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens : *post tres dies resurgam*. Jube ergo custodiri sepulchrum usque in diem tertium, ne forte veniant discipuli ejus et furentur eum et dicant plebi : surrexit a mortuis, et erit novissimus error pejor priore (6). »

2<sup>o</sup> Resurrectio Christi ab ipso prænuntiata est in signum suæ missionis.

a) Postquam enim Christus ejecerit vendentes e templo, Judæi quærunt : « Quod signum ostendis nobis quia hæc facis ? Respondit Jesus et dixit eis : *Solvite templum hoc et in tribus diebus ædificabo illud...* Ille autem dicebat de templo

(1) Matth., xvi, 21. — (2) Matth., xvii, 9, 23.

(3) Matth., xx, 18, 19.

(4) Matth., xxvi, 32.

(5) Marc., viii, 31 ; ix, 30 ; ix, 8 ; x, 34 ; xiv, 28 ; Luc., ix, 22 ; xviii, 33.

(6) Matth., xxvii, 63-64.

*corporis sui* (1). » Idque postea plene intellexerunt discipuli et ipsi Judæi (2) : scilicet Christum vere promississe suam resurrectionem in signum suæ missionis, in signum nempe quo ostenderet se potuisse, tunc temporis, legitima seu divina auctoritate, profanationem templi impedire.

b) Post curationem cujusdam dæmoniaci, cæci et muti, a Christo, turbæ stupentes exclamant : « Numquid hic est *Filius David* », seu *Messias* promissus ? Pharisei autem hanc conclusionem effugere conantur, dicendo Christum non ejicere « dæmones nisi in *Beelzebub*, principe dæmoniorum ». At, statim provocans ad auctoritatem divinam, quam ei attribuunt turbæ, Dominus respondet se ejicere dæmones « in *Spiritu Dei* », « in *digito Dei* », scilicet in virtute Dei, et ideo jam pervenisse in eos « regnum Dei » (3). Quo audito, Pharisei et Scribæ occasionem arripiunt postulandi signum in cælo ; petunt ideo signum quo manifestetur Christum revera fulciri auctoritate illa divina, quam sibi vindicat. Atqui Christus respondet, allegando ut signum suam resurrectionem : « Generatio mala et adultera signum quærit, et signum non dabitur illi, nisi signum Jonæ prophetæ. *Sicut enim fuit Jonas in ventre celi tribus diebus et tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus* (4) ». Ergo rursus Christus vere promisit suam resurrectionem in argumentum suæ divinæ missionis.

c) Id confirmatur ex variis Evangelii locis. Christus multoties se affirmavit Dei legatum ; aperte etiam declaravit se habere potestatem ponendi animam suam et iterum sumendi eam, imo se a Patre mandatum accepisse ponendi animam suam ut iterum sumeret eam (5) ; denique mortem subiit quia Filium Dei se fecit (6). Si ergo a mortuis surrexit Christus, sine dubio resurrectione sua confirmavit suam missionem et doctrinam (7).

(1) Joan., II, 18 sq. — (2) Matth., xxvi, 61 ; Marc, xiv, 57-59, xv, 29.

(3) Matth., xii, 23, 24, 28 ; Luc., xi, 20.

(4) Matth., xii, 39-40. — (5) Joan., x, 17-18.

(6) Matth., xxvi, 63-66 ; Luc., xxii, 70 ; Joan., xix, 7.

(7) Cf. Van Noort, n. 101 ; Knabenbauer, *Comm. in Matth.*, t. I, p. 501 ; in Joan., p. 132 sq. ; Léonce de Grandmaison, *art. cit.*, col. 1507-1512 ; *op. cit.*, t. II, p. 434-444.



### 3<sup>o</sup> Resurrectio Christi est insignis prophetia et præcipuum miraculum.

a) *Insignis prophetia.* — Est vaticinium *stricte dictum, supernaturale et divinum* : ante eventum enim edita est, clare et determinate factum annuntians futurum, quod, a liberima Dei voluntate et hominum absolute pendens, vires naturæ humanæ et diabolicæ prorsus excedebat, ideoque nonnisi divinitus prævideri poterat (1).

b) *Præcipuum miraculum.* — Si Christus resurrexit : 1) Vere mortuus est ; si mortuus est, erat ergo verus homo, et tunc facile credentur omnes veritates, quæ ad ejus humanitatem pertinent ; 2) E mortuis surrexit, et verus est Deus aut saltem divinus legatus, siquidem resurrectio facta est in argumentum ejus missionis. Etenim non surrexit *vi mere humana*, quia « cum in potestate animæ non sit e corpore non egredi, cum corpus dissolvitur, multo minus in ejus potestate est ad corpus redire, postquam ex ipso jam egressa est » (2) ; et, teste experientia, nunquam solius virtute hominis cadaver ad vitam revocatum est. Non surrexit *virtute diaboli*, cum impa. sit diabolus mortuum suscitandi et finem adeo sanctum sibi proponendi qualis fuit gloria Christi et doctrinæ confirmatio (3). Unde vel *virtute sua* surrexit Christus, et verus est Deus ; vel *virtute Dei*, et divinus est legatus. Proinde divina est religio quam prædicavit, et quam facile admittentur miracula quæ patravit, mysteria quæ revelavit, et integra doctrina.

## II. — Testimonium Apostolorum.

209. *S. Mathias* eligitur ut sit testis resurrectionis (4). *S. Petrus*, in primo sermone ad populum, ex resurrectione Christi, a David prædicta, arguit ad stabiliendam veritatem fidei (5), et ad hoc factum comprobandum apostoli alia faciunt miracula (6). *S. Paulus* resurrectionem prædicat *coram Atheniensibus* (7), et ejus momentum late exponit *ad Corinthios* :

(1) Cf. supra, n. 140.

(2) Gatti, ap. Ottiger, p. 835. — (3) Supra, n. 128-129.

(4) Act., I, 22. — (5) Act., II, 24 sq. — (6) Act., III, 15 ; IV, 10, 33, etc.

(7) Act., XVII, 31.

a) « Si Christus non resurrexit, inanis est ergo *prædicationis nostra*... invenimur autem et *falsi testes Dei* » (1). nam tota prædicationis apostolica hoc præsertim facto innititur.

b) « Si Christus non resurrexit... inanis est *fides vestra*... vana est *fides vestra* » (2). Etenim Christus « resurrexit propter justificationem nostram » (3), seu fides in Dominum a mortuis suscitata est radix totius justificationis. Ergo si Christus non resurrexit, vana est hæc fides et nihil proficit ad tollenda peccata.

c) « Si Christus non resurrexit... *adhuc estis in peccatis vestris* » (4). Sane mors est pœna peccati: « per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit », « stipendia enim peccati, mors », « corpus quidem mortuum est propter peccatum » (5). Ergo si, resurgendo a mortuis, Christus non plene et visibiliter vicit mortem, effectum peccati, nobis deest *signum certissimum* de nostra redemptione seu de victoria Christi plenissima contra regnum diaboli, scilicet contra peccatum, in Genesi prædicta (III, 15). E contra si a mortuis surrexit, « mors illi ultra non dominabitur », et, de morte simul ac de peccato « palam triumphans » (6) exhibetur: effectu enim peccati prorsus destructo, ipsum peccatum plene aboletur. Atque hoc stupendum miraculum videntes, canere possumus cum Apostolo: « Absorpta est mors in victoria. Ubi est mors victoria tua? Ubi est mors stimulus tuus?... Deo autem gratias qui nobis dedit victoriam per Jesum Christum » (7). »

*Conclusio.* — Si autem recolimus testimonia Christi et discipulorum, videmus resurrectionem Christi esse: 1) non solum insignem prophetiam, sed miraculum splendidissimum, intime connexum cum veritate missionis Jesu; 2) signum mirabile ejus victoriae contra peccatum et daemones; 3) sigillum supremum universæ prædicationis tum Christi tum disci-

(1) I Cor., xv, 14, 15. — (2) I Cor., xv, 14, 17.

(3) Rom., iv, 25. — (4) I Cor., xv, 17. — (5) Rom., v, 12; vi, 23; viii, 10.

(6) Col., ii, 15.

(7) I Cor., xv, 54, 55, 57. Cf. Grimal, *Le sacerdoce et le sacrifice de Notre-Seigneur Jésus-Christ*, 2<sup>e</sup> éd., Beauchesne, p. 237 sq.

pulorum. Merito igitur dicere possumus hanc resurrectionem esse, *si vere exsilerit*, signum præstantissimum divinæ missionis Christi et maximum motivum credibilitatis.

Restat ideo tantummodo probandum factum resurrectionis. Atqui de hoc facto historice certo constabit, si hæc duo rite demonstrantur, videlicet : Christum revera *mortuum* esse, et e mortuis *ad vitam revocatum* esse. Ad hæc itaque probanda sit thesis sequens :

**Assertio 2<sup>a</sup> : Christus vere mortuus est, et vere a mortuis surrexit in carne propria sed gloriosa.**

*Probalur thesis per partes :*

**I. — Christus vere mortuus est.** [*Historice certum, theologicè de fide.*]

*Probalur directe et indirecte :*

#### A. — DIRECTE

**210.** 1) *Ex affirmationibus lestium.* — Unanimiter factum mortis Jesu attestati sunt multi et varii testes, quorum valde intererat mortem sedulo inquirere, videlicet : *Discipuli* : Evangelistæ, Apostoli, mulieres, propter amorem ; *Romani* : Pilatus, centurio, milites, propter officium ; *Judæi* : Principes sacerdotum et Pharisei, propter odium (1). Atqui : 1) Amici Christi cum ut mortuum curaverunt et sepelierunt ; ergo ne leve quidem dubium eis supererat de morte ejus ; 2) Milites missi sunt ut crucifixorum crura frangerent ; « ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam *mortuum* non fregerunt ejus crura » (Joan., xix, 31-34). Ipse Pilatus non permisit corpus Jesu sepeliri nisi postquam, accersito centurione, ab ipso cognoverit Christum jam mortuum (J., xix, 25-27) ; 3) Judæi, ardentè desiderantes mortem Christi, ne vivus remaneret, eo majori cura providere debuerunt, quod prophetiam de resurrectione non ignoraverint

(1) Matth., xvii ; Marc., xv ; Luc., xxiii ; Joan., xix ; Act., i, 15-22 ; ii, 32 ; iii, 12 ; iv, 33 ; i Cor., xv.

(Matth., xxvii, 63). Unde si huic testimonio fidem denegemus, jam nunquam in tuto poni potest ullum factum historicum.

2) *Ex natura tormentorum et sepulturæ circumstantiis.* — a) Post durissimam agoniam in horto (1) et sudorem sanguinis (2), Jesus *flagellatus est* more romanorum; hæc autem flagellatio valde gravis erat et quandoque per se solam mortem afferebat; *corona spinea* coronatus est (3); *crucem* ipse portavit usque dum, ne citius moreretur, illam *Cyrenæo imposuerunt milites* (4); *clavis cruci affixus* tribus permansit horis, et « *inclinato capite tradidit spiritum* » (5). Hæc porro tormenta satis superque erant ut mortem causarent. Ut autem certo constaret Jesum esse mortuum, unus militum *lancea latus ejus aperuit* (6), quo vulnere eum occidisset, si nondum fuisset mortuus.

b) Postea corpus Jesu in caverna petrae positum est, stricte quidem ligatum, multisque aromatibus et unguentis involutum, quæ de se ad Jesum suffocandum sufficiebant (7). Unde ne minimum quidem dubium de morte Jesu sapienter recipiendum est.

## B. — INDIRECTE : REFELLENDO HYPOTHESES ADVERSARIORUM

211. 1) Quidam (8), ut *Paulus*, contendunt Jesum mortuum non esse nisi apparenter: in cruce *animo defecit*, sed in sepulcro *resipuit* et, foras exiens, apostolis apparuit.

R. Dato quod vires recuperare absolute potuisset Jesus, explicandum tamen esset quomodo, *statim, sine ulla curatione aut ullo remedio, plane valens* apostolis apparuerit, eos recreans sermonibus; quomodo *lapidem* ab ostio monumenti *revolverit*; quomodo præsertim custodibus et Judæis *liber se proripuerit* et quietus quadraginta diebus permanserit.

(1) Matth., xxvi, 37 sq. — (2) Luc., xxii, 44.

(3) Matth., xxvii, 26-29; Mgr Le Camus, *Vie de Notre-Seigneur*, p. 409; P. Ollivier, *La Passion*, cap. vi, p. 271 sq.; Dr Le Bec, *Le supplice de la croix, Les forces inconnues et le miracle*, Mignard, Paris, 1927.

(4) Matth., xxvii, 31-32. — (5) *Id.*, 45-51.

(6) Joan., xix, 33-36. — (7) *Id.*, 38-42.

(8) Schleiermacher\*; Herder\*; Paul de Rêgla\*, *Jésus de Nazareth; Skepto\**, *La fin du merveilleux*; Vide Manganot, *op. cit.*, p. 230 sq.

2) Alii affirmare non dubitant Jesum *mortem simulavisse* (1).

Sed, præterquam quod ejusmodi commentum eadem impossibilitate laborat ac hypothesis præcedens, non secus ac ista etiam supponit Jesum ex industria mentitum esse et homines decipisse, quod absolute repugnat ejus sanctitati.

## II. — Christus vere a mortuis surrexit in carne propria sed gloriosa [*Historice certum, theologice de fide*].

### A. — A MORTUIS SURREXIT

**212.** A mortuis surrexit Christus, nimirum *anima* ejus e corpore *egressa* tempore mortis, *tertia die denuo informavit illud idem numero corpus* quod, e virgine natum, in cruce vulneratum est et passum.

*Probatur :*

#### 1) **Ex testimonio Evangelistarum et Apostolorum** (2).

Ex evangelica narratione constat sepulchrum, in quo a militibus custodiebatur corpus Jesu, tertia die *vacuum* reperi-  
tum esse. Hoc factum testatae sunt mulieres discipulis ; clamaverunt Apostoli statim post Pentecosten ; approbarunt Judæi, dictis Apostolorum hæc in parte non contradicendo, imo positive admiserunt, furti invento illud explicando (Matth., xxviii, 11-15). Porro, juxta Evangelistas, vacuum inventum est sepulchrum quia, *lesse angelo*, Jesus ipse e mortuis surrexit tertia die post mortem : quæ assertio non parum roboratur *testimonio ipsius Pauli* qui, multoties et verbis non ambiguis, realitatem Christi resurrectionis affirmavit, præsertim in 1<sup>a</sup> epistola ad Corinthios, ubi illam declarat causam redemptionis nostræ, fundamentum fidei quæ alias objectum non haberet nisi vanum et inane, causamque meritoriam efficacem et exemplar resurrectionis nostræ ; rursusque *confirmatur* modo agendi apostolorum qui ut fundamentum

(1) **Bardt\*** et alii.

(2) Matth., xxviii ; Marc., xvi ; Luc., xxiv ; Joan., xx ; I Thes., i, 10 ; iv, 13 ; v, 9, 10 ; Rom., i, 4 ; iv, 25 ; I Cor., xv ; Act., i, 21, 22 ; ii, 24 ; iii, 15 ; iv, 10.



prædicationis habent resurrectionis veritatem. in cujus testimonium Matthiam eligunt, et miracula operantur.

## 2) **Ex apparitionibus.**

a) *Ex natura apparitionum.* — Non semel enim redivivus apparuit Christus, sed *sæpius, diversis in locis et coram multis, diuturne et modo plane sensibili* : videbatur, loquebatur, tangebatur, cum discipulis manducabat et ambulabat. Ita Mariæ-Magdalænæ visus est sub forma hortulani (1) ; mulieribus e monumento recedentibus (2) ; duobus discipulis in Emmaus euntibus (3) ; Simoni Petro (4) ; omnibus Apostolis, Thoma excepto, quibus perterritis se palpiandum præbuit (5) ; iterum omnibus Apostolis, præsentem Thoma, quem digitum in clavorum fixuram et manum in lateris vulnus inferre jussit (6) ; quibusdam discipulis ad mare Tiberiadis (7) ; undecim in monte Galilææ (8) ; plus quam quingentis fratribus quorum quidam adhuc tempore Pauli vivebant (9) ; Jacobo (10) ; rursus discipulis in Jerusalem (11) et in monte Olivarum (12) ; denique S. Paulo ad Damascum itinerranti (13). Merito igitur in Actibus legitur : « Quibus (apostolis) et præbuit seipsum vivum, post passionem suam, in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis et loquens de regno Dei (14). »

b) *Ex natura testium qui nec decepti fuerunt nec deceptores :*

a) *Non decepti.* — Multi enim erant, natura increduli, testimonium mulierum recusantes imo et ipsius Christi affirmationem, donec ipsis sese palpiandum præbuerit Jesus (15).

b) *Non deceptores.* — Erant enim simplices, honesti, ignari, ideoque incapaces fraudis. *Nullum erat eis molivum fallendi* : cum isto mendacio sperare non possent in altera vita nisi maledictionem Dei et damnationem, in terris autem nisi

(1) Joan., xx, 14 sq. — (2) Matth., xxviii, 9 et 10.

(3) Luc., xxiv, 13-34. — (4) *Id.*, et I Cor., xv, 5.

(5) Joan., xx, 19-24.

(6) Joan., xx, 26-30. — (7) *Id.*, xxi, 4-15.

(8) Matth., xxviii, 16 sq. — (9) I Cor., xv, 6. — (10) *Id.*, 7.

(11) Luc., xxiv, 33-50. — (12) *Id.*, 50-53 et Act., i, 1-12.

(13) I Cor., xv, 8. — (14) Act., i, 3.

(15) Luc., xxiv, 11 ; 19-24 ; 36-44.

odium Judæorum et Gentilium, supplicia et mortem. Quinimo, etiamsi voluissent decipere, *reapse non poluissent*; ex eis enim quidam saltem factum brevi divulgassent et, erroris causa, tam atrocia tormenta subire non sustinuissent.

### 3) **Ex apostolorum mutatione et Gentium conversione.**

Apostoli et discipuli antea ignari, timidi et increduli, resurrectionis facto penitus transformantur: sapientes fiunt et audaces, ita ut ubique, palam et usque ad mortem, Evangelium annuntient et gentes mirabiliter ad Christum adducant. Porro *conversio* hujusmodi subitanea, perfecta, constans, et stupenda efficacitate ornata, *prorsus inexplicabilis* est, negata resurrectione Christi (1). Namque, cum, tunc temporis præsertim, fides maximis periculis et malis erat obnoxia, tot hominum millia doctrinam novam amplexi non essent nisi certiores facti essent de indubia resurrectionis veritate. « In primis vero, ut recte observat *Hurler*, huc « spectat conversio S. Pauli, acerrimi quondam Christianorum persecutoris, qui resurrectionem Christi postmodum « fortiter tuctur, quod factum sive naturaliter sive supernaturaliter explices, invictum est pro veritate resurrectionis « Christi argumentum. »

## B. — **CHRISTUS RESURREXIT IN CARNE PROPRIA SED GLORIOSA**

**213.** Post resurrectionem nempe, *corpus* Christi *identicum sibi* permansit *essentialiter*; dotibus tamen quibusdam indutum est quibus antea carebat.

### a) **Juxta S. Paulum.**

« *Tradidi... vobis... quoniam Christus mortuus est... et quia sepultus est et quia resurrexit* » (2). Verba ἐτάφη (sepultus est) et ἐγήγερται (resurrexit), intime et arcte connexa, aperte demonstrant Christum e tumulo exiisse in quo sepul-

(1) De Grandmaison, *op. cit.*, p. 405 sq. — (2) I Cor., xv, 3-4.

tus erat : *ille qui mortuus et sepullus est, ille idem resurrexit*, igitur cum suo corpore. Præterea tempus *perfectum* ἐγγεγενῆσθαι indicat actionem adhuc *perseverantem* : igitur et nunc etiam manet suscitatus a mortuis Christus, nunc etiam corpus retinet. Corpus autem illud est vere corpus *proprium* et *pristinum* : nam creatio, per animam Christi vel per Deum, novi corporis, non probaret efficaciter thesim Apostoli de resurrectione nostra in *proprio* corpore quam, Corinthiis negantibus, demonstrare contendit (1). Ceterum Christus apparuit Apostolis qui identitatem ejus corporis agnoverunt (2).

Unde Christo, causæ exemplari resurrectionis nostræ, attribuere possumus quod affirmat Apostolus de corporibus suscitatis (3). Sicut germen in terra positum moritur quin totum dissolvatur, sed principium vitæ mysteriosum servat, quod organismum ejusdem speciei producit et vitam germinis post illud continuat, ita ipsa corporis in sepulchro seminati vita, in die resurrectionis continuabitur, secundum illud Apostoli : « Oportet enim corruptibile *hoc* induere incorruptionem, et mortale *hoc* induere immortalitatem (4). »

Igitur sicut unicuique semini præbet Deus corpus proprium et speciale juxta legem proportionis ab initio institutam (5), ita corpus resuscitatum essentialiter identicum manet corpori in tumulo seminato, etsi status diversus sit. *Idem* manet, sed *transformatum* : « Seminatur in corruptione, surget in incorruptione ; seminatur in ignobilitate, surget in gloria ; seminatur in infirmitate, surget in virtute ; seminatur corpus animale, surget corpus spiritale (6). » Erat *psychicum*, id est pro anima formatum et ab ea animatum, crit *spiritale*, id est pro principio vitæ quod spiritus est (anima beata, unita divino spiritui) formatum, et quod utique corpus suum non creat, sed tantummodo exhumat et extrahit quod-

(1) *Id.*, 12 sq.; Philip., III, 20-21. — (2) I Cor., xv, 5-7.

(3) Prat, *La théologie de saint Paul*, t. I, p. 189 sq.; Mgr Le Camus, *L'Œuvre des Apôtres*, t. III, p. 187 sq.; Mangelot, *La résurrection de Jésus*, p. 153 sq.

(4) I Cor., xv, 53. — (5) I Cor., xv, 37 sq.

(6) I Cor., xv, 42-44 ; cf. Philip., III, 20-21 ; II Cor., v, 1-4.

dam germen, ut ita dicam, illius corporis in tumultu seminatum et ad vitam superiorem erigit.

Unde resurrectio corpora terrestria reddet *spiritalia* (1), scilicet totaliter subjecta animæ beatæ, et, auferendo ab eis corruptibilitatis capacitatem, et illa sanctificando, apta efficiet regno Dei. Resurrectio igitur Christi non fuit *simplex reanimatio ejus cadaveris*, sed etiam *transformatio et glorificatio ejusdem corporis*, ita ut Apostolus illud jam cæleste vocare possit, non quod vere sit naturæ cœlestis, sed quia gloriosum jam habetur, particeps beatitudinis cœlestis et liber ab omni dolore et malo terrestri.

#### b) Juxta Evangelistas (2).

E sepulchro resurgens discipulis apparuit Christus, cujus prorsus *idem* corpus videbatur, etsi *transformatum*. Quia quandoque visibile erat, *reale* perseverabat; quia vero non semper visibile, imo subito ab oculis evanescebat, *diversum* erat a corpore pristino, scilicet *gloriosum*: realitatis enim ejus signa præstare tenetur Christus ut sibi credatur (3); loquitur, pedes et manus ostendit, seipsum palpandum præbet discipulis, et cum illis manducat (4), carnem igitur et ossa retinet, imo et ipsa crucifixionis stigmata (5). Non est ergo phantasma aut spiritus, sed *corpus verum*, idem quod antea habebat Jesus, quod in cruce pendiderat, lancea perforatum, sepultum, nunc vero redivivum et gloriosum (6).

**214. Conclusio generalis.** — Ad puncta sequentia fere reducitur integra demonstratio: a) Nullatenus dubitari potest de *realitate humana* et de *glorificatione* corporis Christi post resurrectionem.

b) Negari nequit *identitas substantialis* hujus corporis. Imo hæc identitas cum tanta evidentia apostolis apparuit, ut

(1) *Summa theol.*, q. LIV, art. 1, ad 2; cf. A. Michel, in *Dict. théol.*, art. Jésus-Christ, col. 1221-1223.

(2) *Mangenot*, p. 297 sq.

(3) Joan., xx, 19-20; Luc., xxiv, 37-40.

(4) Luc., xxiv, 41-43; Act., x, 41.

(5) Joan., xx, 25-29. Cf. 3, q. 55, a. 4.

(6) *Mangenot*, p. 319; *Jacquier*, *La résurrection de Jésus-Christ*, p. 68 sq.

ipse Thomas incredulus, statim ac viderit Christum, eum adoraverit, dicens : « Dominus meus et Deus meus » (1). Denique eam clare asseruit Dominus aiens : « Videte manus meas et pedes, quia *ego ipse sum* » ; « vide manus meas ;... manum tuam... mitte in latus meum, et noli esse incredulus, sed fidelis » (2).

c) Hoc idem corpus : 1) Informabatur anima *humana*, nam Christus exercuit, coram discipulis, opera triplicis vitæ : *vegetativæ* : manducavit et bibit ; *sensitivæ* : videbat et audiebat : salutabat enim discipulos præsentis et iis interrogantibus respondebat ; *intellectivæ* : disserebat de Scripturis et loquebatur de regno Dei (3). « Et ne quid deesset ad perfectionem manifestationis, ostendit etiam se habere divinam naturam per miraculum quod fecit in piscibus capiendis, et ulterius per hoc quod eis videntibus ascendit in cælum (4). »

2) Informabatur anima *gloriosa*, nam glorificatio animæ omnino supponitur a corporis glorificatione, ac proinde demonstrari non indiget. — 3) Informabatur anima *numero eadem* cum ea qua vivificabatur corpus Christi ante mortem. Etenim forma numerice alia constitueret individuum numerice diversum. Atqui non solum Christus servat corpus essentialiter idem, uti ostendimus, sed *ipse* essentialiter sibi idem perseverat, etiam quoad animam : id absolute crediderunt apostoli ; id apertis verbis pluries declaravit Christus : « *Ego sum*, nolite timere » ; « videte... quia *ego ipse sum* » (5), et hanc suam affirmationem multis confirmavit miraculis. Quinimo, in nomine et in virtute resurrectionis Christi, ipsi apostoli multa miracula et multas conversiones operati sunt (6).

Ergo, nisi dicamus Christum et Deum ipsum nos decepisse

(1) Joan., xx, 28.

(2) Luc., xxiv, 39 ; Joan., xx, 27. Cf. Marc., xvi, 14.

(3) Luc., xxiv, 25 sq., 45 sq. ; Joan., xxi, 15 sq. ; Act., i, 3.

(4) Joan., xxi, 6 ; Act., i, 9 sq. Cf. S. Thomas, 3, q. 55, a. 6.

(5) Luc., xxiv, 36, 39.

(6) Ita S. Petrus, in die Pentecostes, in porticu Salomonis, coram Syne-drio, etc. ; Act., ii, 24, 32, 37 ; iii, 6, 15, 16 ; iv, 10 ; v, 29-32, etc. ; ita S. Paulus, Antiochiæ Pisidiæ, Thessaloniciæ, Athenis, etc. ; Act., xiii, 29-39 ; xvii, 3, 31, 34.



tum in asserendo falsa, tum in patrando aut permittendo miracula in favorem mendacii et erroris, cogimur admittere perfectam Christi resurrectionem in eadem carne et in eadem anima, utraque tamen dotibus gloriosis induta.

*Assertio* : Confirmatur veritas resurrectionis Christi ex inanitate explicationum ab adversariis confictarum ut hujusmodi præstantissimum miraculum rejicere possint et destruere.

### 1) Fossa communis.

**215.** Corpus Jesu non in sepulchro speciali positum est, sed in fossa communi, ubi permixte detinebantur suppliciatorum corpora (1).

Hæc porro hypothesis videtur esse *mera fictio* mentis. Nam : 1) directe contradicit *narrationi evangelicæ* et *testimonio S. Pauli* qui honorifice (2) sepultum esse corpus Christi affirmat Corinthiis (3) et Judæis Antiochiæ Pisidiæ (4) ; 2) legi *judaicæ* et *romanæ* adversatur ; *judaicæ* quidem, quia fossa communis non erat in usu apud Judæos : cœmeterium enim ignominiosum, supplicialis reservatum, de quo prima occurrit mentio in Mischna, secundo sæculo post Christum, longe aliud est ac ipsa fossa communis, cum in eo sepultura cuicque cadaveri sua habebatur ; *romanæ* etiam, quam subiit Jesus, et juxta quam damnatorum corpus parentibus, amicis, reddi permittebatur aut cuicumque illud petenti.

### 2) Terræmotus.

**216.** Corpus Jesu terræmolu absorptum est.

Hujusmodi obsoleta assertio ab omnibus nunc rejicitur. Cur enim linteamina et sudarium absorpta non sunt cum corpore ? cur iterum Judæi istud nescierunt, quod tamen omnibus sensibile et visibile fuisset ?

(1) Loisy, *Évangiles Synoptiques\**, t. I, p. 223 ; t. II, p. 624, n. 4 ; p. 701 ; *Quelques lettres\**, p. 93, 94 ; Vide Hugueny, *Critique et Catholique*, t. I, p. 34 sq. ; Jacquier, *La résurrection de Jésus-Christ*, p. 33 sq. ; Aml du Clergé, 1923, p. 569-571.

(2) I Cor., xv, 4. Verbum enim θάπτω semper indicat sepulturam saltem ordinariam et in forma passiva aoristica (ἐτάφη) sepulturam nonnisi honorificam. Ita Luc., xvi, 22 ; Act., ii, 29 ; Mangenot, *op. cit.*, p. 34 sq. ; Jacquier, p. 34.

(3) I Cor., xv. — (4) Act., xiii, 29.

3) **Furtum.****217.** *Corpus Jesu e caverna petræ sublalum est (1).*

a) *A discipulis.* — Hoc autem non solum *moraliter impossibile* est, ut liquet ex dictis : ita enim deceptores fuissent apostoli et mutatio eorum maxima inexplicabilis maneret, sed *physice* etiam : nam nec violentia, nec pecunia, nec dolo, corpus a custodibus eripere potuissent, cum ignavi essent et timidi, et gravissimis poenis non libenter sese exposuissent, nec custodes frustrari valuissent, nec Judæos fallere, qui *facillime fraudem detexissent*.

b) *Ab hortulano, a Maria-Magdalena (2), a Joseph ab Arimathæa, a Judæis ipsis (3) qui noluerunt Jesum permanere in sepulchro honorifico in quo positum fuerat, vel (4) ut sortem communem suppliciatorum subiret, abstulerunt.* Quæ hypothesis prorsus *factis contradicit* : paulo enim post resurrectionem, coram populo imo et Synedrio, illam aperte affirmarunt Apostoli, silentium imposuerunt eis sacerdotes, non cessarunt tamen loqui, et Judæi « dimiserunt eos non invenientes quomodo punirent eos » (5) adeo firma et irrefutabilis erat eorum prædicatio.

4) **Visio imaginativa.**

**218.** *Hallucinati sunt discipuli, et visione tantum imaginativa Christum viderunt redivivum (6).* Apostoli nempe fide et amore animati, se Jesum videre putarunt, et visio ista magis ac magis determinata est per hallucinationes discipulorum quibus revelata fuit.

**R.** — Nedum ardentem expectarent Christi resurrectionem, tristes et desperantes, Apostoli fidem denegant mulieribus, et apparitionibus non credunt nisi evidentia coacti (7) ;

(1) Ita **Reimarus\***, *Fragments de Wolfenbüttel* : **Strauss\***, *Vie de Jésus*, t. II, p. 632-636 ; cf. **Ottiger**, p. 800 sq.

(2) **Renan\***, *Les Apôtres*, p. 39-43.

(3) **A. Réville\***, *Jésus de Nazareth*, t. II, p. 420-421 ; t. I, p. 460 sq.

(4) **Le Roy**, *Dogme et-Critique\**, p. 189 sq. ; cf. **Mangenot**, p. 233 sq. ; **Jacquier**, p. 47 sq. ; **Ami du Clergé**, 1923, p. 692-694.

(5) *Act.*, iv, 24.

(6) **Strauss\***, *Vie de Jésus* ; **Pfleiderer\***, *Religions-philosophie* ; **Renan\***, *Vie de Jésus*, p. 449-450 ; *Les Apôtres*, p. 13 sq. ; **A. Réville\***, *Jésus de Nazareth* ; **Loisy**, *Les Évangiles synoptiques\**, t. II, p. 748 ; *Les Mystères païens et le mystère chrétien*, Paris, 1919, p. 216 ; **Guignebert\***, *Le Christianisme antique*, p. 63-66.

(7) *Joan.*, xx, 2, 15, 25 sq. ; *Luc.*, xxiv, 11, 19-24, 36-44.

imo, etiam « videntes eum (Christum), quidam dubitant » (1). Nullibi ideo apparet *vis illa creatrix fidei et caritatis*, qua permoti, Apostoli sibi fingerent Christum redivivum.

Præterea *hallucīnatio*, sive partialis, sive completa, sive individualis, sive collectiva, prorsus *repugnat*, si considerentur ipsi testes resurrectionis, qui rudes, sobrii et simplices, tantam vim imaginativam non possidebant, præsertim ad sibi persuadendum videre contrarium eorum quæ in mente habebant, cum nemo in falsis visionibus videtur sibi videre nisi conceptus suos quibus præoccupatus et excitatus est. Præterea errorem facillimum esset corrigere, ostenso corpore Christi, quod non neglexissent Judæi (2).

Idem speciatim dicendum est de S. Paulo. Contendunt rationalistæ Apostolum paulatim ad Christum adductum esse, *conscientiæ remorsu*, sub ejus influxu, occasione fulguris in cœlo eoruscantis, subito in alium mutatus est. Sed hæc omnia non existunt nisi in imaginatione adversariorum, et absolute contradicunt narrationibus Actuum et epistolarum Pauli. Multoties (3) enim affirmat Apostolus se *bona fide* Christianos persecutum esse, « *existimans se adversus nomen Jesu Nazareni debere multa contraria agere* » (4), et ignorans, hæc faciens in incredulitate (5); remorsum ergo non sentivit. Sæpe sæpius etiam asserit conversionem fuisse *subitaneam*, sola apparitione Christi causatam, et quidem tempore quo erat « *adhuc spirans minarum et cædis adversus discipulos Domini* », Damascum petens « *ut, si quos invenisset... vinclos perduceret in Jerusalem* » (6). Ergo non paulatim aut evolutione quadam progressiva ad fidem accessit (7).

### 5) Visio pneumatica.

219. Revera Christum post ejus mortem viderunt discipuli, sed *visione pneumatica seu spiritali*. Etenim, cum per

(1) Matth., xxviii, 17. — (2) Jacquier, *op. cit.*, p. 99 sq.; Pesch, n° 202; De Grandmaison, t. II, p. 425-427; Allo, *Le scandale de Jésus*, p. 77-91.

(3) Act., ix, xxii, xxvi; Philipp., iii, 5-6. — (4) Act., xxvi, 9.

(5) I Tim., i, 13. — (6) Act., ix, 1-3; xxii, 5-6.

(7) Hugueny, *op. cit.*, p. 103 sq.; Mangenot, p. 133 sq.; Jacquier, p. 110 sq.; De Grandmaison, *op. cit.*, t. II, p. 414-421.

resurrectionem corpus Jesu spirituale factum erat, non nisi spiritualiter apparere poterat. Unde *realiter* viderunt Jesum apostoli sed *non corporaliter*; apparitio ejus, in mente eorum producta, *interna* fuit tota et *psychologica*. Hujus inventi fautores (1) niti contendunt narrationibus Lucae XXIV, 37 et Actuum IX, XXII, XXVI et I Cor., XV, Gal., I, 14-16.

Sed prorsus immerito. S. Lucas enim testatur utique Apostolos primo *putavisse* se spiritum videre, sed *corporalem* fuisse hanc visionem demonstrat (2), quando addit Jesum sese palpandum praeuisse Apostolis et cum illis manducasse.

Verbum autem ὥσθι, quo utitur Apostolus, significare potest et visiones spirituales et apparitiones corporales (3); communiter tamen, et in casu evidenter, non nisi visionem *ocularem*. S. Paulus enim *equiparat* apparitionem Domini sibi factam in via ad Damascum cum apparitionibus Domini redivi Cephæ, Jacobo, omnibus apostolis: ὥσθι Κηφᾶ... ὥσθι Ἰακώβου, εἰτα τοῖς ἀποστόλοις πάντιν... ὥσθι ἡμεῖς (4). Atqui ceteris apostolis corporaliter apparuit Christus. Ergo vere etiam et *corporaliter* apparuit S. Paulo (5). — Insuper dicit S. Paulus se vidisse Jesum « *novissime* » (6). Atqui si Christum vidisset tantum spiritualiter, hæc assertio esset falsa, nam postea aliis Christus spiritualiter apparuit, v. g. Ananiæ (Act., ix, 10).

Apprime iterum discernit S. Paulus visionem quam habuit itinerans ad Damascum, a visionibus et extasis quas deinde habuit in templo (7) (ἐν ἑκτασει), in arce (8) (νοῦτι), Corinthi (9) (ἐν νοῦτι δι' ἐρεμνίας), quarum realitatem non affirmat sed prorsus ignorat; quapropter has non assumit in signa apostolatus sui authentica.

Præterea ista apparitione Christi utitur ut futuræ *corpo-*

(1) Keim\*, *Jésus de Nazareth*, t. III; Stapfer\*, *La résurrection de Jésus-Christ*; Sabatier\*, *L'apôtre Paul*; Ménégot\*, et alii.

(2) Luc., xxiv, 39-42.

(3) I Cor., xv; Act., xiii, 30; Matth., xvii, 3; Luc., xxiv, 34; ix, 31.

(4) I Cor., xv, 3-8; cf. I Cor., ix, 1; Act., ix, 27; xxvi, 16. Vide Jacquier, *La résurrection de Jésus-Christ*, p. 84 sq.; Mangenot, *op. cit.*, p. 125 sq., 134.

(5) Cf. supra, n. 209. — (6) I Cor., xv, 8. — (7) Act., xxii, 17; cf. II Cor., xii, 2-4. — (8) Act., xxiii, 11. — (9) Act., xviii, 9.

*rum resurrectionis realitatem ostendat. Atqui visio mere spiritalis non probaret resurrectionem corporum realem. Ergo.*

Rursus « in eodem ordine ponit Christi mortem, sepulturam, resurrectionem. Atqui mortem et sepulturam non « putavit res imaginarias. Ergo neque resurrectionem. Mortem et sepulturam commemorare per se opus non erat, ut, « quod sibi proposuerat, demonstraret Apostolus. Cur ergo « de iis locutus est ? Manifesto nulla alia ex ratione, nisi ut « veritatem resurrectionis magis efferret. Quia enim vera « resurrectio supponit veram mortem, dicere vult S. Paulus : « *Vera fuit mors et sepultura, vera igitur etiam resurrectio* » (1).

Verba vero ad Galatas (2) nequaquam excludunt revelationem externam. Hic enim describit tantummodo Apostolus revelationis sibi factæ effectum, quo interne totus in alium mutatus est, totusque raptus in Christum, aptus factus est « ut evangelizaret illum in gentibus » : id enim evangelii sui independentiam, quam unice tunc probare contendebat, sufficienter ostendebat (3).

Igitur historico fundamento absolute caret adversariorum hypothesis et mere figmentum habenda est, eo vel magis quod insuper thesi jam firmiter comprobatæ de resurrectione Christi in carne propria prorsus contradicit.

#### 6) **Theoria agnostica.** (4).

**220. a)** Christus *aliquo sensu* resurrexit in carne propria, quia anima ejus, post mortem, rursus edificavit sibi corpus proprium, imo idem corpus : numquam enim totaliter desin-

(1) Ottiger, p. 832.

(2) Gal., I, 15-16. « Me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus. »

(3) Idem agnoscit ipse Stapfer\* : « Dieu a révélé son Fils en saint Paul. Il a donc correspondu pour l'apôtre, à la vision extérieure qui a ébloui ses regards, une vision intérieure dont son âme a été le théâtre. » *La mort et la résurrection de Jésus-Christ*, p. 276.

(4) Le Roy, *Dogme et critique\**, p. 155-257 ; speciatim, p. 169, 218, 222-227 ; Loisy, *Quelques lettres\**, *Le 4<sup>e</sup> Evangile\** ; *Les Evangiles synoptiques\**, passim ; Harnack\*, cf. Mangenot, p. 139 sq. ; 304 sq. ; prop. 36 et 37 in *Decreto Lamentabili*, Denzinger, 2036-2037.



carnata fuit, corpore radicaliter et virtualiter subsistente. Ideo : 1) resurrectio Christi, licet non fuerit vere corporea et externa, est tamen admittenda, et *realis* dicenda, quia *restitit dissolutioni criticæ et fecunditatem inexhaustibilem* habuit : fuit enim fons et origo vitæ abundantioris et perfectioris per universum mundum, imo initium et ratio formalis ipsius Ecclesiæ catholicæ ; 2) *apparitiones* Christi, post resurrectionem, reales quoque dicendæ sunt, etsi non fuerint materiales et corporales, sed tantummodo *mysticæ* seu per fidem creatæ : discipuli itaque Christum redivivum vere viderunt, sed *visione tantum mystica*.

b) Sed si agatur de *resurrectione gloriosa*, de introitu in gloriam, de *reanimatione cadaveris*, cum hæc omnia sint ordinis supernaturalis, sub sensibus cadere non possunt et *historice demonstrari* nequeunt.

c) Ceterum argumenta, a theologis allata, *nullius* sunt *valoris* : 1) factum enim sepulchri vacui *diversimode* explicari potest ; 2) Evangeliorum narrationes non sunt *primitivæ* ; 3) nonnullæ *contradictiones* reperiuntur in apparitionum historia, in qua etiam : 4) non pauca continentur quibus haud obscure innuitur apparitiones ipsas *non physicas* fuisse et corpus Christi gloriosum *reale non esse*.

221. Resp. — a) Quidquid sit de nova theoria realitatis, quam exponit Le Roy, systema ejus est gratuitum et sufficienter refellitur ex antea dictis. 1) A priori enim rejicit realitatem objectivam et physicam resurrectionis, quam impossibile affirmat, et gratis adinvenit visionem *mysticam*, valde similem visioni pneumaticæ, modo confutatæ ; 2) asserit apparitiones fuisse fructus et creationes fidei, dum luculenter ex historia constat fidem Apostolorum ex ipsis apparitionibus ortam esse et in eis fundatam.

b) Non negamus quidem resurrectionem esse quoddam factum supernaturale et ipsum introitum in gloriam, *per se et secundum se*, historice comperiri non posse. Non negamus ideo Christum, post resurrectionem, non amplius pertinere ad vitam præsentem et jam ingressum esse vitam immortalem, eo sensu quod non erat amplius in statu viæ et induerat qualitates proprias corporis gloriosi. At inde minime sequitur non posse constare de facto resurrectionis. Etenim ut factum istud historice demonstretur, sufficit ut præsto sint signa *sensibilia*

et *cetera* quibus ostendatur Christum, prius mortuum, nunc *redivivum* esse, seu vitam *realem* agere in *eodem* corpore, modo manimato, nunc revivificato per *eandem* numero animam, qua informabatur corpus ante mortem (1). Atqui, quamvis corpus Christi, per qualitates gloriosas, supernaturale sit *quoad statum*, remanet tamen, *quoad substantiam*, corpus vere humanum ac proinde sensibile, ideoque sensibilibiter manifestari potest. Reapse Christus redivivus, uti supra ostendimus (2), essentialiter idem agnitus est a discipulis, et se essentialiter eundem esse, tum quoad corpus, tum quoad animam, pluries declaravit. Ergo.

c). — 1) De facto sepulchri vacui, nihil addendum videtur ad ea quæ antea diximus.

2) Evangelistæ, aiunt adversarii, *finem apologeticum* sibi semper proponunt, et ipse Lucas, qui propius ad verum accedit, in summa tamen non colligit nisi prima vestigia operis *elaborationis conscientie* christianorum, qui doctrinam Scripturæ innixam esse contendebant adversus Judæos. Etenim traditione primitiva corpus Christi gloriosum *mere spirituale* exhibetur, dum, ut clarius appareat resurrectionis veritas, factum manducationis coram undecim *materializat* Lucas, sicuti Joannes stigmatum **crucifixionis manifestationem**.

Hæc porro obiectio in arena construitur vanæ imaginationis : a priori negatur evangeliorum historicitas, et a priori deinde quam facillime excogitatur hypothesis quæ vera asseritur, quamvis et ipsa nonnisi in fictionum congerie et suppositionum nitatur.

A mortuis suscitatus, Christus non manducavit *ex necessitate*, quasi cibo indigens, sed, utpote qui organis ornatus erat, manducavit « *ut eo modo naturam* (et realitatem) *corporis resurgentis adstrueret*. » (3).

Corpus Christi gloriosum non cognoscimus nisi ut nobis perhibetur in Evangelio, ut viderunt et narrarunt Apostoli. Porro, teste Scriptura, *stigmata* retinebat crucifixionis : *contra factum nihil valent hypotheses a priori*. Quinimo valde *conveniens* erat animam Christi, in resurrectione, corpus cum cicatricibus resumere : « *primo* quidem propter gloriam ipsius Christi, ut in perpetuum victoriae suæ circumferat triumphum ; *secundo* ad confirmandum corda discipulorum circa fidem suæ resurrectionis ; *tertio* ut Patri supplicans, quale genus mortis pro homine pertulerit, semper ostendat ; *quarto* ut sua morte

(1) *Summ. theol.*, 3<sup>e</sup> partis supplementum, q. LXXXII, a. 3, et q. 83, a. 4 ; item III, q. LIV, a. 3, ad 2.

(2) N. 213 sq.

(3) *Summ. theol.*, III, q. LIV, a. 3, ad 3. Cf. 3, q. 55, a. 6, ad 1.

redemptis, quam misericorditer sint adjuti, propositis ejusdem mortis indiciiis, insinuet : *postremo* ut in iudicio, quam juste damnentur, ibidem denuntiet » (1).

3) Quoad *contradictiones* quæ occurrere dicuntur in evangelica apparitionum narratione, hæc duo animadvertere scopo præsentis sufficiat : « *Primo* quidem, substantia facti, id est veritas resurrectionis unanimiter refertur ab omnibus evangelistis ; antilogiæ vero, quæ objiciuntur, non attingunt nisi quasdam ejusdem facti accidentales circumstantias. Hujusmodi vero antilogiæ, etsi reales essent et non solum apparentes, minime impediunt quominus fides adhibeatur substantiæ facti, quam eodem modo testes omnes unanimiter testantur : scilicet cum hic agatur de sola humana auctoritate Evangeliorum, eam criticæ regulam adhibemus, quæ veracitati cujuscumque historię dijudicandæ omnibus usui esse solet. *Secundo*, objectæ antilogiæ suo modo confirmant veritatem testimonii evangelistarum ; si enim ex condicto fallere valuissent, referendo Christi resurrectionem, facile etiam, ex condicto agentes, potuissent vitare illas antilogias ; atque secundum ea quæ communiter accidunt, utique id præstifissent (2). » Qui autem plura hac de quæstione cupiat, Scripturæ interpretes consulat.

Novam vero contradictionem inveniunt agnostici in eo quod Christus non permanserit in sepulchro tribus diebus et tribus noctibus sicuti prædixerat, sed tantummodo *duas noctes et unum integrum diem*.

Sed hæc phrasis « *tribus diebus et tribus noctibus* » æquivalet isti « *tertia die resurget* » (3), in qua non de tribus integris diebus et noctibus agi sat evidens est. Ita rem intellexerunt *Judæi* qui Pilato petierunt die sabbati ut custodiretur sepulchrum, ne forte sub initio diei *tertiæ* resurgeret Christus ; ita *discipuli Emmaüs* qui, currente die *tertia*, valde lamentabantur Jesum non jam apparuisse. Insuper hic modus loquendi plane conformis est aliis *Scripturæ locis* (4) et *modo compulandi Judæorum* (5) qui, fictione quadam juris, partem temporis velut tempus integrum spectabant.

(1) *Id.*, a. 4, in corpore.

(2) Ita Mazzella, n. 296. De discrepantiis inter apparitiones *galilæas*, ut aiunt, et *hierosolymitanas*, cf. A. Michel, *art. cit.*, col. 1216-1218 ; De Grandmaison, *loc. cit.*, p. 414-421 ; Ami du Clergé, 1923, p. 769-771 ; Allo, *Le scandale de Jésus*, p. 181-192.

(3) Matth., xvi, 21 ; xvii, 23 ; xx, 19 ; Marc., ix, 30 ; x, 34 ; Luc., ix, 22 ; xxiv, 7, 46.

(4) Esther., iv, 16 ; v, 1 ; Tobię, iii, 10-12 ; Deut., xiv, 28 et xxvi, 12. Cf. Ottiger, p. 844.

(5) Talmud in tractatu Schabat § 18, 1 et § 12, 1 « Dies et nox constituunt tempus et pars temporis est sicut totum », Le Camus, *op. cit.*, p. 438.

d) Explicanda remanent *quædam Scripturæ loca* quibus hypothesim suam confirmare solent *Agnostici* : Maria Magdalena, aiunt, Christum redivivum *tangere* nequivit (1) ; Christus ipse *januis clausis* in cœnaculum intravit (2). Ergo corpus ejus reale non erat, quæ conclusio non parum roboratur ex eo quod *solis amicis* apparuerit Christus post resurrectionem.

1) Maria Jesum tangere non potuit solummodo quia *Jesus* id ei *non permisit*, dum e contra Apostolis facultatem fecit pedes et manus ejus palpandi (3), non secus ac aliis mulieribus quæ « *accesserunt et tenuerunt pedes ejus* » (4).

2) Juxta *quosdam* (5), corpus Christi resuscitatum, etsi prorsus reale, ex ipsa conditione et *natura corporis gloriosi* januis clausis, domum ingredi pōterat ; juxta *alios* (6) vero, quorum sententiam amplectimur, corpus etiam gloriosum naturaliter est impenetrabile et non habet, ex potestate sibi indita, ut clausis januis vel introeat vel egrediatur, ideoque hujusmodi actionem *possibilem* non esse nisi *operatione virtutis divinæ*.

3) Ex facto sepulcri vacui multisque adjunctis *luculentissima* argumenta Judæis non deerant ad credendum in Christum si voluissent (7), sed et testimonium de resurrectione *publicum* evasit, statim post Pentecosten, prædicatione Apostolorum cui non contradixerunt Judæi, magis magisque pervulgatum est apparitione Christi acerbissimo cuidam religionis novæ inimico et nominis Jesu persecutori, Saulo nempe, membro Synagogæ, scientiæ Scripturarum eruditissimo, cujus ergo testificatio in casu omni exceptione major est.

Præterea, resurrectio Christi fuit *gloriosa* ; ergo excedit *communem* hominum cognitionem, nec cognosci poterat nisi ex speciali munere gratiæ seu ex speciali et divina revelatione. Atqui res divinæ non solent omnibus immediate manifestari, sed quibusdam tantum, per quorum testimonium ad omnes deferuntur (8). Non mirum ideo si resurrectio fuerit imme-

(1) Joan., xx, 17. — (2) *Id.*, 19, Luc., xxiv, 36.

(3) Luc., xxiv, 39 ; Act., x, 41. « Jésus voulait vraisemblablement lui [à Madeleine] signifier que les anciennes relations ont cessé avec la mort et que de nouvelles, toutes spirituelles, doivent exister désormais après la résurrection. » A. Michel, *l. c.*, col. 1221.

(4) Matth., xxviii, 9 ; *Summ. theol.*, III, q. lv, a. 6 in corpore et ad 3.

(5) **Mangenot**, *op. cit.*, p. 303 ; **Mazzella**, n° 294.

(6) Ita **Card. Billot**, de *Verbo Incarnato*, editio 3<sup>a</sup>, p. 491, ad 5<sup>m</sup>, post *S. Thomam* qui, in 3<sup>e</sup> partis supplemento, q. 83, a. 4 et 5, demonstrat corpus gloriosum naturaliter non posse esse in eodem loco cum alio corpore sive glorioso sive non, imo naturaliter esse semper in loco sibi æquali. Cf. **Le Camus**, *Vie illustrée de Notre-Seigneur*, p. 439.

(7) **Mazzella**, n° 286 ; Matth., xxviii, 2-4.

(8) 3, q. 55, a. 1, 0 et ad 2.

diatē manifestata « non omni populo, sed *testibus præordinatis* a Deo (quibus) præcepit prædicare populo et testificari » (1).

Denique soli « illi *qui habent* mentem bene dispositam, secundum veritatem divina percipiunt » (2) ; ad quid tunc profutura fuisset immediata Christi apparitio iis quorum obstinata incredulitas flecti nequiverat tot et tantis miraculis ?

### Conclusio.

Historice igitur aperte constat Christum vere a mortuis surrexisse. Porro, ut jam adnotavimus, resurrectio, sive ut miraculum sive ut prophetia spectetur, signum est irrefragabile ejus divinæ missionis. Ergo vere est legatus divinus, divinaque habenda est doctrina quam mundo prædicavit.

(1) Act., x, 40-42.

(2) 3, q. 55, a. 4.

---



## CAPUT II

DE DIVINITATE IPSIUS RELIGIONIS  
CHRISTIANÆ**Status quæstionis.**

222. Ecclesia catholica seu romana, inde a tempore Christi, proclamat suam doctrinam esse veram et unicam Christi doctrinam. Videamus ideo utrum hæc religio, qualis in ecclesia catholica edocetur et exercetur, sit vere divina. Id autem pro nunc ostendere contendimus ex miraculis *ordinis moralis*, nimirum ex nonnullis factis historicis, quæ, spectatis hominum moribus et naturali rerum humanarum cursu, sine speciali Dei auxilio supernaturali contingere et explicari non possent. Huc accedunt *mirabilis christianismi propagatio*, ejus *efficacia ad mores hominum instaurandos*, *invicta martyrum constancia* et *invicta ipsius christianismi stabilitas*.

Ita proponi potest *argumentum generale* : Religio quæ, nonobstantibus obstaculis innumeris, humanæ naturæ vires certo excedentibus, necnon et mediis naturaliter infirmis et ex se insufficientibus, modo mirabili citissime propagata est, mores hominum incredibiliter emendavit et instauravit, martyrumque innumerabilium testimonio et sanguine obsignata est, ac usque nunc *sibi identica perseverat*, nonnisi divina esse potest. Porro ita se habet religio christiana. Ergo divina habenda est et vera.

Probatur minor in duobus articulis : in 1<sup>o</sup> agemus de *propagatione* christianismi simul ac de *instauracione* morum, cum religio christiana propagari nullatenus potuisset nisi prius moribus hominum emendatis ; in 2<sup>o</sup> autem de *martyrum constancia*. Denique, in modum coronidis totius demonstrationis, addemus corollarium de *invicta stabilitate* religionis catholicæ.

## ART. I

**Divinitas religionis christianæ ostenditur ex ejus mirabili propagatione necnon et ex ejus efficacia ad mores hominum instaurandos (1).**

*Facta primo exponemus, deinde hæc facta esse miraculum ordinis moralis, nec explicari posse nisi Dei auxilio extraordinario, ostendemus. Hinc duplex paragraphus et duplex thesis :*

## I. — FACTORUM EXPOSITIO

*Assertio : Christianismus mirabiliter propagatus est et mirabiliter mores hominum instauravit.*

1<sup>o</sup> Mirabilis christianismi propagatio.

**223. A. NUMERUS CHRISTIANORUM.** — *Celerrimam religionis christianæ propagationem testantur jam libri Novi Testamenti : Ad vocem enim Petri multi conversi sunt in Jerusalem (2), posteaque multi baptizati sunt in Judæa, Samaria et aliis in locis non paucis, in Ponto, in Galatia, in Bithynia, in Asia minori, in Italia, in Græcia, etc., ut narrant epistolæ apostolorum (3).*

*Idem testantur scriptores ethnici, ut Tacitus (4) qui multitudinem christianorum ingentem sub Nerone mortem subiisse*

(1) **Paul Allard**, *Dix leçons sur le martyre*, p. 10-85 ; *Histoire des persécutions*, 3 vol., Paris, 1885 ; *La persécution de Dioclétien et le triomphe de l'Eglise*, 2 vol., Paris, 1890 ; *Les esclaves chrétiens*, Paris, 1900 ; in *Dict. Apol.*, art. *Esclavage* ; **A. Cochin**, *L'abolition de l'esclavage*, 2 vol., Paris, 1861 ; **Dutilleux**, in *Dict. théol.*, art. *Esclavage* ; **J. Rivière**, *La propagation du christianisme dans les trois premiers siècles* (Science et Religion), Bloud ; **Viellard-Lacharme**, *L'Eglise catholique aux premiers siècles*, Téqui, 1913, p. 122-157 ; **A. Brou**, in *Dict. Apol.*, art. *Propagation de l'Evangile*, col. 362 sq. ; **Amann**, *L'Eglise des premiers siècles*, c. 1, p. 11-23 ; **Bournet**, *Le Christianisme naissant*, p. 192-255.

(2) *Act.*, II, 41 ; IV, 4 ; V, 14 ; VIII, XI, etc.

(3) *Rom.*, I, 8 ; I et II *Cor.*, I, 1-2 ; *Col.*, I, 6 ; I *Pet.*, I, 1 ; *Apoc.*, I, 11.

(4) « Igitur primum correpti qui fatebantur, deinde judicio eorum multitudo ingens haud proinde in crimine incendii quam odio humani generis convicti sunt. Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis coniecti laniatu canum interirent, multi crucibus adfixi aut flamma usti, alique, ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur ». *Annal.*, lib. 15, cap. 44, apud **Kirch**, n. 27.

refert et *Plinius junior* (1), qui, ut sciat « quid et quatenus aut puniri soleat aut quari ». Trajanum consulit imperatorem de christianis, « maxime propter periclitantium numerum »; *scriptores ecclesiastici*, ut *Clemens Romanus* scribens (2) : « Illic viris (Petro et Paulo) aggregata est multitudo ingens electorum, qui multa martyria et tormenta sustinuerunt. »

*Secundo* autem *sæculo*, testes sunt : *S. Justinus* (3) qui affirmat « nullum esse genus sive Græcorum, sive barbarorum, sive quolibet nomine appellentur... in quo non per nomen crucifixi Jesu preces et gratiarum actiones Patri et Creatori universorum fiant. » *S. Irenæus* (4) qui, eodem fere tempore, in catalogo ecclesiarum recenset Germaniam, Hispaniam, Galliam, Ægyptum, Lybiam, Judæam, eodem fidei lumine illustratas et eadem veritatis prædicatione inter se perfecte coherentes.

Initio vero *tertio sæculo*, universalem christianismi expansionem modo oratorio describit *Tertullianus* et celebrat in Apologetico (5), quam in opera ad Scapulam (6) et adversus Judæos (7) historice et scientifice exponit, dum *Origenes* (8) multos e Græcis et Barbaris, e sapientibus et ignaris, multisque in locis, libenter ad mortem certare pro christianismo dilucide ostendit.

Idem testantur *Arnobius* (9) et *Eusebius* (10) quarto sæculo : idem *Lucianus* (11) martyr.

Ita, secundum *Harnack*, initio quarti sæculi, distribuuntur provinciæ imperii romani relate ad Christianismum :

a) Aliæ sunt in quibus prævalet religio christiana : *Asia*

(1) « Nihil aliud inveni quam superstitionem pravam immodicam. Ideo dilata cognitione ad consulendum te decucurri. Visa est enim mihi res digna consultatione, maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam vocantur in periculum et vocabantur. Neque civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est ; quæ videtur sisti et corrigi posse. » *Epist.*, lib. X, ep. 96, apud *Kirch*, n. 22-24.

(2) I ad Cor., n. 6. — (3) *Dialog. cum Tryphone*, n. 117, *Kirch*, n. 47.

(4) *Adv. hæres.*, lib. I, cap. 10, n. 2 apud *Journal*, 192. — (5) *Journal*, 279.

(6) *Id.*, n. 369. — (7) *Adv. Jud.*, cap. 7, n. 4-8, apud *Kirch*, n. 182.

(8) *Contra Cels.*, lib. I, cap. 3 et 25, apud *Journal*, 511 et 516.

(9) *Adv. Nationes*, apud *Kirch*, n. 312.

(10) *Hist. ecc.*, lib. 8, c. 1, *Kirch*, n. 403.

(11) Apud *Rufinum*, *Hist. ecc.*, IX, 6 ; cf. *Allard*, *Dix leçons...*, p. 63, in nota.

*Minor, Thracia, Armenia, Edessa, ejusque territorium.*

*b) Aliæ in quibus magis floret quam quælibet ex ceteris religionibus : Antiochia et Cele-Syria, Egyptus et Thebaidis, Africa proconsularis et Numidia, Roma cum multis locis Italiae meridionalis et mediae, Hispania, præcipuæ partes Græciæ et Galliae meridionalis.*

*c) Aliæ in quibus paucae tantum habentur communitaliter christianæ : Phenicia, Arabia, Mesopotamia, major pars Palæstinae, regiones prope Danubium, Italia septentrionalis et orientalis, Mauritania et Tripolitana.*

*d) Aliæ denique in quibus paucissimi inveniuntur Christiani : Philistia, littora Maris Nigri, Italia occidentalis, Gallia media et septentrionalis, Belgium, Germania, Rhœtia, Britannia et Norica (1).*

Tunc temporis ideo christianismus notabilem partem imperii romani jam occupat, ac proinde celerrime propagatus est.

**B. QUALITAS CHRISTIANORUM.** — Multi sanè pauperes, rudes et indocti religionem christianam professi sunt tempore Apostolorum diuque postea. Attamen, jam ab initio, inter christianos inveniuntur quamplurimi nobilitate illustres, ut *Sergius Paulus* proconsul, *Dionysius Areopagita* (2), *Flavius Clemens*, *Pomponia Græcina* ejusque familia, *Acilius Glabrio* (3), vir consularis, et non pauci e clarissimis gentibus romanis, quorum nomina in inscriptionibus catacumbarum leguntur (4), multique alii, ita ut *Valerianus*, a. 258, præcipue contra nobiliores et ditiores christianos edictum promulgare potuerit ; quamplurimi etiam doctrina et scientia florentes,

(1) Apud **Bournet**, *op. cit.*, p. 235-246 ; **Buyse**, *L'Eglise catholique*, p. 24-28.

(2) **Philipp.**, iv, 22 ; **Rom.**, xvi, 41 ; **Act.**, xiii, 7-12 ; xvii, 34.

(3) **Dion Cassius**, lxxvii, 13 et 14 ; **De Rossi**, *Bullettino di archeologia cristiana*, Roma, 1888, p. 15 sq., 103 sq. ; **Tacit.**, *Annal.*, xiii, 32 ; **Kirch**, n. 26, 37, 38.

(4) « Dans le cimetière que gouverna Calliste, les plus grandes familles de Rome sont représentées. On y trouve les marbres funéraires de Cécilii, de Cornélii, d'Emilii, de Bassi, d'Annii, d'Ialii, de Pomponii ; on y rencontre des tombeaux d'alliés des familles impériales... » **Allard**, *Histoire des persécutions pendant la première moitié du III<sup>e</sup> siècle*, p. 179.

ut *Crispus, Sosthenes, Apollo* (1). *S. Paulus, Clemens Romanus, Justinus, Athenagoras, Tatianus* aliique apologetæ ; *Irenæus, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Origenes* aliique Patres 3<sup>i</sup> sæculi ; milites quoque, etsi relative pauciores, inter christianos numerantur, v. g. *legio fulminata* partim e christianis constans, quadraginta *martyres Sebastæ*, aliique pro fide occisi sub Diocletiano et Licinio (2).

Constat igitur doctrinam Christi, ante Constantini tempora, non solum in omnes imperii romani regiones, sed etiam longe ultra ejus fines, feliciter et celerrime propagatam esse et omnes societatis ordines jam pervasisse.

## 2<sup>o</sup> Morum instauration.

224. Religio christiana *individuum, familiam et societatem* in melius mirabiliter et citissime commutavit.

### A. Individuum.

a) **Ante Christum.** — Testibus ipsis paganis (3), vitia ubique invalescebant pessima : ubique vigebat corruptio, ubique luxuria, ebrietas et contra naturam infanda crimina.

(1) Act., XVIII, 8, 17, 24 ; I Cor., I, 1.

(2) Allard, *Histoire des persécutions* et *La persécution de Dioclétien et le triomphe de l'Eglise*, passim.

(3) Tacit., Juvenalis, Seneca, apud De Champagny, *Les Césars*, t. III, cap. 3, p. 280 sq. ; t. IV, cap. 4, p. 173 sq. « A Rome tous les vices s'affichaient avec un cynisme révoltant ; les spectacles surtout avaient introduit une affreuse corruption. » Renan\*, *Les Apôtres*, p. 317. « N'avons-nous pas tout dit quand nous avons peint et la corruption religieuse qui plaçait la débauche dans le sanctuaire, et la corruption impériale qui la faisait trôner dans le palais, et la corruption domestique qui l'installait dans la maison ?... La publicité de ces désordres en est le plus effrayant symptôme. La débauche ne se tenait pas dans un réduit caché, elle était un des hôtes officiels de la maison ; elle y était patentée et organisée, en présence des serviteurs, en face de la mère, sous l'œil des enfants : elle devenait même une solennelle et monstrueuse dérision du mariage. Partout inscrite et partout évidente, au Forum, dans les rues, sur les boutiques, sur les fontaines, sur les tombeaux, sur les trépièdes qui servaient au culte des dieux, sur les amulettes que portaient au cou les enfants ou les femmes ; Pompéi déterrée nous la fait lire à chaque pas. » Champagny, *op. cit.*, t. IV, cap. 4, p. 182.



b) **Post Christum.** — Conversi (1) non solum abhorrent ejus-  
cumque nominis crimina, sed maxima exhibent virtutum  
exempla abnegationis, caritatis et castitatis, ita ut admira-  
tioni sint ipsis inimicis.

## B. Familiam.

a) **Ante Christum.** — *Infantes* (2) in utero matris suffocari  
licebat; nascentes exponi poterant vel occidi motivo vano;  
videntes res erant patris cui omnia jura etiam vitæ et mortis  
in illos a lege permittebantur.

*Uxores* (3) sæpe rapiiebantur aut emebantur; in omnibus  
subdebantur maritis qui illis ad placitum abutebantur, et in  
testamento quasi rem propriam legare poterant. Sub fine

(1) I Cor., vi, 11. **Justinus**, I *Apol.*, n. 14 : « Qui olim stupris gaude-  
bamus, nunc castimoniam unice amplectimur; qui magicis etiam artibus  
utebamur, bono et ingenito nos consecravimus Deo... », apud **Rouët de**  
**Journal**, n. 118.

**Irenæus**, *Demonstr. præd. evangel.*, 61 : « Ii qui antea ita nequam erant  
ut nullo scelere abstinerent, jam, posteaquam Christum cognoverunt,  
illique crediderunt, simul fidem amplexi sunt moresque ita mutaverunt,  
ut nihil severissimæ justitiæ prætermittant », **Journal**, 263.

Vide ep. ad **Diog.**, cap. 5, 1; **Aristides**, *Apol.*, n. 15; **Minucius Félix**,  
*Octavius*, n. 31; **Tertull.**, *Apol.*, n. 18, 38; **Origenes**, *Contra Celsum*, lib. I,  
c. 26; apud **Journal**, 97, 112, 271, 276, 280, 516.

**Plinius**, *Epist.*, lib. X, ep. 96 : « Adfirmabant autem (Christiani) hanc  
fuisse summam vel culpæ vel erroris, quod essent soliti stato die ante  
lucem convenire, carmenque Christo quasideo dicere secum invicem, seque  
sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia,  
ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati  
abnegarent. » **Kirch**, n. 24.

**Julianus Apostata** (Ep. ad **Arsacium** apud **Sozom.**, lib. V, c. 26) : « Quid  
causæ est cur non potius convertamus oculos ad ea quibus christianorum  
religio creverit, id est, ad benignitatem in peregrinos, ad curam ab illis  
in mortuis sepeliendis positam et ad sanctimoniam quam simulant. Non  
turpe profecto est, cum nemo ex Judæis mendicet, et impii Galilæi non  
suos modo, sed nostros quoque alant.

**Claudius Galenus** : « Quod mortem contemnunt (Christiani) id quidem  
ante oculos habemus; item quod verecundia ducti ab usu rerum venerea-  
rum abhorrent... » **Kirch**, n. 132.

(2) **Champagny**, *op. cit.*, t. IV, lib. 3, cap. 4, p. 178; **Nicolas**, *Etudes*  
*philosophiques*, t. IV, p. 426 sq.; **Seneca**, *De ira*, l. I, c. 15; **Aristoteles**,  
*Polit.*, l. VII, c. 14.

(3) **Champagny**, *loc. cit.*, cap. II, § 2, p. 82 sq.; **Hugueny**, *Critique et*  
*Catholique*, t. I, cap. xi, p. 237 sq.; **Tacitus**, *Annal.*, l. II, n. 85; **Cleero**,  
*Pro Cælio*, c. 20.

autem imperii, liberæ factæ, vitiis se dederunt mulieres : connubia horrebant non minus ac cælibatum, unde divortia oriebantur quotidiana, adulteria et concubinatus.

*Servi* (1), non personæ, sed *res* quædam reputabantur animatæ, ut mera jumenta vivebant et habebantur, quocumque jure, etiam connubii contrahendi, prorsus carebant, et sub manu domini ad libitum opprimebantur, juxta istud axioma : « *in servum nulla cadit injuria, nihil non domino licet.* »

**b) Post Christum.** — *Infantes* officiosa sedulitate, maxima reverentia et amore tractantur apud christianos, qui, obediētes mandato Christi (2), parvulos ut filios habent dilectissimos Patris æterni et hæredes gratissimos.

*Uxores* (3), agnita unitate, indissolubilitate matrimonii et sanctitate, dignitatem suam obtinent et principatum : æquales maritis, eis tamen subdi debent in Christo, sed amore mutuo se invicem diligunt conjuges, simulque rem suam una mente gerunt et voluntate. *Virgines* et *viduæ* (4) maxime commendantur, quæ, paulatim numero crescentes, castitatem certatim colunt et servant, et, omnium exemplo virtutum, ad christianismum invitant paganos.

*Servi* (5), filii Dei et hæredes non minus ac cæteri homines, æquo pollent jure, eadem suscipiunt sacramenta, honoresque et dignitates vel summas adipisci possunt, et jam ab initio, in quantum fieri potest, e vinculis servitutis eos eximit religio christiana.

### C. Societatem.

**a) Ante Christum.** — Apud antiquos (6), sæpe *vis* locum tenebat legis : Princeps erat dominus omnium, et omnia ad arbitrium suum gubernabat. Unde fere ubique nefanda vigeat tyrannis et crudelissima, ut constat ex servorum conditione et gladiatorum ; ubique etiam injustitia perpetua,

(1) **De Champagny**, t. IV, lib. 3, cap. 1, § 2, p. 15 sq. ; **Seneca**, *De Clement.*, l. I, c. 18 ; **Juvenalis**, *Satir.* vi, etc.

(2) *Marc.*, x, 14 sq. — (3) *Eph.*, v, 22-33 ; *Rom.*, vii, 2-3.

(4) *I Cor.*, vii, 25 sq. ; *I Tim.*, v, 3 sq.

(5) *Gal.*, iii, 28 ; *Col.*, iii, 11 ; *iv*, 1 ; *Eph.*, vi, 5-10 ; *I Cor.*, xii, 13 ; *Philem.*, 16.

(6) **De Champagny**, t. III et IV, lib. iii, cap. 3, § 3, p. 151 sq.

qua ad libita imperatorum aut dominorum expilabantur omnes præsertimque pauperes. Ubique bella atrocia, sæpe solo motivo spoliandi victos, absque ullo humanitatis sensu etiam erga inermes aut captivos, qui fere omnes immolabantur aut vendebantur.

**b) Post Christum.** — Juxta illud S. Pauli (1) : « Non est potestas nisi a Deo... Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit ». Principes totaliter subduntur Deo, et ad utilitatem civium agere tenentur, quorum jura et libertatem agnoscant necesse est. Cives (2) autem venerari debent principes et libenter auctoritati eorum legitimæ subjacere. Sub influxu novæ religionis, ludi prohibentur gladiatorum, et universa crudelitas in maximam vertitur caritatem et misericordiam in pauperes, orphanos, infirmos, et senes, ad quorum levamen mox innumera creantur instituta.

Religio conatur instituere relationes justas inter diversos populos, determinando quid licitum et illicitum sit in bello justo, legemque charitatis et universæ fraternitatis anteponendo omnibus legibus particularium nationum. Sæpe lites inter varias gentes arbitrio episcoporum et pontificum componuntur, sub quorum auctoritate crescit amor justitiæ et pacis atque horror belli minuitur præsertim quoad inermes, captivos et saucios. Sic paulatim constituitur illa mirabilis *Christianitas*, cujus loco, a tempore revolutionis gallicæ, internationalismum aut nationum societatem frustra subrogare tentarunt hodierni increduli.

**225. N. B.** — Non negamus tamen quandoque apud gentes christianas, quosdam irrepsisse abusos, sed, si comparatio instituatur inter Christianismum et Paganismum, religio christiana omnino *transcendens* apparet, eo magis quia, etiam inter zizania, semper aliquale servat triticum et si alicubi collabatur, alibi certo florct, imo etiam homines depravatos ad meliorem frugem revocandi potestatem nunquam amittit.

(1) Rom., XIII, 1-2. — (2) Heb., XIII, 17.

## II. — FACTORUM EXPLICATIO

*Asserlio* : Propagatio Christianismi et morum instaurationis verum constituunt miraculum ordinis moralis.

*Probalur directe et indirecte* :

## A. — DIRECTE

**226.** Quilibet effectus causam exigit adaequatam. Atqui inter effectum obtentum, videlicet propagationem mirabilem christianismi, nonobstantibus obstaculis naturaliter insuperabilibus, et media adhibita, *disproportio evidens* habetur. Ergo effectus ille divinus est et divino speciali concursu productus.

*Probalur minor*, inter obstacula, media adhibita et exitum felicem, comparisonem instituendo.

a) **Impedimenta.**

Multa quidem et maxima impedimenta religionis christianae diffusioni undique obstabant : *interna* nempe, ex parte ipsius religionis, *externa* vero, ex parte hominum quibus annuntiabatur.

1) **INTERNA** : Duo praecipue numerantur :

a) *Ipsa doctrina* (1). — Dogma enim, etsi aspirationibus naturae humanae satisfaciens, multa tamen continet nimis *alta* et *rationi impervia*, ut mysteria Trinitatis, Incarnationis, Eucharistiae, quae superbae rationi naturaliter displicent ; *moralis* autem doctrina societati *odiosa* erat, propter sanctitatem praeceptorum, quibus malae cupiditati indulgere nequaquam permittitur, et sublimitatem virtutum, quarum nomina quidem noverant Gentiles, uti sunt humilitas, abnegatio sui, dilectio inimicorum, castitas, etc.

b) *Auctoris ignobilitas*. — E stirpe Iudaeus, auctor christia-

(1) De Poulpiquet, *L'objet intégral...*, p. 127.

nismi a Gentibus prorsus despectus (1), in crucis patibulo vitam finivit, ipsis Judæis (2) scandalum factus.

2) **EXTERNA.** — a) *Ex parte Judæorum*, qui Mosaisimum respuere nolebant, et Messiam temporalem, regem potentissimum expectantes, a Christo humili et paupere necessario abhorrebant non secus ac a quavis religiosa communi-  
one cum gentibus.

b) *Ex parte Gentilium* (3), quorum multi voluptatibus deliciisque dediti, indifferentes se habebant circa religionem; alii vero, tenaciter inhærentes errori a patribus tradito, firmissime obstabant christianismo.

Præterea christianismi propagationi opponerentur :

1) *odium populi*, qui religionem facilem et nationalem optabat ac illas solas tolerabat devotiones quæ cum cultu patrio sociari poterant ; 2) *avaritia et superbia sacerdotum*, quorum auctoritas ac victus ab idolorum cultu maxime pendebat ; 3) *tyrannis imperatorum*, quorum cultus a christianis omnino rejiciebatur ; 4) *irrisio philosophorum*, qui, doctrinam passionibus contrariam aut rationi imperviam, renuentes, nefandas calumnias adversus religionem christianam consulto divulgabant ; 5) *timor politicorum*, qui cultum extraneum et exclusivum tolerare nolebant, et valde diffidebant a doctrina caritatis et æqualitatis quam omnes edocet christianismus.

### b) Media.

1) *Præcones ipsi* (4), christianismi pauci erant, pauperes

(1) Judæi a Romanis dicebantur : « despectissima pars servientium », « teterrima gens », « genus hominum invisum deis » (Tacit., Hist. lib. V, c. 5, 8, 3), « gens contumelia numinum insignis » (Plin., Hist. nat., xiii, 9) ; Cf. Pesch, n. 251, et Wilmers, n. 501.

(2) « Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam » (I Cor., i, 23).

(3) Freppel, *Les Apologistes chrétiens au II<sup>e</sup> siècle*, lect. i-iii, p. 9-66 ; Origène, t. II, lect. 33 et 34 ; Lodié, *Nos raisons de croire*, p. 145.

(4) « Nullas adhibuerunt artes, quibus gratiam hominum sibi conciliarent, nulla usi sunt adulatione, sed liberrime impugnabant hominum errores, aggressi sunt vitia. Una est iis scientia : scire Christum, eumque crucifixum ; una eloquentia : verbum crucis aperte ac simpliciter exponere ; una prudentia : quidquid injuria inferebatur, patienter sustinere ac pro iis bona reddere. » Ita Schwetz, apud Ottiger, p. 861 ; Cf. Bossuet, *Panégrique de saint Paul*, 1<sup>er</sup> point.



quidem, simplices et inculti piscatores. Judæis æque ac Gentilibus exosi. Etiam peritiores ut SS. Joannes, Paulus et Lucas, inferiores erant hujus ætatis philosophis.

2) Tria media quibus *naturaliter* propagari solent societates : *armorum vis*, qua non pauci etiam inviti subduntur ; *voluptatis blandimenta*, quibus permulti attrahuntur ; *argumentorum vis* qua multi etiam persuadentur. Porro christiani nullum ex his adhibuerunt : non armorum vi, non seductione, non voluptatum licentia, non honoris aut lucri promissione, non verborum eloquentia homines alliciebant, sed sola *persuasione*, *abnegatione sui*, *contemptu divitiarum*, carnis et passionum *merlificatione*, *Dei auctoritale* et nomine, ad *fulura* præmia invitabant, dum in terris nonnisi persecutiones, ærumnas et supplicia sibi expectabant, et discipulis prædicebant.

### c) Exitus (1).

Experientia constat difficillimum esse unum hominem simpliciter convertere : hoc enim importat *renovationem substantialem*, ut ita dicam, mentis et cordis ; valde igitur difficilius est millia hominum ex omni genere, conditione et gente, ad religionem a qua abhorrent firmiter amplectendam, brevi tempore convertere. Porro hujusmodi opus mirabile perfecit prædicatio christiana, genus humanum tribus sæculis in melius commutans et ad Christum adducens, cui, non parumper tantum, sed constanter et perenniter adhæsit.

### Conclusio.

227. Quod si factum istud explicare tentemus (2), sponte in mentem occurrunt verba Apostoli (I Cor., I. 27-28) : « *Quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes, et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret.* » Cum S. Augustino (3) igitur et S. J.

(1) De Poulpiquet, *op. cit.*, p. 126 sq.

(2) Monsabré, *Introduction au Dogme catholique*, 29<sup>e</sup> conf.

(3) De Civ. Dei, lib. XXII, cap. 5 : « Si... miracula facta esse non credunt, hoc nobis unum grande miraculum sufficit quod... terrarum orbis sine ullis miraculis credidit » apud Rouet de Journal, n. 1783.

*Chrysostomo* (1) sapienter concludere licet : aut miracula patrata sunt ad conversionem mundi et religio christiana divina est et amplectenda, cum miracula sint propria Dei signa ; aut absque miraculis, sola Apostolorum prædicatione effecta est mundi conversio, et tunc ipsa habenda est miraculum stupendum et incredibile.

Quæ conclusio non parum *roboratur* : 1) ex eo quod proparatio christianismi a Christo non semel *prædicta* fuerit : prænuñtiavit enim religionem suam universalem fore (2), nonobstantibus difficultatibus et obstaculis quæ, ipso protegente et adjuvante, tandem superarentur et felicem exitum certo permetterent (3) ; 2) ex *inutilitate laboris* et *operum sterilitate* philosophorum vel præstantissimorum qui, mediis naturalibus abundantes, divitiis nempe, eruditione et potentia, doctrinam unicam, etsi christiana longe faciliorem et mitiorem, mundo imponere semper frustra conati sunt.

## B. — INDIRECTE

### Rationalistarum explicationes refutantur.

228. Nonnulli cum *Harnack* (4) christianismi propagationem causis mere naturalibus tribuendam esse contendunt. Aiunt enim : *Judaismus*, ubique monotheismum et ethicam puram propagando, *hellenismus*, unitatem sociale[m] promovendo, *imperium romanum*, unitatem politicam instituendo, vias aperiendo innumeras, religiones quascumque tolerando novas, viam, paraverant christianismo. — Paganismi autem

(1) In *I ad Cor.*, hom. v, n. 5. « Si autem non faciebant (Apostoli) miracula et tamen vincebant, longe mirabilius erat illud. »

(2) Matth., xxvi, 13 ; xxviii, 19 ; Marc., xvi, 15 ; Act., i, 8.

(3) Matth., x, 17 sq. ; Luc., xii, 11 ; xxi, 12 sq. ; Matth., xvi, 18 ; xxviii, 20 ; Marc., xvi, 17 ; Joan., xiv, 16.

(4) *Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten*, ed. 3, 1915, apud Rivière, *La mission et la propagation du christianisme dans les trois premiers siècles*. « Elle [la doctrine chrétienne] était ancienne et nouvelle, transcendante et terrestre à la fois ; elle était claire jusqu'à la transparence et, en retour, pleine de mystérieuses profondeurs ; elle était bien réglementée et en même temps élevée au-dessus de toutes les lois ; elle était une doctrine et plus qu'une doctrine, une philosophie et pourtant autre chose qu'une philosophie », p. 73-74. Gibbon\*, *Histoire de la décadence et de la chute de l'empire romain*, cap. xv ; Lecky\*, *History of European Morals*, t. I, c. 3.

dissolutio et sensus religiosi renovatio, per *syncretismum* quemdam, quo, variis inter se mixtis religionibus, animæ distinctio a corpore, utriusque a Deo origo, Dei redemptoris transcendentia, animæ immortalitas, alteriusque vitæ promissio docebantur, animos disponebant ad religionem christianam facilius accipiendam.

Christianismus enim, simplicitate simul et varietate dogmatum, antiquitate pariter ac novitate, universalitate, doctrinæ puritate, auctoritate simul atque rationali magisterio, vitæ sanctimonia, persecutionum ope, miraculorum dono et prophetiarum, melioris e paganismo alliciebat et omnibus quam maxime sese accommodabat.

**229. R.** Ne argumenta in thesi jam exposita denuo exponere videamur, breviter tantum respondebimus objectioni.

1) *Syncretismus*. — Etsi in christianismo invenitur quidquid veri et boni habeatur in cæteris religionibus, ipse non est tamen fructus evolutionis progressivæ aut syncretismi cujusdam productio. Imo (1), cum, a divini mente auctoris essentialiter procedat et integer omnibus *imponatur* ut *sola vera religio* ab omnibus suscipienda, necessario rejicit et falsitatis arguit omnem aliam religionem et cultum, cui ergo odibilis sit necesse est.

2) *Unitas socialis et politica*. — Hæc unitas utique viam faciliorem propagationi parabat christianismi, sed difficultates ex parte doctrinæ et auditorum non solvebat; quinimo *propagationi ipsi* nocere poterat, et revera valde *nocevit*, cum per tria sæcula, imperatorum jussu, persecutiones per universum orbem sævierint adversus religionem christianam.

Præterea hujusmodi unitas non minus favebat philosophorum sectis, quarum nulla tamen, etiam propitia civili auctoritate, multum propagata est.

3) *Novitas* placet si passionibus indulget, sed christianismus omnes cupiditates et voluptates prorsus repudiabat.

4) *Vitæ sanctimonia et multa christianorum caritas*. — Sed hæc jam propagatam supponunt religionem, cum nasci non potuerint antequam christiani ubique sat multi haberentur. Ceterum restat explicandum undenam procedant hæc virtutes et unde illarum mirabilis efficacia in conversionem paganorum.

(1) *Wilmers*, n. 505. Organicè tamen evolvi potest doctrina christiana sub influxu magisterii, uti explicatur in tractatu de Ecclesia et de locis theologicis.

5) *Promissio alterius vitæ* (1). — Conatus maximos præstare, bonaque temporalia et vitam amittere nunquam consentiet homo, propter bona mere spiritualia, quæ visibilia non sunt et in altera tantum vita possidenda promittuntur a religione quadam, *solis sanctis aut vere pœnitentibus*, nisi antea certo constiterit hanc religionem divinam esse et ejus promissis tuto stare posse. Porro religionem christianam amplexi sunt homines potius quam ceteras, aut philosophorum sectas, quæ et ipsæ immortalitatem animæ prædicabant (2). Ergo non propter solam promissionem vitæ æternæ ei adhæserunt, sed propter veritatis evidentiam.

6) *Persecutiones* (3). — Sed, historia teste, persecutiones plus nocent religioni quam favent; apostatas non neophytos pariunt, et propagationi adjumento non sunt, nisi vi supernaturali et divina gaudeant patientes, qua ad Deum interne impellantur et spe amoreque eum prosequantur (4).

7) *Potestas miraculorum* (5). — Egregie quidem! Sed vel ista miracula *vere historica* habentur, et conceditur religionem christianam mirabiliter propagatam esse supernaturali Dei influxu, vel ficta reputantur, et inexplicabilis remanet ejusmodi propagatio.

8) *Auctoritatis principium*. — Auctoritatem causam esse stabilitatis non negamus, sed ex illa sola, ut causa naturali, non explicatur propagatio christianismi. Etenim antequam hoc principium vim suam exserat in homines, oportet eos ad religionem christianam jam conversos esse ideoque ejus originem

(1) « On voulait surtout des assurances pour une vie ultérieure où fussent réparées les injustices de celle-ci. La religion qui promet l'immortalité et assure qu'on reverra un jour ceux qu'on a aimés, l'emporte toujours. » **Renan\*, Marc-Aurèle**, p. 563.

(2) Ita **Celsus** : « Dii prohibeant, ne aut ego aut illi aut quilibet hominum tollamus dogma illud : injustos punitum iri, justos mercede esse donandos. » **Orig., Contra Cels.**, III, n. 16.

(3) « L'histoire nous apprend qu'une religion opprimée s'accroît et grandit sans cesse et qu'ainsi la persécution est un bon moyen de propagande. » **Ita Harnack\*, op. cit.**, p. 403.

(4) **Hugueny, Critique et Catholique**, t. I, cap. vi, p. 125; **De Poulpiquet, L'objet intégral...**, p. 135 sq. « On veut se persuader quelquefois que le glaive ne triomphe pas des idées : ce serait à souhaiter pour l'honneur de la race humaine, mais on se trompe. Il y a eu des idées, des doctrines, des religions vaincues par la force. Le bouddhisme combattu par la force a été expulsé de l'Inde, où il était né. La religion de Zoroastre a été extirpée de la Perse par l'épée mahométane. Le druidisme a été anéanti dans les Gaules et la Grande-Bretagne et n'a pas trouvé de refuge ailleurs. » **De Champagny, Les Césars du III<sup>e</sup> siècle**, t. III, p. 495-497.

(5) **Nicolas, Etudes philosophiques sur le christianisme**, t. IV, cap. vi, p. 376 sq.; **Lamennais, Essai sur l'Indifférence**, t. IV, cap. xvi, p. 418 sq.

divinam accepisse, cum fieri nequeat « ut sine virtute prorsus « divina, eidem principio difficillima proponenti ac præcipienti, humili fide et constanti obedientia adhæreant homines, in magno numero, ex omnibus conditionibus, patria, indole, educatione diversi, præsertim cum adversariorum impetus in ipsam hanc auctoritatem jam ab initio, quotidie « et unanimiter dirigantur (1). »

**230. NOTA.** — De diffusione *Budhismi* et *Islamismi* cujus celeritas non raro nobis objicitur ab adversariis ut supernaturalitatem propagationis christianismi rejicere possint, capite sequenti paulisper tractabimus; de *Protestantismi* autem expansione agemus in tractatu de Ecclesia.

## ART. II

**Ingenti martyrum numero eorumque in tormentis heroica constantia aperte comprobatur divinitas religionis christianæ.**

### Status quæstionis (2).

**231.** *Elymologice*, martyr, a græco, *μάρτυς*, *testem* significat. Revera Christus apostolos suos et discipulos in mundum misit ut *testes* essent eorum quæ a Domino viderant et audiverant, et quidam testimonio tum verborum tum doloris et sanguinis (3).

*Quoad rem*, martyrem nunc vocamus omnem Christi discipulum qui divinam veritatem religionis christianæ testatus est, morlem violentam pro ea patienter tolerando (4).

(1) **Mazzella**, n. 316.

(2) **Ottiger**, p. 877 sq. : **De Poulpiquet**, *L'objet intégral...*, p. 148 sq. ; **Hugueny**, *Critique et Catholique*, cap. xi, p. 244 sq. ; **Monsabré**, *Introduction au dogme catholique*, 37<sup>e</sup> conf. ; **Paul Allard**, *Histoire des Persécutions ; La persécution de Dioclétien et le triomphe de l'Eglise*, præsertimque : *Dix leçons sur le martyre*, in *Dict. Apol.*, art. Martyre ; **Dom Leclercq**, *Les martyrs* ; **Gaston Sortais**, *La valeur apologétique du martyre* (Sc. et Rel.) ; **Rivière**, *Autour de la question du martyre*, Rev. prat. d'Apolog., 15 aug. 1907 ; **Vieillard-Lacharme**, *L'Eglise catholique aux premiers siècles*, cap. v, p. 158-201 ; **Hedde**, in *Dict. théol.*, art. Martyre.

(3) Luc., xxiv, 46-48 ; Joan., xv, 27 ; Act., i, 8, 22 ; ii, 32, I ep. Joan., i, 1-3, etc.

(4) **H. Delehaye**, *Sanctus. essai sur le culte des saints dans l'antiquité*, c. ii, p. 74 sq., præsertim, p. 95 sq.



**232.** In presenti igitur, martyrium non accipitur *theologice* (1), quatenus est medium quoddam justificationis, tam pro infantibus quam pro adultis, ex se martyrem sanctificans, sed *mere philosophice*, scilicet in quantum est actus heroicæ fortitudinis, qui saltem ut in pluribus, vires humanas excedit, et poni nequit absque speciali Dei auxilio.

### Notio heroicitatis.

**233.** Ad rationem martyrii rite intelligendam et exponendam, per prius noscamus oportet quæ necessariae sunt conditiones ut virtus aliqua *vere sit heroica*. Jamvero ut aliqua virtus heroica *vere probata* (2) dici possit, requiritur : a) quod opus sit *arduum*, superans scilicet communem modum operandi hominum : b) quod actus adimpleantur in gradu eminenti : 1) non semel aut raro, sed *frequenter*, data occasione, 2) *prompte* et facile, 3) *delectabiliter* et *suaviter*, 4) in *perfecta connexione* cum aliis virtutibus (3).

Hæc ultima qualitas est maximi momenti et ex ea præcipue ac *proprie* discernitur *sanctitas heroica*. Singularis enim aliquis homo forte potest, ex naturali complexione vel ex aliqua consuetudine, esse promptus ad opera fortitudinis, qui tamen non est promptus ad opera mansuetudinis ; potest esse pudicus sed non humilis, humilis sed non misericors, etc. At nemo potest habere « *simul et excellenter* omnes virtutes, etiam eas quæ inter se maxime distant, ut summam fortitudinem et summam mansuetudinem, perfectum amorem veritatis et justitiæ ac simul maximam erga errantes misericordiam..., absque *extraordinario* auxilio Dei, qui solus in sua simplicitate perfectiones maxime diversas eminenter continet, et eas in anima humana intime unire potest » (4). Ergo

(1) Billot, *De Sacramentis*, t. I, thes. 24, in nota. •

(2) Benedictus XIV, *De Beat. canon.*, l. III, c. 21, Prati, 1840, t. III, p. 216 sq.

(3) Attamen ut aliquis sanctus possit dici heroicus, non necesse est eum omnibus virtutibus usum fuisse, nec necesse est eum omnes habuisse in gradu heroico ; sed satis est eum eas virtutes in gradu eminenti exercuisse de quibus sibi oblata fuit occasio, et secundum conditionem, gradum ac statum suæ personæ, juxta omnium Doctorum sententiam. Bened. XIV, *loc. cit.*

(4) Garigou-Lagrange, t. II, p. 224.

si existat in aliquo homine, hæc mirabilis harmonia virtutum heroicarum signum est certissimum præsentiae Dei in illo *specialis et extraordinariæ*.

Fortitudo autem in cruciatibus perferendis eo mirabilior est, ut patet, quo *plures* sint qui passi sunt et quo *graviora* tormenta subierint.

Quibus positis, sic instituitur argumentum :

**234. Argumentum.** — Homines nequeunt, absque *speciali et extraordinario* Dei auxilio, producere, sine ulla spe humana, actus fortitudinis *vere heroicos*, scilicet adimplere, in connexionem perfectam cum aliis virtutibus, circa opera ardua communes hominum vires superantia, actus *excellentes* fortitudinis, prompte, alacriter, delectabiliter, occasione data, constanter ideo et frequenter, si necesse sit.

Atqui *innumeri* martyres, ex omni conditione, ætate et sexu, sine ulla spe humana, cum mirabili constantia et patientia, propter causam religionis, actus *vere heroicos* fortitudinis non semel egerunt : tormenta enim atrocissima, multis in locis et temporibus, multoties, et sæpe per plures dies, alacriterque subierunt, et quidem summa cum animi tranquillitate, summa cum humilitate, cum charitate maxima erga Deum et homines, cum magna mansuetudine, læto animo, imo orantes pro persecutoribus.

Ergo martyres divino adjuti sunt auxilio, et eorum constantia in tolerando mortem, tali modo acceptam, vires humanas certo excedit, et *miraculum* est certissimum, *ordinis moralis*. Proinde religio, quam sanguine obsignaverunt, divina dicenda est et vera.

*Major* patet ex dictis ; ad *minorem* autem probandam sit thesis sequens :

*Assertio* : **Innumeri martyres mortem vere heroicam passi sunt, propter religionem christianam, quæ ideo divina habenda est.**

**I. — Innumeri fuerunt martyres ex omni conditione...**

**235. A. Numerus martyrum.** — Innumeros fuisse martyres in primis sæculis aperte demonstratur :

1) *Ex numero et universalitate persecutionum.* — In solo imperio romano usque ad Constantinum M., decem recensentur *persecutiones*, quæ fere in singulas provincias, et pane sine ulla intermissione, crudeliter sævierunt (1); sed et in Perside sub Sapore, in Armenia, et postea ferme ubique terrarum, novæ exarserunt usque ad tempus hodiernum.

2) *Ex testimonio paganorum et christianorum.* — Omissis textibus Actuum et Epistolarum (2), sub Nerone multitudinem ingentem mortem subiisse testatur *Tacitus* (3); multos autem sub Domitiano referunt *Dio Cassius* (4) et *Brullius* (5). Marco-Aurelio vero regnante, non paucos capite truncatos aut bestiis traditos esse (6), et, sub Antonio Pio, « innumerales prope martyres per universum orbem enituisse », narrat *Eusebius*. Idem testantur factum *S. Irenæus* (7) et *Tertullianus* (8), qui dicit, quocumque incommodo exurgente populari, christianos esse in causa et ad leones trahi.

Decii vero, Diocletiani et Maximiani persecutiones crudeliores fuisse, enarrant *Dionysius Alex.*, qui recensere nomina martyrum omittit, cum « plurimi sint et ignoti ex omni homi-

(1) « Depuis l'an 64, date du premier massacre de chrétiens ordonné par Néron, jusqu'à l'an 313, époque du dernier et définitif édit de tolérance, les fidèles vécurent dans une atmosphère juridique hostile à la liberté de leurs croyances comme à la sécurité de leurs personnes et de leurs biens. » *Allard, Dix leçons...*, p. 85. « La thèse du grand nombre des martyrs est l'exacte traduction de la vérité historique », *id.*, p. 149. Vide *Histoire des persécutions*, t. I, Introd. p. iv sq.

« En supposant même qu'à chaque fois et dans chaque lieu particulier, il ait péri peu de victimes, réunies elles doivent former un nombre considérable. » *Boissier, La fin du paganisme*, t. I, p. 393.

(2) Act., iv, 17 sq.; vii, 55 sq.; viii, 1 sq.; xii, 1-3, etc.; I Pet., iv, 13 sq.; Apoc., vi, 9.

(3) *Ann.*, lib. xv, cap. 44, apud *Kirch*, *op. cit.*, n. 28.

(4) *Hist. rom.*, lib. 67, cap. 14, *Kirch*, n. 199.

(5) Apud *Euseb.*, *Chron.*, lib. ii.

(6) *Hist. ecc.*, lib. 5, cap. v, n. 47, *Kirch*, n. 394.

(7) *Adv. hæc.*, lib. 4, cap. 33, n. 9. « Ecclesia omni in loco... multitudinem martyrum in omni tempore præmittit ad Patrem », apud *Rouët de Journal*, n. 243.

(8) *Apolog.*, 40. « Existimant omnis publicæ cædis, omnis popularis incommodi christianos esse in causa. Si Tiberis ascendit in mœnia, si Nilus non ascendit in arva, si cælum stetit, si terra movit, si fames, si lues, statim : Christianos ad leonem. » *Journal*, n. 282.

num genere atque ætate » (1); *Laclantius* (2), qui non singulos sed gregatim damnatos esse christianos asserit; *Eusebius*, qui, tertio edicto Diocletiani promulgato, « vix jam iniri numerum posse omnium qui deinceps in singulis provinciis passi sunt martyrium » (3), declarat.

3) *Ex testimonio modernorum.* — Historia duce, contra *Dodwell* (4) qui, sæculo 17, paucos tantum fuisse martyres affirmare non dubitaverat, *Ruinart* (5), nostrisque temporibus *Zaccaria* (6), *De Rossi* (7), *Le Blant* (8) et *Allard* (9) innumerales inveniri martyres clare et erudite ostenderunt; quorum conclusiones haud obscure confirmantur ex inscriptionibus quæ in Catacumbis leguntur, v. g. « *Marcella et Christi martyres 550* », « *150 martyres Christi* ».

**236. B. Conditio martyrum.** — Martyres fuerunt autem non solum *rudes* et *plebei*, ut *Theodotus*, *Serenus*, sed etiam *nobiles*, ut *Fl. Clemens*, *Apollonius*, et *docti*, ut *Justinus*, *Irenæus*, *Cyprianus*; non solum *viri robusti*, ut milites *Victor*, *Julius*, *Sebastianus*, *Mauritius*, sed etiam *mulieres*, ut utraque *Domitilla*, utraque *Felicitas*, *Perpetua*, *servæ*, ut *Blandina* et *Potamiana*, *senes*, ut *Simon*, *Polycarpus*, *Pothinus*, *Leonides*, imo *pueri* et *puellæ*, ut *Tharcisius*, *Cecilia*, *Agatha*, *Agnes*, *Eulalia*.

## II. — Propter religionem christianam passi sunt martyres.

**237.** Sane Christianos criminum et flagitiorum variorum ineusare studuerunt persecutores, ut causa adesset eos perse-

(1) *Euseb., Hist. ecc.*, lib. 7, cap. 11.

(2) *De mort. persec.*, cap. xvi.

(3) *Hist. ecc.*, lib. 8, cap. 6, n. 10, *Kirch*, n. 409.

(4) *Dissert. cyprian. IX, De paucitate martyrum*, Oxford, 1684; cf. *Gibbon\**, *Decline and fall of the Roman Empire*, c. 16; *E. Haver\**, *Le christianisme et ses origines*, Paris, 1884.

(5) *Præfat. ad Act. sincera Martyrum*, Paris, 1689.

(6) *Raccolta di dissertazioni di storia ecc.* (diss. 42).

(7) *Rome souterraine*.

(8) *Les Actes des Martyrs; Les persécuteurs et les Martyrs*.

(9) *Varia op. cit.*

quendi ; reapse tamen, *sola religionis causa, eos morte damnarunt.*

Ad rationem autem martyrii parvi refert utrum martyres cruciati fuerint propter doctrinam christianam universim sumptam, aut propter dogma quoddam vel virtutem aliquam supernaturalem hujus religionis, dummodo propter religionem mortem subierint (1).

#### PROBATUR :

1) *Ex persecutionum edictis* (2). — « Non licet esse vos » (3), ecce lex imperii quæ, si non verbo, sensu saltem, jam ab initio statuta erat contra Christianos. Nero enim sub prætextu incendii Romæ, de facto autem, quia « *genus hominum superstitionis novæ ac maleficæ* » (4) ei videbantur, bestiis et flammis tradidit Christi discipulos, qui rursus a Trajano (5) et Marco-Aurelio (6) ita *solo religionis molivo* damnati sunt, ut qui negarent se esse Christianos statim dimitterentur incolumes.

Christianos autem fieri absolute vetuit Septimus-Severus (7), dum variis pœnis morteque postea eos affici jussit Diocletianus (8), « si in christianæ fidei proposito permansissent ».

2) *Ex testimonio Apologistarum.* — Omnes affirmant et publice proclamant christianos, ne ullius quidem sceleris aut flagitii quorum arguuntur, infectos esse, sed *solo christianitalis nomine damnari* (9) ; etiam atque etiam expostulant ne

(1) Hedde, *art. cit.*, col. 223, 226, 232.

(2) Allard, *Dix leçons...*, cap. III, p. 85 sq.

(3) Tertull, *Apolog.*, cap. IV, apud Kirch, n. 152.

(4) Suetonius, *Vita Neronis*, cap. XVI, Kirch, n. 34.

(5) Plinius minor, ep. 97, Kirch, n. 25.

(6) Euseb., *Hist. ecc.*, lib. V, cap. I, n. 47, Kirch, n. 391.

(7) Ælius Spartianus, *Vita Severi*, cap. XVII. « Judæos fieri sub gravi pœna vetuit. Idem etiam de Christianis sanxit. » Kirch, n. 431.

(8) Euseb., *Hist. eccl.*, lib. VIII, cap. II, n. 4, Kirch, n. 405.

(9) S. Just, I<sup>a</sup> *Apol.*, III, IV ; Athenag., *Leg.*, II ; Tert., *Apolog.*, cap. 2. Kirch, n. 146, 151 ; *Ad Nat.*, cap. I, Kirch, n. 164. « Credunt de nobis quæ non probantur, et nolunt inquiri, ne probentur non esse quæ malunt credi esse, ut nomen illius æmulæ rationis inimicum, præsumptis, non probatis criminibus, de sua sola confessione damnetur. Ideo torquemur confitentes et punimur perseverantes, et absolvimur negantes, quia nominis prælium est. »



liceat eos indefensos et inauditos judicari, sed inquisitiones instituantur et judicia quibus se probari innocentes possint, sed frustra, adeo imperatores et magistratus sibi persuasissimum habent nullius facinoris reos esse christianos.

3) *Ex modo agendi iudicium.* — Solummodo interrogantur Christiani utrum in fide Christi perseverent, quod si asseverent, statim ad supplicia rapiuntur et capite damnantur, quod autem si negaverint, nil ultra quaeritur de aliis sceleribus, confestimque absolvuntur a iudice et honoribus cumulantur et dignitatibus.

Aperte igitur constat sola christianismi ratione cruciatus esse christianos et mori iussos.

### III. — Constantia martyrum fuit vere heroica nec naturaliter explicari potest.

#### 1<sup>o</sup> *Probatur thesis :*

238. A. *Natura tormentorum.* — *Physica supplicia* (1) cujuscumque generis vel *exquisitissima*, ita studiose adhibita ut diu durarent morsque lenta adveniret, ubique pertulerunt christiani : exilio enim muletabantur, ad metalla et capitis damnabantur, aut flagella plumbata, ungulas, uncas ferreos, famem, sitim, equuleum, oleum fervens, calcem vivam, bestias, ignem, cruces, aliaque innumera, ad arbitrium praesidis, subire cogebantur, ut testantur pagani (2) et apologistae.

2) *Moralia* (3) autem *tormenta terribiliora* fortasse sustinere non dubitarunt : vita enim christiana martyrium erat perenne, namque propter compenetrationem vitae civilis et religiosae, vexationes et molestiae perpetuae eos sollicitabant angebantque ; circumstabant quotidiana pericula idolatriae aut apostasiae.

Saepe etiam muneribus, re familiari et dignitate spolia-

(1) Allard, *Dix leçons...*, cap. viii, p. 273-308. « On en vint à leur infliger des peines si épouvantables qu'après s'être étonné qu'il se soit trouvé des juges pour les prononcer contre eux, on n'est guère moins surpris que les victimes aient été capables de les supporter. » Boissier, *La fin du paganisme*, t. I, p. 344.

(2) Kirch, n. 28, 45, 76, 399, 407, 410 sq.

(3) Allard, *op. cit.*, cap. vi, p. 189-231; Sortais, *op. cit.*, p. 27-28.

bantur, imo et ad lupanar ducebantur, dum ex adverso voluptates, honores et divitias apostatis promissos renuebant atrociusque certamen et periculosius contra cognatos faciebant, qui precibus et lacrymis eos a martyrio avertere conabantur.

**239. B. Fortitudo heroica martyrum.** — 1) Ante supplicia martyres. *humiles* et infirmitatis propriæ consci, sibi diffidebant atque *limebant*, et sæpissime proclamantur se tormenta tam constanter tolerare non potuisse nisi, *Dei auxilio*, quod inter cruciatus ardentem exposcebant, amicos etiam et notos obsecrantes ut Deum pro se implorarent (1).

2) Ad mortem autem adducti, « Dei cultum libera voce absque ullo metu profitebantur; et cum *gaudio* atque *hilaritate*, ridentes, capitalem sententiam excipiebant: adeo ut, in laudem conditoris omnium Dei, psalmos, hymnosque et gratiarum actiones ad extremum usque spiritum concinerent » (2).

3) Nonnunquam *sponte* tortoribus sese offerebant, non ex fanatismo aut temeritate et superbia, sed zelo fidei et caritatis, v. g. ne apostasiam simulare viderentur aut ut fratres in fide confirmarent (3).

4) Semper ex *voluntate* et *libere*, non ex necessitate, dolores et cruciatus perferebant, nam eis facillimum erat vitare tormenta: unum abjuratæ verbum satis fuisset et ad id omnino invitabantur, promissis nempe, blanditiis, honoribus, etc. « Ecce sexus infirmus et fragilis ætas dilacerari se toto corpore urique perpetitur, non necessitate, quia licet vitare si velint, sed voluntate, quia confidunt Deo (4). »

5) Non una hora tantum, sed sæpe *per plures dies*, « iudice omni virium nisu ambitiose contendente ne (illos) interficeret

(1) « Profusis lacrymis [martyres] obsecrabant fratres, ut continuæ ad Deum preces fierent, quo tandem ipsi perfectum finem adipisci merebantur. » — « Sinite me sic; qui enim dat mihi ignem pati, dabit et sine vestra ex clavis cautione, immotum in pyra permanere. » **Euseb.**, *Hist. ecc.*, l. V, c. II; *Martyr. Polycarpi*, ep. ecc. Smyrn., c. XIII. Alia exempla vide apud **Ottiger**, p. 893 sq.

(2) **Euseb.**, *Hist. ecc.*, l. VIII, c. IX; **Kirch.**, 411, in fine.

(3) **Tert.**, *Ad Scapulam*, c. 5; cf. **De Poulpique**, *op. cit.*, p. 178 sq.

(4) **Lactantius**, *Div. Instit.*, l. V, c. XIII, n. 14. **Journal**, 640.

ret », « nihil aliud devitante, quam ut ne torti morerentur » (1), varia ac per vices alternata supplicia (2), *mirabili constantia* et patientia usque ad obitum tolerabant. Hinc *Lactantius* : « Ut de viris taceam, pueri et mulierculæ tortores suos taciti vincunt, et exprimere illis gemitum nec ignis potest ». (3) Et *Eusebius* (4) : « (Martyrum) mirabilem in primis ardorem, vereque divinam virtutem et alacritatem... oculis nostris conspeximus. »

6) Imo, nonobstante summa injustitia, qua damnabantur, negata eis omni defensione, *mansueli* tamen permanebant et *pacifici*, et pro ipsis persecutoribus Deum exorabant, caritatem eis et commiserationem usque in finem exhibentes (5).

*Conclusio.* — His igitur rite perpensis, logice infertur fortitudinem martyrum fuisse : 1) *veram* virtutem : erat enim *media* inter vitia opposita, timorem nempe inordinatum domans et repellens simul ac audaciam irrationabilem aut impaviditatem (6) ; 2) virtutem *heroicam* : aderat enim in *summo gradu* et in *connexione* mirabili cum aliis virtutibus : cum charitate fide, spe, humilitate, castitate, mansuetudine, etc., et *aclus* virtutum saepe repetiti exercebantur circa opera ardua, inter atrocissima tormenta physica et moralia, prompte, alacriter, constanter et delectabiliter, quin fuerit ulla spes retributionis temporalis.

Atqui in harmonia virtutum in gradu eminenti manifestatur sanctitas extraordinaria, quæ ipsa supponit auxilium omnino *speciale* Dei et *extraordinarium*. Ergo *talis* martyrum constantia inter cruciatus, *tali modo* toleratos, est certissimum *miraculum ordinis moralis*, ac proinde invictum argumentum in favorem religionis christianæ.

(1) *Martyr. Polycarpi*, II, 3 (6) ; *Journel*, 78 ; *Euseb., Hist. ecc.*, I, VI, c. 39, n. 5 ; *Kirch*, 399 ; *Lact., Inst.*, I, V, c. 11.

(2) *Euseb., Hist. ecc.*, I, VIII, c. IX, n. 3 ; *Kirch*, 410.

(3) *Lact., Inst.*, I, V, c. XIII, n. 12 ; *Journel*, 640.

(4) *Euseb., Hist.*, I, VIII, c. IX, n. 5 ; *Kirch*, 410.

(5) *Litt. Ecc. Viennensis et Lugd.*, ap. *Euseb., Hist. ecc.*, I, V, c. II. « Parmi ces douleurs, quelqu'un n'a pas gémi, c'est peu ; il n'a pas supplié : c'est peu ; il n'a pas répondu : c'est peu ; il a souri et souri de bon cœur. » Ita *Seneca*, alludens persecutioni Neronis, ep. 78, ap. *Allard, Hist. des persécutions*, t. I, p. 52.

(6) 2-2, q. 123, a. 3 ; q. 125-127.

2º *Confirmatur thesis.*

240. Hæc conclusio non parum confirmatur :

a) *Ex maxima connexione martyrii cum charitate.* — « Charitas est vinculum perfectionis. Martyrium autem inter omnes actus virtuosos maxime demonstrat perfectionem charitatis : quia tanto magis ostenditur aliquis aliquam rem amare, quanto pro ea rem magis amatam contemnit. Manifestum est autem quod inter omnia alia bona præsentis vitæ maxime amat homo ipsam vitam, et e contrario maxime odit ipsam mortem, et præcipue cum doloribus corporalium tormentorum... Et secundum hoc patet quod martyrium inter ceteros actus humanos est perfectius secundum suum genus, quasi *maximæ charitalis signum*, secundum illud Joan., xv, 13 : « Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis (1). »

b) *Ex variis adjunctis.* — 1) *Ex miraculis* : Dei interventus quandoque clare manifestabatur : sæpe enim « voracissimæ bestię (*subito mansuefactę*) nec attingere Sanctorum corpora, nec propius accedere audebant ; nonnunquam inter flammam illæsi manebant Christiani, quorum, non semel etiam, vulnera confestim sanabantur aut dolori non erant » (2).

2) *Ecce effectibus.* — Viso martyrio christinorum, stupebant pagani, mirantes martyrum fortitudinem incredibilem et patientiam, et quasi sponte quærebant « quid intus in re » (3) erat, quam ex causa tot acerba tormenta subire poterant etiam pueri et puellæ. Hacque ratione permoti, multi ad Christum convertebantur, adeo persuasum habebant « nec consensum tam multorum nec perseverantiam morientium vanam esse, nec ipsam patientiam, sine Deo, cruciatus tantos superare posse » (4). « Plures efficimur, aiebat Tertullianus, quoties metimur a vobis : semen est sanguis Christianorum (5). » Reapse post persecutiones prodigiosa fuit extensio

(1) 2-2, q. 124, a. 3.

(2) Euseb., *Hist. ecc.*, l. VIII, c. 7.

(3) Tert., *Apol.*, c. 50 ; *Ad Scapul.*, v ; *Mart. Polycarpi*, II ; S. Just., II *Apol.*, XII.

(4) Lact., *Inst.*, lib. v, c. XIII, XXIII, apud *Journal*, 640.

(5) *Apolog.*, c. 50, *Journal*, n. 285.

Christianismi, et ita quo destrui aut saltem minui debuisset christiana religio, in dies magis ac magis augebatur.

Ergo, omnibus spectatis etiam adjunctis, heroica martyrum fortitudo arguit miraculum *morale*, annexum habens miraculum *sensibile*, et sic divinum est signum firmissimum veritatis doctrinæ christianæ.

**241. Objicitur** (1): 1º *Martyres mortem obierunt propter spem lucri, gloriæ cupiditate vel honoris post mortem, immortalitatis bonorumque æternorum vana expectatione, quandoque etiam stupiditate moti aut fanatismo. Ergo nihil valet argumentum.*

**R.** Nullum ex motivis supradictis recte assignatur ut causa naturalis qua sufficienter explicaretur factum tam universale et tam mirabile.

Et sane: 1) *Non spes lucri*, cum mortis tempore evanescent divitiarum gaudia.

2) *Non gloriæ cupiditas vel honoris*. — Plerique enim, ut vidimus, sincera et maxima humilitate fulgebant, ita ut, quamvis sæpius martyrium subiissent et vulnera toto corpore circumferrent, tamen nec se ipsos martyres prædicarent, nec ab aliis ita se appellari paterentur (2).

Præterea a religione christiana absolute proscribebatur gloriæ cupido qua, si permoti fuissent martyres, mortis fructum se amissuros esse ideoque nihil sibi magis timendum esse aperte sciebant.

Cæterum non pauci in speluncis ac sylvis vel fame perierunt, alique multi a feris devorati sunt aut globatim occisi, qui se propterea a nemine cognoscendos esse, nisi a Deo, minime ignorabant; quinimo hujus mortis genere nonnisi infamiam et hominum despectionem sperare poterant, dum apostasia via ad gloriam et honores proxima erat et certa.

3) *Non bonorum æternorum vana expectatio*. — Futura enim spiritualia et invisibilia tali modo allicere non potuissent, per tot sæcula, tam numerosam multitudinem martyrum, omnis ætatis et sexus, ad subeunda atrocissima tormenta crudelissimamque mortem perferendam, tanta patientiæ et alacritate, tantaque animi tranquillitate, nisi fuisset in eis persuasio verissima, fidesque certissima, spes fortiter et stabiliter fundata, in argumentis nempe objective certis et firmis, gratiaque Dei animos confortans inter supplicia, ut experientia quotidiana nimis constat.

4) *Non stupiditas aut fanatismus*. — Multi enim docti erant et excultissimi, rationemque suæ fidei libenter reddebant.

(1) Monsabré, *Introduction au dogme catholique*, 37º conf., 2ª pars.

(2) Ex epist. Ecc. Lugdun., apud Euseb., *Hist. ecc.*, lib. v, cap. ii.



Sed (1) « neque unquam homines tam bardi et stupidi fuerunt, ut permissa optione inter delicias et supplicia, inter libertatem et carceres, inter vitam et violentam mortem, nescirent vel per se nollent res naturæ suæ gratas et jucundas potius quam ingratas et duras eligere ».

*Fanaticism* (2) autem qui, imaginatione ortus et perfrenata, conjungi solet cum passionibus, crudelitate et superbia, prorsus abfuisse ostendunt martyrum mansuetudo et modestia, prudentia in responsis, diffidentia sui, precum ad Deum sine intermissione oblatio, libera mortis tolerantia, quæ quidem omnia ignota sunt turbis quæ, fanatico impulsæ furore, insipienter et cæco impetu agitatoribus obediunt.

Denique violentum non durat, et fanaticismus cito defecisset, nec per tot sæcula innumeros homines tam diversos tanta vi invasisset et in tantos cruciatus abripuisset.

242. 2<sup>o</sup> *Omnes religiones suos habuerunt martyres. Ergo ex martyrio probari nequit divinitas christianæ religionis.*

A. IN GÉNÈRE. — Non e sola morte violenta ut sic, eruitur argumentum sed e martyrio talibus dotibus vestito, ut sola religionis causa toleratum sit, simulque nonnisi interventu Dei explicari possit. Sane mors vel crudelissima non sufficit ut quis martyr habeatur : martyrium enim non tam ex ipsa morte quam ex mortis ipsius adjunctis dispositionibusque animæ morientis dijudicatur, quæ nunquam apud assecclas sectarum aut aliarum religionum simul conjunctæ et modo tam mirabili inveniuntur (3).

(1) Ita Ottiger, p. 887. .

(2) Sortais, *Valeur apologétique du martyre*, cap. II, p. 22 sq. ; De Champagny, *Etudes sur l'empire romain*, t. VIII ; *Les Antonins*, t. II, lib. 5, cap. 3, p. 304 sq.

• Rien [dans la nature du témoignage rendu par les vrais martyrs] n'y sent l'enthousiasme factice et surchauffé. Ce n'est pas l'ardeur malade de la mort, telle qu'on la rencontre chez les sectaires... Ce n'est pas l'entraînement docile de la foule, plus ou moins poussée par des meneurs. C'est la détermination ferme de gens réfléchis qui ne s'exposent pas volontairement au danger, qui se défient sagement d'eux-mêmes, qui obéissent aux règles portées par la sollicitude de l'autorité religieuse, mais qui, devant le péril, ne faiblissent pas, d'autant plus intrépides que leur témoignage n'est pas rendu à la légère, mais qu'il est la résultante de toute leur foi, de toute leur vertu et de toute leur raison. » Allard, *Dix leçons...*, cap. IX, p. 329-330.

(3) « Nous reconnaissons volontiers que l'un ou l'autre des éléments de cette synthèse [de l'argument du martyr] peut se trouver chez les sectes hérétiques ou les religions non chrétiennes..., il n'en reste pas moins que le témoignage des martyrs de l'Eglise catholique réalise seul la synthèse de tous les facteurs que nous avons énumérés. » De Poulpique, *L'objet intégral...*, p. 186-187 ; Allard, *op. cit.*, p. 322 sq. ; 2-2, q. 124, a. 3 : *Quodl.*, v, c. 19.

B. IN SPÉCIE. — 1) Admisso quod in *Gentilibus* veræ virtutes morales reperiri possint, nihil videtur obstaré, spectata rei natura, quod aliquis ex eis usque ad gradum heroicum perungere possit. At nemo tamen stricte Heroes appellari potest : nam « ad constituendum Heroem *collectio omnium* virtutum moralium requiritur » ; atqui « quotquot apud Gentiles, propter alicujus virtutis moralis excellentiam, Herois nomen consecuti sunt, aliis, *ut plurimum* caruerunt virtutibus, et vitiis fuerunt inquinati » (1). Ergo stricte Heroes dici non possunt.

2) Inter *Hæreticos* et *Schismaticos*, quidam certe mortem intrepide obierunt pro fide sua. Attamen nulla comparatio fieri potest inter martyres hæreticos et martyres catholicos :  
*a) Non ratione loci et temporis* : Hæretici enim, per aliquot annos tantum et in una vel in paucis tantum regionibus passi sunt, dum Catholici, fere ubique terrarum, per multa sæcula, imo fere omni tempore, mortem subire pro religione sua. —  
*b) Non ratione numeri*, nam hæretici semper *pauci* fuerunt, saltem relative ad numerum martyrum catholicorum. Id jam animadvertibat S. *Irenæus* : « Ecclesia, omni loco, ob eam, quam habet erga Deum dilectionem, multitudinem martyrum in omni tempore præmittit ad Patrem, reliquis autem omnibus non habentibus hanc rem ostendere apud se, sed nec quidem necessarium esse dicentibus tale martyrium (2). » Sane nulla Hæreticorum secta reperiri potest, « in qua tot ex omni sexu et ætate mortui sint, et mortem constanter subierint, quot inter Catholicos id præstiterunt (3). » —  
*c) Non ratione motivi* : multi enim Hæretici motivo politico cruciati sunt, et signa fanaticismi, superbiam, imo et crudelitatis non dubia præbuerunt. Insuper inter illos, qui pro sua religione mortem violentam patienter sustinuerunt, alii propter unam doctrinam, alii propter aliam doctrinam, valde diversam, imo omnino oppositam, mortui sunt ; dum Catholici « pro una eademque re, pro iisdem omnino dogmatibus, pro ipsa inconcussa et uniformi traditione sanguinem fuderunt (4) ».

Igitur Sectæ frustra pro se appellant ad argumentum martyrii, nam, ad valorem hujusmodi argumenti, semper deficit clementum essentielle *multitudinis* et *continuitatis*, sæpeque desunt quoque una vel altera ex aliis conditionibus requisitis. Quamobrem, etiam dato quod existere possint inter Hæreticos et Schismaticos, martyres quidam veri nominis, hi casus sunt omnino *singulares* et nonnisi *exceptiones* quasdam paucissimas constituunt ; proinde nullatenus infringunt martyrium

(1) *Bened. XIV, De Beat. canon.*, l. III, c. XXI, t. III, p. 211-212.

(2) *Adv. Hær.*, l. IV, c. XXXIII, n° 9. *Journal*, 243.

(3) *Bened. XIV, l. c.*, c. XX, n° 12, p. 204.

(4) *Bened. XIV, l. c.*, p. 203.

*catholicum* seu martyrium *universale* in favorem religionis *catholicæ* (1).

Insuper hæreticorum martyrium, si quod detur, nunquam erit in gratiam ipsius hæresis ut sic, secus Deus ipse errorem attestaretur, sed semper apparebit in connexionem externam et visibili cum veritate catholica. Igitur, loquens de protestantibus qui, annis 1885-1886, in Ouganda interfecti sunt pro religione sua, quam veram Christi religionem credebant, merito ait *Tanqueray* : « in hoc casu, divinus interventus *veritatem christianismi*, non autem protestantismi quatenus hic Ecclesiæ catholicæ opponitur, demonstrabat » (2). Eodem sensu *D'Herbigny* : « Causa mortis pro Christo ejusque fide, potest *per accidens* vero donare martyrio homines in aliquo cœtu illegitimo, inculpabiles nempe, quos gratia Christi inscios per veram Ecclesiam vivificat (3). »

Quoad *Indos*, notemus multos quidem, viduas præsertim, tormenta mortemque subire, sive in obsequium mariti, sive ut ad nirvana certius perveniant, sed hi nullatenus martyres haberi possunt, cum nec propter religionem moriantur, nec libenter, sed ex necessitate, antiqua consuetudine orta, et quadam desperatione, ut testantur omnes hodierni viatores et missionarii (4).

*Babylæ* (5) vero persani non sunt juxta ipsos adversarios, nisi fanatici qui, vi et armis, contra auctoritatem civilem acriter pugnarunt, proptereaque martyribus christianis nequam æquiparari possunt. — Idem dicendum de antiquis *Circumcellionibus* qui, vesano enthusiasmo, de rupibus se præcipitabant.

(1) Cf. **L. de Grandmaison**, in *Recherches de science religieuse*, 1922, p. 1-29 ; *Ami du Clergé*, 13 mart. 1924, p. 165 sq. : **Delehaye**, *Sanctus...*, p. 256-259.

(2) N. 517. — (3) *Theol. de Ecclesia*, t. II, n. 241.

(4) « Je ne parle pas des femmes indiennes se brûlant sur le corps de leurs maris ; on sait aujourd'hui, des témoins oculaires l'ont attesté, combien la plupart de ces malheureuses opposent de résistance, comme il faut souvent les maintenir sur le bûcher fatal. » **Olivier**, *Conf. theol.*, 41<sup>o</sup> conf.

« Il n'est guère en leur pouvoir de s'en dispenser [du feu]. La coutume du pays, le point d'honneur, la crainte d'être déshonorées et de devenir la fable du public y ont plus part que leur volonté propre ; si quelqu'un tâchait de se soustraire à une mort si cruelle, ses parents sauraient bien l'y forcer, afin de conserver l'honneur de leur famille. C'est pourquoi, lorsqu'ils en voient chanceler, ils leur donnent aussitôt certains breuvages qui leur ôtent toute appréhension de la mort. » **P. Martin**, *Lettres édifiantes*, VII, p. 76, apud **Ottiger**, p. 891 ; **Ch. Godard**, *Le fakirisme* (Sc. et Relig.) ; **Heuzé**, *Fakirs, Fumistes et Cie*, Paris, 1926.

(5) **Renan**, *Les Apôtres*, p. 378 ; cf. **Carra de Vaux**, *Les penseurs de l'Islam*, t. V, 1<sup>o</sup> p<sup>le</sup>.

**243. 3º** *Martyrum constantia non excedit militum fortitudinem inter bella. Ergo.*

**R.** — Præterquam quod milites generationi non propter religionem mortem obeunt, maximum viget discrimen inter eos et martyres.

1) « Milites (1) enim necessitate plerumque coguntur, quam « non possunt nisi vel turpi fuga, vel servitute indigna, vel « amissione honorum vel graves subeundo poenas evadere ; « martyres vero tormenta omnia, solo verbo nutaque, cum « summi simul spe lucri, effugere potuissent.

2) « Milites non se exponunt morti certæ, sed tantum plus « minusve probabili mortis periculo, cui quo animosius se « obijciunt, eo facilius plerumque illo perfunguntur ; martyres « cruciatibus horrendis certæque morti se offerebant.

3) « Militum mors plerumque est subita, hinc sine vehementi « dolore : martyrum prolixa, horrida.

4) « Isti tormenta adhibant animo tranquillo, pacifico, absque « ullo vindictæ studio, absque ira et felle, bene affecti vel erga « judices et tortores, ipsis ex animo omnem condonantes inju- « riam, humiles et de sua virtute diffidentes : milites plerumque « in pericula ruunt, ulciscendi studio iraque ardentes, cæco « animi impetu abrepti, suis præidentes viribus.

5) « Martyres nulla spe lucri movebantur ; milites amore « patriæ et suorum quos fortiter pugnando tuentur, spe prædæ, « spe gloriæ et honoris, spe evadendi periculum alliciuntur. »

6) Milites viri sunt robusti ætateque firmati, dum martyres inveniuntur puellæ, virgines teneræ, mulieres inirmæ, senesque propectæ ætatis.

Quapropter, immerito militum fortitudo cum martyrum constantia confertur.

Martyrium igitur christianum prorsus inexplicabile remanet, nisi procedat e virtute Dei supernaturali. Porro in testimonium Christi religionis actum est. Ergo hæc religio divina habenda est et vera.

### Scholion : De Testimonio martyrum.

**244.** Nonnulli apologetæ (2) argumentum præcedens confirmare contendunt ex ipso martyrum testimonio, quatenus

(1) Ita Hurter, n. 91. Cf. Allard, *art. cit.*, col. 337-339.

(2) Brugère, *De Vera Religione*, n. 62 ; Sortais, *Valeur apologetique du martyre*, p. 51 sq. ; Allard, *Dix leçons sur le martyre*, cap. ix, p. 309 sq. ; Monsabrè, *Introduction au dogme catholique*, 37º conf., 1 ; Wilmers, *De Religione revelata*, l. iv, cap. ii, a. 3, n. 546.



formaliter testati sunt martyres facta *externa et sensibilia*, quæ in Evangeliiis narrantur et quibus tota nititur christianæ religionis divinitas.

Sane *primi* martyres, apostoli nempe et discipuli, *testes oculati* fuerunt vitæ, miraculorum et resurrectionis Christi, ac proinde sanguinis effusione, eloquentius quam verbis et scriptis, de *his factis testimonium* dederunt.

At argumentum martyrii, sic intellectum : *a)* Proprie non valet nisi pro prima generatione christiana, aliorum enim temporum martyres hujusmodi facta non viderunt. — *b)* Jam non est argumentum *divinum*, directe et immediate demonstrans divinitatem Christianismi, sed testimonium *humanum*, originem divinam religionis catholicæ *indirecte* tantum ostendens, quatenus indubitanter testatur existentiam *historicam* factorum illorum *supernaturalium*, quibus nititur hæc religio. — *c)* Ideo non debet sumi *exclusive*, quia nimis restringit *valorem* martyrii nec plenam ejus notionem proponit : constat enim etiam primos martyres mortem subiisse, non tam ut veritatem *historicam* factorum Evangelii testarentur quam *fidem suam* in Christum et in ejus divinam missionem et doctrinam (1).

*Corollarium* : **Præcedens demonstratio clarissime confirmatur ex invicta stabilitate religionis christiano-catholicæ.**

**245. Argumentum:** Eo difficilius perseverare potest religio aliqua in unitate perfecta, quo *universalior* est et quo major adest *disproportio* inter obstacula vincenda et media ad ea superanda adhibita. Atqui religio christiano-catholica : 1) jam a prima sua diffusione, *nullas* undique gentes in unum collegit et, sæculorum decursu, *plures* semper sibi aggregavit ; 2) dirissimas et innumeras *persecutiones*, maximasque *hæreses* constanter superavit et perpetuo ac firmissime manet et vivit eadem fide, iisdem sacramentis, etc., quamvis *auxilia naturalia*, quibus nititur, fuerint omnino *debilia*, imo quamvis quandoque pericula *intestinalia* gravissima, ex corruptis cleri

(1) **Hedde**, *art. cit.*, col. 247 sq. ; **Allard**, *art. cit.*, col. 334, 335, ubi emendat suam doctrinam.



moribus, cū hinc illinc sapius ingruerint. Ergo, quemadmodum ejus admirabilis propagatio, ita *invicta stabilitas* religionis catholicæ per causas visibiles et naturales explicari nequit, sed supponit et exigit speciale Dei auxilium et ideo divinitatem hujus religionis originem valide comprobatur.

*Major evidens est quoad secundam partem.* Prima pars facile ostenditur vera : Gentes enim multum inter se distant indole, cultura, moribus, etc. ; imo fere necessario sibi opponuntur ex *particularismo* nationali et *utilitatis* varietatibus. Ergo difficile est plures populos in unum congregare, et multo difficilior ita congregatos retinere. A fortiori valde difficile est religionem aliquam, *per totum orbem* diffusam, invictam stare.

#### 246. *Probatur minor :*

**1º Factum stabilitatis.** — Religionem catholicam, inter multas gentes, inde a tempore Christi perpetuo conservari manifestum est. Atqui historia compertum est omnia instituta humana, quantumvis sapientissima et firmissima, aliquando tandem corrui, nec unum inveniri potest imperium, etiam multis sæculis florens, quod usque ad finem eandem omnino formam legum, morum et regiminis servaverit. Igitur *immutabilitas* merito dicitur *attributum divinum* (1), nec ulla res humana, sibi essentialiter identica, permanere valet absque speciali Dei auxilio. Proinde religio catholica jam divina apparet eo ipso quod non solum invictè perseverat, sed stabilis permanet inter innumeras gentes diffusa.

**2º Modus stabilitatis.** — a) *Religio catholica stabilis perdurat inter maxima obstacula.* — Imperatores romani, *per tria priora sæcula*, nomen christianum in sanguine delere conantur ; et tamen religio christiana per totum orbem celerrime propagatur, et vere « semen est sanguis martyrum ».

*Julianus Apostata* omnem paganæ philosophiæ vim et subtilitatem colligit contra *fidem* christianam ; at cito corrui totum paganismi ædificium et adhuc crescit religio christiana.

(1) Num. xxiii, 19 ; Ps. 101, 27 ; Mal., iii, 6.

Mox *Barbari*, mundum universum gladio et flamma devastant, omnia vestigia moralitatis et religionis eradere volentes. Sed religio christiana, nedum destruat, ipsos Barbaros vincit et ad fidem convertit, ut historice ostendit missio S. Augustini ad Anglos et S. Bonifacii ad Germanos.

Interim pullulant *magnæ illæ hæreses*, quibus sæpe maxime favent imperatores byzantini : Arianismus, Nestorianismus, Eutychianismus, Pelagianismus, omnia fere dogmata impugnantes. At paulatim evanescent hæreses et fere totaliter oblivioni dantur, dum religio catholica vividior et purior periculo evadit.

Sæculo nono, *Photius* instituit magnum schisma Græcorum. Sed religiones schismaticæ statim languescunt et, cadaverum more, absque ulla vitalitate manent ; religio autem catholica, etiam eo tempore, late extenditur in Europam septentrionalem, in Scandinaviam, in Bulgariam, in Moraviam, in Bohemiam, in Poloniam, in Russiam, etc., nec crescere cessat.

*Medio ævo*, Religio christiana maxime impugnatur a Mahumetanis, ab Albigenisibus hæreticis et Catharis ; moxque advenit *magnum schisma occidentale*. Sed exsurgunt novi Ordines : Dominicani, Franciscani ; splendent illustrissimi Doctores, ut S. Thomas, horumque sanctitate et doctrina, invictus manet Christianismus, imo auctior fit et firmior.

Sæculo XV et XVI, *Protestantes*, ducibus *Lulhero* et *Calvino*, ita Europam perturbant, ita quidquid nomen habet catholicum destruunt, ut multi finem religionis catholicæ proximum esse credere potuerint. At, paulatim ad paucas provincias reducitur ramus a trunco præcisus et cito arescit, dum religio catholica, veram et sanam reformationem instituendo in concilio Tridentino, mox ramos novos et vegetiores profert, ut constat, v. g. ex multis missionariis in Indiam, Japoniam et Americam missis.

Exsurgit *Jansenismus*, *Gallicanismus*, *Josephismus*, *Philosophismus*, moxque *Reolutio gallica*, bellum crudelissimum indicentes religioni christianæ, sacerdotibus et omnibus rebus sacris. Demum *Rationalismus*, *Liberalismus*, *Laicismus*, et *Modernismus*, ad nostra usque tempora, contra religionem

christianam exardescunt. Religio tamen inviete persecutiones patitur, strenue dimicat adversus hæreses, magis ac magis fovet opera pietatis et charitatis, novas instituit congregationes, novasque hominum et mulierum sodalitates, quibus vita christiana mirabiliter augetur, evangeliumque latius extenditur.

b) *Disproportio inter obstacula et media.* — Obstaculum gravissimum, ortum ex *diversitate gentium* et ex *aliis periculis* modo breviter relatis, maxime crescit si consideres hostes religionis catholicæ eam oppugnasse *omnibus mediis* quæ excogitari et adhiberi poterant, vi et fraude, calumniis, mendaciis, blanditiis et minis, armis et subtilissimis humanæ sapientiæ argumentis, si addas aliud maximum obstaculum non semel exsurrexisse ex *corruptis* ipsorum religionis ministrorum *moribus*.

Atqui religio catholica, mediis tantum illis utens, quibus primo diffusa est in mundum, mediis scilicet naturaliter infirmis et debilibus : *verbi prædicatione* et *exemplo virtutum*, non solum nunquam devincitur, sed omnia obstacula modo *mirabili* et *constanti* superat. « Certe, calamitatibus pressa, alte sæpe ingemit, jacturam multorum filiorum, imo integrarum gentium non raro deplorat ; sed nihilominus ipso certamine putata, vegetior semper e pugna prodit, jacturasque suas alibi resarcit, pereuntibus interim aut languentibus adversariis (1) ! »

Ergo, nisi velimus admittere effectum sine causa proportionata, proclamare debemus hanc perennem et invictam religionis christiano-catholicæ stabilitatem a *speciali* Dei *auxilio* provenire et verum esse *miraculum ordinis moralis*, ac proinde hanc religionem esse vere divinam.

### Conclusio capitis.

247. Hæc conclusio eo facilius accipienda est, quo hæc stabilitas in vita, ut ita dicam, externa, confirmatur per *indeficientem* etiam *stabilitatem* in *sanctitate* perfecta et *heroica*.

(1) Van Noort, n. 124.

ne non per *continua miracula* certissime probata, ut in tractatu de Ecclesia fuse dicetur (1).

His ideo omnibus attente consideratis, merito concludere licet cum *conc. Val.* (2) : « Ecclesia (Religio catholica) per se ipsa, ob suam nempe admirabilem propagationem, eximiam sanctitatem et inexhaustam in omnibus bonis fecunditatem, ob catholicam unitatem (3) invictamque stabilitatem, magnum quoddam et perpetuum est motivum credibilitatis et divinæ suæ legationis testimonium irrefragabile. »

(1) N. 412.

(2) Sess. 3, cap. II, **Denzinger**, 1794.

(3) De catholicitate et unitate Ecclesiæ ex professo agemus ubi de notis ecclesiæ ; at ea quæ diximus de mirabili propagatione et conservatione unius ejusdemque religionis christiano-catholicæ inter *omnes* gentes jam *implicite* ostendunt ejus « catholicam unitatem ».

---

## CAPUT III

CONFIRMATUR DIVINITAS RELIGIONIS  
CHRISTIANÆ**Status quæstionis.**

248. Huc usque divinitatem religionis christiano-catholicæ demonstravimus ex ejus auctoris divina missione, ex ipsiusque adjunctis historicis; nunc autem illam potissimam inspicimus in sua *docirina* (1) et in sua *mirabili conformitate* cum aspirationibus naturæ humanæ, posteaque illam comparabimus cum *Budhismo* et *Islamismo*, qui præcipue præstant inter cæteras religiones, ut ex ejus transcendentia iterum divina appareat.

## ART. I

**Divinitas christianæ religionis ex ejus  
excellentia confirmatur**

249. Excellentia cujuscumque religionis duplici ex capite desumi potest, *indirecte* quidem ex ipsa auctoris persona, *directe* vero ex ipsamet doctrina. Jam diximus de persona Christi; nunc igitur exponenda est doctrina religionis christianæ. Hæc autem doctrina ita plane Deo digna apparet et humanæ naturæ apte conveniens, ut divina valde probabiliter affirmari possit.

(1) Si consideretur doctrina Christi ut ab ipso procedens tanquam legato divino, certo certius nonnisi divina esse potest, et habemus argumentum apodicticum; si autem consideretur independentem a probationibus præcedentibus, demonstratio forte non videbitur omnibus et singulis absolute sufficiens, sed tamen argumentum saltem probabile exhibet, quo multi commoveri et ad veritatem præparari et adduci possint.



**Assertio :** *Doctrina religionis christiano-catholicæ adeo excellens est et sancta, adeo mirabiliter conveniens ipsi naturæ humanæ, ut nonnisi a Deo aut ab ejus legato institui potuisse videatur.*

Thesis constat duabus partibus : 1) in *priore* exponemus doctrinæ christianæ excellentiam ejusque conformitatem *mirabilem* cum aspirationibus naturæ humanæ ; 2) in *posteriore*, ex his criteriis ostendemus hanc doctrinam, saltem *valde* probabiliter, origine *divinam* esse.

**I. — Doctrina christina, tum dogmatica tum moralis, excellens est et mirabiliter explet aspirationes humanas.**

### 1<sup>o</sup> Doctrinæ dogmaticæ excellentia.

**250.** Veritatibus religionis naturalis quas expresse declarat, multas addit religio christiana, quæ clarius nobis aperiunt naturam Dei, hominis et mundi.

*Deum* enim dicit non solum unum in natura, omniumque creatorem et providum, sed trinum in personis et in se beatissimum, patrem vero amantissimum, qui, misericordia et bonitate, Unigenitum in terras misit ut hominem lapsum redimeret et sanctificaret.

*Homo* autem, ait, a Deo creatus ad imaginem ejus et similitudinem et divinæ consors naturæ factus, ab hujusmodi statu libera voluntate dejectus est, sed, gratia Redemptoris, in filium Dei adoptivum assumptus est et in hæredem æternæ beatitudinis, ad quam, via Christi, perveniet. Quo pacto, origo mali et ratio hujus vitæ dolorum et miseriarum plene explicantur, necnon et valor statuitur laboris et meritorum.

Ad ejus gloriam *mundus* a Deo ex nihilo factus est, et, totus quantus, nonnisi adjumento esse debet homini, ut suum prosequatur finem et percipiat. Unde creaturæ usus faciendus aperte declaratur.

(1) **Bossuet :** *Discours sur l'histoire universelle*, 2<sup>a</sup> pars, cap. XIX : **Mgr Besson,** *L'Homme-Dieu*, 10<sup>e</sup> conf. ; **Lodiel,** *Nos raisons de croire*, 1<sup>a</sup> pars, cap. III, p. 59 sq. ; **Ottiger,** p. 607 sq. ; **De Broglie,** *Les fondements intellectuels de la foi chrétienne*, 6<sup>e</sup> et 7<sup>e</sup> conf. ; **Nicolas,** *Etudes philosophiques*, lib. II, 2<sup>o</sup> pars, cap. II, III et IV, t. II, p. 300 sq.

## 2<sup>o</sup> *Doctrinæ moralis excellentia.*

251. a) *Simplicissima est simul et perfecta.* — Revera universam legem moralem habet religio christiana in duplici amoris Dei et proximi mandato, ex quo logice deducuntur omnia hominis officia erga Deum, cæteros homines et seipsum.

1) *Erga Deum.* — Si Deus enim super omnia diligatur, adoratione agnoscetur ejus supremum dominium, gratiarum actione laudabuntur ejus beneficia, et fiducia in Eo summa posita, spretis divitiis aliisque rebus terrenis, ejus gloria in omnibus quæretur.

2) *Erga proximum.* — Misericordia in pauperes et infirmos, specialis dilectio parvulorum, omniumque amor vel inimicorum, cujuscumque auctoritatis legitimæ reverentia, relationes amicales in familia et societate, sponte defluunt ex eodem præcepto caritatis (1).

3) *Erga seipsum.* — In se inflammatus eadem caritate, mundana despiciet homo, vitia et peccata quæcumque vel interna effugiet, et adversitates vitæ fortiter tolerabit ; imo, conscius suæ dignitatis, virtutem magis ac magis perfectam et unionem magis ac magis intimam cum Deo acquirat, ut tandem aliquando æternam habeat in eo requiem et lætitiâ. Rursus ex eodem amoris principio dimanat zelus ille domus Dei, quo accensi nonnulli, consilia ipsa Christi exsequentes, cælibem ducunt vitam in paupertate summa et obedientia, amantes nesciri et pro nihilo reputari.

b) *Tulissima etiam et suavissima.* — 1) *Sanctione sufficienti gaudet doctrina christiana.* — Qui enim hanc doctrinam amplectuntur, centuplum accipient in hac vita, pace bonæ conscientiæ et gaudio, et in altera, bonum æternum posside-

(1) « Tout ce qui est noble et immortel tend vers l'immortalité : rien n'est plus noble et plus divin que l'amour. Oui, tout ce qui en nous est noble et divin ne l'est que par la participation à l'amour, et ce qui tire son essence des relations temporelles n'est pas de l'amour. L'amour allume le flambeau de la vie à l'éternité et il ne connaît aucune éternité que l'Éternel qui est à la fois sa source primitive et l'Océan au sein duquel il retourne. » De Stolberg, *Hist. de N.-S. J. C.* Cf. Bossuet, *Méditations sur l'Évangile* : La dernière semaine du Sauveur, 42<sup>e</sup> jour sq ; S. François de Sales, *Traité de l'amour de Dieu*, passim.

bunt ; supplicia autem æterna malis servantur, dum in terris morsibus conscientiæ vexabuntur, et vel inter gaudia nunquam absolute felices erunt.

2) *Suavissima.* — Aspera quidem et austera præcipit religio christiana, sed exemplo vitæ Christi, auxiliisque supernaturalibus quæ omnibus præsto sunt, sacramentis et gratia, præsertimque sacrificio Missæ, quo renovatur et singulis applicatur ipsum Christi morientis sacrificium, jugum crucis suave efficitur et onus dolorum leve ; quinimo vel inter adversa, quieta mente in Deum fiducialiter erecta, homo, ex praxi religionis christianæ, solatium quam maximum recipit, quo vires locupletentur et ipse suaviter ad finem dirigatur.

### 3º Mirabilis expletio aspirationum humanarum.

252. A. Homo *naturaliter* appetit *beatitudinem*, et quidem non beatitudinem qualemcumque, sed beatitudinem *plenam*, *firmam* et *inamissibilem*.

Beatitudo enim, ut sit vera, 1) debet quietare *totaliter* appetitum hominis ; atqui evidenter non quietat, si non est plena ; 2) debet omne desiderium hominis explere et omne malum excludere. Atqui neutrum facit, si non est firma simul atque inamissibilis. Etenim si homo non est certum se certo perventurum ad plenæ beatitudinis possessionem, nec unquam hanc possessionem amissurum, non omne ejus desiderium impletur, nec omne malum excluditur (1).

*Confirmatur experientia.* — 1) Singuli homines ita cupiunt semper beati esse, ut etiam ii qui mortem sibi inferunt, mortem appetant non in se et propter se, sed ut medium quo tandem possint in æternum mala fugere et bonum perpetuum possidere : non vitam ideo sed miseram vitam detestantur (2). 2) Ubique et semper apud omnes gentes invenitur hoc desiderium beatitudinis et immortalitatis (3), ut saltem implicite

(1) 1-2, q. 2, a. 8 ; q. 5, a. 1.

(2) 1, q. 75, a. 6 ; 1-2, q. 5, a. 3 et 4.

(3) D.D. Le Roy, *La religion des Primitifs*, c. 4, p. 143 sq. ; A. Bros, *La religion des peuples non civilisés*, p. 165 sq. ; Lagrange, *Etudes sur les Religions sémitiques*, c. ix, p. 314 sq.

admittunt etiam philosophi materialistæ et athei (1).

**B.** In hoc desiderio naturali beatitudinis *summam* contentæ inveniuntur *omnes* nostræ *aspirationes naturales* circa *finem* ultimum et circa *media* ad finem.

Homo, quemadmodum omne ens, tendit ad finem suum per operationem propriam et sic assequitur suam perfectionem seu suam beatitudinem. Felicitas ideo *adæquata* hominis identificatur cum ipso ejus fine ultimo (2), ac proinde beatitudo necessario explet omnes aspirationes humanas ad finem, et consequenter omnes aspirationes circa media, quæ dari nequeunt nisi in ordine ad finem. Jamvero Deus ipse, Summa Veritas et Bonum per essentiam, est sine dubio ille ultimus finis hominis, nam facultates specificæ humanæ, intellectus et voluntas, pro objecto habent verum et bonum universale (3). Ergo, aspirationes humanæ circa media nil aliud sunt quam inclinationes ad virtutes morales (prudentiam, justitiam, fortitudinem, temperantiam), quibus ad Deum recte vita hominis ordinatur.

Religio autem christiana non solum has omnes aspirationes *mirabiliter satiat* sed eas valde *superat*, nova et altiora desideria in nobis excitando (4) :

a) *Aspirationes ad finem* explet et multum elevat per virtutes *fidei, spei* et *charitatis*, quibus nobis proponitur Deus, non amplius tantum ut satisfaciens nostro naturali desiderio veritatis et amoris, sed ut nos elevans ad ordinem supernaturalem : 1) nobis *revelans* occulta et arcana suæ vitæ intimæ; 2) nobis amice *offerens* non auxilia naturalia ad sperandum et obtinendum finem naturalem, sed *infinita merita Filii* sui Unigeniti, pro nobis incarnati et in cruce morientis, quæ nobis applicantur per sacramenta et per augustissimum Missæ sacrificium, ut vitam æternam scilicet ipsius vitæ divinæ participationem fidenter expectare valeamus ; 3) imo jam

(1) Guyau\*, *L'irreligion de l'avenir*, 3 p., c. v, p. 449 ; Jouffroy\*, *Mélanges philosophiques*, p. 321 sq.

(2) 1-2, q. 1, a. 5.

(3) Supra, n. 38.

(4) Garrigou-Lagrange, *De Revelat.*, t. II, p. 8 sq. ; p. 230 sq. ; De Poulpiquet, *L'objet intégral...*, p. 341 sq.

in terris nos admittens *in suam familiam* et in suam familiarem amicitiam, per gratiam sanctificantem, qua filii Dei vere nominamur et sumus, necnon et præcipue per communionem eucharisticam, et sic nos faciens omnes fratres in Domino.

b) *Aspirationes ad virtutes morales* pariter non solum implet religio christiana, sed valde erigit, eas confortando et elevando, per vires gratiæ, ita ut vitæ christianæ actus fieri debeant non tantum secundum dictamen rationis et conscientiæ, sed etiam secundum regulam altiore, nempe divinam : secus enim non rite ordinarentur ad finem ultimum supernaturalem (1). Imo hominem fortiter invitat ad virtutes superiores, antea prorsus ignotas, ad humilitatem, ad mortificationem, ad virginitatem, etc.

c) Denique, homines qui, doctrinam christianam plenissime amplectentes, Deum diligunt super omnia ex toto corde, et proximum sicut seipsos, omnes virtutes perfecte colunt, et jam in hac vita, possunt, sub influxu gratiæ, gaudere mirabili illa pace « quam mundus dare non potest », « quæ exsuperat omnem sensum » (2). E contra, « pereunte fide et vita christiana in aliqua anima aut in aliqua religione, fere subito, rursus apparent vitia, discordiæ, superbia, præsumptio, corruptio, et in fine pessimismus, sterilis tristitia, et desperatio » (3).

## II. Doctrina christiano - catholica omnino videtur non institui potuisse nisi a Deo aut ab ejus legato.

Hæc autem doctrina adeo excellens est et sancta, adeo homini conveniens, ut a solo Deo aut saltem ab ejus legato institui potuerit.

### 253. a) Probatur directe.

1) *Cuique convenit* (4). — Omnibus vel rudibus ingeniis

(1) 1-2, q. 63, a. 4.

(2) Joan., xiv, 27 ; Philipp., iv, 7.

(3) Garrigou-Lagrange, p. 235.

(4) « C'est du lait pour les enfants et tout ensemble du pain pour les forts. » Bossuet, *Disc.*, loc. cit.

« A la religion catholique seule appartient le glorieux privilège d'assortir ensemble tous les caractères nationaux et individuels, en se faisant tout



cujuscumque gentis aut temporis plene accommodatur : simplex et clara, paucisque verbis contenta, etiam ab indoctis facile intelligitur via auctoritatis ; altissima vero non pauca habet quæ in dies scrutari magis ac magis possunt philosophi et peritiores, quin unquam ea penitus intueri et perspicere aut exhaurire valeant. Porro quidquid humanum est, prorsus universale esse nequit et moribus omnium aut iudicio aptari, sed quibusdam tantum locis et populis convenire potest, adeo necessario contractum et finitum invenitur. Ergo.

2) *Systema est veritalum unum et perfectum* (1).

a) Mira harmonia inter se connectuntur veritates religionis christianæ, ut jam ostensum est pro re morali, sed principium ipsum fundamentale moralis e dogmate defluit, eo quod Deus sit origo et finis omnis veri amoris, cum solus causa sit beatitudinis plenæ quam in se totaliter possidet.

b) Item dogmata se invicem supponunt et explicant, v. g. Trinitas personarum possibilem reddit unius Incarnationem, redemptionemque hominis lapsi, etc.

c) « Iterum prædicta dogmata multipliciter tangunt, supponunt, illustrent veritates ordinis naturalis. Mystrium Trinitatis præexigit quod Deus sit spiritus purissimus, intellectu et voluntate infinitus ; dogma Redemptionis, justitiam sapientiam, bonitatem Dei mirabiliter commendat, libertatem hominis supponit ; peccatum originale communem omnium hominum ex uno protoparante originem involvit, miserias hujus vitæ explicat ; doctrina de glorificatione includit

à tous, d'unir par un lien commun les éléments les plus discordants, et de façonner sur le même modèle de vertu les dispositions les plus diverses, sans effacer un seul trait des différences nationales... [Elle] semble avoir en elle-même une grâce et une efficacité toute particulière qui lui permet de prendre racine dans toutes les diverses situations et conditions. » **Wiseman**, *Démonstrations Évang.*, ap. **Billot**, *De Ecclesia Christi*, p. 238, in nota.

(1) **De Broglie**, *op. cit.*, p. 169-180. « L'Évangile seul est, quant à la morale, toujours sûr, toujours vrai, toujours unique et toujours semblable à lui-même... L'intelligence nous dit qu'il convient aux hommes de suivre ses préceptes, mais qu'il était au-dessus d'eux de les trouver. » **J.-J. Rousseau**\*, *Lettres écrites de la montagne*, ap. **Nicolas**, *loc. cit.* Cf. **Pascal**, *Pensées*, cap. xi, édit. Cattier, p. 157 sq. ; **A. Eymieu**, *Deux arguments pour le catholicisme*, p. 11-22 ; p. 97-126.

animam esse immortalem, et ultimum finem hominis in cognitione et amore Dei consistere (1). »

d) Religio christiana omnes enuntiat veritates, quæ ad vitam moralem rite instituendam apprime sufficiunt, et adæquate respondet quæstionibus quas unusquisque sibi proponit circa originem, naturam et finem sui et rerum, simul ac mirabiliter explet omnes omnino aspirationes naturæ humanæ, imo eas mirabiliter superat.

Atqui ratio humana ex se : 1) non potest firmiter, expedite, et absque errore cognoscere summam veritatum naturalium religionis, ut probavimus ubi de necessitate morali revelationis ; 2) a fortiori non potuit tam plene ordinare inter se et cum veritatibus religionis naturalis, mysteria quæ ut supernaturalia proponuntur (2) ; 3) a fortiori etiam non potuit hanc incredibilem doctrinam invenire, quæ tam perfecte expleat, quin ulla earum lædatur, omnes aspirationes omnium hominum cujuscumque temporis aut gentis, imo quæ has aspirationes adeo valde superet, ut hæc conformitas et hæc expletio, jam primo aspectu, videatur quid mirabile et excedens vires naturales (3).

Ergo, si hæc omnia simul sumpta attente considerentur, licet concludere : saltem valde probabile est, imo moraliter certum est religionem christianam non esse inventum humanum sed divinam habere originem.

3) *Se affirmat revelatam.* — Quo magis intelligitur religio christiana, quo intimius inspicitur, eo magis apparet nil altius, nil melius, nil amabilius, nil efficacius, nil satius desiderari aut concipi posse. Repugnat igitur religionem tam excellentem mendosam esse. Jamvero se dicit a Deo revela-

(1) Van Noort, n. 71.

(2) Quotiescumque religionem christianam « reformare » tentarunt homines, hæc mutatio semper in deterius successit, ut patet ex historia Arianismi, Eutychianismi, Nestorianismi, Pelagianismi, Protestantismi, etc.

(3) Joffroy\*, *Mélanges philosophiques*, 1830, p. 33 ; Nicolas, *loc. cit.*, p. 356. Ita Chateaubriand, *Génie du christianisme*, in fine. « Le christianisme est parfait : les hommes sont imparfaits. Or une conséquence parfaite ne peut sortir d'un principe imparfait. Le christianisme n'est donc pas venu des hommes. S'il n'est pas venu des hommes, il ne peut être venu que de Dieu. S'il est venu de Dieu, les hommes n'ont pu le connaître que par révélation. Donc le christianisme est une religion révélée. »

tam. Ergo a Deo est, nimirum vel est via vera quam generi humano præparare Deus sibi debuit, vel desperandum est unquam viam veram invenire.

#### 254. b) **Probatur indirecte.**

Contendunt Rationalistæ (1) religionem christianam aut ortam esse e Judaismo per evolutionem naturalem aut esse syncretismum quendam Judaismi, religionum orientalium, et philosophiæ antiquæ. Atqui neutra hypothesis admitti potest.

1<sup>o</sup> *Christianismus non est naturalis evolutio Judaismi.* — Certe Christianismus merito dicitur ultimum *complementum* religionis mosaicæ, ad quam se habet sicut perfectum ad imperfectum (2). Sed tanta est ejus præstantia, et tam multa continet quæ doctrinæ judaicæ aliena sunt, imo contraria, ut ab ea provenire nequiverit sine speciali et novo Dei interventu.

Sane : a) Religio mosaica erat uni populo exclusive propria ; Christianismus est omnino universalis. — b) Judæi Messiam expectabant ut regem politicum, qui regnum Israel institueret et Gentes imperio suo subjiceret ; Jesus autem venit ut rex spiritualis. — c) Dogmata fundamentalia Christianismi : Trinitas, Incarnatio, Redemptio, justificatio per fidem

(1) Loisy\*, *La Religion*, Paris, 1917 ; *Les mystères païens et le mystère chrétien*, 1919 ; Salvador\*, *Jésus et sa doctrine, Moïse et ses institutions*, 1838 ; Havet\*, *Le christianisme et ses origines* ; S Reinach\*, *Orpheus*, 15<sup>e</sup> éd., p. 84-85 ; Harnack\*, *L'essence du christianisme* (trad. 1907), præsertim 2<sup>e</sup> p., p. 187 sq. ; Sabatier\*, *Esquisse d'une philosophie de la religion*, 9<sup>e</sup> éd., l. II, c. III, p. 216 sq. ; *Les religions d'autorité et la religion de l'esprit*, 3<sup>e</sup> éd., l. I, c. II, p. 47 sq. ; Guignebert\*, *Modernisme et Tradition catholique en France*, Paris, 1906 ; *Dieux et Religions*, Paris, Rieder, 1926 ; etc. Cf. Bricout, *L'histoire des religions et la foi chrétienne*, Paris, Bloud, 1910 ; *Où en est l'histoire des religions*, 2 vol., Paris, 1911 ; B. Allo, *L'Evangile en face du syncretisme païen*, Paris, Bloud, 1916 ; *Le scandale de Jésus*, c. IX, p. 214-274, Paris, Grasset, 1927 ; Boulanger, *Orphée. Rapports de l'Orphisme et du Christianisme*, Paris, Rieder, 1925 ; Lagrange, *Le sens du Christianisme d'après l'exégèse allemande*, Paris, Gabalda, 1918 ; M. Brillant, *Les mystères d'Eleusis*, Paris, 1921 ; *Quelques sacristains de la chapelle laïque*, Paris, 1926 ; A. d'Alès, in *Dict. Apol.*, art. Mithra ; Jacquier, *ibid.*, art. *Mystères païens* ; Fournier, in *Dict. prat. des sciences relig.*, art. *Mystères païens*.

(2) Matth., v, 17.

absque Legis operibus, omnino aliena erant a mente Judæorum. — **d)** Quoad ethicam, loco sanctitatis externæ et mere ritualis, quam fere unice colebant Pharisei, Sadducæi et Esseni, Christus justitiam docet internam.

**2º Christianismus non est syncretismus...** — **1)** Hæc theoria est *speculative impossibilis* : Si enim Christianismus esset syncretismus omnium religionum, restaret explicandum — quomodo potuerit sic fieri religio vere universalis, omnibus mentibus accommodata et cum systemate veritatum arcte connexarum et optime coherentium ; — quare omnes gentes hanc suam doctrinam tam mirabilem ubique impugnaverint. **2)** Hæc theoria *factis contradicit* : **a)** Christus enim aperte et pluries declaravit se docere doctrinam non hominum sed Patris cælestis (1). — **b)** Insuper Christus « litteras... non didicit » (2), et Apostoli sine dubio religiones extraneas non cognoscebant, philosophiamque antiquam aut penitus aut fere penitus ignorabant. — **c)** Ex libris N. T. et ex historia indubia constat omnia principia essentialia Christianismi jam fuisse in doctrina et in fide Ecclesiæ a primo sæculo.

**3)** Hæc theoria rejicitur ex ipsa *consideratione aliarum religionum*. — Equidem homo ubique terrarum idem prorsus existit, easdemque aspirationes sentit, quæ nonnisi religione ipsa impleri possunt (3), nil mirum ergo quod quædam Christianismi in cæteris religionibus inveniantur : veritas enim christiana, utpote integra, possideat necesse est omne quod bonum et sanctum alibi habetur ; auctores autem religionum gentilium, naturam hominis aperte noscentes et ejus indigentiae satisfacere studentes, necessario veritates credendas, officia adimplenda et cultum exercendum aliquo saltem modo statuere debuerunt (4).

Sed nonobstantibus istis similitudinibus, cæteroquin fere unice externis, quoad essentialia a Christianismo maxime differunt omnes aliæ religiones [jam diximus de Judaismo] :

**a)** Jam ab incunabulis, Christianismus *universalis* apparet, omnes scilicet admittens, qui sua sola dogmata, præcepta et ritus accipere consentiunt, sed etiam *exclusivus*, absolute nempe rejiciens eos qui christiana mysteria cum aliis miscere

(1) Joan., VII, 16 sq. — (2) Joan., VII, 15 ; Matth., XIII, 54.

(3) Cf. dicta de nec. religionis, n. 29 sq.

(4) Cf. definit. religionis, n. 25 sq.

volunt ; ceteræ autem religiones nonnisi *initiatæ* suas aperiunt doctrinas, quas tamen partim mutuuntur ab invicem, alias-ideo non excludens (1).

b) Nulla religio, præter Christianismum, continet *dogmata* fundamentalia Trinitatis, Incarnationis, Redemptionis, Gratiæ, Eucharistiæ, etc. Imo adest oppositio irreductibilis inter Christianismum et dualismum, polytheismum, pantheismum, hæcque oppositio docetur jam a primis temporibus : « Nolite jugum ducere cum infidelibus, ait S. Paulus. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate ?... Quæ... conventio Christi ad Belial ?... Quis autem consensus templo Dei cum idolis ? Vos enim estis templum Dei vivi. » — « Quæ immolant Gentes, *dæmoniis* immolant et non Deo. Nolo autem vos socios fieri *dæmoniorum*. (2) », etc.

c) Antiqui philosophi ignorabant doctrinam *moralem* essentialem, in amore Dei et proximi fundatam, nec aliud sibi proponebant quam propriam felicitatem. Omnibus extraneis religionibus prorsus ignotæ sunt virtutes, quas laudibus extollit Christianismus : humilitas, paupertas, virginitas, misericordia, mansuetudo, etc. Quinimo, nedum mores hominum reformaverit, ad vitia potius et ad turpia ducebat eorum ethica. Quapropter eam jam ab initio damnant Christiani [Jud., 4-13].

d) Ritus pagani, mere *externi*, imaginationem quidem et nervos excitant, at, nedum mentes ad sublimia erigant, ut in pluribus e contra homines ad turpia provocant. In Christianismo autem cultus omnia fovet pietatis opera et ad perfectiora semper invitat ; cultus externus omnino supponit cultum internum « in spiritu et veritate », cui subordinatur. Ceterum dicant rationalistæ a quibusnam ritibus paganorum derivant : 1) ritus *Baptismi* quo fideles Christo incorporantur, 2) ritus *communione* quo, Christum ipsum manducando, ipsi assimulantur ! 3) sacrificium *Missæ* quo Christus, usque in finem sæculorum, corpus et sanguinem suum, sub speciebus panis et vini, Deo Patri offert, ministerio sacerdotum, in remissionem peccatorum !

Ergo religio christiana non est inventum humanum laborioso conatu comparatum, sed religio vere supernaturalis et divina.

(1) De Grandmaison, *Jésus-Christ*, t. II, p. 552 sq., 592 sq.

(2) II Cor., vi, 14-16 ; I Cor., x, 20, etc.



## ART. II

**Confirmatur divinitas religionis  
christianæ ex ejus transcendentia  
respectu aliarum religionum**

**255. Argumentum.** — Si Christianismus ita transcendit cæteras religiones ut ejusmodi præstantia nonnisi speciali Dei auxilio tribui possit, divinus habendus est. Atqui modo ita sublimi præcipuas religiones, Budhismum nempe et Islamismum, antecellit christianismus, ut nil ei simile inveniri possit inter homines. Ergo.

## I. — DE BUDHISMO

Budhismus (1) multos possidet asseclas in India, et Asiam per totam invasit, magnoque in favore habetur apud nonnullos modernos occidentales qui, scepticismo et positivismo imbuti, facile accipiunt religionem quæ absolute tacet circa quæstiones homini vitales : originem ejus et finem, Entis superioris existentiam, doctrinaque pessimismi vitia absolvit et mollitiem, quæ rursus ansam præbet quibusdam objectionibus contra Christianismum ejus doctrina nimis austera parum arridet.

Attamen, si diligenter inspiciatur religio Budhæ, nil invenitur, sive *in auctore*, sive *in ipsa doctrina*, quod merito opponi possit christianismo, ejus divinitas e contra, ex ista comparatione, novo splendore relucet.

(1) Ottiger, p. 909 sq. ; De la Vallée-Poussin, *Bouddhisme, Opinions sur l'histoire de la dogmatique*, Paris, Beauchesne, 1909 ; *Nirvana*, ibid., 1925 ; *La morale bouddhique*, Paris, n. librairie nationale, 1927 ; in *Christus*, Manuel d'histoire des religions, c. vi ; De Poulpiquet, *L'objet intégral...*, p. 145 sq. ; Oldenberg\*, *Le Bouddha*, ed. 3, Paris, Alcan, 1922 ; Thomas, *Le Bouddhisme*, 2 vol., Paris, Bloud (Coll. Sc. et Relig.) ; Courbet, *Supériorité du Christianisme, Coup d'œil sur les religions comparées* (Coll. Sc. et Relig.).

### A. Auctor.

**256.** De Budha nil historice certum affirmari potest nisi existentia. Hæc tamen communiter tenenda videntur : sæculo sexto ante Christum exeunte, *Siddarta* e familia Gautama, e stirpe regia Çakîæ, natus est in regno Magadhæ in Oriente ; vir autem factus, apud Brahmanistas successit ut sapientiæ studeret. Paulo post vero, viam eorum non rectam existimans, in solitudinem fugit ut vitam asceticam ageret, unde post septem annos exurgens, novam doctrinam propagare cœpit. Nonnullis autem legendis fertur Siddarta jam mille vitas antea duxisse et dignum tunc fuisse ut Nirvana ingrederetur, amore vero hominum nasci iterum voluisse, ut omnibus traderet sapientiam, miraculoseque natum, miracula ipsum patravisse et Budha factum videlicet sapientissimum et beatissimum, modum effugiendi mala et Nirvana introire homines edocuisse, posteaque cruditate (1) mortuum esse.

### B. Doctrina.

**257.** a) *Dogma.* — Budhismus est *doctrina agnostica*. Deum prorsus ignorans, quamvis absolute negare nolit in summa entium scala adesse fortasse ens quoddam immutabile, abstractum, indefinitum, quod *karma* (2) vocant, quid nimirum simile *imperialivo categorico Kantii*, cui omnia subji-ciuntur. Hominem brutis æqualem facit eo quod, ratione metempsychosis, inter entia nullum viget essentialis discrimen. Cæterum vita ipsa essentialiter est mala, utpote tota ex dolore et miseriis conflata, unde felicitatem inveniet homo, vitam extinguendo omnemque activitatem etiam conscientiæ et personalitatis. *Nirvana*, quod discipulis promittit Budha, non est nisi doloris exemptio, quietismus plenus, somnus sui totalis.

(1) « Çakia-Mouni meurt d'une maladie d'estomac, à la suite d'un repas où il avait mangé un plat tout entier de porc et de riz offert par un de ses dévots sectateurs... Il semble que cette fin par trop prosaïque et qui jure avec la brillante mythologie de la biographie de Boudha doit être un fait réel ; il est rapporté sans changement dans toutes ses biographies. » *Abbé de Broglie, Problèmes et conclusions de l'histoire des religions*, cap. vi, p. 167.

(2) *Thomas, op. cit.*, 1<sup>re</sup> pars, cap. v, p. 55 sq.

b) *Ethica*. — In sola *pessimismi* doctrina tota nititur (1) : karma effugere et illius vincula rumpere, non violenter quidem per suicidium, sed paulatim, moderatis mortificationibus et meditatione de rerum vanitate, hæc est summa perfectio ; otium inertissimum, amor sui et superbia, en virtutes budhistæ, cum omnia ipsi sint et ex ipso salutem obtinere valeat budhista, sola solitudinis quiete. Certe, budhista hujusmodi, seu monachus, ut aiunt, aliquo saltem modo castitatem et paupertatem servare dicitur, sed in contemplatione prorsus sterili. Laici vero seu simplices fideles Nirvana adire nequeunt nisi metempsychosi, sed rursum nil eis præcipitur aut prohibetur, dummodo eleemosynam faciant religiosis. Nil mirum ergo si ubique pullulent vitia, polygamiaque divortium et polyandria apud omnes vigeant.

Hodie vero (2) quasi *tres gradus* distingui possunt in ethica Buddhismi : religiosi perfecti intrant in *Minus Vehiculum*, ubi æservatur regula veterum monachorum, juxta doctrinam ipsius Budhæ ; *Majus aulem Vehiculum*, quod evolutio est posterior doctrinæ Budhæ, mixtio nempe philosophiæ et gnosis, ingrediuntur omnes qui per caritatem salutem quærent aliorum ; *Tantrismum* autem, quod ex mythologiis paganis constat, ex magia et superstitione, profitentur multi asseclæ moderni.

c) *Cullus*. — Budha sibi sufficit, et cultus excluditur per ipsum doctrinæ atheismum. Nunc tamen (3), diebus certis, ipsi Budhæ flores offeruntur et fructus cum cantibus, ritusque magici inanes et mali multis in locis instituuntur.

d) *Propagatio*. — Late quidem diffusus est Buddhismus, sed ejus propagatio ipsa *religionis natura* sufficienter explicatur et *adjunctis historicis* (4). Doctrina enim sat respondet malis hominum aspirationibus ; sapientibus placet : mysteria rejicit ; populo : vitia tolerat ; regibus, qui ne Deo quidem subjiuntur. Insuper autem nonnisi imperio civili protegente

(1) Thomas, cap. 3, p. 39 sq.

(2) De la Vallée-Poussin, *op. cit.*, cap. I, p. 17 sq.

(3) Thomas, 2<sup>a</sup> pars, cap. VIII, p. 60 sq.

(4) Lodiel, *Nos raisons de croire*, p. 204 et sq. ; Courbet, *op. cit.*, p. 34 sq.

propagata est, et ubi defecit istud auxilium, ut in ipsa India, non permansit.

### C. Judicium de Buddhismo.

258. Hac brevi systematis et vitæ fundatoris expositione, nimis evidens est Buddhismum rationem non transcendere, et Christianismo, si quid ei simile possideat, nequaquam æquiparari posse. *Budha* nec vere sapiens nec sanctius dicendus est, et coram historica Christi imagine virtus ejus sicut mera umbra evanescit. *Doctrina* vero minime respondet anxietatibus animæ humanæ et nobiliores ejus aspirationes nullatenus implet; mores hominum non instauravit ethica pure negativa et dissoluta, proptereaque polytheismus, idololatria et corruptio non minus in honore sunt in regionibus quas invasit Buddhismus ac ante ejus prædicationem.

*Miracula* non patravit *Budha*: prodigia enim quæ ei tribuuntur a sectatoribus, 200 annis post eventum scripta sunt, et certe historica non sunt; ridicula autem, magica vel diabolica habentur, nequaquam vero divina, cum ipse *Budha* Deum negaverit et se missionem non habuisse aperte affirmaverit. Rursus martyres non genuit religio, et instituta caritatis prorsus ignorat.

Uno demum verbo Buddhismus, absolute insufficiens in doctrina, in cultu vanus, non sibi identicus perseveravit et constans, sed in sectas innumeras divisus est, quæ vel *idololatriam* vel *rationalismum* colunt: quinimo ipsum *Nirvana* mutatum est, in cujus vicem successerunt « *terre bealæ* » seu castella spiritualia. Igitur ne unum quidem signum præ se fert Buddhismus originis divinæ, et pudet illum cum doctrina Christi comparare (1).

(1) « Aussi les hommes impartiaux, même dans le camp des rationalistes, ont-ils renoncé à comparer le bouddhisme au christianisme et professent hautement que le christianisme est infiniment supérieur, autant que la vie est au-dessus de la mort, un corps réel et vivant au-dessus d'un fantôme » De Broglie, *Problèmes et conclusions de l'histoire des religions*, p. 100.

## II. — DE ISLAMISMO

Islamismus qui cum Buddhismo primum tenet locum inter universales religiones præter christianam, nec ex parte auctoris. nec ex parte ipsius doctrinæ, Christi religioni ullatenus æquiparari potest. sed ita inferior apparet ut hæc nonnisi divina dicenda sit.

## A. Auctor (1).

259. Omnes norunt personam Mahumetis, qui natura dotibus eximiis præditus, in flagitia tamen infanda sese ingurgitavit : singulis asseclis quatuor uxores permisit, sibi vero licere uxores ducere quascumque voluerit non semel affirmavit, ut modum agendi legitimum probaret ; prophetam se dixit. reapse scelestissimus fuit impostor qui violentia, crudelitate et fraudibus usus est, ut suam propagaret doctrinam, eo usque ut mendacia propria Deo tribuerit, asserens crimina, homicidia et libidines revelatione speciali approbata esse.

## B. Doctrina.

260. a) DOGMA. — *Deus* unus est et creator, sed non trinus. *Angeli* boni dicuntur et mali, qui et ipsi cælum ingredi possunt. Multi missi sunt *prophetæ* in mundum, ultimus autem omnium et maximus est Mahumes qui *Al Coran* dedit hominibus, verbum nempe æternum et increatum, sicut ipse Deus

(1) Ottiger, p. 914 sq. ; Carra de Vaux, *Le mahométisme, La doctrine de l'Islam*, Paris, 1909 ; *Les Penseurs de l'Islam*, 5 vol., Paris, Geuthner, 1921-1926 ; in *Dict. Apol.*, art. Islam ; J. La Baume, *Le Coran analysé* Paris, 1900 ; A. Palmieri, in *Dict. théol.*, art. Coran ; P. Casanova, in *Dict. théol.*, art. Mahomet ; Power, in *Dict. Apol.*, art. Mahomet ; Courbet, *op. cit.*, p. 45 sq. ; Gondal, *Islamisme et Christianisme*, Paris, 1906 ; Ed. Montet\*, *L'Islam*, Paris, Payot, 1921 ; DD. Landrieux, *L'Islam*, Paris, Lethielleux ; L. Bertrand, *Devant l'Islam*, Paris, Plon, 1926 ; H. Lammens, *L'Islam, Croyances et Institutions*, Beyrouth, 1926 ; Silvio Solero, *L'Islamismo* (sintesi storico-critica), Milano, 1928 ; Aarifi, *L'Anti-Coran ou le Mahométisme condamné par lui-même*, Paris, E. Leroux, 1927 ; J. Richter, *Der Islam als Religion*, Leipzig, 1927.



a quo non distinguitur, novissime vero scriptum in animarum salutem. *Homo*, cujus vita totaliter descripta manet in tabula seu in libro decretorum divinatorum, liber quandoque affirmatur, quamvis fatalismus fere ubique Corani doceatur. Animarum immortalitatem, carnis resurrectionem existentiamque purgatorii affirmat Mahumes, et Paradisum voluptatis promittit discipulis, infernum autem infidelibus.

b) **ETHICA.** — Præcepta complectitur negativa, positiva et permissiva.

*Negativa* : prohibentur *ludi aleatorii*, *sallationes*, *vinum* (1), *caro suilla*, *occisio fidelis*.

*Positiva* : præcipiuntur *recitatio symboli*, *preces* quinquies in die, *jejunium*, Rhamadan præsertim, quod ut opus pium et meritorium, quandoque etiam ut opus pœnitentiæ præscribitur; *eleemosyna* ad pauperes sublevandos, ad servos redimendos, ad *bellum sanctum*; *piæ peregrinationes* : unusquisque tenetur saltem semel in vita *Mekkam* adire; *bellum sanctum* : omnes debent infideles persequi et proselytos facere.

*Permissiva* : polygamia (2) absolute permittitur, dummodo omnes uxores locum, cibum et affectionem in domo invenire possint; uxor a iudice obtinere potest divortium quod ad nutum est mariti, cui repudiatam iterum ducere fas est ut libuerit. Servitus abolita censetur, sed infideles in servitutem redigi semper licitum est. Circumcisio denique non imponitur, sed a multis servatur.

c) **CULTUS.** — Nil habet præter preces, ablutiones et ritus qui illas comitantur et diversi sunt juxta sectas.

### C. Judicium de Islamismo.

261. Jamvero Mahumetem cum Christo comparare, nemo jam audet, adeo nec sapiens nec sanctus videtur. Quæcumque autem vera docet Coranus, a Veteri Testamento aut Evangelio mutuatus est, sed multa continet secum pugnancia aut falsa : 255 *contradictiones* in eo colliguntur; *fatalismus* vero et confusio potestatum civilis et religiosæ stagnationem

(1) Carra de Vaux, *op. cit.*, p. 300. — (2) *Id.*, cap. 7, p. 161 sq.

absolutam sterilitatemque crearunt (1), ipsam ideam progressus aut mutationis vel minimæ ut malæm rejiciendo. Rursus *ethica* ita facilis est ut fere tota sit in rebus mere externis, in purificationibus, in jejuniis, in peregrinationibus, nullas requirens animi dispositiones; quinimo depravata est; permittit et commendat plurima crudelitatis plena aut lege naturæ proscripta, omnesque antiquos abusos et vitia servavit et renovavit; *falsa* est igitur et *Deo* prorsus *indigna*.

Ceterum, varia orta sunt *schismata* inter Islamistas; alii, ut *Schiitæ*, Coranum *tantum* admittunt; alii Corano addunt *Sunna* (traditionem), unde *Sunnitæ* dicuntur; aliique, etiam ex his, alia docent. — Ipsa *monachorum* et *dervischarum* doctrina ascetica seu *sufismus* [quædam habens præcepta christiana sed pantheismo et neoplatonismo infecta] pugnat aperte cum principiis Islamismi fundamentalibus. —

*Propagatio vero celerrima* quæ nobis opponi solet, *causis* mere *naturalibus* explicatur. *Dogma* enim quodammodo intellectui *satisfacit* humano, quin illum *humiliter* mysteriis Trinitatis, Incarnationis aut aliis hujusmodi. *Ethica* passionibus plane favet, cum, vel tempore jejunii, voluptas permittatur, et omnibus semper liceat pravis cupiditatibus indulgere. Nil igitur propagationi obstabat Islamismi ex parte ipsius doctrinæ, quæ cæterum armis et violentia potius quam persuasionem diffusa est (2).

Frustra iterum ad *miracula* (3) Mahumetis provocatur, cum ipse multoties affirmaverit miracula se patrare non posse, et prodigia quæ ei ab asseclis imputantur, prorsus absona, levia sint et ridicula.

Unde, nedum ullum præbeat indicium originis divinæ, Isla-

(1) Gondal, *op. cit.*, p. 33 sq.

(2) Pascal, *Pensées*, édit. Cattier, cap. xix, p. 228. « Tout homme peut faire ce qu'a fait Mahomet, car il n'a point fait de miracles, il n'a point été prédit. Nul homme ne peut faire ce qu'a fait Jésus-Christ. Mahomet [s'est établi] en tuant; Jésus-Christ, en faisant tuer les siens... Si Mahomet a pris la voie de réussir humainement, Jésus-Christ a pris celle de périr humainement; et au lieu de conclure que, puisque Mahomet a réussi, Jésus-Christ a bien pu réussir, il faut dire que, puisque Mahomet a réussi, Jésus-Christ devait périr [le christianisme devait périr, s'il n'eût été soutenu par une force toute divine]. »

(3) Cf. Pesch, *De Christo legato divino*, n. 207 sq.

mismus innumeris investitur signis. quibus certo constet illum esse *mixturam* quamdam *judaicam*, *arabicam*, præsertimque *salanicam*, qua incauti facile decipiantur et a veritate avertantur.

**262. Conclusio.** — Budhismus et Islamismus ita religiones *præcipuæ* agnoscuntur ab ipsis adversariis. ut Christianismum ab eis ortum habuisse affirmare quandoque non dubitaverint. Porro hujusmodi religiones nonnisi *veritalis fragmenta* exhibent inter *multos et pessimos errores*, et eas omnino et infinite, ut ita dicam, transcendit religio christiana. Ergo *valde probabile* est Christianismum esse divinum, cum, sine speciali Dei auxilio, tanta perfectio doctrinæ et morum, tantaque transcendentia respectu earum quæ eminent inter cæteras religiones, prorsus inexplicabiles videantur.

Hæc autem conclusio omnino *certa* evadit, quando accedunt argumenta superius descripta, ex criteriis externis tum *extrinsecis* tum *intrinsecis* desumpta, et quibus aperte elucet Christum esse legatum divinum, et doctrinam ejus esse origine divinam.

---

## CONCLUSIO TRACTATUS

**Religio christiana divina est religio, universalis quidem et perpetua. ideoque ab omnibus amplectenda.**

263. Deus enim auctoritate summa pollet et statim ac alicui constiterit Illum religionem quamdam revelasse et credendam imposuisse, evidens erit ipsum obligari ad illam accipiendam et exercendam. Porro *factum revelationis christianæ* historice *certissimum* esse ea certitudine quæ saltem omne dubium prudens excludit, multa argumenta comprobant, miracula nimirum, prophetiæ aliaque signa non pauca.

Præterea, multoties in Evangelio, Christus, quem Messiam esse proptereaque omnino fide dignum demonstravimus, asserit *religionem christianam*, sub pœna damnationis æternæ, *ab omnibus amplectendam esse ad finem usque mundi* (1), universalem igitur et perpetuam illam explicite proclamat et omnibus exercendam præcipit.

Ergo omnes homines ad quos pervenerit horum cognitio factorum strictissime obligantur ad religionem christianam excolendam, ideoque quicumque illam *sciens et volens* usque ad mortem rejecerit. *salvus fieri non poterit*.

Nos igitur, qui de tenebris in admirabile lumen Dei vocati sumus (2), et Christum, viam unicam ad Deum (3), tota mente et corde amplectimur, pro viribus nostris, illuminare debemus his qui in umbra mortis sedent (4), ut et ipsi Christi doctrinam et vestigia sequentes, Deum rite cognoscant, Eumque amore prosequantur et in Ipso fine ultimo, vita functi, quiescant in pace.

(1) Matth., xxviii, 19-20 ; Marc., xvi, 15-16 ; Joan., iii, 18, 36 ; vi, 29, 40, 47 ; viii, 24 ; xi, 25-26 ; xii, 44-48.

(2) I Pet., ii, 9. — (3) Joan., xiv, 6. — (4) Luc., i, 79.

# DE ECCLESIA CHRISTI

---

## NOTIONES PRÆVIÆ

---

### **Objectum tractatus.**

**264.** In tractatu de *Vera Religione* ostendimus religionem illam, quam profitetur Ecclesia catholica, esse : 1) divinitus revelatam in Christo ac proinde veram ; 2) esse universalem, perpetuam, et ab omnibus amplectendam. Nunc autem, logico rerum ordine suadente, intendimus *manifesto* demonstrare : 1) *quænam* sit illa societas, cui Christus suam doctrinam perpetuo edocendam et servandam commisit ; 2) *quomodo* hæc societas ab aliis hominum cœtibus, qui se veram Ecclesiam esse contendunt, certo distinguatur.

Post inventam autem veram Christi Ecclesiam, hæc in se jam inspicere poterit ut agnoscat eam ejus intimam constitutionem, et, quam ratione munus suum exerceat, aperte sciatur.

### **Partitio tractatus.**

**265.** In duplicem ergo partem dividitur tractatus de Ecclesia : prima *apologice* demonstrat veram Christi ecclesiam esse Ecclesiam Romanam, secunda vero *dogmatice* exponit organicam hujus Ecclesiæ constitutionem ejusque relationes cum societate civili.

Antequam autem priorem tractatus partem aggrediamur, quædam prænotanda nobis videntur circa *notionem* Ecclesiæ, circa *varios cœtus* qui nomen sibi vindicant christianum, necnon et circa *argumenta* adhibenda in progressu discussionis.



## I. — DE NOTIONE ECCLESIAE

**266. 1<sup>o</sup> Quoad nomen** (1). — Vox ἐκκλησία a verbo ἐκκαλέω (evoco) derivata, vi nominis *cœtum* significat *vocatorum* seu multitudinem convocatam.

**2<sup>o</sup> Quoad usum.** — Hac primaria significatione nomen Ecclesiae sæpe adhibetur a *profanis scriptoribus* et in *Scripturis* quandoque invenitur, de quocumque cœtu agatur, sive religiosus sit necne, sive bonus sit aut malus (2).

In *Veteri Testamento* plerumque designat *populum hebraicum* qui a Deo. vocatione speciali, fuit electus (3).

In *Novo autem Testamento*, nonnunquam usurpatur pro cœtu fidelium *actu* coadunatorum (4), aut qui simul convenire solent (5), aut qui in *eadem domo* (6), *civitate* vel *provincia* degunt (7). Quandoque iterum significat solos Christi fideles prout a præpositis distinguuntur, et Ecclesia *discens* vocatur (8), quandoque e contra solos *pastores*, et Ecclesia *docens* dicitur (Matth., XVIII, 17) ; plerumque tamen designat *universalem Christi fidelium societatem* ex præpositis et fide-

(1) *Dictionnaire de théologie de Vacant*, art. *Eglise* ; *Franzelin*, *Theses de Ecclesia Christi*, p. 1 sq. ; *Ottiger*, *Theologia fundamentalis*, t. II, *De Ecclesia Christi ut infallibili revelationis divinæ magistra*, cap. II, art. 2, p. 212 sq. ; *Batiffol*, *L'Eglise naissante et le catholicisme*, cap. II, p. 87 sq. ; *Mazzella*, *De Religione et Ecclesia*, n<sup>o</sup> 393 sq. ; *D'Herbigny*, *Theologica de Ecclesia*, 2 vol., Beauchesne, 1921 ; *Van Noort*, *Tractatus de Ecclesia Christi*, Bussum in Hollandia, ed. 4, 1920 ; *Schultes*, *De Ecclesia Catholica*, Paris, Lethielleux, 1926 ; *P. Buyse*, *Vers la Foi catholique, L'Eglise de Jésus*, Desclée, 1926 ; *F. Grivec*, *Doctrina byzantina de primatu et unitate Ecclesiæ*, Ljubljana, 1921 ; *C. Lattey*, *The Church*, Cambridge, Heffer and Sons, 1928 ; *Æ. Dorsch*, *Institutiones theol. fundam.*, II, *De Ecclesia Christi*, Innsbruck, 1928.

(2) Ps. XXV, 5 ; LXXXVIII, 6 ; Eccli., XXIII, 24 ; Act., XIX, 32, 39, 40.

(3) Neh., XIII, 1. Cf. Deut., XXIII, 1-3 ; Ps., LXXXVIII, 6 ; Ps., XXI, 23, 26 ; Ps., XXXIX, 10 ; Eccli., XV, 5, etc.

(4) I Cor., XIV, 4, 19, 23, 34, 35 ; I Cor., IV, 17 ; XI, 18, 22.

(5) I Cor., XVI, 19. Cf. Rom., XVI, 5, 16. — (6) Col., IV, 15.

(7) Act., V, 11 ; VIII, 1 ; XI, 22 ; XIII, 1 ; XIV, 26 ; XV, 3-4 ; XX, 17 ; I Cor., XVI, 19 ; II Cor., I, 1 ; Gal., I, 2, 22.

(8) Act., XX, 28. Cf. Act., XV, 4, 22.

libus coalescentem (Eph., v, 25) et in terris militantem (1).

3<sup>o</sup> **Quoad rem.** — Ecclesia de qua agitur in præsenti, quæ catholica dicitur, sic definiri potest : *societas hominum viatorum, veram Christi religionem profitentium, sub regimine et infallibili magisterio episcoporum ac præcipue Romani Pontificis* (2), *a Christo ipso in perpetuum instituta ad salutem æternam consequendam.*

Hanc definitionem quæ logice in fine demonstrationis apologeticæ ponenda esset, utpote e natura et proprietatibus Ecclesiæ defluens, hic præmittimus in documentum.

## II. — DE VARIIS CÆTIBUS QUI NOMEN SIBI VINDICANT CHRISTIANUM

267. *Tres præcipuæ numerantur ecclesiæ quæ se christianas esse profitentur ; ecclesia Græca scilicet, ecclesia Protestantica et ecclesia Romana.*

### A. Ecclesia Græca (3).

Hæc vocatur ecclesia quæ a Sede Romana segregata est ex ambitione episcoporum Constantinopolis, primatum R. Pontificis absolute renuentium. Schisma jam initum concilio Const. 381, sectis Nestorianorum et Eutychianorum propa-

(1) Quandoque vox Ecclesia latissime sumitur et designat omnes fideles tum *viatores*, tum *purgantes*, tum *comprehensores*, etiam angelos. Ita Eph., i, 22 : « Ipsum (Christum) dedit caput supra omnem ecclesiam. » Ita apud Patres nonnunquam adhibetur, v. g. Summ. Theol., 3<sup>a</sup>, q. 8, a. 4 ad 2.

(2) Ottiger, *op. cit.*, conclusio, p. 1038.

(3) L. Duchesne, *Eglises séparées*, Paris, 1896 ; Tournebize, *L'Eglise grecque orthodoxe et l'union*, 2 vol. (Science et Religion) ; Bousquet, *L'unité de l'Eglise et le schisme grec*, Beauchesne, 1913 ; G. Brunhes, *Christianisme et Catholicisme*, p. 74-103 ; Ch. Quénet, *L'unité de l'Eglise, les églises séparées d'Orient et la réunion des églises*, De Gigord, 1924 ; P. Batiffol, *Catholicisme et Papauté, les difficultés anglicanes et russes*, ed. 2, Gabalda, 1925 ; S. Vaillhé, in *Dict. théol.*, art. Eglise de Constantinople ; Jugie, in *Dict. Apol.*, art. Grecque (Eglise) ; Theologia dogmatica christianorum orientalium, t. I, p. 47 sq., 101 sq., 134 sq., 268 sq. ; Spaell, *Conceptus et doctrina de Ecclesia juxta theologiam Orientis separati*, sect. 3, *doctrina theologorum recentiorum*, Romæ, 1924 ; Brian-Chaninov, *L'Eglise russe*, c. 2, p. 32-63.

gatum (1), auctorem tamen præcipuum habuit Photium (857) qui, renitente Summo Pontifice, sedem Const. adhuc laicus usurpavit, et Orientales ecclesias a Roma divellere conatus est, ultimo autem consummatum est cum *Michaele Cerulario* (1054), qui omnem prorsus cum Latinis communionem ita dirupit, ut omnia concordiae tentamina, in posterum conc. Lugd. II (1274) et Flor. (1439) habita, nihil profecerint.

Græci schismatici fere omnia tenent dogmata catholicorum (2); nonnisi tamen septem priora concilia œcumenica habent, et primatum *honoris* tantum concedunt R. Pontifici, Ecclesiam docentes societatem non quidem monarchicam, sed *aristocraticam*, a corpore Episcoporum infallibiliter gubernatam. Multi accipiunt doctrinam quæ habetur in *Confessione orthodoxa* Petri Moghilæ, Kiowensis Metropolitæ (1633-1646) (3).

Ecclesia hodierna Græcorum in ecclesias *patriarchales*, *nationales* et *seclas* innumeras dividitur. Inter *patriarchales* autem eminet ecclesia *Const.*, quæ primatum honoris sibi arrogat in Orientem, dum ipsa totaliter Sultano subditur, Alii vero patriarchatus. *Alexandriæ* nempe, *Antiochiæ* et *Jerusalem* pure sunt tituli.

A Const. patriarchatu paulatim nonnullæ secesserunt ecclesiæ quæ *nationales* dicuntur, et Synodo quadam propria, sub auctoritate Principis civilis, reguntur. Ita ecclesia *Russica*, *Hellenica*, *Roumanix*, *Serbiæ* seu *Yougo-Slavæ* et *Bulgariæ* (4).

Olim aliæ existebant ecclesiæ distinctæ et independentes, sub suo patriarcha, quæ hodie ceteris junguntur ecclesiis. Ita cum ecclesia *Serbiæ* junguntur: 1) ecclesia urbis *Carlowitz*, olim in Austria; 2) ecclesia e *Monte Nigro*; 3) ecclesia

(1) Amann, *L'Eglise des premiers siècles*, 2e p., c. 5, p. 166 sq.; in *Dict. théol.*, art. Michel Cérulaire.

(2) Dicunt Spiritum Sanctum a solo Patre procedere et primatum Ecclesiæ Romanæ rejiciunt.

(3) Cf. A. Maivy et M. Viller, *La Confession orthodoxe de Pierre Moghila*, Paris, Beauchesne, 1928.

(4) Dollinger\*, *L'Eglise et les Eglises*, cap. iv, p. 114 sq.; Gondal, *L'Eglise russe* (Science et Religion, 1 vol); D'Herbigny, t. II, p. 804; M. Jugie, in *Dict. Apol.*, art. Slaves dissidentes (Eglises).

*Bosniæ et Herzegovinæ*. Cum ecclesia Roumanicæ junguntur : 1) ecclesia urbis *Hermansladt* (in Transylvania) ; 2) ecclesia urbis *Czernovitz* (in Galicia). — Independentes autem manent : 1) ecclesia autocephala *Georgiæ* ; 2) ecclesia « autocephala estonica-orthodoxa-apostolica » ab a. 1919 ; 3) ecclesia *Ukrainiæ*, a Junio 1918 ; 4) archidiœcesis insulæ *Cyri et montis Sinai*. — Innumeras sectas commemorare, quæ veteres hæreses Nestorii, Eutychii et aliorum excolunt, supervacaneum videtur.

### B. Ecclesia Protestantica.

268. Protestantium doctrinis præiverunt *Donalistæ* (IV<sup>o</sup> sæc.), *Pelagiani* (V<sup>o</sup> sæc.) et *Valdenses* (XIII<sup>o</sup> sæc.), ecclesiam asserentes congregationem esse *juslorum* ; *Wicelistsæ* (XIV<sup>o</sup> sæc.) et *Hussilæ* (XV<sup>o</sup> sæc.) (1), qui eam congregationem esse *prædestinalorum* affirmarunt. *Lutherus* autem (1483-1546) et *Calvinus* (1509-1564) summam Protestantismi exco-gitarunt et statuerunt (2).

Juxta illos, Ecclesia non est nisi *collectio credentium* qui, meritis Christi intime et absolute confidentes, imputatam sibi a Deo habent justitiam Christi, et ad vitam præordinantur æternam. Hæc est, ut aiunt, Ecclesia *promissionum*, quæ sola est vera Ecclesia Christi, ex ejus promissis indefectibilis, sancta, universalis et *invisibilis*, constans nonnisi solis membris *sanctis* (juxta Lutheranos), vel *prædestinalis* (juxta Calvinistas), in qua singuli fideles sibi sunt sacerdotes, qui per se, duce Scriptura privato spiritu et examine intellecta, salutem operari possunt, ope solius fiduciæ in Christum.

(1) Cf. **Denzinger-Bannwart**, *Enchiridion*, n. 617, 621, 627, 632.

(2) **Billot**, *De Ecclesia Christi*, q. 1, p. 66-72 ; **Franzelin**, *De Ecclesia Christi*, sectio IV, prænotio historica, p. 337 sq. ; **Moehler**, par Georges Goyau, cap. VI, p. 344-352 ; **Cristiani**, *Luther et le Luthéranisme*, passim et præsertim, p. 259-307 (*L'Eglise et l'Etat dans la doctrine de Luther*) ; **Mgr Baudrillart**, *L'Eglise catholique, la Renaissance, le Protestantisme*, passim et p. 103 sq. ; **Bossuet**, *Histoire des variations des Eglises protestantes* ; **Batiffol**, *op. cit.* ; **G. Proulx**, *Tradition et Protestantisme*, Paris, 1924 ; **Ch. Journet**, *L'esprit du protestantisme suisse*, Paris, 1925 ; **G. Brunhes**, *op. cit.*, p. 104-108.

*Visibilem* tamen formam induit ecclesia *prædicatione verbi Dei et sacramentorum administratione*, sed hæc ecclesia visibilis instituta non fuit a Christo et ad salutem nullatenus requiritur.

Attamen, necessitate compulsi, auctoritatem admiserunt externam apud *Principes* civiles (1) manentem juxta Lutheranos, apud *presbyteros* autem, æquales episcopis, et a fidelibus delegatos, juxta Calvinistas. Unde nomen *Cæsarismi* ad primum systema designandum, *presbyterianismi* seu *multitudinismi* ad secundum.

Eodem fere tempore e scissione inter *Henricum VIII* (1509-1547) orta et Clementem VII, natus est *Anglicanismus*, quem postea infecit lucis calviniana.

Porro hæc in ecclesia anglicana tres inveniuntur præcipuæ factiones. *Ecclesia superior* (High Church) ferme omnia dogmata habet catholicorum et ritus, si excipias doctrinam de Immaculata B. M. Virginis conceptione et R. Pontificis primatu et infallibilitate. Ejus autem præcipui fautores, *Puseyistæ* nempe et *Ritualistæ* auctoritatem agnoscunt ecclesiasticam a Christo institutam et Episcopis (2) collatam esse, ita tamen ut omnes æquales sint, nec inferiores R. Pontifici, cui conceditur primatus solummodo honoris.

*Ecclesia vero inferior* (Low Church), seu evangelica, pure est calvinista, dum *Ecclesia latior* (Broad Church), est semi-rationalistica, juxta quam omnia licent, dummodo fides in Christum invicta servetur (3).

Innumeræ etiam *sectæ* e Lutheranorum et Calvinistarum doctrinis ortæ sunt in decursu temporum, quæ omnes divinam hierarchiæ ecclesiasticæ originem negant ecclesiæque visibilitatem, et solam fidem ad salutem necessariam asserere

(1) Sub principibus tamen adest quædam auctoritas ecclesiastica, quæ residet in Germania : in *consistoriis* ; in Scandinavia : in *episcopis* ; in Statibus fœderatis Americæ : in *Synodo*, et sub Synodo, in pastoribus a fidelibus electis.

(2) Unde nomen : *Episcopalistæ*.

(3) **Ragey**, *L'Anglicanisme* (Sc. et Religion, 1 vol.), p. 14 sq. ; *Le Ritualisme* (passim).



non dubitant (1), nisi omne supernaturale prorsus rejiciant et religionem humanitatis et rationis profiteantur (2).

Hodierni Anglicani frustra tentarunt unionem doctrinalem creare tum inter se : 1) in « *Conference of Lambeth* » (5 Jul.-7 Aug. 1920), 2) nuperrime, occasione reformationis « *Book of Common prayer* » (3), tum cum Græcis et aliis Orientalibus in « *Conference of Stockholm* », 19-29 Aug. 1925 et in « *Conference of Lausanne* », 3-21 Aug. 1927 (4). Ex his enim variis unionis tentaminibus nil aliud elucet nisi confusio quam maxima et dissensio profundissima etiam in præcipuis fidei articulis, licet ipsum unionis desiderium sit signum non spernendum alicujus tolerantiae saltem dissidentium inter se ; utinam esset etiam signum reditus omnium errantium ad Ecclesiae unitatem !

### Statu hodiernus.

269. Præter Cæsarismum Lutheranorum, quo omnis Ecclesiae auctoritas divina absolute respuitur, *Presbyterianismum*

(1) Ita *Congregationalistæ*, juxta quos nec auctoritas nec societas ecclesiastica a Christo instituta est, sed quævis societas ad salutem sufficit. *Anabaptistæ*, sic dicti a rebaptizando, ducem habuerunt Munzer (1522). *Arminiani* seu Remonstrantes, sic dicti ab Arminio, doctore Batavo († 1609), et a remonstrando quia Arminii successor, Episcopus, ejus doctrinæ defensionem exhibuit sub titulo « Remonstrantia ». *Quakeri*, sic dicti a « to quake », tremere, cujus initiator fuit Fox (1624). *Pietistæ*, sic dicti a pietate, patrem habuerunt Spencer germanum (1635). *Methodistæ* seu Wesleyani, sic dicti ab auctore Wesley, Anglo (1729), vel a methodo, quam specialem et rigorosam ad fidem nutriendam profitentur. *Salvationistæ*, qui, ad modum exercitus, mundum universum pertransibant, ut concionibus et cantibus ad salutem perducerent peccatores.

(2) Ita *Sociniani* (a Lelio † 1562 et Fausto Socino † 1604 e Siena), juxta quos unusquisque salutem suam operari potest, exempla sequendo Christi virtutum. — *Universalistæ*, qui omnes ad extremum salvandos esse asserunt. — *Liberales*, pure rationalistæ (Kant † 1804, Schleiermacher † 1834, Ritschl † 1889). De sectis, Cf. Bossuet, *Histoire des variations*.

(3) Rev. H. D. Major\*, *The Modern Churchman*, Jan. 1925. Cf. *Civiltà cattolica*, 20 Mart. 1926, p. 514 sq. ; R. C. Gorman, in *Etudes*, 5 Jun. 1927, p. 513-528 ; *Ami du Clergé*, 1928, p. 257 sq. ; 401 sq. ; 577 sq. ; H. Monnier\*, *Vers l'union des Églises*, Paris, 1927 ; J. Couturier, *Le « Book of Common Prayer » et l'Église anglicane*, Paris, éd. Spes, 1928.

(4) Mackensie, *The Confusion of the Churches*, London, Ph. Allan, 1928 ; Ch. Journet, *L'union des Églises*, éd. 9, Paris, B. Grasset, 1927 ; G. Brunnhes, *op. cit.*, p. 395-428 ; Dedieu, *Instabilité du Protestantisme*, p. 245-256, 185-192.

et *multitudinismum* Calvinistarum, quibus aliquatenus auctoritas salvatur, a principibus quidem independens, sed a populo fidei tota dimanans. *Episcopalistarumque* theoriam supra expositam, aliud nunc viget doctrinale systema, videlicet Protestantium *Liberalium* (1), quod sic exponi potest :

Ab initio Ecclesia non erat nisi communitas fidelium *vinculo fidei et caritalis* unitorum, in spe proximi Christi adventus ; omnes *æquales* habebantur christiani, solis charismatibus et donis ab invicem distincti. Mox tamen elegerunt fideles seniores, presbyteros et diaconos qui communitati præessent, et jam quemdam visibilitatis characterem conferbant cuique cœtui *particulari*.

Communio autem animarum omnium communitatum, quæ, duce Paulo præsertim, tota *spiritalis* erat et *interna*, et mysticum efficiebat corpus, ejus caput erat ipse Christus, quadam expansionis necessitate et solidaritatis instinctu, *externa* sese manifestavit, unitate regiminis et disciplinæ.

Auctoritatis vero centrum et unionis, quod societatis ejusque vitæ prorsus necessarium videtur, *Romæ* (2) institutum fuit post cladem Jerusalem, eo quod caput erat imperii et dignitate omnes præcellebat civitates.

Ultimo autem Ecclesiæ constitutionem paulatim absolvit Roma : 1) contra *Gnosticorum hæreses* quæ, e mente speculativa Orientalium procedentes, ecclesiam mere philosophiam

(1) *Sabatier\**, *Les religions d'autorité et la religion de l'esprit*, cap. II, L'Eglise, p. 47-83 ; *Harnack\**, *Histoire des dogmes* ; Ad idem fere reducitur doctrina aliorum Protestantium, ut *Loofs*, *Sohm*, *Schmidt*, *Studien zur Geschichte des Konzils von Trient*, Tübingen, 1925. Cf. *Batiffol*, *L'Eglise naissante et le catholicisme*, cap. III, excursus B., p. 172 sq. ; *La conférence de Lausanne*, Paris, Fischbacher, 1928 ; *Dedieu*, *Instabilité du Protestantisme*, Paris, Bloud et Gay, 1928, c. 5 et 6, p. 103 sq.

(2) « Seule, une ville s'élevait au-dessus de toutes les autres et avait une importance universelle. Rome restait toujours la ville éternelle et sacrée. Deux fois, elle allait recueillir la succession du monde. La capitale de l'empire était marquée à l'avance pour devenir la capitale de la chrétienté. Il n'y a point là de miracle : c'est un fait d'ordre social qui répond si bien aux conditions historiques du temps que le vrai miracle aurait été qu'il en fût autrement. » *Sabatier\**, *loc. cit.*, p. 69. Vide fere eadem verba apud *Loisy*, *L'Evangile et l'Eglise\**, p. 139 ; *Dec. Lamentabili*, prop. 56 : « Ecclesia Romana non ex divinæ providentiæ ordinatione, sed ex mere politiciis conditionibus caput omnium ecclesiarum effecta est. » *Denzinger*, n° 2056.

docebant, *regulam fidei* promulgando, Apostolorum nempe fidei professionem, quam non profitentes ipso facto ex Ecclesia decedebant : 2) contra *Montanismum* autem, qui messianismum propheticum renovare tentabat, *hierarchiam* creando unicum Spiritus organum authenticum, et episcopos unicos agnoscendo apostolorum successores, ideoque exclusive auctoritate pollentes. Ita apparet Ecclesia sæculo 11<sup>o</sup> exeunte, tota quanta est, *pure et absolute humana*.

Protestantibus Liberalibus valde affines sunt *Modernistæ* (1) qui, quamvis admittant Ecclesiam aliquo modo institutam fuisse a Christo, quatenus in Evangelio habetur doctrinæ germen e quo postea fides illam hausit et creavit, negant omnino cum Protestantibus veram Ecclesiæ constitutionem et ejus auctoritatem infallibilem, cui anteponendum putant privatum conscientiæ judicium.

### C. Ecclesia Catholica.

270. Juxta Catholicos (2), Ecclesia est societas *essentialiter visibilis*, a Christo instituta in salutem omnium, in qua fideles ab *Episcopis*, qui jure divino plena gaudent potestate, docentur et in finem diriguntur, *sub regimine* tamen *Pontificis Romani*, qui, Petri successor, *primalum* habet *jurisdictionis* in omnes vel episcopos. Quantum autem distet hujusmodi conceptus ecclesiæ catholicæ a protestantico conceptu, ex sequentibus melius apparebit.

## III. — DE ARGUMENTIS IN TRACTATU DE ECCLESIA ADHIBENDIS

271. Existentia et natura Ecclesiæ, si quæ instituta fuerit a Christo, utpote *factum historicum*, a priori nequeunt determinari et cognosci (3) ; voluntas autem Chisti de Ecclesiæ

(1) **Loisy**, *L'Evangile et l'Eglise\**, cap. iv, p. 125 sq. ; *Autour d'un petit livre\**, v, p. 157 sq. ; *Les Evangiles synoptiques\**, t. II, p. 19 ; **Lepin**, *Les théories de M. Loisy*, Exposé et Critique, p. 8-13. Cf. *Decr. Lamentabili*, prop. 6, 50, 52, 54, 55, 56 ; *Encyc. Pascendi*, **Denzinger**, n. 2006, 2050 sq. ; 2088, 2091.

(2) *Conc. Vat.*, sess. iv, **Denzinger-Bannwart**, n. 1821.

(3) **Leo XIII**, *Encyc. Satis cognitum*, ed. Bonne Presse, t. v, p. 8.

institutione duplici modo nobis innotescere potest, *directe* nempe ex Scriptura et Traditione, *indirecte* autem ex ratione.

**Scriptura.** — Scriptura merito utemur : *Velus* enim *Testamentum*, ut liquet ex tractatu de Vera Religione, *characteres futuri regni* Christi haud obscure exhibet, testimonio præsertim prophetarum, dum in *Novo Testamento* aperte referuntur *facta et dicta Christi* in terris viventis, ab Evangelistis et Apostolis narrata. Porro eadem saltem fides adhibenda est Scripturæ, quam merentur cætera testimonia historica (1), imo majori fide digna est, eo quod apprime sibi concordēs sint omnes libri, et scriptorum auctoritas multis miraculis confirmata sit et comprobata.

**Traditione.** — Scriptura enim *non omnia* continet quæ fecit et docuit Christus, ut patet ex *declarationibus Apostolorum*, qui affirmant impossibile fuisse omnia scribere (Joan., xx, 30 ; xxi, 25) et fideles provocant non solum ad sua scripta, sed etiam ad omnia quæ *viva voce* tradiderunt retinenda et aliis transmittenda (II Thess., ii, 14 ; II Tim., i, 13-14 ; ii, 2). Porro hæc testimonia ab initio mere oralia, consignata postea fuerunt in *scriptis Patrum*, aut in quibusdam *factis historicis* relucēt. Unde Patrum testimonia jure afferemus præsertim antiquorum, qui, Christi proximiores, facilius et tutius ejus acta noverunt et dicta, ideoque notionem Ecclesiæ certissimam habuerunt.

Historiam autem ipsam non frustra consulemus : si enim historice constat factis certis et continuis tali modo semper se habere diversas Ecclesiæ partes, signum est Ecclesiam ita a Christo institutam esse, nisi dicatur, Providentiam blasphemando, revelationem chriatissimam a Deo mundo traditam esse ut statim oblivioni daretur aut perversa intelligeretur (2).

**Ratione.** — Ubi agitur de positiva Christi institutione, parum proficit ratio philosophica. Attamen, cum a Deo

(1) Contra hæreticos autem qui Scripturam divinitus inspiratam esse profitentur, Scriptura ut divina uti liceret, etiam in hac parte apologetica.

(2) Hoc tamen argumentum historiæ nonnisi secundo loco ponendum est.

procedat non minus ac revelatio, Ecclesia constitui debuerit a Christo in societatem *principiis rationis conformem* et hominis *naturæ*, proptereaque ex comparatione cum aliis societatibus et ex fine a Christo intento, quædam naturaliter deduci poterunt argumenta, quibus *indirecte* saltem et *confuse* aliquid apparebit de mente Christi circa Ecclesiam.

Hæc valeant dicta pro parte tractatus apologetica. In secunda autem parte, quando jam probaverimus Ecclesiæ infallibilitatem, *divinam* Scripturæ et Traditionis *auctoritatem* necnon et ipsas Ecclesiæ *definitiones* (1) in argumentum apodicticum afferre prorsus legitimum erit ad theses statuendas et demonstrandas.

---

(1) Definitiones Ecclesiæ in apologetica proferri possunt etiam, non ut argumenta quidem, sed ut documenta; ad theses determinandas, non vero ad probandas.



## PARS PRIOR

## DE INVENTIONE VERÆ ECCLESIAE

Hæc porro pars prior tractatus triplici capite absolvetur : de ipsa institutione Ecclesiæ in 1<sup>o</sup> agetur, in 2<sup>o</sup> autem de Ecclesiæ notis, et in 3<sup>o</sup> veram Christi Ecclesiam esse de facto Ecclesiam Romanam ostendemus.

## CAPUT I

## DE INSTITUTIONE ECCLESIAE

**Status quæstionis.**

272. Adversus *Lutheranos, Calvinistas et Protestantés liberales* et *Modernistas* demonstrare contendimus Ecclesiam a Christo institutam esse in societatem vere *hierarchicam*; ipsam autem esse societatem vere *monarchicam* ostendimus adversus *Græcos-schismaticos* et *Episcopalistas* : ecce duo 1<sup>i</sup> articuli. In 3<sup>o</sup> vero, inspectis ejus natura et fine, notionem Ecclesiæ paulo expolitiorē declarabimus, illam demonstrando supernaturalem esse, ex voluntate Christi, perfectam, unicam, visibilem, indefectibilem et necessariam. Quæ ut rite probentur, quædam de societate per prius sunt prænotanda.

**Doctrina catholica.**

273. a) Hæc habet *Valicanum* : « Deus per Filium suum unigenitum Ecclesiam instituit ». — « Pastor æternus et episcopus animarumstrarum... sanctam ædificare Ecclesiam *desrevit*... In Ecclesia sua pastores et doctores... esse *coluit*... Beatum Petrum... *instituit* perpetuum... unitatis principium ac visibile fundamentum ». — Postea declarat

et docet : « primatum jurisdictionis in universam Dei Ecclesiam *immediate et directe* Beato Petro Apostolo *promissum* atque *collatum* a Christo Domino fuisse », « Petrum... veræ propriæque jurisdictionis primatum ab eodem D. N. J. C. *directe et immediate* accepisse » (1).

b) Hinc in Decreto *Lamentabili* damnata est prop 52 *Modernistarum* : « Alienum fuit *a mente* Christi Ecclesiam constituere veluti societatem super terram per longam sæculorum seriem duraturam ; quin immo in mente Christi regnum cœli una cum fine mundi jamjam adventurum erat ». — In *Juramento Anti-Modernistico* dicitur : « Firma fide credo Ecclesiam... per ipsum verum atque historicum Christum... *proxime ac directe* institutam, eandemque super Petrum. apostolicæ hierarchiæ principem, ejusque in ævum successores, ædificatam » (2).

### Societas.

274. Societas definiri solet (3) : *Conjunctio moralis et stabilis plurium in communem aliquem finem honestum suis actibus conspirantium.*

*Conjunctio moralis.* — Scilicet non mere externa et materialis, sed quæ *vinculis spiritualibus*, intellectus nempe et voluntatis efficitur : a qua ergo excluditur non solum aggregatio entium *irrationalium*, sed etiam hominum multitudo *vinculo tantum externo* unitorum.

*Stabilis.* — Transitoria enim unio, ad finem momentaneum aut unico fere conatu attingendum, nonnisi improprie societas vocaretur.

*Plurium.* — Conjunctio enim aliqua ne concipi quidem

(1) Sess. 3, cap. III ; sess. 4, Proæm., cap. I, can. hujus cap. ; Denzinger, 1793, 1821-1823 ; cf. n. 361, 1504.

(2) Denzinger, 2052, 2145 ; cf. Encyc. *Pascendi*, Denzinger, 2088, 2091.

(3) Ferretti, *Institutiones philosophiæ moralis*, vol. III, p. 1 sq. ; Schiffini, *Disputationes philosophiæ moralis*, vol. I, n.º 209 sq. ; Cathrein, *Philosophia moralis*, ed. 8, n.º 505 sq. ; Ottiger, *Theologia fundamentalis*, t. II, p. 213 sq. ; Mazzella, *De Religione et Ecclesia*, n.º 429-431, 532 sq. ; Billot, *De Ecclesia*, q. 42 et 43 ; Palmieri, th. 12 et 18 ; Bouix, *De papa*, t. I, p. 213 sq. ; De Groot, q. 3, art. 8.

potest, nisi sint plures, duo saltem, jungendi, Unio autem moralis, his in terris, ut patet, non viget nisi inter homines.

*In finem aliquem.* — Ratio enim sufficiens non daretur novam efformandi societatem, nisi finis proponatur specialis et determinatus.

*Communem.* — Nam finis non communis principium esset separationis, non vero unionis.

*Honestum.* — Societas enim legitima non esset et vinculum vere morale non constitueret, si ejus finis contrarius esset bono rationali, videlicet fini ultimo hominis.

*Suis actibus.* — Scilicet intellectus *primario* et voluntatis, *secundario* autem aliarum facultatum, quatenus rationis imperio obediunt, in ordine ad commune illud bonum societatis.

*Conspirantium.* — Ad societatem enim efformandam non sufficit ut plures idem bonum *casu* quodam procurent, sed requiritur ut bonum illud, *qua commune* est, agnoscant et intendant, nimirum ut ad finem communem, prout in omnes redundare debet, *conspiratione mulua* dent operam, ideoque adjuncta et media eadem adhibeant, junctisque viribus *eadem via eundem finem* prosequantur.

In quavis igitur societate proprie dicta (1), quasi *duplex elementum* distingui potest : *materiale* nempe et *formale*.

*Elementum materiale* est ipsa *multitudo* hominum qui socialiter coadunantur ; *elementum autem formale* est *ipsamet unio* moralis et constans. Hæc porro unio moralis ex duplici iterum principio conflatur, videlicet *ex fine communi* et *ex mulua* membrorum *obligatione* respectu finis.

1) *Ex fine communi.* — Et vero, cum societas, sit medium seu potius complexus mediorum ad finem, ex natura ipsius finis jam dignoscitur natura societatis, quæ fine suo specificatur sicut facultas ab objecto proprio (2) ; imo jam *aliquo*

(1) De qua sola agitur in præsentî.

(2) Aiunt aliqui : Societas in *esse* societatis intrinsece constituitur per *auctoritatem* ; contrahitur autem ad *esse talis* vel *talis speciei* per *finem*, quo affertur *quasi* differentia specifica.

saltem *modo* (1) efficitur unio intellectuum et voluntatum.

2) *Ex mutua membrorum obligatione.* — Actio enim membrorum, ut liquet ex supra dictis, communis esse nequit, nec activitas prorsus una, nisi *mutuo* ipsa *obligentur* respectu finis sibi propositi. Sed hæc mutua obligatio, ut constans sit et efficax, aliud requirit elementum, aliud principium quod quasi ligamine seu vinculo *intelligentias* conjungat, eis præscribens eundem modum operandi, et *voluntates* liberas ad illum servandum obligans, eas continuo dirigat ad *finem communem*; scilicet *auctoritas* alicujus superioris, qua efficaciter coordinantur singulorum activitates, et quæ proinde essentiale est et constituens societatis elementum.

Hæc autem auctoritas, utpote principium socialis unionis, nonnisi *una* esse potest, *physice* utique vel *moraliter*, in quaque societate, et *absolute* exigitur ut societas in *personam moralem* constituatur, suum habens esse proprium, suamque activitatem sibi propriam exerceat, et finem suum consequi possit.

**275. Nota.** — En ergo indicatæ causa *materialis* societatis (multitudo), causa *finalis* (bonum aliquod commune), causa *formalis* (unio moralis ex mutua membrorum obligatione præcipue dimanans); remanet aliquid dicendum de ipsa causa *efficiente* (2) quæ esse potest vel natura, vel circumstantiæ externæ historicæ, vel libera hominum aut Dei voluntas, de qua cæteroquin mentio non fit in ipsa societatis definitione, quia externa se habet et naturam societatis minime patefacit.

### Præcipuæ partitiones societatis (3).

**276. a) Ratione causæ finalis.** — Societas dividitur : 1) in *temporalem* seu civilem, quæ bonum civium temporale prosequitur, et in *spiritualem* seu religiosam, quæ bonum sibi

[ (1) Dixi : *aliquo modo*. Nam, spectata hominum libertate et diversitate judiciorum et virium, de se solus finis communis non sufficit ad membrorum conspersionem plenam et ordinatam obtinendam.

(2) *Diet. apol., art. Etat*, col. 1530 sq.

(3) Aliæ societatis partitiones in philosophia morali exponi solent.

proponit spirituale ; 2) in *naturalem* aut *supernaturalem*, prout finem habet naturæ humanæ debitum aut indebitum.

b) *Ratione mediorum ad finem*. — 1) *Perfecta* dicitur societas quæ, in suo ordine a nulla alia pendens, per se sibi sufficit ad finem suum assequendum (1) ; 2) *imperfecta* vocatur, si contra.

c) *Ratione subjecti auctoritatis*. — a) *In genere*. — « Societas generatim accepta, ait Oltiger (2), est *æqualis*, si vi ipsius institutionis omnibus ejus membris eadem jura et munera competunt, adeo ut nemo aliorum sociorum superior sit, licet non apud omnes idem omnino illorum jurium exercitium sit ; *inæqualis* vero, si jam in ipsa institutione uni vel pluribus jura et munera, cæteris non concessa, communicantur, ita ut unus vel plures superioris munere fungantur, alii vero subditi sint. »

b) *In specie*. — Societas, presse et stricte intellecta, dicitur : 1) *Monarchica*, si apud unum resideat auctoritas socialis, summum imperium ; 2) *aristocratica*, si aliquibus tantum optimatibus competat hujusmodi auctoritas ; 3) *democratica* (3), si ab omnibus civibus libere eligantur magistratus qui auctoritatem exercent.

**277. Monarchia** autem : 1) *Simplex* vocatur seu *pura*. — Si potestas *suprema* (4) in uno *tota* sit et *indivisa*.

2) *Mixta* seu *temperata*. — Si potestas *suprema* in uno habeatur, sed cum restrictione quadam, ita ut non totaliter apud illum resideat, sed tantum *quoad potiores partes*, v. g. si

(1) Hoc sensu Status civilis tantum et Ecclesia dici possunt societates perfectæ. Cf. **Pesch**, *op. cit.*, n. 379.

(2) *Theologia fundamentalis*, t. II, p. 241. Societas æqualis, secundum ea quæ diximus de societatis natura, stricte dicta societas non est.

(3) Cf. Encyclicas **Leonis XIII**, *Diuturnum* (édit. Bonne Presse), t. I, p. 143 sq. ; *Immortale Dei*, t. II, p. 35 sq. ; *Graves de communi*, t. VI, p. 204 sq. ; **Pii X**, « *Notre charge apostolique* » ; **Schiffini**, *Disputationes...*, vol. 2, n. 451.

(4) Potestas utique *regiminis*, legislativa scilicet, judiciaria et executiva ; « Quippe, ait C. Billot, oportet semper discernere potestatem *regentem* a potestate *constituente*, nam potestas constituens altioris ordinis est, et ad aliam regiminis præsupponitur ; denique ipsi quoque monarchæ dominatur », qui regni constitutionem violare prohibetur, juxta quam e contra leges ferre temetur pro bono communi societatis sibi commissæ.



monarcha gaudeat potestate executiva tantum, non autem potestate legislativa et judiciaria; præsertim si, ut in monarchia *repræsentativa*, quæ improprie monarchia vocatur, auctoritas socialis non principi competat, sed *depulalis*, quos populus eligit ut ejus nomine leges ferant.

3) *Absoluta*. — Si non solum suprema potestas, sed *tota potestas* in uno habeatur, qui ideo *unicus* est rector *supremus* et etiam unicus rector *ordinarius*, ita ut qui sub illo gubernant non sint nisi meri commissarii seu *delegati*, ad ejus nutum semper revocabiles.

4) *Non absoluta*. — Si potestas suprema in uno tota sit et indivisa, independenter quidem ab optimatibus et a populo, sed sub monarcha habeantur, ei subordinati, veri præsidēs qui *jure ordinario* provincias regant.

**278. Hierarchia.** — Hierarchia (ἱεράρχη) idem est ac *sacer principatus*. Ita vocatur Ecclesiæ principatus, quia ex positiva *institutione Dei* ortus est et circa *objecta sacra* versatur. Sed practice societas hierarchica nil aliud significat quam societatem *inæqualem*, in qua alii sunt præpositi, alii autem subditi.

## ART. I

# Christus instituit Ecclesiam in societatem vere hierarchicam

## Argumentum generale.

**279.** Ex prænotatis sequitur Christum certo instituisse Ecclesiam in societatem vere *hierarchicam*, si constet illum, aliquot hominibus *præ cæteris* plane distinctis, *stabilem* contulisse potestatem alios ad finem *communem* et *determinatum* conducendi per media *specialia*. Atqui res ita se habet. Apostolis enim, præ cæteris discipulis, perpetuam potestatem commisit Christus omnes homines ad salutem perducendi

professione fidei, cultus et mandatorum observantia (1). Ergo.

Christus autem non constituit Ecclesiam statim ab initio vitæ suæ publicæ, sed paulatim ei viam paravit, illam jam inchoans *prædicatione* regni Dei et *parabolis* prænuntians. Unde agemus : 1) de Ecclesiæ præparatione ; 2) de ejus hierarchica institutione ; 3) de perpetuitate hujusmodi institutionis.

## § I. — PRÆPARATIO ECCLESIAE

*Asserlio* : Prædicatione regni Dei (2) Christus suam inchoat Ecclesiam.

280. « Regnum Dei », a Christo prædicatum, sæpe directe significat regnum *internum*, nimirum regnum Dei per gratiam et virtutes in anima credentium (3), sæpeque regnum *eschalologicum*, ut aiunt, seu regnum Dei consummatum in vita aeterna, « ubi Deus regnat in omnibus sanctis et omnes sancti regnant cum ipso » (4). Attamen dici nequit nec *exclusive internum*, ut volunt Protestantes Liberales (5), nec *exclusive eschalologicum*, ut autumant Modernistæ (6).

(1) Cf. **Leo XIII**, *Encyc. Satis cognitum*, t. V, p. 1 sq. ; **Pius X**, *Encyc. « Vehementer »*, ed. Bonne Presse, t. II, p. 132 sq. ; *Conc. Trid.*, sess. xxiii, cap. 4 (*Bannwart*, n. 960) ; **Dolhagaray**, in *Dict. théol.*, art. Hiérarchie, t. VI, col. 2362 sq.

(2) **Y. de la Brière**, in *Dict. apol. de la foi catholique*, art. Eglise, col. 1221 sq. ; **Franzelin**, *Theses de Ecclesia Christi*, th. 7, p. 75-89 ; **Batiffol**, *L'enseignement de Jésus*, v, p. 139-189 ; **Pesch**, *op. cit.*, n. 306-309 ; **Billot**, *De Ecclesia Christi*, th. I, p. 72 sq. ; **D'Herbigny**, t. I, n. 43 sq. ; **Schultes**, a. 6, p. 38 sq.

(3) **Matth.**, v, 3-17, 19-21, 43-45 ; vi, 8 sq. ; vii, 21, etc., ubi regnum Dei importat et exigit renovationem moralem et spiritualem, scilicet destructionem passionum, mortificationem carnis, Dei dilectionem et proximi, etc., **Joan.**, viii, 23 ; xvii, 13-16 ; xviii, 36.

(4) **Franzelin**, *loc. cit.*, p. 76, 2°. Cf. **Matth.**, vii, 21 ; viii, 11 ; xxv, 31-34 ; xxvi, 29 ; **Marc.**, ix, 46 ; x, 23-25 ; **Luc.**, xxii, 16-20, 29, 30 ; xxiii, 42 ; **Joan.**, iii, 3, 5.

(5) **A. Sabatier\***, *Esquisse d'une philosophie de la religion*, lib. II, cap. II : *Les religions d'autorité et la religion de l'esprit*, cap. II, 4. La nature de l'Evangile, p. 459 sq. ; **Harnack\***, *L'essence du christianisme*, trad. franç., 1907, p. 70-100.

(6) **Loisy**, *L'Evangile et l'Eglise\**, 4<sup>a</sup> ed., 1908, p. 33 sq., 54 sq. ; *Autour d'un petit livre\**, 2<sup>a</sup> edit., 1903, p. 66-70, 157-163, 175 sq. ; Cf. **Lepin**, *Les théories de M. Loisy*, passim, *Jésus Messie et Fils de Dieu*, ed. 10, p. 377 sq. ; **Billot**, *La Parousie*, passim ; **Lemonnyer**, in *Dict. Apol.*, art. Fin du monde.

Nam : **a)** Etiam in his Evangelii locis ubi « regnum Dei » internum asseritur aut eschatologicum, *indirecte* externum prænuntiatur aut præsupponitur. Virtutes enim credentium (regnum internum) : 1) signis *sensibilibus* manifestari debent, siquidem debent lucere *coram hominibus* ut *videant* opera eorum bona et fructus (Matth., v, 14 sq., vii, 16 sq.) ; 2) debent exerceri *intra* ipsum regnum *sensibile* et sub auctoritate *visibili*, Jesu scilicet et eorum quos miserit Jesus : tenentur enim fideles *audire* verba Christi, « verbum regni » (Mt., vi, 9 sq. ; vii, 24 ; xiii, 19) et *facere* mandata (v, 19). Sicque fideles, participes effecti « regni Dei » in terra inchoantis, aliquando accedent ad regnum caeleste (*eschatologicum*) : « intrabunt in *regnum caelorum* », « *Deum videbunt* », « *fulgebunt* sicut sol in *Regno Patris* eorum » (v, 20, 8 ; xiii, 43).

**b)** Quam frequentissime « regnum Dei », *directe* designat regnum *essentialiter visibile* prorsusque *collectivum* et *sociale*, indirecte tamen connotans regnum internum quod requirit, et regnum futurum ad quod ordinatur, sicut imperfectum ad perfectum.

Etenim *progressivum* perhibetur : una cum Evangelii prædicatione incipit, *leniter* autem crescit sicut granum sinapis (Matth., xiii, 31-33) et *diu* permanet ; *universale* enim erit, ex Judæis ad alios pertransibit et ad omnes gentes sese extendet (Matth., xxiv, 14), ut patet ex parabola invitatorum ad nuptias (*id.*, xxii, 2-14), nonnullisque aliis Scripturae locis apertissimis (Marc., xiv, 9 ; xvi, 15) ; externum igitur erit et *sensibile*.

Sed et *in formam societatis* instituetur in terris : *bonos* et *malos* continet, *divites* et *pauperes* (Matth., xxvi, 11 ; Marc., xiv, 7) ; similis est *agro* patrisfamilias, in quo crescunt simul triticum et *zizania* (Matth., xiii, 24-3), *sagenæ* missæ in mare et ex omni genere piscium congreganti (*id.*, 47-50), *comitalui nuptiali* cui adsunt virgines prudentes una cum fatuis (*id.*, xxv, 1-13) convivio, vineæ, ovili (*id.*, xxii, 2-14 ; xx, 1-15 . Joan., x, 11 sq.), quibus in omnibus parabolis maxime elucet idea *unionis externæ* et *collectivitalis socialis*, clareque indicatur regnum Dei esse societatem visibilem ex hominibus a Christo instituendam in mundo.

Regnum igitur Dei, qua *externum et sociale*, sed fide informatum et ad vitam æternam præordinatum ex omnibus gentibus constituendum, et usque in finem mundi permanens, est *ipsa in concreto religio Jesu Christi*, quæ citra et extra hanc formam regni esse non potest. nimirum est *ipsa Ecclesia Christi* suis in cunabulis (1).

## § II. — HIERARCHICA ECCLESIAE INSTITUTIO

**Assertio :** Christus instituit Ecclesiam in societatem hierarchicam, solis Apostolis promittendo et conferendo potestatem in salutem animarum [*Historice certum, theologicè de fide*].

### I. — Electio Apostolorum (2)

281. Ex discipulis suis *duodecim* eligit Christus (Marc., III, 13-19 ; Luc., VI, 13), quos nomine peculiari designat [*Apostolos* (3) nempè], jam sic eorum missionem clare indicans (ἀποπέμνω, mittere). Ab initio autem corpus morale efformant Apostoli, *verum collegium*, εἰς ὁἵτινες scilicet, prorsus distinctum a cæteris discipulis, et multis prerogativis perornatum (Matth., XIX, 28 ; Luc., XXII, 30), *modo enim speciali* illos *educat* Christus et *instruit*, apertius eis revelans doctrinam et mysteria de regno Dei (Matth., XIII, 1-16 ; Joan., XV, 15 ;

(1) De Poulpiquet, *L'Eglise catholique*, cap. 3, p. 113-144 ; D'Herbigny, t. II, p. 43-48 ; Ch. Journet, *L'union des Eglises*, p. 129-172 ; G. Brunhes, *op. cit.*, p. 324-334.

(2) Baiffol, *L'Eglise naissante...*, cap. II, p. 46 sq. ; Michiels, *L'origine de l'épiscopat*, lib. I, cap. II, p. 1-9.

(3) *Apostoli* dicendi sunt : tum illi qui a Christo in carne ambulante in apostolos electi sunt, tum illi qui, post Ascensionem, « collegio apostolorum legitime, i. e. ipso Deo agente, adlecti sunt. Id accidit non solum b. Matthiæ (Act., I, 15-26), sed etiam S. Paulo, qui ab ipso Deo ad apostolatam electus (Act., IX, 1 sq.) et missus (Act., XIII, 2-4), ab aliis apostolis agnitus est (Act., IX, 27 ; xv ; Gal., I, 18-19 ; II, 9 ; II Pet., III, 15). — S. Barnabam alii apostolis (in sensu stricto) accensent, alii non. Dominum quidem non vidit, sed missionem suam immediate a Deo accepit (Act., XIII, 2-4) ceterisque apostolis adhæsit (Act., IV, 26 ; IX, 27 ; XI, 22 ; xv ; Gal., II, 9). Hinc in ipsa Scriptura aliquoties apostolus vocatur (Act., XIV, 4, 13). Van Noort, n. 27, n. 5 ; cf. D'Herbigny, t. I, n. 97 : « Missione vera (Act., XIII, 2 sq.) facti sunt « apostoli Barnabas et Paulus » (Act., XIV, 13) ; Ami du Clergé, 1927, p. 534-536 ; De Poulpiquet, *op. cit.*, p. 69-70.

xvi, 12 sq. ; Act., i, 8), moxque illos mittit ante faciem suam prædicare regnum Dei « ovibus quæ perierunt domus Israël » (Matth., x, 5-7).

Huc usque tamen auctoritatem non exercent Apostoli in fideles, sed *Magistrum comitantur*, monita ejus accipientes de munere apostolico recte gerendo. Quinimo, quamdiu visibilis ipse Dominus cum eis versatur, manet ipse solus pastor ovium.

## II. — Promissio hierarchicæ potestatis

282. Sed, oblata occasione, Christus, antequam patiat, annuntiat Apostolos : 1) *non* quidem fore *successores* suos : successor enim ille tantum dicitur, qui sufficitur in locum alterius auctoritatem suam deponentis ; atqui Christus remanet caput principale licet invisibile universæ suæ Ecclesiæ ; at 2) *vices sui* gesturos quantum ad Ecclesiæ gubernationem. Eis enim promittit multiplicem potestatem, qua missionem suam universalem, quam post resurrectionem eis contulit, usque in finem mundi exercerent. Ita legitur : « *Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo : et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo.* » (Matth., xviii, 18.)

Hiscæ verbiis promittit Christus *Apostolis*, eisque *solis* ut a cæteris apprimè distinctis, potestatem *legislativam, judicariam et coactivam*, verum nempe imperium imo et magistrum.

### 1<sup>o</sup> Imperium.

PROBATUR : A) *Ex ipso textu.* — Ligare enim et solvere dicuntur de vinculis ; sermo autem non est, ut patet, de vinculis physicis seu catenis quibus alligantur corpora, sed de vinculis *moralibus*, quibus solent mentes adstringi et voluntates. Jamvero verba Christi, utpote universalissima, secum important potestatem *cujuslibet vinculi* moralis injiciendi et solvendi, potestatem igitur leges ferendi et abrogandi, sententias judiciales proferendi, pœnasque irrogandi et remittendi, *etiam in foro conscientiæ*, omnia nimirum agendi quæ



ad finem a Christo intentum pertinent, scilicet ad *sanctificationem* et *salutem* hominum.

Insuper Deus ipse ratas habebit et confirmabit sententias et judicia Apostolorum, quorum proinde potestas erit non solum *efficacissima*, sed ab omni potestate humana prorsus *independens*: vere igitur et practice Apostoli ligabunt mentes et voluntates fidelium, *veram* possidebunt *auctoritalem gubernii* seu imperium proprie dictum et summum in suo genere.

**B) CONFIRMATUR :** **a)** *Ex contextu* (Matth., XVIII, 17) : « *Quod si non audierit eos (testes) dic Ecclesiæ; si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* », ubi sententia Ecclesiæ (quo nomine designantur ipsi Apostoli, ut liquet ex versiculo sequenti : *Amen dico vobis...*), vim ita obligatoriam et coactivam habet ut peccator obstinatus, eam non audiens, rejiciatur sicut ethnicus et publicanus. — **b)** *Ex ipsa collatione potestatis solis Apostolis facta* (Joan., xx, 23 ; Matth., xxviii, 16 sq.).

## 2º Magisterium.

*a) Probalur ex natura rei.* — Potestas enim omnia regendi quæ ad finem ducere possunt fideles, *supponit* et *exigit*, ut videtur, *potestatem docendi*, cum nisi doceantur fideles, ad salutem non recte et tuto dirigerentur. Ergo magisterium ipsum includitur in ista potestate prorsus universali, quam a Christo tenent Apostoli relate ad dominium spirituale.

*b) Confirmatur ex aliis textibus.* — 1) Post ultimam cœnam, Christus Apostolis dicit : « Et ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis, ut *maneal vobiscum in æternum*; *Spiritus veritalis* quem mundus non potest accipere... vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit et in vobis erit... Paraclitus autem *Spiritus Sanctus*, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos *docebit omnia*, et *suggeret vobis omnia* quæcumque dixero vobis... docebit vos *omnem veritatem* [juxta græcum : *deducet vos in omnem veritatem*] (1). » — 2) Post resurrectionem, eandem promissionem iterat Christus (Act., i, 8) : « Accipietis virtutem supervenientis Spiritus

(1) Joan., xiv, 16-17, 26 : xvi, 13.

Sancti in vos, et eritis mihi *testes* in Jerusalem, et in omni Judæa, et Samaria, et usque ad ultimum terræ. »

Ideo Christus promittit Spiritum veritatis, Spiritum Sanctum, scilicet Illum qui est substantialis veritas simul ac doctor et veritatis revelator supremus, cum Apostolis perpetuo mansurum, non solum ut eos doceat omnem veritatem et in mentem revocet quæcumque jam ipsis tradiderat Christus, verum etiam ut ipsi, sic edocti, possint tuto veritatem revelatam *prædicare* et *testes* esse totius hujus veritatis. Ergo.

### III. — Collatio hierarchicæ potestatis

Hierarchicam potestatem collatam esse Apostolis constat ex verbis ipsius *Christi* necnon et ex actis et scriptis *Apostolorum*.

#### A. Ex verbis Christi.

283. a) *Generalim* dedit Christus Apostolis missionem quam acceperat a Patre. « *Sicut misit me Pater et ego mitto vos* » ; « *Sicut tu me misisti in mundum, et ego misi eos in mundum* » (Joan., xx, 21 ; xvii, 17). Porro missione sua a Patre tenebat Christus nonnulla *munera specialia*, auctoritatem scilicet *magisterii* : venit in mundum ut *propheta* seu doctor, superior omnibus aliis prophetis et doctoribus (1) ; — potestatem *imperii* et gubernii : venit enim ut *rex*, cui « data est *omnis potestas* », etiam judicandi mundum (2) ; — potestatem *sanctificandi* : venit enim ut *sacerdos* secundum ordinem Melchisedech, « *querere et salvum facere quod perierat* » (3) ; « dare animam suam redemptionem pro multis » (4) ; seipsum sanctificare ut homines « sint sanctificati in veritate » (5) ; novum instituens sacerdotium et sacrificium perenne et universale (6). Hanc igitur triplicem potestatem possident etiam Apostoli.

(1) Cf. tract. de *Vera Religione*, ubi de messianitate Christi et vaticiniis ; Matth., v ; Joan., v, 36-38 ; vii, 16 sq. ; viii, 26-29 ; xviii, 37.

(2) Matth., xxviii, 18 ; xxvi, 63 sq. ; Luc., x, 16 ; xvii, 21 ; xxii, 69.

(3) Luc., xix, 10. — (4) Matth., xx, 28. — (5) Joan., xvii, 19.

(6) Matth., xxvi, 26 sq. ; Luc., xxii, 19 sq. ; Heb., vii, 12 ; ix, 11, etc.

b) *Post resurrectionem* suam apparuit Christus Apostolis, eisque, verbis sequentibus, *directe et clare contulit potestatem docendi, regendi et sanctificandi*, qua aperte instituebatur Ecclesia in societatem vere hierarchicam. « *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra : Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis : et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.* » (Matth., xxviii, 18-20.)

1) *Potestatem docendi.* — Apostoli, ipsius Christi auctoritate suprema, qua omnes ei subijciuntur homines, mittuntur ut *discipulos faciant* (1) ex omnibus gentibus. Ergo, tanquam potestatem habentes docebunt, *authentice* quidem et *efficaciter*, quia Christus erit cum eis docentibus omnia ad salutem necessaria, sive dogmata sive præcepta, et eis credere obligantur homines sub pœna damnationis (Marc., xvi, 16).

2) *Potestatem regendi.* — Hanc potestatem *promiserat* Christus Apostolis ; quidquid autem promisit certo certius *adimplevit.* Ergo.

Sed idem eruitur ex textu præcedenti. Apostoli enim docere nequeunt omnes gentes *servare omnia* quaecumque mandavit eis Christus, nisi *leges* pro hominibus dirigendis in variis temporum rerumque adjunctis ferre possint ; potestas autem legifera sine potestate *judiciali et coactiva*, quibus cum auctoritate inquiritur de conformitate actionum cum legibus et legum transgressiones rite puniuntur, prorsus vana esset et illusoria. Ergo imperium seu regimen plenum et omnino sufficiens commisit Christus Apostolis.

3) *Potestatem sanctificandi.* — Hæc potestas exercetur in homines per ritus religiosos certos et determinatos, qui *sacramenta* dicuntur : *baptisma* scilicet, *eucharistia* et *penitentia* : « Euntes... baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti (2). » — « Hoc facite in meam commemorationem

(1) μαθητεύσατε, cum sequatur διδάσκοντες, nequit esse simpliciter docete, sed *discipulos facite* (cf. Joan., iv, 1) : sunt ergo magistri, scholam habituri. » Palmieri, *op. cit.*, xxii, p. 162.

(2) Matth., xxviii, 19 ; Joan., iii, 5.

nem (1). » — « Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis (2). » His ritibus debito modo applicatis, efficaciter producit sanctificatio, quæ etiam obtinetur *fidei propositione*, præpositis *obedientia*, mandatorumque observantia : « Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. » — « Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus » ; « si vis ad vitam ingredi, serva mandata » (3).

**284. Conclusio.** — Ex dictis autem constat Christum constituisse Ecclesiam in societatem proprie hierarchicam. Nam, *vi ipsius institutionis* collegii Apostolorum et potestatum collationis, plane jam habentur omnia elementa ad societatem hierarchicam necessaria : 1) quidem *elementum materiale*, videlicet universum genus humanum in Ecclesiam vocatum ; 2) *elementum formale*, nimirum : a) *finis communis et specialis*, salus nempe æterna, quam unice sibi proposuit Christus, religionem suam promulgando, ad quam autem obtinendam nonnulla imponuntur *media determinata* : professio fidei scilicet, stricta mandatis obtemperatio et sacramentorum receptio ; — b) *auctoritas unica* et prorsus *independens*, cui soli præ quavis alia, ex mandato Christi subijci debent fideles ut ad salutem perveniant. Ergo.

**285. Obijciunt quidam Liberales** (4) : *Principes gentium dominantur eorum, et qui majores sunt potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos : sed quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister. Et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus* Matth., xx, 25-27 ; Luc., ix, 48 ; xxii, 24-27) Rursusque : « Vos autem nolite vocari Rabbi : unus est enim Magister vester ; omnes autem vos fratres estis... nec vocemini magistri, quia Magister vester unus est, Christus. Qui major est vestrum, erit minister vester (Matth., xxiii, 8-11). » Ex quo inferunt omnes Christianos æquales esse et auctoritatem hie-

(1) Luc., xxii, 19. — (2) Joan., xx, 23. Cf. Luc., xxiv, 44-49.

(3) Marc., xvi, 16 ; Matth., xviii, 17 ; xix, 17.

(4) **Sabatier\***, *Les religions d'autorité et la religion de l'esprit*, l. iii, c. ii, p. 443 ; **Guignebert\***, *Manuel d'histoire ancienne du Christianisme*, ubi de hoc textu scribit, p. 91 : « Il est difficile de souhaiter une négation plus claire, non seulement de la primauté de Pierre, mais encore de toute puissance ecclésiastique. » Cf. **Hugueny**, *Critique et Catholique*, cap. iii, p. 75 ; **Bossuet**, *Méditations sur l'évangile*, La Cène, 1<sup>re</sup> p., 67<sup>e</sup> jour.

rarchicam a Christo institutam non fuisse, imo Apostolis prorsus negatam.

**Resp.** — Nequaquam rejicit Christus Apostolorum principatum, sed eis tantummodo præcipit ut *auctoritas* illorum sit *benigna* et *paterna*, non autem sicut principum gentium dura et tyrannica, quam ob causam puerum eis proponit ut *typum simplicitatis, seipsumque* ut exemplar *humilitatis* (Luc., ix, 47sq.; xxii, 27). Item eos monet ne glorientur de sua scientia et potestate, quærentes vocari Rabbi; *fratres* enim sunt, unum Magistrum Christum habentes, eo quod non ex se et auctoritate propria docent et regunt, sed auctoritate ipsius Christi cujus vices gerunt.

## B. Ex actis et scriptis Apostolorum.

**286. a) ACTIS.** — Jam ab incunabulis, Ecclesia societas vere hierarchica apparet, organice constituta et absolute autonoma.

1) *Hierarchia organice constituta habetur.* — Petrus et « duodecim » collegium constituunt apostolicum et in christianam communitatem triplicem *exercent potestatem*, docendi scilicet, regendi et sanctificandi, a Christo ipsis communicatam. Mathiam eligunt in testem resurrectionis (Act., i, 21-26). Prædicant, neoconversos baptizant (ii, 37-43), bona gerunt communitatis (iv, 35-37); diaconos instituunt (vi, 1-6); judicia subeunt nomine communitatis (iv, v); alios sibi subditos tenent in ministerio (viii, 14-19); potestate vel coercitiva utuntur in fidelium emendationem (v, 1-11).

Imo *regulam fidei* omnino specialem auctoritate *imponunt* singulis Christianis accipiendam, quæ a solis ipsis ex missione traditur et ad salutem absolute requiritur (ii, 21-38; iii, iv, 10-33).

*Ritus* ab antiquis prorsus *distincti* a sola hierarchia apostolica vel a ministris ab ipsa delegatis conferuntur: *soli* enim *pastores* gratiam producunt in animas, signis sensibilibus *specificè* christianis: *baptisma* (viii; x, 47-48) in nomine Jesu collatum, necessarium dicitur ut quis inter christianos admittatur; *impositio manuum* (viii, 14-17), ad infusionem Spiritus Sancti a præcipuis tantum præsidibus communitatis christianæ præstatur; *fractio panis* (ii, 42), seu,



ut communiter creditur. Eucharistiæ celebratio. Judæis absolute ignota, signum est primum et essentielle vitæ religiosæ et socialis priorum Christianorum.

2) *Absolute autonoma.* — Ab initio enim, quamvis solis Judæis evangelium annuntient et quosdam ritus servant mosaicos (II, 46 ; III, 1-11 ; V, 12), Apostoli suis actibus affirmant se a Christo habere, immediatam et sibi *exclusive propriam*, missionem universalem, ad salutem quidem necessariam, quam *independenter ab hierarchia mosaica*, eaque vel invita, legitime et confidenter exercent (II, 38-41 ; III, 17-26 ; IV, 8-20).

Quin etiam, paulo post, revelatione divina monitus, S. Petrus inaugural *prædicationem inter gentes* (X, quam Paulus præsertim et Barnabas prosequuntur, ecclesias in Asia et Græcia instituentes. Adhuc quidem, aliquamdiu saltem, *tolerantur* quædam observantiæ mosaicæ, ne avertantur Judæi a Christianismo ; *nunquam* tamen *imponitur* circumcisio conversis a Gentilitate ; imo, exorta discussione, Synodo Hierosolymitana, ubi clare manifestatur unitas regiminis et communionis Ecclesiæ, statuitur omnes Christianos fieri posse quin Judaismum profiteantur aut circumcisionem accipiant (XV), quo pacto, separatio a synagoga *absoluta* jam et *consummata* efficitur.

Evangelio autem maxime diffuso per orbem, etiam *extra limites imperii romani*, presbyteri et episcopi creantur qui, sub regimine Apostolorum, docent et gubernant ecclesias particulares. Porro ita plene et stricte ad invicem consociantur universi fideles, ut non solum *inter se communicent* variæ ecclesiæ et eosdem adhibeant ritus, sed *Apostolis* omnes *obediant* et subiciantur, adeo societatem proprie *hierarchicam* efformant, a cæteris *distinctam*, sibi que *identicam*.

287. b) SCRIPTIS APOSTOLORUM. — Affirmant Apostoli se, ex *virtute missionis* a Christo acceptæ, ecclesias docere (1) ;

(1) I Cor., I, 1 ; II, 1-5 ; Gal., I, 1 ; Rom., I, 1-6 ; XV, 15-16 ; I Tim., II, 7 ; II Tim., I, 11 ; I Pet., I, 1 ; II Pet., I, 1 ; Jac., I, 1.

præcepta imponunt ipsius *auctoritate Dei* (1), potestatemque *legislativam* et *coactivam*, data occasione, absolute exercent. Ita S. Paulus jus sibi agnoscit exhortandi et puniendi Corinthios (2) ; sententiam pœnalem profert in incestuosum (3), regulasque practicas tradit de modo orandi in Ecclesia, de synaxi, de idolothytis, de charismatibus (4), vera nempe et plena utitur *potestate magisterii et imperii*.

Idem eruitur ex *prima Petri epistola*. — Quinimo, ut jam supra notavimus, omnes Ecclesiæ particulares *unicum* Apostolorum collegii *regimen* universaliter accipiunt. Ecclesiæ Galatiæ et Corinthi, a Paulo institutæ, auctoritatem Petri et aliorum Ecclesiæ Jerusalem Apostolorum ita admittunt, ut ea abutantur adversus Paulum, donec ipse eis æqualem se esse probaverit (5). Ecclesiæ romanæ quam non fundavit, scribit Paulus *auctoritate ipsius Christi*, quam habere asserit in omnes ecclesias (6). Auctoritate etiam docet S. Petrus ecclesias Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ et Bithyniæ, quarum quædam saltem a S. Paulo creatæ fuerant (7) ; ita S. Jacobus, fideles dispersos ex 12 tribubus (8) ; S. Joannes, ecclesias Apocalypsis (9).

Igitur ex actis et scriptis Apostolorum quam maxima elucet *unitas* hierarchiæ et regiminis in Ecclesia universali jam ab exordiis : aperte ergo constat ipsam a Christo in societatem vere *hierarchicam* institutam esse.

### § III. — INSTITUTIO ECCLESIE HIERARCHIÆ PERPETUA

#### Status quæstionis.

288. Duplex distinguendum est munus in Apostolis : videlicet munus *fundatoris* et munus *pastoris* (10). Ut Ecclesiæ

(1) I Cor., xiv, 37. — (2) I Cor., iv, 14-21 ; II Cor., x, 1-18 ; XIII, 2 sq.

(3) I Cor., v, 1-17.

(4) I Cor., x, 16-33 ; xi, 1-17, 18-34 ; xii, xiii.

(5) Gal., i, 13-24 ; ii, 1-15 ; I Cor., i, 12 ; ix, 1-12 ; II Cor., xi, 4-33.

(6) Rom., i, 5-16 ; xv, 15-18. — (7) I Pet., i, 1.

(8) Jac., i, 1. — (9) Apoc., ii et iii.

(10) Franzelin, *Theses de Ecclesia Christi*, th. 15 et 16 ; Tepe, n. 241 sq., 281 sq. ; *Dict. théol.*, art. Apôtres, col. 1654 sq. ; *Dict. apol.*, col. 1240, 1260 ; Billot, *de Ecclesia Christi*, th. 26, p. 563 sq. ; Franzelin, *de Traditione*,

*fundatores* et *initiatores* regni Dei in terris post Christum, nonnullis prærogativis *extraordinariis* fruantur Apostoli : 1) *immediata* a Christo *missione*, 2) *infallibilitas personalis* in proponenda doctrina revelata, 3) *jurisdictione universali*, 4) *impeccabilitate*, 5) *potestate miraculorum* et *dono prophetiarum*.

Ut *pastores* autem triplici supradicta potestate præditi sunt : auctoritate nempe hierarchica *magisterii* et *regiminis* quoad omnia quæ ad finem Ecclesiæ spectant. Jamvero, quando agitur de successione Apostolorum, quæstio esse non potest de extraordinariis eorum prærogativis seu de ipso apostolatu proprie dicto, cum extraordinarium ex se perpetuitatem excludat, sed de *potestate pastoris* quæ *sola*, ex institutione Christi, *ad essentialiam Ecclesiæ pertinet* et in Ecclesia potestas est *ordinaria* (1).

Unde Ecclesiam institutam esse a Christo in societatem hierarchicam perpetuo duraturam evidens erit, si constiterit potestates Apostolis pastoribus collatas *perpetuas* esse et

ed. 4, th. 5, n. 3, p. 33 sq.; th. 22, § 2, p. 247 sq.; **Palmieri**, de *Romano Pontifice*..., § 17, p. 106 sq.; § 25, p. 171 sq.; th. vi, p. 375 sq.; **Ottiger**, p. 48; **D'Herbigny**, t. I, n. 120; **J. Bouché**, in *Dict. de Droit can.*, art. Apostolat; Médébielle, in *Dict. Bible* (Supplément) art. Apostolat.

(1) Alias Apostolorum prærogativas *extraordinarias* fuisse, patet : a) *Ex verbis Christi*. — Nam, Ecclesiam instituens, Apostolis (quibus cæterum loquitur, non ut singulis, sed ut membris collegii sub Petro constitutis), non committit Christus nisi potestatem triplicem docendi, regendi et sanctificandi, de qua supra (Excipias tamen Joan., xvi, 12-15, ubi singulis tradit, sed eis solis, non vero successoribus, potestatem novas faciendi revelationes). — b) *Ex verbis Apostolorum*. — Apostoli ipsi istas prærogativas ita extraordinarias habent, ut successoribus assignent singulis *singulos* greges (Act., xx, 28; Tit., i, 5; I Pet., v, 1-4), et eos moneant ut veram *custodiant doctrinam erroresque sedulo vitent* (Act., xx, 31; I Tim., iv, 7, 13, 16, vi, 20; II Tim., i, 13-15, ii, 14-16, 22-23, iv, 2-5; Tit., ii, 7-8 iii, 9-10). — c) *Ex natura* prærogativarum, *impeccabilitas*, v. g. est quid omnino personale.

Istæ autem prærogativæ, ex parte saltem, habentur in Pontifice supremo aut in corpore Episcoporum (infallibilitas, jurisdictio universalis, sed non eodem titulo). Charismata autem extraordinaria, ut potestas miraculorum, prophetia, revelationes, aliaque quæ ab initio sæpe concessit Deus Apostolis et fidelibus, ut clarius et abundantius manifestaretur veritas Ecclesiæ Christianæ, firmitusque plantaretur et initiaretur ipsa Ecclesia, quamvis nunquam absolute defuerint, postea tamen rariora fiunt, utpote minus necessaria, Ecclesia jam plene constituta et per se omnibus conspicua. Cf. **Mazzella**, n. 919; **Bouix**, de *Episcopo*, t. I, p. 49 sq.

ad successores *transmittendas* usque ad finem mundi. Porro hoc ultimum multiplex ex capite evincitur. Ergo.

**Assertio :** Auctoritas hierarchica Apostolorum perpetua erat et ad successores transitura [*De fide*] (1).

*Probalur :*

#### A. Ex verbis Evangelii.

289. 1) *Ex textu collationis.* — « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος). (Matth., xxviii, 20.)

Locutio : « Ecce ego »... in Scriptura semper significat assistentiam *specialem* et *extraordinariam* Dei, qua, opus ad quod faciendum datur, feliciter et efficaciter perficiatur (2). Αὐτὸν autem alium non patitur sensum in casu quam quem ubique habet apud Matthæum (Matth., xiii, 39, 40, 49 ; xxiv, 3), nempe ut sit finis *sæculi præsentis*, adveniente Domino in die ultimi iudicii. Unde *sic arguitur* :

a) Christus promittit se *mansurum* esse cum Apostolis in exercendo munere magisterii et regiminis quod eis contulit, *continuo* et usque ad *consummationem sæculi*, ut rite illo fungantur. Atqui Apostoli, brevi morituri, per seipsos certe non poterant huiusmodi munus exercere usque ad finem mundi. Ergo, ex ipsa Christi voluntate, *successores* habebunt, perpetuo quidem, quibus suam tradent potestatem.

b) Jubentur Apostoli prædicare Evangelium *omni* creaturæ et *omni* loco (Matth., xxviii, 18 ; Marc., xvi, 15 ; Act., i, 8). Ipsi autem, nec universum mundum pertransierunt, nec singulos homines docuerunt. Ergo, ut impleantur verba Christi, *successores* habere debuerunt hac in potestate.

2) *Idem eruitur ex S. Joanne.* — a) « Et ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum » (Joan., xiv, 16). b) *Sicut tu me misisti in mundum, et ego misi eos in mundum... Non pro eis* (quos dedisti mihi)

(1) *Trid.*, sess. 23, cap. 4, can. 6, 7 ; Denzinger, 960, 966, 967, et ex magisterio ordinario.

(2) Ex., iii, 12 ; Jos., i, 5 ; Jud., vi, 12, 16 ; Jer., i, 8. Cf. De la Brière, in *Dict. Apol.*, art. Eglise, col. 1244, 1245.

*aulem rogo tantum. sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me » (Joan., xvii, 18, 20).*

Jamvero vox « credituri » *indefinite* accipi debet pro quorvis tempore post missionem ; sed missio Apostolis data, *universalis* est sicut ipsius missio Christi. Unde : Christus orat pro omnibus in se credituris usque in finem mundi. Atqui credituri sunt in Ipsum per verbum seu *prædicationem* Apostolorum. Ergo *perpetuum* erit *magisterium* Apostolorum qui *proinde* *successores habebunt*.

### B. Ex modo agendi Apostolorum.

290. a) *Ex Actibus et I<sup>a</sup> Petri.* — « Attendite vobis et universo gregi in quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos regere (ποιμαίνειν) Ecclesiam Dei » (Act., xx, 28). — « Pascite (ποιμαίνετε) qui in vobis est gregem Dei, providentes non coacte, sed spontanee, secundum Deum..., neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo » (I Pet., v, 2-4).

Ut eorum ministerium perpetuetur, ubique instituunt Apostoli hierarchiam *localem* et *stabilem* officialium seu presbyterorum (1) qui potestatem habeant magisterii et regiminis in ecclesias particulares et locales. Reapse enim ποιμαίνειν idem est ac *pascere, regere* ; hi igitur *præpositi* seligere debent fideles, quos, in bona pascua fidei perducentes, in sana doctrina custodient, ut ad salutem rite perveniant. *Auctoritatem* ergo vere *hierarchicam* possident in gregem sibi subditum (2), eo vel magis quod S. Petrus eorum *auctoritatem* equiparat suæ propriæ *auctoritali* (τοῦ προκαθήμενου) imo *auctoritali* ipsius Christi (ἡγετοῦ), ut exinde discant ipsi exemplar fieri fidelium.

b) *Ex epistolis pastoralibus.* — Timotheus et Titus, a S. Paulo instituti et missi, habent in ecclesias particulares verum *magisterium* et *imperium*. authentice enim docent doctrinam, cultum constituunt, præcepta imponunt, rebelles

(1) Act., xi, 30 ; xiv, 22 ; xv, passim ; xvi, 4 ; xx, 17 ; xxi, 18 ; Eph., iv, 3 sq., etc.

(2) Ita apud veteres, reges vocabantur pastores populorum. II Reg., v, 2 ; vii, 7 ; Mich., v, 3 ; Matth., ii, 6 ; Apoc., ii, 27. Cf. Iliad. Homeri, ii, 243, etc.



puniunt et hæreticos (1). Quinimo, quam ab Apostolo acceperunt, potestatem *delegare* possunt et ipsi, presbyterosque *instituere* debent et *consecrare* modo quo ipsi consecrati sunt, videlicet per impositionem manuum et juxta regulas a S. Paulo determinatas (2).

Ex Evangeliiis igitur et ex vita Apostolorum liquet *hierarchiam* a Christo institutam *perpetuo* duraturam esse, et potestatem *ordinariam* Apostolorum, potestatem nempe pastois certo *transiluram* esse ad successores *usque in finem mundi*.

### C. Confirmatur ex natura rei.

291. Potestas magisterii et regiminis Apostolis collata est a Christo ut incorrupta servaretur fides et ad salutem tutius pervenirent fideles, mandatorum observantia et rituum. Porro *pericula* et *dubia* quæ, jam tempore Apostolorum, non raro exsurgebant circa doctrinam et obedientiam, etiam post Apostolorum mortem exoriri poterunt. Ergo, ut suum attingat finem, Ecclesia indiget *auctoritale* hierarchica absolute *perpetua*, qua regulam fidei exponere et custodire, necnon et leges variis temporibus et circumstantiis adaptatas condere possit et imponere.

### D. Probatur ex testimonio veterum Patrum (3).

292. 1) *Didache* seu Doctrina duodecim Apostolorum (4) refert cuique ecclesiæ jam præesse ministros qui auctoritate verbum Dei annuntiant et sub quorum judicio cadit veritas ipsius doctrinæ

2) *S. Clemens R.* in epist. ad Cor. (5), haud obscure testatur et declarat existentiam hierarchiæ ecclesiasticæ quæ, sanæ doctrinæ custos et veræ traditionis, immediate ab

(1) I Tim., I, 3-20; IV, 6, 11-16; V; VI, 12-21; II Tim., I, 8, 13-14; II, 2, 14-17; IV, 2-5; Tit., I, 5-11, 13; II, 15.

(2) I Tim., IV, 14; V, 22; II Tim., I, 6; Tit., I, 5.

(3) Batiffol, c. 3-4; Ottiger, p. 290 sq.; Pesch, n. 316 et 347 sq.; Michiels, *op. cit.*, I, 7, c. 2 sq.

(4) XV, 1; XI, 2-8 (*Journal*, n. 9).

(5) XLII, 1; XLIV, 2; LVII, 1 (*Journal*, 19, 20, 25, 27; Kirch, n. 10). Cf. XXXIX-XLII.

Apostolis, mediate vero ab ipso Deo per Christum, habet in fideles auctoritatem perpetuo transmittendam, cui omnes obedire tenentur sub peccato gravi.

3) **S. Ignatius Antiochenus** (1) affirmat singulis in ecclesiis haberi hierarchiam proprie dictam qua authentice docetur doctrina Christi et Apostolorum, cui obtemperare oportet sicut ipsius Dei voluntati, a qua ita pendent regimen et unitas ecclesiæ ut, absque illa, nihil fieri possit eorum quæ ad Ecclesiam spectant, imo ne vocari quidem posset ecclesia.

4) **S. Poïycarpus** (2) fere eodem modo loquitur quo S. Ignatius, asserens fideles subesse debere pastoribus « tanquam Deo et Christo », a quo, per Apostolos, huiusmodi pastores doctrinam acceperunt salutis.

5) **S. Irenæus** (3) profitetur se annumerare posse « eos qui ab apostolis instituti sunt... et successores eorum » usque ad tempus suæ ætatis ; quinimo hanc hierarchiam qua sola, ut dicit, servatur traditio apostolica, in toto mundo ita manifestatam esse declarat et in omni ecclesia omnibus conspicuam, ut eo ipso plane confundantur omnes hæretici qui doctrinam sibi propriam veram affirmare non dubitant.

Hæc pauca sufficiant ad demonstrandum hierarchiam a Christo institutam, sine ulla interruptione ex apostolis *transmissam esse* successoribus et quidem *ex mandato ipsius Christi*, ex eisque ad alios transivisse usque ad finem secundi sæculi, ideoque istiusmodi hierarchiam cujus existentia ab omnibus etiam adversariis universaliter agnoscitur in ecclesia, exeunte secundo sæculo, non ab hominibus originem ducere, sed a Christo ipso provenire et prorsus divinam dicendam esse. Et sic ultimo et plenissime probatur thesis nostra : *Christus instituit Ecclesiam in societatem vere hierarchicam perpetuo permansuram.*

(1) *Smyrn.*, VIII, 1 ; *Trall.*, III, 1, etc. (*Journal*, 44-50, 56, 59, 65).

(2) *Philipp.*, v, 3 ; VI, 3.

(3) *Adv. hæc.*, III, 3, 1 (*Journal*, 209-211).

## ART. II

## Christus instituit Ecclesiam in societatem monarchicam

### Status quæstionis (1).

**293.** Ecclesia est societas hierarchica, cujus potestas collegio Apostolorum a Christo in perpetuum demandata fuit. Nunc autem oritur quæstio utrum Apostoli fuerint *collegium æqualium* qui pari gradu hujusmodi potestatem participabant, an, e contra, collegium *inæqualium* seu hierarchicum, in quo unus inter eos eminebat auctoritate quidem et dignitate, ita ut Ecclesia instituta fuerit in societatem proprie monarchicam.

### Errores.

**294.** Plerique *Protestantes* primatum proprie dictum prorsus negant Petro et successoribus a Christo collatum fuisse; *Anglicani* tamen, quibus consentiunt *Græci*, primatum honoris agnoscunt in Principe apostolorum, dum puri *Protestantes*, nudam et simplicem democratiam Ecclesiæ convenire statuentes, omnem rejiciunt primatum.

*Liberales* (2) autem cum eisque *Modernistæ* (3) contendunt omnibus apostolis commissam fuisse a Jesu Christo æqualem regendi Ecclesiam potestatem, sed paulatim Episcopum romanum ex ambitione, prudentia, necnon et ex conditione urbis Romæ, primatum usurpavisse in universam Ecclesiam.

(1) Ottiger, *Theol. fund.*, t. II, p. 61-212; Mazzella, n. 847 sq.; Franzelin, th. x, p. 121 sq.; Palmieri, *De Romano Pontifice*, cap. i, th. 1-6, p. 289-387; De Groot, q. 14, p. 492 sq.; Pesch, n. 285-304; Billot, th. 25, p. 532-563; Ermoni, *La primauté de l'évêque de Rome dans les trois premiers siècles* (Sc. et Rel.); Jugie, *Theol. dogm.*, t. I, p. 66 sq.; p. 110 sq.; 119 sq.; Fred. Lauchert, *Cajetanus, De divina institutione pontificatus Romani Pontificis* (1521), Munster, 1925.

(2) A. Harnack\*, A. Resch\*, O. Pfleiderer\*, Réville\*, Sabatier\*, Cf. Sabatier\*, *Les religions d'autorité et la religion de l'esprit*, lib. i, cap. v, p. 181 sq.; E. Caspar\*, *Primatus Petri*, Weimar, 1927.

(3) Cf. Loisy, *L'Evangile et l'Eglise\**, iv, L'Eglise, p. 133 sq.

*Febroniani* (XVIII sæc.) vero et *Jansenistæ* (XVII sæc.), post *Marsilium Palavinum* (XIV sæc.), docent Petrum utique primatum exercere ex institutione divina, sed illo non gaudere nisi in quantum est instrumentum et minister multitudinis fidelium, quibus a Christo primario collatus est. (1)

### Doctrina catholica.

295. His verbis *Valicani* enuntiatur : « Docemus itaque et declaramus, juxta Evangelii testimonia, primatum jurisdictionis in universam Dei Ecclesiam immediate et directe beato Petro apostolo promissum atque collatum a Christo Domino fuisse... Si quis igitur dixerit beatum Petrum apostolum non esse a Christo Domino constitutum apostolorum omnium principem et totius Ecclesiae militantis visibile caput ; vel eundem honoris tantum, non aulem veræ propriæque jurisdictionis primatum ab eodem Domino nostro Jesu Christo directe et immediate accepisse : anathema sit. Quod aulem in beato apostolo Petro princeps Apostolorum et pastor magnus ovium Dominus Christus in perpetuam salutem ac perenne bonum Ecclesiae instituit, id eodem auctore in Ecclesia, quæ fundula super pelram ad finem sæculorum usque firma stabil, jugiter durare necesse est... Si quis ergo dixerit, non esse ex ipsius Christi Domini institutione seu jure divino, ut beatus Petrus in primatu super universam Ecclesiam habeat perpetuos successores..., anathema sit (2). »

Juxta *Valicanum* igitur 1) Christus promisit et immediate contulit Petro primatum jurisdictionis in universam ecclesiam, 2) ita ut in eodem primatu perpetuos habeat successores. Unde duplex paragrahus.

## § I. — INSTITUTIO PRIMATUS IN PETRO

*Assertio* : Beatus Petrus a Christo directe et immediate accepit primatum non solum honoris sed veræ propriæque

(1) J. Rivière, in *Dict. théol.*, art. Marsile de Padoue, col. 162 sq.

(2) Denzinger-Bannwart, n. 1822-1825. Cf. prop. 55 *Dec. Lamentabili* : « Simon Petrus ne suspicatus quidem unquam est sibi a Christo demandatum esse primatum in Ecclesia » (*id.*, n. 2055) ; *Jusjurandum contra Modernistas*, Denzinger, 2145.

jurisdictionis in universam Ecclesiam [*Historice certum, theologicè de fide*].

**296. Explicatur thesis.** — a) Primatus idem dicit ac *præminentia*. Triplex autem distingui solet : 1) primatus *honoris*, quo jura mere honorifica traduntur, absque ulla speciali auctoritate, v. g. locus primus in conventibus ; 2) primatus *directionis*, seu *inspectionis*, quo potestas tribuitur efficiendi ut omnia ad rectam negotiorum expeditionem opportuna rite fiant et juxta leges, v. g. præminetia præsidis in senatu ; 3) primatus *jurisdictionis*, quo alicui confertur potestas *suprema in alios ei vere subditos*.

In thesi igitur asserimus Petrum, ex mandato Christi, imperium habere et magisterium verum et summum in universam ecclesiam, scilicet in omnes fideles et pastores etiam collegialiter sumptos (1).

b) Christus primatum contulit Petro : *directe*, id est, ei soli ut a cæteris prorsus distincto et separato : *immediate*, id est, non per delegationem ecclesiæ aut aliorum apostolorum, quibus primo illum commisisset, sed ipsi Petro, quin ullo intermedio usus fuerit.

**Probatur thesis :**

### **I. — Ex promissione primatus**

**297.** Apud S. Matthæum legitur Jesum, postquam a discipulis varios hominum sensus de seipso audiverat, iterum dixisse : « Vos autem, quem me esse dicitis ? Respondens Simon Petrus dixit : Tu es Christus Filius Dei vivi. Respondens autem Jesus, dixit ei : Beatus es, Simon Bar Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est. Et ego dico tibi quia tu es Petrus, et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni cælorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis ; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis » (Matth., xvi, 15-19).

(1) Potestas jurisdictionis intelligitur ut amplectens potestatem magisterii simul et regiminis ; cf. infra, n. 424.



## . 1) EXPLICATIO LITTERALIS (1)

298. « *Beatus es...* » — Μᾶζαριος ἔ, major es omni laude, quia hæc de me novisti, non ex scientiâ humanâ, sed ex lumine supernaturali et ex gratia speciali Patris, cui, tibi revelanti, humiliter credidisti.

« *Et ego... tibi...* » — ἐγὼ δέ σοι, sed et ego, « *et* » ita copulat, ut simul redditionem et retributionem mercedis significet, et idem sit ac vicissim (en retour), unde sensus : vel sicut Pater meus tibi manifestavit divinitatem meam, ita ego tibi notam facio excellentiam tuam ; vel sicut tu, revelante Patre, divinitatem meam agnovisti et declarasti, ita ego tibi manifesto dignitatem tuam.

« *Quia tu es...* » — Imponit Simoni Jesus nomen quod ei promiserat (Joan., i. 42) ; impositio autem nominis a Deo semper efficax est. Simon ideo vere est *Petrus* (Kepha), saxum nempe, non lapis qui volvitur, sed *rupes* firmissima et stabilissima (2) ; cur autem hoc imposuerit nomen, statim explicat Jesus dicens : « *et super...* » super hanc kepha, super hanc petram quæ tu es, ædificabo Ecclesiam *meam*, videlicet societatem fidelium universalem.

« *Et portæ...* » — Inferus, ἄδης, apud *Veteres* designat sedem animarum post mortem, antrum nempe horribile oclusum in æternum ; apud *Scripturam* autem, præsertim significat abyssum ubi retinentur dæmones et damnati (Matth., xxv, 41 ; Luc., viii, 31 ; xvi, 22), et repræsentatur uti civitas quæ portas habet clavibus firmissime clausas, cuiusque incolæ contra regnum Christi pugnant (Apoc., ix, 1 ; xii, 7 sq. ; I Pet., v, 8). Unde cum « *porta* » ex usu sæpe indicaverit potestatem regalem et judiciale (3), « *portæ inferi* » nihil aliud importat nisi potentiam seu *regnum diaboli* et sociorum qui

(1) Cf. **Yves de la Brière**, *La primauté de saint Pierre dans le Nouveau Testament*, apud *Etudes des Pères Jésuites*, 5 juin, 20 juin et 5 juillet 1909 ; in *Dict. apol.*, art. papauté, col. 1334 sq. ; **Batiffol**, *L'Eglise naissante et le Catholicisme*, excursus A, L'Eglise dans l'Evangile, valeur de Matth., xvi, 18-19, p. 99 sq. ; **Michiels**, *L'origine de l'épiscopat*, l. i, c. 3, art. 1, p. 20-48 ; **D'Herbigny**, t. I, n. 169 sq. ; **Dublanchy**, in *Dict. théol.*, art. Infaillibilité du pape, col. 1639 sq. ; **J. Geiselmann**, *Der petrinische Primat : Seine neueste Bekämpfung und Rechtfertigung*, Munster, 1927.

(2) Hic est sensus vocis aramaicæ, et etiam vocis græcæ πέτρα, cf. Matth. xxvii, 51, 60 ; Marc., xv, 46 ; Matth., vii, 24 ; Luc., vi, 48, etc. ; **D'Herbigny**, t. I, n. 177.

(3) Porta sedes iudicium et tribunalia sæpe indicat, quia in portis fiebant iudicia (Is., xxix, 21 ; Prov., xxi, 22), potestatem ergo significat ; imo pro ipso regno quandoque usurpatur (Gen., xxii, 17 ; Is., xxxviii, 10), sicuti nunc Porta ottomana adhibetur pro imperio Turcarum.

continuo bellant cum Christo et Ecclesia. Ecclesia vero stabilis permanebit et firma, ratione petræ in qua fundabitur.

« *Et tibi dabo...* » — a) « *Claves* », *sensu naturali*, jus indicat *proprietatis* et *potestatis*. Qui enim habet claves, aperire potest et claudere; illo autem aperiante nemo claudere potest, et illo claudente nemo aperire valet; potest igitur omnes actus qui ad claves spectant et a nemine pendet huiusmodi potestas, dum ab illa pendent omnes qui ingrediuntur locum cuius claves detinentur, sive domum, sive civitatem, sive regnum.

*Sensu vero usuali et biblico*, signum est *potestatis absolutæ*: traditio enim clavium arcis aut ædificii, apud antiquos præsertim orientales populos, symbolum erat traditionis potestatis plenæ in personas aut res in ista arce aut ædificio inclusas; apud Scripturam autem (Is., xxii, 22; Apoc., i, 17-18; iii, 7; ix, 1; xx, 1), ubique (1) vox « *clavis* » usurpatur ad signandam veram auctoritatem.

b) « *Regnum cælorum* », quo designari potest Ecclesia Christi in terra militans aut in cælo glorificata, necessario primam significat in præsentī, quia in eo exercebitur potestas ligandi et solvendi cuius exercitium locum non habet in cælis.

c) « *Quodcumque...* » — Deus ipse solvit et ligat quod solvit et ligat Petrus, cuius actus igitur est prorsus *efficax* et *independens* a quacumque alia potestate quæ non sit Dei, imo *universalissimus* et *supremus*: potest enim quamlibet obligationem doctrinalem aut practicam imponere quoad ipsam Ecclesiam et ea quæ ad Ecclesiam spectant, sive ratione locorum, sive ratione rerum, sive ratione personarum, potest et remittere, et quam ipse imponit nemo remittere potest.

## 2) EXPLICATIO THEOLOGICA

### A. Verba Christi ad solum Petrum referuntur.

#### a) Probatur directe.

299. 1) *Ex contextu*. — Primæ Christi interrogationi *omnes* responderunt apostoli: « *at illi dixerunt* »; ad ultimam vero: « *Vos aulem* », *solus* respondet *Petrus*, quem tunc directe solum alloquitur Christus, cum, teste Evagelista, ejus verba ad eam dirigantur personam quæ immediate antea locuta est, scilicet Petro: « *respondens aulem Jesus, dixit ei* ». — Cæterum Petrum aperte designat Jesus, illum nomine proprio appellans

(1) Excepto Luca, xi, 52: « *Væ vobis legisperitis, quia tulistis clavem scientiæ* », ubi sensus restringitur, et ad rem non pertinet præsentem.

« *Simon* », cui adjungit nomen patris « *Bar Jona* » et nomen promissum « *kepha* », aliosque excludit apostolos ipsa singulari repetitione pronominis « *tu* », « *tibi* », non minus ac ista emphasi « *sed et ego...* », qua indicatur remuneratio Petri propter ejus confessionem.

2) *Ex verbis* : « *et super hanc petram* ». In lingua aramaica, qua usus est Christus, in utroque inciso : « *tu es Petrus et super...* », una eademque vox *kepha* occurrit, uti gallice « *tu es Pierre et sur celle pierre* ». Ideo nomen et promissa in una Petri persona luculentissime coalescunt : absonum enim est fingere secundum *kepha* aliud significare subjectum quam primum, eo vel magis quod pronomen demonstrativum « *hanc* » necessario referat 2<sup>um</sup> *kepha* ad id quod praecedit in phrasi, cum nil sequatur ad quod referri possit. et quod alias non appareret ratio cur nomen *Simonis* in Petrum mutatum fuerit, dum si vere dicatur et sit Simon petra super quam aedificanda est Ecclesia, in aperto est ratio mutationis.

Græcus tamen interpres (quem secutus est Vulgata), secundo loco πέτρα posuit, quia hæc vox valde communiter usitata est ad saxum significandum, dum priori loco πέτρος adhibuit, eo quod, etsi rarissime saxum significet, aptius erat ad virum designandum (1).

3) *Ex locis parallelis*. — Soli Petro promittitur assistentia specialis ut fides ejus non deficiat, *solus* accipit potestatem supremam gregem pascendi.

#### b) Probatur indirecto.

Nonnulli Protestantes, negantes petram dici de Petro, eam affirmarunt esse vel *Christum*, vel *omnes apostolos*, vel *fidem Petri*. Jamvero nulla ex istis explicationibus admitti potest. Ergo.

300. a) *Petra hic non est Christus*. — Christus, aiunt adversarii, est *unicum* Ecclesiae fundamentum, et se illud esse in presenti indicavit, seipsum *gestu* quodam designans, proferendo pronomen « *hanc* ». Præterea iste sensus variis Scripturæ *textibus* exigitur (I Cor., iii, 11 ; Eph., ii, 20). Ergo.

(1) Cf. Lagrange, *Évangile selon S. Matthieu*, p. 324.

R. — 1) Certe non negamus Christum esse *principaliter* et *per se* fundamentum Ecclesiæ, qui ex se virtuteque propria *prima* est petra, Petrum autem nonnisi *secundario*, *ex participatione* Christi et virtute primæ petræ, a qua soliditatem habet, sed tamen *revera petram* esse declaramus.

2) *Inepta* foret et *irrisoria* redditio Christi, si remuneraturus Petrum dixisset : tu es Petrus, at non super te, sed super me, ædificabo Ecclesiam meam, *nullum* enim beneficium conferret Christus Petro, sed *nomen vacuum* sine realitate.

3) Gestus est *gratuita* inventio, quæ, ut ridicula, ab ipsis Protestantibus hodie rejicitur.

4) Textus allati immerito nobis opponuntur. S. Paulus enim in primo textu loquitur tantummodo de fundamento (θεμελίον, non πέτρα) *fidei* seu doctrinæ quod unicus est Christus; in secundo autem affirmat Christum esse *lapidem angularem* quo simul in unum colliguntur prophetæ et apostoli, eandem de Christo doctrinam prædicando, qua prædicatione *fundamentum* ipsi fiunt fidelium. Ergo. Cf. D'Herbigny, t. I, n. 180.

**301. b) Petra non sunt omnes apostoli.** — Petrus, aiunt, ab apostolis delegatus fuit, sive *explicite*, ut fidem exprimeret communem, sive *implicite*, quatenus, aliis fervidior, omnium fidem patefecit, ideoque, nomine aliorum, potestatem accepit.

R. — Ipsa delegatio *explicita*, de qua nulla fit mentio, *excluditur* ex ipsa responsione Christi ad solum Petrum directa, ut personam singularem. Sed neque delegatio *implicita* accipienda est. Quidquid enim sit de fide aliorum apostolorum, hæc *non laudatur*, alias Christus dicere debuisset : « *Beati estis vos... vobis...* », sed *sola fides* Petri, et quidem, non qua ex fervore nata, non qua ex aliis inspirata, sed qua *ex revelatione* mirabili Patris producta, ut clamant verba Christi.

Cæterum, etiam hoc dato, minime sequeretur illud quod Petro in præmium datum est, omnibus collatum esse : delegatus fuisset in *dicendo*, non autem in *recipiendo*, et ipse solus potestatem accepisset sibi soli promissam.

**302. c) Petra non est fides Petri.** — Nam, præterquam quod fides nec ex se, nec ex usu, nec ex institutione quadam, de qua nullum exstat vestigium, adhiberi potest ad petram significandam, aperte loquitur Christus de *persona* determinata, *super* quam ædificanda est Ecclesia. Fides igitur Petri recte dici potest *ocasio* seu ratio promissi primatus, cujus tamen *subjectum* non est vere nisi ipse Petrus.

**303. Nota.** — Quandoque Patres hæc verba intelligunt in alio sensu ac nos, sed tunc, aut illa interpretantur *mystice* et *mora-*



*liler*, sicut quando Origenes quemlibet Christi discipulum petram esse affirmat, propter confessionem ejusdem fidei qua Petrus firmus et stabilis effectus est, aut *rationem addunt* qua sufficienter eorum interpretatio legitima sit et plane concordans cum explicatione traditionali supra exposita : ita modo *petram* dicunt *Petrum*, sensu jam dato ; modo *Christum*, quia Christus causa est efficiens qua Petrus dignitatem et firmitatem petræ realiter participat ; modo *fidem Petri*, eo quod Petrus formaliter non est petra, nisi quia Patri revelanti crediderit, et divinitatem Christi fidei professione confessus fuerit.

### B. Natura potestatis promissæ.

**304.** Ex *duplici* metaphora qua usus est Christus, *duplex* eruitur argumentum.

a) *Ex metaphora petræ.* — 1) Petrus erit Ecclesiæ id quod *fundamentum* est ædificio. Atqui fundamentum præbet ædificio omnem suam *unitatem* et *stabilitatem* : extra illud enim nihil habetur ædifici, nihilque stabilitatis, quia partes omnes adeo continet et in unum cohærere facit, ut ab ipso ullatenus sejungi nequeat ædificium, quin totaliter destruat. Ergo ita Petrus efficienter præstabit Ecclesiæ unitatem et stabilitatem, ut extra ipsum nec firma sit nec una, sed neque existere possit Ecclesia, et si quis ab ipso separetur, jam in Ecclesia esse desinat.

Porro in omni societate *principium efficax* unitatis et firmitatis non est nisi *auctoritas suprema*, qua membra inter se conjunguntur et ad finem socialem rite diriguntur. Ergo Petrus et Petrus *solus* habebit auctoritatem supremam in Ecclesiam, et quidem in universam Ecclesiam, nimirum in omnes et singulos qui ad Ecclesiam pertinent, etiam in Apostolos vel collegialiter sumptos et in omnia quæ ad finem Ecclesiæ spectant, sive in rebus magisterii sive in rebus regiminis. Ergo Petro promittitur *primatus* non honoris tantum sed *veræ* propriæque *jurisdictionis*.

2) Potestas inimici non *prævalebil* adversus Ecclesiam, quia ædificabitur super petram, a qua sola et pro semper totam firmitatem suam habebit. Ergo a fortiori Petra ipsa erit *stabilissima* in æternum. Porro Petrus non poterit esse firmissimum principium soliditatis perpetuæ in Ecclesia,



nisi constanter gaudeat *auctoritale suprema*, qua tuto et efficaciter ipsam universalem Ecclesiam adversus inimicos sustentabit, tum in ordine fidei [magisterium] tum in ordine obedientiæ [regimen]. Ergo iterum Petro promittitur primatus jurisdictionis.

b) *Ex metaphora clavium*. — Petrus habebit in Ecclesia potestatem *possessoris* in domo sua. Jamvero potestas possessoris est potestas *universalis, independens* et *efficax* in se et in exercitio : ab illo pendent omnes qui domum ingrediuntur aut eam habitant, et ipse a nemine pendet. Ergo potestas Petri efficaciter exercebitur et prorsus independentem a quavis humana potentia, circa omnia et circa omnes qui ad Ecclesiam pertinent : erit igitur omnino *suprema* et *unica* seu primatus jurisdictionis.

c) *Ex potestate ligandi et solvendi*. — Hæc enim potestas, ut constat ex alibi dictis [n. 282, 1<sup>o</sup>] et ex ipso contextu [n. 298, c] est sine dubio potestas jurisdictionis non solum *efficax* et *independens* a quavis alia potestate quæ non sit Dei, sed etiam *universalissima* et *suprema*.

**305. Nota.** — Christus tamen remanet vere caput Ecclesiæ auctoritate *propria* et virtute, et hæc est ratio cur Petrus non est ejus successor, sed ejus *vicarius* quatenus, quamvis Christus non deposuerit suam auctoritatem, illam tamen Petro communicavit ut vice sua Ecclesiam in terris gubernet et regat, independentem a voluntate cujuslibet præter ipsum.

**Corollarium.** — De æqualitate Petri et aliorum apostolorum.

**306.** 1) *In apostolatu* ipsi Petro *aliquo modo* (1) pares dici possunt Apostoli eo quod non secus ac Petrus a Christo immediate missi sunt et ab eo acceperunt infallibilitatem in docendo potestatemque universalem (2) magisterii et regiminis erga

(1) *Aliquo modo* : « in executione nempe auctoritatis », ut ait S. Thomas (in Gal., II, lect. 3), non autem in auctoritate regiminis.

(2) Quidam tamen volunt singulos Apostolos a Christo non accepisse jurisdictionem episcopalem (utique Petro subordinatam) nisi in eas ecclesias quas fundassent ac proinde quidquid præter et ultra hujus ordinariæ potes-

fideles, etc., non autem *ratione modi* quo hujusmodi facultates acceperunt. In illis enim, ratione apostolatus, auctoritas ista universalis et infallibilis erat *extraordinaria* (1), dum in Petro prorsus *propria et ordinaria* dicenda est ratione primatus : primatus enim Petri evidenter pertinet ad munus *pastorale* seu *ordinarium* (2).

Sic explicatur cur potestas illa Apostolorum extraordinaria, ex gratia speciali a Christo concessa, defunctis apostolis exspiravit, dum potestas Petri tanquam ordinaria, perpetuo erat permansura.

2) Præterea hæc potestas Apostolorum reapse *inferior* erat Petri potestati, cui subiciebatur. Nam, dignitate *fundamenti* et promissione *clavium*, Petrus obtinuit potestatem prorsus *unicam*, quæ nulli alii apostolo convenit, nimirum potestatem supremam et independentem in universam Ecclesiam, ideoque potestatem *extensione et intensitate* majorem potestate apostolorum, utpote quæ in ipsos apostolos et in omnes eorum causas et actus exerceri poterat, cui ergo subordinabatur (3) ministerium apostolorum, cæteroquin inter se parium et independentium.

3) Nec obijciant Christum apostolis eandem ac Petro promisisse potestatem ligandi et solvendi (Matth., xviii, 18). Etenim : 1) hanc potestatem non habuerunt apostoli nisi ut *membra* collegii apostolici cujus erat ipse Petrus, qui antea singulariter et citra reliquos apostolos eam acceperat ; 2) sua potestate uti poterant tantum intra ecclesiam et in ipso

tatis exercuerint, illud, ex Christi ordinatione, peragere potuisse, pro necessitatibus stadii foundationis Ecclesie, sed *extraordinarie* et ut Petri *delegatos*. Cf. Billot, th. 26 ; J. Bouché, in *Dict. de Droit canon*, art. Apostolat col. 681-692.

(1) Cf. Palmieri, p. 383, 389 ; Franzella, *De divina Traditione*, th. 5, p. 35 sq., th. 22, p. 251 sq.

(2) Supra, n. 296 : D'Herbigny, t. I, n. 120.

(3) D'Herbigny, t. I, n. 179. Exemplum exercitii hujusmodi præminentiæ Petri in alios apostolos habes in electione S. Mathie (Act., i, 15 sq.). Sed infallibilitas etiam in singulis Apostolis erat munus extraordinarium, Petro subordinatum in eo quod, docentes, Petro tanquam petrae et capiti *adherere* debebant Apostoli, ipsique, tanquam *supremo* sub Christo pastori, oves *adunare*. Aliqui addunt hanc apostolorum *jurisdictionem* non fuisse positive sed *negative tantum* universalem ; scilicet non poterant apostoli, sicut Petrus, omnes *simul* regere ecclesias, leges ferre universales, etc.

exercitio hujus potestatis *subditi* manebant Petro qui *solus* illam habuit *supremam* in ipsam totalemque Ecclesiam.

Quare *Innocentius X* propositionem *Anl. Arnaldi* asserentem « omnimodam æqualitatem inter S. Petrum et S. Paulum sine subordinatione et subjectione S. Pauli ad S. Petrum in potestate suprema et regimine universalis Ecclesiæ, *hæreticam* censuit et declaravit » (1).

## II. — Ex collatione primatus

*Assertio* : Post resurrectionem suam Christus contulit Petro primatum jurisdictionis in universam Ecclesiam.

307. *Probalur* : I. *Ex ipsa promissione primalus*. — Christus enim reapse effecit quicquid promisit. Jamvero absolute et absque ulla conditione promiserat Petro primatum jurisdictionis in universam Ecclesiam. Ergo illum ei contulit.

II. S. Joannes diserte refert Christum redivivum, post piscationem miraculosam, Petro dixisse : « *Simon Joannis, diligis me plus his* (ἀγαπᾷς με πλεον τούτων) ? *Dicit ei* : *etiam, Domine* : tu scis quia amo (φιλῶ) te. *Dicit ei* : *Pasce agnos meos* (βόσκει τὰ ἀρνία μου). *Dicit ei iterum* : *Simon Joannis, diligis me* ? *Ait illi* : *etiam, Domine, tu scis quia amo te*. *Dicit ei* : *Pasce agnos meos* (ποιμαίνει τὰ πρόβατά μου, al. προβάτιά). *Dicit ei tertio* : *Simon Joannis, amas* (φιλεῖς) me ? *Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio* : *amas me, et dixit ei* : *Domine, tu omnia nosti* : tu scis quia amo te. *Dixit ei* : *Pasce oves meas* (βόσκει τὰ πρόβατά μου, al. προβάτιά) (Joan., XXI, 15-17).

### 1) EXPLICATIO LITTERALIS

308. a) *Interrogatio Christi*. — Jesus Petrum nomine *proprio* appellat « *Simon-Joannis* », non autem nomine glorioso « *Petrus* », quo ex culpa negationis, indignus factus est Simon. Prima et secunda vice verbo ἀγαπάω utitur Christus, quo amor exprimitur fortis et ardens potius quam tener, tertia autem,

(1) *Denzinger*, 1091 ; *Leo XIII*, *Encyc. Satis cognitum*, ed. Bonne Presse, t. V, p. 52.

verbo φιλέω, quo amor tenerior indicatur, sed infirmior et humanior.

*Plus his.* — Quærit nempe Christus utrum Petrus eum diligat plus quam alii apostoli, non autem plus quam *has res* videlicet navigia, retia, pisces, aut plus quam *alios* apostolos, alias Petrus affirmativam responsionem statim dedisset, minime hæsitando, et Jesus non tam accurate et toties illum interrogasset, qui jam antea pluries ipsum insigni amore prosecutus fuerat (Joan., VI, 69 ; XIII, 6-9, 37 ; XVIII, 10).

Præterea non id interrogat Christus ut sciat, respondente Petro, sed e contra, ut Petrus et alii ab eo discant quemnam amoris gradum in Primate-vicario postulet.

b) *Responsio Petri.* — S. Petrus, sibi diffidens, non audet affirmare se revera Christum diligere (ἀγαπᾶν), sed judicem sumit ipsum Jesum qui scientia *supernaturali* (ἐξῆς) et divina, et experientia *naturali* (γινώσκεις) non ignorat discipulum certo illum amare (φιλεῖν).

c) *Collatio potestatis.* — βέσκειν ex se *nulrire* tantum significat sed in præsentī idem dicit ac ποιμαίνειν, quia ut synonyma de eodem subjecto et objecto usurpantur ; porro ποιμαίνειν omnes importat *actus pastoris*, cujus est gregem colligere, ad pascua ducere, reducere, tueri, castigare et auctoritative gubernare. Hic autem, cum de hominibus agatur, nil aliud significat quam *docere et regere cum imperio*, cum potestate nempe veræ jurisdictionis.

*Quinam* autem a Petro *docendi et regendi sunt*, satis indicatur. Nam, etsi secundo et tertio loco inter se differant lectiones, quarum aliæ habent πρόβατα (oves), aliæ vero προβάτια (oviculas<sup>1)</sup>), absque dubio Christus, agnorum et ovium nomine, *omnes fideles* designat et *pastores*, ne apostolis quidem exceptis, quorum regimen Petro committit. Universim enim *suas oves* et *suos* agnos Petro tradit, sed nullus potest esse in Ecclesia qui non sit agnus aut ovis relate ad Christum. Ergo omnes absolute pascendi sunt a Petro.

## 2) EXPLICATIO THEOLOGICA

### A. Verba Christi ad solum Petrum referuntur.

309. 1) Id testatur Evangelista : « Dicit Simoni Petro ».  
2) Ter Christus Petrum alloquitur, illum *numero singulari*

(1) « Denique tertio Dominus non jam : diligis me, sed amas me ? interrogavit ; et jam non agnos, ut primo, quodam lacte vescendos, nec oviculas ut secundo, sed oves pascere jubetur perfectiores, ut perfectior gubernaret. » Ita Ambrosius, *ibid.*, n. 176, qui 2º loco igitur προβάτια legebat et in 3º πρόβατα. Cf. Billot, th. 25, p. 552.

compellans, et nomine proprio « *Simon-Joannis* », imo illum aperte secernens ab aliis : « diligis me *plus his* ». 3) *Triplex* interrogatio Christi manifesto ad triplicem Petri negationem refertur. 4) Petrus *solus* respondet, cui soli iterum mors futura prænuntiatur (Joan., XXI, 18-19). Ergo etiam verbum « *pasce* », quod ei qui Christo respondet dirigitur, *soli Petro* dicitur, de quo solo in toto contextu agitur.

### B. Natura potestatis collatæ.

310. a) *Prærogativa specialis Petro tribuitur*. — Jam accepit Petrus una cum aliis missionem et jurisdictionem apostolicam (Joan., XX, 21-23), nunc autem quid *aliud* ei soli traditur, et quidem quid *majus* et *eminentius* hac communi potestate, eo quod illi confertur propter amorem *specialem* et *majorem*, quo super alios apostolos eminebat, et cujus videtur esse præmium : excedere igitur debet donum quod minus diligentibus collatum est.

b) *Primatus jurisdictionis ei committitur*. — Petrus est universali Ecclesiæ id quod est *pastor* ovili. Porro pastor habet in ovile nutriendi et regendi potestatem *supremam* et omnino *independentem*. Ergo Petrus habet in totam Ecclesiam, etiam in ipsos apostolos, docendi et regendi supremam et independentem potestatem ; nimirum potest *per se omnia* agere aut constituere quæ ad finem Ecclesiæ spectant, et ad munus spiritualis doctoris, rectoris, et moderatoris pertinent, uno verbo *primatu* non tantum honoris, sed *veræ* propriæque *jurisdictionis* absolute præornatur.

## III. — Confirmatur

### A. Ex variis in Scriptura relatis (1).

311. 1) *Ex mutatione nominis*. — « *Inluilus aulem eum Jesus, dixit : Tu es Simon, filius Jona : tu vocaberis Cephas quod interpretatur Petrus.* » (Joan., I, 42.) « *Inluilus eum* » videlicet, secundum usum Scripturæ, Petrum *modo singulari* inspiciens Jesus, ad munus *speciale* selegit, et in signum

(1) D'Herbigny, th. 14, n. 153 sq.



beneficii aut missionis specialis *novum ei nomen* imposuit (Marc., III, 16), et quidem nomen, ut vidimus, aptissimum ad præminentiam suadendum [Cf. Gen., XVII, 5 ; XXXII, 28 ; XXXV, 10].

2) *Ex primo loco Petro assignato.* — a) Etiam mutato ordine aliorum apostolorum, in catalogis *primus* semper nominatur Petrus (Matth., x, 2-4 ; Marc., III, 16 ; Luc., VI, 14 ; Act., I, 13). Atqui *non* dicitur primus quia *primus vocalus* est a Christo, cum duo alii discipuli ante eum *vocati* fuerint (Joan., I, 35 sq.) ; neque quia *senior* erat, cum nil tale in Scriptura referatur, et si *Epiphanio* credimus (1), Andreas ætate provector erat ; neque quia *magis dilectus* erat Christo, cum Joannes carissimus esset Magistro (Joan., XXIII, 23 ; XIX, 26 ; XX, 2) ; *sed ratione potestatis*, ut explicite agnoscitur a S. Matthæo qui illum « *primum* » dicit (Matth., x, 2), non ratione enumerationis, cum apostoli bini recenseantur et de secundo, tertio... nulla occurrat mentio, sed *simpliciter* primum seu principem.

β) Multoties ut *caput* exhibetur aliorum apostolorum sive primo loco ponatur, sive ultimo, ratione gradationis *ascendentis* (2).

3) *Ex speciali honore ei a Christo præstato.* — In domo Petri habitare solet Christus quando manet in urbe Capharnaum (Luc., IV, 38) ; e Petri *navicula* docet (*id.*, v, 3) ; Petro potissimum commendat *piscationem* hominum (*id.*, v, 10) ; pro se et Petro *staterem* miraculo paratum solvit (Matth., XVII, 26) ; Petri *pedes* in cœna probabiliter primo alluit (Joan., XIII, 6) ; *specialiter* orat pro Petro ut in fide non deficiat (Luc., XXII, 32). Petri *specialem* mortem violentam prædicat (Joan., XXI, 18) ; post resurrectionem Petro *seorsim* et ante alios apostolos *redivivus* *apparet* Christus (Luc., XXIV, 34).

4) *Ex modo agendi Petri post Christi ascensionem.* — Semper *præsidet* Petrus et omnium nomine loquitur : in cœnaculo, in

(1) *Hæres.*, 51, c. 17.

(2) Matth., IV, 18 ; XVII, 1 ; XXVI, 37 ; Luc., XXII, 8 ; Act., III, 1, 3, 4 ; IV, 13, 19 ; VIII, 14 ; I Cor., I, 12 ; III, 22 ; IX, 5. Adde locutiones quæ illum aperte proponunt ut *principem* ; Marc., I, 36 ; Luc., VIII, 45 ; IX, 32 ; Act., II, 14, 37 ; V, 29.

electione Mathiæ (Act., i, 15) ; in die Pentecostes (ii, 14) ; coram principibus et senioribus Judæorum (iv, 8) ; miracula patrat *primus* (iii, 6) ; *solus* judicat et omnium nomine punit Ananiam et Saphiram (v) ; universas ecclesias *visitat* et confirmat (ix, 32) ; *primus* Evangelium annuntiat gentibus (x) ; *primus* definitionem proponit in concilio Hierosolymitano (xv, 7 sq.).

Hæc porro omnia, præsertim *simul sumpta*, indicia sunt hand obscura peculiaris Petri excellentiæ ab omnibus agnitæ, a Christo nempe, ab apostolis et ab ipso Petro, ideoque plane *confirmant* supradicta de primatu.

### B. Ex traditione catholica.

312. a) *Patres Petrum a cæteris apostolis prorsus discernunt.*

— 1) *Titulis quibus primatus significatur.* — Petrum enim dicunt : Ecclesiæ petram et fundamentum, petram infrangibilem, Ecclesiæ firmamentum, columnen Ecclesiæ, basim Ecclesiæ, cœlestis regni janitorem, fundamentum fidei, caput totius fidei, apostolorum principem, caput, basim, primum, discipulorum principem et caput, chori illius (apostolici) coryphæum, os omnium apostolorum, caput illius familiæ, totius orbis præfectum.

Non pauci etiam alterum Moysen Petrum appellant Patres, et illum esse ad Ecclesiam, sicuti Moyses fuit ad synagogam, non raro asserunt (1).

2) *Sentenitiis innumeris, quibus, textibus a nobis supralatis innixi, agnoscunt et demonstrant primatum certo Petro collatum fuisse* (2).

b) *Idem constat ex antiquis monumentis.* — In picturis, sculpturis et inscriptionibus antiquissimis sæpe repræsentatur Petrus cum *attributis* et sub *figuris* quibus clare ejus indicatur primatus.

Quandoque *claves* in dextera tenet, signum supremæ potestatis ; quandoque *scabellum*, solis principibus concessum, sub pedibus habet ; inter apostolos semper *primo loco* ponitur, plerumque ad Domini dexteram ; nonnunquam *crucem humeris* sustinet, sicut Magister cujus vicarius hoc signo apprime designatur. Imo non semel ipsi *bono Pastori* supponitur et inter *duas oves* sedet nimbo circumdatus.

In cæmeteriis subterraneis et in *sarcophagis* frequentes cer-

(1) Quorum omnium testimonia videre est apud Ottiger, l.c.

(2) *Journal*, 381, 489, 555, 1261, 1379, 1526, 2191.

*nuntur Moysis imagines*, sive rupem virga percutientis, sive legis volumen a Domino accipientis, sed sub figura *nomen* adscribitur : *Petrus*, ut omnibus evidens sit Moysen symbolum esse et typum Petri, qui, sicut ille populum rexit Israel, ita ipse populum novum christianum ad patriam cœlorum promissam perducere debet.

### C. Ex traditione acatholica.

**313.** *Schismatici et hæretici* (1) Petrum præclarissimis prosequuntur laudibus in suis liturgiis et a cæteris apostolis eum omnino distinguunt, primas partes ei tribuentes et illum eisdem nominibus designantes quibus utuntur ipsi Patres : *petra*, *fundamento*, *supremo inter apostolos*, *pastore supremo*, *pastore Christi*, *basi fundamentali fidei*, *regni cœlorum clavigero*, etc.

Ex allatis autem antiquitatis christianæ testimoniis sequitur *doctrinam* de primatu Petri, tam aperte ab omnibus ecclesiis a primis temporibus agnitam, *verissimam* esse et *certissimam*. Confidenter igitur concludere licet Ecclesiam a Christo in societatem vere et proprie *monarchicam* institutam esse.

### Refelluntur objectiones.

Primatum Petri non plene assertum esse, in Scriptura contendunt adversarii propter rationes sequentes :

**314.** 1) Quibusdam in locis refertur Petrum in Samariam ab apostolis missum esse (Act., VIII, 14), et rationem reddidisse judaizantibus admissionis Gentilium in Ecclesiam (Act., XI, 2-18) ; ergo primas non erat.

**R.** — Sed a) Petrus ab aliis apostolis missus est, *communi* quidem *consilio* et *postulatione*, sicuti nonnunquam ipse superior ab inferioribus mittitur, sicuti Paulus et Barnabas ab Antiochenis fidelibus ad consulendos alios apostolos missi leguntur (Act. xv, 2) ; *non* autem apostolorum *imperio* et *auctoritate* ; quinimo non missus est nisi quia omnibus videbatur principem rem melius peracturum esse propter præeminentiam.

b) Rationem actuum reddidit judaizantibus, non autem ex necessitate coactus et ex officio, sed *ex caritate* et *prudenti œconomia*, ut offensio tolleretur hujusmodi fidelium nimis in lege

(1) Cf. De Maistre, *Du pape*, l. 1, c. 7, 8, 9, 10 ; Jugie, *Theol. dog. christianorum orientalium*, t. I, p. 110 sq., 119 sq. ; p. 279 sq.

et circumcissione gloriantium, quibus certe inferiorem fuisse Petrum nemo affirmabit.

**315. 2) S. Paulus æqualem se facit Petro (Gal., II 7).**

**R.** — Utique quoad *apostolatam* et speciatim quoad *munus prædicandi*; minime vero quoad præeminentiam.

**316. 3) S. Paulus non primum nominat Petrum inter apostolos.**

**R.** — Nullibi expresse conficit Paulus catalogum apostolorum sed *obiter* tantum quædam recenset nomina; bis aut *ter* etiam *ultimo* loco ponit Petrum sed *dignitatis causa* (I Cor., I, 12; III, 22; IX, 5). Apud Galatas vero (Gal., II, 9) inter Jacobum et Joannem *medium* collocat Petrum: *vel* quia Jacobus, utpote episcopus Jerusalem, ubi res publice acta legitur, maximeque fidelis in observanda lege mosaica majoris erat auctoritatis apud iudaizantes quibuscum disputabat Paulus, *vel* quia apostolos enumerat secundum ordinem temporis quo illos vidit, *vel etiam* quia de munere apostolatus disserens, se parem aliis apostolis in hoc unice volens ostendere, opportune tacet primatum quem cæterum aperte admittit in eadem epistola. Paulo ante enim (Gal., I, 18-19) affirmat se venisse Jerusalem explicite ut *Petrum videret*, et apud eum mansisse quindecim diebus, nihil curans de aliis apostolis invisendis, quorum neminem vidit nisi Jacobum, fratrem Domini, et quidem quasi transeunt et concomitanter; *præeminentiam* igitur Petri et *supremam* ejus *auctoritatem* agnoscebat, ad quem venit, non ut ab eo aliquid disceret, cum a Deo ipso edoctus fuisset, sed tantummodo ut illum plene cognosceret (ἵστορήσῃ) (1).

**317. 4) S. Paulus primatum non recenset inter charismata, ergo illum ignorat (I Cor., IV, 28; Eph., XII, 11).**

**R.** — Hic recenset Apostolus munera ecclesiastica quatenus in iis præcipue relucet *charismata* Spiritus Sancti et dona, non autem quatenus ad *gradus hierarchicos* pertinent, ut patet ex toto contextu (I Cor., XII-XIV), et ex ipsa enumeratione quæ minor habetur in epistola ad Ephesios, et cujus non pauca (prophetiæ, virtutes, gratia curationum) minime ad jurisdictionem spectant.

(1) « Non dixit ἰδεῖν πέτρον, sed ἵστορήσῃ, quomodo loqui solent qui magnas splendasque urbes invisunt cognoscendi gratia. » S. J. Chrys., in h. loc. « Paul... avant que d'exercer pleinement son apostolat, va voir Pierre pour le contempler, dit l'original, comme le chef du troupeau, comme la merveille de l'Eglise, ainsi que l'expliquent les SS. Pères. » Bossuet, Méditations sur l'Evangile, La Cène, 1<sup>re</sup> partie, 70<sup>e</sup> jour.



318. 5) **Petro restitit S. Paulus** (Gal., II, 11 sq.).

R. S. Petrus *minime* in doctrina *erravit*. Ipse enim affirmaverat in concilio Hierosolymitano (Act., xv, 10) mosaica jam non obligare, cum Cornelio manducaverat et id licitum dixerat (Act., xi, 3 sq.); Antiochiæ iterum gentiliter vivebat, teste ipso Paulo, sed scandalum timens judaizantium qui a Jacobo venerant, imprudenter *dissimulavit* sententiam pristinam, quam veram sciebat, et judaice egit, periculum faciens ne quidam, male interpretantes suam actionem, inde affirmarent observantiam legalium necessariam esse, dum tantummodo tolerabantur adhuc apud Judæos (1), ne a Christianismo averterentur. Paulus igitur illum vituperans, nequaquam restitit ejus mandato aut doctrinæ, quo in casu tantum primatum practice negavisset.

Præterea, non ex auctoritate Petrum reprehendit Paulus, sed *caritate fraterna*, qua convenienter uti permittitur inferioribus in superiores, si gravis urgeat causa, ut eos reverentia debita moneant, etiam coram aliis (2), si aliter fieri nequeat. Itaque, cum Petri agendi modus reapse communitatem christianam perturbare potuisset, merito ei restitit Paulus.

Sed hoc ipso eventu luculenter confirmatur doctrina de primatu Petri. Tanta enim erat auctoritas Petri ut, nonobstante decreto Synodi Jerusalem, nonobstante zelo ipsius Pauli in docendo inutilitatem legalium, solo exemplo conversationis Petri quæ contrarium innuere videbatur omnes Judæo-Christiani et ipse Barnabas, amicus Pauli et socius, persuasum habeant mosaica adhuc obligare et eis se subjeiciant.

## § II. — PERPETUITAS PRIMATUS PETRI IN SUCCESSORIBUS

*Asserlio* : Primatus Petri, ex ipsa Christi institutione, perpetuus erat et ad successores transiturus (3) [*Historice certum, theologicè de fide*].

*Probalur* : A. Ex Scriptura.

## 319. 1) Christus promisit se futurum esse cum Apostolis

(1) Act., xvi, 3; xxi, 24; I Cor., ix, 20. \* Conversationis fuit vitium non prædicationis. » Tert., *De præscrip.*, 23 (Journal, 294); D'Herbigny, t. I, n. 161 sq.

(2) Cf. Prat, *La théologie de saint Paul*, t. I, lib. I, cap. 1, note D, p. 79 sq.; Lagrange, *L'épître aux Galates*, p. 17; De textibus autem qui solent obijci Patrum, merito consuluntur Ottiger, p. 186 sq.; De Groot, p. 517 sq.

(3) Ottiger, p. 281-286; Pesch, n. 317-318; Palmieri, cap. II, th. 7, p. 387 sq.; Billot, th. 25, p. 561 sq.; De Groot, q. 14, a. 4, p. 525 sq.; Mazzella, n. 918 sq.; Franzelin, th. 11, p. 159 sq.



munus suum gerentibus usque ad consummationem sæculi (1), stabilem ideo affirmavit et perpetuum statum socialem ex eorum juribus constitutum. Jamvero cum Apostolis aderat Petrus primatu auctus. Ergo et primatus Petri perpetuus esse debet.

2) Portæ inferi nunquam prævalebunt adversus Ecclesiam (2). Porro Ecclesia totam suam firmitatem et stabilitatem a primatu Petri tenet. Ergo perpetuus esse debet ille primatus. ideoque ad successores Petri transire.

3) Christus oves *suas* commisit Petro regendas (Joan., xxi, 15-17). omnes quidem absolute et simpliciter, non solum ratione locorum, sed etiam ratione temporum, ita ut Petrus vere dicendus sit pastor fidelium *universalis* et *perpetuus*. Jamvero Petrus ipse non semper vivet in carne. Ergo successores habebit in primatu.

## B. Ex Veterum Patrum testimoniis.

320. Patres ubique asserunt Petro primatum collatum esse a Christo ut Ecclesia una servaretur et firma, Petrumque in successoribus *jugiter* vivere et præsidere : perpetuitatem ergo primatus aperte agnoscunt et proclamant.

Ita **S. Cyprianus** (3) : « Deus unus est et Christus unus et una Ecclesia et cathedra una super Petrum Domini voce fundata. » — **S. Pet. Chrysologus** (4) : « Beatus Petrus, qui in propria sede et vivit et præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem. » — **S. Leo Magnus** (5) : « Sicut permanet quod in Christo Petrus credidit, ita permanet quod in Petro Christus instituit... Manet ergo dispositio veritatis, et beatus Petrus in accepta fortitudine petrae perseverans suscepta Ecclesiæ gubernacula non relinquit. »

Porro his in verbis tota auditur vox Traditionis, cujus testimonia opportunius infra afferemus ubi de Romano Pontifice.

(1) Matth., xvi, 17 sq. ; xxviii, 18-20 ; Joan., xiv, 16, 17, 26 ; xv, 26 ; xvi, 13.

(2) Matth., xvi, 18. Idem valet argumentum sive intelligatur textus de immortalitate Ecclesiæ sive de stabilitate.

(3) Ep. 43, n. 5, *Journel*, 573.

(4) Ep. ad Eutychem. (*Journel*, 2178).

(5) Serm. 3, c. 2 et 3.

**321. Nota.** — Omnis igitur potestas *ordinaria* sive Petri sive aliorum apostolorum, utpote quæ ad Ecclesiæ constitutionem pertinet, *perpetua* est, ex ipsa institutione Christi, et ad successores transire debet in perpetuum.

Protestantes tamen primatum habentes inutilem, eo quod Christus, caput Ecclesiæ permanet in æternum, ejus negant institutionem aut saltem perennitatem, sed suis dissensionibus et divisionibus firmissime ostendunt necessitatem Capituli visibilis et in terris viventis, cujus virtute tantum una atque firma stare potest Ecclesia (1).

**322. Conclusio.** — Igitur, vi ipsius suæ institutionis, Ecclesia est societas divinitus *hierarchica* simul et *monarchica*, ab Apostolis quidem et eorum successoribus perpetuo regenda, sed sub Petro principe et ejus successoribus et dependenter ab illis. Ideo rejicienda est theoria *Episcopalistarum* qui contendunt Apostolos ac proinde eorum successores (episcopos) esse inter se æquales et a nemine pendentes nisi a Deo et a collegio episcoporum.

Insuper hæc vera Ecclesia pro semper regiminis sui formam totamque suam potestatem a Christo tantum *immediate* accepit, remque suam gerere potest et debet prorsus independentem a quacumque alia auctoritate quæ non sit Christi, sive principum sive populi. Absolute ergo rejicienda est theoria *Protestantium*, juxta quam auctoritas ecclesiastica a Principe civili dimanaret (Cæsarismus), aut, nonnisi mediante fidelium multitudine, a Christo in pastores derivaret (2); rejiciendæque theoriæ recentem excogitatæ a *Liberalibus* et *Modernistis*, qui asserere non dubitant Christum ne cogitasse quidem de insti-

(1) Cf. Card Gibbons, *Faith of our Fathers*, ix, p. 120.

(2) Cf. prop. 2 et 3 in Const. « Auctorem fidei » damnatas (Bannwart, n. 1502-1503): prop. 10 Joannis Hus (*id.*, n. 635).

Nec obijciatur in Scriptura omnes fideles dici sacerdotes: « Vos autem genus electum, regale sacerdotium... sacerdotium sanctum. » (I Pet., II, 5, 9). « Fecit nos regnum et sacerdotes Deo. » (Apoc., I, 6; v, 10). Nam non sensu proprio sacerdotes vocantur, sed *sensu latiori*, quatenus Christo conjuncti per fidem et charitatem, possunt et debent spirituales offerre hostias et preces (I Pet., II, 5; Heb., XIII, 15). Alias Apostoli sibi contradicerent, qui absolute fidelibus præcipiunt ut præpositis suis in omnibus obediant et subditi sint.

tuenda societate ad suam doctrinam custodiendam et propagandam, sed paulatim et sensim natam esse hujusmodi societatem instinctu quodam naturali et necessitate (1).

### ART. III

**Christus instituit Ecclesiam in societatem supernaturalem, perfectam, unicam, visibilem, indefectibilem et necessariam**

Hæc omnia ad Ecclesiæ essentiam spectant, sive ratione ipsius naturæ socialis, sive ratione ejus finis. Expedit igitur, ad pleniorē Ecclesiæ notionem enucleandam, ut statim illa breviter declarentur.

#### I. — DE ECCLESIAE SUPERNATURALITATE

*Assertio : Ecclesia Christi societas est supernaturalis [De fide divina].*

**323. Probatur** (2) : 1) *Ex ipso fine Ecclesiæ.* — Ex natura finis jam dignoscitur natura societatis. Jamvero finis Ecclesiæ assignatus *spiritualis est et supernaturalis* : Ecclesia enim a Christo instituta est ut, ejus missionem, usque ad consummationem sæculi continuo peragens, æternam hominum salutem obtineat (3). Ergo.

2) *Ex potestatibus Ecclesiæ collatis.* — Potestates, quas Christus Apostolis demandavit, ordinis sunt supernaturalis, nimirum magisterium, regimen, sacramentorumque administratio. Ergo.

Hinc *Valicanum* : [Christus] « *ut saluliferum redemptionis opus perenne redderet, sanctam ædificare Ecclesiam decrevit* ». — *Leo XIII* : « Ecclesia societas est orlu divina ; *fine,*

(1) Dec. *Lamentabili*, prop. 52 : « Alienum fuit a mente Christi Ecclesiam constituere veluti societatem super terram per longam sæculorum seriē duraturam ; quinimo in mente Christi regnum cœli una cum fine mundi amjam adventurum erat. » Cf. *Loisy, L'Evangile et l'Eglise\**, IV, p. 125 sq., 153 sq. ; *Autour d'un petit livre\**, V, p. 157 sq.

(2) Cf. *Leo XIII*, Encyc. *Immortale Dei* (ed. Bonne Presse, t. II, p. 22 sq.).

(3) Luc., x, 16 ; Joan., v, 23-24 ; xv, 16 ; xvii, 2 sq. ; xx, 21 ; Matth., xxviii, 18-20 ; I Cor., iii, 5, 9 ; iv, 1 ; Eph., iv, 11-13 ; v, 22-27 ; I Pet., ii, 5, 9, etc.

rebusque fini proxime admoventibus, supernaturalis. » — *Pius XI* : « Neque enim ad aliud nata Ecclesia est, nisi ut, regno christi ubique terrarum dilatando, universos homines salutaris redemptionis participes efficiat. » (1).

## II. — DE ECCLESIA SOCIETATE PERFECTA

### Status quæstionis.

**324.** Societas perfecta ea est quæ, in suo ordine a nulla alia pendens, per se sibi sufficit ad finem suum assequendum.

Quæritur (2) ergo utrum Ecclesia : a) *in suo ordine*, nimirum in ordine vitæ supernaturalis, a nulla alia pendeat societale, sive in esse sive in operando : *in esse*, quia 1, pars non est alterius societatis, sed integra est et intrinsece completa ; 2) finis ejus alteri non subordinatur, secus, cum fine specificetur societas, ipsa etiam ecclesiastica societas alii subordinaretur et ab ea penderet ; *in operando*, quia in se habet et ex se omnia media necessaria ad sui conservationem et finis proprii consecutionem ; b) *per se sibi sufficit*, quatenus plena gaudens independentia intrinseca et extrinseca, summa est et suprema in ordine spirituali.

### Doctrina catholica.

**325.** Multa de Ecclesia societate perfecta exstant documenta, quorum hæc duo tantum proferimus. **Pius IX** damnavit hanc propositionem (19. Syllabi) : « Ecclesia non est vera perfectaue societas plane libera, nec pollet suis propriis et constantibus juribus sibi a divino suo fundatore collatis, sed civilis potestatis est definire, quæ sint Ecclesiæ jura ac limites, intra quos eadem jura exercere queat » (3). **Leo XIII** autem docet : « Distinguitur (Ecclesia) et differt a societate civili, et, quod plurimum interest, societas est genere et jure

(1) Sess. 4, Proëm., **Denzinger**, 1821 ; **Leo XIII**, Encyc. *Satis cognitum*, **Denzinger**, 1959. *Pius XI* Encyc. *Rerum Ecclesiæ gestarum*, A. A. S., 1926, p. 65, cf. p. 68, 69.

(2) **Ottiger**, p. 227 sq. ; **Palmieri**, § 48, p. 113 sq. ; **Pesch**, n. 379 ; **De Groot**, q. 4, a. 1, p. 130 sq. ; **Mazzella**, disp. 3, a. 9, p. 438 sq. ; **Billot**, th. 20, p. 450 sq. ; **Schuites**, art. 29 ; **D'Herbigny**, t. I, n. 75 sq.

(3) **Denzinger-Bannwart**, n. 1719.

perfecta, cum adjumenta ad incolumitatem actionemque suam necessaria, voluntate beneficioque conditoris sui, omnia in se et per se ipsa possideat (1). »

*Assertio : Ecclesia est societas perfecta [De fide divina].*

#### A. Probatur thesis Scriptura.

**326.** Ex ipsa Christi institutione, omnia societatis perfectæ elementa possidet Ecclesia. Ergo.

1) *A nulla alia pendet.* — « Si Ecclesia dependeret ab alia societate, subordinaretur societati illi aut ut inferior superiori aut ut pars toti. Neutrum admitti potest. Non subordinatur ut inferior, quia finis Ecclesiæ omnium supremus est, scilicet salus animarum sempiterna ; non ut pars, quia finis Ecclesiæ est universalissimus, cum ipsi divinitus est proprium munus, ut omnibus sanctitatem afferat in uno ovili Ecclesiæ (2). »

2) *Per se sibi sufficit in ordine suo supernaturali.* — a) Quidquid enim ad finem ejus consequendum supernaturalem requiritur ei contulit Christus : finem ipse dedit, ergo media omnia ad finem necessaria præbuit. — b) Teste Scriptura (3), ipsi et soli Ecclesiæ directe commisit Christus omnia adjumenta ad salutem æternam necessaria, videlicet potestatem universalissimam, efficacissimam et absolute independentem a quacumque voluntate quæ non sit Dei, docendi, regendi et sanctificandi omnes homines usque ad finem mundi. Ergo.

#### B. Confirmatur Traditione.

**327.** *Apostoli* enim, doctrinam Christi sequentes, omnem potestatis civilis interventum prorsus respuunt in rebus spiritualibus et *auctoritate* tantum *propria* fideles docent et regunt (4).

(1) Encyc. *Immortale Dei*, t. II, p. 24, 40. Cf. Denzinger, n. 1869 ; Encyc. *Libertas præstantissimum*, 20 junii 1888 ; *Sapientiæ christianæ*, 10 januarii 1890 ; epist. apost. *Præclara*, 20 junii 1894 ; encyc. *Satis cognitum*, 29 junii 1896 ; *Syllabi*, prop. 20, 24, 28, 34, 41, 44 ; *Conc. Vat.*, sess. 4, c. 3, Denz., n. 1826 sq. ; cf. *Cod. Jur. can.*, c. 100, 2333-2334.

(2) Ita De Groot, p. 134, b.

(3) Matth., xxviii, 19 ; xvi, 18 sq. ; Joan., xx, 22-23 ; xxi, 17 sq.

(4) Act., iv, 19 ; v, 29 sq. ; xv, 6 sq. ; Gal., i, 1 sq. ; Eph., iv, 11 sq.



Sæpe etiam sæpius *independentiam* Ecclesiæ *absolutam* a Statu civili audacter proclamant *Patres* et potestatem universalem auctoritatemque plenam in suo ordine, absque ullo assensu aut venia civilis gubernii, cujus e contra immixtionem in rebus ecclesiasticis non semel improbant et rejiciunt (1).

**328. Objicitur.** — 1) *Ecclesia proprie caret territorio et subditos non habet nisi illos qui jam societati civili subjecti sunt. Ergo non est societas perfecta.*

a) Ecclesia utique non habet *dominium proprietatis* in territorio determinatum, sed ex voluntate divina (2) possidet in universum orbem *potestatem spiritualis jurisdictionis*, cujus exercitium ab auctoritate civili nec restringi nec impediri potest.

b) *Eosdem* habet subditos ac Status civilis, sed *non eadem ratione* : dum enim potestas civilis *jure naturæ* auctoritate pollet ut eos ad finem perducat temporalem, Ecclesia *jure positivo* plena potitur jurisdictione ut finem eorum supernaturalem prosequatur, ita ut conflictus inter ambas societates, quæ generis sunt omnino diversi, oriri nequeant nisi ex vitio hominum, semperque modus habeatur eos componendi ex subordinatione inferioris, nempe civilis, ad spirituales. Ergo.

2) *Ecclesia indiget rebus temporalibus, pecunia, victu... ut finem assequatur suum. Atqui a sola civili societate hæc omnia accipiat necesse est. Ergo.*

Etsi voluntariæ fidelium oblationes plerumque ei sufficiant, res omnes tamen materiales quæ necessariae ei videntur, *jure proprio* exigere potest Ecclesia a subditis, quotiescumque opus fuerit, quia jus ad finem jus confert ad media necessaria (Matth., x, 10 ; I Cor., ix, 4-14 ; Gal., vi, 6).

**329. Conclusio.** — Ubique igitur terrarum existere ac liberrime rem agere suam potest Ecclesia, ex ipsa Christi

(1) Athan., *Hist. Arian.*, n. 52. « Si illud episcoporum decretum est, quid illud attinet ad imperatorem ? » — Hos. Cordub., *Ad Constantium imperatorem* (*ibid.*, n. 44). « Ne te rebus misceas ecclesiasticis, neque nobis his de rebus præcepta mandes, sed a nobis potius hæc edisceas : tibi Deus imperium tradidit, nobis ecclesiastica concedidit. » — Greg. Naz., *orat.* 17, « Imperium et nos quoque episcopi gerimus : addo etiam præstantius et perfectius. » — Ambros., *Cont. Auxent.*, n. 35. « Tributum Cæsaris est, non negatur ; Ecclesia Dei est... Imperator enim intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est. » (*Journel*, 1311). Alia vide ap. D'Herbigny, t. I, n. 79.

(2) Matth., xxviii, 18-20 ; Marc., xvi, 15.

missione, quin propria ejus actio ullatenus legitime circumscribi aut prohiberi possit a quacumque humana auctoritate.

### III. — DE UNICA CHRISTI ECCLESIA

*Assertio : Unica est Christi Ecclesia [De fide divina].*

330. Adversus Protestantes qui, nonobstante diversitate et multiplicitate sectarum, Christi tamen Ecclesiam se esse contendunt, statuimus prorsus unicam esse veram Ecclesiam ex ipsa divini fundatoris voluntate.

1) *Probatur ex unitate magisterii et regiminis.* — Sub unica auctoritate Petri et successorum, *solos* apostolos eorumque successores misit Christus ut docerent omnes gentes suam doctrinam essentialiter immutabilem et *unicam*, hominesque ad finem *eundem* supernaturalem conducirerent *eodem* regimine *iisdemque* mediis sanctificationis. Jamvero ex auctoritate simpliciter unica eadem membra ad eundem finem iisdem mediis conducente absolute sequitur unica societas. Ergo.

2) *Confirmatur : a) Ex modo loquendi Christi.* — Christus de Ecclesia semper loquitur *numero singulari*, illamque absolute « suam » dicit (1), regnum determinatum et singulare (2), ovile quod prorsus unum voluit et unico pastori subditum (3).

b) *Ex verbis S. Pauli.* — Ubique affirmat Paulus *unam* esse Ecclesiam, quæ ex multitudine fidelium conflatur (4) : Christum enim vocat caput Ecclesiæ (5), quæ ideo ejus est *corpus unicum*, ut patet ex ipsa metaphora, cum homo recte constitutus nonnisi unum habeat corpus, et variis aliis locis (6), quibus fideles membra appellantur unius ejusdemque corporis ; Ecclesiam ipsam Christi *sponsam* (7) dicit ita *unicam*, ut utriusque unio exemplar sit perfectum conjunctionis quæ intercedere debet inter conjuges. Ergo.

(1) Matth., xvi, 18 ; xviii, 17. — (2) Matth., iv, 17 ; x, 7 ; xiii, 31.

(3) Joan., x, 1, 16 ; xi, 52. — (4) I Tim., iii, 15.

(5) Col., i, 18-24 ; Eph., i, 22-23.

(6) Rom., xii, 4-5 ; I Cor., xii, 12-13 ; Eph., ix, 4-6.

(7) Eph., v, 23 sq. Cf. *Journal*, 292, 555, 556 ; *Syllab.* prop. 18.

## IV. — DE ECCLESIAE VISIBILITATE

**Status quaestionis (1).**

**331.** Ecclesiam *materialiter* esse visibilem, spectatis scilicet ipsis fidelibus et pastoribus, ipsisque ritibus externis, nemo serio negare audebit, cum societas humana ne concipi quidem possit quin sit, materialiter saltem, visibilis. Quæritur ergo tantummodo, utrum Ecclesia, ex ipsa Christi institutione, talis sit ut *formaliter* sit visibilis, videlicet qua *vera* Christi Ecclesia ab omnibus aliis plane distincta, ita ut eam esse visibilem nil aliud significet nisi eam nobis certo *cognoscibilem* esse ut societatem cui Christus commisit doctrinam suam usque in finem mundi propagandam.

Non contendimus quidem omnia Ecclesiae elementa essentialia esse per se visibilia, sed veram ejus naturam certo tamen et sufficienter dignosci posse per ea quæ visibiliter cognoscuntur. Ecclesia enim, utpote societas externa simul et supernaturalis, duplici conflatur elemento : elemento quidem externo, quod *corpus* vocari solet a theologis ; elemento autem spiritali et supernaturali, quod *anima* dicitur (2).

Corpus porro, est ipse *organismus* socialis *externus* Ecclesiae seu ipsum ligamen sociale quo fideles uniuntur pastoribus sub Petro et successoribus, dum anima est ipsum *principium vitae supernaturalis*, quam hominibus communicandam Ecclesiae suae tradidit Christus, nimirum gratia sanctificans donaque interna fidei, spei, caritatis et aliarum virtutum.

Unde sequitur non omnia Ecclesiae constitutiva esse in se visibilia ; sed, sicuti homo visibilis dicitur, quamvis ejus anima invisibilis sit, quia hæc actibus externis manifestatur, ita Ecclesia visibilis dicenda est, propter corpus cui anima unita est.

(1) Palmieri, *proleg. de Ecc.*, § 10, p. 27 sq. ; Ottiger, p. 474 sq. ; Franzelin, *Theses de Ecclesia Christi*, sectio 4, p. 337 sq. ; Pesch, n. 322 sq. ; Billot, *De Ecclesia Christi*, th. 2, p. 106 sq. ; D'Herbigny, t. I, n. 59 sq. ; Schultes, art. 17, p. 145 sq.

(2) Cf. infra, n. 513.

Corpus enim visibile est ut *organismus* quidam socialis *individuus* et *distinctus*, hierarchia constans et subditis; visibile etiam, per *nolas* scilicet *essentiales* quibus adornatur, ut *cui soli* commisit Christus missionem homines perducendi ad vitam æternam, cum mediis supernaturalibus ad hoc opus necessariis.

Visibilitate autem corporis visibilis efficitur ipsa anima: elementa enim essentialia *supernaturalia* et *invisibilia*, quia annexa sunt, ex ipsa promissione Christi, elementis visibilibus quibus producuntur et aluntur, per ea *visibiliter manifestantur*. Etenim absque istis elementis supernaturalibus Ecclesia Christi esse nequit; ergo ubi exercetur triplex ministerium apostolicum, certo inferre possumus adesse etiam dona hujusmodi interna, quæ tamen fide sola adæquate percipiuntur (1). Rectissime igitur *Franzelin*: « Dici potest Ecclesia *tota* quidem, sed non *secundum totum* visibilis (2). »

Hæc ideo ratione Ecclesia cognosci potest et intelligi ut hæc ipsa societas quam Christus unicam instituit ad salutem hominum.

### Errores.

**332.** *Antiqui hæretici*, credentes Ecclesiam esse solum cœtum justorum et prædestinatorum, eam invisibilem affirmabant. *Protestantes* autem, cum quærentibus ubi adesset Ecclesia Christi ante Reformationem respondere non possent, quasi necessario Ecclesiam invisibilem dicere coacti sunt. Postea tamen, modo visibilem, modo invisibilem, data occasione, eam proclamaverunt. Denique duplicem esse dixerunt Ecclesiam; unam *invisibilem*, ecclesiam nempe promissionum, qua sola constat tota Ecclesiæ essentia; alteram *visibilem*, quæ complectitur omnes qui christianam profitentur fidem et eadem sacra participant.

(1) *Palmieri*, p. 35 sq.; *Pesch*, n. 324.

(2) P. 351, ubi hæc antea scite animadvertit: « Doctores et pastores et sacerdotes a Christo instituti, externis etiam signis ex eadem Christi institutione, in perenni successione discernuntur; sed infallibilitas magisterii auctoritas sacri imperii, potestas sacerdotii inest quidem ipsis visibilibus gestoribus et exeritur visibilibus actibus, in se tamen ipsa invisibilis manet objectum solius fidei. Idem valet de visibilibus sacramentis... »

### Doctrina catholica.

**332<sup>a</sup>.** Ecclesia catholica suam visibilitatem saltem implicite declaravit. a) Ait enim *Valicanum* : « Deus per Filium suum unigenitum Ecclesiam instituit, suæque institutionis *manifestis notis* instruxit, ut ea tanquam custos et magistra verbi revelati *ab omnibus posset agnosci*... Quo fit ut ipsa veluti *signum levalum in nationes* [Is., XI, 12] et ad se invitet qui nondum crediderunt, et filios suos certiores faciat » (1).

b) In *schemate constitutionis de Ecclesia* parabatur : 1) *caput* de visibilitate Ecclesiæ : « visibile magisterium... ; visibile *ministerium*... ; visibile *regimen*... ; visibile demum totum Ecclesiæ *corpus*..., quibus fit, ut Christi Ecclesia in terris nec invisibilis nec latens sit, sed in manifestatione posita, veluti civitas excelsa et illustris in monte ; » 2) *canon* 3 : « Si quis dixerit *divinarum promissionum Ecclesiam* non esse societatem *externam ac conspicuam*, sed totam internam ac invisibilem, a. s. » (2).

c) Quare **Pius XI** : « Ecclesiam suam instituit Christus Dominus societatem perfectam, natura quidem *externam objectamque sensibus*... Quamobrem et regno et domui et ovili et gregi eam comparando similem affirmavit. » « Ecclesiam Dei... cum aliis insignitis notis, tum œcumenica unitate scimus divinitus esse *conspicuam* (3). »

**Assertio** : **Ecclesia Christi est societas formaliter et essentialiter visibilis** [*De fide divina, imo implicite definita*].

### Probatur thesis.

**333.** 1) *Ex natura Ecclesiæ sociali*. — a) *De jure*. — Ecclesia, a Christo instituta inter homines et pro hominibus, talis necessario debet esse qualem exigit natura hominum, proindeque visibilis. Et certe homines in societatem coadunari nequeunt nisi vinculo sociali *externe* quidem et *visibiliter*

(1) Sess. 2, cap. 3, **Denzinger**, 1793, 1794, cf. sess. 4, proæm. et can. cap. 1, **Denzinger**, 1821, 1823.

(2) Coll. Lac., VII, 568, 577.

(3) Encyc. *Mortuum animos*, 6 jan. 1928, *A. A. S.* 1928, p. 8 ; Encyc. *Ecclesiam Dei*, 12 nov. 1923, *A. A. S.* 1923, p. 573.



inter se conjungantur, et per actus exteriores, sub aspectabili regimine ejusdem auctoritatis, communem prosequantur finem. Ergo.

b) *De facto*. — Ecclesia, ex divina voluntate, essentialiter constituitur in societatem triplici potestate docendi, regendi et sanctificandi, Apostolis in perpetuum collata, sub supremo Petri regimine, cui triplici potestati respondet triplex obligatio fidelium fidei professionis, obedientiae et sacrorum communionis. Porro nec potestas pastorum exerceri, nec obsequium membrorum praestari ullatenus potest nisi visibiliter. Ergo Ecclesia essentialiter est visibilis.

2) *Ex historia Ecclesiae primitivæ*. — Ab initio visibile erat *magisterium*, scilicet, visibiles erant Apostoli visibili modo a Christo instituti et visibiliter praedicantes, visibilesque neo-conversi ad Ecclesiam visibilibus adducti ritibus et eadem fidem externe profitentes; visibile erat *regimen* leges imponens et judicia ferens, visibilesque subditorum obedientia; visibile erat *sacerdotium* ministros visibiles continuo creans, usumque praescribens sacramentorum quæ visibiliter participabant fideles... (1). Atqui saltem ab initio talis erat Ecclesia qualis debuerat esse ex voluntate Christi fundatoris. Ergo essentialiter visibilis est Ecclesia.

3) *Confirmatur*: *Ex parabolis et nominibus* quibus in Scriptura designari solet Ecclesia. (Cf. n. 280.)

*Ex modo loquendi prophetarum*, qui Ecclesiam Christi annuntiant ut in vertice montium positam, ac proinde undique visibilem et sic ad se allicientem omnes gentes (2).

*Ex modo loquendi Patrum*, qui inculcant necessitatem adhærendi huic determinatæ Ecclesiae in concreto, quam Ecclesiam Christi proclamant, quæ, aiunt, facile dignoscitur per successionem ab Apostolis, et extra quam non datur salus (3).

(1) Nec deerant signa externa quibus visibilia fiebant dona interna gratiæ jam certo intelligibiliter visibilia ex ipso ministerii exercitio. Cf. Act. Apost. et epistolas passim. — (2) Is., II, 2 sq.; Mich., IV, 1-3.

(3) S. Clem. R., *Ad Cor.*, XLII, 1, 4; XLIV, 3; S. Ignatius, *Ad Philad.*, III, 3; S. Iren., *Adv. hæres.*, I, III, c. III, n. 1, 2, 3; I, V, c. 20, n. 1; Tert., *De præscr. hæres.*, 26, 21; S. Cypr., *De cath. Ecc. unit.*, 6; Journal, 20, 21; 56; 209-211, 257; 292, 293; 557, etc.

**334. Nec dicas :** Ecclesia proponitur ut objectum fidei : « Credo... sanctam Ecclesiam ». Ergo non est visibilis.

Nam : 1) Aliud de Ecclesia videmus et aliud credimus. Videmus organismum externum, socialem Ecclesiæ, et credimus hanc Ecclesiam, in hac forma sociali existentem, esse societatem divinam et supernaturalem. 2) Imo, quia nulla veritas rationaliter credi potest fide divina nisi *constet* eam fuisse a Deo dictam, ipsa Ecclesia credi nequit ut *vera* Christi *Ecclesia*, divina scilicet et supernaturalis, nisi antea cognoscatur testimonium divinum de ejus veritate seu de ejus institutione a Christo. Uno verbo Ecclesia credenda proponi non debet, nisi sit evidenter credibilis seu, ut aiunt, visibilis *visibilitate credibilitatis*.

## V. — DE ECCLESIAE INDEFECTIBILITATE

### Status quæstionis.

**335.** Indefectibilitas in eo consistit quod Ecclesia, ex voluntate Christi, usque ad finem mundi *permansura est talis qualis fuit instituta*, in natura igitur et cum suis proprietatibus essentialibus. Proprietates enim, quæ essentiam rei necessario consequuntur, ab ipsa essentia separari nequeunt nisi forte per miraculum. Jamvero nemo somnabit Deum patrare miraculum ut Ecclesia in suis proprietatibus deficiat. Ergo ad indefectibilitatem statuendam satis erit demonstrare Ecclesiam essentialiter perpetuo duraturam esse.

Hæc tamen indefectibilitas, ut patet, non excludit *mutationes accidentales*, ut progressum in expositione scientifica doctrinæ, vel modificationes rerum quas Christus, in particulari determinandas, Ecclesiæ suæ reliquit, ut tempora et conditiones jejunii. Rursus soli *Ecclesiæ universali* competit hujusmodi indefectibilitas, non autem tali vel tali particulari ecclesiæ, quæ deficere potest et penitus destrui, quin ulla-tenus mutetur Ecclesia universa.

### Errores.

**336.** *Protestantes*, aliter tamen et aliter Ecclesiæ indefectibilitatem rejiciunt ; alii enim Ecclesiam, ad tempus saltem,

simpliciter deficere posse asserunt ; alii ecclesiam invisibilem indefectibilem habent, dum ecclesiam visibilem reapse defecisse contendunt, etsi non concordent de tempore defectio- nis ; alii autem, errorem Montanistarum renovantes, novam œconomiam, quam necessariam dicunt, e nova Sp. Sancti manifestatione expectant vel e novo Christi adventu.

*Modernistæ* ipsi explicitè negant immutabilitatem Ecclesiæ, quam perpetuæ evolutioni obnoxiam autumant hodieque penitus *transformandam* esse affirmant, utpote jam cum progressu scientiarum absolute impossibilem effectam et suo fini prorsus imparem (1).

### Doctrina catholica.

**337.** Indefectibilitas Ecclesiæ : 1) saltem implicite docetur in textibus dogmaticis de *perpetuitate* primatus ; 2) affirmatur a **Leone XIII** : « Ex voluntate auctoris sui, unicam... in perpetuitate temporum esse necesse est. Est igitur Ecclesia Christi unica et perpetua » (2) ; — a **Pio X** damnante prop. Modernistarum. v. g. prop. 53 : « Constitutio organica Ecclesiæ non est immutabilis ». — 3) Explicitè definienda erat in *Valicano* his verbis : « Declaramus Christi Ecclesiam — sive existentia sive constitutio ejus spectetur — societatem esse perennem atque indefectibilem, nullamque post illam neque pleniorē neque perfectiorem salutis œconomiam exspectandam esse » (3). — 4) Clarissime edocetur a **Pio XI** : « Fieri non potest quin Ecclesia Christi non modo et hodie et in omne tempus, sed etiam *eadem prorsus* existat, quæ in ævo apostolico fuit, nisi dicere velimus, quod absit, Christum Dominum aut non suffecisse proposito, aut eum errasse cum asseveravit portas inferi adversus eam nunquam fore prævalituras » (4).

(1) Cf. *Dec. Lamentabili*, prop. 53, 54, 57, 59, 60, 63, 65 (Denzinger, n. 2053 sq.). Cf. prop. 1 *Synodi Pist.* a Pio VI damnatam ut hæreticam ; Denzinger, 1501 ; *Jusjurandum contra errores Modernismi*, Denzinger, 2145.

(2) *Encyc. Satis cognitum*, Denzinger, 1955.

(3) Ap. **D<sup>r</sup>Herbigny**, t. I, n. 55.

(4) *Encyc. Mortalium animos*, 6 jan. 1928 ; *A. A. S.*, 1928, p. 9.

*Assertio : Ecclesia Christi est societas indefectibilis [Certum historice, theologice, de fide divina, implicite definita].*

**Probatur thesis.**

338. 1) *Ex perennitate hierarchiæ et primalus.* — Societas sibi essentialiter identica permanet quamdiu immutabilia perseverant ejus elementa constitutiva. Atqui in perpetuum stabiles fore potestates a Christo apostolis et Petro collatas, quibus constat ipsa Ecclesiæ essentia, jam demonstravimus. Ergo.

2) *Ex variis Christi promissis.* — Promissa necessario persolvit Christus. Atqui promisit super *petram* ædificandam esse Ecclesiam, adversus quam non prævalebunt portæ inferi, *seseque* in æternum *mansurum* cum Ecclesia munus suum exercente : absolutam videlicet Ecclesiæ indefectibilitatem pollicitus est, nam mutatio essentialis nullatenus componi potest cum firmitate tam plena, ipsa Christi perpetua assistentia roborata. Ergo.

3) *Ex fine Ecclesiæ.* — Ecclesia, ex ipsa ordinatione divina, instituta est ut per eam salutem assequantur homines. Porro si mutari posset essentialiter, jam non via recta, sed obstaculum potius esset consecutioni salutis, cum semper et quovis tempore dubitari posset utrum revera defecisset, ideoque omni autoritate careret, et uti vera Ecclesia agnosci nequaquam posset. Ergo.

4) *Confirmatur* ex variis Scripturæ locis, necnon et ex constanti Traditione, quibus edocemur regnum Dei in terris prorsus unicum et immutabile perpetuo duraturum esse (1).

## VI. — DE ECCLESIAE NECESSITATE

**Status quæstionis.**

339. Non quæritur utrum ipsa institutio Ecclesiæ fuerit necessaria, cum innumeris aliis modis providere potuisset

(1) Is., ix, 6 sq. ; Dan., ii, 44 ; Luc., i, 32 ; Matth., xxiv, 14 ; S. Just., *Dialog. cum Tryph.*, n. 110 (*Journel*, 144) ; S. Ambros., *Hexamer.*, l. IV, c. II, n. 7 ; S. Aug., in *Psal. LX*, n. 6 ; Cf. Bossuet, *Histoire des Variations des Eglises protestantes*, l. 15.

Deus saluti hominum, sed utrum et quatenus Ecclesia, jam certo instituta a Christo, ita necessaria sit ut præter eam nemo salvari possit (1). Ad cuius rei explanationem, quid per necessarium in præsentī intelligatur, prænotandum est.

Aliud est necessarium necessitate *medii*, aliud necessitate *præcepti*. Necessarium dicitur *mera* necessitate *præcepti* ad salutem id quod necessarium non est nisi quia *præscribitur*, cuius ergo sola ommissio *culpabilis* salutem impedit.

Necessarium necessitate *medii* ad salutem dicitur id quod reapse est medium seu via ad salutem necessaria, cuius igitur ommissio, *etiam inculpabilis*, salutem impossibilem reddit. Duplex porro distinguitur medium : 1) medium *ex natura rei* necessarium (ut gratia sanctificans), quod *nullatenus* suppleri potest et *in re* semper præstandum est ; 2) medium *ex libera Dei institutione* necessarium (ut baptismus aquæ) (2), quod *aliquo modo* utique semper præstari debet, sed vel *in re* vel *in voto* adhiberi potest.

Re quidem vera, in ordine supernaturali in quo nunc versamur, medium ad salutem *supernaturale* requiritur ex ipsa natura rei, quod gratiam vocant sanctificantem (3), quæ extra sacramenta, ex solo actu perfectæ caritatis obtinetur, annexis tamen fide et spe supernaturali. Nemo enim salvari potest quin sit amicus Dei, qui ideo per prius illum cognoscat, *credens* eum hominibus supernaturaliter revelatum esse, *speransque* ad Ipsum finem ultimum supernaturalem pervenire posse, illum super omnia *diligat*. Sed iterum amicus Dei non est qui, hic et nunc, non sit paratus ad Deum colendum sicuti vult et ad omnia adhibenda media a Deo præscripta.

Unde, etsi lex positiva rerum naturam non mutet, institutio

(1) Mgr Besson, *L'Eglise*, 3<sup>o</sup> conf. ; Hugueny, *Critique et Catholique*, t. I, c. 10, n. 88 sq. ; Hugon, *Hors de l'Eglise point de salut* ; Dublanchy, in *Dict. theol.*, art. *Eglise*, col. 2155 sq. ; Bainvel, *Hors de l'Eglise point de salut*, Beauchesne, 1923 ; D'Herbigny, t. I, n. 85 sq.

(2) *Pro adultis* utique, quia, præscindendo a martyrio, quod est præter voluntatem Christi et regulam ab ipso institutam, baptismus aquæ unicum est medium quo, sub N. Lege, infantibus gratia sanctificans conferri possit, deoque eis est absolute necessarius et *in re* præstandus.

(3) Billot, *De Sacramentis*, t. I, th. 22, ed. 3<sup>a</sup>, p. 198 sq. ; th. 25, p. 235 sq.



tamen a Deo et impositio mediorum specialium ad salutem, in Nova Lege, efficiunt ut actus perfectæ caritatis jam amplius vim suam non exserat, nisi referatur *aliquo saltem modo* ad media positiva a Christo instituta, ita ut in posterum *volum* hujusmodi mediorum in actu isto caritatis *necessario* includatur.

Hac ratione, media illa necessaria dicuntur *in re* vel *in volo*, quatenus unusquisque salutem non consequitur quin ea in re præstiterit si potuerit, secus cum caritate in eo requiritur et sufficit votum eorum : *explicitum* quidem, si ea cognoscat sed, propter obstacula pro nunc insuperabilia, ea in re adhibere non valeat ; *implicitum* vero, si illa invincibiliter ignoret.

### Errores.

**340.** Ecclesiæ necessitatem negant tantum ii qui vel omnem revelationem prorsus respuunt vel indifferentismum sive absolutum sive relativum excolunt.

### Doctrina catholica.

**341.** *De fide* est Ecclesiam necessariam esse ad salutem. Hoc explicite definitum est in *Conc. Flor.* : « Sacrosancta... Ecclesia firmiter credit, profitetur et prædicat, nullos intra catholicam Ecclesiam non existentes... æternæ vitæ fieri posse participes ; sed in ignem æternum ituros, nisi ante finem vitæ eidem fuerint aggregati (1) ; et a Pio IX expresse declaratum : « Tenendum quippe ex fide est, extra apostolicam romanam Ecclesiam saluum fieri neminem posse (2). »

*Assertio* : Ecclesia Christi est omnibus hominibus ad salutem necessaria [*De fide catholica*].

### Probatur thesis.

**342. a)** Necessarium est necessitate *medii absoluta*, et quidem *ex natura rei*, pertinere ad *animam* Ecclesiæ ; scilicet, gratiam sanctificantem in se habere, ut patet ex dictis.

(1) Denzinger, n. 714. Cf. n. 423, 430, 468, 1677.

(2) Denz., n. 1647 ; Cf. *Syll. Pii IX*, prop. 15, 16, 17, 18 ; Capéran, *Le problème du salut des infidèles*, passim et speciatim, cap. x, p. 470-478,

b) Necessarium est etiam necessitate *medii* ad corpus Ecclesiæ pertinere. *in re* tamen vel *in voto*, omnia intelligendo juxta præmissa, ut constat :

1) *Ex ipsa Ecclesiæ institutione*. — Christus enim omnibus mandat qui in salutem adduci velint, ut ministerio docendi, regendi et sanctificandi a se, ipsi et soli Ecclesiæ commisso, sese subiciant, nimirum ut triplici illo *vinculo externo et sensibili*, quo constituitur ipsum Ecclesiæ corpus, conjungantur. Ergo Ecclesiæ corpus reapse est omnibus medium ad salutem necessarium.

2) *Ex necessitate religionis christianæ*. — Religio christiana ab omnibus amplectenda est sub pœna æternæ damnationis : medium igitur ad salutem necessarium hæc religio est propter suam cum fine necessario connexionem. Atqui christiana religio in sola vera Ecclesia invenitur, quam unicam instituit Christus ad illam servandam et docendam. Ergo.

3) *Ex necessitate Baptismi*. — Baptismus omnibus necessarius est *necessitate medii*; nam, sine spirituali regeneratione quæ fit per Baptismum, vita supernaturalis haberi nequit (Joan., III, 5), sicut nequit haberi vita naturalis sine natiuitate. Porro, juxta omnes Christianos, Baptismus eo spectat *per se* ut Ecclesiæ corpori aggregentur homines. Ergo.

**343. Conclusio.** — Quivis adultus salvari nequit nisi ad corpus Ecclesiæ pertineat *in re* vel *in voto* : *in re* nimirum, si Ecclesiam certo cognoscat et nullo invincibili impedimento prohibeatur quin ei sese addicat ; *in voto* autem, *explicite* quidem, si Ecclesiam cognoscens, invincibiliter impediatur quominus ei sese aggreget, *implicite* vero, si veram Ecclesiam inculpabiliter ignoret et a sectis illam discernere non valeat.

Axiomate igitur : « *Extra Ecclesiam nulla salus* », nil aliud intelligitur nisi neminem salvari posse qui *gravi sua culpa* extra veram Ecclesiam moritur. Hanc doctrinam jam a *Patribus* traditam (1), tempore *medii ævi*, ex professo tradiderunt *theologi* (2), docentes hominem justificari posse tri-

(1) S. Ambr., *De obitu Valent.*, 51 ; S. Aug., *De Bapt.*, l. IV, c. 22, n. 29 ; *Journal*, n. 1328, 1630.

(2) Quorum testimonia videre est apud Caquéran, *op. cit.*, passim. Cf. S. Th., 3, q. 66, a. 11, et q. 68, a. 2.

plici Baptismo fluminis, sanguinis et flaminis, cujus ultimus non aliud est ac perfectæ actus caritatis, imo, etiamsi absolute Ecclesiam ignoraret, salvari tamen posse cum auxilio gratiæ Dei, quicumque faciens quod in se est (1).

Nostreis autem temporibus, eam ut solam veram sententiam, proposuit *Pius IX* dicens : « Pro certo pariter habendum est, qui veræ religionis ignorantia laborant, si ea sit invincibilis, nulla ipsos obstringi hujusce rei culpa ante oculos Domini (2). » — In *decreto de Ecclesia Christi*, in Conc. Vaticano (3) præparato, hæc leguntur : « Dogma fidei est extra Ecclesiam neminem salvari posse, neque tamen, qui circa Christum ejusque Ecclesiam *invincibili ignorantia* laborant propter hanc ignorantiam pœnis æternis damnandi sunt, cum nulla obstringantur hujusce rei culpa ante oculos Domini... Nemo vero salvus esse potest, qui a fidei unitate vel ab Ecclesiæ communione *culpabiliter* sejunctus ex hac vita decedit ».

(1) De cujus axiomatis sensu legatur **Billot**, *De Gratia Christi*, th. 13, p. 197 sq. ; **Palmieri**, *De Gratia divina actuali*, th. 34 ; **Mazzella**, *De Gratia Christi*, disp. 4, art. 5, § 2, p. 590-595.

(2) **Denzinger**, n. 1647, 1677. — (3) Cap. 6 et 7.

---

## CAPUT II

### DE ECCLESIAE NOTIS

---

#### Status quaestionis.

**344.** Unicam esse Christi Ecclesiam demonstravimus; reapse tamen multae societates christianae, sibi invicem oppositae et aliae ab aliis prorsus independentes, hanc unicam esse Ecclesiam sibi vindicant; oportet igitur ut habeantur *signa* seu characteres quibus Ecclesia vera, cæteroquin essentialiter visibilis et cognoscibilis, ab omnibus aliis societatibus aperte *discernatur* et in concreto *manifestetur* (1).

Eadem deducitur conclusio ex necessitate Ecclesiae, quae idcirco omnibus *visibilis* esse debet et a quocumque cœtu tuto *discernibilis*. Hæc autem signa, quibus dignoscitur vera Ecclesia, *notæ* solent vocari.

#### Definitio notarum.

**345.** *Sensu lato*, nota est *signum* seu id quod, prius notum, eo ipso ad cognitionem alterius ducit. *Sensu stricto*, est proprietas rei inherens, qua res ipsa externe manifestatur et cognoscitur. Nota Ecclesiae igitur est *proprietas Ecclesiae inherens, qua ipsa Ecclesia externe manifestatur et cognoscitur*.

Nota autem *negativa* esse potest aut *positiva*. *Negativa* ea est cujus praesentia probat nil obstare quin ecclesia cui inhaeret sit vera, cujus vero absentia falsam evidenter ostendit ecclesiam in qua deficit; *positiva* autem nota dicitur illa quae certo veram Ecclesiam a falsis discernit et illam directe indicat. Hæc ideo nota positiva, et ea sola, quaestioni praesenti: quisnam ex tot religiosis christianorum cœtibus sit verus? apprimè respondet.

(1) Ottiger, p. 378-474 et 496-525; De Groot, q. 5, 6, 7, p. 146-268; Billot, *De Ecclesia Christi*, q. II, p. 120-273; Pesch, n. 397-432; Palmieri, § III, p. 282-286 et Appendix, p. 757-771; Mazzella, n. 624-737 et 827-837; Yves de la Brière, art. Eglise, apud *Dict. apol.*, col. 1268-1289; Schultes, art. 18-28; Sertillanges, *L'Eglise*, t. I, l. 2; De Poulpiquet, *L'Eglise catholique*, c. I, p. 28-55, c. 4-7; D'Herbigny, t. II, n. 212-280, 321-342.

De illa ergo tantummodo agitur, cujus definitio sic se habet : *proprietas essentialis* (1) : *quæ ipsi et soli veræ Ecclesiæ convenit, ejusque veritatem externe et visibiliter manifestat.*

1) *Proprietas essentialis.* — Secus a vera Ecclesia abesse posset et non ipsam certo cognoscibilem et visibilem redderet.

2) *Ipsi et soli...* — Si enim proprietas esset communis veræ Ecclesiæ simul ac Sectis, nota foret utique negativa, falsitatis arguens omnem ecclesiam in qua deficeret, sed veritatem unicæ Christi Ecclesiæ *positive* non probaret, dum ita cum Ecclesia vera necessariam et positivam connexionem habere debet ut, ejus op<sup>a</sup>, sine ullo erroris metu et periculo, eam certo cognoscere valeant omnes.

3) *Ejusque veritatem.* — In concreto scilicet ostendit quænam sit vera Ecclesia, cujus notitia in abstracto jam habetur : *nolior* igitur sit oportet non quidem ipsa Ecclesia, sed *Ecclesiæ veritate* seu Ecclesiæ *veræ legilimitate*.

4) *Externe...* — Nisi enim esset externa et visibilis, argumentum non faceret. Imo, cum, omnibus vel indoctis, visibilis esse debeat Ecclesia, necesse est ut quædam saltem ex notis adeo sint cognitu faciles et obviæ, ut quilibet de vulgo, etiam pueri, modo sibi proportionato, cum certitudine relative sufficienti illam agnoscere possint et invenire (2).

**346. Nota.** — Connexio autem notæ cum veritate Ecclesiæ innotescere potest, *vel ex natura rei*, si hæc proprietas visibilis sit ipsa verum miraculum morale, specialem Dei interventum requirens, ultroque divinam originem manifestans et veritatem Ecclesiæ cui inest (3) : *vel ex ipsius Christi institutionis præcognitione*, si formaliter sumatur ut character a Christo assignatus veræ Ecclesiæ, tanquam a vera Ecclesia inseparabilis et ei soli proprius.

(1) Proprietas dicitur : 1) *essentialis*, si alicui rei ita inest, ut ab ea abesse nequeat ; 2) *accidentalis*, si a re, cui inest, abesse potest. Proprietas autem essentialis : vel *soli* rei, cui inest, *exclusive* convenit, et ei est omnino *singularis* ; vel huic rei cum aliis *communis* est. In præsentī evidentē loquimur de proprietatibus Ecclesiæ essentialibus, ei soli *exclusive* propriis.

(2) Cf. *Tract. de Vera Religione*, n. 99 sq..

(3) Hoc priori modo breviter exponitur argumentum in fine demonstrationis catholicæ, n. 421.



**Doctrina Protestantium enuntiatur.**

347. 1) *Liberales* (1), soli Ecclesiae invisibili, quam unice veram ducunt, essentielles tribuentes proprietates verae Christi Ecclesiae, videlicet unitatem, sanctitatem, catholicitatem et apostolicitatem, quibus Deo tantum cognita est, prorsus nihil prodesset putant de notis disserere.

2) *Orthodoxi* (2) e contra, a suo conceptu de Ecclesia discedentes, generatim duas Ecclesiae notas assignant : *sinceram* nempe Dei verbi *praedicationem* et *legitimum* usum sacramentorum.

**Doctrina Protestantium critice expenditur.**

348. Verum sane est sinceram et *integram* Christi doctrinam, *legitimumque* usum sacramentorum non posse ab Ecclesia Christi separari : possunt ideo esse notae *negativae* pro illis qui, jam veram Christi doctrinam cognocentes, contradictionem percipiunt inter doctrinam alicujus sectae et hanc certam Christi doctrinam. At ex *sola* doctrina, ex *solo* usu sacramentorum possint *positive* et absolute discerni vera Ecclesia a falsis coetibus ? Negatur, nam sincera verbi Dei praedicatio, legitimusque sacramentorum usus non sunt notae *per se* visibiles, nec sunt *notiores* ipsa Ecclesiae veritate.

1) *Non sunt per se visibiles.* — Praedicatio enim verbi et sacramentorum administratio, etsi materialiter sint res externae, formaliter tamen, ut *sincera* praedicatio et *legitima* administratio, sub sensibus non cadunt. Imo eo minus sunt visibiles et obviae, quot singulae sectae, licet inter se valde discrepantes, eodem jure eademque fiducia, contendunt se habere veram doctrinam et vera sacramenta.

2) *Non sunt notiores ipsa Ecclesiae veritate.* — Etenim ea tantum sincera vocari potest praedicatio verbi, quae conformis est institutioni Christi. Atqui doctrina Christi ut *vera* et *authentica* manifestatur per *testes* legitimos, quos ad eam tradendam ordinavit et misit : « cognitio enim veritatis et *fides ex auditu* oriuntur eorum qui a Christo *missionem* habeant in Ecclesia ; at non vice versa. Missionis ergo legitimitas, prius quam doctrinae, dignoscenda est. Missio enim explicata Ecclesiae talis est, ut qui legitime loquentes in ea audiat, Christum audiat (Luc., x, 16), non judicandum sane ; is vero qui « Ecclesiam non audierit, sit sicut ethnicus et publicanus » (Matth., xviii,

(1) Harnack\*, *L'essence du christianisme*, 2<sup>e</sup> pl<sup>e</sup>, cap. 5, p. 327-329, Jalaguier\*, *De l'Eglise*, passim.

(2) Calv.\*., *Inst.*, l. iv, c. i, n. 9 : « Ubicumque... verbum Dei sincere praedicari atque audiri, ubi sacramenta ex Christi instituto administrari videmus, illic aliquam esse ecclesiam nullo modo ambigendum est. » Ita *Confessio August.*, art. 7. Cf. D'Herbigny, t. II, n. 214 sq.

17 sq.). Prius ergo cognoscenda est Ecclesia legitima ; ac postea solum doctrina *recipienda* (1).

Frustra provocant Protestantes ad *articulos fundamentales*, quorum prædicatio, ceteroquin sola necessaria, vera esset nota, nam nec quot nec quid sint ex ipsa Scriptura dici potest, uti luculenter ostendit ipsorum dissensio Protestantium.

Idem sentiendum de sacramentorum administratione, quæ legitima non est, nisi *institutioni* Christi congruat et a *legitimis* ministris peragatur. Insuper de sacramentorum numero et essentia inter se disputant Protestantes.

### Doctrina Græcorum.

**349.** Contendunt Græci notam *distinctivam* veræ Ecclesiæ esse *invariabilem conservationem* doctrinæ infallibilis *septem priorum conciliorum œcumenicorum*.

Sed frustra. Nam : a) Vel Ecclesia *nunquam habuit* jus doctrinam clarius et explicitius exponendi, et tunc interroganda sunt, non septem prima concilia sed ipsa et sola tempora apostolica. — b) Vel Ecclesia *jus illud habuit* et tunc : 1) aut illud *amisit* et, hac mutatione gravissima imo essentiali [in sensu Græcorum], eo ipso jam non est vera Ecclesia ; 2) aut illud *servat*, « et tunc formulæ poterunt determinari vel fieri magis præcisæ, clariores, aptiores, imo novæ contra novos errores ; sic ergo non primo intuitu observabitur identitas, sed solum postquam, « *x aquila prius legitima Ecclesia*, innotuerit legitimitas progressus in ea » (2).

### Doctrina catholicorum.

**350.** Suppositis iis quæ jam demonstravimus de Primatu Petri ejusque perpetuitate, hanc esse necessario veram Christi Ecclesiam, quæ reapse ut caput agnoscit et habet successorem Petri eique universaliter obedit, absolute dicendum est, falsamque omnem aliam quæ ab hac successione et subjectione discedit. Hac ideo via perspicue designatur in concreto vera Ecclesia.

Attamen, ut probatio *plenior* sit et ipsis dissidentibus, ut videtur, *magis accommodata*, nonnullis utemur notis quibus, ut, per signa ipsius propria, Ecclesia Christi insignior fiat et omnibus bonæ fidei conspicua (3).

Jamvero : a) Notas adesse definit *Valicanum* dicens : « Deus

(1) D'Herbigny, t. II, n. 216. — (2) D'Herbigny, n. 219.

(3) Schultes, art. 18, p. 158 ; De Poulpique, *op. cit.*, p. 31.

per Filium suum unigenitum Ecclesiam instituit, suæque institutionis *manifestis notis* instruxit, ut ea tanquam custos et magistra verbi revelati *ab omnibus* posset agnosci (1). »  
 b) Bellarminus 15 notas enumerat, 99 Bozius et alii alium numerum proponunt, sed omnes ad 4 notas jam a PP. non semel indicatas (2) et in symbolo Const. expressas (3) revocari possunt : « Omnis enim proprietas ecclesiæ potest referri aut  
 « ad ejus originem, quæ est *apostolica*, aut ad ejus constitu-  
 « tionem, qua est hierarchia monarchica, principium *uni-*  
 « *talis*, aut ad ejus efficientiam extensivam et externam, quo  
 « pertinet *catholicitas*, aut ad ejus efficientiam intensivam  
 « et internam, cujus fructus est *sanctitas*. » (Pesch, n 400).

Igitur hujusmodi notas proprietates esse *essentiales, visibiles, exclusiveque proprias* Ecclesiæ Christi, pro posse, nunc ostendere conabimur.

## I. — DE UNITATE.

### Notio Unitatis.

**351.** Unitas est : « *Ecclesiæ proprietas, qua in fidei professione, in regimine et cultu indivisa est in se et divisa a qualibet alia societate* (4). »

*Proprietas.* — Agitur enim de unitate *essentiali* et *formali* quæ, a principiis ecclesiæ constitutivis necessario dimanans, jure requiritur et de facto abesse nequit.

*In fidei professione.* — Nam fides interna ecclesiam non manifestaret.

*In regimine.* — Solo enim vinculo ejusdem auctoritatis efficitur et servatur unitas socialis membrorum.

(1) Sess. 3, c. 3, **Denzinger**, 1793.

(2) **Journal**, Enchiridion, Ind. theol. 48 sq.

(3) **Denzinger**, n. 86 : « Credo... unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam. » Hinc **Pius IX** : « Vera I. C. Ecclesia quadruplici nota, quam in Symbolo credendam asserimus, auctoritate divina constituitur et dignoscitur ; et quælibet ex hisce notis ita cum aliis cohæret ut ab aliis nequeat sejungi : hinc fit ut quæ vere est et dicitur catholica, unitatis simul, sanctitatis et apostolicæ successionis prærogativa debeat effulgere. » **Denzinger**, 1683.

(4) **De Groot**, q. 5, a. 2, p. 153 sq.

*In cultu.* — Unitate enim cultus et fidei organice inter se uniuntur membra ecclesiasticæ societatis et unitatem constituunt communionis (1).

Hæc tria absolute requiruntur, *conjuncte* quidem et *formaliter* : *conjuncte*, quia nonnisi simul sumpta Ecclesiam unam exhibent simul atque totam ; *formaliter* etiam, scilicet non fortuito, sed ex ipso principio unitatis constitutivo, nimirum ex magisterio et regimine seu ex ipsa essentia societatis defluentia modo firmo et stabili.

Ad unitatem tamen non requiritur ut omnes *explicite* credant omnes omnino articulos fidei, dummodo *implicite* omnes credant et parati sint ad *explicite* credenda aut rejicienda quæ Ecclesia docet aut damnat, si scirent. Item non requiritur ut eadem omnino leges omni tempore et loco imponantur aut ritus etiam accidentales et cærimonie adhibeantur ubique iidem, dummodo servantur ea quæ pro omnibus instituit Christus et supremo regimini subiciantur fideles.

Quinimo unitas fidei et cultus ex unitate regiminis deducitur et creatur ; *unitas regiminis* minime pendet ab alia unitate, puta ab unitate politici principatus cui subordinaretur, sed est omnino *per se* consistens ; hæc autem unitas existit statim ac omnia membra Ecclesiæ eidem unicæ auctoritati supremæ magisterii et regiminis plene subiciuntur, primatui nempe Petri et successorum. Hæc igitur indivisa unitas proprietas est essentialis, omnino visibilis, exclusive propria, proindeque vera nota Ecclesiæ Christi.

*Assertio* : **Unitas regiminis, fidei ideo et cultus, vera est nota Ecclesiæ** (*Historice et theologicæ certum*).

#### A. Est proprietas essentialis.

**352. Probalur** : 1) *Ex comparationibus.* — Ecclesia similis est ovili (Joan., x, 15 ; xxi, 15 sq.) et regno (Matth., xiii,

(1) « Ecclesiæ autem unitas in duobus attenditur ; scilicet in connexione membrorum Ecclesiæ ad invicem, seu communicatione ; et iterum in ordine omnium membrorum Ecclesiæ ad unum caput. » S. Th., 2. 2, q. 39, a. 1.

31-33 ; xvi. 17 sq. ; xxi. 33-46 ; xxiv. 14). Porro in ovili et in regno, omnia elementa, invicem plene coherentia, eidem capiti obediunt et subduntur. Ergo.

2) *Ex ipsa natura Ecclesiæ.* — Christus ita unum totius Ecclesiæ regimen instituit ut in perpetuum omnes fideles cum suis pastoribus unico Ecclesiæ supremo pastori subji- ciendi sint. Ergo unitatem regiminis, ut suæ Ecclesiæ prorsus **necessariam et essentialem, absolute voluit.**

3) *Ex Christi oratione* (1). — Expresse et absolute petiit Christus ut omnes qui in eum credituri sunt usque in finem mundi, magisterio unico et regimini pastorum ita perfecte obediant, ut, eandem fidem profitentes, et inter se quam maxime et arte uniti, corpus efficiant sociale adeo unum ut hæc unitas comparari possit cum intima divinitatis unitate. Ergo. — Petiit unitatem *visibilem* (ut credat... ut cognoscat), *organicam* (ut omnes unum sint), *completeam* (ut sint consummati in unum), *perpetuam* (et pro eis qui credituri sunt).

4) *Ex verbis S. Pauli* (Eph., iv, 4-17 ; Cf. I Cor., x, 17 ; xii. 12 sq.). — Unitatem communionis fidelium perfectam affirmat Apostolus, eo quod, sub unica pastorum auctoritate, unum constituunt corpus sociale, quod unitatem fidei et cultus ab ipso magisterio et regimine defluentem perpetuam habet et stabilem. Ergo.

5) *Ex testimonio PP.* (2) qui unam esse Ecclesiam procla- mant ex subiectione plena fidelium eidem unicæ auctoritati Petri, a quo omnis incipit et procedit auctoritas, hancque unitatem ut proprietatem essentialem exhibent, qua Ecclesia aperte secernitur a sectis, quæ tam diverse sentiunt quam multæ numerantur ipsæ et potestates quibus obediunt.

(1) Joan., xvii, 11-23 : • Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut *sint unum sicut et nos*... Non pro eis autem rogo tantum, sed et *pro eis qui credituri sunt* per verbum eorum in me ; ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint, ut *credat mundus* quia tu me misisti. Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus. Ego in eis et tu in me, ut sint consummati in unum, et *cognoscat mundus* quia tu me misisti. •

(2) S. Iren., *Adv. hæres.*, l. i, c. x, n. 2 ; l. v, c. xx, n. 1 ; Text., *De præsc. hæres.*, 20, 32 ; Clem. Alex., *Strom.*, 7, 17, 107, 3 ; S. Cyr., *De cath. Ecc. uni.*, 4 sq. ; S. Hilari, *De Trin.*, l. vii, n. 4 ; Journal, 192, 257, 292, 296, 435, 555 sq., 865.



6) *Ex documentis fidei.* — Unitas fidei, cultus et regiminis docetur ut *essentialis* a *Vaticano* : « Pastor æternus... sanctam ædificare Ecclesiam decrevit, in qua... fideles omnes unius fidei et caritatis vinculo continerentur... Ut vero per coherentes sibi invicem sacerdotes credentium multitudo universa in *fidei* et *communione* unitate conservaretur, beatum Petrum... instituit perpetuum *utriusque unitatis* principium ac visibile fundamentum (1). » Hæc ideo unitas vere est unitas *formalis* quia defluit ex indefectibili principio supremæ auctoritatis et centro unitatis.

### B. Visibilis et exclusive propria.

353. Patet : 1) *Ex ipsa rei natura.* — Triplex enim unitas regiminis, fidei et cultus, adæquate sumpta, ut exurgens ex *practica* subordinatione omnium fidelium unico pastorum regimini, collegio nempe cuius caput est Petrus in successoribus, per se externa est et visibilis, cum magisterium et regimen sint quid visibile, non minus ac obedientia eis præstita ; sed et soli veræ Ecclesiæ unice est propria, cum sola polleat primatu. Etiam si enim cœtus quidam schismaticus, initio saltem, unitatem, v. g. fidei *materialem* habere possit, certe nulli sectæ competere potest unitas religiosa vere *per se* consistens, unitas scilicet regiminis apostolici, unitas primatus, ac proinde neque unitas cultus, neque unitas fidei *formalis*.

2) *Ex voluntate Christi.* — Unitatem Ecclesiæ a Deo impetravit Christus in signum externum et perpetuum suæ divinæ missionis pro universo mundo ; eam igitur notam adeo *positivam* expresse voluit, ut ex ea sola aperte dignosceretur divinitas, proindeque veritas societatis ab ipso fundatæ. Ergo.

(1) Sess. 4, proam., **Denzinger**, 1821 ; cf. **Leo XIII**, Encyc. *Satis cognitum* ; **Pius X**, in Decr. *Lamentabili* et Encyc. *Pascendi* ; **Denzinger**, 1954, 1956, 2059, 2091 ; **Pius XI**, Encyc. *Ecclesiam Dei*, 12 nov. 1923, *A. A. S.*, p. 573 sq.

## II. — DE SANCTITATE

**Notio Sanctitatis.**

**354.** Sanctum (1) dicitur quod Deo aliquatenus conjungitur : Deus enim solus est sanctus *absolute et per essentiam*, ita ut sit Ipsa Sanctitas ; alia vero sancta non sunt nisi *relative et per participationem*, quatenus ad Deum ordinantur ut ad summum bonum, sive per legem naturalem, sive per gratiam.

**Species Sanctitatis.**

**355.** In præsenti autem, de sola ultima sanctitatis specie agitur quæ per gratiam obtinetur, et duplex distinguitur : *realis* nempe et *personalis*. — *Sanctitas personalis*, quæ proprie sanctitas dicitur, recta est et libera personarum ad Deum ordinatio, non tantum externa, verum etiam interna ; quapropter ille vere sanctus est qui, sub influxu gratiæ, seipsum et actus suos ad Deum libere ordinat.

*Sanctitas* vero *realis* triplex habetur, quatenus res triplici modo ad Deum ordinari potest : vel quia Deo *consecralur*, ut templum, altare ; vel quia *ad sanctitatem* hominum *confertur*, sive ex se, ut preces, sive ex institutione Dei, ut sacramenta, leges divinæ et ecclesiasticæ ; vel quia *signum* est et *effectus* sanctitatis internæ, ut charismata miraculorum.

**Ecclesiæ Sanctitas.**

**356.** Ecclesiam porro ut societatem utraque pollere sanctitate contendimus : **a)** Sancta est sanctitate *reali*, quia non solum sancta est ratione *originis*, ut a Deo procedens, ex Christi institutione, et ratione *finis*, qui est æterna hominum salus, sed *ex ipsa essentia*. Principia enim ejus constitutiva, magisterium nempe et regimen, formaliter sancta sunt et efficaciter : *formaliter*, scilicet omnia per se et perfecte, ita ut ne unum quidem principium, quod sanctum non sit, concipi pos-

(1) Billot, p. 179 sq. ; Hugueny, *Critique et Catholique*, t. I, cap. II, p. 223 sq. ; 2-2, q. 81, a. 8 ; M. Delehaye, *Sanctus, essai sur le culte des saints dans l'antiquité*, c. I, p. 24 sq., c. 6, p. 233 sq.

sit, juxta illud : « bonum ex integra causa... » ; *efficaciter*, videlicet natura active sanctitatem personalem producentia et gignentia. Exinde sanctitas ista sanctitas *activa* vocatur. **b)** Sancta est sanctitate *personali*, non tantum quia sancti in Ecclesia haberi possunt, sed quia actu et reapse semper habentur.

Hæc porro *sanctitas membrorum* Ecclesiæ, quæ *passiva* dicitur seu producta, tres admittit gradus : alii enim a peccatis tantum gravibus se abstinunt, et *communi* fruuntur *sanctitate*, quæ in mera præceptorum gravium observantia seu in statu gratiæ consistit ; alii autem, etiam peccata venialia deliberata plerumque vitant, et *perfecta* pollent *sanctitate*, quæ præceptis addit consilia ; alii denique ad eam virtutis perfectionem et excellentiam perveniunt, ut supra communem justorum operandi modum operentur, et *sanctitate* præfulgeant *heroica* et *eminenti*, quæ sæpe actibus et factis extraordinariis, v. g. miraculis, prophetiis, manifestatur (1).

### Nota Sanctitatis.

**357.** Prætermisiss aliis de sanctitate auctoris, originis, etc., Ecclesiam essentialiter sanctam affirmare possumus, si sancta sit sanctitate principiorum et membrorum.

**1<sup>o</sup> Sanctitas principiorum.** — **a)** Sine dubio falsa dicenda est quævis societas, in qua invenitur vel unum principium (dogma, lex, institutum) sanctitati repugnans.

**b)** Si agitur de nuda possessione, exterius apparente, membrorum sanctitatis, hæc sanctitas alibi ac in vera Ecclesia *materialiter* exstare potest : nil enim impedit quin secta aliqua, sese a vera Ecclesia separando, Scripturas, sacramenta, leges et fere omnia cetera pietatis ac sanctificationis media retineat. Principia itaque non tam ex se ut sancta et sanctificantia innotescunt, quam ex modo quo legitime in usum veniunt et rite dispensantur : scilicet ex modo a Christo definito, id est, per ministerium cui in proprium ea commisit et juxta leges ab ipso determinatas.

(1) Delehaye, *Sanctus...*, p. 245 sq.

2° **Sanctitas membrorum.** — a) Non requiritur ut *amplior* sit prosperitas temporalis membrorum veræ Ecclesiæ. Hæc enim prosperitas, etsi generatim foveatur religione sancta, per se tamen ex aliis pendet causis.

b) Non requiritur ut ab Ecclesia prorsus *absint scelerati*, qui fortasse multi esse possunt, imo comparative peiores, sive propter majora obstacula ad virtutes, sive propter vehementiores tentationes aut causas corruptionis.

c) Non requiritur ut in ea *tantum* adsint sancti, nam :  
 1) Deus, qui vult omnes homines salvos fieri, nemini denegat auxilium gratiæ saltem remote sufficientis ad salutem (1) ;  
 2) sacramenta valide ministrari possunt, etiam extra veram Ecclesiam, imo, supposita bona fide, fructuose suscipi. Ergo nil mirum si etiam in falsis ecclesiis aliqualis fructus sanctitatis *per accidens* inveniat.

d) Imo nec requiritur ut sancti sint in ea numero plures, dummodo, etiamsi pauciores habeantur, vere et certissime sancti sint *propria virtute principiorum ipsius Ecclesiæ*, ideoque ut tales ad ipsam exclusive pertineant.

**358. Ratio est :** 1) Quia denominatio societatis desumitur non ex eo quod in ea est per accidens, sed ex eo quod est per se. Porro, supposita sanctitate principiorum, *mali* sunt in Ecclesia *per accidens*, non adsunt enim, nisi quia præter influxum principiorum societatis constituuntur et mediis ab ea præstitis uti renituntur. 2) Quia, inspecta sanctitatis arduitate, « mirum profecto non est si religio etiam sanctissimæ et de se summe efficax ad generandas virtutes divinis, non ut in pluribus proprium suum fidem *adæquate* obtineat. »

Rursus, cum sancti inveniri possint per accidens in societate quæ essentialiter sancta non sit, argumentum efferre contendimus sin minus unice, saltem præcipue ex sanctitate *heroica* et eminenti.

Sane sanctitas heroica supponit collectionem omnium virtutum heroicarum. Atqui talis sanctitas produci nequit nisi

(1) I Tim., II, 2 ; cf. tract. de Gratia.

*per* veram Ecclesiam, et extra illam *regulariter* inveniri nequit. Ergo hæc sanctitas directe ostendit sanctitatem ipsius Ecclesiæ, ex cujus principiis producitur, ac proinde ejus veritatem.

*Majorem* jam late demonstravimus ubi de martyrio (1). Sic tamen intelligenda est : ut aliquis sanctus possit dici heroicus, non necesse est eum omnibus virtutibus usum fuisse, nec necesse eum omnes exercuisse in gradu heroico, sed satis est eum eas virtutes in gradu eminenti habuisse, de quibus sibi oblata fuit occasio, et secundum conditionem, gradum ac statum suæ personæ.

*Minor* breviter ostenditur : Hæc mirabilis harmonia virtutum heroicarum, valde inter se diversarum, imo et oppositarum, existere nequit in eadem anima, absque *speciali* et *extraordinario* auxilio Dei, qui solus in sua simplicitate perfectiones maxime diversas eminenter continet et eas in anima humana intime unire potest. Ergo sanctitas heroica produci nequit nisi *per* Ecclesiam, quæ sit *per se* sancta, scilicet ex vi *propriorum* principiorum socialium. Proinde si forte quandoque inveniantur aliqui sancti, *tali sanctitate*, in falsis et illegitimis cœtibus christianis, sine dubio hæc eorum sanctitas non oritur *ex* harum ecclesiarum principiis *propriis* et *constitutivis* ac propterea datur *in* illis at non *per* illas. Ideo sanctitas heroica est nota omnino *singularis* et *disincliva* veræ Ecclesiæ Christi.

Insuper hæc sanctitas heroica, ut patet, *miraculum* est ex se *ordinis moralis* ; ergo, licet forte, *per accidens* et omnino *extraordinarie*, ea adesse possit, in ecclesia falsa, nunquam erit in testimonium illegitimi cœtus ex cujus essentia dimanare nequit.

Argumentum autem evadit « omni exceptione majus, si « ipsi virtutum heroicitati accedat splendor supernorum. « charismatum, velut signum de cœlo authenticum, aut « consummatæ aliquorum sanctitatis, aut præsentiae Spiritus. « sanctificantis in visibili corpore Ecclesiæ » (2).

(1) Supra, n. 235 : D Herbligny, t. II, n. 239.

(2) Cf. omnino Billot, *loc. cit.* Ne inde inferas semper adfuturos esse in Ecclesia sanctos heroicæ virtutis, sed nunquam longum fore tempus.



Sit igitur definitio notæ sanctitatis : *proprietas qua Ecclesia, membra sua ex principiis sibi essentialibus, ad Deum ut summum supernaturale bonum, visibiliter ordinal et modo supereminenti.*

**Asserlio :** Sanctitas principiorum et membrorum vera est nota Ecclesiæ Christi [*De fide*].

#### A. Proprietas est essentialis Ecclesiæ.

359. 1) SANCTITAS PRINCIPIORUM. — Ecclesia enim a Christo instituta est ut homines sanctificet et ad gloriam perducatur æternam, perpetuo quidem et efficaciter usque ad finem mundi, ut patet ex ipsa ejus indefectibilitate et ex ipsa Christi assistentia. Atqui hunc finem sanctissimum obtinere nequit Ecclesia nisi per media apta, scilicet nisi possideat principia vere sancta. Ergo.

Idem eruitur ex natura potestatum Ecclesiæ, quæ omnes, utpote ordinis supernaturalis, clare arguunt sanctitatem.

2) SANCTITAS MEMBRORUM. — Necessario enim consequitur efficacem principiorum sanctitatem, sed et aparte deducitur ex variis Scripturæ textibus : nam voluntas expressa Christi non potest effectum non sortiri. Atqui nil unquam magis concupivit et voluit Christus quam sanctitatem membrorum Ecclesiæ, non communem tantum, sed perfectam, heroicam et eminentem. Ergo.

a) *Sanctitatem communem.* — Christus enim oravit ut fideles « *sint et ipsi sanctificati in veritate* » (Joan., xvii, 19 ; x, 10 ; xv, 16) ; « *dilexit Ecclesiam et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret..., ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata* » (Eph., v, 25 sq.) ; et « *dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum* » (Tit., ii, 14 ; I Tim., ii, 4, 6 ; iv, 10 ; I Pet., ii, 5, 9). Ergo sancti esse debent in Ecclesia, saltem sanctitate communi, et quidem continuata serie, ita ut, quamvis mali et

quin inveniantur saltem aliqui fideles qui ista floreant sanctitate. De Poulpique, *L'Eglise catholique*, p. 235-240.

boni immixti permansuri sint, non separandi nisi in fine mundi (Matth., XIII, 24 sq.). attamen, propter multitudinem bonorum, universa Ecclesia semper dici potuerit sancta.

b) *Sanctitalem perfectam et heroicam*. — Eximiam virtutum culturam voluisse Christum constat : 1) *Ex ipso Evangelio*, ubi se prae-buit exemplar omnium virtutum ad culmen perfectionis evectarum et ad praxim invitavit consiliorum quae saltem a nonnullis in heroico gradu sunt observanda (Joan., XIII, 15 ; Matth., v, 48), quibusque perfecta commendatur virginitas (xix, 11, 12 ; I Cor., vii, 7, 8, 25) et heroica paupertas (Matth., xix, 21, 29), et quorum auxilio ad caritatem perfectam iter paratur (Matth., v ; Joan., xv, 11-13).

2) *Ex promissione* doni miraculorum et charismatum Ecclesiae in perpetuum facta (Marc., xvi, 17-18 ; Joan., xiv, 12 ; I Cor., xii, 8) (1). Haec tamen charismata et dona possunt esse plus minusve abundantia, prout postulaverit Ecclesiae et temporis necessitas, dummodo nunquam absolute deficient.

## B. Proprietas visibilis et exclusive propria.

360. a) *Visibilis*. — Sanctitas principiorum per se visibilis est et cognoscibilis. Cuique enim paulisper consideranti quam facillime constabit utrum ecclesia aliqua per magisterium et regimen sanctificationem internam doceat, praecipiat atque procuret, virtutumque praxi etiam heroicarum plane favcat, etc. ; an e contra impediat, v. g. si rejiciat consilia evangelica, si doceat et accipiat politicae auctoritatis essentialem subjectionem, si velit omnes habere jus ad luxuriam, etc.

Sanctitas autem membrorum, etsi per se et immediate visibilis non sit, hominum tamen oculis certo manifestatur per

(1) Confirmatur thesis ex affirmationibus PP. qui Ecclesiam vocant « sanctiferam », « matrem viventium », « paradisum », « coelestis Ecclesiae imaginem et figuram », « iter ad eolum », « arcam Dei », etc., quibus nominibus aperte signant Ecclesiam revera sanctitate trui tam principiorum quam membrorum. Ita Ignat., ep. ad Rom., inser. : Tert., De anima, c. 48 ; Ambros., in Luc., l. ii, n. 85 ; Cypr., ep. 70, n. 10 ; Aug., De Genesi ad litt., l. xi, c. xxv ; Cyr. Hier., Catech., 8, n. 26 ; Hilar., in Ps. 123, n. 2 ; Hier., Cont. Lucif., n. 27.

exteriore actus virtutum, speciatim caritatis, juxta illa : « in hoc *cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem* ; » — « *In hoc (fructu caritatis) manifesti sunt filii Dei et filii diaboli* » (1) ; 2) praesertim per actus *heroicæ et extraordinariæ* sanctitatis, si multi sint qui, de seipsis humilia sentientes et seipsos perfecte abnegantes, etiam in tribulatione, in angustiis et in doloribus gaudio superabundant, et omnibus hujus sæculi bonis renuntiant, ut se totos devovent Dei servitio et saluti animarum, in operibus vitæ tum activæ tum contemplativæ, ac ideo semper prompti sunt non solum ad mortem libenter subeundam pro Dei gloria, sed etiam ad vitam quotidie delibendam pro aliis, ex amore Christi. *Paucis* : hujus heroicitatis signa sunt virtutum transcendentia et mira fecunditas necnon ac præcipue miracula varique charismata has virtutes coram universo orbe attestantia et illustrantia.

Praeterea ex sanctitate Ecclesiam suam *plene cognoscibilem* et a falsis cœtibus *vere discernibilem* voluit Christus : asseruit enim sanctitatem signum fore proprium discipulorum, quo omnes ad dilectionem Patris traherentur. Ergo.

b) *Exclusive propria*. — Nam sanctitas, uti a nobis in notam accipitur, virtutem eminentem et heroicam, ex Ecclesiae principiis essentialibus jugiter manantem, ut *bonum* ejus *sociale proprium* conspicue exhibet. Porro harum virtutum transcendentia miraculum est morale et permanens, signum scilicet absolute divinum, quod ideo soli veræ Ecclesiae competere necesse est. Ergo.

### III. — DE CATHOLICITATE

#### A. *Definitio catholicitatis* (2).

361. *Quoad nomen*. — Catholicitas venit a καθόλον : quod est secundum totum, seu universale.

(1) Joan., XIII, 35 ; I Joan., III, 10 ; cf. Gal., v, 19-24 ; Eph., iv, 20 ; v, 33.

(2) De Groot, q. 5, art. 4 ; De Poulmiquet, *Essai sur la notion de catholicité* ; *L'Eglise catholique*, p. 179 sq., Moureau, in *Dict. théol.*, art. Catholicité ; D'Herbigny, t. II, n. 244 sq. ; Labrunie, in *Revue des Sciences philos. et théol.*, 1928, p. 633 638.

*Quoad usum.* — Multiplici autem ratione catholica dici potest Ecclesia : 1) ratione *loci*, quia per omnes regiones diffunditur ; 2) ratione *personarum*, quia omnes complectitur gentes, nullam abiciens ; 3) ratione *doctrinæ*, quia integram servat Christi doctrinam ; 4) ratione *temporis*, quia usque ad finem mundi est permansura.

Jamvero catholicitas doctrinæ ex unitate fidei eruitur et in notam assumi nequit, cum supponat id quod quæritur, videlicet cœtum in quo completa invenitur Christi doctrina ; catholicitas autem temporis ferme convertitur cum perpetuitate seu indefectibilitate Ecclesiæ.

*Quoad rem.* — Agitur ergo de sola catholicitate *loci* et *personarum*, quæ definiri potest : *Lata et conspicua Ecclesiæ diffusio per universum orbem*, et duo in suo conceptu includit : magnum nempe membrorum *numerum* et eorundem *diffusionem* per omnes gentes.

### B. Divisio catholicitatis.

**362.** Hæc porro catholicitas varias in species distingui solet, quarum præcipuæ enumerantur :

1) Catholicitas *materialis* est mera hominum diffusio per universum orbem, sive societatem unam constituat, sive multiplicem ; *formalis* autem, est diffusio per omnes gentes *unius* ejusdemque societatis sibi prorsus identicæ.

2) Catholicitas *juris* est potestas et destinatio ad extensionem per totum mundum ; catholicitas vero *facti* est ipsa actualis diffusio per omnia loca.

3) Catholicitas *physica* est Ecclesiæ extensio apud omnes omnino regiones, vel præsertim apud omnes et singulos homines ; catholicitas autem *moralis* est notabilis Ecclesiæ diffusio apud notabiles partes mundi, ita ut ubique visibilis dici possit.

4) Catholicitas *progressiva* dicitur aut *instantanea*, secundum quod gradatim aut repente diffusa est Ecclesia.

5) Catholicitas *simultanea* vocatur, si omnes simul occupentur regiones saltem moraliter ; *successiva* vero, si una post aliam occupetur, ita ut, una amissa, alia acquiratur.

6) Catholicitas *absoluta* est talis Ecclesiæ per orbem diffusio

ut, nulla comparatione facta cum aliis, recte dici possit moraliter mundum obtinere; *relativa* autem, est Ecclesiae diffusio quæ comparative amplior est singularum aliarum ecclesiarum extensione.

### C. Nota catholicitatis.

**363.** Ut ipsa proprie dicatur catholica, Ecclesia Christi frui debet catholicitate *formali*, ut patet ex ipsis terminis; ex voluntate autem fundatoris, ei certo competit essentialiter catholicitas *juris*, ut aperte constat ex missione universali et perpetua Apostolorum (Matth., xxviii, 19 sq.; Marc., xvi, 15). Quinimo, ex vitalitate *intrinseca* et *propria* extendatur necesse est, nimirum ex mediis a Christo institutis, non vero ex causis naturalibus et humanis, alias non ut Ecclesia Christi diffunderetur.

Solummodo ergo quæritur quænam catholicitas *facti* requiratur ut Ecclesia vere dicatur et sit catholica. Porro, si attendatur naturæ et fini Ecclesiæ, *moralis* esse debet hæc catholicitas, et *simultanea*, non quidem ab ipsis primordiis Ecclesiæ, sed post primam Evangelii prædicationem universalem ad hunc effectum producendum necessarium, ita ut hæc sit definitio notæ catholicitatis: *Ecclesiæ proprietates, quæ, ubique una, moraliter per universum orbem diffunditur, visibiliter quidem et vi propria.*

*Assertio* : Catholicitas facti, formalis quidem, moralis et simultanea, vera est nota Ecclesiæ Christi.

A. Hæc catholicitas proprietates est essentialis Ecclesiæ Christi [*De fide*].

**364.** 1) CATHOLICITAS. — Voluntas expressa Christi effectum necessario assequetur. Jamvero non particularem nec nationalem, sed essentialiter universalem instituit Ecclesiam (Matth., viii, 11; xxviii, 19; Marc., xvi, 15; Luc., xxiv, 46-47; Act., i, 8). Ergo.

2) MORALIS. — Ipse enim Christus aperte signavit Ecclesiam non *physice* occupaturam esse omnes prorsus regiones mundi, sed ex Jerusalem, Samaria et Palæstina diffunden-



dam esse in alias orbis partes, ita tamen ut pastores ad ejus extensionem semper adhal oraturi sint usque ad finem mundi : adstabit enim seculi consummatio quando revera ad omnes gentes pervenerit Ecclesia (Matth., xxiv, 14).

Attamen *aliquo sensu* vere catholica esse debebat Ecclesia, etiam tempore Apostolorum. Ipsi enim ubique jam prædicatum Evangelium attestantur et proclamant (Col., i. 6, 23 ; Rom., i. 8). Atqui, mortuis Apostolis, non omnia absolute loca jam pervaserat Ecclesia (1). Omnia ista verba igitur *sensu relativo* intelligenda sunt et universalitatem subaudiunt temporis et mediis proportionatam, nimirum nonnisi *moraliter* catholica esse debet Ecclesia, ea scilicet pervadens loca quæ secundum media communicationis, pro nunc temporis existentia, patent populis qui primi verbum audierunt Evangelii.

Item dilucide annuntiavit Christus non *omnes* et *singulos* homines, nullo excepto, Ecclesiam ingressuros esse, cum affirmaverit damnandos esse qui non crediderint (Marc., xvi, 16) et non semel persecutiones et dissensiones laud obscure prædixerit in ipsam Ecclesiam usque in finem mundi (Matth., x. 17-31 ; xxiv, 9-14 ; Luc., x. 10-16 ; xxi, 12-19). Id expresse etiam indicavit Apostolus dicens : « *non omnes obediunt Evangelio* » (Rom., xx, 16) : « *oportet et hæreses esse* » (I Cor., xi, 19) ; « *erit enim tempus cum sanam doctrinam non suslinebunt..., et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur* » (II Tim., iv, 3). Quo pacto, iterum *moraliter* tantum catholica futura est Ecclesia, non *omnes* scilicet homines colligens, sed magnum numerum ex omnibus gentibus.

3) **SIMULTANEA.** — Elapso exordiorum tempore, Ecclesia habere debuit reapse catholicitatem simultaneam. Probatur :

a) *Ex Ps. II, 8* : « *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditalem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.* » Hæreditas Christo promissa omnes amplectitur gentes et usque ad extremum terræ extenditur. Jamvero « dici non potest gentes » hæreditate accipi, si nonnisi paucae quædam gentes primo

(1) Billot, p. 224 sq.

« accipiantur, deinde, his amissis, aliæ quædam paucæ, et ita « porro..... Simili modo dici non possunt termini terræ possideri, id est terra a termino ad terminum, si successive « tantum, plagæ post plagas, possideretur terra » (1). Ergo.

b) *Ex Mal. I, 11* : « *Ab orlu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offeritur nomini meo oblatio munda.* » Hoc autem falso diceretur, si Ecclesia in majori saltem orbis parte non simul existeret, alias enim nec perpetuo nec ubique Deo sacrificaretur, sed modo in uno loco, modo in alio, hocque aut illo tempore. Ergo.

c) Ex testimonio PP. (2), qui jam ab initio, Ecclesiam Christi, usu constanti et communi, catholicam appellant *nomine proprio*, et diffusionem ejus per gentes proponunt ut signum ejus veritatis, quo ab hæresibus distinguatur, falsamque asserere non dubitant ecclesiam quæ catholicitate caret.

4) Quidam addunt catholicitatem hujusmodi *relativam* fore etiam necessario, quod evidens est, quia, etsi hæreses et schismata late extendi possint quandoque (materialiter utique), diffusio tamen ista existere et præsertim diutius permanere nequit (formaliter), salva unitate fidei et auctoritatis ad catholicitatem omnino requisita.

## B. Visibilis et exclusive propria [Theol. certum].

365. a) *Visibilis*. — Catholicitas facti, quia externa est et actualis diffusio unius ejusdemque societatis visibilis inter gentes, omnium subicitur oculis, et per eam relucet catholicitas juris qua Ecclesia, ex natura institutionis, ad omnes nationes extendi magis ac magis impellitur.

b) *Exclusive propria*. — 1) Catholicitas neque permanere sed neque existere potest absque admirabili christianismi propagatione invictaque Ecclesiæ stabilitate, adeo cum isto duplici ordinis moralis miraculo intime et arcte connectitur.

(1) Ita Murray, ap. Ottiger, p. 444.

(2) S. Ignat., *Ad Smyrn.*, 8, 2; *Martyrium S. Polycarpi*, Inscr., 8, 1; S. Iren., *Adv. hæ.*, l. 1, c. 10, n. 1-2; *Fragm. Murator.*, v, 62, 63; S. Cyr. Hier., *Cat.* 18, c. 26; S. Pactanus, *ep.* 1, c. 4 : « Christianus mihi nomen est, catholicus vero cognomen... Quare ab hæretico nomine noster populus hac appellatione dividitur, cum catholicus nuncupatur. » *Journel*, 65; 77, 79; 191, 192; 268; 829; 1243; Ottiger, p. 450 sq.

Ergo et ipsa *miraculum* est, proindeque nota exclusive propria veræ Christi Ecclesiæ.

2) Ubique Scripturarum catholicitas proponitur ut signum *distinctivum* regni messianici (1). Ergo.

3) Præter unitatem fidei et auctoritatis, Ecclesiæ essentialiter necessariam ex voluntate Christi, ne nominari quidem potest catholicitas formalis. Ergo non minus ac unitatis nota, catholicitas soli veræ Ecclesiæ propria est, quam a cæteris plane secernit. Hinc *Valicanum* : « Ecclesia per se ipsa... ob *catholicam unitatem*... magnum quoddam et perpetuum est motivum credibilitatis et divinæ suæ legationis testimonium irrefragabile (2). »

#### IV. — DE APOSTOLICITATE

##### Notio Apostolicitatis.

**366. A. In genere.** — Apostolicitas (3) aliquid indicat ab apostolis procedens, quocumque modo.

Apostolicitas autem Ecclesiæ *triplex* distinguitur : 1) Apostolicitas *originis*, qua ab apostolis ortum habet Ecclesia, ipsaque est quam apostoli cum Christo fundarunt ; 2) Apostolicitas *doctrinæ*, qua Ecclesia eandem profitetur doctrinam quam docebant apostoli ; 3) Apostolicitas *missionis*, qua missio apostolis a Christo data, eamdem perseverat in Ecclesia per pastores qui, continuata serie, successores sunt apostolorum.

Jamvero apostolicitas originis includitur in ipsa apostolice missionis seu successionis : ibi enim adest origo apostolica ubi series pastorum sibi sine interruptione succedentium ab apostolis incepit ; apostolicitatem autem doctrinæ, quæ ab indefectibilitate Ecclesiæ facile deducitur, omnino prætermitemus ut proprietatem per se non visibilem, quæ

(1) Is., LX, 3 sq. ; LIV, 1 sq. ; Dan., II, 31-45 ; cf. Gen., XII, 3 ; XXII, 18 ; XXVI, 4 ; XXVIII, 14 ; Ps. II, 8 ; XXI, 28, 29 ; LXXI, 8, 11 ; Mich., IV, 1-8.

(2) Sess. 3, cap. III ; **Denzinger**, 1794.

(3) Cf. *Dict. théol.*, art. Apostolicité, t. I, col. 1618 sq.

idecirco in notam assumi non potest (1). De *sola* igitur *apostolice* *successionis* agitur in præsenti.

**367. B. In specie, ut nota.** — Apostolicitas est *proprietas Ecclesiæ, qua eadem omnino perseverat ac ecclesia apostolorum, per legitimam, publicam et nunquam interruptam successionem pastorum ab apostolis.*

*Per successionem.* — Nam Ecclesia commissa est a Christo apostolis et successoribus usque ad finem mundi; identitas ejus igitur cum ecclesia primitiva ex successione pastorum declarabitur.

*Legitimam.* — Alias enim haberetur successio tantummodo *materialis*, per meram sedis occupationem ab apostolorum tempore, *non vero formalis*, scilicet ex mandato Christi et juxta regulas ab ipso præscriptas, facta videlicet per missionem datam in communione cum collegio apostolico seu in communione cum Petri successore.

*Publicam...* — Cum, natura scilicet sua, successio pastorum visibilium sit per se publica; secusque nota non esset.

*Nunquam interruptam...* (2). — Nam si interrupta fuisset, *nova* crearetur, quæ ideo mere humana esset, nec divina nec apostolica. *Immediata* dicitur hæc successio in ecclesiis ab ipsis Apostolis constitutis, *mediala* vero in aliis quæ e primis originem duxerunt.

**Assertio:** Apostolicitas successionis vera est nota Ecclesiæ Christi.

Illa enim apostolicitas *proprietas essentialis* est Ecclesiæ, *visibilis* quidem et *exclusive propria*. Ergo.

**A. Est proprietas essentialis** [*De fide*].

**368.** Probatur : 1) *Ex Christi voluntate.* — Christus Ecclesiam fundavit super apostolos, ita ut ipsi soli, per se vel

(1) Cæterum apostolicitas doctrinæ includitur et ipsa in apostolice successionis, cum vera Ecclesiæ fides consistat in credendis omnibus veritatibus quas uti divinitus revelatas Apostoli eorumque successores, auctoritate ipsius Christi, credendas proponunt.

(2) Cf. Billot, p. 267 (n. 4).

successores, usque ad finem mundi, futuri sint in ea magistri et rectores. Ergo vera Ecclesia necessario subdi debet *solis* apostolorum legitimis successoribus, adeo ut in ea nemo legitime docere, regere aut sanctificare possit, nisi ab apostolis fuerit missus, nisi nempe eis *formaliter* succedat. Ergo.

2) *Ex praxi Apostolorum*. — Mandato Christi obtemperantes, Apostoli ubique successores instituerunt, quibus perpetuo transmittendam commiserunt potestatem a Christo acceptam. Ergo *formalem* *successionem* a seipsis prorsus necessariam habebant.

3) *Ex testimonio V. PP.* (1) qui veritatem ecclesiarum particularium adversus hæreticos plenissime ostendere concedebant ex sola legitima et formali earum pastorum successionem ab apostolis, seu ex earum conjunctione cum legitima auctoritate.

### B. Visibilis est et exclusive propria [*Theol. certum*].

369. Successio enim pastorum ab apostolis nunquam interrupta, natura est sua *factum externum* et *sensibile*, quod eodem modo historia et experientia constat ac quævis successio hierarchica in quacumque societate humana.

Ut legitima autem seu *formalis* ostendi potest : 1) vel *historice* probando neminem ex unaquaque serie, quæ inde ab apostolis incepit et perdurat, sedem usurpasse aut legitime electum postea missionem suam perdidisse. — vel potius et facilius ex ipso facto *missionis legitimæ*, quæ talis adest, statim ac a Petro aut ab authenticis ejus successoribus procedit.

Sane, ut modo dicemus, episcopi, in Ecclesia, locum tenent Apostolorum, ita tamen ut non singuli episcopi singulis

(1) S. Iren., *Adv. hæres.*, l. 3, c. 3, n. 1 sq.; Tert., *De præscr. hæres.*, 32 : « Edant ergo (Sectæ) origines ecclesiarum suarum; evolvant ordinem episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem ex apostolis, vel apostolicis viris, qui tamen cum apostolis perseveraverit, habuerit auctorem et antecessorem ». S. Cypr., *De cath. Ecc. unit.*, 4 sq.; S. Optatus Milevit., *De schism. Donat.*, 2, 23 : « Jam schismaticus... esset qui contra singularem cathedram (Petri) alteram collocaret... Vestræ cathedræ vos originem reddite, qui vobis vultis sanctam Ecclesiam vindicare ». S. Ambros., *in Ps.* 40, enar. 30. *Journel*, 209 sq.; 296, 355 sq.; 1242-1261. Cf. *infra*, n. 375 sq.; 388 sq.



apostolis succedant, sed ipse cœtus episcoporum succedat ipsi collegio apostolorum. Atqui collegium apostolicum nec erat nec concipi poterat nisi cum Petro et sub Petri auctoritate. Ergo a pari cœtus episcoporum ille solus est qui in communione est cum successore Petri et sub ejus potestate constitutus. Proinde ille solus vere est episcopus, sensu pleno et formali, seu vere *successor* apostolorum, qui cum legitimo Petri successore communicat et ab eo missus est in *munera apostolica exercenda*.

Certe aliqui inveniri possunt homines : 1) qui « episcopi » dicantur, et quorum nomen sit nomen usurpationis ; 2) qui *aliquid* habeant de potestate apostolica, v. g. potestatem ordinis (1) : hæc enim potestas illegitime acquiri potest, et semel accepta amitti nequit. Sed ut aliquis sit vere successor apostolorum, requiritur ut polleat *integra* eorum potestate *ordinaria*, potestate nempe ordinis simul atque jurisdictionis. At hæc ultima potestas nonnisi *legitima missione* confertur et per revocationem amitti potest. Ergo quicumque a legitimo Petri successore mittitur ad exercenda munera *pastoralia* apostolorum, eo ipso demonstratur esse legitimus successor apostolorum.

Igitur hæc proprietas est veræ Ecclesiæ *exclusive propria*. Est etiam *per se cognoscibilis*. Nam : a) Facile est invenire legitimum Petri successorem, eo magis : 1) quod ille nunquam deficiet in Ecclesia Christi ; 2) quod nemo, præter Romanum Pontificem, unquam hunc titulum sibi vindicavit. b) Facile est scire quinam a Romano Pontifice tanquam legitimi successores apostolorum agnoscantur. Ergo facile constabit ecclesiam quamdam esse vere apostolicam (2).

(1) Cf. n. 284 ; 424-425.

(2) Cf. Van Noort, n. 420 ; D'Herbigny, t. II, n. 261 ; Leo XIII, encyc. *Satis cognitum*, ed. Bonne Presse, t. V, p. 44 sq.

## CAPUT III

## ECCLESIA ROMANA VERA EST ECCLESIA

**Argumentum generale.**

**370.** Ecclesiam a Christo institutam fuisse in societatem hierarchicam et monarchicam supra demonstravimus; proprietates vero seu notas hujus Ecclesiæ, quam unicam esse certo constat, in capite præcedenti breviter delineavimus. Remanet igitur ut *in concreto* ostendatur et declaretur hæc vera Christi Ecclesia.

Jamvero Ecclesia Romana, eaque sola, non solum divinitus est hierarchica simul ac monarchica, sed et omnibus Christi Ecclesiæ notis plenissime apparet ornata. Ergo vera est Ecclesia.

## ART. I

**Sola Ecclesia Romana divinitus est  
hierarchica simul ac monarchica**

## § I. — ECCLESIA ROMANA EST DIVINITUS HIERARCHICA

**Status quæstionis.**

**371.** Hierarchiam, a Christo institutam, ab apostolis ad successores transivisse liquet ex dictis. Quinam autem fuerint isti successores, nunc quæritur. Jam ab incunabulis Ecclesiæ, præter Apostolos multi aderant præpositi qui, a *laicis* segregati, proptereaque *clerici* vocati (κλήρος : sors Domini), auctoritatem exercebant in ecclesias particulares (Heb., XIII, 7, 17; I Thess., v, 12 sq.; I Tim., v, 17; I Pet., v, 2). Porro non omnes æquales fuisse hos præpositos, sed alios (episcopos nempe) aliis superiores (presbyteris scilicet et dia-

conis). vere et proprie dicendos esse Apostolorum successores demonstrare contendimus (1).

### Doctrina catholica.

372. a) Hæc habet *Tridentinum* : « S. Synodus declarat... episcopos, qui *in apostolorum locum successerunt*, ad... hierarchicum ordinem præcipue pertinere, et *positos*... a *Spiritu Sancto regere Ecclesiam Dei*; eosque presbyteris superiores esse, ac sacramentum *Confirmationis* conferre, ministros Ecclesiæ *ordinare*, atque alia pleraque peragere ipsos posse, quarum functionum potestatem reliqui inferioris ordinis nullam habent. » — « Si quis dixerit, in Ecclesia catholica non esse hierarchiam, *divina ordinatione* institutam, quæ constat ex episcopis, presbyteris et ministris : a. s. (2). »

b) Eadem docet *Valicanum* : « Episcopi, qui *positi* a Spiritu Sancto, *in apostolorum locum successerunt*, tanquam veri pastores assignatos sibi greges singuli singulos pascunt et regunt (3). »

c) Eadem quoque *Codex juris canonici* : « Episcopi *sunt apostolorum successores* atque, ex divina institutione, peculiaribus ecclesiis præficiuntur, quas cum *potestate ordinaria* regunt sub auctoritate Romani Pontificis. » (Can. 329, § 1.)

*Asserlio* : Successores Apostolorum jure sunt divino ii qui vocantur Episcopi [*Historice certum, theologicè de fide*].

### Explicatur thesis.

373. Successores. — Utique in triplici *ordinaria* potestate

(1) *Pesch*, n. 338 sq., 360 sq.; *Franzelin*, *Theses de Ecclesia Christi*, th. 15 et 16; *Ottiger*, p. 290 sq., 376 sq.; *De Groot*, q. 3, art. 7; *Mazzella*, n. 509 sq.; *Michiels*, *L'origine de l'épiscopat, Etude sur la fondation de l'Eglise*, etc., Louvain, 1900; *Dict. apol.*, art. Evêques; *Prat*, *La théologie de saint Paul*, t. I, p. 475 sq., 488 sq.; *Dict. théol.*, art. Evêques, origine de l'épiscopat; *De Genouillac*, *L'Eglise chrétienne au temps de saint Ignace d'Antioche*, Beauchesne, 1907; *Tixeront*, *Histoire des dogmes*, t. I, La théologie anténicénienne, passim; *Batiffol*, *L'Eglise naissante et le catholicisme*, passim; *Etudes d'histoire et de théologie positive*, La hiérarchie primitive, p. 223-280; *Ermoni*, *Les origines de l'épiscopat* (Science et Religion); *D'Herbigny*, t. II, n. 357 sq.; *Forget*, in *Dict., théol.*, art. Jérôme (St).

(2) Sess. 23, cap. iv; can. 6 (can. 7); *Denzinger*, 960, 966, 967.

(3) Sess. 4, cap. iii; cf. prop. 50 *Deer. Lamentabili*; *Jusjurandum anti-modernisticum*; *Denzinger*, 1828, 2050, 2147.

regendi, regendi et sanctificandi fideles, uti antea pronuntiavimus. Cf. *Cod. j. can.* c. 344, 345, 1826, 1827.

*Episcopi.* — Non dixerimus talem aut talem episcopum successorum esse talis aut talis Apostoli determinati, sed collegium episcoporum continuare collegium apostolorum in eadem ordinaria potestate, et unumquemque ex episcopis ab Apostolis, sive immediate sive mediate, auctoritatem accepisse.

*Jure divino.* — Non quod Christus ipse limites determinaverit singularum ecclesiarum aut immediate statuerit omnes et singulas ecclesias nonnisi a proprio episcopo regendas esse in posterum, sed quod, ratione *perennis auctoritatis* Apostolis commissæ, eo ipso successores voluerit Christus, qui, sub Petri successoribus, manus gererent quod ipsi Apostoli sub Petro obibant : quo pacto isti successores, episcopi scilicet, non humana quidem, sed vere divina ordinatione instituti habendi sunt.

### *Probatur thesis directe et indirecte.*

## **I. — Directe**

### **A. Ex Scriptura.**

**374. a)** *Argumentum ex nomine episcopi deductum non certo probat.* — In N. T. enim tria occurrunt nomina eorum qui præsunt fidelibus : episcopi nimirum, presbyteri et diaconi.

Porro *diaconi* non proprie designantur successores Apostolorum, quia, non ut vices eorum explerent, sed ut eos tantummodo adjuvarent, præsertimque in rebus temporalibus, **constituti sunt** (Act., vi, 2 sq. ; viii, 5 sq.).

Nomina autem *episcopi* et *presbyteri* non semel ut synonyma adhibentur (Act., xx, 17, 28 ; I Pet., v, 1 ; Tit., i, 5, 7 ; Philipp., i, 1 ; I Tim., iii, 1-2). Ex ipso nomine episcopi igitur erui nequit argumentum quod cum certitudine ostendat, tempore Apostolorum, episcopos proprie dictos, a sacerdotibus secundi ordinis, scilicet presbyteris, aperte distinctos exstitisse, qui ecclesias particulares gubernarent (1).

(1) D'Herbigny, *l. c.*, n. 362 sq.

b) *Ex factis in N. T. relatis.* — Sane, ut videtur, non statim ab initio, ecclesiis singulis recens fundatis Apostoli praeposuerunt unum episcopum, sed *provisorie*, ecclesias saepe saepius regendas tradiderunt *collegio officialium* seu presbyterorum, *sub sua apostolica directione*, donec opportuno tempore constituerentur episcopi (1). At, inter hos officiales, aliqui certo habebant *plenitudinem* potestatis ordinariae, qua pollebant Apostoli sub Petro, et ad alios communicare poterant (2).

Quinimo, adhuc viventibus Apostolis, jam quibusdam saltem ecclesiis praeerat *unus* (3) episcopus, qui potestatem exercebat docendi, regendi et sanctificandi loco Apostolorum, eisque succedere debebat.

1) *Titus et Timotheus* superiores sunt, jure divino, presbyteris, quos judicare possunt, ut vidimus, et consecrare; imo, eo quod alterum Cretam, alterum Ephesum miserit Apostolus ut curam haberent ecclesiarum istarum, clare ostendit unicum ducem praeponendum esse ecclesiis.

2) Ecclesiae Hierosolymitanae, circa an. 59, *solus* praest S. Jacobus, qui munere vere episcopali fungitur, cujus auctoritas a Petro et Paulo agnoscitur in conc. Hier., et a tota Traditione, qua ut primus Jerusalem episcopus habetur (Act., xii, 17; xv, 13; xxi, 18; Gal., i, 19; ii, 9, 12). Ergo hac in ecclesia jam aderat episcopatus monarchicus.

3) In Apocalypsi, S. Joannes septem ecclesiarum angelis scribit, qui juxta opinionem communem et certam, harum erant ecclesiarum episcopi (Apoc., i, 11; ii; iii). Ergo.

Igitur ex Scriptura non immerito affirmare licet, circa finem primi saeculi episcopatum monarchicum certo existere in Asia Minori et in aliis quibusdam ecclesiis.

(1) Cf. supra, n. 287; cf. J. Bouché, in *Dict. de Droit can.*, art. Apostolat, col. 688 sq.

(2) I Cor., iv, 17; Philip., ii, 19; I Thess., iii, 2; I Tim., iv, 14; v, 19-22; Tit., i, 5.

(3) Historice non constat unquam exstitisse, praeter episcopatum *monarchicum* seu *unitarium*, in quo unus episcopus suam ecclesiam *solus* administrat, alium episcopatum, quem vocant *pluralem* seu *collegialem*, in quo *plures* episcopi, communi consilio, aliquam ecclesiam rexerint. Cf. Van Noort, n. 37; D'Herbigny, t. II, n. 368; Michiels, p. 424 sq.; Prat, *La théol. de s. Paul*, t. I, p. 478.



### B. Ex Traditione.

**375.** Statim ac historice proditur hierarchia ecclesiastica, *singulis ecclesiis* præest episcopus qui, potestate magisterii et regiminis, omnibus imperat etiam presbyteris et diaconis, qui idco munus Apostolorum ordinarium plane exercet.

a) *Ex SS. Patribus.* — **S. Clemens** (96) expresse asserit Apostolos, a Christo missos, ita ministros per regiones et urbes constituisse, ut ipsi viri eximii, ab ipsis instituti, deinceps alios instituerent qui eorum ministerium exciperent (1). Porro illi viri eximii, qui potestatem ordinis aliis conferunt, episcopi vocantur a sæculo 2<sup>o</sup>. Ergo episcopi, juxta S. Clem., jure sunt divino successores Apostolorum.

**S. Ignatius** († 107) diserte attestatur *episcopalum monarchicum*, non quidem ut institutionem localem Ecclesiis Asiæ tantum propriam, sed ut *elementum essenziale* christianismi : declarat enim episcopum « non a seipso, neque per hominem, neque ob inanem gloriam sed caritate Patris et Domini Jesu Christi obtinuisse ministerium regendi » (Philad., I, 1), et a Christo designatum, secundum propriam ejus voluntatem firmari in stabilitate per Spiritum Sanctum (Philad., Inscr.), in unaquaque ecclesia prorsus unicum exstare affirmat.

Porro episcopus triplicem habet potestatem : 1) *docendi*, siquidem fideles debet instruere et firmiter stare contra eos qui aliena docent [Polyc., v, 1 ; III, 1] ; 2) *regendi* : ipsi enim omnes obediant necesse est, etiam presbyteri (2), ita ut « separatim ab episcopo nemo quidquam faciat eorum quæ ad ecclesiam spectant... valida Eucharistia habeatur, quæ sub episcopo peragitur, vel sub eo cui ipse concesserit... Non licet sine episcopo neque baptizare neque agapen celebrare. » (Smyrn., VIII, 1-2).

**Hegesippus** (150) scribit se cum Romam proficisceretur, plurimos adiisse episcopos, ut singularum ecclesiarum doctrinam investigaret, ubique autem orthodoxam fidem Apostolorum invenisse profitetur in *successione episcoporum*, qua

(1) *Ep. ad Cor.*, XLII, 1-4 ; XLIV, 1-3, apud **De Journal**, n. 20, 21.

(2) **De Journal**, n. 65. Cf. **Michiels**, I. VII, c. III, p. 396 ; **Bareille**, in *Dict. théol.*, art. S. Ignace d'Antioche ; **Spirowski**, *La doctrine de l'Eglise dans S. Irénée*, p. 129 sq.

eadem manent quæ a Domino ipso prædicata sunt (1). Corinthi *Primum* indicat episcopum tunc temporis, et jam multis in locis conficere potest episcoporum catalogum. Ergo longe antea exstabat munus episcopale unicum et monarchicum singulis in ecclesiis.

**S. Irenæus** explicite affirmat episcopos ab Apostolis institutos fuisse successores in singulis ecclesiis, quorum successiones usque ad tempus suum enumerare posset, quas tacet tamen, Romana excepta, ne in longius ejus protrahatur opus : non paucas ergo cognoscit. Intactam autem asservari doctrinam credit in solis istis *episcoporum successionibus*, a quibus nemo segregatur, quin eo ipso ab Ecclesia Christi discedat : vere *divinas* igitur illas habet (2). « Quapropter iis qui in Ecclesia sunt presbyteris obaudire oportet, his qui successionem habent ab Apostolis, sicut ostendimus, qui nunc, episcopatus successionem, charisma veritatis certum... acceperunt » (3).

**Tertullianus** ipse docet hierarchiam tribus ordinibus distinctis constare, quorum ultimi, presbyteri nempe et diaconi, ab uno pendunt episcopo, et ad apostolicam episcoporum successionem provocat contra hæreticos (4).

Fere eadem verba legere est apud **Clem. Alex.**, apud **Origenem**, apud **Cyprianum** (5), quorum tamen testimonia prætermittimus, utpote inutilia, eo vel magis quod ipsi adversarii concedunt a sæculo secundo ab omnibus episcopos Apostolorum successores haberi.

**376. b) Ex catalogis episcoporum.** — Jam a sæculo secundo exstat catalogus episcoporum qui præcipuas ecclesias a tempore Apostolorum rexerunt, Romæ scilicet, Antiochiæ, Alexandriæ et Jerusalem. Ex quo merito inferitur episcopos successionem Apostolorum accepisse, proindeque jure divino eorum potestatem in Ecclesia perpetuare.

(1) Ap. **Euseb**, *Hist. ecc.*, l. IV, c. XXII, n. 1-3 ; **Kirch**, 57-58.

(2) *Adv. hæ.*, l. III, c. III, n. 1-2 ; **De Journal**, n. 209-210.

(3) *Id.*, l. IV, c. XXVI, n. 2. Cf. **Spirowski**, *La doctrine de l'Eglise dans S. Irénée*, p. 69-75.

(4) *De Bapt.*, 17 ; *De Præscrip. hæ.*, 32 ; **De Journal**, n. 310, 296.

(5) *Strom.*, 6, 13, 107, 2 ; *De orat.*, c. 28, n. 4 ; *De cath. Ecc. unit.*, 5 ; *ep.* 66, 8 ; 67, 5 ; **De Journal**, n. 427, 473, 556, 587, 588.

c) *Argumento præscriptionis.* — A medio 2<sup>i</sup> sæculi singulis ecclesiis præest episcopus monarchicus. Ergo episcopatus monarchicus institutio est apostolica et divina.

Nisi enim a principio et ab ipsis Apostolis instituti fuerint episcopi, ut monarchi presbyteris superiores ex voluntate Christi, agnoscenda est in ipsa constitutione Ecclesiæ, intra 50 annos, et quidem singulis in ecclesiis, mutatio maximi momenti quæ ideo historice consignata sit necesse est. Nam non eodem tempore, nec eodem modo ubique statim apparuisset; fideles non libenter sustinuissent usurpationem a voluntate Dei prorsus alienam, et sacerdotes seu presbyteri non æquo animo jura propria remisissent ambitioni aliquorum. Porro ne ullum quidem invenitur vestigium hujusmodi mutationis aut conquestionum. Ergo.

## II. — Indirecte

**377. Objicitur :** 1) *Episcopi, a populo creati, ab ipso ad officia exercenda olim deputabantur.*

R. Ad electionem episcoporum quandoque concurrerunt fideles (1), non per jus suffragii proprie dicti, sed per jus *testimonii* et *optionis* (uti legitur de diaconis, Act., vi, 3 sq.), quod utique eis permittebatur, non ex jure divino, sed ex Ecclesiæ concessione.

Ad collationem autem *potestatis* vel ad consecrationem, aut ad depositionem et excommunicationem, ne minimam quidem partem unquam habuerunt fideles, sed nec unquam ab episcopis ad populum appellatum est, nec populus solvit quod episcopi ligaverant, nec ligavit quod episcopi solverant, neque leges ecclesiasticæ a populo latæ fuerunt aut ejus judicio subiectæ.

Ita *Conc. Nic.*, I, can. 6, jubet ut a solis episcopis episcopus constituitur, sententiaque metropolitani firmetur (2). *Conc. Nic.*, II, can. 3, docet : « eum, qui est promovendus ad episcopatum, ab episcopis eligi », « omnem (ab aliis factam) electionem... irritam manere » (3).

Non aliud jus suffragii in populo agnoscit *Cyprianus* postulans (ep. 67, n. 5) ut « episcopus deligatur *plebe præsentē*, quæ

(1) Batiffol, *L'Eglise naissante...*, c. 3 et 8.

(2) Kirch, n. 364.

(3) Cf. *Laodiceum conc.*, can. 13; *Const.*, I, can. 22.

singulorum vitam plenissime novit et uniuscujusque actum de ejus conversatione perspexit », quem ceterum eligendi modum non necessarium ex divina ordinatione affirmat, sed convenienter accipi, eo quod talis electionis inveniantur exempla in Sacra Scriptura.

**378.** 2° *Episcopi a Principibus civilibus nunquam auctoritatem habuerunt. Ergo.*

R. — Contrarium patet ex dictis, sed historice confirmatur ex resistentia universali et perpetua Ecclesiae adversus Principum usurpationes. Si quando autem permiserit Ecclesia, ex insulto speciali, sive propter cetera Principum merita in religionem, sive propter concordata aut alia hujusmodi, episcopos a Principibus nominari, solis pastoribus reservavit electionem *proprie dictam* et potestatis collationem.

**379.** 3° *Equales esse presbyteros et episcopos asserere non dubitant*, his Hieronymi verbis innixi : **a)** « Apostolus perspicue docet eosdem esse presbyteros quos episcopos » (Ep. ad Evangelum) ; « Idem est presbyter qui et episcopus » (in Tit., I, 5). — **b)** Ab initio « communi presbyterorum consilio ecclesiae gubernabantur » ; propter dissensiones autem posteriores, « in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur cæteris, ad quem omnis ecclesiae cura pertineret, et schismatum semina tollerentur... Episcopi noverint se magis consuetudine quam dispositionis dominicae veritate presbyteris esse majores » (in Tit.). — **c)** « Alexandriae... semper presbyteri unum ex se electum in excelsiori gradu collocatum episcopum nominabant... » (Ep. ad Evang.) (1).

R. — **a)** S. Hieronymus diserte agnoscit *superioritatem* episcopi (2) : 1° *Quoad potestatem ordinis* : « Quid enim facit, excepta ordinatione, episcopus quod presbyter non facit ? » 2° *Quoad potestatem jurisdictionis* : « Episcopi, inquit, habent constituendi presbyteros per singulas civitates potestatem » ; « in una civitate plures episcopi esse non poterant » ; et « ad quem (episcopum) omnis ecclesiae cura (pertinet) » (Ep. ad Evang.).

Equalitatem igitur intelligit tantum de *indistinctione primæva* nominum ; ait enim : « Quia eosdem episcopos illo tempore quos et presbyteros appellabant, propterea indifferenter de episcopis quasi de presbyteris est locutus (Paulus) » ; « apud veteres eosdem fuisse presbyteros quos et episcopos » (in Tit.).

(1) **De Journal**, n. 1357, 1371. Cf. **Forget**, in *Dict. théol.*, art. Jérôme (S.), col. 965 sq.

(2) **Pesch**, n. 360 sq. ; **Batiffol**, *Etudes d'hist. et de théol. positive*, t. I, 1906, p. 267 sq. ; **Michiels**, Appendice, 2.

b) Ab initio « communi presbyterorum consilio » ecclesias gubernatas esse, concedi potest, dummodo non affirmetur parem fuisse omnium auctoritatem.

Alia autem verba S. Doctoris difficile conciliantur cum aliis textibus quibus clare indicat episcoporum superioritatem *ex jure divino*, v. g., « Apud nos Apostolorum locum episcopi tenent » (ep. 41, n. 3); — « omnes episcopi Apostolorum successores sunt » (ep. 146); — « naufragium in portu fecerunt, quicumque docent nihil inter episcopum et presbyterum interesse, eandemque esse dignitatem et mittentis et missi. » (Adv. Joan. Hieros., 37.)

Difficilius vero concordant cum universa Traditione juxta quam, a primis temporibus, singulis ecclesiis præerat unus episcopus.

Attamen non ipsam institutionem divinam episcoporum absolute rejicit S. Hier., ignorare tantum videtur utrum eorum jurisdictio origine sit ecclesiastica, aut mere apostolica, aut vere divina.

c) « Quod narrat Hieronymus de ecclesia alexandrina, explicandum est de electione episcopi, quæ a solis presbyteris et « solo presbyterorum collegio fiebat, « ne aliis hunc, aliis « illumulantibus, in populo jurgia et contentiones existerent. » (Pesch, n. 361).

Cæterum si alicubi ea scripserit S. Doctor, quibus explicite negari posset institutio divina Episcopatus, opinio ejus, secum et contra omnes pugnantis, plane respuenda est.

**380. Conclusio.** — Indubitatum igitur remanet episcopos *jure divino successores* esse Apostolorum, in eorum triplici ordinaria potestate docendi, regendi et sanctificandi fideles; jure etiam divino *superiores* esse presbyteris, et ex institutione et auctoritate Christi in Ecclesia munere suo fungi.

Hæc porro successio in episcopis vere et formaliter successio *apostolica* non est nisi *formaliter* conjungatur cum ipsa *successione in primatu*. Hæc enim sola ratione, sub Petri successoribus, collegium apostolicum continuare dici possunt episcopi (Cf. n. 369). Propterea diximus eam esse veram Ecclesiam quæ divinitus *hierarchica* invenitur simul ac *monarchica*. Jamvero divinitus monarchicam *solam* esse Ecclesiam *Romanam* demonstrare nunc aggredimur.



## § II. — ECCLESIA ROMANA, EAQUE SOLA, DIVINITUS EST MONARCHICA

### Status quæstionis (1).

381. Ut Ecclesia Romana divinitus monarchica ostendatur, probare sufficit Romanum Pontificem successorem esse Petri in primatu, quo ideo pollet jure divino. Atqui revera Romanus Pontifex successor est Petri in primatu. Ergo. Major per se patet. Minor *factis* constat *historicis*, quæ ita per ordinem modo sunt exponenda : 1) Petrus venit Romam, cujus fuit episcopus et in qua mortuus est ; 2) Romanus Pontifex successor est Petri in primatu et quidem jure divino.

### Doctrina catholica.

382. His *Vaticani* verbis enuntiatur doctrina catholica : *Quicumque in hac calhedra (romana) Petro succedit, is, secundum Christi institutionem, primum Petri in universam Ecclesiam obtinet.* »

« *Si quis ergo dixerit, non esse ex ipsius Christi Domini institutione seu jure divino, ut beatus Petrus in primatu super universam Ecclesiam habeat perpétuos successores, aut Romanum Pontificem non esse beati Petri in eodem primatu successorem, anathema sit* (2). »

### Errores.

383. 1) Petrum Romam venisse primi negaverunt *Waldenses* sæc. XIII ; sæc. autem XIV, *Marsilius Palavinus*, quem

(1) *Ottiger*, th. 16 ; *Palmieri*, *De Rom. Pont.*, cap. II, p. 387 sq. ; *Pesch*, n. 464 sq. ; *Franzelin*, th. 11 sq. ; *Billot*, th. 28 ; *De Groot*, q. 15 ; *Mazzella*, n. 923 sq. ; *Batiffol*, *L'Eglise naissante et le catholicisme*, passim ; *Ermoni*, *La primauté de l'évêque de Rome* (Sc. et Rel.) ; *Vieillard-Lacharme*, *L'Eglise catholique aux premiers siècles*, cap. III ; *Bouix*, *Tractatus de Papa*, t. I, pars I, sectio 2<sup>a</sup> sq. ; *D'Herbigny*, t. II, n. 281 sq. ; *A. d'Alès*, in *Dict. Apol.*, art. Pierre (S.) à Rome, t. IV, col. 25-36 ; *Jugie*, *Theol. dog. christ. or.*, t. I, p. 113 sq., 124 sq. ; *Forget*, in *Dict. théol.*, art. Jérôme (S.) ; *Lietzmann*, *Petrus und Paulus in Rome*, ed. 2, Berlin, 1927, præsertim c. 13 et 14.

(2) *Denzinger-Bannwart*, n. 1824-1825 ; cf. n. 765 ; cf. *A. d'Alès*, in *Dict. Apol.*, art. S. Pierre à Rome ; art. Papauté, col. 1371-1388 ; *De la Brière*, art. Eglise, col. 1264-1267 ; *J. Rivière*, in *Dict. théol.*, art. Marsile de Padoue.

multi secuti sunt *Protestantes* et *Rationalistæ*, præsertim scholæ Tubingensis, sæc. XIX, cum *Baur* post *Eichhorn*.

Hodie tamen non pauci *Protestantes* Romam venisse Petrum concedunt, sed romanum fuisse episcopum vel negant vel tacent, etsi profiteantur omnes, circa finem secundi sæculi, in Ecclesia jam firmam et universalem traditionem romane commorationis et episcopatus Petri exstiterisse.

2) Romanum vero Pontificem successorem esse Petri in primatu negant omnes acatholici, sive hæretici sive schismatici.

Contra quos sint theses sequentes :

*Assertio : Romam venit Petrus, Romæque mortuus est* [*Historice certum*].

**384. Probatur : a) Ex Scriptura.** — « *Salutat vos*, ait ipse Petrus, in fine primæ suæ epistolæ, *Ecclesia quæ est in Babylone coelecta.* » (1 Pet., v., 13.) Porro Babylon hic Romam intelligendam esse testantur omnes veteres : *Clemens Alex.*, *Papias*, *Eusebius* (1), *S. Hieronymus* (2), quibus consentiunt fere omnes exegetæ vel *Protestantes*, quorum explicatio confirmatur ex Apocalypsi, ubi non semel eadem voce Roma designatur (Apoc., xiv., 8 ; xvi., 19 ; xvii., 5 ; xviii., 2 sq.), et etiam ex eo quod Babylon Euphratis erat jam quasi deserta, nec illum invenitur testimonium de prædicatione Petri in ea. Idem valet de oppidulo Babylonis in Ægypto. Ergo.

**b) Ex Patribus.** — **S. Clemens R.** (Ad Cor., v-vi), etsi non expresse, sal perspicue tamen dicit Petrum Romæ mortem subisse : 1) una cum Paulo qui, omnium consensu, Romæ passus est, conjungit Petrum ; 2) loquitur de persecutione Neroniana Romæ peracta ; 3) Petro et Paulo, inquit, « magna electorum multitudo aggregata est, qui exemplar optimum (ἐν ᾧ) *inter nos* (ergo Romæ) exstiterunt » ; 4) cui explicatio consonant non solum prima verba epistolæ : « Propter calamitates qui *nobis* acciderunt », sed tota narratio : supponit enim Clemens mortem, locumque martyrii Corinthiis et universæ Ecclesiæ facta esse notissima, « Porro si illo tempore locus martyrii Petro notus erat Christianis Romanis et Corinthiacis, profecto oblivione deleta hæc notitia 70 annis post ita

(1) *Hist. ecc.*, l. II, c. 15 ; **Kirch**, n. 386-387.

(2) *De Vir. ill.*, cap. viii : « Petrus in epistola prima, sub nomine Babylonis figuraliter Romam significans. »

esse non potuit, ut omnes tunc verum Petri mortis locum ignorarent falsoque loco ejus martyrium annecterent. Anno autem 170, claram notitiam de Petri romano martyrio haberi mox videbimus » (1). Ergo.

Primam Petri epistolam Romæ scriptam fuisse asserit **Papias**, dum **Clemens Alex.** (2), a. 189, refert Petrum in urbe Roma verbum Dei publice prædicasse. **Eusebius** autem testimonia exhibet **Dionysii**, Corinthiorum episcopi, qui martyrium romanum Petri et Pauli diserte testatur, et **Caii** presbyteri romani, qui, 2º sæculo exeunte, tropæum Petri in Vaticano exstare affirmat (3).

**S. Irenæus** (4) ipse Romæ evangelizasse et ecclesiam fundasse Petrum affirmat, cujus crucifixionem Romæ toleratam commemorat **Tertullianus** (5).

Afferri possent etiam scripta **Origenis**, **Firmiliani**, **Hieronymi**, **Cypriani**, et alia innumera quæ transcribere necesse non est, cum ipsi adversarii concedant a fine 2<sup>i</sup> sæculi adesse traditionem firmam et universalem (6).

c) **Ex monumentis.** — Huc accedunt varia monumenta quæ Petrum in Urbe conimoravisse et mortuum esse laud obscure testantur : *Sepulcrum* Vaticanum de quo supra Caius ; *Cæmeterium* Ostriarum (aut Priscillianum), ubi baptizabat et prædicabat Petrus ; *Cathedra* ubi sedebat, cujus partes primitivæ in abside basilicæ Vaticanæ asservantur ; *picturæ* et inscriptiones Catacubarum ; *festivitas* B. Petri et Pauli, jam a primis sæculis Romæ celebrata (7).

d) **Ex consensu ecclesiarum orientalium.** — Omnes ecclesiæ et sectæ orientales diserte docent et in liturgiis celebrant prædicationem, episcopatum et mortem Petri in urbe Roma, nec unquam sepulcrum Petri sibi vindicare ausæ sunt : certo igitur constabat omnibus de hujusmodi factis (8).

*Assertio : Petrus romanus fuit episcopus [Historice certum, theologicè, de fide].*

**385. Probatur :** 1) *Ex Catalogis.* — Omnes catalogi pontificum romanorum, sive orientales, sive occidentales, post **Irenæum**

(1) **Ottiger**, p. 544.

(2) **Ap. Euseb.**, *Hist. ecc.*, l. II, c. xv ; l. VI, c. xiv, n. 6 ; **Kirch**, n. 386-387, 394.

(3) *Hist. ecc.*, l. II, c. xxv, n. 8, n. 7 ; **Kirch**, n. 48, 117.

(4) *Adv. hæer.*, l. III, c. i, n. 1, v. 4 ; **Kirch**, n. 110.

(5) *De Præscrip. hæer.*, 32, 36 ; **Journel**, 296-297.

(6) **Ap. Euseb.**, *Hist. ecc.*, l. III, c. i, n. 2 ; *Ep. 75 Cypr.*, 6 ; *De vir. illust.*, 1 ; **Kirch**, 388, 275, 570. **S. Cypr.**, *ep. lv*, 8, *ep. lxx*, 14 ; **Journel**, 575, 580.

(7) **Mgr Gerbet**, *Esquisse de Rome chrétienne*, t. I, c. iv ; t. III, appendice 5.

(8) Testimonia legantur ap. **Ottiger**, p. 561 sq., 591 sq.

(180), *Eusebium* (324), *Epiphanium* (376), usque ad prima sæcula progrediuntur, et Petrum primo loco inter episcopos romanos ponunt (1). Porro isti catalogi deprompti videntur ex *Hegesippo* qui Romam venit (155) ad apostolicas ejus origines investigandas, et ibidem sub Eleutherio, catalogum ejus episcoporum usque ad Anicetum contexit. Ergo jam medio 2<sup>o</sup> sæculo ab omnibus agnoscebatur romanus Petri episcopatus.

2) *Ex Patribus*. — Præter testimonia supra allata, hæc juvat referre : *Irenæus*, serie episcoporum romanorum tradita, primatum Petri in ecclesia romana explicite proclamatur. *Tertullianus*, *Cyprianus*, *Optatus Milev.*, *Augustinus*, etc., expresse loquuntur de cathedra Petri in urbe Roma, de cathedra Petri super quem fundata est Ecclesia, de cathedra Petri in urbe Roma Petro primo collata, in qua sedit omnium Apostolorum caput Petrus, de cathedra... ecclesiæ romanæ in qua sedit Petrus (2). Ergo.

3) *Ex Rom.*, I, 8. — Ante Linum, anno nempe 58, Romæ existebat ecclesia cujus fides annuntiabatur in universo mundo. Omni autem ecclesiæ præpositus erat episcopus ; nam sine episcopo ecclesia non vocatur (3). Porro ante Linum nemo nominatur episcopus romanus præter Petrum. Ergo.

**Assertio : Romani Pontifices successores sunt Petri in primatu** [*De fide*].

*Probatur thesis :*

### I. — Ex perpetuitate primatus

**386.** Petrus jure divino perpetuos habere debet successores in primatu. Atqui præter romanum episcopum nemo unquam in Ecclesia agnitus est ut successor Petri in primatu aut sibi serio vindicavit hanc successionem ; quod historice constat, et ab ipsis Protestantibus ultro conceditur. Ergo successor Petri in primatu vel non est, vel est ipse episcopus romanus.

(1) Cf. *Euseb.*, *Chronicon.*, 2 (*Kirch*, 381) ; *Hist. ecc.*, l. IV, c. 22 ; *Journal*, 188 ; *Epiphan.*, *Adv. hæ. pan.*, hæ. 27, c. 6 ; *Journal*, 1092.

(2) *De præscr. hæ.*, 32, 36 ; *De cath. Ecc. unit.*, 4 ; *De schism. Donat.*, 2, 2 ; *Ep. lv*, c. 1, n. 2 ; *Journal*, 296, 297 ; 555 ; 1242-1418. Cf. *Catal. Liber.*, *Kirch*, n. 492 sq.

(3) *De Journal*, n. 49.

## II. — Ex episcopatu romano Petri

387. Petrus vitam finivit ut episcopus romanus. Ergo ejus successor in sede episcopali romana est quoque successor in primatu, nisi contrarium aliunde probetur : jura enim alicui sedi annexa regulariter simul cum sede transeunt. Igitur nisi demonstres, argumento utique positivo, « aut Christum aut Petrum successioni primatiali aliter providisse », Romanus Pontifex est sine dubio successor Petri in primatu. « Atqui nullum, ne levissimum quidem vestigium alius ordinationis usquam apparuit. Ergo (1). »

## III. — Ex Patrum testimonio

### A. Ex S. Ignatio.

388. S. Ignatius (Rom. inscr.) salutatur Ecclesiam « quæ præsidet in loco regionis Romanorum (ἡ τις καὶ προκάθεται ἐν τόπῳ χωρίου Ῥωμαίων)... et universo caritalis cœli præsidens (προκαθήμενη τῆς ἀγάπης) ».

Hæc *inscriptio* omnino differt ab iis quas S. Ignatius in aliis epistolis adhibet : ceteræ ecclesiæ dicuntur simpliciter « esse » in tali loco ; Ecclesia romana est « Ecclesia præsidens ». Jamvero verbum *προκάθεται* cum *genitivo* constructum semper refertur ad aliquam *regionem* vel *societalem* (2). At Ecclesia Romana non præsidet *loco* aut propter locum, sed *in loco* regionis Romanorum... præsidet « caritati ». Ἀγάπη autem apud Ignatium non semel designat *ecclesiam* seu cœtum fratrum, cœtum a Deo dilectorum : « Salutatur vos caritas (ἡ ἀγάπη) Smyrnæorum et Ephesiorum » (Tral., XIII, 1) ; « Salutatur vos caritas (ἡ ἀγάπη) fratrum in Troade » (Philad., XI, 2 ; Smyrn., XII, 1). Nil igitur impedit quin vox ista, absque ulla limitatione hic usurpata, ecclesiam significet universalem. Ergo Ecclesia Romana præsidet ecclesiæ universæ. Ei autem præsidet non primatu tantum honoris, sed primatu *jurisdic-*

(1) Van Noort, n. 62 ; cf. A. d'Alès, in *Dict. Apol.*, art. Papauté, col. 1371 sq.

(2) Funk, in h. l. ; D'Herbigny, t. II, n. 296, 2.



*tionis* = episcopaliter : vox enim προκαθήμενῃ expresse ab Ignatio sub hoc sensu alibi profertur : « προκαθήμενου τοῦ ἐπισκόπου εἰς τὸν θρόνον », « *præsidente* episcopo, loco Dei, presbyteris... et daiconis ».

Quæ explicatio ex contextu confirmatur. *Ignatius* enim Ecclesiæ Romanæ primatum aperte connotat, dicens eam, pastore Antiochiæ mortuo, ecclesiæ Syriæ cum Christo provisuram fore *cura episcopali* (Rom., ix, 1) ; dum alibi plenam et *universalem* ejus magisterii *auctoritatem* haud obscure agnoscit, cum Romanis gratuletur quod, gratia Dei pleni et ab externa doctrina prorsus alieni, alios docuerint, et *firma* esse velit ea quæ docent et præcipiunt (Rom., iii, 1) (1).

### B. Ex S. Irenæo.

389. S. Irenæus medium quærens *infallibile* discernendi veram doctrinam a falsis, illud haberi asserit in *successionibus* episcoporum, quibus absolute vera custoditur traditio Apostolorum, imprimisque in *successione* episcoporum *Ecclesiæ Romanæ*, in qua adeo certissimum invenitur, ut *ex se sola* argumentum veritatis plane sufficiens præbeat. « *Ad hanc enim ecclesiam, propter potiorem principalitatem, necesse est omnem convenire ecclesiam, hoc est eos qui sunt undique fideles, in qua semper ab his qui sunt undique, conservata est ea quæ est ab Apostolis traditio* (3). »

*Propter potiorem principalitatem.* — « *Potentior* » legitur in omnibus codicibus et editionibus, excepto codice Claromontano, sæc. x aut xi. Vox autem « *principalitas* » videtur ibi significare idem ac « *apostolicitas* » : S. Irenæus enim ecclesiis quæ « *successionem* habent ab Apostolis » opponit alias quæ « *absistunt a principali* *successione* (2). » — Ecclesiæ autem Romanæ *principalitas* est *potentior*, et ita hæc Ecclesia,

(1) Batiffol, *op. cit.*, p. 167-170 ; Duchesne, *Eglises séparées*, p. 127 sq.

(2) *Adv. hæc.*, l. III, c. ii, n. 1-3 ; De Journal, n. 209-211 ; D'Herbigny, t. II, n. 297, proponit correctionem : « *in qua semper ab episcopis qui sunt undecim conservata est...* » ; S. Irenæus enim enumerat *undecim* successores Apostolorum, Romæ, usque ad tempus suum. — Alii alias proponunt correctiones ; cf. Spirowski, *La doctrine de l'Eglise dans S. Irénée*, c. v, p. 78 sq.

(3) *Adv. hæc.*, l. IV, c. 26, n. 2.

(quemadmodum Petrus inter Apostolos), eminet inter ceteras ecclesias apostolicas, non solum dignitate sed *auctoritate* : en sensus qui a contextu præsertim omnino postulatur (1).

*Necesse est omnem convenire ecc...* — Non materialiter utique, quatenus Romam adire tenerentur omnes fideles, sed *formaliter*, quatenus cum ea omnes consentire debent in doctrina, *moraliter* quidem *obligatione*, ut patet ex ipsa locutione « convenire ad », qua subauditur activa veritatis inquisitio, et ex ista « potentiore principalitate » Ecclesiæ Romanæ, qua exigitur ut omnes aliæ ecclesiæ ejus auctoritati sese conforment, si veritatem fidei servare velint et defendere.

*In qua...* — Ad Ecclesiam Romanam referatur oportet, cum Irenæus ostendere contendat quod ad veram fidem inveniendam necesse non est omnium ecclesiarum doctrinam investigare, sed Romanæ tantum, in qua certo asservatur traditio apostolica, ut ibidem expresse affirmat dicens : « *Hac ordinatione et successione* (Romanorum Pontificum), ea quæ est ab Apostolis traditio et veritatis præconatio, pervenit usque ad nos. Et est *plenissima hæc ostensio*, unam et eandem vivificatricem fidem esse, quæ in Ecclesia ab Apostolis usque nunc sit conservata et tradita in veritate. »

**390. Argumentum.** Cum Ecclesia Romana, propter potentiores ejus principalitatem, scilicet propter supremam ejus auctoritatem, in fide consentire debent omnes ecclesiæ. In hac enim Ecclesia Romana, ut in centro unitatis, servatur ab omnibus traditio apostolica, quatenus non ex seipsis unitatem et veritatem fidei habent ceteræ ecclesiæ, sed solummodo ex earum unione cum Ecclesia Romana. Igitur extra hanc ecclesiam nec vera traditur doctrina, nec vera fidelium constituitur societas. Ecce *principalitas* mirabilis seu suprematia *Ecclesiæ Romanæ*, seu rursus ipsius *episcopi romani primatus*, cum, juxta mentem Irenæi, auctoritas ecclesiæ cujuscumque in ejus episcopo resideat, uti ibidem expli-

(1) **Spirowski**, p. 86-88 ; **F. Vernet**, in *Dict. théol.*, art. Irénée (S.), col. 2435.

cat : doctrina enim et fides vera non traditur nisi per institutos ab Apostolis episcopos successores (1). Ergo.

### C. Ex aliis Patribus.

**391. Tertullianus** primo directe affirmavit primatum Ecclesiæ Romanæ, etiam in ecclesiis Africæ : montanista autem factus, idem testatus est, Romanum Pontificem appellans Pontificem Maximum, episcopum episcoporum, et ejus decreta uti peremptoria ab omnibus accipi catholicis aperte agnoscens (2).

**S. Cyprianus** Ecclesiam Romanam vocat « ecclesiam *principalem* unde unitas sacerdotalis exorta est », « Ecclesiæ catholicæ *radicem* ac matricem », et catholicæ Ecclesiæ unitatem nonnisi per communionem cum Romano Pontifice asservari posse affirmat (3). Ergo.

Hunc Romani Pontificis primatum indubitanter proclamant alii Patres, quorum doctrina sic contrahi potest : Schismaticus est et peccator quicumque a Romanæ sedis unitate recedit, quæ universis præsidet, et in qua semper apostolicæ cathedræ viguit principatus ; extra illam vera adesce nequit Ecclesia, sed qui ei adhæret eo ipso veram habet fidem, dum necessario spargit qui cum ea non colligit (4). Ergo.

## IV. — Ex factis

**A. Ex modo agendi Romanorum Pontificum qui sibi semper attribuerunt primatum in omnes et singulas ecclesias.**

**392. S. Clemens Rom.** — Cum in ecclesia Corinthiorum discordiæ ortæ essent, Clemens ad eos corripiendos scripsit, tanquam jure suo utens et jurisdictionem plenam et universalem sibi vindicans : affirmabat enim se, *nomine Dei* et *auctoritate* locutum fuisse (c. 59, n. 1), et per Sp. S<sup>tum</sup> scripsisse (c. 63, n. 2), adeo ut fideles, ejus mandatis non obtemperantes, offensioni et periculo non parvo sese implicarent (c. 59, n. 1).

(1) **Bardenhewer**, *Les Pères de l'Eglise* (trad. Godet et Verschaffel), t. I, l. 4, p. 234 ; **Freppel**, *Saint Irénée*, 20<sup>e</sup> leç. ; **Duchesne**, *Les Eglises séparées*, p. 119.

(2) *De præscrip. hæc.*, 36 ; *De pudicitia*, 1 ; **Journel**, 297, 383.

(3) *Ep.* XLIV, n. 3 ; *ep.* XLVIII, 3 ; 55, 8 ; 59, 14 ; **Journel**, 574, 575, 580. Cf. **A. d'Alès**, *La théologie de S. Cyprien*, p. 91 sq.

(4) Quorum testimonia videre est apud **Bouix**, *De Papa*, t. I, p. 136 sq.

Ille autem interventus primatum R. Pontificis eo clarius exhibet quod, adhuc *vivente S. Joanne*, una ex Ecclesiæ columnis (Gal., II, 9), scripta sit epistola, et a Corinthiis tanta reverentia accepta fuerit, ut deinceps semper legeretur in die dominica, ut testatur **Dionysius** Corinth. episcopus, et a nonnullis Patribus variis exornata sit laudibus (1).

**S. Victor I** (189-199). — Usus quartodecimanorum prohibuit usumque romanum, per Polyeratch Ephes. episcopum, omnibus Asiæ episcopis imposuit sub pœna excommunicationis (2), diserte sibi attribuens primatum jurisdictionis in omnes fideles.

**Zephyrinus** (199-217). — Montanistas Asiæ et Africæ, inter quos Tertullianum, ex Ecclesia eiecit (Euseb., H. E., I, 5, c. 1).

**Callistus** (217-222). — Edictum peremptorium circa disciplinam pœnitentialem promulgavit, ex auctoritate quidem Petri, cujus successorem in primatu se existimabat esse, ut dicit ipse Tertullianus (3).

**Stephanus** (254-257). — Decretum de non rebaptizandis hæreticis edidit, et, sub pœna excommunicationis, episcopis Asiæ et Africæ ut praxim oppositam relinquerent mandavit, aperte se primatu pollere profitens (4), et Ecclesia universalis illum tamen secuta est, non vero adversarium Cyprianum.

**S. Dionysius** (259-268). — Causa sibi delata episcopi Alexandrini, *Dionysii*, quem hæresis sabellianæ suspectum habebant, illum admonuit qui Pontifici « satisfacere quamprimum studuit », adeo ejus primatum plene agnoscebat.

**Julius I** (a. 342). — Docuit causas episcopales Romæ judicandas esse, eo quod a Petro jus istud solus acceperit R. Pontifex, uti omnes norunt (5).

**Siricius** (a. 385). — Ad Himerium Tarraconensem episco-

(1) In ep. ad Rom., ap. **Euseb.**, *Hist. ecc.*, I, IV, c. 23, n. 11 ; **Kirch**, 50. Cf. **Iren.**, *Adv. hæ.*, I, III, c. III, n. 4 ; **Euseb.**, *Hist. ecc.*, I, III, c. XVI ; **Journal**, 211, 655.

(2) Ap. **Euseb.**, *Hist. ecc.*, I, V, c. XXIV, n. 9 sq. ; **Kirch**, 84.

(3) **Tert.**, *De pudic.*, I, 21 ; **Journal**, 383, 387.

(4) Ep. 74 Cypr. et Firmil. ; ep. 75 Firmil. ad Cypr. ; **Denzinger**, 46, 47 ; **Kirch**, 274 sq.

(5) **Socrates**, *Hist. ecc.*, I, II, c. XVII, n. 5 ; cf. *Conc. Sardic.* ; **Kirch**, 774, 448.

pum scribens, jurisdictionis primatum in universam Ecclesiam sibi attribuit, dicens zelum religionis majorem sibi incumbere, qui omnium portat onera, quem S. Petrus protegit administrationis suæ hæredem (1).

**Innocentius I** (a. 417). — Congratulatus est episcopos conc. Carthag. quod, antiquæ traditionis exempla sequentes, recursum habuerint ad Sedem apostolicam cujus sola auctoritate judicia definitiva proferantur, uti ab ipso Christo statutum est (2).

**Zozimus** (a. 418). — Errores Pelagianos reprobavit decreto quod omnibus episcopis servandum mandavit, ex auctoritate Apostolicæ Sedis, de cujus judicio, inquebat, disceptare nullus audet aut retracitare posset, cum, ex Christi promissione, curam habeat *omnium ecclesiarum*, et ipsa Petri potestate potiatur, uti firmiter docuerunt Patres (3).

De Pontificibus sequentibus nil dicimus, brevitatis causa, et etiam quia a sæculo v Romanæ Ecclesiæ primatus adeo plane agnoscitur ab universali Ecclesia, ut nemo sapiens illum dubitare possit.

## B. Ex jure appellationum.

**393.** Si revera vigerit jus R. Pontificis ut ad ipsum ex quavis mundi parte provocatum fuerit, ab ejus vero sententia nulla fieri potuerit appellatio, sequitur ipsi competere jurisdictionis primatum. Janivero ejusmodi appellationum jure nihil in tota historia ecclesiastica certius. Ergo. (*Cod., can. 1557. 1569.*)

*Probo minorem* : Jam a primis sæculis multi, etiam episcopi, recursum habuerunt ad R. Pontificis tribunal ut ad summum.

**S. Polycarpus** († 155), homo apostolicus, Smyrnensis episcopus, Asiæque oraculum, Anicetum adiit ad solvendam quæstionem de pascha, aliasque controversias dirimendas (4).

**S. Irenæus** et martyres Lugdunenses ad Eleutherium venerunt ut pacem ecclesiis Asiæ redderet montanismo turbatis (5).

**Abercius**, Hieropolitanus ep. de Christo dixit : « *Romam* emisit, tum regiam arcem conspiciere, tum Reginam videre deau-

(1) **Denzinger-Bannwart**, n. 87.

(2) **Denz.**, n. 100. — (3) **Denz.**, n. 109.

(4) Ap. **Euseb.**, *Hist. ecc.*, l. V, c. xxiv, n. 16 ; **Kirch**, 87

(5) **Euseb.**, *ibid.*, l. V, c. iv, 1-2 ; **Kirch**, 53.



rato vestitu, aureo calceatam; populum quoque vidi splendidum signum præferentem (1). »

**S. Cyprianus** (ep. 68, c. 1 sq.) (248) Stephanum rogavit ut Arelatensem episcopum deponeret, Marcianum, Novatiano addictum.

**Privatus Lambesitanus** episcopus, a synodo Carthag. damnatus, legatum Romam misit (250) ut in amissum gradum ipse restitueretur (2).

**Basilides** et **Martialis**, a concilio provinciali Hispaniæ depositi (251), ad Romam appellarunt, ad quam ipsi provocaverunt **Sabinus** et **Felix**, eorum successores, ut auctoritate sedis Apostolicæ confirmarentur (3).

**Marcellus Ancyranus** Julio fidei suæ rationem reddidit, et eum commonendum putavit ut eos accerseret Pontifex qui contra ipsum scripserant (4).

A Liberio depositionem Athanasii petierunt episcopi ægyptiani (5), dum ipse **Athanasius**, sicuti **Petrus Alex.**, « quasi ad tutissimum communionis suæ portum confugerunt », et « hujus sedis auxilium postularunt » (6).

Ad Damasum multoties recursum habuerunt Orientales et Occidentales episcopi ut testantur **S. Hier.** et **S. Basilus M.** (7).

Sed jam ab isto tempore adeo frequentes exstant ad Sedem Romanam appellationes ut inutile sit eas recensere, cum præsertim ipsi adversarii nullum hac de re dubium moveant.

### C. Ex modo agendi hæreticorum.

**394.** Quandoque directe auctoritatem R. Pontificis professi sunt et ejus primatum agnoverunt. Ita *Marcion*, qui a R. Ecclesia absolutionem petiit (142). Ita *Montanistæ*, qui Romam confugerunt ut acta eorum approbarentur (8).

Cælum et terram moverunt ut in suum favorem cathedram Petri deturbarent. Ita *Cornelius* circumvenire tentarunt *Novatus* et *Novatianus* (252). Ita ad Liberium appellarunt *Ariani*; ad Innocentium *Pelagius* et *Cælestius* (417); ad Xystum III *Nestorius* (9); ad Leonem *Eutyches* (10).

(1) **Kirch**, n. 133. Cf. *Dict. theol.*, art. Abercius; **Batifol**, *op. cit.*, c. iv.

(2) *Ep. LIX* (LV), 14; **Kirch**, 260.

(3) **S. Cypr.**, *ep. LIX*, 3, 5; *ep. LXVIII*; **Journal**, 588.

(4) **S. Athan.**, *Apol. cont. Arian.*, 44 sq.; **Kirch**, 452 sq.

(5) **S. Athan.**, *Hist. Arian. ad monachos*; **Kirch**, 376 377.

(6) **S. Hier.**, *ep. cxxvii*, n. 5.

(7) **S. Hier.**, *ep. xv*, n. 2; **Journal**, 1346; cf. *Conc. Sardic.*, can. 3 et 5; **Kirch**, 448; 450.

(8) **Tert.**, *Adv. Prax.*, c. I.

(9) **Xystus III**, *ep. iv*.

(10) **Leo**, *ep. xxi*, c. 3; *ep. xxiii*.

Damnati, vel Romam confugerunt, ut *Eutyches* Flaviani iudicio reprobatus; vel, ut *Aca-riani*, affirmarunt se ignoravisse quid sentiebat Sedes Apostolica, tanti faciebant ab ejus communione non separari, adeoque perspicue ejus primatum agnoscebant.

#### D. Ex modo agendi imperatorum.

**305.** *Aurelianus* (271), a Christianis interpellatus, domum episcopalem, quam relinquere nolebat Paulus Samosatenus jam pluries damnatus, « iis tradi præcepit quibus italici christianæ religionis antistites et Romanus episcopus scriberet ».

*Constantinus M.* Miltiadem rogavit ut causam Cæciliani et aliorum Africæ episcoporum accuratissime dijudicaret et ex præscripto justitiæ terminaret.

*Constantius* a Liberio postulavit ut Athanasium e sede Alexandrina ejiceret. *Gratianus*, *Valentinianus* et *Theodosius* (a. 380), edicto de fide catholica, statuerunt ut cuncti populi sibi subditi, in religione versarentur quam divinus Petrus Romanis tradidit, quamque sequitur Damasus Pontifex.

*Gratianus* speciatim decrevit ut « ædes sacræ iis traderentur qui Damasi communionem amplecterentur ».

*Valentinianus III* (a. 445) censuit « ne quid tam episcopis Gallicanis quam aliarum provinciarum contra consuetudinem veterem liceat sine venerabilis Papæ urbis æternæ auctoritate temptare. Sed hoc illis omnibusque pro lege sit quidquid sanxit vel sanxerit Apostolicæ sedis auctoritas ».

*Justinianus* item Joanni II Pontifici scripsit (533) se nunquam passurum fore ut « quidquam quod ad ecclesiarum statum pertinet, non innotescat suæ Sanctitati, quæ caput est omnium sanctarum ecclesiarum » (1).

#### V. — Ex Conciliis œcumenicis

**396.** Hæc doctrina primatus Ecclesiæ Romanæ, primis conciliis practice agnita, postea ortis difficultatibus, definita se prodit. Probata autem Ecclesiæ infallibilitate, his conscriptis, quæ nunc ut documenta historica accipiuntur, cum absoluta certitudine demonstrabitur R. Pontificis primatus.

*In Conc. Ephesino* (431), Philippus, Pontificis R. legatus, omnibus consentientibus episcopis, primatum a Petro in-

(1) *Kirch*, n. 402, 319-320, 497 sq., 755, 801, 909 sq., 928. Cf. *D'Herbligny*, t. II, n. 303-312.

Cœlestinum *transiisse*, ut rem sæculis omnibus notam, declaravit (1).

In *Conc. Chalced.* (451), lectis litteris Papæ, quibus jam hæresis repudiabatur Eutychii, omnes episcopi clamarunt his enuntiari veram fidem Apostolorum a Petro per Leonem edictam. Concilio autem peracto, epistolam miserunt ad Leonem ut qui, « *vocis beati Pelri omnibus constitutus interpret* », fidem integram servavit, et, « *sicul membris caput* », in synodo præfuit per legatos, decreta suo iudicio confirmaret (2). Diserte igitur primatum R. Pontificis agnoscebant.

In *Conc. Const. III* (680), Petrum per Agathonem, « *sedis successorem* », locutum esse dixerunt, cui ideo « *ut primæ sedis antistiti universalis Ecclesiæ quid agendum* » esset, reliquerunt, plene acquiescentes litteris ab ipso scriptis, « *quas ut a summo apostolorum vertice divine perscriptas* » agnoverunt (3).

In *Conc. Nicæn. II* (787), assensu pleno comprobaverunt Patres epistolam Hadriani Papæ asserentis *Petri principalum* permanenter exerceri per R. Sedem, ac proinde huic sedi competere primatum jurisdictionis in universam Ecclesiam (4).

In *Conc. Const. IV* (870), omnes episcopi subscripserunt formulæ fidei Hormisdæ, in qua, inter alia, hæc leguntur quibus aperte R. Pontifici primatus tribuitur in totam Ecclesiam : « *Suscipimus et probamus epistolas beati Leonis Papæ universas, quas de christiana religione conscripsit... Sequentes in omnibus Apostolicam Sedem, et prædicantes ejus omnia constituta. Et ideo spero, ut in una communione vobiscum, quam Sedes Apostolica prædicat, esse merear, in qua est integra et verax Christianæ religionis et perfecta soliditas* » (5).

*Conc. Lat. IV* (1215) dixit R. Ecclesiam, disponente Domino, super omnes alias *ordinariæ potestatis* obtinere *principalum* (6) ; *conc. Lugd. II* (1274) approbavit præ-

(1) Denzinger, n. 112.

(2) Denzinger, n. 149; cf. Jugie, *Theol. dogm., c. or.*, t. I, p. 53-55; S. Herbert Scott, *The eastern Churches and the papacy*, London, 1928, præsertim, p. 167, 201 sq.

(3) Denzinger, n. 288, nota 2. — (4) Denzinger, n. 298; cf. Jugie, t. I, p. 114.

(5) Denz., n. 171-172. — (6) Denz., n. 436.

fessionem fidei Michaelis Palaeologi quæ R. Ecclesie agnoscit « summum et plenum *primatum* et principatum super *universam* Ecclesiam catholicam », quam R. Pontifex, ab ipso Domino, in B. Petro ejus est successor, cum potestatis plenitudine recepit (1).

« R. Pontificem in universum orbem tenere *primatum* et ipsum Pontificem R. successorem esse beati Petri... » simpliciter et absolute definiuit *Conc. Flor.* (2) (1438), ejus doctrinam plane sancivit et confirmavit *Valicanum* (1870) (3).

## VI. — Argumento præscriptionis

**397.** Historice constat a sæc. v universalem Ecclesiam agnovisse theoretice et practice R. Pontificem, ut successorem Petri, primatum jure exercentem in omnes et singulas ecclesias. Sed talis persuasio *nonnisi ab Apostolis dimanare potuit*. Ergo vera est doctrina cui nititur.

Et vero, si tempore Apostolorum contrarium credidisset Ecclesia, videlicet episcopos prorsus pares fuisse, admittenda est in fide Ecclesie universalis, inter sæculum 1<sup>m</sup> et 5<sup>m</sup>, *mutatio maximi momenti*, quæ ideo documentis certissime consignata fuisset, utpote factum *practicum, publicum* et ad *constitutionem essentialem* Ecclesie pertinens.

Nam : 1) Non eodem tempore nec eodem modo *ubique* statim apparuissct.

2) *Episcopi* et *Palres*, qui summa diligentia depositum fidei custodiebant, quorum multi insigni sanctitate floruerunt, nonnullique martyrio coronati sunt, tantam et tam essentialem in Ecclesie regimine mutationem perlibenter *permittere non potuissent*, sed nec ipsi *R. Pontifices*, qui fere omnes inter sanctos recensentur, ultro sibi assumere *ausi essent* hujusmodi imperium.

3) Insuper episcopos sponte *sua jura* amisisse incredibile videtur, incredibilius autem ipsos *Orientalcs*, jugo unius

(1) *Denz.*, n. 466.

(2) *Denz.*, n. 694. — (3) *Denz.*, n. 1825, 1831 sq. ; cf. *D'Herbigny*, t. II, n. 285 sq.

occidentalis episcopi, silentes et *sine ulla reclamazione* sese subjecisse, si revera hunc sibi, ex voluntate Dei, præpositum esse non persuasum habuissent.

Jamvero ne minimum exstat istius mutationis vestigium, nullum reperitur monumentum tentaminis R. Pontificum primatum sibi usurpandi. Ergo nulla reapse intervenit mutatio et vera dicenda est doctrina de Primatu.

**398. Objicitur.** — S. Cyprianus et Firmilianus, *primalum* R. Pontificis *negaverunt*, decreto S. Stephani de non rebaptizandis hæreticis non obedientes.

R. — Jus ipsum primatus minime rejecerunt, sed tantummodo jus istud *casum præsentem particularem* non spectare persuasum habuerunt.

Ad cujus rei intelligentiam hæc nota : 1) Ab irato dixit Cyprianus et scripsit, hac de re, multa quæ, absolute sumpta, contraria sunt iis quæ mente pacifica et quieta alibi docuit (1), imo quæ penitus destruerent opus suum egregium de unitate Ecclesiæ.

2) Doctrinam de primatu ipso non tractavit, sed *rem particularem* de rebaptizatione, omnino delimitatam, « *de hac ipsa re* », aiebat, « *qua in re* » (ep. 72, c. 3), ut *mere disciplinarem* habuit et ad liberam uniuscujusque episcopi voluntatem relinquendam putavit, ut patet ex ipso exemplo quod attulit, rogans S. Stephanum ut ejus rationes acciperet sicuti Petrus, nonobstante suo primatu, objurgationes S. Pauli non despexit, sed eis obtemperavit (ep. 71, c. 3). — Fere idem dicendum videtur de Firmiliano, sepositis injuriis quas S. Stephano non pepercit.

3) Denique contra Cypriani, Firmiliani et aliorum episcoporum oppositiones, decretum Pontificis ab *universali Ecclesia* servatum est, etiam ab istis provinciis quæ eidem prius obstitierant ; quod apprime quidem ostendit primatum Papæ tunc temporis jam ab omnibus agnitum fuisse (2).

**Assertio :** Romani Pontifices jure divino Petri sunt successores in primatu.

**399.** Quæstio, utrum R. Pontifex sit jure divino successor Petri in primatu, duplicem habet sensum : a) utrum R. Pon-

(1) *De cath. Ecc. unit.*, c. IV sq.; ep. XLIII, 5; *De Journal*, n. 555 sq., 573.

(2) *Conc. Arelat.* (314), cui non pauci aderant Africani episcopi, suum fecit decretum S. Stephani : *Denzinger*, n. 53 (cf. *Batiffol*, *op. cit.*, p. 458-484 ; *Freppel*, *Saint-Cyprien*, lect. 16, 17, 18).



*Pontifex, ut successor Petri, jure divino habeat primatum ;*  
 3) *utrum primatus ita jure divino Sedi Romanæ annexus sit*  
*ut R. Pontifex, ut sic, sit jure divino successor Petri in pri-*  
*matu.*

**A. R. Pontifices, ut successores Petri, jure divino habent primatum** [*De fide*].

**400.** Etenim eodem jure aliquis quoddam officium exerceat quo jure illud officium ei exercendum traditur. Atqui Petrus non solum jure divino, videlicet ex voluntate Christi, accepit primatum, sed *jure divino etiam successores in primatu semper habere debet*. Reapse autem R. Pontifices successores sunt Petri in primatu. Ergo et ipsi jure divino tenent primatum in universam Ecclesiam.

**401.** *Obj. — Papa a Cardinalibus eligitur. Ergo jure humano habet primatum.*

R. — In Pontifice, tria sunt distinguenda : 1) *primatus* seu potestas jurisdictionis universalis quæ a Christo solo dimanat ; 2) *persona* seu primatus subjectum quod Cardinalium electione designatur ; 3) *collatio primatus* seu conjunctio primatus cum singulari Pontificis persona, quæ a Christo ipso efficitur. Electio igitur Cardinalium non est nisi *conditio* qua sola legitime designatur Petri successor, qui, ipso facto legitimæ electionis, jure divino obtinet primatum. Hinc *Codex j. can.* : « Romanus Pontifex, legitime electus, statim ab acceptata electione, obtinet, jure divino, plenam supremæ jurisdictionis potestatem » (can. 219).

**B. R. Pontifices, ut tales, jure divino primatum tenent in universam Ecclesiam seu primatus jure divino Sedi Romanæ annexus est** [*Communi et verius*].

**402.** *Probatur* : 1) *Communi Ecclesiæ persuasione*. — Nonobstantibus enim sævissimis persecutionibus primorum sæculorum, necnon et multis aliis occasionibus e Roma aufugiendi et primatus sedem alio transferendi, nemo, præter Febronium, de istius translationis possibilitate unquam cogitavit aut verbum dixit, adeo omnibus persuasum erat talem translationem voluntati divinæ repugnare.

2) *Traditionis documentis*. — *Traditio* : a) *Conjunctionem primatus cum sede R. ut « evangelica voce Domini et Salvatoris », « disponente Domino », « ex institutione divina », factam exhibet* (1). b) *Inde ab initio ut certum, constans et manifestum*

(1) Denzinger, n. 183, 298, 436, 460, etc.

*signum successionis in primatu habens successionem in Sede Romana Petri*, sat clare affirmat primatum immobiliter annexum esse Sedi Romanæ, et quamcumque mutationem hac in re omnino impossibilem declarat pro quacumque auctoritate et in quibuscumque circumstantiis (1).

Sed et hæc doctrina intime *connectitur* cum ipsis Ecclesiæ definitionibus. In *Conc. Flor.* enim et *Vat.* Ecclesia definivit : « *R. Pontificem in universum orbem tenere primatum, ipsum... successorem esse B. Petri... et ipsi in B. Petro pascendi, regendi ac gubernandi universalem Ecclesiam a D. N. J. C. plenam potestatem traditam esse.* »

Nulla autem restrictio in ista definitione ponitur, imo positive removenda videtur omnis hujusmodi limitatio. Etenim, capite præcedenti. PP. Vaticani nexum adesse *necessarium* et *perpetuum* statuunt inter successionem in Sede Romana et successionem in primatu, ita ut quicumque Episcopus R. legitime eligitur eo ipso successor Petri habendus sit. Aiunt enim : « *Sæculis omnibus notum est, quod sanctus beatissimusque Petrus... ad hoc usque tempus et semper in suis successoribus, episcopis sanctæ R. Sedis..., vivit, et præsidet et iudicium exercet.* Unde *quicumque* in hac cathedra Petro succedit, is, *secundum Christi ipsius institutionem*, primatum Petri in universam Ecclesiam obtinet (2). »

Proinde, *semper et in omni hypothesi*, verum erit R. Pontificem primatum tenere et ipsum esse successorem Petri. Ergo prorsus inseparabilis est primatus a Sede Romana seu ab Episcopatu Romano. Jamvero quidquid *immutabiliter* constitutum invenitur in Ecclesia, a voluntate divina procedat necesse est, et jure divino dimanat. Fac enim Petrum, sola propria auctoritate, Romanæ Sedi primatum alligasse, successores (3), qui eadem p[er]fena pollent auctoritate, aliam ecclesiam ut sedem primatus eligere potuissent. Ergo.

3) *Ratione suadetur.* — Cum ex voluntate Christi, e qua sola defluit omnis Ecclesiæ auctoritas, Petri successor sit in perpetuum *fundamentum necessarium* totius Ecclesiæ, necnon et

(1) Cf. **Leo M.**, *serm.* 82, c. 2, 3, 5; **Opt. Milev.**, *de schism. Donat.*, l. II, c. 2 (**De Journal**, n. 1242); **Leo XIII**, *Litt. ad Em. Card. Rampolla*, 16 junii 1887 (ed. Bonne Presse, t. V, p. 78); bulla « *Properante ad exitum* », *id.*, t. VI, p. 20.

(2) **Denzinger**, n. 694, 1824-1926.

(3) Dico : *successores*, nam primatum, contra R. Pontificis voluntatem, ad aliam sedem transferri prorsus repugnat, ut constat ex prop. seq. *Syllabo* proscripta : « Nihil vetat, alicujus concilii generalis sententia aut universorum populorum facto, summum Pontificatum ab Romano episcopo atque Urbe ad alium episcopum aliamque civitatem transferri », **Denzinger**, n. 1735. Cf. **Pius VI**, *Adv. Pistor.*, prop. 3; **Denzinger**, 1503.

*centrum unitatis* ad quod omnes recursum habere debent, haud parvi refert ut successio Petri omnino sit *tota* et omnibus *conspicua*. Porro si sedes successoris non esset prorsus certa et immobilis, facile enascerentur animarum anxietates, multa exsurgerent dubia, multisque perturbationibus obnoxium esset ipsum universalis Ecclesiae regimen. Unitati igitur et incolumitati Ecclesiae providere debuit ipse Christus hanc necessariam sedem expresse et nominatim designando.

**Quonam modo primatus cum sede R. conjunctus fuerit ?**

403. Haec conjunctio, utpote immutabilis, a voluntate Christi *aliquo* saltem *modo* repetenda est. Christus ideo, vel designavit ipse Romam ut ecclesiam cui primatus perpetuo adnectendus esset, et connexio est *jure divino*, ut aiunt, *precedente* factum episcopatus romani Petri, vel tantummodo factum Petri confirmavit, statuens primatum in perpetuum conjungendum esse sedi huic quam Petrus definitive eligeret ; quo in casu connexio esset *jure divino consequente* actum Petri.

**Utrum ad successionem in primatu necesse sit ut R. Pontifex Romae degat ?**

404. Necessarium non videtur, etsi valde conveniat (1). Certe aliud est Roma materialiter sumpta ut civitas, aliud ecclesia R., sedes R., et titulus Episcopatus Romani. Totaliter enim destructa civitate, manere posset *Ecclesia Romana*, scilicet plebs fidelis sub suo episcopo, quod plane sufficit ut semper adesse dicatur episcopus romanus ; manere facilius posset *titulus*, cum vero *jure regendi, sedis R.* seu episcopatus R., et vere adhuc haberetur episcopus romanus, dummodo successor Petri ad hunc titulum eligeretur, sicuti nunc eliguntur episcopi sedium destructarum in locis infidelium. Porro *episcopo romano* scilicet sedi Romanae seu *titulo* episcopatus romani annexus est primatus, non autem civitati. Ergo.

Attamen valde nobis placet doctrina quam edocent gravissimi viri, videlicet usque ad finem mundi permansuram ecclesiam romanam, ita ut, tametsi unusquisque e populo et clero romano seorsim errare possit, fieri tamen nequeat ut omnes errent simul et tota romana ecclesia apostatica efficiatur, sed semper futura sit in ea plebs catholica Pontifici adhærens.

(1) Franzelin, th. 12, p. 209 ; Bellarminus, de R. Pontifice, l. IV, c. iv ; Bouix, de Papa, t. I, p. 211 ; Billot, th. 28, corol. 1 ; Mazzella, n. 976 sq. ; Herbigny, t. II, n. 319 ; Schultes, p. 455.

**405. Conclusio.** — Ecclesia a Christo instituta essentialiter hierarchica est et monarchica. Porro *solum* Ecclesiam Romanam essentialiter esse *divinitus* hierarchicam simul atque monarchicam ex successione episcopali formaliter conjuncta cum successione in primatu, plenissime constat ex demonstratione praecedenti. Sola igitur Ecclesia Romana formam habet regiminis a Christo ipso immutabiliter determinatam; *sola* iterum possidet potestates et praerogativas a Christo *primati soli* in perpetuum collatas, cui omnes subditi manent in Ecclesia, et e quo tanquam e fonte defluit omnis legitima auctoritas. Ergo *sola* absolute dicenda est *vera Ecclesia Christi*.

**Corollarium. — Qualis sit Ecclesiae monarchia ?**

**406.** *Regimen Ecclesiae est monarchia pura, non absoluta quidem, sed nec temperata* (Cf. n. 277) (1).

1) *Simplex seu pura.* — Pontifex enim Romanus isque solus in proprium habet in Ecclesiam universalem *supremam regiminis potestatem*, totam quidem et indivisam, et prorsus independentem a quacumque alia potestate etiam Episcoporum, quorum potestas, tota quanta est, eminentiori modo inest in ipso Pontifice.

2) *Non absoluta.* — Nam, sub Pontifice monarcha eique subordinati, habentur *veri praesides*, episcopi scilicet, qui *jure ordinario*, singuli suas regunt dioeceses.

3) *Non temperata : Democralia*, cum ne minimam quidem partem habeant fideles in Ecclesiae regimine; *aristocralia*, cum episcopi, etsi jure divino semper esse debeant in Ecclesia et meri non sint vicarii S. Pontificis, sed ordinariam jurisdictionem possideant, supremo tamen Pontifici plene *subordinentur* tum quoad ipsam potestatem, tum quoad ejus exercitium.

Nonnisi improprie igitur et sensu quodam latiori dici

(1) Quamvis plenam minimeque diminutam monarchici juris rationem per omnia retineat monarchia Ecclesiae, monarchia est tamen *sui generis*, eo quod supremae potestatis, quae plena manet in Pontifice R., consors fit collegium episcoporum, prout ipsi Pontifici unitum, et una cum illo summam exercere potest auctoritatem.

potest Ecclesiæ formam *aliquid aristocratici* præ se ferre, eo quod Pontifex, ex institutione Christi, debeat episcopos « in partem sollicitudinis » vocare ; et *aliquid democratici*, eo quod Pontifex, episcopi, alique ministri non jure hereditario creentur, sed electione ex omni conditione, tribu et lingua assumi possint ad quaslibet ecclesiasticas dignitates. Hæc enim minime officiunt puritati monarchiæ ecclesiasticæ, cum *ne umbram quidem divisionis aut mixtionis* subaudiant *supremæ potestatis*, quæ totalis prorsus et indivisa remanet in summo Pontifice.

## ART. II

### Sola Ecclesia Romana notis veræ Ecclesiæ præfulget <sup>(1)</sup>

#### I. — DE UNITATE

*Assertio* : Nota unitatis Romanæ Ecclesiæ competit ; non autem Ecclesiæ Protestanticæ, neque Ecclesiæ Græcæ [*Cerulum*].

#### A. Ecclesia Romana est una.

**407. a)** *De jure*. — In Ecclesia enim Romana adest *unicum* auctoritatis principium, efficax quidem, supremum et universale, videlicet Summus Pontifex, qui nomine et auctoritate Christi docet et regit, et a cujus potestate pendent omnes

(1) Cf. n. 345 sq. ; **Monsabré**, *Exposition du dogme catholique*, conf. 52, 53, 54, 81, 84 ; **Lacordaire**, *Conf. de N. D.*, 21, 23, 36 ; **Besson**, *L'Eglise*, conf. 7-9, 13-14 ; **Bossuet**, *Histoire des Variations* ; *Sermon sur l'Unité de l'Eglise* ; **De Maistre**, *Du Pape*, l. III et IV ; **Baudrillart**, *L'Eglise catholique, la Renaissance, le Protestantisme* ; **Cristiani**, *Luther et le Lutheranisme*, c. III-X ; **Louvet**, *Les missions catholiques au XIX<sup>e</sup> siècle* ; **Piolet**, *Les missions catholiques françaises au XIX<sup>e</sup> siècle* ; *Nos missions et nos missionnaires* ; **Pisani**, *Les missions protestantes à la fin du XIX<sup>e</sup> siècle* ; **Ragey**, *Les missions anglicanes* ; **Balmès**, *Le protestantisme comparé au catholicisme*, c. 24 sq. ; **Hugueny**, *Critique et catholique*, t. I, c. 8 ; **Dollinger\***, *L'Eglise et les Eglises*, c. IV ; **D'Herbigny**, t. II, n. 273 sq., 321 sq. ; **Lahargou**, *L'Eglise et ses témoins dans le monde*, De Gigord, 1927.



et omnia in Ecclesia ; adest ideo plena regiminis unitas, e qua necessario defluit unitas fidei et cultus.

**b) De facto (1).** — Una est : 1) *In fide*. Eadem fidem profitentur omnes fideles, eodemque modo eadem credunt et amplectuntur dogmata, quæ, ab unico pastorum magisterio sub Supremo Pontifice, authentice proponuntur. 2) *In regimine*. Fideles Episcopis subjiuntur, Episcopi autem R. Pontifici, adeo ut omnes ecclesiæ particulares, uni eidem Capiti obediunt, unicum efficiant corpus sociale. 3) *In cultu*. Eadem septem sacramenta, sub unico summo rectore, rite ubique administrantur per eosdem ministros, et ubique idem offertur sacrificium.

In rebus dubiis utique et liberis diversitas invenitur quæ minime tamen officit unitati fidei essentiali, cum omnes parati sint iudicio Ecclesiæ auctoritativo se subicere, si fertur.

#### B. Ecclesia Protestantica non est una (2).

**408. a) De jure.** — Deest enim firmum unitatis principium, cum ut fundamentale principium habeatur *spiritus privatus* qui, individualismum necessario gignens et subjectivismum, nonnisi divisiones et dissensiones generare potest.

**b) De facto.** — *Deest unitas regiminis*. Protestantismus enim non est nisi aggregatio quam plurimarum sectarum a se invicem independentium : imo, singuli fideles, spiritu privato ducti, frustra quærunt auctoritatem qua omnes ad unitatem revocarentur : abest enim absolute, aut si quæ existat, inefficax est, utpote mere humana, a populo aut a rege dimanans.

*Deest unitas fidei et cultus.* — Præter quam quod ipsi auctores Reformationis inter se et secum ipsis pugnant, infinita numerantur professiones fidei, valde quidem contradictoriæ, sed et juxta tempora, circumstantias et mentem uniuscujusque mutatur doctrina.

Item alii plura, alii pauciora, alii nulla habent sacramenta ;

(1) **De Poulpiquet**, *L'Eglise catholique*, c. 7, p. 271 sq.

(2) **G. Brunhes**, *Christianisme et Catholicisme*, p. 104-139 : cf. **W. Monod\***, *Du protestantisme*, Paris, Alcan, 1928 ; *L'encyclique Mortalium animos, réflexions d'un « pan-chrétien », le christianisme social*, 1928.

liturgia et cæremoniæ vel negantur, vel prorsus sunt diversæ.

Nuperrime tamen Anglicani præsertim non semel tentarunt *unionem* obtinere cum diversis cœtibus separatis tum Orientis tum Protestantismi, sed eo ipso quod ecclesias *particulares* et *nationales* in confederatione quadam tantum jungere volunt, aperte demonstrant se nec habere verum conceptum unitatis Ecclesiæ, conceptum scilicet *unius* et *eiusdem* Ecclesiæ *supranationalis* et *catholicæ*, nec ideo hanc unitatem simpliciter velle.

A fortiori non *veram* unitatem quærunt, sed in errorem gravissimum labuntur « quo catholicæ fidei fundamenta penitus disjiciuntur » quando, practice negantes divinitatem et veritatem Ecclesiæ Catholicæ, postulant ut Ipsa, Anglicani et alii illegitimi cœtus in universo fœdere conjungantur.

« Itaque, ait **Pius XI**, fingere animo qui liceat *christianum quoddam Fœdus*, quod qui inierint, vel tum, cum de fidei objecto agitur, suam quisque cogitandi sentiendique rationem retineant, quamvis ea ceterorum opinionibus repugnet? Et quo pacto, rogamus, unum idemque fidelium Fœdus participant homines qui contrarias in sententias abeunt?... Qua quidem tanta opinionum discrepantia nescimus quomodo ad unitatem Ecclesiæ efficiendam muniatur via, quando canisi ex uno magisterio, ex una credendi lege unaque christianorum fide oriri non potest...

Recesserunt heu filii a paterna domo, quæ non ideo concidit ac periit, perpetuo ut erat Dei fulta præsidio; ad communem igitur Patrem revertantur, qui, injurias Apostolicæ Sedi ante inustas oblitus, eos amantissime accepturus est. Nam si, quemadmodum dictitant, consociari Nobiscum et cum nostris cupiunt, cur non ad Ecclesiam adire properent, « matrem universorum Christi fidelium et magistram... Ad Apostolicam igitur Sedem... dissidentes accedant filii, non ea quidem mente et spe ut « Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis » [I Tim., III, 15], fidei integritatem abjiciat suosque ipsorum toleret errores, sed contra, ut se illius magisterio ac regimini permittant » (1).

(1) Encyc. « *Mortalium animos* », 6 jan. 1928; *A. A. S.*, 1928, p. 12 sq.

**C. Ecclesia Græca non est una (1).**

**409. a) De jure.** — Deest enim *unio formalis* cum Supremo Ecclesiæ Capite, quod unicum est efficax et legitimum unitatis principium.

**b) De facto.** — *Abest unitas regiminis.* Non solum enim ecclesiæ patriarchales et nationales a se invicem omnino sunt independentes, sed sectæ non desunt quæ *autocephales* sese proclamant, ita ut 14 aut 15 saltem sint ecclesiæ autonomæ. Imo quædam ecclesiæ in varias scinduntur partes, singulas quidem *prorsus liberas*. Ita *Raskolnici* in Russia qui contra Cæsarismum rebellant et in varias sectas dividuntur et ipsi; ita *Palamitæ* in Græcia. Necessario ideo deficit unitas *fidei et cultus* (2).

## II. — DE SANCTITATE

*Assertio* : **Sola Ecclesia Romana præfulget nota sanctitatis** [*Certum*].

**A. Ecclesia Romana est sancta.**

**410. 1º Innuitur ex factis quotidianis.** — 1) Solam Ecclesiam R. totis viribus non alia ratione *impugnant* et evellere conantur impii, nisi quia illam habent ut firmissimum divini juris propugnaculum, unicumque voluptatibus et libidini obstaculum (3).

2) *Optimi* ex sectis ad Romanam Ecclesiam veniunt, dum e contra e Romana ad sectas transeunt ii tantum qui vitiis indulgere cupiunt. Signum est ergo in Romana sponte et natura florescere sanctitatem.

3) *Puriores* in sectis dubitant de veritate suæ religionis; in Romana autem Ecclesia « confidentia et securitas semper est in proportionem directam cum bonitate vitæ ». Ergo.

**411. 2º Probatur** : 1) *Quoad principia.* — Jam ab incunabulis, per magisterium pastorum et regimen, sub auctoritate S. Pontificis nimirum per ministerium a Christo institutum, Ecclesia R., juxta leges ab ipso Christo determinatas, doc-

(1) G. Bruhnes, *op. cit.*, p. 74-103.

(2) Cf. Pii XI ep. ad archiepiscopum Olomucensem, 7 jul. 1927. *A. A. S.*, 1927, p. 340 sq.

(3) Cf. omnino Billot, *th.* 5; cf. Matth., xxiv, 9; Joan., xv, 19.

trina, cultu, legibus et institutis, sanctitatem fovet et illam omnibus subministrare conatur.

*Doctrina.* — *Dogma* enim omnes veritates a Christo revelatas amplectitur, quibus rite instructus originem, naturam et finem sui supernaturalem, médiaque ad finem istum plane cognoscit homo, dum *Moralis* non solum regulam tutam, completam et perfectam exhibet per præcepta et consilia, quibus homo ad perfectionis studium quam maxime excitatur et practice perducitur, sed vere efficacem propter exempla Christi et Sanctorum, sanctionem æternam, auxiliæque supernaturalia quæ omnibus præsto sunt (1).

*Cullu.* — Per quotidianum sacrificium merita Christi applicat; per sacramenta, preces et caeremonias totum hominem jugiter sanctificat et ad Deum erigit.

*Legibus.* — Religionem promovet et, secundum doctrinam a Christo sibi traditam, adimplentionem legis divinæ, magna cum libertate, ubique intendit, independentem quidem a quacumque auctoritate aliena, rationemque utilitatis aut damni temporalis pro nihilo ducens.

*Institulis.* — Ad perfectionem efficaciter homines invitat et adducit, exemplo et virtute sacerdotum et religiosorum, sive prosequantur *sanctitatem* sui et aliorum, sive *caritatis opera*, v. g., infantium, pauperum, ægrotorum et senium levamen aut alia hujusmodi (2).

Igitur omnes catholici, qui principia suæ Ecclesiæ sequuntur, sanctificari debent et reapse sanctificantur, et peccatores non possunt inveniri nisi *per accidens* in Ecclesia catholica: hi enim ideo tantum mali sunt, quia de facto libere se subtrahunt influxui vitali principiorum sanctitatis Ecclesiæ (3).

**412. 2) Quoad membra.** — **a)** Præter innumerabilem multitudinem fidelium cujusvis conditionis, qui, quavis ætate, *communem* colunt sanctitatem, Ecclesia Romana semper

(1) Cf. *De V. Rel.*, n. 251.

(2) **Montalembert**, *Les Moines d'Occident*; **Mgr Baunard**, *Un siècle de l'Eglise de France*, passim; **Mgr Bougaud**, *Le christianisme et les temps présents*, t. V, c. v, vi, viii; **Coppée**, *Les Humbles*; **Lallemand**, *Histoire de la charité*; **Taine\***, *Les origines de la France contemporaine*, t. II, *Le régime moderne*, p. 112 sq.; **Maxime du Camp\***, *La charité privée à Paris*; **Sabatier\***, *Les religions d'autorité et la religion de l'esprit*, l. I, c. v, p. 249 sq.;

habuit ingentem numerum hominum *perfectæ sanctilalis*, qui, consilia evangelica summo splendore observantes, humilitatem, castitatem, obedientiam et caritatem, virtutes prorsus ignotas antiquis, liberrime et plenissime exercuerint : cogita, ultra antiquiores *Ordines*, Benedictinos, Carmelitas, Dominicanos, Franciscanos, Jesuitas, etc., qui jam a longo tempore per totum orbem diffunduntur, omnes *congregationes religiosas* sive virorum sive mulierum, in decursu temporum ortas et adhuc permanentes.

Hinc *Pius XI* : Religiosi, « ipsa perfectioris vitæ professione, efficiunt ut sanctitas illa, quam divinus Conditor insignitam Ecclesiæ notam esse jussit, perpetuo, auctoque in dies splendore, ante oculos omnium emicet et colliceat » (2).

Imo, inde a primis sæculis nunquam defuerunt in Ecclesia Romana viri et feminæ *eximiae et heroicæ* virtutis, quos ut tales a se informatos, sub influxu nempe suorum principiorum audet et nunc proponere. Ita, præter innumeros martyres, multi recensentur *SS. Patres*, ut *SS. Cyprianus, Hilarius, Athanasius, Basilus, Gregorius Nazianzenus, Ambrosius, Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus, etc.* — *SS. Pontifices*, ut *SS. Linus, Evaristus, Pius I, Felix, Damasus, Joannes I, Gregorius M., etc.* — *Fundatores* ordinum religiosorum, ut *SS. Benedictus, Dominicus, Franciscus.* — *Prædicatores fidei*, ut *SS. Augustinus, Bonifacius, Cyrillus et Methodius, Vincentius Ferrerius.* — *Doctores* illustrissimi, ut *SS. Anselmus, Thomas, Bonaventura.* — *Virgines* clarissimæ, ut *SS. Gertruda, Clara, Catharina Senensis.* — *Reges et Principes*, ut *SS. Stephanus, Ludovicus, Henricus.*

Etiam a tempore *reformationis protestanticæ* perpetuo florent sancti heroici in Ecclesia catholica : ita *SS. Ignatius, Theresia, Joannes a cruce, Franciscus Salesius, Philippus Neri, Carolus Borromæus, Vincentius a Paulo, Alphonsus de Liguori, J. Eudes.* — Etiam post *revolutionem gallicam* et

V. Hostachy, *Joie et sainteté*, 3 vol., Desclée, 1922-25 ; G. Neyron, *Le Christianisme en action, Histoire de la charité*, Paris, éd. Spes, 1927 ; G. Brunhes, *op. cit.*, p. 270-313 ; Buysse, *L'Eglise de Jésus*, c. 4, p. 121-177 ; De Poulpiquet, *L'Eglise catholique*, c. 5, p. 193 sq.

(2) Encyc. *Quas Primas*, A. A. S., t. XVIII, p. 609.



inter coryphæos nostros, ut SS. Clem. M. Hoffbauer († 1820, Vinc. Palotti († 1850), J. M. Vianney († 1859, Gabriel dell'Addolorata († 1862), Julia Postel († 1846, Magd. Soph. Barat († 1865), Theresia ab Infante Jesu († 1897, Venerabilis Don Bosco († 1887), quibus annumerandi sunt multi martyres in Missionibus, ut BB. Theophanus Venard, Neel, Neron, Chanel, etc.

b) Sed neque unquam defuerunt *charismata* a Christo Ecclesiæ suæ promissa (Marc., xvi. 16 sq.). Nulla enim adest ætas in qua Ecclesia catholica non claruerit miraculis. Id testantur, primo sæculo : ipsi Apostoli ; secundo sæculo : Patres apostolici ; tertio sæculo : S. Irenæus, Tertullianus, S. Cyprianus, Origenes (1) ; quarto et quinto sæculo : S. Ambrosius, S. Augustinus (2), etc. Non negamus *primis temporibus* creberrima fuisse hæc dona, utpote necessaria ad Ecclesiam plantandam et in infidelium animis fidem firmandam. At deinceps et *usque nunc* miracula a Sanctis perpetuo fuisse patrata et catholicorum precibus concessa, historia patet et fere constanti experientia. Legantur vitæ sanctorum Ecclesiæ Romanæ ; legantur *Martyrologia*, Acta sincera martyrum *Ruinart*, Acta sanctorum e *collectione Bollandiana* ; legantur iudicia *S. Rituum Congregationis* de miraculis allatis in beatificatione et canonizatione sanctorum : hæc enim iudicia non feruntur nisi post accuratissimam investigationem de veritate horum miraculorum (3). Legantur denique narrationes miraculorum, quæ quotannis fiunt in Gallia, prope *Lourdes*, et ad quorum examen scientifica medicorum commissio instituta est (4).

(1) S. Iren., *Adv. hæres.*, l. II, c. xxxi, n. 2 ; c. xxii, n. 4 ; Tert., *Apol.*, c. xxiii ; S. Cyprianus, *De lapsis*, c. xxiv-xxvi ; Origenes, *Cont. Cels.*, l. I, c. II.

(2) S. Ambros., *ep.* 22, n. 2, 19 ; S. Aug., *De civ. Dei*, l. XXII, c. viii, n. 1-2 (Journel, 1786), *Conf.*, l. IX, c. vii, ed. Bonne Presse, t. III, p. 142.

(3) Cf. *Cod. Jur. can.*, 2116 sq. ; 2136 sq. ; D'Herbigny, *Theol. de Ecclesia*, Beauchesne, 1921, t. II, n. 275 ; Van den Gheyn, in *Dict. théol.*, art. Acta martyrum, Acta sanctorum.

(4) Bertrin, *Histoire critique des événements de Lourdes*, Paris, Gabalda, 1914 ; *Un miracle d'aujourd'hui*, discussion scientifique, Paris, Gabalda, 1909 ; *Ce que répondent les adversaires de Lourdes*, Paris, Gabalda, 1911 ; Boissarie *L'œuvre de Lourdes*, Paris, Téqui, 1909 ; Lourdes, *Les guérisons*,

Ergo Ecclesia Romana, *eximia* sanctitate semper præfulgens omnibus se offert ut *essentialiter* sancta et sic vere est « *per se ipsa...* magnum quoddam et perpetuum *molivum credibilitatis* et divinæ suæ legationis testimonium *irrefragabile* » (1).

### B. Protestantismus non est sanctus.

413. 1) *Quoad principia*. — Regimen et magisterium, si quæ existant apud Protestantes, ortum habent ex illegitima *rebellione*, ideoque non solum *legitima* successione prorsus carent, sed, *ut talia*, debita etiam sanctitate; quinimo, utpote *subordinata* ipsi *Statui*, sanctitati ipsi quam maxime opponuntur. Ergo.

*Propria* autem doctrina de justificatione per *solam fidem*, cujus unusquisque sibi iudex est, inutilia declarans aut forte nociva ipsa opera, includensque negationem liberi arbitrii et fatalismum, vitia fovet necessario, dum *contemplus consiliorum* non solum *eximiam* virtutum culturam atque heroicam prohibet, sed paulatim ad ipsa præcepta violanda inducit. Sanctitas igitur produci nequit vi *propriorum* Protestantismi principiorum.

2) *Quoad membra*. — Superbi, hypocritæ, mendaces, et vitiis compluribus contaminati apparent ipsi *auctores* Protestantismi: Lutherus, Henricus VIII, Cromwell, Elisabeth. Non mirum ergo apud eorum assecclas generatim deesse veram sanctitatem; instituta heroicis præclara virtutibus poenitentiae, abnegationis, paupertatis et castitatis parum florescere; miracula frustra sperari signa *eximiae* sanctitatis ipsius protestantismi, et ipsa opera caritatis fere infructuosa haberi, defectu zeli et apostolatus.

### C. Ecclesia Græca non est sancta.

414. 1) *Quoad principia*. — Ecclesia Græca, formaliter *ut schismatica*, non habet ministerium a Christo institutum,

3 vol., Paris, Bonne Presse, 1913; **Bricout**, *Les merveilles de Lourdes*, Paris, Lethielleux, 1910; **Castelein**, *Le surnaturel dans les apparitions et dans les guérisons de Lourdes*, Paris, Beauchesne, 1912; **Deschamps** et **Le Bec**, *Le cas de Pierre de Rudder et les objections des médecins*, Paris, Gabalda, 1913; opera **Cros**, **Le Bec**, **Marchand** jam cit., n. 113, etc.; **P. Plus**, *La sainteté catholique*, Paris, Bloud et Gay, 1928.

(1) *Vat.*, sess. 3, cap. 3; **Denzinger**, 1794.

et Ecclesiæ subordinationem Statui docens et accipiens, a tempore separationis a sanctitate excidit principiorum, et jam esse nequit indefectibilis illa Christi Ecclesia quæ sola *in proprium* possidet omnia divini fundatoris bona.

2) *Quoad membra.* — Quamvis omnia fere sanctitatis media a Christo instituta retinuerit Ecclesia Græca, nullum *heroicæ* virtutis sanctum protulit, sed nec sanctum *ordinariæ* sanctitatis ex principiis sibi *propriis* et *exclusivis*.

*Auctores* ejus scelesti fuerunt, ambitiosi, fraudulentis : Photius, Michael Cerularius, Marcus Ephesinus, Petrus Magnus. Nunc autem *corruptione* et *ignorantia* vilescit clerus, licet pauci in eo inveniantur vere docti et vere austeri et pii; societas languescit, instituta aut opera pia vel deficient vel vitalitate carent et fecunditate.

**415. De sanctis in falsis cœtibus christianis.** — a) Posse inter hæreticos et schismaticos adesse homines *bonæ fidei* qui, bonam vitam agentes, *aliquam* sanctitatis *speciem* præ se ferant et aliquatenus sancti sint coram Deo, non negamus, imo scimus adesse hodie, inter Anglos et Americanos aliqualem *vitæ religiosæ* formam, at non ex principiis suæ separationis, sed ex influxu catholicismi melius cogniti, cujus unitatem et sanctitatem communiter venerantur. Quamdiu tamen in sua separatione manent, mediocriter proficiunt : « deest enim, quasi universaliter, existimatio *paupertatis*, multo magis praxis ejus et « spiritus », difficilior sane inter immensos Anglicanæ Ecclesiæ reditus. Ex hac porro beatitudine incipit perfectior imitatio Christi. Magnum inde conversionis obstaculum, sed et meritum, inde explicatur celerior sæpius sanctitas inter conversos » (1).

b) Possintne etiam reperiri, inter Græcos et Protestantés, aliqui viri *eximie* sanctitatis ? Sic respondendum putamus. Quia ecclesiæ separatæ nonnulla retinent *principia vitalia* veræ Ecclesiæ, non videtur absolute repugnare quod quidam homines bonæ fidei, v. g. ex Baptismi efficacia, e formali cognitione Christi et imitatione, et e pleniore influxu Ecclesiæ catholicæ, in sua ecclesia, quam veram esse *prudenter* credunt, possint, ex gratia Dei et misericordia, usque ad culmen perfectionis et usque ad heroicam virtutem perducere. At : 1) *Reapse* adfuisse sanctos quosdam heroicæ sanctitatis inter hæreticos et schismaticos adhuc multi dubitant ; 2) Dato quod aliqui tales inve-

(1) D'Herbigny, t. II, n. 327, F ; Buysse, *L'Eglise de Jésus*, p. 168 sq.

niantur, societas, cujus hi sancti sunt membra, non exinde *sancta* dici potest; hæc enim sanctitas, si quæ existat, non ex ejus societatis *propriis* principiis procedit, sed ex iis quæ *communis* habet cum Catholica, quæ ideo ipsa sunt *specificæ* catholica. Proinde sanctitas hujusmodi invenitur in ecclesiis separatis, sed non datur *per* illas, ac ideo veritatem non Separatarum sed Catholicismi testatur. — 2) Sancti illi, si qui sint, erunt semper *exceptiones*, et reapse nonnisi paucissimi numerantur (1) ab ipsis Separatis.

c) Ideo non repugnat etiam « ab his [hæreticis et schismaticis,] qui *veram* doctrinam enuntiant, fieri quandoque vera miracula ad confirmationem [veræ] doctrinæ » [2-2, q. 178, a. 2, ad 3]. Dei autem sanctitati et veritati repugnat ut hæc miracula vel errantibus permittantur in gratiam schismatici cœtus aut hæretici vel *multitudine* et *splendore* inducant ad errorem invincibilem.

d) Qui, inter separatos, bona fide veritatem quærunt et sanctitatem sincere colunt, citius tardiusve, gratia Dei illustrati ac permoti, veram Ecclesiam demum ingrediuntur.

### III. — DE CATHOLICITATE

*Assertio* : Nota catholicitatis soli Ecclesiæ Romanæ competit [*Certum*].

#### A. Ecclesia Romana est catholica.

416. a) *De Jure*. — Doctrina enim et constitutione, Ecclesia Romana, a qualibet gente aut doctrina prorsus soluta, nullamque habens acceptionem personarum, absolute *universalis* est, et virtute propria efficacitateque intrinseca, omnibus eandem fidem, eandem sanctitatis media, eandemque leges generales tradere intendit, sub eadem unica auctoritate, ita ut sponte et natura in majorem ac majorem extensionem in dies semper impellatur.

(1) De Grandmaison, *Le sadhu Sundhar Singh et le problème de la sainteté hors de l'Eglise catholique*, in *Recherches de science religieuse*, jan.-apr. 1922, p. 1-29; De Poulpiquet, *L'Eglise catholique*, p. 141-145; Ami du Clergé, 10 mai 1928, p. 298-300; Jugie, in *Dict. Apol.*, art. *Slaves dissidentes* (Eglises), col. 1378-1385, ubi ait : « Des faits miraculeux (dûment constatés), opérés à l'intercession des saints russes, nous n'en avons pas encore rencontré. »

b) *De facto*. — Nodum circumscribatur intra limites unius gentis aut unius civium ordinis, Ecclesia Romana *ubique una* est quo, datis circumstantiis, pro viribus humanis aditus patet; nonobstantibusque persecutionibus, amplius diffunditur numerice et geographice quam omnes alii cœtus singulatim sumpti (1), sed et perenni fecunditate prædita, non solum amissa reparat, verum etiam *nova incrementa* quotidie acquirit, per infidelium conversiones; catholicitate ideo simultanea, morali, absoluta quidem et relativa reapse præfulget.

c) *Confirmatur ex ipso nomine*. — A primis initiis Communio Romana ipso catholicæ nomine, tanquam *nomine distinctivo*, semper fuit ornata, et usque nunc ab omnibus appellatur, aut certe cum appellatur, sine ambiguitate agnoscitur (2). Atqui nequaquam falsa esse possunt nomina illa quæ in toto mundo *pacifica possessione* retinentur. Nam, si facile quis ementitum sibi nomen propria auctoritate attribueret potest, valde difficile est, imo impossibile videtur hujus nominis consecrationem usu communi obtineri posse. Ergo hoc nomen « catholicum » non est usurpationis sed veritatis. Ergo Ecclesia R. vere est catholica.

### B. Neque Ecclesia Protestantica, neque Ecclesia Græca est catholica.

417. a) *De jure*. — Unitate formali non pollentes, catholicæ esse nequeunt illæ ecclesiæ.

b) *De facto*. — *Protestantismus* catholicitatem non habet *temporis*: sæc. XVI incepit; *loci*: multis in regionibus absolute deest; *numeri*: etsi enim quamdam speciem catholicitatis præ se ferat, quatenus numero sat conspicuus apparet, nullam tamen exhibet catholicitatem *formalem* sed nec exhibere potest, ex ipso suo principio fundamentali (spiritus

(1) Hodie sunt circiter 680.000.000 christianorum, inter quos numerantur circiter 160.000.000 Græci « Orthodoxi », 220.000.000 Protestantes, circiter 300.000.000 catholici, Cf. Robert Streit, O. M. I., *Les Missions catholiques. Statistiques et graphiques des Missions catholiques...*, Paris, Desclée, 1927,

(2) Cf. Billot, l. c.; Schouvaloff, *Ma conversion*, ed. 3, p. 230; De Mais-  
tre, *Du pape*, l. IV, c. v.



privatus) quod divisionem necessario generat et particularismum.

Attamen, praesertim a medio saec. xix elapso, societates missionum erexerunt Protestantes multosque missionarios miserunt cum ingentibus pecuniae summis. At saepe saepius defuit zelus verus et purus, et fructus praedicationis sat modesti fuerunt. Hodie certe magis ac magis in dies suas extendunt missiones [praesertim Americani], *numericè* igitur valde augentur, at non ideo fiunt *catholici*, quandoquidem non *una* Ecclesia Protestantica propagatur sed diversae et oppositae sectae multiplicantur absque ulla intima cohæsione, ita ut quo magis diffunditur praedicatione protestantica, eo clarius manifestetur doctrinae confusio et defectus principii auctoritatis et unitatis. Quod ut vitarent, Protestantes, hisce temporibus, non semel *unionem missionariam* creare conati sunt etiam inter varias nationes (1)... Sed frustra, donec, lumine verae fidei illuminati et virtute Spiritus Sancti confortati, tandem confugiant ad unum Christi gregem unumque Summum Pastorem !

Jam zélus, ut videtur, purior factus est saltem apud nonnullos qui curant ut fiant *minus Anglicani*, ut aiunt, *magis catholici* (2). Sit ideo spes horum ad veram unitatem reditus !

*Ecclesia Græca*, quæ infimam habet diffusionem geographicam et numericam, incapax est verae catholicitatis, cum 1) *vitalitate* omnino careat et fecunditate, sterilisque permanserit a tempore separationis ; 2) quævis in ea ecclesia *particularis independens* sit et *nationalis* (3).

#### IV. — DE APOSTOLICITATE

*Asserlio : Sola Ecclesia Romana præfulget nota apostolicitatis [Certum].*

##### A. Ecclesia Romana est apostolica.

418. *Probalur* : 1) *Ex historia*. — Ab Apostolis enim Petro et Paulo fundata est hæc ecclesia, sed et praesertim ejus epis-

(1) *Dedieu, Instabilité du Protestantisme*, c. vii, p. 156-184.

(2) *Conference of Lambeth*, 5 Jul.-7 Aug. 1920. — (3) *C. Brian-Chaninov, L'Eglise russe*, cap. v ; *Foi et constitution*, actes officiels de la Conférence Mondiale de Lausanne, Paris, 1928.

copi a Petro, primo Romanæ Ecclesiæ Pontifice, ad nostra usque tempora perseveraverunt, successione *nunquam interrupta* aut *interpolata*, adeo manifesta et perspicua, ut ad hanc legitimam successionem, jam a primis sæculis, provocarint Patres ut ad signum firmissimum veritatis apostolicæ, adversus hæreticos et schismaticos (1).

Alii autem episcopi, communicantes cum Petri successore et ab eo legitime missi ad munus ordinarium apostolorum exercendum, sunt apostolorum veri successores. Proinde Ecclesia Romana sine dubio possidet apostolicitatem originis et regiminis.

2) *Ex catalogis.* — In quibus singula recensentur nomina successorum Petri usque ad Pontificem hodiernum Pium XI.

3) *Ex præscriptione.* — Apostolica necessario est ecclesia quæ nec initium sumpsit *post apostolos*, nec mutationem in regimine unquam passa est. Porro sic se habet Ecclesia R. cujus nec auctor, nec initii tempus, nec originis locus, post Apostolos assignari possunt, sed neque ulla in regimine essentialis mutatio ostendi potest. Ergo.

Eo sensu accipiendum est quod dicebat *Tertullianus* (2) : « *Id verum quod prius.* » — Eodem argumento directe probaretur *doctrinæ apostolicitas* Ecclesiæ R. Doctrina enim quæ prorsus eadem essentialiter ubique traditur, necessario apostolica dicenda est, nisi indicari possit a quo, quando et quomodo inceperit prædicari. Atqui eandem omnino doctrinam universaliter docet Ecclesia R., quam ubique et semper docuit, quin possibile sit variationem essentialem invenire, aut tempus et auctorem mutationis assignare. Ergo (3).

(1) *De Journal*, n. 209, 296, 297, 574 ; cf. supra, n. 389-391.

(2) *De præsc.*, c. xx, xxxii, xxxvii. *De Journal*, n. 293, 296, 298

(3) Minime obstat quod quandoque, tempore præsertim Schismatis occidentalis, dubitationes ortæ sint quis esset legitimus Pontifex. Nam semper aliquis fuit *cerus* Pontifex, et dubitationes nullatenus erant de ipsa successione apostolica, quam omnes uno ore profitebantur, ut ostendunt ipsæ eorum anxietates in eligendis mediis quibus dubium, quod expellere intendebant, solveretur.

Cæterum ad legitimam supremi regiminis continuationem et ideo ad ipsam apostolicitatem minime requiritur ut nullum omnino interponatur intervallum temporis inter mortem prædecessoris et electionem successoris, sed omnia sunt accipienda « secundum quod fert indoles materiæ et huma-

### B. Ecclesia Protestantica non est apostolica.

419. a) *Deest apostolicitas successionis.* — Nemini succedens, Protestantismus a seipso ortus est, semetipsum segregans ab Ecclesia tunc existente; et a Romano Pontifice, Petri successore, quem antea agnoverat, sese separans, omnem prorsus amisit *formalem* successionem apostolicam.

Insuper ejus *exordia* omnes norunt: in Anglia, ortum habuit ab *Henrico VIII* et regina *Elisabeth*; in Germania, a *Luthero*; in Helvetia, a *Calvino* et *Zwinglio*; nullatenus igitur dici potest continuare Ecclesiam Apostolorum.

b) *Deest ideo missio legitima.* — 1) Iis qui episcopatum reji-  
ciunt, ut patet, cum missionem suam a multitudine fidelium aut a Principe repetant.

2) Iipsis etiam qui, ut Anglicani, episcopatum servant. Etenim eam non acceperunt:

a) Immediate ab *ipsis Apostolis* qui, jam abhinc quindecim sæculis, e vita migraverant;

b) Mediate ab *Ecclesia* tunc ut vera a cæteris agnita, nam vel hæc ipsa Ecclesia carebat apostolica potestate, quam ideo Protestantes communicare non potuit, vel eam habebat, et sola erat et remansit vera Christi Ecclesia, contra quam rebellarunt et protestati sunt Reformatores, et a qua non missi, sed excommunicati et rejecti fuerunt.

c) A *Deo* extraordinarie. Ejusmodi enim missio extraordinaria, non solum *contradicit* indefectibilitati et essentiali Ecclesiæ immutabilitati, sed *gratis* asseritur, utpote quæ neque miraculis, neque eximia vitæ sanctitate, neque aliis signis necessariis probatur. — Adde doctrinam Protestantium perpetuo mutari. Ergo (1).

nus modus succedendi in regno electivo, ad ejus normam Christus Ecclesiam suam noscitur instituisse ». *Billot*, p. 267, n. 4. Cf. *Salembier, Le grand schisme d'Occident*, ed. 4, Lecoivre, 1902; *Schultes*, p. 204-206.

(1) Deest ipsis etiam potestas Ordinis, ut de Anglicanis solemniter declaravit *Leo XIII*: « Auctoritate nostra, motu proprio, certa scientia pronuntiamus et declaramus ordinationes ritu Anglicano actas, irritas prorsus fuisse et esse omninoque nullas. » Ep. *Apostolicæ curæ*, 13 sept. 1896; *Denzinger*, 1966.

### C. Ecclesia Græca schismatica non est apostolica.

420. A Capite Ecclesiæ sese separando, omnem formalem successionem apostolicam amisit hæc ecclesia, præsertimque Russica, ejus episcopi a laica potestate mittuntur. Ideo episcopi hujus ecclesiæ, etiamsi adhuc materialiter occupant sedem apostolicam, jam amplius non sunt apostolorum successores; nam sibi vindicando potestatem independentem a Petri successore, eo ipso cessarunt esse membra collegii apostolici et omnem potestatem jurisdictionis perdiderunt.

Cæterum doctrinam essentialiter mutaverunt Græci, v. g. primatum R. Pontificis, quem nunc rejiciunt, antea agnove-  
rant; imo ipsam constitutionem *de novo integram* acceperunt a Principe civili, ut Russi a Petro Magno. Unde aut ecclesia græca prius erat apostolica et nunc non est, aut prius non erat apostolica neque nunc est, cum a seipsa vel a Principe apostolicitatem habere non potuerit.

**Corollarium. — Divinitas et veritas Ecclesiæ Romanæ directe ostenduntur ex ipsis quatuor sui notis in se inspectis.**

421. a) *Ex Apostolicitate.* — Res humanæ essentialiter mutabiles sunt et volubiles: singula corruunt regna et nova creantur, quandoque ex infima causa, ita ut nulla omnino sedes stabilis dici possit et firma. Atqui, nonobstantibus temporis edacitate et portarum inferi vehementi et continuo impetu, per oppugnationes tum externas (persecutiones), tum internas (hæreses et schismata), firmissima huc usque manet et *immutabilis* Sedes R.; successio Petri, *absque ulla interruptione*, sibi metipsi *identica* perseverat apud Romanos Pontifices, itemque successio Apostolorum apud episcopos Pontifici supremo unitos. Ergo Ecclesia R. societas mere humana esse nequit, sed *extraordinario* Dei interventu adjuvari debet et roborari (1).

b) *Ex Unitate.* — Natura homines proni sunt ad arbitrio suo agendum et proprias sibi fingendas opiniones; non mirum ergo si unitas difficile obtinetur, difficiliusque servatur inter

(1) Bossuet, *Discours sur l'histoire universelle*, 2<sup>e</sup> p<sup>te</sup>, c. xxix-xxxI; A. Nicolas, *Etudes philosophiques sur le christianisme*, 3<sup>e</sup> p<sup>te</sup>, c. viii.

homines, sed et impossibilis videtur in rebus religiosis, præsertim inter viros gente diversos, ingenio et fine, et eo quidem magis impossibilis quo universalior est ipsa societas. Atqui, nonobstantibus obstaculis innumeris externis et internis, *arctissima* et *plenissima* unitas a multis sæculis perdurat in Ecclesia R., *per omnes gentes* diffusa, non solum in *agendis* præceptis vel arduis, sed etiam in *credendis* veritatibus vel rationi imperviis et sola auctoritate impositis. Divino ergo quodam auxilio sustentatur Ecclesia R., quæ effectus adeo vires humanas transcendentes capax reperiatur.

c) *Ex Catholicitate.* — Absque ulla coactione externa, solo motivo persuasionis et prædicationis virtute, doctrina catholica, adeo abstrusa et naturæ humanæ ingrata, perpetuisque periculis et vexationibus obnoxia, per universum orbem *intacta* et *integra* propagata est et jam diu *una* permanet, licet in decursu temporum maximus adfuerit progressus in dogmate, non objective quidem per novas revelationes sed in propositione et notitia ita ut doctrina sit vere progressiva simul ac prorsus immutabilis (1).

Porro factum hujusmodi non solum vires humanas transcendere arbitramur, sed eo magis stupendum nobis videtur, 1) quod *duplex* includit *miraculum morale*, mirabilem nempe *propagationem* Christianismi ejusque invictam *stabilitatem* (2) ; 2) quod ante Ecclesiam R. unicam diffundere religionem per omnes gentes *nemo* tentaverat, et quod *Protestantes*, quamvis obstacula minora inveniant superanda et mediis perfruantur amplioribus et tutioribus, huc usque tamen Catholicos imitari *frustra* conati sunt.

d) *Ex Sanctitate.* — Omnis *vera* sanctitas est res maxime ardua, continuos exigens conatus, adeo natura humana propensione nativa, ad malum inclinatur et ad pigritiam ; magis ardua est, si quæritur et consideratur non jam in aliquibus individuis in particulari, sed apud *magnam* hominum *multitudinem* diversæ indolis, nationis et ingenii ; ideo jam

(1) *Manuale*, t. III, de fide, c. II, de evolutione et progressu dogmatis.

(2) Cf. *Tract. de Vera Religione*, n. 223 sq. ; 245 sq. ; A. Eymieu, *Deux arguments pour le catholicisme*, p. 131 247.



dicendum est nullam ecclesiam sanctitate communi et perfecta pollere posse absque speciali Dei auxilio. — Sanctitas autem *heroica* ita transcendit vires humanas ut produci nequeat nisi per societatem quæ sit *per se* sancta, cujus scilicet principia essentialia et constitutiva sint *formaliter et totaliter* sancta. Jamvero hac sanctitate eximia semper ac clarissime refulget Ecclesia R., imo indesinenter est fecunda mater sanctorum cujus eminens sanctitas, quovis tempore, *signis divinis* : martyrio, miraculis et ceteris cælestibus charismatibus, manifestatur. Igitur Ecclesia R. necessario divina habenda est.

### Conclusio generalis.

**422.** Ecclesia R., eaque sola, non solum primatu pollet, sed *singulis* præfulget *nolis* a Christo ita Ecclesiæ suæ assignatis ut ab ea nullatenus separari possint eique unice sint propriæ. Ergo Ecclesia R., eaque sola, vera est Christi Ecclesia et omnis ecclesia præter ipsam falsa dicenda est.

Quin imo, etiamsi Evangelium ignoremus, etiamsi voluntatem Christi Ecclesiam formaliter instituentis et notas ei particulares definientis nesciamus, ex sola accurata *consideratione practica* Ecclesiæ R., uti nunc est ante omnium oculos, quin ullatenus opus sit illam cum aliis ecclesiis comparare, legitime et certo inferre possumus hanc Ecclesiam divinam esse et veram, « quæ per se ipsa *magnum* quoddam et *perpetuum* est *motivum credibilitatis* et divinæ suæ legationis testimonium irrefragabile (1). »

*Omni igitur argumentorum genere constat Ecclesiam Romanam veram et unicam esse Ecclesiam a Christo institutam, unicamque salutis arcam, extra quam ideo nemo salvus fieri potest.*

Quapropter, cum nil magis in votis esse debeat cunctis catholicis, quam ut consummetur *unitas* a Christo petita, ac unum fiat Ovile, unusque Pastor ; tum precibus, tum pœnitentia, tum verbis, tum ipsis pecuniis, quantum possunt,

(1) Denzinger, n. 1794. Cf. De Poulpiquet, *Le miracle et ses suppléances*, cap. 1, v, p. 36 sq.

debent singuli adjuvare fratres in opere conversionis infidelium et dissidentium, ut mox omnes errantes, ut ait **Pius XI**, « unam Jesu Christi Ecclesiam sint agniture, eamque tandem ingressuri, perfecta nobiscum caritate conjuncti » (2).

(2) Encyc. *Mortalium animos*, A. A. S., 1928, p. 16. **Benedictus XV** jam commendaverat praxim recitandi preces ad unitatem fidei obtinendam, A. A. S., 1917, p. 61 sq. et ipse **Pius XI** litteras fecit encyclicas « de sacris missionibus provehendis, A. A. S., 1926, p. 65 sq. et in encyc. *Ecclesiam Dei*, 12 nov. 1923 (A. A. S., 1923, p. 573 sq.), « cum dissidentes impense cohortans tum christifideles universos... ut pro viribus suam quisque... operam studiumque navent » ad unitatem promovendam, media aptiora ad eam procurandam indicavit : vitæ sanctitatem, caritatem erga fratres separatos, pias preces, Eucharistiæ usum sacramenti et sacrificii, etc.

---

## PARS POSTERIOR

---

# DE INTIMIORI ECCLESIAE CONSTITUTIONE

## EJUSQUE

## RELATIONIBUS CUM SOCIETATE CIVILI

---

### PROCEMIUM

#### Objectum hujus partis.

423. Triplex potestas docendi, regendi et sanctificandi, a Christo Apostolis collata, Ecclesiae absolute necessaria dicenda est. Ecclesia enim non solum, uti imperium civile, subditos regere debet ad finem per potestatem regiminis seu jurisdictionis, sed etiam, cum finis sibi assignatus supernaturalis sit, ipsis subministrare tenetur ipsa *principia* quibus membra hunc finem attingere reapse valeant, nimirum : 1) *revelatam veritatem* quam fide amplecti oportet et quæ potestate magisterii authentice proponitur et definitur ; 2) *gratiam* quæ rite confertur per potestatem ordinis, qua sacra conficiuntur et ministrantur, et cujus ope homo, ad ordinem supernaturalem elevatus, hoc in ordine operari potest et vitam beatam consequi (1).

Jamvero hujusmodi potestatum, quæ ipsi Ecclesiae Romanæ, utpote unice veræ Christi Ecclesiae, competunt, naturam et prærogativas intimius et accuratius considerare et perspicere nunc intendimus.

#### Divisio potestatum.

424. Triplex potestas docendi, regendi et sanctificandi ea est.

(1) Billot, q. 8-11 ; Franzelin, th. 5 ; Mazzella, n. 754 sq.

quæ dicitur etiam potestas magisterii, regiminis et ministerii seu sacerdotii.

Datur autem alia divisio, qua universa Ecclesiæ potestas in potestatem *Ordinis* tantum et *jurisdictionis* distribuitur. Porro potestas *Ordinis* est ipsa potestas sacerdotii, quæ ita vocatur ex sacra Ordinatione, per quam confertur. Potestas *jurisdictionis* amplectitur potestatem magisterii simul et imperii et confertur per missionem legitimam a Superiore.

Quandoque tamen potestas jurisdictionis dicitur de sola potestate regiminis et sic condistinguitur a potestate magisterii. Ita rem intelligimus in præsentî. Quare post pauca de præeminentia potestatis Ordinis — ad quam edocendam specialis instituitur tractatus, dicemus : 1) de potestate *jurisdictionis* ; 2) de potestate *magisterii* ; 3) de *membris* Ecclesiæ seu de subditis in quos prædictæ exercentur potestates ; 4) de relationibus inter *Ecclesiam* et *Statum*.

*Assertio : Potestas Ordinis præeminet inter alias Ecclesiæ potestates [Theol. certum].*

**425.** Id facile constabit, si considerentur cujusque potestatis *origo, firmilas, natura et finis proximus* (1) : potestas enim Ordinis præeminet :

*a) Origine.* — Confertur per sacram Ordinationem, dum ceteræ potestates ex superioris injunctione procedunt.

*b) Firmitate.* — Nam, licet *legitime* (2) exercere nequeat nisi sub dependentia Superioris, potestas Ordinis, impresso caractere sacramentali, cui adnexa est, eadem adest in omnibus eodem caractere insignitis, et indelebilis omnino permanet, nec amitti potest. Aliæ autem potestates in majori minorive gradu dantur a Superiore, a quo restringi et auferri possunt.

*c) Natura intima.* — 1) Ceteræ potestates *secundum quid* præstant potestati Ordinis, quia hæc est mere *instrumentalis*,

(1) Franzelin, *De Ecc. Christi*, th. 5 ; D'Herbigny, t. I, n. 150 ; Van Noort, n. 41.

(2) Jurisdictio a Superiore collata requiritur etiam ad *validam* sacramenti Pœnitentiæ ministrationem.

dum illæ sunt *aliqua*liter principales. Sacerdotes enim non producunt sanctitatem internam virtute *principali* : id est Dei proprium ; sed a Christo summo sacerdote virtutem accipiunt *instrumentalem*, qua *ministerialiter* operantur hominum sanctificationem. E contra rectores Ecclesiæ aliquatenus sunt causæ *principales* tum in docendo, tum in regendo : non solum enim proponunt veritatem revelatam et leges divinas imponunt, sed auctoritate *propria* judicant de opportunitate et modo quibus fieri convenit veritatum propositio, determinantque modum et tempus observandi leges, imo alias ferunt leges atque pœnas infligunt.

At : 2) potestas Ordinis *simpliciter* præeminet : nam per eam sacerdotes directe et *immediate* Deo supernaturaliter operanti cooperantur, et efficaciter atque *ex opere operato* gratiam producunt in animas, nisi sit obex ex parte recipientium. Hæc cooperatio supernaturalis immediata deficit in aliis potestatibus.

d) *Fine proximo*. — Potestas Ordinis *immediate* respicit *cullum* Dei et *sanctificationem* animarum per oblationem Sacrificii et sacramentorum dispensationem. Quoties operatur secundum regulas objectivas a Deo præfixas, effectum supernaturalem obtinet *ex opere operato*, independenter a meritis et sanctitate ministri. Ceteræ potestates per se et immediate respiciunt *gubernationem* hominum. Dirigunt nempe intellectus ad *assentiendum* credendis (magisterium), voluntates ad *implenda* præcepta (regimen : leges, judicia, pœnæ). Ultimo quidem intendunt fidelium sanctificationem, ad quam acquirendam eorum actus ordinare conantur ; at internam sanctitatem non producunt ex opere operato, sed *ex opere cooperantium*.

Inde patet : a) Quanta sit *dignitas* sacerdotum, quanta sit *sublimitas* sacri ministerii. 1) Pastores enim, potestate Ordinis utentes, vere sunt *patres* animarum ; eas *spiritaliter* generant et vivificant ; eisque communicant et in eis augent vitam supernaturalem, quæ a Deo ipso descendit per ipsos, etiam indignos ministros. 2) Christus non venit in mundum nisi « ut *salvetur* mundus per ipsum » (Joan., III, 17). Ergo tandem aliquando omnes Ecclesiæ potestates ad ipsam potestatem



Ordinis ordinantur : nec prædicatur veritas nec lex aut directio imponitur nisi ut proxime *sanctitas* et ultimo *salus* obtineatur. Ergo omnis activitas pastorum omnesque fidelium actus ad illud unum tendere debent ut *ministerium* sacerdotale effectus producat semper validiores et uberiores.

Inde patet : *b)* Quam enorme sit *peccatum* rectorum Ecclesiæ, si missionem, a Superiore acceptam, ad alium finem dirigant quam ad Dei laudem et ad animarum sanctificationem.

---

## CAPUT I

### DE POTESTATE JURISDICTIONIS

---

Paulisper tantum hac in quæstione immorabimur. Qui plura desiderat, auctores juris canonici consulat, cujus est materia propria (1).

#### ART. I

### De Summo Pontifice

#### Errores.

**426.** Inter adversarios adnumerandi sunt : 1) Omnes qui ipsum R. Pontificis *primalum rejiciunt*, fautores nempe multitudinismi, presbyterianismi et episcopalismi. 2) *Febronius* (De Statu Ecclesiæ), *Tamburini* (Vera idea della S. Sede. p. 2, c. 2), *Gallicani* non pauci et *Anglicani*, juxta quos Pontifex R. jurisdictionem proprie dictam utique et ordinariam habet, sed in sola *diocesi romana*, relate autem ad universalem Ecclesiam nonnisi potestatem *inspectionis* et *directionis* possidet, nihilque potest in singulis ecclesiis, nisi *extraordinarie* aut mediantibus episcopis qui, in concilio generali congregati, superiores sunt Papa, cujus ideo potestas a canonicis ecclesiasticis limitatur. 3) *Modernistæ* (2) qui Pontifici jurisdictionem absolute denegant, præsertimque potestatem coercitivam, ei tribuentes quamdam tantummodo potestatem *directionis, spiritualem*, ut aiunt, et *moralem*.

#### Doctrina catholica.

**427.** His *Valicani* verbis continetur : « *Si quis itaque dixerit*

(1) **Palmieri**, *De Rom. Pont.*, th. 12-13 ; **De Groot**, q. 16, art. 2, 3, 4 ; **Mazzella**, n. 948-1015 ; **Pesch**, n. 368 sq. ; **Billot**, th. 30, q. 15 ; *De sacramentis*, t. II, th. 32 ; **Dubruel**, in *Dict. théol.*, art. Gallicanisme ; **Bouix**, *De Episcopo*, t. I, p. 81 sq., 104 sq. ; **Neyron**, in *Dict. apol.*, art. Gouvernement de l'Eglise.

(2) **Loisy**, *Autour d'un petit livre\**, v, p. 178 sq. ; *L'Evangile et l'Eglise\**, iv, p. 125 sq.

*Romanum Pontificem habere tantummodo officium inspectionis vel directionis, non autem plenam et supremam potestatem jurisdictionis in universam Ecclesiam, non solum in rebus, quæ ad fidem et mores, sed etiam in iis quæ ad disciplinam et regimen Ecclesiæ per totum orbem diffusæ pertinent; aut eum habere tantum potiores partes, non vero totam plenitudinem hujus supremæ potestatis; aut hanc ejus potestatem non esse ordinariam et immediatam sive in omnes ac singulas ecclesias, sive in omnes et singulos pastores et fideles; anathema sit (1). »*

**Assertio :** Romanus Pontifex habet in universam Ecclesiam plenam et supremam potestatem jurisdictionis, ordinariam quidem et immediatam, in omnes episcopos et fideles, tam seorsim singulos quam simul sumptos, etiam in rebus ad disciplinam pertinentibus [*De fide*].

#### EXPLICATUR THESIS.

**428.** 1) *Potestatem jurisdictionis.* — Habet nempe Pontifex in universam Ecclesiam potestatem vere *episcopalem*, uti definivit Vaticanum, potestatem scilicet illam pastorem quam quivis episcopus in sua diœcesi habet, et quæ consistit in potestate pascendi, regendi ac gubernandi gregem sibi commissum.

2) *Supremam.* — Non datur scilicet ulla potestas *major* aut *æqualis*. Potestas ideo S. Pontificis *major* est potestate *cujusvis* episcopi, imo potestate omnium episcoporum *simul* (absque Papa).

3) *Plenam.* — Jurisdictio S. Pontificis est *per se plena*; Pontifex nempe habet per se solus non solum potiores partes supremæ potestatis sed *totam* ejus *plenitudinem*, ita ut suprema potestas in eo sit *lota* et *indivisa*. Proinde Papa potest per se solus peragere *quidquid* pertinet ad *regimen* Ecclesiæ, absque ullo episcoporum concursu aut Ecclesiæ consensu. Ab ipso pendet quævis alia potestas ecclesiastica; ipse vero a nullo pendet et ejus potestas nullo arctatur limite, nec quoad

(1) Denzinger, n. 1831, 1827; *Cod. jur. can.*, c. 218; 1557, 1569.

personas, nec quoad loca, nec quoad objecta, et ad omnes omnino casus se extendit.

Merito igitur damnati sunt Gallicani dicentes : « (Pontificis) decreta ad omnes et singulas ecclesias pertinere, nec tamen irreformabile esse iudicium, nisi ecclesiæ consensus accesserit (1). »

4) *Ordinariam*. — Pontifici nempe competit *vi muneris*, et semper viget pro omni tempore et circumstantia. (*Cod.*, can. 197.)

5) *Immedialam*. — In omnes et singulos, tum pastores tum fideles, exercetur tanquam in *proprios* subditos, nulla alia interposita potestate.

#### PROBATUR THESIS.

**429.** Hæc doctrina nullo negotio eruitur ex prædemonstratis de Ecclesiæ monarchia et Petri primatu.

a) *Jurisdictio Papæ plena est et suprema*. — R. Pontifex enim, utpote *claviger* Ecclesiæ universalis, *pastor supremus* et omnium fratrum *confirmator*, habet in omnes et singulos fideles et episcopos, etiam collegialiter sumptos, et quidem quoad omnia quæ ad finem Ecclesiæ spectant, potestatem *veræ* et *propriæ* jurisdictionis quæ, in exercitio sui prorsus independens, nullius alterius potestatis cooperatione indiget, a qua e contra dimanat et pendet quæcumque ecclesiastica potestas.

b) *Ordinaria et immediata*. — Hæc enim præfata potestas Pontifici simpliciter competit *vi officii sui* clavigeri, pastoris et confirmatoris, ideoque valet pro semper et pro casibus quibuscumque.

Insuper, cum totalis Ecclesia, omnes fratres, agni et oves, fideles et pastores, Petro ejusque successoribus directe et jure divino commissi fuerint, totam plenitudinem auctoritatis quam Christus Ecclesiæ contulit, *ubique* exercere potest S. Pontifex, et *immediate* in omnes sive seorsim sive simul sumptos.

Ergo jurisdictionem vere *episcopalem* in universam Eccle-

(1) Art. 4 *Decl. cler. Gall.*, Denzinger, 1325.

siam possidet R. Pontifex qui ideo Episcopus episcoporum jure dicitur.

**430. Nota.** — 1° De *objecto* autem hujus potestatis et de *modo* quo exercetur, legantur opera Canonistarum.

Pro nunc notare sufficiat : **A)** S. Pontificem, etiam absque episcoporum consensu, *pro tota Ecclesia* posse, prout expedire judicaverit : *a)* *leges* ferre, authentice interpretari, mutare, abrogare aut ab eis dispensare, imo abrogare leges ab episcopis latas aut ab eis dispensare (1) ; *b)* quaslibet *causas* ecclesiasticas ad suum tribunal evocare, majores sibi reservare, appellationes a judicio cujuslibet episcopi suscipere, necnon sententias ferre definitivas a quibus jam non licet appellare (2) ; *c)* episcopos instituere imo et deponere (3), etc. — **B)** S. Pontificem hanc potestatem exercere valere *per se*, ut patet, sed de facto in ejus exercitio assisti : 1) a S. R. E. *Cardinalibus*, qui ejussunt « præcipui consiliarii et adjutores » (*Cod.*, c. 230 sq.) ; 2) a *Curia Romana*, quæ constat undecim *Congregationibus*, tribus *Tribunalibus* et quinque *Officiis* (c. 242-264) ; 3) a *Legalis* et *Nuntiis*, quos in quamlibet mundi partem mittere potest (c. 265 sq.).

2° Minime repugnat Pontificem simul ac episcopos particulares habere in *eandem* plebem potestatem *ordinariam* et *immediatam*, cum ejusmodi jurisdictiones non sint ejusdem ordinis, sed una (episcoporum) alteri (Pontificis) *subordinate*tur, sicuti in quolibet regno, regis potestati subordinatur potestas inferiorum magistratuum qui regem adjuvant in regni administratione. Quocirca potestas superior, nedum officiat inferiori, illam potius roborat et firmat, ut dixerunt PP. Vaticani (4).

3° De *Decretalibus Pseudo Isidori*, quibus ortum esse Pontificis primatum olim contenderunt nonnulli Protestantes, hæc teneas. Multa sane falsa inveniuntur in eis, a Benedicto quodam levita simpliciter excogitata et conficta, ut disciplinam ecclesiasticam penitus collapsam restitueret et confirmaret ; quod attinet autem ad primatum Pontificis, nil omnino profert Isidorus (cui falso tribuuntur ista pseudodecretalia), quod non multo ante ab omnibus agnitum fuerit christianis, ita ut, plane omissis falsis decretalibus, legitimis *antiquioribus* monumentis abunde demonstretur plena R. Pontificis potestas. Hinc *Leo XIII* : « Quibus de causis, Concilii Vaticani decreto, quod

(1) **Denzinger**, 492, 493 ; 731 ; 1324, etc. — (2) *Cod.*, can. 228, § 2 ; 2332 ; **Denzinger**, 1830.

(3) *Cod.*, c. 329.

(4) **Denzinger**, n. 1828 ; cf. **S. Th.**, in 4 *Sent.*, d. 17, q. 7 ; **Leo XIII**, *Encyc. « Satis cognitum »*, **Denzinger**, 1962.



est de vi et ratione primatus Romani Pontificis, non opinio est inuenta nova, sed vetus et constans omnium sæculorum asserta fides (1). »

## ART. II

### De Episcopis

*Assertio* : **Episcopi singillatim sumpti (2) habent in subditos jurisdictionem ordinariam, propriam et plenam, particularem tamen et subordinatam** [*Doctrina catholica*].

**431. 1º Ordinariam et propriam.** — Ut patet : — 1) ex ipsa *Christi voluntate* episcopalem hierarchiam ita instituentis, ut variae Ecclesiae partes episcopis tanquam ordinariis pastoribus regendae committantur ; — b) ex *agendi ratione Apostolorum* qui, mandato Christi obtemperantes, per civitates episcopos constituunt, qui *ordinarie* pascant gregem sibi commissum, juxta illud Petri : « *Pascite qui in vobis est gregem Dei* » (I Pet., v, 2 ; Act., xx, 28) ; — c) ex tota *Ecclesiae Traditione et praxi* his *Valicani* declarata : « episcopi... tanquam veri pastores *assignatos* sibi greges singuli singulos pascunt et regunt (3) » ; — d) ex *Cod. Jur. can.*, c. 334 : « Episcopi residentiales sunt *ordinarii* et immediati pastores in diocesisibus sibi commissis. »

**2º Plenam.** — Jurisdictio episcoporum est *plena*, sed *in sua specie, in suo ordine* (subordinato) et supra *subditos* tantum : episcopi enim non essent simpliciter loquendo *pastores*, si non possent peragere in propria diocesi *omnia* quæ ad *regimen* et gubernationem fidelium suorum requiruntur. Hinc episcopi regunt fideles tam in foro interno quam in foro externo, et leges, judicia et poenas ferre possunt juxta opportunitatem. Cf. supra, n. 373 sq. ; *Cod.*, c. 335.

**3º Particularem et subordinatam.** — Ad generale enim

(1) *Encyc. Satis cognitum*, 29 jun. 1896 ; **Denzinger**, 1961.

(2) De jurisdictione episcoporum collective sumptorum infra dicitur ubi de concilio œcumenico. Cf. *Dict. théol.*, art. Evêques, col. 1713 sq.

(3) *Vat.*, sess. 3, c. 3, **Denzinger**, n. 1828.

Ecclesiæ regimen extendi non potest, sed ad *solos subditos* coercetur, et S. Pontifici, qui, jure divino, curam habet omnium ecclesiarum potestatemque ordinariam et immediatam in omnes et singulas dioceses, plene *subjicitur*, ita ut limitari possit et restringi, *etiam in diocesi propria*, per reservationes R. Pontificis.

432. Nec doctrinæ isti obstat quod S. Pontifex « territoria nondum erecta in dioceses » *provisorie* regendas committat « Vicariis aut Præfectis Apostolicis » — quod etiam « diocesis canonice erectæ regimen, sive plena, sive vacante sede, *aliquando* Summus Pontifex, ob *graves et speciales* causas Administratori Apostolico vel in perpetuum vel ad tempus committat » (1). At prorsus repugnaret quod Papa omnes simul deponeret episcopos et dioceses per vicarios regeret, ita ut jam non essent in Ecclesia episcopi qui tanquam ordinarii et nomine proprio ecclesias gubernarent.

**Corollarium. — Utrum episcoporum jurisdictio immediate a Deo procedat ?**

433. 1<sup>o</sup> Jurisdictio episcopalis sine dubio a Deo *immediate* procedit eo sensu quod, ex *instituzione divina* semper adesse debent in Ecclesia aliqui episcopi qui, sub auctoritate Romani Pontificis, commissos sibi greges regant potestate ordinaria. Cf. c. 329.

2<sup>o</sup> At amplius quæritur num *singuli* episcopi a Deo *immediate* recipiant jurisdictionem.

A. Indubium est neminem jurisdictionem accipere, retinere aut exercere posse contra Romani Pontificis voluntatem seu neminem posse constitui episcopum *absque interventu* Romani Pontificis. Nemo enim est legitimus episcopus nisi qui a Petri successore mittatur seu qui in corpus pastorum Ecclesiæ assumatur auctoritate Romani Pontificis, sive interventu proprio et personali Papæ, sive ab alio cui hoc munus commisit Pontifex et secundum regulas a Pontifice præfixas. Repugnat enim aliquem constitui pastorem alicujus partis ovilis, præter voluntatem Pastoris supremi qui universo ovili præest plena potestate. (*Cod.*, c. 329 sq.)

(1) *Cod.*, c. 293, 312.

*Antiquitus* quidem in orientalibus ecclesiis patriarchæ, in occidentalibus metropolitæ episcopos confirmabant, sed ex auctoritate et delegatione Sedis Apostolicæ, a qua ipsi confirmabantur (1). *Hodie* viget lex sequens : « Cuilibet ad episcopatum promovendo..... *necessaria est canonica provisio seu institutio*, qua episcopus vacantis diœcesis constituitur, quæque ab uno Romano Pontifice *datur* ». (c. 332. 147, 2).

**434. B.** Sed etiam posito quod institutio canonica a solo Romano Pontifice detur, ut omnes profitentur et profiteri debent catholici, adhuc quæritur utrum *ipsa jurisdictio* singulis episcopis conferatur a Dco *immediate*, an *mediante* R Pontifice. Hac de re acriter disputatum est in Concilio Tridentino, et duplex datur sententia inter catholicos.

a) **Prior sententia** (*Franc. de Victoria, Alph. de Castro Wirceburgenses, Vasquez, Collet*) contendit jurisdictionem singulis episcopis *immediate* a Dco conferri sive in consecratione sive alio modo, adcoque Pontificem, actu suo institutionis canonicæ, aut tantummodo jurisdictionem divinitus datam ad certum gregem limitare, aut ponere conditionem sine qua Christus non daret jurisdictionem.

b) **Posterior sententia** (*S. Thomas, S. Bonaventura, S. Antoninus, Cajelanus, Bellarminus, Suarezius, Benedictus XIV*, et fere omnes recentiores) docet jurisdictionem a Christo utique derivari tanquam a causa principali, sed immediate episcopis conferri a *S. Pontifice*, in ipso actu quo eis ecclesias regendas committit.

Hæc doctrina, quæ saltem *probabilior* et *verior* dicenda est, sic probatur :

1) R. Pontifex habet *plenitudinem* potestatis in *universam* Ecclesiam et in *singulas* ejus partes, potest ideo ex plenitudine suæ potestatis jurisdictionem aliis conferre in *quamlibet* Ecclesiæ partem. Ergo absque ratione admitteretur interven-tus immediatus Dci.

2) S. Pontifex est pastor supremus *ordinarius* et *immedialis*

(1) Conc. Nic. II, act. 8 ; Lat. I, can. 10 ; Denzinger, 305, 363.

totius Ecclesiæ. Ergo omnis auctoritas ecclesiastica ab ipsius potestate descendat necesse est.

3) Jurisdictio et subditi *correlativa* sunt. Ergo ubi actu non adsunt subditi, adesse nequit jurisdictio actualis. Porro episcopi subditos *immediate* accipiunt a R. Pontifice. Ergo et actualem jurisdictionem.

4) Reapse jurisdictio datur *independentem a consecratione* : hodie enim ordinarie confertur ante consecrationem, et illam exercere possunt episcopi, etiam non consecrati, statim ac diœcesis sibi commissæ possessionem canonice ceperint (c. 334). Ergo.

5) Reapse iterum jurisdictio episcoporum mutari, ampliari, restringi et etiam adimi potest a S. Pontifice. Porro « mirum omnino esset si divina Providentia, quæ suaviter cuncta disponit, nolisset per eum jurisdictionem dari per quem augeri, minui atque adeo penitus tolli posse voluisset » (1).

Merito igitur *Pius VI* declarat S. Pontificem « hominem eum esse... a quo ipsi episcopi auctoritatem suam recipiant, quemadmodum ipse a Deo supremam suam potestatem accepit » (2).

---

(1) **Bellarminus**, *De R. Pont.*, l. IV, c. xxiv.

(2) Brev. *Super soliditate*, 28 nov. 1786 ; **Denzinger**, 1500.

## CAPUT II

### DE POTESTATE MAGISTERII

---

Dicendum : 1) de *existentia* et ratione hujus potestatis ; 2) de *subjecto activo* magisterii ; 3) de *ejus objecto* ; 4) de *assensu debito* ejus decisionibus.

#### ART. I

### De Existentia magisterii infallibilis

#### Notio infallibilitatis catholica.

**435.** Cum in 1<sup>a</sup> parte tractatus Ecclesiam potestate docendi pollere jam probavimus, sufficiat nunc ostendere huic potestati infallibilitatis prærogativam a Christo alligatam fuisse.

Jamvero infallibilitas (1), quam immerito impeccabilitatem aut omniscientiam dixerunt Protestantes, non est simplex inerrantia *de facto*, qua aliquis, licet errori per se obnoxius, de facto tamen non errat, sed inerrantia *juris*, qua quis nec errat, sed nec errare potest. Rursus non loquimur de infallibilitate *essentiali*, quæ soli Deo competit, sed de infallibilitate *participata*, quæ, etsi vere *supernaturalis*, utpote naturæ vires et exigentias superans, cique indebita, a Deo tamen creaturis rationalibus communicatur speciali de causa.

Hæc autem infallibilitas, vel est — ab errore immunitas in docendo et *activa* nuncupatur, vel — eadem immunitas in credendo et *passiva* dicitur, quæ auctoritati doctrinali pastorum, infallibiliter docentium, respondet tanquam effectus. De sola ergo infallibilitate activa agere est quæ definiri potest : *Assistentia divina qua Ecclesia, traditam per Apostolos revela-*

(1) **Pesch**, n. 265 sq. ; **Billot**, th. 16 ; **Ottiger**, t. II, p. 8 sq. ; **Mazzella**, n. 780 sq. ; **D'Herbigny**, t. I, n. 102 ; **Dublanchy**, in *Dict. théol.*, art. Eglise, t. IV, col. 2175 sq. ; **Schultes**, art. 32.



*tionem seu fidei depositum sancte custodit et fideliter exponit*

En doctrina *Valicani* : « Neque enim fidei doctrina, quam Deus revelavit, velut philosophicum inventum proposita est humanis ingeniis perficienda, sed tanquam divinum depositum Christi Sponsæ tradita, *fideliter custodienda et infallibiliter declaranda.* » — « Definimus R. Pontificem... *per assisleniam divinam* ipsi in beato Petro promissam, ea infallibilitate pollere, qua divinus Redemptor Ecclesiam suam in definienda doctrina de fide vel moribus instructam esse voluit. » — « Neque enim Petri successoribus Spiritus S. promissus est ut, eo revelante, novam doctrinam patefacere, sed ut, *eo assislenle*, traditam per Apostolos revelationem seu fidei depositum sancte custodirent et fideliter exponerent (1). »

Infallibilitas ideo nullatenus requirit novam revelationem, sed tantummodo specialem Dei Providentiam exigit, qua ita dirigitur Ecclesiae magisterium ut in revelatione *olim* facta custodienda, declaranda, explicanda et tuenda : 1) ab errore absolute immunis servetur, et 2) nonnisi verum docere et definire valeat.

Nota etiam infallibilitatem non præcavere Ecclesiam ab errore nisi in rebus revelatis et in iis quæ cum revelatis cohærent ; in inquirenda veritate non excludere industriam humanam aut diligentiam, quæ tamen necessaria est, non ut Ecclesia « omnino definiat atque infallibili sua auctoritate utatur, sed ut convenienter ac recte (hoc est sine peccato) ea utatur ». (*Valentia*, t. 3, d. 1, q. 1, punctum 7, § 41.)

### Errores.

**436.** *Protestantes*, magisterium negantes, a fortiori respuunt ejus infallibilitatem. — *Jansenistæ* et *Pistorienses* autumant infallibilitatem principaliter et immediate datam fuisse cœtui fidelium ; pastorumque judicium irreformabile non esse nisi ab universa ecclesia recipiatur (2). — Protestantibus annumerandi sunt *Modernistæ*. Juxta eos « in definiendis veritatibus ita collaborant discens et docens Ecclesia, ut docenti Ecclesie

(1) Denzinger, 1800, 1839, 1836.

(2) Denzinger, 1502.

nihil supersit nisi communes discentis opinationes sancire ». Hinc « Ecclesia, cum proscrit errores, nequit a fidelibus exigere ullum internum assensum », et « nullo sub respectu ad Ecclesiam pertinet iudicium ferre de assertionibus disciplinarum humanarum ». Hinc quoque dogmata catholica possunt « historice falsa aut dubia esse » ; non semper eundem habent sensum, et reformanda sunt ut cum hodiernis progressibus scientiarum componi possint (1).

*Asserlio* : **Ecclesia universalis docens prærogativa pollet infallibilitatis** [*De fide*].

*Probalur thesis.*

#### A. Ex textu missionis.

**437.** Postquam Apostolis demandavit Christus munus et potestatem docendi, auctoritate sua, doctrinam suam gentes, addit : « *Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* » (Matth., XXVIII, 20). Nimirum affirmat se jam esse, et usque ad finem mundi omnibus diebus permansurum cum Apostolis eorumque successoribus munus magisterii exercentibus. Ergo nonnisi veritatem a Christo traditam, integram quidem et absolute puram docebit Ecclesia. Ergo.

#### B. Ex damnatione fidelium qui magisterio Ecclesiæ non obediunt.

**438.** « *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ*, ait Christus Apostolis. *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur* » (Marc., xvi, 15-16). Ergo, nisi dicatur Christum ad errorem homines obligare potuisse sub pœna æterna, magisterium Ecclesiæ prorsus infallibile dicendum est.

#### C. Ex promissis Christi.

**439.** Hæc sunt verba Christi : « *Ego rogabo Patrem, et alium*

(1) Decr. *Lamentabili*, prop. 6, 7, 5, 24, 54, 58, 62-64 ; cf. *Encyc. Pascendi*, *Jusjurandum antimodernisticum*, **Denzinger**, 2006, 2007, 2005, 2054, 2058, 2062-2064 ; 2091, 2093 sq. ; 2147.

*Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum. Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum nec scit eum; vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit.* » « *Paraclitus..., Spiritus Sanctus, quem misset Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quaecumque dixerō vobis.* » « *Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem* (ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς τὴν ἀλήθειαν πᾶσαν : *deducet vos in omnem veritatem*). » (Joan., XIV, 16, 17, 26 ; XVI, 13). « *Accipietis virtutem supervenientis Spiritus Sancti in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæa et Samaria, et usque ad ultimum terræ.* » (Act., I, 8.)

Christus absolute promittit Spiritum Sanctum, *Spiritum* nempe *veritatis*, in æternum cum Apostolis et successoribus mansurum, non solum ut eos edoceat *universam* veritatem revelatam et in memoriam revocet et explicatius suggerat quaecumque ipsis jam tradiderat Christus, verum etiam ut, ejus virtute roborati, testes evadant ipsi *totius* veritatis christianæ. Ergo in tradenda Christi doctrina infallibilis erit Ecclesia.

#### D. Confirmatur ex doctrina Apostolorum.

440. 1) « *Hæc tibi scribo, ait Apostolus, sperans me ad te venire cito. Si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te* (in græco deest vox « *te* », sermo ideo generalis est) *in domo Dei conservari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis* » (I Tim., III, 14-15).

S. Paulus instruens Timotheum *quales* esse debeant ii qui in Ecclesia ministerium agunt, ideoque de hierarchia Ecclesiæ alloquens, ipsam Ecclesiam vocat columnam et firmamentum veritatis.

Porro *columna* (στῦλος) significat id omne quo aliquid firmiter sustentatur, basim nempe solidam (Gal., II, 9) ; *firmamentum* autem (ἐδραιώμα) est id quod, ex se firmum, stabilitatem et firmitatem præstat ei quod ipsi innititur (I Cor., XV, 58 ; Col., I, 23). Ecclesia vero firmamentum est « *τῆς ἀληθείας* », id est non hujus aut illius veritatis, sed *totius veritatis revelatæ* quæ contra hæreticos docetur.

Unde sic : Ecclesia sustentat veritatem et illam immobiliter firmat, sicut columna et basis sustentant et firmannt ædificium. Jamvero Ecclesia non firmat veritatem ipsam *quoad se*, cum absolute sit firma, ut a Deo revelata, sed *quoad nos*, quatenus *certissimam* auctoritate sua *notitiam* veritatis in gentes universas diffundit. Veritatem autem sine ulla erroris mixtione proponere nequit Ecclesia, nisi sit infallibilis in docendo. Ergo.

Cæterum *nulla* in textu adhibetur *restrictio* : absolute loquitur Apostolus de domo Dei, quæ est Ecclesia Dei vivi, scilicet de Ecclesia universali et perpetua. Igitur pro semper gaudet Ecclesia prærogativa infallibilitatis in docendo.

2) « *Ipse (Christus) dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei... ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris* » (Eph., iv, 11-14). Cf. Act., xv, 28 ; II Cor., x, 5 ; I Thess., ii, 13.

Quamvis ergo quædam ex istis charismatibus transitoria sint, perpetuo tamen fore in Ecclesia magisterium doctrinale infallibile clare innuit Apostolus, cum aperte dicat fideles *ab errore absolute fieri immunes huic adhærendo magisterio*.

#### E. Ex testimonio V. Patrum.

441. Fidem suam de infallibilitate Ecclesiæ adeo aperte testati sunt Patres, verbis expressis aut æquipollentibus, ut sufficiat pauca ex antiquioribus testimonia seligere :

**S. Ignatius** : « Jesus Christus... sententia Patris est, ut et episcopi, per tractus terræ constituti, in sententia Jesu Christi sunt (1). »

**S. Irenæus** : « Veritatem... (ita) facile est ab Ecclesia sumere, ut omnis quicumque velitumat ex ea potum vitæ. » — « Ubi Ecclesia, ibi et Spiritus Dei ; et ubi Spiritus Dei, illic Ecclesia et omnis gratia ; Spiritus autem veritas. » — « Qui successionem

(1) *Ad Eph.*, 3, 2 ; *Journal*, 38.

habent ab Apostolis,... cum episcopatus successione, charisma veritatis, secundum placitum Patris, acceperunt (1). »

**Tertullianus** : Quomodo « Spiritus Sanctus... ad hoc missus a Christo, ad hoc postulatus de Patre, ut esset doctor veritatis, neglexerit officium Dei,... sinens ecclesias aliter interim intelligere, aliter credere, quam ipse per apostolos prædicabat » ? Hinc : « Veritas nobis adjudicetur, quicumque in ea regula incedimus, quam Ecclesia ab apostolis, apostoli a Christo, Christus a Deo tradidit (2). »

**S. Athanasius** : « Patres nicæni... de fide nequaquam dixere : « Decretum est », sed : « sic credit catholica Ecclesia », statimque confessi sunt quidnam crederent, ut declararent non recentiorum, sed *apostolicam* esse suam sententiam (3). »

**S. Hieronymus** : « Poteram omnes propositionum (falsarum) rivulos uno Ecclesiæ sole siccare (4). »

### F. Ex natura Ecclesiæ.

**442.** Cum Ecclesia sola a Christo missionem acceperit veram edocendi fidem omnes gentes ad consummationem usque sæculi, perpetuum est necessario et unicum salutis medium. Porro si erraret in doctrina, statim desineret esse medium salutis, quia veram fidem proponere cessaret, et amplius Ecclesia Christi non esset. Ergo infallibilis est (5).

## ART. II

### De Subjecto ativo magisterii ecclesiastici

**443.** Christus Apostolorum collegio et Petro potestatem commisit docendi omnes gentes : subjectum igitur magisterii ecclesiastici nil aliud esse potest quam ipsius collegii

(1) *Adv. hæres.*, l. III, c. iv, n. 1 ; c. xxiv, n. 1 ; l. IV, c. xxvi, n. 2 ; *Journal*, 213, 226, 237.

(2) *De præscr. hæres.*, 28 (20, 21), 37 ; *Journal*, 295 (292, 293), 298.

(3) *Ep. de synodis*, 5 ; *Journal*, 785.

(4) *Dial. c. Lucif.*, 28 ; cf. *S. Aug., in Ps. xxx*, enarr. 3, n. 8 ; *De symbolo ad Catech.*, serm. 1, c. 6, n. 14 (*Journal*, 1535), etc.

(5) Loca Scripturæ, quibus inniti solent Protestantes ut Apostolos fallibiles fuisse sibi demonstrent, critice expensa vide apud *Ottiger*, p. 23 44. — Hoc interim nota, scilicet Apostolos infallibiles fuisse in doctrina Christi proponenda, non autem in rebus aliis quæ ad doctrinam revelatam non spectant.



Apostolorum et Petri successores, episcopi scilicet una cum S. Pontifice et ipse S. Pontifex (1).

## § I. — DE SUMMO PONTIFICE

### Errores.

**444.** Præter *Protestantes* qui unanimi ore infallibilitatem R. Pontificis rejiciunt, inter adversarios adnumerandi sunt *Gallicani* qui, occasione Magni Schismatis occidentalis, de Papa vero dubitantes, ad concilium provocarunt, unde exortum est principium : « Concilium est supra Papam », qui ideo infallibilis non est nisi definiat cum concilio œcumenico vel accedat Ecclesiæ dispersæ consensus.

Hæc autem doctrina edocta a *Petro de Alliaco* († 1420) et *J. Gerson* († 1429), approbata a Conc. Constantiensi, in 4<sup>a</sup> sessione (1415), quam Pontifex postea damnavit, fere exstincta erat, quando renovata est (1611) a *Richer* (De Potestate ecc. et pol.), facultatis theologiæ Parisiensis syndico, a *M. Antonio de Dominis* (De Republica ecc.) et a *Petro de Marca* (Concordia sacerdotii et imperii), annoque 1682 inserta est in *Declaratione Cleri Gallicani*.

Abhinc autem valde sparsa est, *Josephismum* genuit in Austria, *Constitutionem civilem Cleri* in Gallia et Articulos organicos, fundamentumque præbuit opinioni *Nuytz* qui contendebat « institui posse nationales ecclesias ab auctoritate R. Pontificis subductas planeque divisas » (2), et schismati *Veterum catholicorum* qui definitioni Vaticani adhærere noluerunt (Dollinger, Von Schulte, Reinkens, Loyson).

### Doctrina catholica.

**445.** Conc. Vaticano sic exponitur : « *Docemus et divinilus revelalum dogma esse definimus : Romanum Pontificem, cum ex cathedra loquitur, id est, cum omnium Christianorum pastoris*

(1) *Billot*, th. 31 et q. 16 ; *Mazzella*, n. 1016 sq., 1039 sq. ; *Palmieri*, th. 25 sq. ; *Pesch*, n. 441 sq., 507 sq. ; *De Groot*, q. 13, art. 1 sq., q. 16, art. 5 ; *Bouix*, *De Papa*, præsertim, t. II, p. 160 sq., t. III, p. 345 sq. ; *Franzeln*, *De Tradit.*, th. 12 ; *Salembier*, *Le grand schisme d'Occident* ; *Dom Benoît*, *La cité antichrétienne au XIX<sup>e</sup> siècle*, t. II, p. 592 sq. ; *Dubruel*, in *Dict. theol.*, art. Gallicanisme ; *Dubruel* et *Arquillière*, in *Dict. apol.*, art. Gallicanisme ; *St. Harent*, *ibid.*, art. Papauté, infallibilité pontificale, col. 1422 sq.

(2) *Denzinger*, n. 1737.

*et doctoris munere fungens, pro suprema sua Apostolica auctoritate, doctrinam de fide vel moribus ab universa Ecclesia tenendam definit, per assistentiam ipsi in beato Petro promissam, ea infallibilitate pollere, qua divinus Redemptor Ecclesiam suam in definienda doctrina de fide vel moribus instructam esse voluit; ideoque ejusmodi Romani Pontificis definitiones ex sese, non aulem ex consensu Ecclesiæ, irreformabiles esse (1). »*

**Asserlio : R. Pontifex ex cathedra loquens infallibilis est** [*Historice certum, theologicè de fide*] (2).

**446.** Cum ea infallibilitate gaudeat Pontifex qua ipsa Ecclesia perfruitur, immorari necesse non est nisi in determinando conditiones requisitas, ut hujusmodi prerogativa certo polleat Pontifex.

#### **Conditiones locutionis ex Cathedra.**

**447. a) Ex parte Pontificis.** — Requiritur ut *omnium Christianorum Pastoris et Doctoris munere fungatur*. « Idcirco non censentur ex cathedra latæ sententiæ, quas Pontifex edit ut doctor privatus, vel ut Pontifex est, sed non usus auctoritate sua suprema in universam Ecclesiam. » (*De Groot*, p. 606.)

Charisma tam n infallibilitatis privilegium Pontificis *personale* dici potest : 1) quia quilibet in Petri sede legitimus sedet Pontifex eo ipso infallibilitate ornatur ; 2) quia ejus decreta ex se, non autem ex consensu Ecclesiæ, irreformabilia sunt.

Quare omnino rejicienda est distinctio quam Gallicani ponebant inter *Sedem* et *Sedentem*, dicentes singulos Pontifices errare posse, sed Deum providere ne « error inoleseat » in *Sede romana*, faciendo nempe ut error aliquando admissus cito corrigatur.

(1) **Denzinger**, n. 1839.

(2) **Mgr Cecconi**, *Histoire du Concile du Vatican*, 4 vol. (Lecoffre, 1887) ; **C. Manning**, *Histoire du Concile du Vatican* (traduit par Chantrel), Palmé, 1872 ; **Vacant**, *Etudes théologiques sur les constitutions du Concile du Vatican*, 2 vol., Paris, 1895 ; **Grunderath**, *Constitutiones dogmaticæ S. æcumenici Concilii Vaticani*, Friburgi, 1892.

**b) Ex parte modi.** — Requiritur ut Pontifex « *pro suprema sua Apostolica auctoritate doctrinam... definial*; » ninirum oportet ut iudicium proferat *dogmaticum, ullimatum* quidem ac *terminalivum*; non sufficit ergo sententia quæ absque credendi obligatione editur, v. g. adhortandi causa, « sed requiritur intentio manifestata definiendi doctrinam, seu fluctuationi finem imponendi... dando definitivam sententiam » (1).

**c) Ex parte termini.** — Requiritur ut « *doctrinam ab universa Ecclesia tenendam definial* » Pontifex, scilicet oportet ut velit doctrinam imponere *universali Ecclesiæ*, hancque voluntatem *sufficienter* et *indubie* manifestet. Hæc tamen definitio per se nullis formis determinatis alligata est, dummodo, etiamsi Pontifex unum episcopum immediate alloquatur, ex materia tradita, ex forma adhibita (verbis expressis vel æquipollentibus), vel ex aliis adjunctis, manifestetur hæc intentio Pontificis decidendi veritatem et omnes obligandi fideles.

Si dubium occurrat, in hac re dijudicanda multum valet tum virorum sapientum iudicium, tum (multo magis) Ecclesæ sensus et consensus.

**d) Ex parte objecti.** — Requiritur ut Pontifex definial « *doctrinam de fide vel moribus ab universa Ecclesia tenendam* »; objectum ideo infallibilitatis amplectitur non solum omnia *revelata* ad fidem et mores pertinentia, sed etiam omnes veritates cum revelatis ita *connexas* ut ad revelata custodienda, exponenda et defendenda necessariae sint.

1) Hoc aperte indicat vox illa « *tenenda* » a P. P. Vaticanis apposita, exclusa formula « *de fide tenendam* », quam nonnulli proponebant, ne restringi videretur infallibilitas Pontificis ad sola *revelata* quæ fide divina credenda sunt.

2) Hoc iterum indicant *verba Valicani* docentis Petri successoribus promissum esse Spiritum Sanctum, « *ut... eo assistente, traditam per Apostolos revelationem seu fidei depositum sancte custodirent et fideliter exponerent* », nam custodia

(1) *Collect. Lac.*, t. VII, Acta et decreta SS. Conc. Vat., col. 414, 2°; Choupin, *op. cit.*, p. 26 sq.

et expositio depositi infallibilitatem postulant etiam pro connexis cum formaliter revelatis (1).

His positis conditionibus, definitiones a Pontifice prolatae *per se* et *ex se* absolute sunt irreformabiles, adeo ut Ecclesiae seu Episcoporum consensus sive antecedens, aut concomitans, sive subsequens, nullo modo necessarius sit per modum iudicii authentici concurrentis cum iudicio seu definitione Pontificis.

### Probatur thesis.

## I. — Implicite

### A. Ex ipsa debita Pontifici subiectione Ecclesiae universalis.

448. Ex Scriptura constat : 1) S. Pontificem caput esse Ecclesiae universalis, quae ei plane subjacere debet ; 2) ipsam universalem Ecclesiam infallibilem esse in docendo res fidei et morum. Atqui si R. Pontifex, ex cathedra loquens, infallibilitate non gauderet, alterutrum destrueretur. Nam, vel Ecclesia obediret Pontifici erranti et una cum eo in errorem laberetur, vel non obediret et primatus tolleretur et Ecclesiae unitas. Ergo.

### B. Ex variis primatus dotibus.

449. a) *Ex Matth. XVI, 18-19.* — 1) R. Pontifex, utpote Petri successor, *fundamentum* est totius Ecclesiae, nimirum principium efficiens ejus unitatis et firmitatis, *principium* ideo *efficax fidei*, quae elementum est essenziale et praecipuum aedificii Ecclesiae. Sed principium et causa firmæ fidei Ecclesiae nequit esse R. Pontifex, nisi sit et ipse, et quidem *ex se*, firmissimus in fide. Ergo R. Pontifex, *prout munus exercet fundamenti relate ad Ecclesiae fidem*, scilicet prout magisterio supremo fungitur, pro suprema sua auctoritate, infallibilis est ex se.

(1) Quod magis explicabitur infra ubi de objecto infallibilitatis. Cf. Coll. Lac., t. VII, p. 415, 1704 sq. Exempla definitionum ex cathedra habes apud Choupin, p. 48-49 ; cf. Dublanchy, in *Dict. théol.*, art. *Infailibilité du pape*, col. 1696-1705 ; Harent, in *Dict. Apol.*, art. *Papauté*, col. 1422-1534.

2) *Aggressiones inferi*, inter quas præcipue recensendæ sunt impugnationes contra fidem seu hæreses. *non prævalebunt* adversus Ecclesiam. Ergo a fortiori non prævalebunt adversus *petram*, e qua unice defluit tota Ecclesiæ et fidei firmitas. Sed prævalerent si *petra*, scilicet Pontifex, qua munere supremi magistri fungens, non esset *ex se* firmus in fide. Ergo.

3) R. Pontifex habet claves regni cœlorum, nimirum rex est unicus totius Ecclesiæ, et potestatem *supremam, universalem, absolutam et independentem* possidet in ipsam Ecclesiam et in omnia quæ ad eam spectant; ergo *suprema* etiam pollet potestate docendi et fideles absolute obligandi ad doctrinam quam eis tradit ipse. Ergo infallibilis est *ex se*, ut summus Ecclesiæ magister; nam si magisterium ejus non esset infallibile, et quidem *ex se*, neque absolutum esset, neque supremum et universale.

b) *Ex Joan. XXI, 15-18.* — Omnes in Ecclesia, sive fideles, sive episcopi, etiam collective sumpti, sunt ad R. Pontificem sicuti oves et agni ad pastorem. Ergo *omnes* et *singuli* absolute pascendi sunt et regendi a R. Pontifice qui ideo *supremam et absolutam* habet potestatem eos efficaciter docendi verbum veritatis. Sed universalis Ecclesia non potuit a Christo ad errorem obligari. Ergo R. Pontifex, qua partes magisterii supremi exercet, *ex se* infallibilis est.

## II. — Explicite

### A. Ex Scriptura.

450. « *Ait aulem Dominus : Simon, Simon, ecce Salanas expelvit vos ut cribaret sicut triticum. Ego aulem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* » (Luc., xxii, 31-32).

### 1) — EXPLICATIO LITTERALIS

a) *Tentatio* : « *Simon... triticum* ». — Satan, opus Christi annihilare cupiens (ἐξήττησας, ad supplicium depoposcit), postulat ut sibi dedantur Apostoli, ut eos vehementer conturbet (συνίστημι : concutere et agitare, sursum deorsum-vertere), fidem eorum præsertim impugnando, quæ est principium unionis et



societatis cum Christo, ut patet ex ipso Christi responso (ne deficiat fides tua).

b) *Oratio Christi* : « *Ego... fides tua.* » — Ut autem omnes firmi permaneant, Christus pro Petro *solo* rogat, ut imprimis *absolute* sit ipse firmus in fide (ὅτι μὴ ἐκλείπῃ : ut nullum omnino defectum patiatur ejus fides), et quidem *pro semper*, cum verba Christi illimitata sint et universalissima, nimirum inde a tempore quo Petrus a Christo acceperit missionem pascendi gregem.

c) *Munus Petri* : « *Et tu... fratres tuos.* » — Sed orat etiam Christus ut Petrus fratres in fide confirmet. Porro conversus (ἐπιστρέψας), sive intelligatur de *conversione* a lapsu, uti quidam volunt, sive *adverbialiter* sumatur pro vicissim, sive *sensu naturali* accipiatur : « et tu, converte te ad fratres... », idem remanet sensus generalis, cum absolute dicatur Petro : *confirma* (σπρρῖζειν : stabilire, fulcire). Petrus ideo erit aliis *basis firma*, firmamentum ne labantur aut vacillent in fide.

« *Fratres* » autem qui firmandi sunt a Petro, ipsi sunt quos expetivit Satanas ut cribraret, nimirum *Apostoli* et cum eis omnes *episcopi* et *fideles*. Et sane ipsi Apostoli a Petro, firmati sunt, eo quod, quantamlibet firmitatem in se habeant, « eam non habent independentem a Petro, sed ut superædificati super hoc fundamentum » (1).

Præterea, ut liquet ex ipso contextu, Christus hic loquitur non de Apostolis ut sic, sed ut *Ecclesiam repræsentantibus*, nimirum ut episcopis qui Petro subjiuntur principi, ut membrorum collegii cujus caput est Petrus, qui munus ordinarium perpetuum exercere debent in terris. Ergo Petrus magisterium ecclesiasticum firmabit in æternum, et, illo mediante, totam Ecclesiam.

## 2) — ARGUMENTUM THEOLOGICUM

### 1º AD SOLUM PETRUM VERBA CHRISTI REFERUNTUR.

451. Paulo ante enim (v. 25), omnes Apostolos allocutus erat Christus, nunc autem (v. 31), ad solum Petrum sermonem convertit, his dicens : *Simon, Simon*, et toties addens pronon-

(1) **Pesch**, n. 510 : **Bossuet**, *Méditations sur l'Évangile*, t. II, 1<sup>re</sup> p., 70<sup>e</sup> et 72<sup>e</sup> jour. Quidquid sit de difficultatibus quas de sensu hujus textus movere solent adversarii, interpretatio nostra est sine dubio interpretatio traditionalis et tenenda. Cf. **Palmieri**, *De Rom. Pont.*, ed. 2, p. 353 ; **De la Brière**, in *Dict. apol.*, art. Papauté, col. 1366 sq. ; **Dublanchy**, in *Dict. théol.*, art. Infaillibilité du pape, col. 1653 sq.

men 2<sup>ae</sup> personæ ; *pro te, fides tua, et tu, fratres tuos* ; imo a reliquis Apostolis plane discernitur Petrus quem, ut eos confirmaturum, declarat Dominus et constituit, cui, solo respondenti, proximam et trinam negationem prænuntiat Christus.

2<sup>o</sup> PERPETUA PROMITTITUR INFALLIBILITAS PETRO SUPREMI MAGISTRI PARTES EXERCENTI.

452. 1) *Infallibilitas*. — Petrus enim non solum nunquam deficiet in fide, sed ipsius universalis Ecclesiæ fidem confirmabit contra universos errores ; hanc ideo firmitatem quam cæteris conferet, primario habet et ex seipso Petrus, nimirum infallibilis est ex se in docendo.

2) *Perpetua*. — Ne *ulla* quidem *limitatio* ponitur in textu : verba Christi indefinite patent, et terminis absolute generalibus et universalibus enuntiatur.

Cæterum, *contextus* permanentiam privilegii evidenter exigit. Nam : a) Fides Petri opponitur *oppugnationi Salanæ*, quæ prorsus perpetua futura est. — b) Petrus, qui confirmator fratrum esse jubetur, jam Ecclesiæ petra in æternum constitutus est contra inferi portas. Ergo ipsum *confirmandi officium*, munus proprium petræ, cujus stabilitate totum ædificium firmum evadit, *perpetuum* erit sicut ipsa petra. — c) Fratres confirmare in fide ad *officium docendi* pertinet, quod sicut munus supremi pastoris, cujus est pars maxima, *absolute perpetuum* in Ecclesia voluit Christus. Ergo.

3) *Petri ut supremi Magistri partes exercentis*. — Sat liquet ex dictis, sed paucis verbis ita declarari potest : fratres a Petro confirmandi omnes sunt fideles et episcopi vel collegialiter sumpti. Atqui præter hos omnes non adest nisi ipse *Primas* ut sic. Ergo, *qua munere suo supræmo fungens*, qua, suprema sua auctoritate universalem docens Ecclesiam, infallibilis est Petrus *per se* quidem et independentem a quovis Ecclesiæ consensu. Ergo R. Pontifex, qua docens ex cathedra, ex se vere infallibilis est, ita ut ejus definitiones ex se, non autem ex consensu Ecclesiæ, irreformabiles sint.

## B. Ex traditione.

453. Infallibilitas R. Pontificis aperte deducitur ex omnibus.

fere textibus supra allatis ad probandum R. Pontificem successorem esse Petri in primatu (Cf. n. 394 sq.).

1<sup>o</sup> *R. Pontifices sibimetipsis infallibilitatem sæpe attribuerunt.* — Docuerunt enim rem a se definitam non amplius agitari posse : a quavis Ecclesiæ sententia ad suum tribunal appellari posse affirmarunt, sua autem judicia ita prorsus irrevocabilia esse ut ab eis appellare nulla de causa liceat ; formulas fidei nonnunquam præscripserunt, et propositiones, etiam ut hæreticas, sua propria auctoritate proscripserunt, citra œcumenica concilia, episcoporum consilium non exposcentes, non rogantes suffragia, non exspectantes sententiam, sed normam fidei statuentes ab omnibus necessario sequendam sub pœna excommunicationis, et ipsis episcopis mandantes ut eam promulgent et observari faciant (1) ; sed et præter hæreticos, quoslibet infallibilitatem Apostolicæ Sedis negantes absolute damnarunt (2).

Inde a tempore concilii Constantiensis a nonnullis in dubium vocari cœpit infallibilitas S. Pontificis. Sed immerito : nam, etiam tempore controversiarum, Pontifices minime abstinuerunt a proferendis sententiis definitivis in materia fidei, ut patet ex damnatione Baii, Jansenii, Quesnelli, etc. (3) ; et hæc judicia ut *ex se* irreformabilia et infallibilia ab omnibus ecclesiis recepta sunt.

2<sup>o</sup> *Patres et theologi, jam a primis sæculis, infallibilitatem R. Pontificis plene agnoverunt et docuerunt.* — Illum enim dixerunt : normam orthodoxiæ, custodem veræ doctrinæ, unicum principium unitatis, judicem supremum in materia fidei, ita ut, eo locuto, causa simpliciter finita dicatur et sit. Ita **S. Augustinus** : « Litteris beatæ memoriæ papæ Innocentii... de hac re (pelagiana) dubitatio tota sublata est. » — « De hac causa (Pelagianismo) duo concilia missa sunt ad sedem apostolicam : inde etiam rescripta venerunt. Causa

(1) Denzinger, n. 100, 109, 110, 160 — 330, 338, 469 — 58 sq., 171 sq., 420 sq. — 161, 480 sq., 495 sq., etc.

(2) Valentinum damnavit Hyginus ; Montanistas Zephyrinus ; Novatianus Cornelius ; Pelagium Innocentius I et Zozimus ; Nestorium Cœlestinus ; Eutychium Leo M., etc. — Petrum de Osma damnavit Sixtus IV ; Lutherum Leo X, etc.

(3) Denzinger, 1001 sq. ; 1092 sq. ; 1351 sq.

finita est (1). » Ita **S. Petrus Chrysologus** : « Beatus Petrus, qui in propria sede et vivit et præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem (2). »

3<sup>o</sup> *Concilia œcumenica iudicium Pontificis supremi ul ex se prorsus irreformabile habuerunt.* — Octo enim priora concilia vel illud definierunt in materia fidei quod jam R. Pontifex præformaverat et definiri jusserat, vel assensum ejus postea requisiverunt et confirmationem, quam omnino necessariam credebant ad valorem decretorum fidei, vel utrumque simul fecerunt. Ergo.

Hanc porro doctrinam a conc. *Lugd. II* confirmatam, plane sancivit *Florentinum* concilium solemniterque definivit *Vaticanum* (3).

Unde ipse *Tournely* (De R. Pont., q. 5, a. 3) : « Non dissimulandum difficile esse, in tanta testimoniorum mole, quæ *Bellarminus* et alii congerunt, non recognoscere Apostolicæ Sedis seu Romanæ Ecclesiæ certam et infallibilem auctoritatem ; at longe difficilius esse ea conciliare cum declaratione cleri gallicani, a qua recedere nobis non permittitur. » Jam antea fere idem confessus erat *Gerson* dicens : « Sic occupaverat mentes plurimorum ista traditio (de infallibilitate Pontificis), ut oppositorum dogmatizator fuisset de hæretica pravitate vel notatus vel damnatus (4). »

### Objicitur.

454. A. **Liberius, formulæ Sirmiensi subscribendo, in fide erravit.**

R. — Etiam si formulæ hæreticæ subscripsisset Liberius, nil inde sequeretur, quod attinet ad infallibilitatem, cum hujusmodi subscriptio, cæteroquin vi et metu extorta, minime sit definitio ex cathedra, sententia scilicet doctrinalis definitiva, cum intentione ligandi universam Ecclesiam.

Sed, præterquam quod *non certo constat* Liberium ulli for-

(1) *Cont. 2 ep. Pelag.*, l. II, c. III, n. 5. *Sermo* 131, 10, 10; **Journel**, 1892, 1507. — (2) *Ep. ad Eutychem.*, 2; **Journel**, 2178; cf. 580, 2187.

(3) **Denzinger**, n. 466, 694, 1839 et 1833-1835 ubi citantur alia concilia; cf. **Héféle-Leclercq**, *Histoire des conciles*, t. II et III, passim.

(4) *De Pot. Ecc.*, constit. 12, ap. **Van Noort**, n. 187.

mulæ Sirmiensi subscripsisse (1), certum est eum formulam hæreticam *non approbavisse*, cum aperte damnaverit 2<sup>am</sup> formulam, quæ sola ex quatuor vere est hæretica : alias enim sensu catholico intelligi posse ab omnibus conceditur, eo quod *negative* tantum a rectæ fidei tramite deflectunt, pro quanto scilicet in eis reticetur vox *consubstantialis*.

**455. B. Vigilius varias protulit sententias doctrinales inter se contradictórias quoad tria capitula. Ergo.**

R. — Tria capitula (scripta scilicet Theodori Mopsuesteni, Theodoreti et Ibæ), Nestoriana labe infecta esse non dubitarunt Patres Chalcedonenses, sed, benigne personis indulgendo, auctores non nominarunt in decreto generali, unde non pauci (Latini) persuasum habuerunt ipsa capitula catholice explicari posse et recipi.

Dissidiis autem invalescentibus inter Græcos et Latinos, et Nestorianis istiusmodi libris abutentibus ad suam hæresim disseminandam, Vigilius *Judicatum* edidit quo tria capitula anathematizavit, « salvis omnibus quæ venerandis constabant conciliis definita ». Sed, nedum Ecclesiæ tranquillitatem obtineret, propter ipsum Judicatum magnæ exarserunt querelæ et dissensiones. Quapropter Judicatum revocavit Vigilius et *Constitutum I* promulgavit, quo reprobativam doctrinam Theodori Mopsuesteni, sed, personis omnino parcendo, uti jam disposuerat Conc. Chalcedonense. Postea tamen, tribus capitulis a Concilio damnatis, *Constitutum II* edidit Vigilius, quo, auctores *nominatim* designando, tria capitula aperte et definitive damnavit.

Ex quo constat variationes Vigili *defectum constantiæ* fortasse ostendere, sed prorsus *illæsam* relinquere *pontificiam infallibilitatem*, cum non de doctrina ageretur, sed de sola *opportunitate* solemniter condemnandi personas aut scripta, eo vel magis quod doctrinam, quam omnino integram et puram semper retinuit, re maturius perpensa, tandem sancivit ultimo decreto quod solum vera est definitio ex cathedra (2).

(1) De PP. sententia. Cf. Kirch, n. 533, 775 sq., 846 sq., 855 sq. — 497-500, 566, 572, 717 ; Le Bachelet, in *Dict. theol.*, art. Arianisme, col. 1825 sq. ; D'Alès, in *Dict. Apol.*, art. Libère, t. II, col. 1842 sq. ; L. Saltet, La formation de la légende des papes Libère et Félix ; Les lettres du pape Libère de 357, in *Bulletin de litt. ecc.*, 1905, p. 222-236 ; 1907, p. 279-289 ; Batiffol, *La paix constantinienne et le catholicisme*, éd. 3, 1914, p. 488 sq., 515 sq. ; E. Amann, in *Dict. de théol.*, art. Libère.

(2) Denzinger, n. 213-228 ; cf. Batiffol, in *Recherches de Science Religieuse*, juin-août 1926, p. 235-261.



456. C. Honorius, in epistolis ad Sergium, hæresim Monothelitarum docuit, et ut hæreticus a Conc. Const. III damnatus est. Ergo.

R. — 1) *Nullam definitionem ex cathedra edidit Honorius.* — Sergius enim patriarcha non definitionem petierat ab Honorio, sed *directionem* tantummodo *practicam* quoad silentium de una vel duplici operatione in Christo. Quapropter, relinquens quæstionem « grammaticis », nolensque rem definire. Sergium hortatur Pontifex ut « unius vel geminæ novæ vocis inductum operationis vocabulum » aufugiat, « quod posset scandalum simplicibus generare » (1). Hæc autem non sunt verba ex cathedra definientis. Ergo.

2) *Non erravit in fide.* — *Doctrinam enim catholicam* de duabus naturis in Christo cum operationibus propriis aperte docuit Honorius, qui merito etiam unam in Christo affirmavit voluntatem, pro quanto scilicet voluntas humana nullatenus divinæ contradicit et in seipsa contrarietatem carnis non patitur. Ita rem intellexit et exposuit Joannes IV. 2<sup>us</sup> Honorii successor.

3) *Damnatus non est ut hæreticus proprie dictus.* — Sed, ut animadvertit ipse Leo II, in approbando acta Concilii VI, quia traditione regulam et « hanc apostolicam Ecclesiam... profana proditione immaculatam maculari permisit » [Ep. ad Const. Pogonat., et ep. ad Ervirium reg. Hisp.], « flammamque hæretici dogmaticis non, ut decuit apostolicam auctoritatem, incipientem exstinxit, sed negligendo confovit » [Ep. ad episcop. Hisp.).

Alia quæ olim nobis objici solebant, sicuti doctrinæ oppositæ Felicis III et Joannis II de Incarnatione, Nicolai III et Joannis XXII de paupertate Christi, Joannis XXII et Benedicti XII de visione beatifica, decretum Nicolai I de forma baptismi (2) et Zachariæ sententia de antipodis, etc., prætermittenda videntur, non solum quia adeo sunt levia ut ab ipsis adversariis fere negligantur, sed etiam quia, ne speciem quidem habentia definitionis ex cathedra, minime spectant ad quæstionem præsentem (3).

**Corollarium I. — De exercitio magisterii per Congregationes romanas (4).**

457. Decreta Congregationum, quibus partem sui magis-

(1) Denzinger, n. 251-253. Cf. Amann, in *Dict. theol.*, art. Honorius, col. 93 sq.; Pesch, n. 516; Héfélé-Leclercq, *Histoire des conciles*, t. IV, appendice, p. 505 sq. — (2) Denzinger, n. 201, 494, 530, 335.

(3) Cf. Palmieri, ed. 3, th. 33, p. 713 sq.; D'Herbigny, t. II, n. 396 sq.

(4) Forget, in *Dict. theol.*, art. Congrégations romaines, t. III, col. 1102 sq. *Const. Sapienti Consilio*, Actes de S. S. Pie X, ed. Bonne Presse, t. IV, p. 6 sq.; Choupin, p. 70 sq., p. 415 sq.; De Groot, q. 16, art. 8.

terii commisit S. Pontifex, valorem *maiores minoremve* habent, secundum quod a Pontifice approbantur in forma *solemni* seu specifica aut in forma *communi*.

A. *In priori casu*, decreta Congregationum sua omnino facit Pontifex et nomine proprio promulgat ; jam tum decreta fiunt *aclus* vere *pontificiales*, qui ideo *infallibiles* esse *possunt*, dummodo impleantur omnes aliæ conditiones locutionis ex cathedra, dummodo præsertim iudicium definitivum et absolutum proferat Pontifex (1).

B. *In altero casu*, multo frequentiore, Pontifex pure et simpliciter confirmat decreta in eo statu in quo sunt, nimirum ut acta congregationum ; remanent ideo *pure congregationalia*, cum suo primigenio valore, et, quamvis externus eorum valor augeatur ex ipsa Pontificis confirmatione, *infallibilia* esse *nequeunt*, cum suam infallibilitatem delegare nemini possit Pontifex.

His itaque decretis doctrina aliqua non statuitur infallibiliter vera aut falsa, sed eam in ordine ad fidei regulam esse *practice* tutam aut non tutam authenticè declaratur. Quapropter, prolata tali sententia de aliqua doctrina, hæc doctrina eo ipso *tuta* habenda est ut consona regulæ fidei aut e contra, et statim nobis mentis obsequio practice amplectenda est aut rejicienda, ex ipso motivo sacræ auctoritatis, cujus legitima decisione, doctrina ipsa vere *tuta* evadit aut non *tuta* (2).

458. Exinde liquet quam immerito adversarii adversus infallibilitatem Pontificis pugnare asserant decreta Indicis (1616) et S. Officii (1633) in causa Galilæi prolata.

Illa enim decreta approbata utique fuerunt a Pontificibus Paulo V et Urbano VIII, sed in *forma communi* ; servant ideo naturam suam et stricte manent decreta propria ipsarum Congregationum, proindeque minime pertinent ad Papæ infallibilitatem.

(1) Exempla habes ap. **Denzinger**, n. 1001 sq., 1091 sq., 1619.

(2) Cf. *Dict. apol.*, art. Galilée ; **L'Epinois**, *La question de Galilée, les faits et leurs conséquences*, Paris, 1867 ; **Vacandard**, in *Dict. théol.*, art. Galilée ; *Etudes de critique et d'histoire religieuse*, 2<sup>e</sup> éd., p. 295-387 ; **Sortais**, *Le procès de Galilée*, étude historique et doctrinale (Sc. et Rel.) ; **De Poulpiquet**, *L'Eglise catholique*, c. 8, p. 305 sq.

Decretum autem Indicis, quod solum ad rem præsentem facit, quo prohibentur et damnantur omnes libri « falsam illam doctrinam Pythagoricam, divinæque Scripturæ adversantem, de mobilitate terræ et immobilitate solis » docentes, « ne ulterius hujusmodi opinio in perniciem catholicæ veritatis serpat », securitati doctrinæ certissime prospexit in casu, declarando non tutam, et repudiandam præscribendo præfatam opinionem, « pro qua nulla adhuc gravis ratio militabat, quæque idcirco, absque sufficienti fundamento, opponebatur sensui litterali in quo a communi philosophorum pariter ac theologorum Scriptura fuerat in retroactis sæculis intellecta » (*Billot*, ib. 19).

### Corollarium II. — De valore dogmatico Syllabi.

459. De valore dogmatico Syllabi multum disputarunt theologi : 1, Alii existimant Syllabum, etsi non constat de ejus infallibilitate, esse saltem *actum Supremi Pontificis*, pro universali Ecclesia *obligatorium*, cui ideo omnes fideles sese subjicere debent (1).

b) Alii putant Syllabum esse quidem *documentum pontificale*, non autem definitionem ex cathedra, sed tantummodo authenticam notificationem seu promulgationem hujusmodi definitionis antea et alibi factæ (2).

c) Alii censent *doctrinam* in Syllabo contentam *infallibilem* esse factam ex adhæsiōne moraliter unanimi episcoporum (3).

d) Alii demum censent Syllabum esse per se veram definitionem infallibilem (4) et sic suum assertum probare contendunt :

1) Syllabus *tempore* et *auctoritate* adeo conjungitur cum encyclica « Quanta Cura », ut vix ac ne vix quidem unum documentum ab altero sejungatur. Porro encyclicam plenam et *infallibilem auctoritatem* habere patet ex ipsis verbis conclusionis : « Omnes et singulas pravæ opinionis et doctrinæ singillatim hisce litteris commemoratas, auctoritate nostra

(1) Ita **Choupin**, *op. cit.*, 3<sup>e</sup> p<sup>te</sup>, c. III, § 6, p. 154 ; in *Dict. Apol.*, art. Syllabus.

(2) Ita **Finaldi**, *Il valore del Sillabo*, c. III, p. 7 sq. (Romæ, 1888).

(3) Ita **Wernz**, *Jus Decretalium*, t. I, n. 278 ; **Hurter**, *Theol. compend.*, t. I, n. 135. Cf. **Vacant**, *Le magistère ordinaire*, p. 104 sq.

(4) Ita **Franzelin**, *epist.* (Mart. 1868), ap. *Etudes religieuses*, juillet 1889, p. 374 sq. ; **Mazzella**, *De Rel. et Ecc.*, n. 1032, p. 822 in nota ; **Schrader**, *De theologia generatim*, n. 84, p. 136.

apostolica reprobamus, proscribimus atque damnamus, casque ab omnibus catholicæ Ecclesiæ filiis veluti reprobatas, proscriptas atque damnatas omnino haberi volumus atque mandamus (1). » Ergo.

2) Non semel ipse Pontifex declaravit *sua auctoritate* Syllabum prodiisse, et tanquam *regulam docendi* habendum esse, ut testatus est Card. Antonelli in epistola qua ad episcopos Syllabum misit (2).

3) Idem probatur ex *consensu moraliter unanimi* episcoporum qui Syllabum susceperunt tanquam doctrinam a S. Pontifice authentice Ecclesiæ positam.

4) Denique Syllabus *notas* habet, ut videtur, *veræ definitionis ex cathedra*. Quamvis enim, inspecto modo quo prodierunt, discrimen agnosci possit inter Encyclicam « Quanta Cura » et Syllabum, « nihilominus, spectatis omnibus adjunctis, et spectato maxime modo, quo utrumque documentum in Ecclesia morali consensione habitum est velut ejusdem rationis, practice idem fere valet de Syllabo quod de Encyclica » (*Franzelin*, ep. cit.) ; in eoque non minus ac in ista, verbis authenticis et sufficientibus enuntiatur sententia definitiva S. Pontificis.

*Conclusio* : a) *Præcise* omnes catholici consentiunt omnes et singulas propositiones Syllabi ex animo rejiciendas esse, quia proscriptæ sunt magisterio saltem authentico. b) *Theoretice*, donec ipse Pontifex doctrinalem valorem Syllabi aperte manifestaverit, unam vel aliam ex opinionibus supradictis amplecti possunt catholici (3). At *probabilior* nobis videtur sententia quæ tenet Syllabum esse documentum infallibile, saltem ex magisterio ordinario.

### Corollarium III. — De auctoritate Codicis Juris Canonici.

460. 1º In genere : a) Codex est infallibilis quoad substan-

(1) Denzinger, n. 1699.

(2) « Idem S. Pontifex voluit, ut eorundem errorum Syllabus ad omnes universi catholici orbis S. Antistites mittendus conficeretur... Ejusdem igitur Pontificis iussa omni certe alacritate, et, uti par est, obsequio efficiens, Tibi..., eundem Syllabum his litteris adjunctum mittere propero. » Mazzella, l. c., n. 2 et 3 ; Denzinger, n. 1700, in nota.

(3) Cod., c. 1323, § 3.

tiam, eo sensu quod, in rebus fidei et morum, nil continet quod Ecclesiæ doctrinæ sit contrarium. — *b)* Codex est *doctrina catholica*, quæ tuto ab omnibus tenenda est : 1) quia est doctrina R. Pontificis suam potestatem magisterii et jurisdictionis exercentis erga totam Ecclesiam ; 2) quia est doctrina Ecclesiæ universalis docentis.

2º **In specie** : Codex : *a)* enuntiat nonnulla dogmata jam aliunde definita, v. g. primatum R. Pontificis, materiam et formam sacramentorum ; *b)* confirmat veritates aliquas jam in Ecclesia certas ; *c)* doctrinam receptam approbat et laudat ; *d)* doctrinam hactenus controversam quandoque dirimit et constituit, etc.

## § II. — DE EPISCOPIS

Episcopi considerari possunt singillatim vel collegialiter.

### I. — De singulis episcopis

*Asserlio* : **Episcopi, singillatim sumpti, sunt in sua diœcesi magistri, non quidem infallibiles, sed authentici doctrinæ fidei** (1) [*Theol. certum*].

**461. A. Non infallibiles.** — Ut patet : *a)* Ex *modo agendi* Apostolorum, qui hortabantur episcopos a se institutos ut veram doctrinam amplecterentur et custodirent, errores sedulo vitarent, et præsertim ex ipsismet errantes (2).

*b)* *Experientia*. — Siquidem inde a primis sæculis plures episcopi in *hæresim* aut *schisma* inciderunt ut Paulus Samosatenus, Nestorius, multique Ariani, dum alii, cæteroquin optimi, nonnullos *docuerunt errores*, ut Cyprianus de rebaptizandis hæreticis. Ergo.

**B. Magistri authentici.** — « Ille, ait *Palmieri*, dicitur in Ecclesia magister seu doctor authenticus, qui, ex officio

(1) *Palmieri*, th. 28 ; *Pesch*, n. 438 sq.

(2) Act., xx, 28, 30 ; I Tim., iv, 7, 13, 16 ; vi, 20 ; II Tim., i, 13-15 ; ii, 14-16, 22-23 ; iv, 2-5 ; Tit., ii, 7-8 ; iii, 9-10 ; cf. **Pius X**, *Encyc. Pascendi*, § Huic tantorum usque ad finem, éd. Bonne Presse, t. III, p. 158 sq. ; *Valton*, in *Dict. théol.*, art. Evêques, col. 1712-1713.



divinitus instituto, jus et obligationem pariter habet custodiendi, prædicandi ac propagandi doctrinam revelatam, atque, ex eadem divina ordinatione, jus habet exigendi fidem doctrinæ a se traditæ », sive ex eo quod *ipse* est qui doceat, utpote qui infallibilis est, sive *ex unione cum Capite* magisterii universalis, ex se infallibili. Jamvero episcopi, Apostolorum successores, positi sunt a Sp. Sancto regere Ecclesiam Dei ; doctrinam ideo revelatam fidelibus sibi assignatis proponere debent et errores præcavere ac damnare, illisque obedire tenentur subditi (Heb., XIII, 17), nisi evidenter constet eos a doctrina cathedræ Petri deficere, quo in casu non a subditis, sed a solo Pontifice judicandi sunt. *Cod.*, can. 1326.

Si tamen, ut *doctores privati*, aliquid publice tradunt, legitime impugnari possunt aut approbari, non minus ac alii doctores catholici.

Alii autem ministri inferiores, ut parochi, concionatores, catechistæ, adjutores sunt episcoporum, eorumque auctoritatem catenus participant quatenus cum ipsis conjunguntur et ex eorum mandato docent et prædicant. Can. 1328.

## II. — De Episcopis collective sumptis

Episcopi collective sumpti considerari possunt vel in concilio congregati, vel per orbem dispersi. Unde :

### 1) — DE EPISCOPIS IN CONCILIO CONGREGATIS

#### Definitio et divisio conciliorum.

462. Concilium in genere dicitur *legitimus Ecclesiæ Episcoporum conventus ad judicandum et statuendum de rebus ecclesiasticis*, scilicet de rebus fidei, morum aut disciplinæ.

Distinguitur autem : 1) Concilium *provinciale*, quod in singulis provinciis ecclesiasticis celebrari debet vicesimo saltem quoque anno ; 2) Concilium *plenarium*, in quo Ordinarii plurium provinciarum ecclesiasticarum convenire possunt, petita tamen venia a Romano Pontifice, qui suum Legatum designat ad Concilium convocandum, eique præsidendum (*Cod.*, c. 283, 281) ; 3) Concilium *generale* seu *œcumenicum*, de quo solo agitur in præsentî.

## Quid requiratur ut concilium sit œcumenicum ?

### A. QUOAD CONVOCATIONEM.

**463.** 1) *Jus convocandi* ad Summum Pontificem *exclusive* pertinet, qui solus auctoritatem habet super episcopos totius orbis et circa ea quæ ad universam Ecclesiam spectant, de quibus statuendum est in concilio (Can. 222, § 1). Hoc tamen munus aliis demandari potest a Pontifice, sive jubente, sive consentiente, sive postea approbante. Ita quandoque imperatores christiani concilium convocarunt, convocatione utique *materiali* (1), ut efficacius et tutius accederent Episcopi, ad locum concilii ; ita etiam aliquando concilium male inchoatum postea approbavit Pontifex.

2) *Jure divino et ordinario* omnes Episcopi, etiam nondum ordinati, jurisdictionem habentes actualement in diocesim propriam, convocandi sunt, tanquam *judices fidei*, cum suffragio decisivo, quia omnes a Deo instituti sunt pastores et doctores et una cum Pontifice Ecclesiam docentem et regentem constituunt.

« Vocantur (etiam) ad Concilium, in eoque *jus* habent *suffragii deliberativi* (2) : 1) S. R. E. *Cardinales*, etsi non episcopi ; 2) *Abbates* vel *Praelati nullius* ; 3) *Abbas Primas*, *Abbates* superiores congregationum monasticarum, ac supremi *Moderatores* religionum clericalium exemptarum, non autem aliarum religionum, nisi aliud convocationis decretum ferat. Etiam Episcopi *titulares*, vocati ad concilium, suffragium obtinent *deliberativum*, nisi aliud in convocatione expresse caveatur ». Can. 223.

3) Non requiritur ut singuli *specialim* invitentur et *nominalim*, sufficit ut invitatio universalis ita promulgetur, ut omnibus innotescere possit.

### B. QUOAD CELEBRATIONEM.

**464.** 1) *Jus præsidendi*, præsentia veræ et propriæ juris-

(1) Cf. **Forget**, in *Dict. theol.*, art. Conciles, col. 636 sq.

(2) Utique, ex jure *ecclesiastico*, nisi sint episcopi residentiales. « Theologi ac sacrorum canonum periti, ad Concilium forte invitati, suffragium non habent, nisi consultivum ». Can. 223, § 3.

dictionis, *soli R. Pontifici* competit, qui solus superior est omnibus episcopis, solusque habet supremum et universum Ecclesiæ regimen. Præsidet autem *per se* aut *per delegatos*. Ita *Nicæno* conc. præfuit per Hosium, Vitum et Vincentium; *Ephesino*, per Cyrillum Alex., Arcadium...; *Chalcedonensi* per Paschasinum et Lucentium. Eatenus vero tantum eum repræsentant legati, quatenus ejus instructiones sequuntur.

Imperatores aliquando, ex indulto, quemdam habuerunt primatum honoris, non autem jurisdictionis.

« Ejusdem Romani Pontificis est... res in eo (Concilio) tractandas ordinemque servandum constituere ac designare, Concilium ipsum transferre, suspendere, dissolvere, ejusque decreta confirmare ». Can. 222, § 2.

« Si contingat Romanum Pontificem, durante Concilii celebratione, e vita discedere, ipso jure hoc intermittitur, donec novus Pontifex illud resumere et continuari jusserit ». Can. 229.

2) *Necesse non est ut omnes omnino episcopi* totius orbis simul *convenient*, id enim est moraliter impossibile, sed sufficit ut tot adsint episcopi et e tot locis, ut, datis circumstantiis, *moraliter* loquendo, dici possint universam Ecclesiam repræsentare.

Dubio autem exurgente circa œcumenicitatem concilii, ad Ecclesiam spectat hujusmodi factum dogmaticum dijudicare; œcumenicitatem quidem convocationis aut celebrationis non creat ubi defecerit, sed authentice et infallibiliter illam declarat, si exstiterit.

3) Ad definitionem conciliarum *non requiritur ut omnes* qui convenerunt episcopi *unanimiter consentiant*. Cum sint enim per se fallibiles, dissentire possunt episcopi et reapse quandoque non pauci dissenserunt; ita in *Nic.*, 2 subscribere noluerunt; in *Trid.*, 50 recusarunt decretum de invaliditate matrimoniorum clandestinorum; in *Val.*, 2 assensum negarunt de infallibilitate definienda Pontificis R., et 55 alii idem votum dedissent, si sessioni interfuissent. Attamen, his in omnibus casibus, definitiones factæ, ut conciliares et infallibiles, ab omnibus acceptæ sunt.

Si adsit dissensio, infallibilitas, ut patet, stat cum episcopis

qui summo Pontifici adhærent, cum collegium sine capite prorsus careat infallibilitate ; si autem illa pars adeo parva sit ut Ecclesiam moraliter jam non repræsentet, definitio, si edatur, papalis dicenda est, non conciliaris. In praxi vero, etsi nec a majori nec a minori episcoporum parte ligetur Pontifex, nunquam in concilio definivit nisi quæ a majori et saniori parte Patrum approbabantur.

#### C. QUOAD CONFIRMATIONEM.

**465.** 1) *Confirmatio concilii a S. Pontifice absolute est necessaria*, quia episcopi docentes absque capite neque repræsentant universam Ecclesiam, neque magisterium efformant cui promissa est infallibilitas. Quare « Concilii decreta vim definitivam obligandi non habent nisi a R. Pontifice fuerint confirmata et ejus jussu promulgata ». Can. 227.

2) *Ex factis constat ea tantum concilia ut definitiva et auctoritale universali pollentia ab Ecclesia habita esse*, quæ a R. Pontifice confirmata sunt, et acta quædam conciliorum aliunde œcumenicorum vim non obtinuisse et accepta non esse propter defectum illius approbationis, ita *can. 28 Conc. Chaleed.* (1) ; quinimo quædam ex numero œcumenica, ut *Ariminense* et *Ephesinum II*, nullum habere valorem, quia a R. Pontifice reprobata sunt.

Quodsi concilium sive convocatione sive celebratione œcumenicum non fuerit, œcumenicum tamen fieri potest quoad auctoritalem et vim obligandi fideles universi orbis confirmatione subsequenti Pontificis ; ita *Const. I et II*.

*Multiplici autem modo concilia confirmare potest Pontifex :* 1) sententiam ferendo in ipso concilio sive *personaliter*, sive per *litteras*, sive per *legatos*, quatenus vere ii ex potestate delegata agunt et absolute sequuntur instructiones a Pontifice datas de rebus in particulari definiendis ; 2) *positive* confirmando decreta concilii sibi delata, aut simpliciter ea *recipiendo et promulgando*.

(1) D'Herbigny, t. II, n. 292 sq. ; Jugie, *Theol. dogm. ch. or.*, t. I, p. 55 sq. ; p. 86 sq.

*Assertio : Concilia œcumenica per se sunt infallibilia [De fide].*

**466. A. Infallibilia sunt :** a) *Patelet ex dictis.* — 1) Universa Ecclesia docens infallibilis est, sed concilium œcumenicum totam repræsentat Ecclesiam. Ergo infallibile est in definienda doctrina de fide vel moribus.

2) Errante concilio œcumenico, contra Ecclesiam *prævalerent portæ inferi*; quod promissis Christi prorsus repugnat. Ergo.

b) *Probatur ex historia.* — Patres unanimiter docent decreta conciliorum œcumenicorum divina esse (1), in dubium vocari non posse, nullatenus a veritate aberrare potuisse (Socrates Hist. ecc., l. 1, c. 31), sed *irretractabilia* esse et toto corde amplectenda « sicut sancti evangelii libros » (2); aliterque non sentiunt ipsa concilia, sub anathematis pœna præcipiendo ut omnes omnino fideles suis decretis absolute obediunt.

**467. B. Per se.** — Quod autem conciliaria definitiones sint per se infallibiles, independenter a consensu et acceptione subsequenti Ecclesiæ audientis, quidquid dixerint Jansenistæ et alii, evidens est : 1) *Ex voluntate Christi* qui, independenter omnino a fidelium cœtu, solis Apostolis eorumque successoribus infallibilitatem commisit. 2) *Ex perpætua ratione agendi* Ecclesiæ quæ, jam a primo concilio (Act., xv, 6 sq.) et deinceps, decretis vim inesse credidit obligandi ante quamcumque fidelium acceptionem et confirmationem, et hæreticos habuit omnes qui ea recipere nolebant.

*N.-B.* Quemadmodum infallibilitate, ita « Concilium œcumenicum suprema pollet in universam Ecclesiam potestate ». Can. 228, § 1.

*Assertio : Episcopi, in concilio coadunati, sunt veri iudices fidei [Doctrina catholica].*

**468. R. Pontifex supremus est iudex et Caput ; episcopi**

(1) S. Athan., Ep. ad Afros, n. 2 ; S. Leo I, ep. cxiv, 2 ; ep. cxix, 3 ; S. Greg. M., ep. xxv ; De Journal, n. 792, 2185, 2186, 2291.

(2) De Journal, n. 1250, 2186, 2187, 2291.



autem, ei subordinati, una cum illo *unum* efficiunt *corpus morale*, et sententiæ communi episcoporum et Pontificis auctoritate eduntur ; itaque ipsi episcopi vere sunt *judices fidei*.

1<sup>o</sup> *Ante iudicium S. Pontificis definitivum*. — Nedum enim amittant episcopi, in concilio coadunati, jus quod, vi muneris, exercent in ecclesiis propriis, ex conjunctione cum Supremo Iudice, jus istud, *extensione ampliatum*, perfici videtur.

Insuper sententia conciliaris est sine dubio sententia *judicialis* ; atqui *formaliter* ut *conciliaris* constituitur per *consensum episcoporum* (concilii membrorum). Ergo episcopi vere sunt iudices, et iudicium ita proprie ferunt, ut, quamvis supremum et irreformabile non sit nisi ex confirmatione S. Pontificis, adeo necessarium sit tamen, ut definitionem conciliarem edere nequeat Pontifex, nisi *approbante concilio*.

Idem liquet ex *formula* quam in concilio adhibent episcopi : « *Definiens*, subscripsi », et ea qua utitur Pontifex definiens : « *Sedentibus nobiscum et iudicantibus universi orbis episcopis* », « *sacro approbante concilio* » (1).

469. 2<sup>o</sup> *Judicio Pontificis definitis jam prolato*. — Rem jam definitam in dubium vocare (2) nequeunt episcopi, sed iudicium vere exercent, illam *authentice declarando* et *vindicando*, non secus ac iudices civiles, auctoritate propria, iudicium vere proferunt, jus authentice proponendo et textus per se clarissimos aperiendo.

Ad iudicii enim essentiam nullatenus pertinet ut sententia pro libitu feratur, sed secundum *verum cognitum* et *rei æqualem*. Jamvero, quamvis decisio S. Pontificis per se sufficiat ad veritatem infallibiliter dicendam, manente tamen et accepta certitudine rei veritatis minime repugnat, imo valde convenit ut instituat *examen*, non dubitativum, sed *comprobativum*, ut aiunt, quo res magis inculcetur, nova sententia confirmetur et in luce clariori ponatur.

(1) **Denzinger**, n. 1781 et 1821.

(2) Idem absolute dicendum, sive definitio jam lata sit a Pontifice S., sive a Concilio antea habito. Cf. **Denzinger**, n. 288 sq., 428 sq. ; **Forget**, art. cit., col. 665 ; **Dublanchy**, in *Dict. théol.*, art. *Infailibilité du pape*, col. 1698.

En opus quod, in casu, opportune quidem, et eo liberius tractant episcopi quo plene omnis removetur erroris causa, *inquiendo* scilicet et fuse *exponendo* Scripturæ et Traditionis *testimonia* quibus dogma innitur, *argumentaque* ex analogia fidei petita, quibus illustratur atque a cavillationibus hæreticorum invicte defenditur.

*Asserlio* : **Concilia œcumenica, quamvis nunquam sint absolute necessaria, valde tamen sunt utilia** [*Certum*].

#### A. NON SUNT ABSOLUTE NECESSARIA

**470.** 1) *Necessitate præcepti*. — Nullum enim adest Christi mandatum aut Scripturæ vel Patrum testimonium quo evinci possit eorum necessitas.

2) *Necessitate medii*. — Nam : a) Pontifex *per se* præstare potest et *plenissime* quidquid valent concilia. — b) *Historia* patet concilia œcumenica prorsus *defuisse* tribus prioribus sæculis, posteaque, nonnisi *raro* et variis temporum intervallis, celebrata fuisse. Ergo ad essentielle Ecclesiæ regimen non pertinent, eo vel magis quod repugnare videtur Christum tale medium Ecclesiæ necessarium instituisse, tantis difficultatibus obnoxium : *extrinsecis* quidem, ut itinerum longitudo, impensæ amplissimæ, civilis gubernii repugnantia, etc. ; *intrinsecis* etiam, quatenus episcopi ex toto orbe ad concilia progredientes, munus negligunt ordinarium, gregemque proprium deserunt, cujus negotia languescunt spiritualia.

#### B. VALDE TAMEN SUNT UTILIA.

**471.** Quamvis nullum sit *essentiale* discrimen inter definitionem pontificialem et definitionem conciliarem, utilitate tamen non carent concilia.

1) *Eruditione, scientia, prudentia* et *experientia*, quam maxime Pontificem *adjuvant* episcopi in inquirenda veritate doctrinali aut in adhibendis mediis quibus leges aptissimæ condi, expeditiusque et tutius componi possint dissensiones.

2) *Cum majori solemnitate* prolatum, iudicium, ab omnibus episcopis una cum Pontifice edictum, maiorem etiam habet auctoritatem, non *intrinsecam* utique, sed *humanam* et *exler-*

*nam, qua facilius moveri solent homines et convinci, quia unitatem Ecclesiæ splendidam magis demonstrat, ejusque sensum clarius manifestat; imo et efficacius, cum episcoporum zelus naturaliter incendatur ut executioni mandent decreta ad quæ conficienda adlaboraverunt.*

## 2) DE EPISCOPIS PER ORBEM DISPERSIS

*Asserlio : Magisterium ecclesiasticum, etsi per orbem dispersum, infallibile est in edocenda Christi doctrina [De fide].*

**472.** Magisterium illud, ex omnibus episcopis per orbem dispersis, sed cum Romano Pontifice docentibus, conflatum, *ordinarium* vocatur per oppositionem ad *solemne* et *extraordinarium*, quod definitionibus conciliorum aut Papæ ex cathedra loquentis exercetur, idemque est ac *Traditio* active spectata, de qua in tractatu de Locis theologicis.

*Probatur thesis.* — 1) *Ex promissis Christi.* — Christus Ecclesiæ suæ infallibilitatem promisit simpliciter et sine ulla restrictione, omnibus diebus, pro semper ideo et in ordinario et quotidiano magisterii ministerio, non secus ac in solemniori ejus exercitio.

2) *Ex Ecclesiæ praxi et expressis declarationibus.* — « Ecclesia sibi semper jus attribuit de hæresibus definitive iudicandi extra concilium œcumenicum, ut constat de tribus primis sæculis et de multis hæresiarchis posteriorum temporum (ut sunt Pelagius, Berengarius, Jansenius). Immo sæpe hæretici contra suam damnationem ad concilium provocantes ab Ecclesia reiecti sunt. » (*Pesch.*, n. 461.)

Subjectio « quæ fidei divinæ actu est præstanda, ait *Pius IX* in ep. ad archiep. Monach., 21 dec. 1863, ad ea quoque extendenda (est), quæ, *ordinario* totius Ecclesiæ per orbem dispersæ *magisterio*, tanquam divinitus revelata traduntur, ideoque universali et constanti consensu a catholicis theologis ad fidem pertinere retinentur (1). »

Concilium autem *Valicanum* statuit : « Porro fide divina

(1) Denzinger, n. 1683. Cf. *S. Aug., Cont. Jul.*, l. I, c. VII, n. 30 sq. l. II, c. x, n. 33, 37; *Journal*, 1898-1900.

et catholica ea omnia credenda sunt, quæ in verbo Dei scripto vel tradito continentur et ab Ecclesia, sive sollemni iudicio, sive *ordinario et universali magisterio*, tanquam divinitus revelata credenda proponuntur » (1).

3) *Ex natura Ecclesiæ et fine.* — Non solum extraordinarie in concilio, sed ubique, semper et quotidie Ecclesia debet ita veritatem proponere, fidem in animas gignere et hæreses arcere, ut ad salutem tuto et efficaciter homines perducere valeat : en enim munus suum essentielle. Atqui hoc opus præstare nequit nisi sit infallibilis. Ergo.

### Corollaria generalia

#### I. — Concilium non est supra Papam.

473. Ex dictis luculenter ostenditur *concilium cum Papa non esse superius* ipso Pontifice seorsim accepto ; in utroque *eadem* omnino adest auctoritas suprema, eadem infallibilitas, et nil amplius. Episcopi enim, per se potestate tantum subordinata pollentes, suprema autem in concilio, prout ipsi Pontifici uniti, nec ex se, nec ratione adunationis in concilio, aliquid addunt potestati Papæ, quæ *per se et ex se* sola plena est et suprema.

Concilium vero *absque Papa*, non solum superius non est Pontifice, uti voluerunt Gallicani, sed absolute *inferius*, uti liquet ex tota doctrina de primatu. Merito igitur sententiam *Pii II* appellationes a Papa ad concilium damnantis (2), his verbis renovavit *Valicanum* : « Quare a recto veritatis tramite aberrant, qui affirmant, licere ab iudiciis Romanorum Pontificum ad œcumenicum concilium tanquam ad auctoritatem R. Pontifice superiorem appellare (3). » *Cod.*, can. 228, § 2 ; 2332.

Quapropter, *Sede vacante*, tametsi, propter promissiones perennis indefectibilitatis et permanentiam in ea Spiritus veritatis, Ecclesia *una* remaneat, nec a fide tradita deficere possit, nec a communione cum Sede Petri, in hæresim aut in schisma universaliter labendo, attamen neque nova dogmata definire potest, neque decreta pro Ecclesia universali obligatoria ferre valet. Sede enim vacante, episcoporum collegium non est œcumenicum, et deest subjectum in quo potestas supra universam Ecclesiam resideat (*Franzelin*, De Ecc., th. 13).

(1) Denzinger, n. 1792 ; *Cod.*, can. 1323, § 1.

(2) Denzinger, n. 717 ; cf. art. 2 *Decl. Cler. gallic.*, Denzinger, 1323

(3) Denzinger, n. 1830.

## II. — Quid de decretis Constantiensibus ?

474. Falso provocant adversarii ad decreta, a conc. *Basiliensi* innovata, sed a conc. *Constantiensi* lata, quibus declarat se « potestatem a Christo immediate habere, cui quilibet cujuscumque status vel dignitatis, etiamsi *papalis* exsistat, obedire *tenetur* in his quæ pertinent ad fidem et exstirpationem dicti schismatis » (1).

1º Namque hæc decreta non fuerunt *conciliariter* facta, quia edita fuerunt a *sola* obedientia Joan., xxiii et quidem *non integra*, quæ profecto universam Ecclesiam non repræsentabat; sed et *tumultuose*, suffragiis *per nationes* datis, laicis ipsis et presbyteris votum edentibus; insuper non inter decreta fidei, sed inter meras *constitutiones synodales* ab ipso concilio collocata sunt.

Jamvero Martinus V approbavit utique decreta conc. Const. contra Wiclef, Huss et Hieronymum de Praga, necnon et decretum de communione sub una specie et salvum conductum hæreticis datum (2); *decreta* autem de *superioritate concilii* supra Papam, nedum approbaverit, ea prorsus rejecit et *irrita fecit*.

1) Paulo ante enim statuerat quod « *nulli fas est a Supremo Judice*, videlicet Apostolica Sede seu Romano Pontifice... *appellare* »; id testatur ipse *Gerson* (Quomodo et an liceat a S. Pontifice appellare), illud Pontificis mandatum impugnando, utpote decisionibus constantiensibus contrarium.

2) Postea iterum approbavit et ratificavit « omnia et singula decreta conc. Const... quæ in *materia fidei conciliariter* statuta erant, et non aliter nec alio modo ». Ergo.

3) *J. Turrecremata*, *S. Antoninus* et alii sancti et docti viri ista decreta *rejecerunt*, quod minime fecissent, si sanctione Pontificis munita fuissent.

4) Neque aliter unquam a sequentibus Pontificibus, nominatim *Eugenio IV*, *Pio II*, et *Leone X* (3), susceptum et agnitum est conc. Constantiense. Ergo.

2º Præterea, a) ex ipsa *affirmatione conc. Patrum* qui declarant hæc fieri « pro exstirpatione *præsentis* schismatis », et ipsum Papam obedire teneri « in his quæ pertinent ad exstirpationem *dicti* schismatis »; b) ex *testimonio J. Turrecremata* (*Summa de Ecc.*, I. 2, 99) : « decretum illorum Patrum non loquitur de qualibet Synodo universaliter, sed de illa *singulariter* pro cujus tempore non erat in Ecclesia unus pastor totius Ecclesiæ indubitatus »; patet hujusmodi decreta spectare

(1) Denzinger, n. 657, in nota.

(2) Denzinger, n. 581 sq.

(3) Denzinger, n. 657, n. 2; 717, 740



schisma *tunc vigens* et *solum casum Papæ hujus temporis*, Papæ dubii, seu ad summum in genere casum cujusvis Papæ dubii respicere.

### III. — Utrum Concilium, seorsum a Papa, aliquid determinare possit de persona Papæ ?

#### 1) QUOAD ELECTIONEM PAPÆ.

475. *Ordinarie* ad solum Pontificem spectat modum determinare *transmissionis* potestatis supremæ, adeoque et *electionis*, per quam transmissio ista perficitur, cum ipsi soli in persona Petri collatus sit primatus in proprium. Reapse autem Pontifices leges statuerunt, quibus regulatur electio Pontificalis, quæ, sede vacante, a solis electoribus a Papa antea designatis legitime fieri potest.

*Extraordinarie* vero, si forte Pontificem eligere oporteret, quin potuissent servari conditiones electionis regularis, minime repugnare videtur quod potestas electionis ad *concilium generale* devolveretur, cum ex lege naturæ quævis societas jus habeat sibi consulendi, et in casu non sit aliud medium aptius et efficacius.

De facto tamen hoc *nunquam contigit*, quia conc. *Constantiense*, non ex se et *auctoritate propria*, sed ex *facultate* sibi *concessa* a vero et legitimo Pontifice Gregorio XII (1), antequam ipse papatui renuntiaret, ad canonicam et certam electionem unici futuri S. Pontificis, Martini V nempe, legitime processit, quando, per abdicationem ejusdem Gregorii, sedes Apostolica vere relicta est vacua.

#### 2) QUOAD DEPOSITIONEM PAPÆ.

476. Pontifex certe potest *ipse* libere papatui renuntiare et ipso facto abdicationis a pontificatu cessat (can. 221); nullo autem modo *nullaque ratione* deponi potest *a concilio*, cum superior ab inferiore judicari nequeat: « Prima Sedes a nemine judicatur. » Can. 1556.

a) *Non ratione pravitatis morum*. — Papa enim scandalosus, *verus est papa* cui omnino parendum est, et illum deponere non potest Ecclesia, sed Domino supplicare potest et debet ut ipse remedium adhibeat.

b) *Non ratione hæreseos*. — Nam, posito quod, ut *persona privata*, hæreticus publice quidem, notorie et contumaciter

(1) **Salembier**, *Le grand schisme d'Occident*, p. 361, 379; in *Dict. Apol.*, art. *Schisme d'Occident*, col. 1238-1240; **A. Baudrillart**, in *Dict. théol.*, art. *Constance (Concile de)*, col. 1209, 1220; **Franzelin**, th. 13, Scholion, p. 230 sq.; **Noël Valois**, *Le France et le grand schisme*, 4 vol., Paris, 1896-1902; præsertim, t. IV, p. 502.

fieri possit Pontifex, — quod generatim negant theologi, suavem Christi Providentiam erga Ecclesiam et promissiones ejus divinas spectantes (1), — *ipso facto hæreseos* a pontificali potestate excideret, « *dum propria voluntate transferretur extra corpus Ecclesiæ, factus infidelis* ». Tunc Concilium jus tantum haberet sedem vacantem declarandi, ut ad electionem tuto procedere possent consueti electores (2).

c) *Non ratione Pontificis dubii*. — Pontificem dubium Ecclesiæ judicio subjici simpliciter statuerunt PP. Constantienses, juxta illud : « Papa dubius, Papa nullus. » Porro « axioma istud, ait Franzelin (th. 13), verum est duntaxat, si dubium et propter dubium secessio est totius Ecclesiæ : non autem potest « admitti, si, postquam Pontifex legitime est constitutus. « in parte, imo in parte etiam majori Ecclesiæ, propter inductas « perturbationes dubia et secessionis oriantur ». Unde, si universalis Ecclesia a Pontifice quodam secedit, signum est infallibile, juxta superius dicta, non illum, antea Papam, nunc a potestate sua privari ista defectione, sed illum nunquam fuisse verum et legitimum Pontificem, cum Christus, in promissis fidelis, permittere non possit ut tota Ecclesia falso adhæreat Pontifici aut verum rejiciat.

Quoad autem alios casus, amplectenda videtur sententia optimorum theologorum qui censent solutionem dubii de vero Pontifice quærendam esse, non in potestate concilii in ordine ad depositionem Papæ, sed *in benigna Dei providentia*, quæ in posterum, si opus fuerit, sicuti tempore M. Schismatis, *salvis omnibus legibus*, perturbationibus finem imponere dignabitur.

#### IV. — Jurisdictio Pontificis nullis decretis aut canonibus pure ecclesiasticis coactive ligatur.

477. Dico : 1) *coactive*, scilicet ita ut valor actuum Pontificis a canonibus pendeat, et eos non servando, præceptum superioris transgrediatur ipse ; — 2) canonibus *pure ecclesiasticis*, nam juri divino, sive naturali lege statutum sit sive lege positiva, certo subditur Pontifex.

*Probat*ur : a) *Ex natura primatus*. -- Potestas, a Christo Petro collata, est potestas ei unice propria, omnino illimitata, universalissima, ex se efficax, et a *quavis alia potestate*, quæ non sit Dei, prorsus *independens*. Ergo, nedum a canonibus ecclesiasticis moderari possit aut impediri, circa eos etiam absolute exerceri potest.

(1) Cf. Dublanchy, in *Dict. théol.*, art. *Infailibilité du pape*, col. 1714 1717.

(2) Cf. Innoc. III, *Serm.* 4, in consecr. pontif.

b) *Ratione*. — Canones isti procedunt, vel ab *episcopis* absque Pontifice, et eum non ligant, siquidem superior ab inferiore non ligatur; — vel ab *ipso Pontifice*, nec illum obligant, quia nemo in seipsum vim coactivam habet; nec successores ligant qui eadem potentur auctoritate; — vel a *Pontifice simul* et ab *episcopis*, nec majorem habent vim in illum quam si ab ipso solo procederent (1).

Attamen vim *directivam* habent in Pontificem, quatenus *honeste* agit *recteque* munus suum implet eos sequendo. Imo non licite ageret illos arbitrarie et sine ulla ratione mutando aut abrogando. Lex naturæ enim et divina postulat ut Pontifex, qui ex officio Ecclesiæ bonum procurare debet, canones in hunc finem prolatos exsequatur, quoadusque conditiones et circumstantiæ omnino diversæ et novæ exoriantur, quæ abrogationem eorum aut mutationem exigant.

### ART. III

## De objecto magisterii ecclesiastici

De objecto magisterii infallibilis (2) præcipue agemus in præsentī, pauca tantum dicturi de iis rebus, quæ, ad magisterium spectantes, objectum tamen non sunt infallibilitatis, cum hæc fuse tractentur in jure canonico.

### Generatim statuitur objectum infallibilitatis.

478. Objectum magisterii infallibilis, *generalim spectalum*, non est novam proponere doctrinam, novasque excogitare revelationes, sed *revelata custodire et exponere* uti contra Güntherianos et Modernistas aperte constat (3).

1) *Ex præfalis*. — Christus enim promisit Apostolis Sp. Sanctum ut eos induceret in *omnem* veritatem et eos jussit docere omnes gentes *omnia quæcumque* eis mandaverat

(1) Nicolaus I, Ep. ad Mich. imp.; Bonifacius VIII, Bulla « *Unam sanctam* », 18 nov. 1302; art. 3 *Decl. Cler. Gallic.*; Vat., sess. 4, cap. 3; Denzinger, n. 333, 469, 1324, 1830.

(2) Franzelin, *De Trad.*, th. 5, 22 et 23; Billot, *De Virtutibus infusis*, th. 10 et 12; Bainvel, *De Mag. vivo et Trad.*, n. 115 sq.; Dublanchy, in *Dir. théol.*, art. Dépôt de la Foi et Dogme; Harent, *ibid.*, art. Foi; Pesch, n. 524 sq.; D'Herbigny, t. II, n. 386 sq.

(3) Denzinger, n. 1637 sq., 1656, 1800, 2021.

(Joan., xiv, 26 ; xvi, 12-15 ; Matth., xxviii, 2) ; Marc., xvi, 15), sive per se visibiliter docens, sive invisibiliter per Sp. Sancti missionem, qui ab ipso accipit et quaecumque audit loquitur. Ergo revelatio, tempore Apostolorum, erat completa et integra, neque postea unquam augeri poterit aut minui. Ergo.

2) *Ex Apostolorum prædicatione.* — Monent enim successores « *ut permaneant in iis quæ didicerunt et credita sunt illis* », ut depositum fidei (ab eis) acceptum *custodiant* per Spiritum Sanctum, et sibi substituant alios qui et ipsi hujusmodi depositum *custodiant* et *propagent* ; imo anathemate plectunt eos omnes qui aliud evangelium acciperent aut prædicarent, et absolute rejiciendum declarant omne quod præter doctrinam ab Apostolis traditam credendum proponitur tanquam fides revelata (1). Ergo iterum *integram* doctrinam revelatam tradiderunt Apostoli, illamque *servare* debet Ecclesia et fidelibus transmittere, qui merito dicuntur « *superædificati super fundamentum Apostolorum et prophetarum* » (Eph., ii, 20).

3) *Ex Ecclesiæ prædicatione.* — Ab initio apud omnes per-  
vulgatum est axioma : quidquid *novum* est, *falsum* est ; et ipsa Ecclesia aperte docuit magisterii ejus infallibilis esse « *non Spiritu Sancto revelante novam doctrinam palefacere sed, eo assistente, traditam per Apostolos revelationem seu fidei depositum sancle custodire et fideliter exponere* » (2).

Itaque revelationes a Deo factæ post Apostolos non pertinent ad ipsum depositum fidei, quod custodiendum et explicandum Ecclesiæ commissum est, et si Ecclesia illas approbat, nullatenus intendit ipsas credendas proponere, sed tantummodo declarare eas prudenter accipi posse et nil in iis contineri contra fidem et mores (3).

(2) II Tim., i, 13 14 ; ii, 2 ; iii, 10, 14 ; Rom., xvi, 17 ; I Cor., xi, 2 ; Gal., i, 6 sq. ; Col., ii, 7 ; II Thess., ii, 14 ; Jud., 3.

(3) Denzinger, n. 1836, 783. Testimonia PP. legantur apud Franzelin, th. 22, p. 252 sq.

(1) Franzelin, *De div. Tradit. et Scriptura*, ed. 4, p. 256. Hæ tamen revelationes, si adsint motiva evidentia divinæ credibilitatis, credi possunt imo et debent ab iis quibus fiunt aut ad quos destinantur.

### De natura veritatum revelatarum.

479. Veritates revelatæ non *eodem gradu* necessariæ sunt ad salutem, nec *eodem modo* in revelatione habentur. Unde duplex divisio :

1) *Revelata directa intentione et per concomitantiam*. — Inter veritates revelatas, aliæ *directa intentione* revelatæ sunt, quia vel cognitu necessariæ sunt ad salutem, necessitate medii aut præcepti, vel, licet non sint de substantia doctrinæ, sunt tamen de complemento ejus, utpote ad penitiorem et expolitiorem notitiam œconomiae salutis facientes, v. g. mysteria, præcepta, consilia, sacramenta. Aliæ *per concomitantiam* tantum revelatæ sunt, quia, etsi connexionem mere materialem habeant cum supradictis revelatis, ad earum tamen humanam et convenientem propositionem valde juvant, ita multa adjuncta physica, genealogica, chronographica, geographica, etc.

Jamvero istæ veritates, cum omnes sint a Deo revelatæ, eodem gradu et eodem titulo sunt credibiles et res fidei omnes dicendæ sunt ; attamen *priores* tantum, quia solæ « *ad ædificationem doctrinæ christianæ pertinent* » (1), speciali providentia incorruptæ conservari debuerunt et objectum sunt *directum* infallibilis magisterii, cujus est illas authentice proponere fidelibus ut ad salutem perveniant.

480. 2) *Revelata formaliter et virtualiter*. — Alio modo distinguuntur revelata, in ea quæ formaliter aut virtualiter in deposito revelationis continentur.

a) Porro veritates *formaliter* revelatæ, vel *explicite* continentur in deposito fidei, scilicet in terminis propriis et expressis enuntiatae (Trinitas, Incarnatio, Creatio), vel *implicite*, sicut *pars in toto*, *rationes definitionis in definito*, *particulare in universali*. Ita in ista propositione : Christus est homo, continetur hæc : habet animam et corpus, et ista : est animal rationale. In hac autem propositione : Omnes homines nascuntur cum peccato originali, ista continetur : Petrus vel Paulus, secluso privilegio speciali, nati sunt isto peccato polluti.

(1) *Trid.*, sess. 4, **Denzinger**, n. 786 ; cf. etiam, n. 1788.



Formaliter implicite revelatæ jure dicuntur etiam *conclusiones* syllogismi cujus *ambæ* præmissæ *formaliter* explicite sunt *revelatæ*. Ita in præmissis revelatis : Sacramenta conferunt gratiam bene dispositis, atqui Eucharistia est sacramentum, conclusio : ergo Eucharistia bene dispositis confert gratiam, continetur sicut particulare in universali.

b) Veritates autem *virtualiter* revelatæ in deposito revelationis continentur, sicut *consequentia* in principio aut *effectus* in causa, et ex certo revelatis deduci nequeunt nisi ope *discursus proprii* et rigorosi. Ita omnes conclusiones theologicæ, de quibus infra.

### Determinatur objectum infallibilitatis.

481. Hujus infallibilitatis objectum, ut liquet ex dictis, duplex est : nimirum objectum *directum*, quod, *primario* et *ratione sui*, sub infallibilitate cadit, objectumque *indirectum*, quod, *secundario* tantum et ratione *connexionis* cum objecto principali ad infallibilitatem pertinet.

## I. — DE OBJECTO DIRECTO INFALLIBILITATIS

*Asserlio* : **Ecclesia infallibilis est primario et directe quoad omnia quæ formaliter et directa intentione sunt revelata** [*De fide*].

482. Objectum enim infallibilitatis Ecclesiæ pendet omnino a voluntate et institutione Christi. Jamvero Christus instituit Ecclesiam ut homines *certissimam* edoceret viam salutis, videlicet ut omnia *revelata* ad doctrinam suam *quocumque modo* pertinentia indefectibiliter traderet et perenniter (Matth., xxviii, 18-2) ; Marc., xvi, 15 ; Joan., xiv, 26). Ergo primario et directe Ecclesia infallibilis est circa omnia formaliter revelata et directa intentione, quæ « res fidei et morum » dicuntur, eo quod omnia credenda simul et praticanda amplectuntur.

Hinc ad objectum *primarium* infallibilitatis *in specie* pertinent : 1) Ipsi *fontes revelationis*. Ergo judicium : 1) de *libris sacris* seu de eorum *canone* et genuino *sensu* in rebus fidei

et morum ; 2) de *traditionibus divinis* theologicè agnoscendis et exponendis (1). — b) Ipsa *propositio* veritatis revelatæ credendæ ; ergo iudicium de seligendis terminis quibus fieri debet hæc propositio. v. g. iudicium de symbolis fidei, de cænonibus et decretis dogmaticis.

## II. — DE OBJECTO INDIRECTO INFALLIBILITATIS

### A. — In genere

*Assertio* : Ecclesia infallibilis est, secundario tamen et indirecte, circa omnia quæ, licet revelata non sint, cum revelatis ita connectuntur, ut necessaria sint ad revelationis depositum integre custodiendum, rite explicandum et efficaciter definiendum [*Theol. certissimum*].

**483. Probatur** : 1) *Ex infallibilitatis natura et fine*. — Finis enim infallibilitatis est integrum et incorruptum custodire depositum revelati, illudque auctoritate efficaci animis proponere.

Jamvero non paucae sunt veritates *ordinis naturalis*, quæ valde proficiunt ad revelati custodiam, expositionem.... puta, *animæ spiritualitas*, cujus negatio infert secum negationem immortalitatis animæ et vitæ futuræ, quæ ad revelata pertinent ; *naturalis Dei cognitio*, qua negata, impossibilis evadit fides supernaturalis, quæ auctoritate Dei revelantis certo cognita nititur.

Rursus, multæ numerantur doctrinæ, quæ *plus minusve revelatis repugnant*, illa obscurant aut corrumpunt, sive cum hæretica doctrina nexu logico coherent, sive temere impugnant ipsum fidei fundamentum.

Ergo, circa hæc etiam et similia, Ecclesia debet esse infallibilis ; alias fidei nostræ incolumitati non sat provideretur, et vana esset et inefficax ipsa infallibilitatis prærogativa.

**484. 2) Ex sensu Ecclesiæ.** — Ita sentire Ecclesiam aperte constat : a) *Ex verbis Valicani* nos monentis satis non esse

(1) De his Conc. *Trid.*, sess. 4 ; *Vat.*, sess. 4, c. 2 ; **Denzinger**, 783, 786, 1787.

« *hærelicam pravilalem devitare, nisi ii quoque errores diligenter fugiantur, qui ad illam plus minusve accedunt* », jusque et officium « *falsi nominis scientiam* » proscribendi et damnandi ita Ecclesiæ divinitus inesse asserentis, ut opiniones, ab ea reprobatae, pro erroribus habere teneantur *omnino omnes christiani fideles* (1).

b) *Ex damnatione prop. 22 Syllabi* : « Obligatio qua catholici magistri et scriptores omnino adstringuntur, coarctatur in iis tantum, quæ ab infallibili Ecclesiæ judicio veluti dogmata ab omnibus credenda proponuntur (2). »

Porro *Ecclesiæ* scire competit et decernere *quousque* infallibilitas sua extendatur : secus nunquam certo constare posset utrum, in definiendo, limites sui magisterii prætergressa fuisset, exinde infallibilitas valde periclitaretur, et ipsa religio omnino incerta evaderet. Unde, si quid ad magisterium suum pertinere declarat Ecclesia aut credendum proponit, standum est ejus decreto, utpote infallibili.

**Nota. — A. De veritatum divisione.**

485. *Fides divina* ille est assensus qui ipsi *auctoritati Dei* revelantis innititur. Fide divina ergo credenda sunt omnia divinitus revelata, de quorum revelatione certo constat.

« Fide (autem) *divina* et *catholica* ea omnia credenda sunt, quæ in verbo Dei scripto vel tradito continentur et ab Ecclesia sive *solemni* judicio, sive *ordinario* et *universali* magisterio tanquam *divinitus revelata credenda* proponuntur (3). »

Unde ad fidem *divinam* sufficit ut objectum sit certo et clare *revelatum*; ad fidem autem *catholicam* requiritur præterea *propositio Ecclesiæ*.

1) Porro *dogmata* proprie dicta vocantur : 1) omnia *revelata* quæ ab Ecclesia *ut talia* seu fide divina credenda proponuntur (4) ; b) necnon et ea omnia quorum *contradictoria* tanquam *hæretica* fuerunt damnata ; c) ea denique omnia, quæ ita *manifeste* in Scripturis continentur ut, etiam absque Ecclesiæ propositione, hac de re *nullatenus* dubitari possit, cum Ecclesia

(1) Denzinger, n. 1820, 1798. *Cod.*, c. 1324.

(2) Denzinger, n. 1722. Cf. 1674, 1684, 2005.

(3) Denzinger, n. 1792

(4) Dogmata *fidei definitæ* quandoque dicuntur dogmata a *solemni* Ecclesiæ magisterio proposita ; dogmata autem *catholica*, ea quæ, absque solemn definitione, ab *ordinario* et *universali* magisterio proponuntur.

certo nobis credendum proponat omnia et singula in Scripturis contenta ad ædificationem doctrinæ christianæ pertinentia.

2) *Proximæ* autem *fidei* dicuntur propositiones quæ a plurimis theologis revelatæ habentur.

3) *Theologice certæ* appellantur : a) omnes *conclusiones* theologicæ : b) omnes veritates quarum *contradictoriæ* vel ab Ecclesia *infra notam hærescos* reapse proscriptæ sunt, vel, juxta communem et constantem sensum catholicorum, certissime *tali dignæ sunt censura* (1).

### B. Quid de ipsa Ecclesiæ infallibilitate ?

486. 1) *Dogma* est Ecclesiam infallibilem esse in definiendis veritatibus *formaliter revelatis*, cum hæc doctrina sit veritas manifesta in Scripturis et in Traditione, superabundanterque ab Ecclesia fidelibus credenda proposita. « Hinc ejus negatio, ait *Franzelin* (*De Trad.*, ed. 4, p. 114), non solum hæresis est, sed etiam radix omnium hæreseon. »

2) *Theologice* autem *certissimum* est Ecclesiam infallibilem esse in definiendis veritatibus cum revelatis *connexis*. « Hæc infallibilitatis extensio, omnibus theologis consentientibus, veritas est theologice ita certa, ut ejus negatio error esset gravissimus, vel ex plurium sententia etiam hæresis, quamvis hactenus explicite hæreseos damnata non sit. » (*Id.*, *ibid.*)

## B. — In specie

### 1) — DE CONCLUSIONIBUS THEOLOGICIS

*Assertio* : **Ecclesia infallibilis est circa conclusiones theologicas** [*Theol. certum*].

487. *Probat*ur : 1) *Ex dictis*. — Conclusio enim theologica est conclusio quæ per *proprium* discursum certo deducitur ex duabus præmissis, quarum una est *formaliter* revelata, altera autem *naturaliter* cognita, nimirum est veritas *virtualiter* revelata, quæ ideo cum revelatis ita connectitur, ut negari

(1) Sub nomine *doctrinæ catholicæ* veniunt : 1) Omnia *fide catholica* credenda : 2) latiori sensu : a) omnia cum revelatis *connexa* et ab Ecclesia *definita* ; b) omnia quæ, etsi non sint definita, ab Ecclesia tamen *laudantur*, ut valde utilia ad propositionem aut ad defensionem fidei depositi, ut decreta Congregationum romanarum a Papa approbata aut ab ipso Pontifice prolata, sed absque vera definitione.

non possit quin negetur et ipsa veritas revelata e qua infer-  
tur (1).

2) *Ex praxi Ecclesiae*. — Ecclesia damnavit multas doc-  
trinas, multaque systemata philosophica, quæ directe non  
quidem veritatibus revelatis sed conclusionibus theologicis  
adversantur, et *absolutam obedientiam* et *mentis subjectionem*  
postulavit decretis istis (2). Ergo, nisi dicamus Ecclesiam suæ  
auctoritatis limites his in casibus prætergressam esse, affir-  
mare debemus hæc etiam ad objectum infallibilitatis pertinere.

3) *Ex consensu theologorum*. — Omnes enim hanc edocent  
doctrinam, et non dissentiant nisi de censura qua digna sit  
sententia adversa.

## 2) — DE CENSURIS

### A. Definitio censuræ theologicæ (3).

488. Distinguitur censura : 1) *ecclesiastica*, quæ personas  
directe afficit ; 2) *theologica*, quæ directe ad *doctrinas* refertur.

Hæc autem censura theologica est *qualificatio*, qua  
propositio notatur ut fidei vel bonis moribus aliquo saltem  
modo opposita aut nociva. *Active* sumpta, est sententia notam  
inurens ; *passive* autem est ipsa nota inusta.

### B. Divisio censurarum.

489. A. *Ratione originis*. — Censura dicitur : 1) *pure doctri-  
nalis* seu scientifica, si a privatis tantum doctoribus procedit ;  
2) *judicialis*, si ab Ecclesiæ magisterio profertur.

B. *Ratione modi quo applicatur*. — 1) Censura *categorica*  
vocatur, si unicuique propositioni sua propria affigitur nota,  
vel multæ eidem simul appenduntur notæ, quæ ut synonymæ

(1) Ad objectum *primarium* infallibilitatis referri debent *conclusiones  
mere explicativæ*. Doctrina enim, quam enuntiant hæ conclusiones, est  
doctrina *formaliter* revelata saltem implicite, sed ex revelatione cognoscitur  
quoad nos, per syllogismum *improprium*, quo tantum determinatur et  
explicatur sensus alicujus formalis revelati per conceptus æquivalentes.  
Cf. **Schultes**, *Introductio in historiam dogmatum*, a. 6-9. Terminologia  
tamen de his non est omnino eadem apud omnes theologos ; cf. **Marin-Sola**,  
*L'évolution homogène du dogme catholique*, t. I, p. 124 sq.

(2) Cf. **Denzinger**, 601, 602, 679, 1542, 1626, 1627, 1748, etc.

(3) **Quilliet**, in *Dict. théol.*, art. Censures doctrinales, col. 2101 sq.



minime habendæ sunt, quandoquidem propositionem damnatam modis multis contra sanam doctrinam peccare significant (1).

2) *Cumulativa* vero dicitur, si multæ propositiones in *globo* damnantur, quin determinetur in particulari cui convenient singulæ notæ. Quo in casu, nulla est e propositionibus damnatis quæ unam aut alteram e notis affixis non mereatur, nullaque nota quæ in aliquam non cadat e propositionibus (2).

3) Censuræ autem afficiunt : a) quandoque *propositiones*, vel *prout jacent* in decreto damnationis (Denzinger, 1151-1215). — Vel in sensu ab *assertoribus* intento seu in sensu quem *objective* habent apud auctorem (Denzinger, 1001-1079, prop. damn. Baii : — Vel in sensu specialiter indicato in ipsa iudicii sententia : ita prop. 15, 36, 37 Synod. Pistor. (Denzinger, 1515, 1536, 1537 : b) quandoque *opus integrum* utpote errores continens ; c) quandoque etiam *ipsum auctorem* (3).

### C. Sensus singularum censurarum.

490. *Propositio hæretica* ea est quæ directe opponitur veritati formaliter revelatæ et ab infallibili Ecclesiæ magisterio sufficienter propositæ.

*Notorie* hæretica dicitur, si evidenter, ex ipsis terminis, fidei adversatur definitæ.

*Hæresi proxima* dicitur propositio quæ opponitur doctrinæ nondum ab Ecclesia definitæ, sed quæ fere ab omnibus ut revelata habetur et definitionis capax.

*Hæresim sapiens* dicitur propositio quæ, etsi absolute verum sensum habere possit, ex adjunctis tamen personarum, temporum et locorum, ansam præbet timendi ne lateat hæresis. Ita sententia ista : « fides justificat », vera in ore S. Pauli, hæresim sapit apud Lutheranos.

*Suspecta de hæresi*, a præcedenti non differt propositione, nisi quatenus indicium minus est grave.

*Erronea in fide* est propositio quæ conclusioni theologicæ certo adversatur.

*Errori proxima* aut *errorem sapiens* dicitur propositio quæ plus minusve conclusioni theologicæ certæ opponitur.

*Male sonans* dicitur propositio quæ, verbis incongruis, sensum congruentem enuntiat, dum *capliosa* est propositio

(1) Exemplum habes in Bulla PII VI « *Auctorem fidei* » ; Denzinger, 1501 sq.

(2) Ita prop. damn. Michaelis de Molinos, Quesnelli ; Denzinger, 1221-1288, 1351-1451.

(3) Sic nominatim damnati fuerunt Arius a conc. Nic., Nestorius a conc. Ephes., Eutyches a conc. Chalced., etc.

quæ, verbis haud male sonantibus, sensum falsum importat.

*Piarum aurium offensiva* dicitur propositio quæ, modo loquendi, reverentiam religiosi rebus debitam lædit et illas contemnendi ansam præbet.

*Temeraria communiter* dicitur quævis propositio doctrinam receptam rejiciens; *proprie* autem et *stricte temeraria* vocatur propositio quæ sine fundamento sufficienti recedit a communi sententia Patrum et theologorum, in materia non revelata, sed ad theologiam et pietatem pertinente.

*Schismatica* dicitur propositio quæ ad schisma inducit; *seditiosa* vocatur propositio quæ, ab obedientia principibus civilibus debita, avertit, aut ad tumultus in republica excitandos conducit; *scandalosa*, quæ occasionem præbet ruinæ spiritualis, ad peccata fideles inclinando aut a virtutum exercitio retrahendo; *blasphema*, quæ injuriam et irreverentiam contra Deum aut sanctos continet; *injuriosa*, quæ caritatem et justitiam proximo debitas lædit; *impia*, quæ cultum Dei verum evertit vel minuit.

Exempla fere omnium censurarum habes in propositionibus damnatis Synodi Pistoriensis (1).

**D. Assertio : Ecclesia infallibilis est quoad doctrinales propositionum censuras** [*Theol. certum*] (2).

**491. Probatur :** 1) *Argumento generali* supra deducto ex munere Ecclesiæ depositum integrum et immaculatum servandi contra omnes corruptionis causas, inter quas recenseri debent omnes propositiones plus minusve fidei aut moribus repugnantes.

2) *Ex praxi Ecclesiæ.* — Jam a primis sæculis Ecclesia magisterio suo censura notavit propositiones, obligando fideles assensu *firmiter* et *irrevocabili* suis adherere judiciis. Porro hæc obligatio in conscientia supponit auctoritatem a qua procedit infallibilem esse : nemo enim teneri potest ad firmiter credendum quod a fallibili auctoritate decretum est. Ergo

(1) **Denzinger**, n. 1501 sq.

(2) Propositio sic *universaliter* enuntiata est theologice certa; est *de fide*, si agatur de doctrina quæ damnatur ut hæretica; nonnulli autem putant magisterium infallibile non exerceri, si Ecclesia non *proprie* doctrinam definit, v. g. quando propositio notatur tantum ut *piarum aurium offensiva*, *improbabilis*, etc.; multi autem non distinguunt et tenent, positis ponendis, etiam inferiores censuras infallibili ferri auctoritate. Cf. **Billot**, th. 17, § 2; **Franzelin**, *De divina Traditione*, ed. 4, p. 115.

ex ipsa Ecclesiae praxi certo infertur censuras doctrinales ad objectum ejus magisterii infallibilis pertinere.

### 3) DE FACTIS DOGMATICIS

#### Notio facti dogmatici.

492. Factum *dogmaticum* in genere est quodlibet *factum cum dogmate* ita *connectum* ut necessarium sit ad dogma agnoscendum, custodiendum, applicandum aut rite proponendum.

Factum autem istud *triplex* distingui potest : 1) *principally historicum*, quo agnoscitur regula fidei, v. g., legitimitas concilii alicujus oecumenici aut Pontificis ; 2) *doctrinale*, ut judicium de sensu alicujus libri in ordine ad fidem ; 3) *hagiographicum*, ut canonizatio sanctorum.

De duobus ultimis tantum loquimur in praesenti, cum infallibilitas Ecclesiae circa primum sponte defluat ex supradictis de concilio, de Pontifice et de ipsa Ecclesiae indefectibilitate. « Quid prodesset enim in abstracto profiteri infallibilem conciliorum oecumenicorum (aut Pontificum R.) auctoritatem, si licitum esset dubitare de legitimitate cujuslibet concilii » (1) aut Pontificis ?

*Assertio* : **Ecclesia infallibilis est in judicando de sensu alicujus libri in ordine ad fidem** [*Theol. certum*].

493. Ecclesia judicat non de sensu libri *pure subjectivo*, qui forte latebat in mente auctoris, sed de sensu *objectivo* et *obvio*, quem verba prae se ferunt, et quem auctor intendere debuit, si, verborum significationem cognoscens, sincere locutus fuerit. Hoc judicium igitur circa *haec duo* versatur : 1) utrum talis doctrina rectae fidei sit conformis necne (quaestio juris) ; 2) utrum haec doctrina in tali libro contineatur (quaestio facti).

Jamvero Ecclesiam infallibilem esse in his duobus dijudicandis, *probat* :

a) *Ex ipsa infallibilitalis natura*. — Ecclesia enim infalli-

(1) Van Noort, n. 89.

bilis est in quæstione juris, ut omnes concedunt, sed, nisi infallibilis sit etiam in quæstione facti, depositum fidei integrum servare et fideles efficaciter ab erroribus præcavere nequiret, et prorsus vana esset et illusoria ejus infallibilitas, cum quilibet falsas doctrinas impune spargere posset et condemnationem effugere, dicendo Ecclesiam non recte intellexisse sensum ejus libri. Ergo.

b) *Ex praxi Ecclesiæ*. — Ecclesia non errat in determinando infallibilitatis suæ objectum. Atqui, jam ab antiquis temporibus, de doctrina orthodoxa vel heterodoxa multorum scriptorum, infallibile judicium protulit Ecclesia, illud ut *definitivum* et *absolutum* omnibus imponendo fidelibus; v. g. concilium *Nicænum* damnavit *Arii librum*, quî « *Thalia* » inscriptus erat; conc. *Ephes. Nestorii scripta* rejecit et *Cyrilli opera* approbavit; *Const. II tria capitula* proscripsit; conc. *Constantiense* quemlibet suspectum errorum *Viclef, Hieronymi de Praga* et *Huss* interrogari jussit: « utrum credat, quod condemnationes... factæ de personis eorum, libris et documentis fuerint rite et juste factæ, et a quolibet catholico pro talibus *tenendæ* et *firmiter asserendæ* » (1). Ergo.

**Assertio : Ecclesia infallibilis est in canonizatione sanctorum** [*Doctrina communis et certa*].

**494. Notio canonizationis** (2). — *Canonizatio est sententia ulla et definitiva, qua S. Pontifex, judicio rite peracto de heroicis virtutibus alicujus servi Dei et de veritate miraculorum quibus manifestata est, servum hunc inter sanctos receptum esse declarat et omnibus fidelibus colendum et invocandum proponit.*

Hæc canonizatio *formalis*, de qua sola nunc agitur, distinguitur : 1) a canonizatione *æquipollente*, qua, absque prævio examine juridico, ex generali cultu alicui servo Dei jam a

(1) **Denzinger**, n. 659. Cf. n. 1350.

(2) **Ortolan**, in *Dict. théol.*, art. Béatification, col. 493 sq.; art. Canonization, col. 1626 sq.; **Benedictus XIV**, *De servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione*; **Bellarminus**, *Controv.*, 4 in-fol. Paris, 1613, t. II; *Cod. Jur. can.*, c. 2125 sq.; 2136 sq.; **H. Delehaye**, *Sanctus...*, c. 4, p. 162-189; **A. d'Alès**, in *Dict. Apol.*, art. Saints.

multis annis præstito, hunc servum ut sanctum omnibus implicate proponit Ecclesia.

2) *A beatificatione*, quæ non est nisi *prævium* iudicium quo *permittitur* tantum cultus alicujus servi Dei.

**495. Probatur thesis :** a) *Ex ipsa canonizationis natura*. — Ecclesia infallibilis est in iis omnibus quæ ad fidem aut ad mores pertinent. Atqui canonizatio ad fidem et ad mores spectat : ad *fidem*, « honor enim, quem sanctis exhibemus, quædam professio fidei est, qua sanctorum gloriam credimus » (*S. Th., Quodl., IX. q. 7, art. 16*) ; ad *mores*, nam per canonizationem ut exempla vitæ perfectæ nobis proponuntur sancti. Ergo.

b) *Ex modo agendi Pontificum*. — Pontifices quandoque in ipsis bullis canonizationis suam affirmarunt infallibilitatem (1), sed et semper, in ipso actu canonizandi, verba adhibent sollemnia : « *Auctoritale D. N. J. C. et apostolorum Petri et Pauli ac nostra... decernimus, declaramus, definimus...* », quibus uti solent quotiescumque veritatem firmiter tenendam fidelibus imponunt. Atqui Ecclesia ita obstringere non posset fideles ut absolute credant canonizatos inter sanctos haberi, nisi revera hoc infallibiliter judicaverit. Ergo.

c) *Ex sententia fere unanimi theologorum* qui docent infallibilitatem Ecclesiæ in sanctis canonizandis negari non posse, vel sine hæresi, vel saltem absque temeritate, scandalo et impietate.

#### 4) DE REBUS DISCIPLINARIBUS

**496. Status quæstionis.** — Res disciplinares intelligimus leges ecclesiasticas, quibus homo ad Deum rite colendum et ad vitam christianam bene instituendam dirigitur et ordinatur.

Solas autem leges pro *universa Ecclesia* editas ad magisterium infallibile pertinere contendimus, eo quidem sensu quod nil unquam veræ fidei aut bonis moribus oppositum continere possint.

(1) Ita *Sixtus IV*, in bulla canon. S. Bonaventuræ.



**Assertio : Ecclesia infallibilis est in decretis disciplinaribus universalibus** [*Theol. certum*] (1).

**497. Probatur : 1) Ex Ecclesiae natura et fine.** — Si Ecclesia enim, pro suprema sua auctoritate, omnibus fidelibus praeceperet aliquid contra fidem aut bonos mores, *practice* erraret, et eo ipso a vera fide deficeret ; *sancta* esse *cessaret* et homines a salute averteret, viam falsam edocendo, nimirum vera Christi Ecclesia esse desineret et sub potestate diaboli constituta inveniretur. Ergo.

2) *Ex verbis Christi.* — Nam, ex assistentia Christi perpetua et quotidiana, « non minus infallibilis exhibetur Ecclesia in « *concreta* et *practica* interpretatione revelationis, quam in « ejus interpretatione dogmatica : « *docentes* eos, aiebat « Dominus, *servare omnia quaecumque mandavi vobis, et ecce « ego vobiscum sum...* » (Matth., XXVIII, 20). Quod sane « verum non esset, si per Ecclesiae leges possent aliquando « amoveri fideles a rectitudine regulæ evangelicæ ». (*Billot*, th. 22.)

Absolute etiam promisit Christus *ligalum* fore in *cælo*, quidquid in terra ligaverit Ecclesia (Matth., XVI, 19 ; XVIII, 18). Atqui nihil a Deo ratihaberi posset quod contra jus divinum quocumque modo præscriptum fuisset. Ergo.

3) *Ex praxi Ecclesiae.* — Ecclesia suam in rebus disciplinaribus infallibilitatem nonnunquam diserte aut implicite affirmavit (2). — Quinimo doctrinam, ipsa Ecclesiae *praxi* universali *consecratam* et confirmatam, semper ut *veram* habuerunt non solum Patres et theologi, sed Pontifices et Concilia (3). Ergo.

**Corollarium. — Ecclesia infallibilis est in approbatione solemnium ordinum religiosorum** (4) [*Theol. certum*].

**498. Explicatur.** — a) Approbatio Ecclesiae, ut patet, non versatur circa honestatem trium votorum paupertatis, casti-

(1) Cf. *Trid.*, sess. 22, can. 7 ; *Synod. Pist.* prop. 78, **Denzinger**, 954, 1578.

(2) *Act.*, xv, 28 ; **Denzinger**, n. 626, 856, 1578.

(3) **S. Steph. I**, *ep.* ad Cypr. ; *Conc. Nic. II*, act. 7 ; **Denzinger**, 46, 302 ; **S. Aug.**, *serm.* 294, 2, 2 ; **S. Leo I M.**, *ep.* cxiv, 2, 119, 3 ; **Journel**, 1525, 2185, 2186.

(4) **De Groot**, q. 9, a. 6, p. 340 sq. ; **Pesch**, n. 544 sq.

tatis et obedientiæ, quæ essentiam constituunt status religiosi et a Domino ipso quam maxime laudata fuerunt, sed tantummodo : 1) circa *honestatem* talis *regulæ* specialis (*judicium doctrinale*) ; 2) necnon et circa *opportunitatem* creationis novi hujus ordinis (*judicium prudentiale*).

b) Duplex distinguitur approbatio : 1) *commendatilia*, qua laudabile tantum declaratur tale institutum ; 2) *solemnis*, qua formaliter et definitive a S. Pontifice in ordinem proprie dictum illud erigitur.

Porro in thesi loquimur de approbatione tantum *solemni* et quidem quoad *solam doctrinæ quæstionem*.

**499. Probatur :** 1) *Ex natura rei*. — Hac solemnī sententiā, absolute et definitive approbat Ecclesia constitutiones hujusmodi Ordinum, quos ut *tulam* perfectionis acquirendæ viam proponit omnibus cujuscumque regionis fidelibus. Atqui Dei promissis omnino repugnat ut, auctoritate sua, viam commendet Ecclesia, quæ, a perfectione removens, animas ad perniciem duceret. Ergo.

2) *Ex modo agendi Pontificum*. — In ipsis bullis approbationis Pontifices monent fideles nemini licere hanc approbationem infringere aut impugnare, imo quandoque pœna excommunicationis mulcant contradicentes. Ergo.

**500. Nota.** — 1<sup>o</sup> « Aliquos errores historicos (in libros liturgicos) aliquando irrepsisse, qui subinde correcti fuerint, et pauca quædam menda etiam corrigenda superesse » (1), non negatur, sed id ad rem non esse præsentem, cum Ecclesia nunquam se dixerit infallibilem « in privatis factis aut gestis », neque « inconcussæ infallibilisquæ veritatis judicaverit quæcumque (istis libris) sunt inserta, cum multoties pro variis temporibus, varia ex occasione, ea mutaverit correxeritque » (2) ipsa Ecclesia.

Idem fere dicendum de *factis historicis* ad quorum memoriam instituitur festum, *etiam respiciens Ecclesiam universalem*, v. g. Præsentatio B. M. Virginis in templo, Apparitio Lapurdi V. Immaculatæ. Hæc enim facta non sunt nisi *occasio* seu

(1) Benedictus XIV, *De Servorum Dei beatificatione...*, l. I, c. XLIII, n. 14;

(2) Bened. XIII, *Dissert. de reliquiis S. Bartholomæi*, art. 7, Romæ, 1724. Cf. Billot, th. 17, p. 429.

*conditio*, propter quam instituitur festum, cujus vero *objectum* est tantum ipsa *persona* B. Virginis seu ipsum *mysterium* [conceptio immaculata]. Ideo *veritas historica* factorum hujusmodi non eo ipso *authentice* et *infallibiliter* declaratur et definitur ab Ecclesia, quæ e contra, ad institutionem festi, illam supponit.

« Sic, inquit **Pius X**, plane sacrum Consilium legitimis ritibus tuendis, abhinc anni XXX [2 maii 1877], edicebat : « Ejusmodi apparitiones seu revelationes neque approbatas neque damnatas ab Apostolica Sede fuisse, sed tantum permissas tanquam pie credendas fide solum humana, juxta traditionem quam ferunt, idoneis etiam testimoniis ac monumentis confirmatam. » Hoc qui teneat, metu omni vacabit. Nam Apparitionis cujusvis religio, prout factum ipsum spectat et *relativa* dicitur, *conditionem* semper habet implicitam de veritate facti : prout vero *absoluta* est, semper in veritate nititur, fertur enim in *personas ipsas* Sanctorum qui honorantur. Similiter de *reliquis* affirmandum (1) ».

In his tamen omnibus, christianos maxime cautos esse oportet, cum, sine damnabili temeritate, receptæ in Ecclesia traditiones leviter rejici non possint. Eis itaque debetur *assensus religiosus* prudentialis de quo statim dicitur ; quodsi rationes *graves* occurrant in contrarium, humiliter proponantur *auctoritati ecclesiasticæ*, ad quam *unice* pertinet judicare de opportunitate mutationum aut emendationum.

2<sup>o</sup> Infallibilitas quoad disciplinariam non videtur *per se* postulare ut *summum* prudentiæ *gradum* semper attingat Ecclesia, ita ut leges latæ necessario sint omnium prudentissimæ, et instituta approbata locis et temporibus quam maxime opportuna sint et apta, dummodo nil in eis contrarium sit fidei aut moribus. « At saltem *temeritatis notam* non effugeret, ait *Billuart* (De regulis fidei, diss. 3, art. 5), qui contra communem Ecclesiæ sensum, erroneum assereret » ejusmodi judicium de opportunitate.

## ART. IV

### De assensu debito magisterii ecclesiastici decretis

**501.** Quod obedientiam præstare debeamus decisionibus magisterii ecclesiastici, evidenter demonstratur ex ipsa

(1) *Encyc. Pascendi*, éd. B. Presse, t. III, p. 174 ; cf. **Bened. XIV**, *op. cit.*, l. I, c. 43, n. 13 ; **Marin-Sola**, *L'évolution homogène du dogme catholique*, t. I, p. 482 sq. ; **D'Herbigny**, t. II, n. 388, B : **Ami du Clergé**, 12 mai 1927, p. 292-293.

Christi institutione, qua, *auctoritate sua et virtute*, Ecclesiam misit in universum mundum, ut evangelicum doceret integrumque et incorruptum custodiret.

Triplex autem distinguitur assensus : 1) assensus *fidei divinæ* ; 2) assensus *fidei ecclesiasticæ* ; 3) assensus quem dicunt *religiosum*.

#### A. Assensus fidei divinæ.

502. Jam ex Vaticano prænotavimus assensu super omnia firmissimo, assensu nempe fidei divinæ credenda esse omnia et singula, quæ, *tanquam divinitus revelata*, ab Ecclesia sufficienter sunt *proposita*, sive solemnî, sive ordinario et universali magisterio, et omnes *perlinaciter* obnitentes, ipso facto hæresim incurrere.

*Definitio* autem *fidei* non alligatur formulis certis et determinatis, sed *multiplici modo* manifestari potest, evidenterque adest : 1) si aperte et terminis expressis proponitur doctrina tanquam a Deo revelata, tanquam dogma catholicum aut de fide tenenda ; 2) si doctrina contradictoria ut hæretica damnatur aut verbo Dei contraria ; 3) si definitio dicitur vel fieri de fidei veritate, vel ipsam Ecclesiæ fidem declarare ; 4) si in hanc formam decretum præscribitur : si quis hoc vel illud senserit, anathema sit ; 5) generatim quotiescumque formula istis æquivalens adhibetur.

Errant proinde qui putant non proponi tanquam de fide nisi ea quæ in *anathematis* seu *canonibus* conciliorum continentur. Nam, præterquam quod in magisterio ordinario et universali Ecclesia *nullo* utitur *anathemate*, multæ sunt etiam definitiones solennes quæ hanc non servarunt formam (1). Quinimo inter capita doctrinæ et canones hoc unicum viget discrimen, quod capitibus quid *credendum*, canonibus autem quid *vitandum* indicari soleat, ut explicitè asseruit *Tridentinum*. Ita legitur in fine decreti de justificatione : « Post hanc de justificatione doctrinam, quam nisi quisque fideliter firmiterque receperit, justificari non poterit, placuit sanctæ Synodo hos canones subjungere, ut omnes

(1) Denzinger, n. 143 sq., 288, 694 sq.

sciant, non solum quid tenere et sequi, sed etiam quid vitare et fugere debeant. » Aliaque similia habentur in procemio et in fine decreti de S. Eucharistia, de sacramento pœnitentiæ (1).

Attamen ea tantum ut fidei dogmata accipienda sunt quæ ipsum sunt *objectum* definitionis, non autem *argumenta* seu motiva allata per modum demonstrationis (2), neque *obiter dicta* præter doctrinam definiendam, neque in *congregationibus præviis* aut in sessionibus *extra capita* et *canones prolata*, neque etiam ea quæ ut revelata aut de fide non proponuntur.

### B. Assensus fidei ecclesiasticæ.

**503.** Firmiter credenda esse, assensu quidem *absolute certo*, et absque ulla erroris formidine, omnia quæcumque a supremo Ecclesiæ magisterio omnibus Christianis *tenenda* proponuntur *tanquam* cum revelatis ita *connexa*, ut negari non possint, salva revelatione, omnes concedunt; hancque obligationem *juris* esse *divini* declarant, cum Christus ipse illam nobis imposuerit dicendo: « *Qui vos audit, me audit* », et « *si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* » (Luc., x, 16; Matth., xviii, 17).

Attamen, quamvis gravissimum foret peccatum illas definitiones rejicere, *nemo ut hæreticus proprie dictus* haberi potest qui illas non amplectitur, quia veritatem non proponunt ut *revelatam*.

Itaque assensus, his decisionibus debitus, assensus *fidei ecclesiasticæ* merito vocatur, cum *motivum* ejus formale jam non sit ipsa Dei auctoritas ut in fide divina, sed *auctoritas Ecclesiæ magisterii infallibilis*, cui mens directe subjicienda est, et eo quidem « modo quem intendit Ecclesia, adcoque

(1) **Denz.**, n. 810, 882, 910. Cf. n. 947, 960, 1781 sq.

(2) Si tamen textus quidam Scripturæ ita proferatur ut ejus sensus aperte et authentice declaretur, hæc declaratio ad fidem pertinet. Ita v. g. quando Trid. definit: « Cum Apostolus dicit, justificari hominem *per fidem* et *gratis* (Rom., III, 22, 24), ea verba in eo sensu intelligenda sunt, quem perpetuus Ecclesiæ catholicæ consensus tenuit et expressit... » Cf. *id.*, sess. 7, can. 2 de baptismo, sess. 13, c. 1. **Denzinger**, n. 801, 856, 874.



cum dispositione animi ad credendum etiam fide divina, si forte natura rei id patiatur vel requirat » (*Billot*, t. 18) (1).

### C. Assensus religiosus.

504. Declarationes autem doctrinales *non infallibiles* a Pontifice seu a Congregationibus romanis procedentes, *universally* sunt *obligatoriae*, et eis adhærere tenentur fideles, non tantum *obsequio silentii* : scilicet eis publice non contradicendo, nec doctrinam oppositam defendendo, sed etiam *assensu interno religioso*, cujus motivum formale est ipsa Ecclesiæ auctoritas religiosa.

Hic ideo assensus non est assensus fidei divinæ aut ecclesiasticæ, sed est assensus : 1) *internus*, adhæsiō scilicet mentis ad decretum Ecclesiæ aut Congregationum ; 2) *religiosus*, quia nititur *sacræ* auctoritatis motivo ; 3) *firmus*, quia, ut ait **Franzelin**, « in hujusmodi declarationibus, licet non sit doctrinæ *veritas infallibilis*, quia hanc decidendi ex hypothesi non est intentio, est tamen *infallibilis securitas*. Securitatem dico tum *objectivam* doctrinæ declaratæ [vel simpliciter, vel pro talibus adjunctis], tum *subjectivam*, quatenus omnibus tutum est eam amplecti, et tutum non est, nec absque violatione debitæ submissionis erga magisterium divinitus constitutum fieri potest, ut eam amplecti recusent. » — Jure igitur dicimus his decretis deberi *obedientiam*, quæ includat firmum *mentis* obsequium, quia ratio, propter quam assensus præstat, illa scilicet sacra auctoritas, qua proponitur doctrina, « vi muneris sui, *sufficientissimum* est *molivum*, ex quo possit, et, si forma decreti id exigat, debeat pia voluntas imperare consensum religiosum seu theologicum intellectus » (2).

a) *Argumentum*. — Sane cuivis auctoritati legitimæ obedientia debetur, nisi illicita manifeste præcipiantur ; eoque magis requiritur obedientia quo major est Superioris *auctoritas* et *prudencia*. Atqui maxima est Pontificis Summi [Ecclesiæ] et Congregationum auctoritas, summaque eorum *prudencia* in agendis. Ergo (3).

(1) Cf. **Denzinger**, n. 1684, 1798, 1820, 1880. — (2) *L. inf. cit.*, p. 118, 122.

(3) **Forget**, in *Dict. théol.*, art. *Congrégations romaines*, col. 1110 sq. ; **Choupin**, p. 53 sq., p. 82 sq., p. 104 ; **Dublanchy**, in *Dict. théol.*, art. *Infail-*

*Prob. min.* : 1) Maxima est *Ecclesiæ* [S. Pontificis] *auctoritas*, tum *in se*, etiam abstrahendo ab ejus infallibilitate, tum propter *assistentiam Spiritus Sancti* ipsi promissam, non solum in rebus fidei definiendis, sed etiam in omnibus quæ aliquo modo ad fidei depositum custodiendum aut explicandum pertinent. Viris doctis et sapientibus constant *Congregationes*; earum auctoritas ideo est maxima, præsertim si considerantur in dependentia et connexionem cum S. Pontifice. — Insuper, cito, ut patet, tota magisterii auctoritas practice evanesceret, si negaretur obedientia hisce decretis. — 2, Summa est *prudencia*, ut ex historia et factis aperte elucet, quæ in decretis præparandis et ferendis adhibetur sive a S. Pontifice sive ab ipsis *Congregationibus*.

b) *Hæc est doctrina Ecclesiæ*. — **Pius IX** enim scripsit ad archiep. Monac. : « Cum agatur de illa subjectione, qua *ex conscientia...* obstringuntur..., sapientibus catholicis haud satis esse, ut præfata Ecclesiæ dogmata recipiant ac venerentur, verum etiam opus esse, ut *se subjiciant* decisionibus quæ, ad doctrinam pertinentes, a Pontificiis *Congregationibus* proferuntur (1). »

2) **Pius X** prop. sequentem damnavit : « Ab omni culpa immunes existimandi sunt, qui reprobationes a Sacra Congregatione Indicis aliisve sacris Romanis Congregationibus latas nihili pendunt » (2).

In Motu autem proprio « *Præstantia* » dicit : « Quapropter declarandum illud præcipiendumque videmus, quemadmodum declaramus in præsens expresseque præcipimus, universos omnes *conscientiæ* obstringi officio sententiis *Pontificalis Consilii de re biblica*, sive quæ adhuc sunt emissæ sive quæ posthac edentur, perinde ac decretis *S. Congregationum* pertinentibus ad doctrinam, probatisque a Pontifice, *se subjiciendi*; nec posse notam tum *delictatæ obedientiæ* tum temer-

bilité du pape, col. 1711 sq.; **Schultes**, art. 67; **Franzelin**, *De divina Traditione et Scriptura*, éd. 4, th. 12, p. 118 sq.; **A. Michel**, in *Revue pratique d'Apol.*, 15 mars 1918, p. 718 sq.; **De Poulpiquet**, *L'Eglise catholique*, c. 8, p. 305 sq.

(1) **Denzinger**, n. 1684. Cf. *Vat.*, sess. 3, c. 4, can. 3; **Denzinger**, 1798, 1820; *Cod.*, c. 1324.

2) *Id.*, n. 2008.

*rilalis* devitare, aut *culpa* propterea vacare *gravi*, quotquot verbis scriptisve sententias has tales impugnent; idque, præter scandalum, quo offendant, ceteraque quibus in causa esse coram Deo possint, aliis, ut plurimum, temere in his errateque pronuntiatis » (1).

Ergo non sufficit silentium reverentiale, ut aiunt, sed *internus requiritur assensus*.

Obedientia tamen hujusmodi decisionibus debita non excludit quominus quis inquirat et legitimæ auctoritati *reverenter* proponat rationes quas graves putat, quibusque forte nova decisio provocari posset, modo in omnibus salva sit ad S. Sedem et ad ecclesiasticam auctoritatem plena subiectio (2).

**505. Nota.** — Quæ diximus de decretis S. Pontificis quæ non pro suprema sua auctoritate profert et de congregationum doctrinalibus declarationibus, recte applicari possunt, servatis servandis, ad *decreta episcoporum* aliorumque *superiorum ecclesiasticorum*, quibus igitur obedientia intellectus præstari debet, *diversa* tamen respondens *diverso gradui* auctoritatis, quoties in unione cum S. Pontifice vel episcopo legitimo docent et ex unius vel alterius mandato [Cf. n. 461].

(1) **Denzinger**, n. 2113.

(2) Dec. *S. Off.*, 2 Jun. 1927; **Denzinger**, 2198.

### CAPUT III

#### DE MEMBRIS ECCLESIAE

---

**506.** Antequam ipsam quæstionem de *membris* Ecclesiæ aggrediamur, juvat pauca prænotare aut recolere de *relationibus Christi cum Ecclesia*. Hæc consideratio maximam Ecclesiæ dignitatem commendabit et manifestum faciet « cur solum per legitimam Christi Ecclesiam, possit haberi illa quasi perpetua hominum communicatio cum Christo, quam norunt omnes pii Catholicæ Ecclesiæ filii. Illis enim tam assueta est *familiaritas illa stupenda nimis* cum æterno Patris Filio, ut vix suspicientur quomodo apud ceteros Christianos rara sit et exigua. Loquentes ergo de ea promoveant gustum ad illam, et ipso facto, languida quasi suspiria ad veram Ecclesiam » (1).

#### ART. I

#### De Relationibus Christi cum Ecclesia

*Asserlio 1<sup>a</sup> : Ecclesia est corpus Christi mysticum et ejus Sponsa.*

Hæ sunt duæ metaphoræ, quibus usus est Apostolus, ubi, data opera, hanc mirabilem unionem Christi cum Ecclesia explicat.

#### I. — Ecclesia est corpus Christi mysticum [*De fide divina*].

**507. 1<sup>o</sup> Ecclesia est corpus.** — Ait Apostolus (Rom., XII, 4 sq.) : « Sicut enim in uno corpore multa membra habemus,

(1) D'Herbigny, t. I, n. 68 sq. ; cf. t. II, n. 343 sq. ; Franzelin, *Theses de Ecclesia Christi*, th. 18 ; Van Noort, n. 71 sq. ; Prat, *La théologie de Saint Paul*, t. I, p. 417 sq., t. II, p. 403 sq. ; Dom Marmion, *Le Christ, Vie de l'âme*, ed. 5 ; Desclée, 1919, p. 135 sq. ; 366 sq., etc. ; Plus, *Dans le Christ Jésus*, Toulouse, 1923 ; Terrien, *La grâce et la gloire*, Lethielleux, 1901, t. I, p. 315 sq. ; Dom A. Gréa, *De l'Eglise et de sa divine constitution*, l. I, c. III ; Duperray, *Le Christ dans la vie chrétienne*, ed. 4, Paris, 1928 ; J. Lebreton, *La vie chrétienne au premier siècle de l'Eglise*, c. VII, p. 232-257.

omnia autem membra non eundem actum habent ; ita multi *unum corpus* sumus in Christo : singuli autem alter alterius membra. » — I Cor., x, 17 : « Quoniam unus panis, *unum corpus* multi sumus, omnes qui de uno pane participamus. » — Eph., iv, 4 : « *Unum corpus*, et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ. » Membra itaque sumus *diversa* : « non eundem actum habent », sed jure divino intersè *connexa* et *organice* operantia : « singuli alter alterius membra » et sic unum et idem corpus vivum efficimur.

**508. 2º Ecclesia est corpus Christi.** — a) Sic *S. Paulus* [I Cor., vi, 15] : « Nescitis quoniam corpora vestra *membra* sunt *Christi* ? » — [xii, 12, 13] : « Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt, ita et *Christus*. Etenim in uno Spiritu *omnes nos* in *unum corpus* baptizati sumus. » Singula igitur corpora sunt membra Christi ; omnia autem corpora (omnes nos) sunt Christus seu unum corpus Christi. Addit Apostolus : « Ut non sit schisma in corpore, sed idipsum pro invicem sollicita sint membra... Vos autem estis *corpus Christi*, et membra de membro. » [I Cor., xii, 25, 27].

Ad *Ephesios* scribit (I, 22-23) : « Ipse dedit *caput* supra omnem Ecclesiam, quæ est *corpus* ipsius et *plenitudo* ejus qui omnia in omnibus adimpletur » (v, 23) : « Christus *caput* est Ecclesiæ, ipse Salvator *corporis* ejus. »

Ad *Colossenses* ait (I, 18) : « Ipse est *caput* corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens » ; (I, 24) : « Et (ego Paulus) adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea, pro *corpore* ejus, quod est Ecclesia. »

b) Idem docet Ecclesia : *Decr. ad Armenos* : « Per ipsum (Baptisma) *membra* Christi ac de *corpore* efficimur Ecclesiæ », — *Tridentinum* : « Fides, nisi ad eam spes accedat et caritas, neque unit perfecte cum Christo, neque *corporis* ejus vivum *membrum* efficit. » — Eucharistiam « esse voluit... symbolum unius illius *corporis*, cujus *ipse caput* existit, cuique nos, tanquam *membra*, arctissima fidei, spei et caritatis connexionem,



adstrictos esse voluit, ut idipsum omnes diceremus, nec essent in nobis schismata ». — « Christus Dominus lavaero Baptismi *sui corporis membra* semel effecit (1). »

**509. 3<sup>o</sup> Ecclesia est corpus Christi mysticum.** — Hoc quidem verbum non invenitur apud S. Paulum, sed apte electum est ut Ecclesia plane discernatur a corpore *physico* Christi et a societate mere naturali..

Sane Ecclesia : 1) non est pars *physice* componens corpus Christi naturale. 2) Sed neque unitur Christo unione mere *externa* aut mere *moralis*, quemadmodum societates civiles uniuntur rectoribus suis, a quibus influxum externum accipiunt et a quibus pendent in usu mediorum et in associatione finis. 3) Ecclesia cum Christo unitur *unione mystica*. Hæc unio *mystica* dicitur — quia refertur ad « *mysterium* quod absconditum fuit a sæculis... quod est *Christus in vobis*, sp s gloriæ » (Col., I, 26-27) — quia non directe sensibus manifestatur sed, *ocullas* licet reales continens proprietates *supernaturales*, *mysteriosa* est ipsa et supernaturalis, ac ideo *fide* credenda. Est quidem unio « omnino *intima* per continuam realem communicationem et conservationem omnium munium et institutionum, omnium potestatum et sacramentorum, omnium gratiarum et virium supernaturalium, vitæ supernaturalis, totius denique *esse* secundum elementa invisibilia et visibilia, quo formaliter est et existit Ecclesia Christi » (*Franzelin*, p. 302).

**510.** Ex analogia vero corporis humani melius intelligetur ista notio :

**A. Christus Ecclesiæ præsidet sicut caput toti corpori.** — Caput alia membra antecellit *dignitate*, *positione* et *perfectione*, nam caput est pars prima et superior et in ipso solo vigent simul omnes sensus interni et externi. Ita Christus omnia Ecclesiæ membra antecellit : *dignitate*, propter unionem hypostaticam ; *posilionem*, propter propinquitatem cum Deo ; *perfectione*, propter abundantiam gratiæ et vitæ super-

(1) *Denzinger*, 696, 800, 785, 895.

naturalis : « Vidimus (Eum)... *plenum gratiæ et veritatis* » ; — « In ipso complacuit *omnem plenitudinem* inhabitare (1). »

**B.** Sicut caput est cunctis corporis partibus principium unitatis et cohærentiæ et cum eis « unum totum » efficit ; ita Christus est in Ecclesia *principium unitatis* et cum ea facit « *unum corpus complelum* ». — Ecclesia certe concepi nequit nisi cum Christo et in Christo ; at Christus ipse est quid incompletum absque Ecclesia, quæ est « plenitudo ejus ». Hinc Ecclesia est veluti *una persona moralis* cum Christo et cum ea constituit quasi *unum subjectum juris*, juxta illud **S. Aug.** : « *Totus Christus caput et corpus est : caput Unigenitus Filius Dei, corpus ejus Ecclesia* (2). » Hinc etiam Christus dicitur *formari* in fidelibus suis : « Filioli mei, quos iterum parturio, donec *formetur* Christus in vobis » (Gal., iv, 19) ; dicitur in iis *vivere* : « Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus » (Gal., ii, 20 ; Matth., xxv, 35-42) ; dicitur in iis persecutionem sustinere : « Saule, Saule, quid *me* persequeris ?... Ego sum Jesus, *quem* tu persequeris » (Act., ix, 4, 5). Et ipsi *fideles* dicuntur adimplere in sua carne « ea quæ desunt passionum Christi » (Col., i, 24).

**C.** Sicut caput *influit* in cetera membra, ita Christus *influit* in Ecclesiam.

a) A capite « ordiuntur et per totum corpus diffunduntur organice dispositæ *juncturæ* quædam, (puta) nervi et arteriæ, per quas totum corpus et conjungitur cum suo capite, et in se suisque membris, disponitur, unitur, continetur » (3). Ita Christus est « caput *ex quo* totum corpus per *nexus* et *conjunctiones subministratum* et *construclum* crescit in augmentum Dei » (Col., ii, 19) ; « est caput... *ex quo* totum corpus *compactum* et *connexum* per omnem *juncturam* subministrationis » (Eph., iv, 15, 16). Conjunctiones autem et juncturæ illæ subministrationis sunt ipsi *pastores* et ministri, cum omnibus *potestatibus* et *mediis* sanctificationis, quorum ope fideles *membra* fiunt ipsius Christi et *unum* ejusdem *corpus* efficiuntur (I Cor., xii, 12, 27 ; Rom., xii, 4 sq.).

(1) Joan., i, 14 ; Col. i, 18 ; **S. Thomas**, 3, q. 8, a. 1.

(2) *Cont. Donat.* de unit. Eccl., c. 4, n. 7 ; In *Ps.* 90, enar. 2, n. 1 *Journel*, 1479. — (3) **Franzeln**, p. 304.

b) Caput (anima per caput) in cetera membra *dupliciter* influit : 1) *Intrinsece*, « prout scilicet virtus motiva et sensitiva a capite derivatur ad cetera membra » ; 2) *Extrinsece*, « prout scilicet secundum visum et alios sensus, qui in capite radican-  
tur, dirigitur homo in exterioribus actibus ». Sic Christus *dupliciter* influit in Ecclesiam : 1) *Interiorius*, per dona supernaturalia, quæ ab ipso solo procedunt, juxta illud Joan., 1, 16 : « De plenitudine ejus omnes nos accepimus » ; 2) *Exteriorius*, per gubernationem externam magisterii et regiminis, quam, ejus nomine et auctoritate, exercent pastores visibiles, ac præcipue Romanus Pontifex, qui « est caput (visibile) totius Ecclesiæ » (1).

Quia vero finis *proprius* missionis Christi et institutionis Ecclesiæ est hominum sanctificatio, ipsa unio Christi ad Ecclesiam *primario* et *principaliter* tendit ad hanc membrorum corporis Ecclesiæ sanctificationem ; cunctæ Ecclesiæ potestates et activitates, hac de causa etiam, ultimo ad *salutem* animarum ordinantur (2), et, inter omnia dona quæ a Christo capite in Ecclesiam descendunt, primum locum tenet *gratia sanctificans*, ad quam producendam, conservandam et augendam, alia plus minusve concurrere debent.

Igitur Christus invisibiliter existens et operans in Ecclesia, per præfata organa ministrorum et mediorum sanctitatis, continuo vitam supernaturalem in Ecclesiam influit, et sic Ecclesia « secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, *augmentum corporis* facit, in ædificationem sui in charitate » (Eph., iv, 16) et « crescit in *augmentum Dei* » (Col., ii, 19).

## II. — Ecclesia est Sponsa Christi [*Theol. certum*].

511. « *Quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ* » (Eph., v, 23-32). Unio itaque inter Christum et Ecclesiam archetypus est perfectus unionis sponsi et sponsæ in matrimonio. Exemplum enim præbet :

1) *Subordinationis*. — « *Sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus.* »

(1) 3, q. 8, a. 6.

(2) Supra, n. 425.

2) *Dilectionis*. — Dilectione gratuita Christus instituit Ecclesiam, quam ut faceret sibi dignam sponsam, « *seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, ... ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta et immaculata* ». Hinc summa Christi dilectio pro Ecclesia imago est amoris sponsi erga sponsam : « *viri, diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam* » ; « *ita et viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua* ».

3) *Unitatis physicae et fecunditalis*. — « *Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam : quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus et de ossibus ejus...* »

a) « Sicut Eva ex latere Adam prodiit, ita et nos ex latere Christi; hoc enim sibi vult illud *ex carne ejus et ossibus ejus...* Sicut Adam dormiente mulier condita est, ita Christo moriente formata est Ecclesia ex ejus latere » (S. Chrysost., or. 28), et quemadmodum Adam et Eva erant duo in carne una, ita Ecclesia, corpus Christi mysticum, veluti *physice unum* efficit cum ipso.

b) Sicut ex Adam et Eva, indissolubili unione, totum propagatum est genus humanum, ita ex mystico connubio Christi et Ecclesiae *nascuntur omnes homines regenerati* in ordine supernaturali. Merito igitur de matrimonio christiano disserens, concludit Apostolus : « *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia* ».

Hac itaque metaphora Sponsæ, nobis denuo inculcatur intima et indissolubilis unio Christi ad Ecclesiam, quæ, per dona supernaturalia imprimisque per gratiam sanctificantem, fit *mater fecunda* omnium regeneratorum et viventium in ordine supernaturali. Ii enim in Ecclesia *concepti*, ex eaque *geniti*, per eam et in ea crescunt ut membra ejusdem corporis.

**512. Conclusio generalis.** — Igitur Christus merito Ecclesiam vocat « *meam* », diserte significans Ecclesiam sibi exclusive propriam esse ; merito quoque testatur ab ipso solo procedere totam Ecclesiae vitam. Certe singula Ecclesiae membra huic vitali influxui supernaturali Christi libere se

subtrahere possunt ; at in toto corpore ille influxus est infallibilis, nec carere potest effectui, secus Christus cessaret esse « *Salvator corporis sui* » et jam amplius Ecclesiam non ut carnem suam (corpus suum) *nutriret* et *foveret* (1). Crescit ideo *corpus* in *extensionem* fidei et in *intensionem* charitatis, ita ut Christus ipse vere, in membris et in corpore, *formari* et *crescere* dici possit, « *donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei. in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi* » (Eph., iv, 13), et « sit Deus omnia in omnibus » (I Cor., xv, 28).

**Assertio 2<sup>a</sup> : Gratia sanctificans merito dicitur anima Ecclesiæ, quæ una est societas visibilis simul et supernaturalis [Theol. certum].**

**513.** Hæc thesis fere nullo negotio deducitur ex thesi præcedenti et ex alibi demonstratis.

1<sup>o</sup> Gratia enim sanctificans fere hoc agit in tota Ecclesia quod anima humana agit in omnibus membris corporis humani : gratia nempe facit Ecclesiam *corpus sociale, vivum*, atque omnino aptum ad omnes *functiones vitales* exercendas.

Sane Ecclesia est societas externa simul et supernaturalis (2), ita ut duplex vita in ea distingui possit : vita *externa* et *socialis*, quæ cuique societati bene institutæ competit, et vita *interna* et *supernaturalis*, quæ Ecclesiæ soli competit, in quantum ad vitam æternam ordinatur.

Vita sociali vere vivit Ecclesia, statim ac *auctoritas pastorum* valide et efficaciter se exercet in fideles, qui eorum magisterio et imperio plene subjiciuntur ; vita autem supernaturali, quæ specialiter ipsius vita dicitur, Ecclesia non vivit nisi insuper interius informetur atque animetur *influxu* quodam *supernaturali*, quod sit principium operationum supernaturalium et vitæ æternæ meritum.

Jamvero formale vitæ socialis principium est ipsa *auctoritas visibilis* a Christo instituta ; principiumque formale vitæ supernaturalis est ipsa *gratia sanctificans*, cum virtutibus

(1) Eph., v, 23, 29.

(2) Supra, n. 331



et donis supernaturalibus, quæ a solo Christo dimanant, uti jam diximus, cum Ecclesia sit ad ipsum sicuti palmites ad vitem (Joan., xv, 5).

2º Nec inde inferas duas esse Ecclesias : unam *visibilem* et alteram *invisibilem*. Nam ipsum corpus Ecclesiæ non constituitur in *esse* corporis, neque vivit vita sua sociali, independenter ab anima. Sed corpus et anima sunt tantummodo *duplex* elementum *essentiale* unius ejusdemque Ecclesiæ, quæ *essentialiter* visibilis est simul et supernaturalis.

Quare « in magno eodemque pernicioso errore versantur, qui, ad arbitrium suum, fingunt Ecclesiam atque informant quasi *latentem* minimeque conspicuam ; item qui perinde habent atque *instilulum* quoddam *humanum* cum temperatione quadam disciplinæ ritibusque externis, at sine *perenni* *communicatione munerum gratiæ divinæ*, sine rebus iis, quæ haustam a D. o vitam quotidiana atque aperta significatione testentur. — Nimirum alterutram esse posse Jesu Christi Ecclesiam tam repugnat, quam solo corpore vel sola anima constare hominem. Complexio copulatioque earum duarum velut partium prorsus est ad veram Ecclesiam necessaria, sic fere ut ad naturam humanam intima animæ corporisque conjunctio. Non est Ecclesia intermortuum quiddam, sed *corpus Christi vita supernaturali præditum*... (Ideo) corpus (Christi) mysticum non vera Ecclesia est nisi propter eam rem, quod ejus partes conspicuæ vim vitamque ducunt ex donis supernaturalibus rebusque ceteris, unde propria ipsarum ratio ac natura efflorescit... Istam igitur visibilium et invisibilium conjunctionem rerum, quia naturalis atque insita in Ecclesia nutu divino inest, tamdiu permanere necesse est, quamdiu ipsa permansura Ecclesia » (1).

3º *Paucis verbis* : Duplex illud principium formale vitæ Ecclesiæ non est *re* aliud et aliud, quandoquidem ipsa *hierarchia*, ipsa *auctoritas socialis* non est legitima et vera, scilicet hierarchia et auctoritas a Christo instituta, nisi in formali conjunctione cum principio vitæ supernaturalis, a quo ipsa animatur et vivificatur.

(1) Leo XIII, Encyc. *Satis cognitum*, 29 Jun. 1896, ed. Bonne Presse, t. V, p. 6-8.

Ideo anima eadem (gratia sanctificans) est *quasi duplex* principium formale, *duas* exercens *activitates vitales* : « aliam ad societatis unitatem constituendam ( in esse), et hierarchice informandam (ut sit, ut corpus sit, cum diversitate membrorum et operationum » (1), aliam ad singulis membris et toti corpori vitam supernaturalem communicandam. Hinc **S. Augustinus** : « Quod est anima corpori hominis, hoc est Spiritus Sanctus (efficienter appropriative, gratia ut causa formalis) corpori Christi, quod est Ecclesia ; hoc agit Spiritus Sanctus in tota Ecclesia, quod agit anima in omnibus membris unius corporis (2). » — **S. Thomas** : « Spiritus Sanctus... invisibiliter Ecclesiam vivificat et unit (3). » — **Leo XIII** : « Hoc affirmare sufficiat quod, cum Christus caput sit Ecclesiæ, Spiritus Sanctus sit ejus anima (4). »

### Conclusiones.

**514. a) Dogmaticæ.** — Inde hæc sequuntur : 1) Ecclesia est societas *ad salutem necessaria* : Nemo « habere potest Deum patrem qui Ecclesiam non habet matrem » (5). — 2) « *Extra Ecclesiam nulla salus* » datur, eo utique sensu quod nemo salvatur qui *nullatenus* ad Ecclesiam pertinet, nec ad corpus scilicet nec ad animam. — 3) Nemo Christo incorporatur, quin Ecclesiæ incorporetur, juxta illud *Decreti ad Arm.* : « per ipsum (Baptisma) *membra Christi* ac de corpore efficimur *Ecclesiæ* » (6). — 4) Ii qui *extra corpus* Ecclesiæ vagantur, non sanctificantur nec de anima Ecclesiæ participant nisi *per accidens* et in quantum *aliqua* ad ipsum corpus pertinent (7). — 5) Quia membra corporis multa sunt, nec eundem actum habent (I Cor., xii per totum ; Rom., xii, 4), *diversa* etiam sunt Dei *dona*, *diversæque operationes* in diversis membris, ad pulchritudinem et perfectionem *totius* corporis : « Divisiones *gratiarum* sunt, idem autem Spiritus ; et divisiones *ministracionum* sunt, idem autem

(1) D'Herbigny, t. II, n. 343. — (2) *Sermo* 267, 4, 4 ; *Journal*, 1523.

(3) 3, q. 8, a. 1, ad 3. — (4) *Encyc. Divinum illud munus*, 9 maii 1897, t. V, p. 150.

(5) **S. Cypr**, *De Cath. Ecc. unit.*, 6 ; *Journal*, 557.

(6) **Denzinger**, 696.

(7) De his, n. 343, 526.

Dominus. Et divisiones *operationum* sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus... Hæc autem *omnia* operatur *unus* atque *idem* Spiritus, *dividens singulis prout vult.* » — « Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vere evangelistas, alios autem pastores et doctores... in *ædificationem corporis Christi* (1). »

**b) Practicæ.** — Quia membra sumus *eiusdem corporis* Ecclesiæ, sub *eodem capite* Christo, 1) debemus *eadem dilectione* prosequi *Deum* et *Ecclesiam*, juxta illud *S. Aug.* (2) : « Amemus Dominum Deum nostrum, amemus Ecclesiam ejus : illum sicut *patrem*, istam sicut *matrem*... Tenete ergo, carissimi, tenete omnes unanimiter Deum patrem, et matrem Ecclesiam. » — 2) Debemus vitam ducere membro Christi dignam : non facientes « *membra Christi*... membra meretricis », sed *glorificantes* et portantes Deum in corpore nostro (3), exhibentes membra nostra *arma justitiæ* Deo, exhibentes corpora nostra « *hostiam viventem, sanctam, Deo placentem* » (4). — 3) Debemus caritate mutua *nos invicem diligere* : « Ut non sit schisma in corpore, sed idipsum *pro invicem sollicita* sint membra ; et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra ; sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra (5). » « Obsecro vos... ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientia, *supportantes invicem* in charitate, solliciti servare *unitatem spiritalis* in vinculo pacis. Unum corpus et *unus spiritalis*, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ (6). » — 4) Cum bona Christi-Capitis sint bona Ecclesiæ [seu Corporis Christi], ac proinde bona communia omnibus membris simul ac singulorum propria, debemus *pro invicem* orare, pati et satisfacere : vivi nempe et Beati pro vivis et pro defunctis adhuc in Purgatorio detentis, et ipsæ Purgatorii animæ pro fratribus adhuc in terra certantibus (7). En jam pulcherrimum *dogma Communionis Sanctorum*.

(1) I Cor., XII, 4-6, 11 ; Eph., IV, 11-12.

(2) *In Ps. LXXXVIII*, en. 2, n. 14 ; *Journal*, 1478.

(3) I Cor., VI, 15, 20. — (4) Rom., VI, 13 ; XII, 1.

(5) I Cor., XII, 25-26. — (6) Eph., IV, 1-4.

(7) Cf. *Manuale th. dog.*, t. IV, de effectibus communionis, de Indulgentiis, et de Novissimis.

## ART. II

## De Membris Ecclesiae

**Sententiae Hæreticorum.**

**515.** Membra Ecclesiae dixerunt hæretici vel omnes et solos *prædestinatos*, uti *Waldenses*, *Hussitæ* et *Wiclefus*; vel, ut *Calvinus*, solos dumtaxat prædestinatos qui jam consecuti sunt prædestinationis effectum, id est. *veram* illam *fidem* quæ, semel habita, non potest amitti: vel solos *justos* aut *perfectos*, uti *Lutherani* alique *Protestantes*, post *Novalianos*, et *Pelagianos* (1).

**Doctrina Catholicorum.**

**516.** Cum membrum Ecclesiae speciatim intelligatur ille qui ad ejus corpus visibile pertinet, *generalim* docent catholici neminem membrum esse posse societatis ecclesiasticæ, quin organismo ejus sociali uniatur *vinculo externo*: magisterio quidem per *veræ fidei professionem*, ministerio sacro per *Baptismi receptionem*, regimini autem per *vinculum communionis*.

Dixi: *generalim*, quia, quoad determinationem singularum conditionum, non absolute conveniunt omnes, puta: quisnam Baptismus requiratur, valide susceptus aut tantum existimatus, quam hæresis a corpore Ecclesiae excludat, an hæresis etiam occulta, an externa tantum et notoria, etc.

*Assertio*: **Ut quis adultus sit membrum Ecclesiae, requiritur sacramentum Baptismi cum veræ fidei et communionis vinculo** [*Communis et certa, imo de fide*].

**I. Requiritur Baptismus, et quidem re susceptus.****A. BAPTISMUS REQUITUR.**

**517.** 1) *Probatur Scriptura*. — Christus ipse Baptismum instituit in *januam* Ecclesiae, in signum distinctivum suæ fami-

(1) Cf. *Quesnelli* prop. 72 et 76; *Synodi Pis.* prop. 15; *Denzinger*, 1422, 1425, 1515.

liae et signaculum quo ad ipsum Dominum pertinere demonstratur : « *Docete omnes gentes, baptizantes eos...* » (Matth., XXVIII, 19) ; « *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* » (Marc., XVI, 16) ; « *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei* » (Joan., III, 5).

Hinc ubique Actuum et Epistolarum exhibetur Baptismus ut *initiatio* ad Christi corpus quod est Ecclesia (I Cor., XII, 13), ut *appositio* in visibili Ecclesia (Act., II, 41), ut medium quo *realiter* unimur populo christiano, sicut per circumcisionem olim populo Dei aggregabantur filii Abrahæ (Col., II, 11).

2) *Ex Traditione.* — Unanimem Patrum sententiam his paucis complectitur verbis *Eugenius IV* in decreto ad Armenos : « *Primum omnium sacramentorum locum tenet sanctum Baptisma...* ; per ipsum enim *membra* Christi ac de corpore efficimur Ecclesiae (1). »

B. BAPTISMUS VALIDE SUSCEPTUS REQUIRITUR ET PER SE SUFFICIT.

518. a) *Requiritur.* — Nam Baptismus existimatus aut putativus nec vere Ecclesiae aggregat, sed specietenus tantum, nec jus tribuit reale ad Ecclesiae bona, cum absit character quo solo ad Ecclesiam Christi mancipamur, uti explicatur in tractatu de Sacramentis. Baptismus *sanguinis* et *flaminis*, characterem non imprimentes, *non totaliter* inserunt hominem Ecclesiae. Attamen martyres jam sunt *publice* de Ecclesia, sed *ex se* non sunt apti ad alia sacramenta recipienda ; per Baptismum *flaminis* jam adest *ordinalio* ad corpus Ecclesiae sed non completa, juxta illud *S. Aug.* : « *Nondum quidem per sacrum Baptismum renali estis, sed... in utero S. Matris Ecclesiae jam concepti estis* » (2).

b) *Ex se sufficit.* — Nimirum, nisi adsit aliquid in contrarium ex parte subjecti, Baptismus *ex se semper* obtinet effectum proprium, *aggregationem* nempe ad Ecclesiam visibilem, non de jure tantum (quod semper producit), sed *de facto*, uti constat ex doctrina *Eug. IV* et expressa *Codicis* juris

(1) Denzinger, n. 696 ; cf. *Trid.*, sess. XIV, c. 2 ; Denzinger, 895.

(2) *De symbolo*, l. II, c. I ; D'Herbigny, t. II, n. 352.



canonici declaratione : « Baptismate homo constituitur, in Ecclesia Christi, persona cum omnibus christianorum juribus et officiis, nisi, ad jura quod attinet, obstat obex, ecclesiasticae communionis vinculum impediens, vel lata ab Ecclesia censura. » Can. 87.

Unde *infantibus* et omnibus qui usum rationis non habent, Baptismus semper sufficit ut membra sint Ecclesiae, cui, ejus receptione, infallibiliter aggregantur (1). In *adultis* vero requiritur praeterea ut effectus ille non imp. diatur per absentiam vinculi fidei aut communionis.

## II. Requiritur verae fidei professio.

**519.** Christus enim, ut ad essentiam Ecclesiae pertinens, magisterium instituit visibile ut, ubique terrarum et ad finem usque mundi, infallibiliter praedicaret veritatem salutis sibi soli commissam ; praedicatio igitur externa pastorum regula est vivens, universalis et unica, cui respondere debet ex parte audientium *obedientia*, ut aiunt, *fidei*, non mente tantum et interne, sed *ore* etiam et *externe*, quae ideo et ipsa proprietas est essentialis Ecclesiae. Ergo professio externa ipsius et solius fidei, a magisterio propositae, conditio est sine qua non incorporationis ad Ecclesiam.

## III. Requiritur vinculum communionis.

**520.** Vinculum autem istud communionis obedientiam legitimis pastoribus exigit simul atque conjunctionem membrorum inter se, secus non plena adesset unitas corporis socialis (2, 2, q. 39, a. 1).

1) *Obedientia pastoribus*. — Patet ex dictis de hierarchia et de primatu Pontificis, quibus demonstravimus Ecclesiam ita essentialiter fundatam esse super Petri et Apostolorum successores, ut, absque *unione* et *subjectione* ad S. Pontificem et ad singulos episcopos, prout Pontifici subordinantur et una cum illo legitimam exercent potestatem, nemo potest esse membrum corporis Ecclesiae.

(1) Hinc *Trid.* : « Si quis dixerit parvulos... suscepto Baptismo, inter fideles computandos non esse, a. s. 8, sess. 7, can. 13, cf. can. 4 ; **Denzinger**, 869, 860.

2) *Conjunctio membrorum inter se.* — Singuli enim fideles, singulique particulares cœtus sunt et agere debent ut partes *totius* (Rom., XII, 5), Ecclesiæ scilicet Christi. Ergo quicumque membris Ecclesiæ subjectis communicare recusat, quacumque ex causa, eo ipso « renuit se habere ut pars unius Ecclesiæ catholicæ », seipsum exhibet « velut quoddam totum seorsum », et membrum esse cessat visibilis Ecclesiæ (*Cajetanus*, in 2-2, l. c.).

*Assertio : Membra Ecclesiæ sunt : 1) non omnes et soli prædestinati, nec soli justī, sed omnes et soli baptizati qui non defecerunt a vinculo fidei et communionis.*

*Probalur per partes :*

**I. — Non omnes prædestinati semper sunt membra Ecclesiæ** [*Doctrina catholica*].

**521. 1º Constat ex doctrina Ecclesiæ.** — Martinus V damnavit propositiones seq. *J. Huss* : « Unica est sancta universalis Ecclesia, quæ est prædestinatorum universitas. » — « Prædestinatus semper manet membrum Ecclesiæ, licet aliquando excidat a gratia adventitia, sed non a gratia prædestinationis. »

**2º Constat ex Scriptura.** — Multi homines « venient ab oriente et occidente, et aquilone et austro, et accumbent in regno Dei » (Luc., XIII, 29). Atqui hi homines sunt prædestinati, nam finaliter salvabuntur, et tamen *aliquando* non erant membra Ecclesiæ [venient].

S. Paulus, certo prædestinatus, aliquando non fuit de Ecclesia, siquidem eam persequabatur.

**3º Constat experientia quotidiana.** — Multi enim sunt infideles aut Judæi, qui forsitan sunt prædestinati et *actu* non sunt membra Ecclesiæ, quam e contra usque nunc repudiant aut impugnant.

**II. — Non soli prædestinati nec soli justī sunt membra Ecclesiæ** [*Doct. catholica*].

**522. 1º Constat ex doctrina Ecclesiæ.** — *Marlinus V* impro-

bavit prop. seq. *J. Huss* : « Præscitus, etsi aliquando est in gratia secundum præsentem justitiam, tamen nunquam est pars sanctæ Ecclesiæ. » — « Paulus nunquam fuit membrum diaboli. » (1)

Hanc autem *Quesnelli* rejecit *Clemens XI* : « Separatur quis a populo electo, cujus figura fuit populus judæicus et caput est Jesus Christus, tam non vivendo secundum Evangelium, quam non credendo Evangelio (2). »

Tanquam hæreticam proscripsit *Pius VI* 15<sup>am</sup> Synodi *Pislo-riensis* propositionem, qua docebantur ad corpus Ecclesiæ non pertinere nisi fideles qui sunt *perfecti* adoratores in spiritu et veritate (3) Ergo.

**2<sup>o</sup> Constat ex Scriptura.** — 1) *Ex parabolis.* — Ecclesia comparatur *aræ*, in qua tritico paleæ permiscuntur (Matth., III, 12) ; *agro*, in quo zizania crescunt simul cum tritico (*id.*, XIII, 24-30) ; *sagenæ* missæ in mare et ex omni genere piscium congreganti (*id.*, *ibid.*, 47-50) ; convivio nuptiali, ad quod intraverunt boni et mali (*id.*, XXII, 2-14). Istæ autem parabolæ aperte significant *bonorum et malorum commixtionem* in una eademque societate, quorum quidam mali perseverant usque in finem. Ergo.

2) *Ex factis.* — Christus jubet *peccatores*, post unam vel alteram correptionem, Ecclesiæ denuntiari, et extra Ecclesiam *ejici*, si illam non audierint (*id.*, XVIII, 15 sq.). Ergo antea ad corpus Ecclesiæ pertinebant.

S. Paulus mandat Corinthiis ut *de Ecclesia* (de medio vestrum) *expellatur*, per excommunicationem, *incestuosus* qui ideo, nonobstante peccato gravissimo, adhuc intra Ecclesiam visibilem versabatur (I Cor., v, 1-5).

Apostoli monent fideles ne peccatis amittant vitæ æternæ gloriam. Ergo esse membrum Ecclesiæ non idem est ac esse prædestinatum.

Hinc **S. Augustinus** : « Secundum præscientiam Dei et prædestinationem, quam multæ oves foris [Ecclesiæ], quam multi lupi intus (4). » — **S. Hieronymus** : « Arca Noe Ecclesiæ

(1) Denzinger, 631, 628. — (2) Denzinger, n. 1428. Cf. 1422, 1424.

(3) Denzinger, n. 1515. — (4) *In Joan.*, XII, tr. 45.

typus fuit... Ut ibi pardus et hœedi, lupi et agni, ita et hic justus et peccatores (1). »

**3<sup>o</sup> Constat ex ratione : ex consecrariis sententiæ oppositæ. —**

1) Si soli justus aut prædestinati membra essent Ecclesiæ, *periret Ecclesiæ visibilitas*, cum nemo certo scire possit quinam sint prædestinati aut justus coram Deo, neque agnosci posset societas quæ solis constaret justis aut prædestinatis.

2) Sacramentum poenitentiae *principaliter* institutum fuit a Christo, ut vitam redderet mortuis spiritualibus, intra Ecclesiam utique manentibus. Atqui frustra omnino esset, si soli boni essent in Ecclesia. Ergo.

**III. — Membra Ecclesiæ sunt omnes et soli baptizati, qui non defecerunt a vinculo fidei et communionis.**

*Probalur :*

**A. Membra Ecclesiæ sunt omnes baptizati, qui non defecerunt... [De fide].**

**523.** Hi enim Ecclesiæ visibili copulantur triplici vinculo Baptismatis, fidei et communionis ; atqui id quidem necessarium est, sed etiam absolute sufficit ut quis *adullus* sit plene membrum Ecclesiæ. Ergo hi omnes *actu et complete* sunt membra Ecclesiæ. — *Infantibus* Baptismus aquæ sufficit, uti jam monuimus.

**B. Membra Ecclesiæ sunt hi soli baptizati... [Doctrina certa].**

*Quare :*

**524. a) Catechumeni** non sunt *proprie* membra Ecclesiæ. Nondum enim baptizati sunt ; ideo ad Ecclesiæ corpus non spectant *realiter et actualiter*, ut patet : 1) ex supralaudato Eug. IV decreto pro Armenis : « per Baptismum membra Christi ac de corpore efficimur Ecclesiæ » ; 2) ex ipsis Ecclesiæ precibus, quibus Deum orat pro catechumenis, ut eos sibi aggregare velit, ut fiant membra, oves, gregis sancti, etc.

(1) *Dial. c. Lucif.*, n. 22.

Dici tamen possunt ad corpus Ecclesiae pertinere *potentia proxima*, ut aiunt, et *volo*, siquidem Ecclesiae vera fide junguntur et ab ea ad Baptismum *præparantur* ut fiant ejus membra.

**525. b) Membra Ecclesiae non sunt : 1º Infideles.** — Etenim ne ullo quidem vinculo Ecclesiae junguntur : Baptismum non receperunt ; christianam fidem aut non audierunt [Negativi], aut sibi propositam non profitentur [Positivi] ; sacra non participant, neque legitimis subsunt Pastoribus. Ergo ad Ecclesiae corpus non pertinent.

**2º Hæretici**, a fortiori **Apostatae**, qui « a fide christiana totaliter recedunt. » — Seipsos enim ab unitate fidei separant.

Porro ii sunt *proprie* hæretici, qui post Baptismum, *perlinaciter* negant unam saltem fidei veritatem ab Ecclesiae magisterio sufficienter propositam, aut de ea dubitant (Cod., c. 1325, § 2).

*Notorii* autem dicuntur, si, *publica professione*, a regula magisterii ecclesiastici recesserunt ; *occulti* vero, si vel *actu* tantum *interno*, vel *externis* signis, sed non publica professione, dogmata ab Ecclesia proposita respuunt.

a) Hæretici *notorii* ad corpus Ecclesiae *non pertinent* : carent enim vinculo externo professionis fidei, cujus defectu jam prohibetur eorum aggregatio ad visibilem Ecclesiam, nonobstante Baptismo, cujus effectus impeditur.

Id docet Apostolus dicens : « *Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devota, sciens quia subversus est qui ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus.* » (Tit., iii, 10-11.) Episcopo itaque præcipit ut hæreticum vitet, quia talis pertinax hæreticus est proprio judicio condemnatus, nimirum semetipsum ejecit extra Ecclesiam. Ergo. Quare non licet eos recipere sacramenta — esse paternos Baptismi aut Confirmationis, etc. Cod., c. 731, 765, 795, 985, 1240, 2260 sq.

b) Hæretici vero *occulti* membra *manent* Ecclesiae, ut communiter docent theologi, contra Suarez (De fide, disp. 9, sect. 1, n. 2), Franzelin (th. 23) et alios. Etenim : 1) non publica professione magisterii regulam rejecerunt ; ergo non adest



ex parte eorum obex sufficiens (*sal notorium*) ad impediendum vel expellendum aggregationem ad visibilem Ecclesiam, quam infallibiliter producit Baptismus et servat in casu; 2) omnibus fatentibus, episcopus [aut sacerdos] occulte hæreticus retinet et valide exercet suam *ordinariam* jurisdictionem (1). Porro quisquis extra corpus Ecclesiæ versatur, ipso facto incapax fit omnis ordinariæ jurisdictionis. Ergo hæretici occulti membra manent Ecclesiæ.

**3º Schismatici.** — Schismatici enim, qui *perlinaciter* et *publice* « subesse renunt Summo Pontifici aut cum membris Eidem subjectis communicare recusant » (Cod., c. 1325, § 2), certo certius ad Ecclesiæ corpus non pertinent, non secus ac hæretici notorii. — Schismatici vero *occulti* communius reputantur non esse simpliciter extra Ecclesiam.

Si qui autem sint qui *sine hæresi* fiant schismatici, v. g. propter meram denegationem obedientiæ Summo Pontifici vel simplicem recessum a communione catholicæ Ecclesiæ, hi ad Ecclesiæ corpus adhuc pertinerent; hodie autem vix dari potest schisma *purum*, scilicet quod non sit cum aliqua hæresi conjunctum (2).

**4º Excommunicati.** — Ab unitate communionis separati existunt, non directe proprio ipsorum actu, ut schismatici, sed per sententiam auctoritatis ecclesiasticæ. Excommunicatio enim est « censura qua quis excluditur a communione fidelium cum effectibus » variis juxta ipsius excommunicationis gradus. *Cod.*, c. 2257.

Etenim « excommunicati alii sunt *vitandi*, alii *tolerati* » (3). Porro *tolerati*, quamdiu non intercessit sententia condemnatoria aut declaratoria, imperfecte sed vere manent membra Ecclesiæ: non solum enim retinent characterem Baptismi et veram fidem, sed etiam jurisdictionem, quam *valide* exercent,

(1) Donec lata fuerit contra illum sententia condemnatoria vel declaratoria; cf. *Cod.*, c. 2314, cum 2261 et 2264. Cf. **Jugie**, *Theol. dogm. christianorum orientalium*, t. I, p. 37-38; **Deslandes**, in *Echos d'Orient*, oct.-dec. 1927, p. 385-395; **Cappello**, *De sacramentis*, t. I, n. 568.

(2) Cf. **Jugie**, *op. cit.*, t. I, p. 16 sq.

(3) C. 2258.

imo *licite*, si a fidelibus rogantur (1); præterea nonnullos actus ecclesiasticos *valide* exercere possunt [c. 2265]. Quinimo, etiam post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam, *non* sunt ab Ecclesia *totaliter* præcisi, siquidem adhuc non privantur dignitate, officio, beneficio, pensione, munere, si quæ habeant in Ecclesia [c. 2266]. — *Vitandi* autem carent omnino *vinculo communionis*, et omnibus bonis Ecclesiæ privantur, imo et dignitate, officio.... post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam.

**Corollarium I. — Ad animam Ecclesiæ pertinent omnes et soli justi.**

526. Antea probavimus animam Ecclesiæ esse ipsum formale supernaturalis vitæ principium, nimirum gratiam sanctificantem, cum fide, spe, caritate et donis annexis, illamque neminem habere posse, nisi in re vel in voto saltem ac visibile Ecclesiæ corpus adhæreat, inde sequitur : 1) *omnes* et *solos justos* ad animam Ecclesiæ pertinere : 2) eos *proprie* et *principaliter* de anima esse qui, non solum voto, sed *re* etiam de corpore sunt Ecclesiæ (2).

**Corollarium II. — De subjecto passivo Ecclesiæ.**

527. Omnes qui actu membra sunt Ecclesiæ, subjiciuntur ut patet, Ecclesiæ magisterio et regimini. At esse membrum Ecclesiæ et esse ejus jurisdictionis subditum non omnino convertuntur, quia auctoritas ecclesiastica *in alios* ac *in membra* jure et merito exercetur.

*Omnes scilicet et soli baptizati vere ecclesiasticæ jurisdictioni subjiciuntur, dummodo habitualiter sint rationis competes.*

Dixi : *Dummodo*... — Nam homines, habitualiter usu rationis carentes, legibus dirigi non possunt. Rem ita exponit *Codex novi Juris* : « Legibus mere ecclesiasticis non tenentur : nec baptizati qui sufficienti rationis usu non gaudent, nec qui, licet rationis usum assecuti, septimum ætatis annum nondum expleverunt, nisi aliud jure expresse caveatur. » Can. 12.

(1) C. 2261, § 2. Actus quidem *licitus* est quantum est ex parte excommunicationis ; nam potest esse illicitus alia ex parte, nempe si status gratiæ ad hunc actum jurisdictionis ponendum requiritur et deficit.

(2) Quandoque de anima Ecclesiæ dicuntur, etsi imperfecte et deficienter, illi qui vel jam aliquo dono interioris gratiæ potiuntur, quo ad vitam gratiæ habituales disponuntur, vel, amissa caritate, fidem et spem retinent, aut fidei tantum, ut peccatores mortui. D'Herbigny, t. II, n. 347.

a) *Omnes baptizati*. — 1) Per Baptismum enim homo indelebiter divino cultui consecratur, qui in sola Ecclesia catholica exercetur. « Hinc quisquis characterem baptismalem accipit, « non voluntate propria, nec voluntate aliorum hominum, sed « *voluntate et lege divina* obligatur ad professionem christiani-  
« tatis, fitque *subditus* illius hierarchiæ, cui vices suas in mundo  
« commisit Christus, ut regat fidelium societatem » (1).

Itaque, etiamsi per publicam professionem *hæreseos* vel *schismatis* aliquis desinat esse membrum corporis Ecclesiæ in actu, *rebellis* efficitur utique et *desertor*, sed jurisdictioni ecclesiasticæ omnino *subjectus remanet*, cum maneat character quo essentialiter a Christo ipso mancipatus est ad cultum christianum.

Item, *excommunicati*, quamvis de Ecclesia ejecti fuerint, Ecclesiæ legibus *adstringuntur* quoad actus qui eis non interdiciuntur, secus enim ex malitia sua commodum reportarent.

2) *Confirmatur* ex doctrina Ecclesiæ declarantis ab omnibus baptizatis absolute observanda esse omnia ejus præcepta, sive scripta sive tradita (2).

b) *Soli baptizati*. — Qui nondum enim Baptisma receperunt, extra Ecclesiam versantur; porro, inquit *Tridentinum*, « Ecclesia in neminem judicium exercet qui non prius in ipsam per Baptismi januam fuerit ingressus » (3). « Legibus mere ecclesiasticis non tenentur qui Baptismum non receperunt » (Can. 12, Codicis j. c.).

Hac de causa, Apostolus (I Cor., v, 12) docet Ecclesiam, de iis qui foris sunt, non judicare, et Pontifices plene agnoscunt paganos constitutionibus canonicis non arctari. Proinde *Infideles*, *Judæi*, alique *non baptizati* legibus ecclesiasticis minime tenentur, ut animadvertit *Pius VI* scribens: « Discrimen inspiciamus, quod intercedit inter homines qui extra gremium Ecclesiæ semper fuerunt, quales sunt Infideles, et Judæi, atque inter illos qui se Ecclesiæ ipsi per susceptum Baptismi sacramentum subjecerunt. Primi etenim constringi ad catholicam obedientiam profitendam non debent; contra vero alteri sunt cogendi (4). »

(1) Billot, *De Sacramentis*, t. 1, th. 27, § 2. Cf. Franzelin, th. 23, p. 397.

(2) Denzinger, n. 863 sq. : 696. — (3) Denzinger, n. 895.

(4) Breve, *Quod aliquantum*, 10 Mart. 1791. Itaque catechumeni legibus Ecclesiæ (formaliter ut sunt leges Ecclesiæ), non subjiuntur, sed legi divinæ obedire tenentur, quæ eis ab Ecclesia proponitur et explicatur, et cujus virtute pœnitentiæ eis imponuntur utiles, ut sese disponant ad Baptismum rite suscipiendum.

## CAPUT IV

### DE RELATIONIBUS INTER ECCLESIAM ET STATUM (1)

---

**528.** Habita disquisitione de veritate Ecclesiae catholicae necnon et de intima ejus constitutione quoad potestates, hierarchiam et membra, ultima superest quaestio de ejus *habitudine ad Societatem civilem*. Expositis autem variis systematibus quoad relationes inter Ecclesiam et Statum, doctrinam trademus catholicam, e qua postea quaedam deducemus consecutaria practica.

#### § I. — VARIA SYSTEMATA

Hac de re systemata *tria* prodierunt, quae respective docent Ecclesiam *vel* Statui subjiciendam esse, *vel* a Statu sejungendam, *vel* denique aliquam in Statum habere potestatem.

**A. Ecclesia Statui subordinanda est** (*Cæsarismus, Liberalismus absolutus : Ecclesia in Statu*).

(1) **Pius VII**, Litt. apost. *Post tam diuturnas*; **Gregorius XVI**, Encyc. *Mirari Vos*; **Pius IX**, *Quanta Cura*, *Syllabus*; **Leo XIII**, Encyc. *Diuturnum*; *Immortale Dei*; *Libertas præstantissimum*; *Sapientiae Christianae* (ed. Bonne Presse, t. I et II); **Pius X**, Encyc. *Pascendi*, 8 sept. 1907; *Vehementer*, 11 déc. 1908; *Notre charge apostolique*, 31 Aug. 1910; **Liberratore**, *L'Eglise et l'Etat dans leurs rapports mutuels*; **Billot**, *De Ecclesia Christi*, t. II; *De habitudine Ecclesiae ad Statum*; **De Groot**, q. 12; **Palmieri**, th. 21-24; **Mazzella**, n. 565 sq.; **Dom Benoit**, *La Cité antichrétienne*, *Les erreurs modernes*, t. II; **Moulart**, *L'Eglise et l'Etat*; **Ferretti**, *Institutiones philosophiae moralis*, t. III, q. 400 sq.; **Cathrein**, *Philosophia moralis*, ed. 8, p. 423 sq.; **Veillot**, *L'illusion libérale*; **At**, *Le vrai et le faux en matière d'autorité et de liberté*; *Les principes générateurs du libéralisme*; **Keller**, *L'encyclique du 8 décembre 1864 et les principes de 1789*; **Mgr Freppel**, *La Révolution française*; **Sarda y Salvany**, *Le libéralisme est un péché*; **Mgr de Ségur**, *Hommage aux jeunes catholiques libéraux*, variaque alia opuscula; **Demeuran**, *L'Eglise*, Beauchesne, 1914; **Schultes**, *De Ecclesia catholica*, art. 78; **Pius XI**, Encyc. *Quas primas*, 11 dec. 1925; **E. Chénon**, *Le rôle social de l'Eglise*, Paris, Bloud, 1921; **Cremers**, *Kerk en Staat*, Bruxelles, 1927.

**529.** Practice in duas abeunt sententias fautores hujus systematis :

a) *Alii Statui concedunt jus indirectum positivum in sacra.* — Porro error iste *lex* fuit imperii romani ; a *Byzantinis* autem accurate servatus, in Germaniam transivit, posteaque in Galliam sub *Philippo Pulchro*, ubi multum floruit legisperitorum gratia.

Hanc doctrinam propugnarunt *Gulielmus Occam*, *Marsilius Palavinus* (1), multique *Protestantes* qui Statui tribuere non dubitarunt jus reformandi exercitium religionis necnon jus ad sacra deputandi ministros ; præsertimque nonnulli *rationalistæ* et *pantheistæ*, qui, post *Hobbes*, *Spinoza*, *Hegel*, Statum esse dixerunt ipsam divinam voluntatem, quæ, ad organizationem mundi præsidens, sibi metipsi finis est absolutus, imo finis omnium ultimus, fonsque omnium jurium, cui itaque ipsa religio subjacere debet.

**530. b)** *Alii autem Statui concedunt jus indirectum sed negativum in sacra.* — Ita *Gallicani*, *Jansenistæ*, *Febronianistæ* et *Josephistæ*, juxta quos Status, utpote finem habens temporalem, positive et directe res Ecclesiæ administrare non potest, sed, *ne ejus fini noceat Ecclesia*, necessario tamen indiget potestate indirecta negativa in sacra, qua, etsi mutare nequeat substantiam actuum jurisdictionis spiritualis, illos aliquo saltem modo irritare valet.

Huc refertur : 1) *jus supremi dominii* in bona ecclesiastica, quo possessiones ab Ecclesia eripere potest Status, si placuerit ; — 2) *jus reformandi abusum*, jusque supremæ inspectionis in totam Ecclesiæ vitam externam et socialem ; — 3) *jus placeli et exsequatur* seu prohibendi bullarum, encyclicarum et cæterorum actorum ecclesiasticorum publicationem, antequam examinata fuerint in tribunali civili et executioni mandata ; — 4) *jus appellationis tanquam ab abusu*, quo ad Statum recursus haberi potest, post sententiam ecclesiastici judicis, etc. Eandem fere theoriam propugnant politici moderni.

(1) Cf. in *Dict. théol.*, art. Guillaume Occam, Marsile de Padoue.



### B. Ecclesia et Status sejungendi sunt ab invicem.

Hanc tuentur doctrinam, aliter tamen et aliter, omnes hodierni *Liberales*, sive *moderati*, sive « *catholici* », vestigia *Machiavel* et *Cavour* sequentes (1).

**531. a)** *Liberalismus moderatus (Ecclesia libera in Statu libero)*. — Non negat ordinem religiosum et supernaturalem, sed ab eo omnino præscindendum esse declarat et « *republicam* vult ab Ecclesia *sejunctam* et *penitus et totam...* permissa ad summum singulis civibus facultate, ut privatim, si libeat, dent religioni operam » (*Encyc. Libertas*).

Res religiosa, aiunt, et res politica duo sunt inter se omnino *disparata*, quapropter Status et Ecclesia societates sunt plene ab invicem *independentes* et *liberæ*, quibus finis assignatur proprius, cum mediis specialibus, viam ideo suam prosecutur unaquæque, nil curans de rebus alterius.

**532. b)** *Liberalismus « catholicus » (Ecclesia tempori parere debet et circumstantiis)*. — Valde difficilis est intellectu, quia nunquam definitus fuit a fautoribus. Hi Ecclesiæ divinitatem non rejiciunt, imo ei veram libertatem concedendam volunt; at contendunt unionem Status et subordinationem ad Ecclesiam repugnare principiis modernis. Proinde, aiunt, hæc subordinatio tacenda est et *separatio* temporalium a spiritualibus *accipienda* ut res *per se* bona, æqualiaque jura omnibus religionibus concedenda.

### C. Ecclesia in Statum aliquam habet potestatem.

**533.** Triplex distinguitur potestas Ecclesiæ in Statum : *directa* nempe, *directiva* et *indirecta*.

**a)** *Potestatem directam*, qua etiam res temporales Status, *rulione sui* Ecclesiæ subjacerent, propugnarunt pauci tantum theologi (2), et eo tantum sensu quod potestatis civilis *exercitium* ordinatione divina pertineret ad principes.

(1) C. Constantin, in *Dict. théol.*, art. Libéralisme; G. de Pascal, in *Dict. Apol.*, art. Libéralisme.

(2) Panormitanus, *Comment. in decr.*, l. II; Aug. Triumphus, *De potest. ecc.*

b) *Potestas directiva* ea est qua Ecclesia seu Pontifex, ratione magisterii universalis, hortationibus, sermonibus, imo et pœnis spiritualibus, *directionem* imponere potest practicam et obligatoriam principibus et subditis, jure quidem divino, quod, in medio ævo, confirmatum fuit et roboratum jure positivo humano (1).

c) *Potestas indirecta* ea est qua temporalia Ecclesiæ subji-ciuntur, non ratione sui, sed *in quantum ad finem religionis referuntur*, et in quantum requirit *bonum* animarum *spirituale* (2).

## § II. — DOCTRINA CATHOLICA

*Assertio* : Utraque potestas Ecclesiæ et Status est in suo genere maxima, et in suo ordine libera et independens [*Doctrina catholica*].

534. *Probalur* : a) *Scriptura*. — « *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei Deo* » (Matth., xxii, 21), ait Christus, aperte signans Ecclesiam et Statum regna esse distincta, et dominium habere diversum.

b) *Praxi Ecclesiæ*. — Pontifices et Concilia leges omnino *speciales* et regimen plane *distinctum*, ut rem Ecclesiæ necessariam, semper postularunt. Ergo. (*Encyc. Sapiientiæ christianæ*, II, 284.)

c) *Ratione*. — « Ex fine societates specificantur. Atqui « alius est finis Ecclesiæ, alius vero est finis communitatis « civilis : hæc enim pro fine habet felicitatem naturalem et « temporalem, illa vero supernaturalem et æternam. Ut « autem finis sic et cætera, quæ ad utramque societatem « pertinent, nempe auctoritas qua societates eæ gubernantur, « media quibus utuntur, etc., sunt longe diversa. Ergo civitas « et Ecclesia sunt societates specie inter se distinctæ (3). »

(1) Fénelon, *De auct. S. Pont.* ; Gosselin, *Pouvoir du Pape au moyen âge*.

(2) 2-2, q. 10, art. 10 ; q. 60, art. 6, ad 3 ; Bellarminus, *De R. Pont.*, I, V, c. 6.

(3) Ferretti. *l. c.*, p. 406. Quamvis utraque societas a Deo solo auctoritatem habeat, juxta illud Apostoli : « *Non est potestas nisi a Deo* » (Rom., xiii, 1), altera tamen, Status nempe, a Deo procedit ut auctore *naturæ*, altera autem, Ecclesia scilicet, a Deo ut auctore *gratiæ* et ordinis supernaturalis. Cf. Leo XIII, *Encyc. Immortale Dei*, ed. Bonne Presse, t. II, p. 26, 28.

*Asserlio* : **Neque Ecclesia a Statu, neque Status ab Ecclesia sejungendus est** [*Doctrina catholica*].

**535. Probatur** : a) *Ex origine potestatum*. — Potestas Ecclesiæ et Status a Deo procedunt. Ergo ordinatæ sunt. Atqui ordo cessat si separentur et dissocientur Ecclesia et Status. Ergo.

b) *Ex objecto potestatum*. — Utraque potestas, civilis et spiritualis, ordinatur ad *eosdem subditos*, et quidem ad *eundem finem ultimum* perducendos, quanquam modo diverso : nam, quamvis finis proximus societatis civilis sit bonum hominum temporale procurare, istud bonum non est finis in se, imo non est bonum verum et plenum, nisi ad ultimum subordinetur finem hominum, qui Deus est.

c) *Ex natura ipsa Status*. — Status enim Deum vereri et colere debet modo quo colit se Deus ipse demonstravit velle, nimirum religionem profiteri eam tenetur quæ unice vera est (Cf. *Immort. Dei*). Hæc autem religio penes solam Ecclesiam catholicam invenitur. Ergo « civitatis rationes a rationibus Ecclesiæ segregari oportere, profecto falsissima, maximeque perniciosa sententia est » (1). (*Encyc. Vehementer.*)

*Asserlio* : **Ecclesia Statui minime subjicitur** [*Doctrina catholica*].

**536. Subordinatio** in eo est quod unum altero inferius sit et ab eodem dependens. *Negativa* dicitur, quando, etiam intra finem proprii objecti, potestas inferior nil agere potest quod in damnum superioris redundet ; *positiva* vero, quando inferior tenetur per actus suos ad bonum superioris conferre, in quantum hæc judicabit necessarium.

*Directa* autem vocatur subordinatio, si potestas inferior alteri subest *ratione sui*, ab ea pendens quoad omnes actus suos ; *indirecta* vero, si inferior alteri potestati subest, *ratione alterius rei* tantum, puta ratione finis ejus longe præstantioris.

*Probatur thesis* ex iis quæ antea demonstravimus : 1) Eccle-

(1) Prop. 55 Syllabi Pii IX ; Denzinger, 1755.

sia est societas *perfecta* (1). Ergo in rebus suis est plane libera ab omni humana dominatione directa.

b) Ecclesia est societas *suprema*. « Sicut (enim) finis quo tendit Ecclesia, longe nobilissimus est, ita ejus potestas est omnium præstantissima, neque imperio civili potest haberi inferior, aut eidem esse *ullo modo obnoxia* » (*Immortale Dei*). Ergo neque indirecte Statui subijci potest.

**Assertio : Status Ecclesiæ subordinari debet, negative quidem et positive, sed indirecte** [*Doctrina catholica*] (2).

537. 1) *Negative*. — Societas enim civilis, in exercitio potestatis, *rationem habere* tenetur finis hominis ultimi, scilicet *finis supernaturalis*, qui finis est Ecclesiæ proprius. Ergo ipsi Ecclesiæ subordinari debet saltem negative, hoc est non impedire debet homines ab obedientia erga Ecclesiam in omnibus quæ necessaria declarat ad assecutionem finis supernaturalis.

2) *Positive*. — Multa temporalia, licet per se non ad finem spiritualem ordinata, positive tamen ad hujus finis obtentionem conferre possunt, sive ut *media* necessaria, sive ut *auxilia* valde utilia. Atqui homines qui jus habent consequendi finis ultimi, jus habent ut *media* eis *præsto sint*, quibus ad hunc finem *juvari* possunt. Ergo societas civilis præstare debet subditis omnia adjumenta quæ utilia vel necessaria judicat Ecclesia, ad quam finis ultimi cura proxime pertinet, nimirum positive subordinari debet Ecclesiæ. (*Immortale Dei*, p. 26-28.)

3) *Non directe tamen*. — Christus enim nullam potestatem civilem formaliter contulit Petro et Ecclesiæ, sed tantummodo potestatem religiosam per se ordinatam ad finem supernaturalem. In iis ergo quæ ad *solum* finem temporalem spectant, Status manet ab Ecclesia independens.

4) *Sed indirecte*. — Quatenus Status Ecclesiæ non subordinatur ratione finis proprii, sed tantum ratione finis ipsius Ecclesiæ.

(1) Supra, n. 328 sq. — (2) *Syllabus*, prop. 24 ; Pius X, Encyc. *Pascendi* ; Denzinger, 1724, 2092, etc. : cf. Y. de la Brière, in *Dict. Apol.*, art. Pouvoir indirect du Pape sur les choses temporelles.

Hæc autem subordinatio *jure est naturali*, ut probavimus ex ordinatione finium, sed et *jure divino positivo*, quia Ecclesia, ex ipsius Christi institutione, potestatem habet plenissimam in omnia media, etiam indirecta, in finem ultimum conducentia (1).

Hinc, jam a primæva Ecclesiæ ætate, Apostoli hanc potestatem indirectam exercent in res temporales : ita S. Paulus collectas dirigit [I Cor., xvi, 1-4 ; II Cor., ix] ; præcipit sustentationem cleri [Gal., vi, 6 ; I Cor., ix, 4-6] ; dat monita circa ornatum mulierum [I Tim., ii, 9 sq.].

Insuper istam doctrinam, quæ praxi universali Ecclesiæ consecrata est, adeo constanti et unanimi sensu semper docuerunt Patres et theologi, Pontifices et Concilia, ut saltem ad depositum catholicæ doctrinæ certo pertinere dicenda sit.

### § III. — CONSECTARIA PRACTICA

#### I. — De Unione Ecclesiæ et Status in catholicis regionibus

*Catholicæ* dicuntur eæ tantum regiones quæ, non solum constant hominibus catholicis, sed etiam secundum *principia catholica* reguntur.

##### A. Jura Status et officia.

**538. a) Jura.** — In rebus *mere civilibus* Status independens est ab Ecclesia et prorsus liber in omnibus quæ ad finem societatis honeste ducunt, modo scilicet nil in se contineant quod legi divinæ aut Ecclesiæ bono contradicat (2).

b) **Officia.** — 1) *Veram debet profiteri religionem.* — Actus enim et modum cultus sibi debiti determinavit ipse Deus per revelationem. Porro societates non minus ac homines singuli præceptis Dei plane subjiciuntur. Ergo naturale, quo erga Deum tenetur, officium non implet Status nisi ipsam solamque veram profiteatur religionem a Deo sibi impositam.

(1) Y. de la Brière, in *Dict. apol.*, art. Pouvoir pontifical dans l'ordre temporel, t. IV, col. 94-115.

(2) Leo XIII, *Encyc. Immortale Dei* ; Denzinger, 1866.



2) *Ecclesiam protegere debet ac defendere.* — Ecclesia enim catholica unica est societas cui suam religionem libere propagandam et infallibiliter edocendam commisit Christus, *unicum* ideo est *medium* quo cives finem ultimum rite et tuto consequi valent. Quapropter Status ita disponere debet ordinem civitatis, per *leges et instituta*, ut munus suum perfecte adimplere possit Ecclesia; nimirum, *ex sibi propriis*, omnia Ecclesiae praeſtare debet quae in ordine ad consecutionem salutis requiri possunt, v. g. coercere religionis perturbatores, si qui adsint, removerequae omnia finis spiritualis impedimenta, etiam vi materiali, si opus sit, tenetur.

Ceterum, jura Dei protegendo, Status fundamentum ipsius societatis protegit et defendit ac ita suae securitati providet. Cf. Leo XIII, Encyc. *Immortale Dei*.

#### B. Jura Ecclesiae et officia.

539. a) *Jura.* — 1) IN GENERE. — In rebus *mere spiritalibus* Ecclesia est prorsus independens a Societate civili, puta in sacrorum administratione, in cultu sacro, in educatione clericorum (1). In rebus *mixtis* vero, quae in se temporales, vel cum bono spirituali *connexae* sunt, vel ad finem spiritualem sunt *necessariae*, Ecclesia valet suam exercere potestatem. Ideo *possessiones tuas* habere debet, « ad fines sibi proprios prosequendos » (2); educationeque religiosa ad eam unice pertinente, *jus supremum inspectionis* omnium scholarum possidet quoad baptizatos; scholas igitur visitare potest et exigere ut pericula infantibus imminetia, v. g. ex parte malorum magistrorum aut pravorum librorum, removeantur, etc. (3).

540. 2) IN SPECIE DE IMMUNITATE. — Prorsus rejicienda esse jura *placeli, appellationis ab abusu*, aliaque similia, evidens est, *lum* quia multoties a Pontificibus reprobata

(1) *Cod.*, c. 1322, 1352, 1553: Encyc. *Immortale Dei*; Denzinger, 1866; Pius XI Encyc. *Quas primas*, 11 Déc. 1925, *A. A. S.*, t. xvii, p. 609.

(2) C. 1495.

(3) C. 1381, 1382, 1384. Cf. A. Michel, *La question scolaire et les principes théologiques*, Paris, Desclée; H. Dehove, in *Dict. Apol.*, art. *Scolaire* (Question), col. 1279-1292.

fuerunt, *tum* quia Ecclesiae ordini et auctoritati omnino repugnant.

a) In iis quæ ad *salutem* spectant, clerici sunt *jure divino* immunes a jurisdictione civili. Id adeo certum est ut ipsi laici sint immunes in hac parte : ratio est quia potestas spiritalis *soli* Ecclesiae a Christo concessa est. — b) Sed contendimus clericos, in *ipsis temporalibus* liberos esse a Principum jurisdictione. Hæcque immunitas non est privilegium *stricte dictum*, nam non est derogatio quædam juri communi in favorem clericorum qui de se huic juri essent subjecti, sed privilegium improprie dictum : clerici enim ex ipso jure Ecclesiae originali et connaturali exempti dicendi sunt.

**541. a) De immunitate Pontificis.** — Ab omni jurisdictione civili immunis est Pontifex, jure divino *saltem naturali*, quia talis immunitas necessario dimanat a primatu divinitus instituto.

**De jure.** — Ecclesia enim sublimior est Statu. Atqui R. Pontifex princeps est et caput totius Ecclesiae. Ergo rectus ordo et ipsa rerum natura postulant ut Statui non subjiciatur.

Imo, propter positivam, licet indirectam, *subjectionem potestatis civilis* potestati ecclesiasticæ, Pontifex jus habet de ipsa Principis potestate disponendi, prout necessarium est ad bonum Ecclesiae regimen christianæque reipublicæ rectam ordinationem. Jamvero ad *bonum* Ecclesiae *spirituale* maxime pertinet *talis exemptio* Pontificis, nimirum ad *reverentiam* debitam Christi Vicario in terris et ad *independentiam* ejus ministerii in universo mundo. Ergo repugnat ut in temporalibus subjiciatur Pontifex Principi cuidam sæculari.

**De facto.** — Non ut Ecclesia sit utique, sed ut *bene* sit, nimirum ut perfecto modo suæ naturæ convenienti existat et regatur, requiritur ut Pontifex *vera* fruatur libertate, *manifesta* quidem, *plena* et *stabili*, quoad *omnes* actus sui regiminis. Ideo requiritur ut S. Pontifex « nulli... humanæ potestati, nullis legibus... obnoxius esse videatur, at sui penitus juris ac potestatis et *sit et manifesto appareat* ».

Sane, si alicui Principi subordinaretur aut etiam subordinari videretur, eo ipso non gauderet nisi libertate *precaria*, vixque

ac ne vix quidem *plenam* obtineret fidelium *fiduciam* et *obedientiam*. Enimvero, *vel* cum Principe cui subjiceretur dissentiret, et jam liber non esset, et pax Ecclesiae in dubio esset ; *vel* cum illo conjunctissime viveret, et fideles vehementer suspicari ac vereri nunquam desinerent ne Pontifex sua acta ad illius Principis voluntatem conformaret, atque idcirco actis illis hoc prae-textu saepe refragari non dubitarent.

Jamvero a saeculo VII usque ad annum 1870 S. Pontificis independentia et libertas in gubernando universam Ecclesiam *civili quodam principatu* firmabatur. Destructis autem illis libertatis praesidiis, quibus divina Providentia «...Romani Pontificis auctoritatem communiverat », merito, a Pio IX usque ad Pium XI, S. Pontifices easdem renovarunt exspositiones « ad jura Apostolicae Sedis dignitatemque defendendam » (1).

At, 11 februarii 1929, ex conventionione (2) facta inter **Pium XI**, S. Pontificem, et **V. Emmanuelem III**, Italiae Regem, feliciter, ut ipsa S. Sedes declaravit, et irrevocabiliter soluta est quaestio romana, ac proinde cessant, fundamento carentes, antiquae exspositiones. Jam enim, per creationem « *Civitalis Vaticanae* », quae, potestate *plena, exclusiva et summa, solius est Sanctae Sedis*, Summus Pontifex, toto orbe plaudente, tum verum habet et plenum *imperium*, non secus ac ceteri principes et reges, in re etiam internationali, tum *adæquale et manifesto* pollet independentia *perfecta et lula* sibi necessaria ad munus Doctoris et Pastoris supremi exercendum et in diocesi romana, et in Italia et in toto mundo.

#### 542. b) De Immunitate Clericorum (3). — Immunitas cle-

(1) *Syllabus*, prop. 76 ; Denzinger, 1776, 1776 a ; Leo XIII, Encyc. *Inscrutabili*, 21 apr. 1878, t. I, p. 16 ; Pius X, Alloc. « *Quum vero necesse sit* », 9 nov. 1903 ; Benedictus XV, Encyc. *Ad Beatissimi*, 1 nov. 1914 ; Alloc. *consist.*, 6 dec. 1915 ; A. A. S., 1914, p. 580-581, 1915, p. 511 ; Encyc. *Pacem Dei*, 23 maii 1920 ; Pius XI, Encyc. *Ubi arcano Dei*, 23 dec. 1922, A. A. S., 1922, p. 698-700. Cf. Y. de la Brière, in *Dict. Apol.*, art. Pouvoir pontifical dans l'ordre temporel ; Dublanchy, *La voix de Pierre pour l'indépendance du Pape*, Paris, Bonne Presse, 1926.

(2) Quae conventio rata habita est, in Vaticano, 7 jun. 1929 ; cf. A. A. S., 7 jun. 1929. — (3) E. Magnin, in *Dict. théol.*, art. Immunités ecclésiastiques, t. VII, col. 1218 sq. ; Choupin, in *Dict. apol.*, art. Immunités ecclésiastiques, t. II, col. 613-628.

ricorum a jurisdictione civili *necessario* consequitur *naturam* eorum status et ministerii. Quia enim *speciali consecratione* Deo dicati sunt et sacri effecti, quasi *connaturaliter* eis debetur exemptio a iugo sæcularis potestatis, præsertim quoad causas eorum criminales et personales, propter reverentiam religioni debitam, quam certo læderet subjectio ad tribunal sæculare.

Cum autem ad finem spirituales pertineat immunitas, ab *Ecclesia sola* practice determinanda est in ultima specie. Jamvero ex jure canonico hæc duo substantiam ejus constituunt : 1) exemptio a legibus quæ *ecclesiasticæ conditioni repugnant*, v. g. a lege militiæ ; 2) exemptio *ab aliis legibus* civilibus, non jam quoad vim obligatoriam seu directivam, sed *quoad vim coactivam*, quatenus clerici, eas violantes, a solis iudicibus ecclesiasticis judicandi sunt, cogendi et puniendi: *Cod.*, c. 119-123, 1553, 2334, 2341, 2343.

**543. b) Officia Ecclesiæ.** — Ecclesia non debet curare *directe* de temporalibus, v. g. de constitutione regni, de legibus, nisi bono spirituali sint contrariæ ; *positive* autem societatem civilem *adjuvare* tenetur, doctrina sua nobilissima et efficacissima in leges, instituta, mores populorum et in omnes reipublicæ ordines rationesque penetrando, honestatem fovendo domesticam et publicam, pacem promovendo et tranquillitatem, bellum avertendo, in quantum fieri potest, et generatim in omnibus necessitatibus Statui opem atque auxilium ferendo.

## II. — De relationibus Ecclesiæ cum Statu non catholico

**544.** Status sive *acatholicus* sit, sive dissensionibus religiosi divexatus principiisque liberalismi funditus imbutus, *per se* eadem habet officia erga Ecclesiam ac Status catholicus, cum jura Ecclesiæ minime pendeant ab approbatione hominum aut acceptatione, sed a sola Christi institutione dimanent, neque schisma aut hæresis ullo modo populos eximat ad obligationibus Baptismi. Ecclesiæ ideo *saltem* præstare debet Status libertatem externæ professionis fidei, libertatem

associationis, capacitatem possidendi et docendi, sicuti præbere tenetur omni legitimæ societati.

Status autem *indifferens*, si qui existat, juxta sua propria principia. Ecclesiam catholicam agnoscere debet ut *legitimam societatem* et plenam ei libertatem concedere.

Status vero *infidelis*, quamvis Ecclesiæ auctoritati non subjiciatur, *jure naturæ* tenetur illam tolerare, saltem ut *rationi consentaneam*. Quapropter, aggressionem facta ex parte infidelium, auxilium brachii sæcularis adhibere potest Ecclesia ut prædicationem Evangelii, sibi soli a Christo commissam, efficaciter prosequi possit.

### III. — De libertatibus modernis

#### De libertate in genere.

545. Libertas nil aliud est nisi *vis electiva mediorum, servato ordine finis*. Porro electio, quæ proprium est voluntatis, non habetur nisi prævia cognitione intellectus; ad intellectum ergo simul atque ad voluntatem spectat libertas: *fundamentaliter* nempe ad intellectum, *formaliter* vero ad voluntatem; ideoque *perfectio* (1) libertatis exsurgit ex perfectione intellectus et voluntatis, nimirum in eo tantum versari debet libertas, quo verum sit et bonum. « Si mens (enim) adsentiat opinio-  
« nibus falsis, si malum voluntas adsumat et ad id se applicet,  
« perfectionem sui neutra consequitur, sed excidunt dignitate  
« naturali et in corruptelam ambæ delebuntur. Quæcumque  
« sunt igitur virtuti veritatisque contraria, ea in luce atque  
« in oculis hominum ponere non est æquum; gratia tutelave  
« legum defendere multo minus » (*Immort. Dei*).

#### A. De libertate cogitandi et loquendi.

546. Jus ideo habemus amplectendi *verum*, et illud *solum*, certo *cognitum*, illudque iterum unicum præcipiendi et pro-

(1) Agitur in præsentī, ut patet, de libertate non *physica* sed *moralī*: multa enim *physice* operari valemus, quæ nobis *moraliter* non licet facere; erga illa ideo *potentiam* habemus non *jus*, ac proinde, ea faciendo, libertate non utimur sed abutimur. Cf. J. Baucher, in *Dict. théol.*, art. Liberté, col. 661-665; 684 sq.; Pius XI, Ad. Em., P. Card. Gasparri, 30 maii 1929; A. A. S., 11 jun. 1929, p. 297-306.



pagandi. « In rebus (tamen) *opinalibus*, disputationi hominum a Deo permissis, utique quod placeat sentire, quodque sentiatur libere eloqui concessum est, non repugnante natura ». (*Libertas*).

Si autem *interne* tantum errori adhæremus aut malo, *Deo soli* rationem debemus, si vero *externe* opinionum mendacia profitemur aut vitia in civitatem infundimus, quamvis bona fide aliquatenus aut plene excusari possimus in conscientia, *auctoritate publica* coercendi sumus et puniendi, in quantum illud requirit bonum sociale.

### B. De libertate conscientiae et cultuum.

**547.** *Absoluta* libertas conscientiae et cultuum ea vocatur libertas : 1) qua *unicuique* homini, aut *quam libuerit*, aut omnino *nullam* eligere et profiteri religionem integrum esset ; 2) qua *Statui* liceret *nullum* Deo cultum exhibere aut *æquo jure omnes* religiones habere.

Hæc autem libertas : 1) nunquam exstitit, neque existere potest ; 2) ipsi *societati* plane *adversatur libertatique* cum eorum qui regunt, tum eorum qui reguntur ; 3) maxime est *impia* : in *se* quidem, quia religionem dicit indifferentem, et nullius negotii ; in *principio* autem, quia, tota quanta est, fundatur in atheismo ; in *scopo* etiam, quia, sub prætextu moderationis, veræ religionis eversionem prosequitur.

*Vera* autem libertas conscientiae et cultuum *jus est seligendi et profilendi illam veram et unicam religionem a Deo impositam et ab Ecclesiae magisterio propositam*.

Hanc porro religionem ab omnibus amplectendam esse semper docuit Ecclesia, sed *neminem cogi posse* ad illam excolendam, *quin anlea illam ul veram agnoverit*, imo contrarium agentes aut dicentes aperte damnavit.

*Subditos* autem *fideles* jure obligat ad officia accepta adimplenda, et consequenter, ut amoveantur impedimenta huic fini obstantia, potestatem sibi merito vindicat repellendi seminantes errorem aut corruptionem inter fideles, sicuti expedire judicat, etiam brachio sæculari. Cum error enim, qui cæterum ex se nullum jus habet, natura sua tyrannicus sit, inspectaque hominis natura, semper prævaliturus sit

adversus veritatem, si utrique eadem jura concedantur, errorem reprimere nil aliud est quam animas præcavere a periculis seductionis, ut *vera* illis permittatur *libertas ad bonum*.

Ipse *Status* ideo, propter bonum sui et civium, errorem coercere religiosum, libertatemque absolutam cultuum rejicere tenetur.

Si tamen *vera* urgeat *necessitas*, nimirum « majus aliquando vel vitandi causa malum, vel adipiscendi aut conservandi bonum » (*Libertas*), *tolerari* possunt hujusmodi libertates modernæ, *in quantum* et *quamdiu* id postulat ratio boni communis, dummodo in jura aut principia nunquam erigantur, protectioque aut libertas errori ipsi nunquam concedatur, sed *solis personis* bona fide errantibus. Cf. 2-2, q. 10, a. 11

#### IV. — Judicium de Liberalismo

548. Liberalismus, quem omnino rejiciendum esse liquet ex doctrina tradita, directe nunc paucis verbis nobis est refellendus.

In genere liberalismus est *systema* quod *exaggerat libertatem detrimento auctoritatis*, et, *autonomiam perfectam* sibi vindicans, *libertatem omnimodam* exigit in omnibus, *independentiamque absolutam* erga Deum et homines. Quare *individualismum*, et cultum sui generat in homine, in Statu autem despotismum, quo tandem aliquando omnes veræ et naturales libertates familiæ et societatis penitus destruuntur.

##### A. Liberalismus absolutus.

##### 549. *Systema est :*

1) *Impietatis*. — Omnia enim reducens ad vitam præsentem, implicite negat spiritualitatem animæ et immortalitatem ; Ecclesiamque habens ut meram associationem Statui absolute subordinatam, non solum omnem omnino ordinem supernaturalem respuit, sed Deum ipsum rejicit et cum *atheismo* et *materialismo* plene convertitur.

2) *Abjectionis*. — Non curans nisi de bono *pure temporali*, nulla habita ratione finis ultimi, totus est in satisfactione appetitus inferioris.

3) *Despolismi et anarchiæ.* — Status enim, utpote *omnium jurium* origo et fons, « absorbet in se omnem vim, omnem potestatem, omne jus, omnem auctoritatem, fitque unicus administrator, procurator, institutor, præceptor, educator et tutor, donec fiat unicus quoque proprietarius et possessor » (1).

### B. Liberalismus moderatus.

550. 1) *Manichæismum sapit.* — Ponendo enim *duos fines*, temporalem scilicet et spiritualem, plene ab invicem *independentes*, duasque societates cum potestatibus omnino disparatis et liberis, unitatem negat Dei creatoris, unitatem primi principii, unum fingens quo homo ad vitam civilem ordinatur, alterum quo ad vitam religiosam, sicque dualismum introducit in societatem et in hominem.

2) *De facto impossibilis est.* — A 19 sæculis illum stabilire tentarunt, sed frustra, adeo essentialiter repugnat separatio utriusque societatis, *tum* propter identitatem subditorum et finis ultimi, *tum* propter officiorum permixtionem. *Prælice* itaque Status ignorare nequit Ecclesiam, sed *vel* ejus suprematiam agnoscit, *vel* illam opprimit.

### C. Liberalismus catholicus.

551. 1) *Est contradictio in terminis.* — Catholicismus nititur ut in fundamento in principio auctoritatis, cujus liberalismus est negatio plus minusve aperta. Catholicismus Deum habet principium et finem; liberalismus vero ab homine procedit qui se erigit adversus Deum, ut normam accipiens mentem propriam et voluntatem. Catholicismus Deo et infallibili Ecclesiæ magisterio subjiendos esse homines absolute præcipit, liberalismus autem autonomiam hominis et independentiam proclamat.

(1) Billot, *op. cit.*, p. 35. Cf. de liberalismo vel catholico, præter encyclicas jam citatas et *Syllab.*, prop. 39 sq.; var. alloc. Pii IX; Leonis XIII, encyc. *Immortale Dei*, *Libertas præstantissimum*, *Sapientiæ christianæ*, etc.; Pii X, encyc. *Pascendi*, *Vehementer*, var. alloc., etc.; Plus XI, encyc. *Ubi arcano Dei*, *A. A. S.*, 1922, p. 695 sq.; G. de Pascal, in *Dict. apol.*, art. *Libéralisme*, t. II, col. 1822-1842; Denghien, *ibid.*, art. *Tolérance*, col. 1724 sq.

2) *Est contradictio practica.* — Status, aiunt ejus systematis fautores, subordinari debet Ecclesiæ (*jus*), sed (*factum*) hæc subordinatio repugnat principiis modernis, ergo tacenda est, et separatio admittenda. Quinimo, timentes ne Statui noceat Ecclesia, illam *jure communi* contentam volunt, dum ipsi societati civili plenam vindicant libertatem.

Porro Status subordinatio Ecclesiæ ad *ordinem moralem* pertinet et est *conditio sine qua non* societatis recte ordinandæ ad finem suum. Ergo si non perfecte in praxim reduci possit, in speculatione tamen nuda non est releganda, nec encomiis celebranda principia Revolutionis quæ huic ordini rerum fundamento sunt, nec necessariae dicendæ libertates modernæ.

3) *Evangelio contradicit.* — « *Nemo potest duobus dominis servire* » (Matth., vi, 24), ait Christus ; « *qui non est mecum, contra me est. et qui non colligit mecum, dispergit* » (Luc., xi, 23). Atqui liberalismus catholicus Deo placere intendit simul atque hominibus, Ecclesiam et Satanæ synagogam æquali prosequitur amore. Ergo.

---

## CONCLUSIO TRACTATUS

**552.** Pessimum Liberalismi systema, e gallicana revolutione ortum, adeo omnes imbuunt mentes, omnibusque subrepsit rebus politicis et œconomicis, ut jam non solum multi individui, sed fere omnes Status moderni letiferis ejus principiis laborent et in perniciem inscii sed necessario labantur, nisi remedia adhibeantur opportuna et efficacissima.

Remedia autem apta in unum cœunt, ex se plane sufficiens, illud nempe quod Pius X, beatissimæ memoriæ, etiam atque etiam magnopere laudavit, et sibi metipsi unice propositum declaravit : « *instaurare omnia in Christo* » (Eph., I, 10) « *ut sit omnia et in omnibus Christus* » (Col., III, 11).

« Porro qua iter nobis ad Christum pateat, ante oculos « est : per Ecclesiam videlicet. Quamobrem jure *Chrysos-* « *tomus* : Spes tua Ecclesia, salus tua Ecclesia, refugium « tuum Ecclesia (1). In id namque illam condidit Christus, « quæsitam sui sanguinis pretio ; eique doctrinam suam ac « suarum præcepta legum commendavit, amplissima simul « impertiens divinæ gratiæ munera ad sanctitatem ac salu- « tem hominum » (2).

Quod si itaque, Deo favente, homines et societates Ecclesiæ mandata fideliter exsequantur, ejusque consilia et disciplinam humiliter accipiant, scelus illud immane ac detestabile, cito penitusque eradetur, quo se homo pro Deo substituit. Ipsa enim Ecclesia non immerito *via* dici potest, *veritas et vita* (Joan., XIV, 6) : *via* est nimirum, per quam infallibiliter ad salutis portum pervenitur, *veritas* est absoluta et incorrupta, vel umbram erroris abiciens, *vita* est fonsque perennis vitæ quæ nunc est et futuræ.

(1) Hom. de capto Eutropio, n. 6.

(2) Pius X, Encyc. E supremi apostolatus cathedra, 4 oct. 1903.



# DE FONTIBUS REVELATIONIS

## *Ratio tractatus.*

553. *Ratio* catholice magisterium universalem esse  
organum infallibile quatenus et laicum, et clericis institutionem  
qui omnia Dei Verba proprie perpetuo, conservetur  
proprie et defendatur, iam demonstravimus.

Unde cum sanctus Romanae sedis solus depositum quod  
per infallibilem et sapientem a Deo commissum est,  
cum magis depositum, quod verbum Dei revelatum, vel  
per se, et Apostolicis scriptis praedicatione con- tractum est  
sanctum Dei Christi. — Ratio igitur, usque ad con-  
sequenteriam venit a (Matth. xxviii. 19 sq.) vel in libris  
scriptis, vel scriptis scriptis sancti scriptis, consignatum  
concedit. Ad verum Traditionem (1). — Haec superna verba  
concedit, secundum universalem Romanam Sedem, et Syn-  
odus Synodus Romanae, concedit et in libris scriptis et  
in scriptis Traditionibus, quae ipsius Christi, et Apostoli  
scriptis, et per ipsos Apostolos Spiritu Sancto dictante  
quod per magis Traditionem, ad nos usque pervenerunt.

## *Divisio tractatus.*

554. Duplex igitur est pars tractatus de fontibus revela-  
tionis: 1. De Traditione scriptis, quae Scriptura prior est;  
2. De Scriptura, quae usque omnia continet revelata, neque  
sola sufficit.

## PARS PRIOR

### De Divina Traditione

*Generis Traditionis conceptu per prius declarato, Tradi-  
tionis evidentiam et naturam vindicabimus in 1<sup>o</sup> capite contra*

(1) Sess. 3, cap. 2. Denzinger, n. 1787.

Protestantes, et in altero, *organa* ejus præcipua in specie dicemus (1).

## NOTIONES PRÆVIÆ

### Definitio Traditionis.

**555. a) Quoad nomen.** — Traditio, in genere, e verbis : *transdo*, transmissio est rei alicujus, sive res sit *res* proprie dicta, sive *institutum* quoddam, sive *doctrina* aliqua.

Hic autem de traditione *doctrinæ* tantum agitur, quæ vel *scripte*, vel *voce*, vel alio *quocumque* modo communicatur.

**b) Quoad usum.** — Apud Patres et theologos, Traditio doctrinalis *tripliciter* accipitur : *objective* quidem seu passive, quæ est ipsa *doctrina* a majoribus ad posteros transmissa : *active*, quæ est complexus *actuum* et *organorum*, quibus doctrina aliqua reapse communicatur ; *complexive* denique, quæ est simul ipsa *doctrina* quæ transmittitur, *cum mediis* quibus ad nos usque pervenit.

Hoc in ultimo sensu Traditionis nomen a nobis adhibetur in præsentī tractatu.

**c) Quoad rem.** — Sumpta vero *stricto sensu*, Traditio *oralis* tantum intelligitur simul atque *divina*. Quocirca contradistinguitur a doctrina quæ vel per scriptum, sive divinum sive humanum, transmittitur, vel ex fontibus rationis propriis oritur et mediis mere humanis traditur.

DEFINITUR : *Complexus veritatum revelatarum, ad fidem et mores perlinentium, sacris Scripturis non consignatarum, sed a Deo ore tenus Ecclesiæ transmissarum* (2).

(1) Franzelin, *De Divina Traditione et Scriptura*; Mazzella, *De Religione et Ecclesia*, disp. 2, art. 5-8; Billot, *De immutabilitate Traditionis contra modernam hæresim evolutionismi*, Romæ, 1907; De Groot, *Summa apologetica de Ecclesia catholica*, q. 19-21, Ratisbonæ, 1906; Pesch, *Institutiones propædæuticæ ad sacram theologiam*, p. 3, sect. 1, Ratisbonæ, 1915; Billuart, *Tractatus de regulis fidei*, diss. 2; Vacant, *Etudes théologiques sur les constitutions du concile du Vatican*, cap. II, § 3, sect. 1, n. 350 sq., *Le magistère ordinaire de l'Eglise et ses organes*, Paris, 1887; Bossuet, *Défense de la Tradition et des S.S. Pères*, *Histoire des variations des Eglises protestantes*; Bainvel, *De Magisterio vivo et Traditione*, Paris, Beauchesne, 1905; De la Barre, *La vie du dogme catholique*, Paris, 1898; Cyrille Labeyrie, *La science de la foi*, 4<sup>e</sup> p<sup>te</sup>, cap. 9-15; Van Noort, *Tractatus de Fontibus Revelationis*, Bussum in Hollandia, 1920; Schultes, *Introductio in hist. dogm.*, art. 12; *De Ecclesia catholica*, art. 62 sq.; H. Pérennès, in *Dict. Apol.*, art. Tradition et Magistère.

(2) *Trid.*, sess. 4. Denzinger, n. 783.

1) *Complexus veritalum revelatarum.* — Ecce *objectum* Traditionis, doctrina scilicet constans præceptis aut institutis, a Deo exterius manifestatis.

2) *Ad fidem et mores pertinentium.* — His verbis restringitur ambitus objecti Traditionis ad eas solas veritates, quæ, ad *ædificationem* doctrinæ christianæ spectantes, ad *finem* faciunt Ecclesiæ et ad animarum salutem.

3) *Sacris Scripturis non consignatarum.* — Traditio itaque doctrinam continet divinam, ab ipsis dogmatibus in verbo Dei scripto relatis *distinctam*, « pari quidem pietatis affectu ac reverentia » (1) et auctoritate suscipiendam, quæ tamen, licet ab initio ore tantum transmissa, postea potuit conservari et propagari *scriptione aliqua* (v. g. S. Patrum operibus), sed a sacris Scripturis *diversa*.

4) *A Deo.* — A Christo ipso scilicet vel ab ipsis Apostolis, dictante *Spiritu Sancto*, secundum ipsius verba Vaticani Concilii.

5) *Ecclesiæ transmissarum.* — Per Apostolos utique et per ipsorum successores, S. Pontificem nempe et Episcopos, continua et perpetua successione infallibiliter est asservanda et ad finem usque sæculi edocenda divina Traditio.

### Divisio Traditionis.

556. Traditio dividi potest : 1) ratione *auctoris* ; 2) ratione *objecti* ; 3) ratione *respectus ad Scripturam* ; 4) ratione *temporis*.

**A. Ratione auctoris.** — Traditio *divina* est aut *ecclesiastica*.

a) *Divina* autem : 1) *Dominica* dicitur, si ab ipsius Christi ore prolata est ; 2) *Divino-Apostolica* vero, si ab *Apostolis*, dictante Spiritu Sancto, promulgata est. Utraque, ut patet, a Deo vere procedit et eadem pollet auctoritate pro universali Ecclesia et omnibus temporibus.

b) Traditio *ecclesiastica* est vel *humano-apostolica* vel *mere ecclesiastica*. — 1) Traditio dicitur apostolica seu *humano-apostolica*, si, ad doctrinam divinitus revelatam non pertinens,

(1) Denzinger, 783.

præcepta refert aut instituta, ab *ipsis Apostolis*, non auctoritate quidem Dei, sed *nomine proprio*, proposita, quæ ideo diversa esse possunt in diversis ecclesiis et a successoribus abrogari valent aut mutari, v. g. lex jejunii, dies Paschatis.

2) Traditio dicitur *mere ecclesiastica*, si instituta continet ab Ecclesia, *post tempora Apostolorum*, determinata et tradita : quæ quidem *universalis* est, si respicit universam Ecclesiam, v. g. jejunium quadragesimale ; *particularis*, si unam duntaxat aut paucas respicit particulares ecclesias, v. g. festum locale.

**B. Ratione objecti.** — Traditio dividitur in *dogmaticam* et *moralem* seu disciplinarem.

*Prior* doctrinam exhibet non scriptam, vel *fide credendam* vel cum fide *connezam*, ut Scripturæ divinitas, numerus Evangeliorum, auctor Pentateuchi.

*Posterior* autem spectat sive ad *mores* formandos, sive ad *regimen* Ecclesiæ externum, sive ad *cultum* publicum, ut jejunium quadragesimale, festorum celebratio.

**C. Relate ad Scripturam.** — Traditio *constitutiva* vocatur aut *interpretativa*.

a) Traditio *constitutiva* seu distincta veritatem docet *nullibi* in libris sacris expressam, v. g. assumptionem Mariæ in cælum.

b) Traditio *interpretativa* modum aliquem tradit *intelligendi* Scripturam. 1) *Inhæsiva* dicitur, si litteræ *simpliciter* inhæret, id tantum continens quod jam *clare* exhibetur in ipsa Scriptura, v. g. traditio de sensu litterali verborum : « Hoc est corpus meum » (Matth., xxvi, 26), de sensu Rom., v, 12 sq. circa peccatum originale. — 2) *Declarativa* autem vocatur, si verba Scripturæ, de se obscura et confusa, *diserle delerminal*, v. g. traditio excipiens B. Virginem, in textu Rom., v, 12 sq., a vocabulo « omnes ».

**D. Ratione temporis.** — *Temporalis* dicitur traditio quæ *ad tempus* instituta est, ut abstinencia a sanguine et suffocato ; *perpelua* autem, si contra, ut Baptismus parvulorum, *validitas* Baptismi ab hæreticis collati.

## CAPUT I

## DE TRADITIONIS EXISTENTIA ET NATURA

De Traditione *divina*, cujus definitionem supra evolvimus, loquimur tantum in præsenti.

## Errores.

557. Scripturam habentes unicam fidei regulam, *Protestantes* generatim negant *existentiam* ac *necessitatem* cujuscumque Traditionis. Hæc enim leguntur apud *Formulam Concordiæ*, n. 1. : « Credimus *unicam* regulam et normam, secundum quam omnia dogmata omnesque doctores æstimari et judicari oporteat, nullam omnino aliam esse, quam *prophetica* et *apostolica scripta* cum V. tum N. Testamenti (1). »

Nonnulli tamen, præsertim inter recentiores *Anglicanos*, aliqualem Traditionem admittunt, *inhæxivam* scilicet et declarativam, distinctam autem seu constitutivam prorsus rejiciunt, quam denique pauci inter *hodiernos Liberales* agnoscunt, sed *mere humanam* seu historicam et fallibilem (2).

*Medium* vero transmissionis non aliud profitentur ac ipsam *conscientiam christianam*, in qua sola *Traditio* sincera servatur et, evolutione quadam progressiva, paulatim ad scientificam protenditur perfectionem.

*Modernistæ* (3), auctoritatem Ecclesiæ catholicæ socialem et *præceptivam* negantes et *veritalem relativam* dicentes, genuinam Traditionis notionem destruunt, si vocem retineant, solas accipientes doctrinas quæ sunt *intelligentiæ christianæ* interpretationes et *evoluciones*, quibus exiguum

(1) Cf. *Conf. helv.*, II, c. 2 ; *Ecc. Anglic.*, art. 6, *Mazzella*, n. 324.

(2) *Harnack*\*, *L'essence du christianisme*, trad. 1907, 2<sup>e</sup> p<sup>ie</sup>, cap. 5 ; *Sabatier*\*, *Les religions d'autorité et la religion de l'esprit*, l. 1, c. 3 ; l. 3, c. 3, v ; *Esquisse d'une philosophie de la religion*, l. 1, c. 2, iv ; l. 3, c. 1, v.

(3) *Loisy*, *L'Evangile et l'Eglise*\*, c. 5 ; *Autour d'un petit livre*\*, VI ; *Ed. Leroy*, *Dogme et Critique*\*, table analytique, ad verbum « Tradition ».



germen in Evangelio latens externis incrementis augetur et perficitur (1).

### **Doctrina catholica.**

**558.** *Conc. Tridentinum* « percipiens (salutarem) veritatem et disciplinam contineri in libris scriptis et sine scripto Traditionibus, omnes libros tam V. quam N. Testamenti... necnon *Traditiones* ipsas, tum ad fidem tum ad mores pertinentes, tanquam vel oretenus a Christo vel a Spiritu Sancto dictatas, et continua successione in Ecclesia catholica conservatas, *pari pietatis affectu ac reverentia suscipit et veneratur* ». Unde concludit : « Si quis... *Traditiones prædictas* sciens et prudens contempserit, a. s. » (2).

Docet igitur Concilium *existentiam* Traditionis divinæ, quæ, a Scriptura *distincta*, cum ea *integrum* constituit revelationis depositum.

*Assertio* : Præter Scripturam, alius est fons Revelationis, *Traditio* scilicet divina, quæ, ab authentico Ecclesiæ magisterio usque ad nos infallibiliter servata, regulam fidei constituit Scriptura priorem et ampliorem [*De fide*].

### **I. — Traditio est alius fons revelationis.**

Id eruitur ex Scriptura, ex V. Patrum testimoniis et ex Conciliis (3).

#### **A. Ex Scriptura.**

**559.** 1<sup>o</sup> EX VETERI TESTAMENTO. — Inde *ab origine* generis humani usque *ad Moysen*, revelatio, primitus a Deo data, absque ulla Scriptura servatur, per *successionem* nempe patriarcharum et per charisma Spiritus prophetici. Ergo *sola Traditione orali* (4).

(1) *Decr. Lamentabili*, n. 54, n. 6. Denzinger, n. 2006, 2054.

(2) Sess. 4. Denzinger, n. 783-784 ; cf. *Vatic.*, Const. de Fide, c. 2. D., n. 1787-1788.

(3) Franzelin, th. 19-20.

(4) *Trid.*, sess. 6, cap. 2. Denzinger, n. 794.

A *Moyse* autem ad *Christum*, licet jam sacri quidam libri inveniuntur, non paucae remanent traditiones *mere orales*, quae ab omnibus ut divinae accipiuntur et credendae proponuntur ministerio sacerdotum et prophetarum. Sacerdotes enim et prophetae non solum veritates, obscure in Scripturis indicatas, clarius exponunt, sed veritates *etiam non scriptas* servant et docent, ut patet v. g. de doctrinis circa canonem, auctoritatem et divinitatem ipsorum Scripturae librorum.

**560. 2º EX N. TESTAMENTO.** Multa ad fidem pertinent Ecclesiae, qua in Scripturis sacris non sunt consignata.

a) *Ex modo agendi Christi et discipulorum.* — Christus ipse *nihil scripsit*, neque Apostolis mandavit ut doctrinam sibi traditam scriberent, sed ut eam *ore docerent*, praedicarent et ubique terrarum testes fierent acceptae doctrinae, cui fides deberetur sub poena aeternae damnationis (Matth., x, 7 ; xxviii, 18-20 ; Marc., xvi, 15).

Quare ipsi *Apostoli* nunquam *ex professo* aliquid scripserunt, tanquam munus *proprium* et *speciale* exsequentes, neque *omnes* aliquid scriptum reliquerunt, licet omnes suo officio recte functi fuerint. Sed quidam tantum ex eis, *dala occasione* et quasi *accidentaliter*, aliqua scripto consignarunt, non ideo intentione totam revelationem scriptis transmittendi, sed vel ad veritatem aliquam magis inculcandam aut explicandam, vel precibus fidelium aut Episcoporum compulsi : ut narrat *Eusebius* (1) de SS. Marco et Matthæo, et de S. Joanne *Hieronymus* (2).

Hæc porro ratio agendi Christi et discipulorum aperte ostendit multas esse veritates *ore tantum* traditas, a Scriptura plane *distinctas*, quas ut revelatas credere tenemur.

b) *Ex disertis Scripturae textibus.* — 1) Ipsi *Apostoli* non semel *explicite* testantur in scriptis suis, traditiones esse *orales*, a Scriptura distinctas, pari venerationis et pietatis affectu, eademque fide divina accipiendas.

(1) *Euseb.*, *Historia ecc.*, l. II, c. xv ; *Kirch*, n. 386 ; l. III, c. xxiv ; l. VI, c. xiv, n. 5-7 ; *Kirch*, n. 394.

(2) *Hier.*, *De Scrip. eccl.* Cf. *Bellarminus*, *De Verbo Dei*, l. IV, c. iv ; *Billot*, *De Traditione*, cap. i.

Sic S. Paulus ad *Thessalonicenses* : « Itaque, fratres, state et tenete *traditiones*, quas didicistis, sive per *sermonem*, sive per epistolam nostram. » (II Thess., II, 14.) Ergo Traditiones *orales*, ad fidem et mores pertinentes : ut liquet ex contextu et ex locis parallelis mox citandis, vere ideo *divinæ*, traditionibus *scriptis* æquiparantur et æquo jure accipiendæ authenticè declarantur.

2) Quinimo Apostoli non ad libros, a se conscriptos, generatim remittunt fideles, sed, ex mandato Domini, ministros instituunt, qui, *depositi* a se *accepti*, *custodes* sint et *doctores* per Spiritum eis communicatum et in eis manentem, fidelesque ipsos diserte relegant ad *prædicationem* jam auditu perceptam et susceptam atque in ea permanere eos sollicitè monent.

Sic S. Paulus ad *Timotheum* : « O Timothee, depositum *custodi*. » (I Tim., VI, 20.) — « Formam habere sanorum verborum quæ a me *audisti*... Bonum depositum *custodi per Spiritum Sanctum* qui habitat in vobis. » (II Tim., I, 13-14.) — « Quæ *audisti* a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus qui *idonei erunt et alios docere* » (II Tim., II, 2).

Sic ad *Galatas* : « Si quis vobis evangelizaverit præter id quod *accepistis*, anathema sit. » (Gal., I, 9). — Ad *Colossenses* : « Sicut ergo *accepistis* Jesum Christum Dominum, in ipso ambulate » (II, 6 sq.) (1).

Ergo, etiam scripto N. Testamento fere integro, *Traditio mere oralis* ab ipsis Apostolis proponitur ut *fons Revelationis*, a Scriptura distinctus, eundem habens valorem et independenter ab ea.

## B. Ex Veterum Patrum testimoniis (2).

561. Jam ab initio, Ecclesia primitiva, licet agnovit Scripturæ dignitatem et valorem, aperte *negat* Scripturam *per se solam* posse sufficere et, præter eam, *aliud* Revelationis *fontem* unanimiter et publice *prædical*. Ergo, nisi velimus Ecclesiam, vix natam, a suo instituto defecisse et a

(1) Cf. Rom., xvi, 17 ; I Cor., vii, 17 ; xi, 23 ; xv, 1, 2 ; I Thess., iv, 2.

(2) De consensu Ecclesiæ Græcæ, hac de re, cum Ecclesia Latina, cf. *Juigne*, t. I, p. 642 sq.

Christo super arenam fundatam esse, ejus testimonium verax nobis accipiendum est.

*Prob. antecedens :*

1<sup>o</sup> *Traditionem docent Patres authenticum Revelationis fontem.* — Accepta enim ab Apostolis (1), *Traditio veritalem* continet *christianam*, quemadmodum ipsæ Scripturæ (2). Imo multa habet, etiam magni momenti ad pietatem et vitam spiritualem, quæ e Scriptura hauriri nequeunt (3), siquidem « neque ex Scripturis peti possunt omnia, idcirco alia *scripto*, *Traditionibus* alia sanctissimi Apostoli reliquerunt » (4).

Unde merito **S. Augustinus** : « Illa quæ non scripta, sed *tradita* custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe servantur, datur intelligi vel *ab ipsis* Apostolis vel plenariis conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima auctoritas, *commendata* atque *statuta* retineri. » Et adhuc : « Ex *Apostolica traditione* (veniunt)... multa, quæ non inveniuntur in litteris eorum neque in conciliis posterorum et tamen, quia per universam custodiuntur Ecclesiam, nonnisi *ab ipsis tradita* et *commendata* creduntur (5). »

2<sup>o</sup> *Traditionem profitentur regulam fidei.* — Doctrina enim ab initio per Ecclesiam tradita, medium est quo *certo* vitantur falsæ doctrinæ ; — quandoquidem est ipsa *Ecclesiæ prædicatio*, qua fides, ab Apostolis et a discipulis eorum accepta, ita per universum orbem diligenter custoditur, — ut « traditionem Apostolorum in toto mundo manifestatam *in omni ecclesia* (adsit) respicere omnibus qui *vera* velint videre », — sed *Romæ* tamen *præsertim*, ubi adeo *infallibiliter* hæc asser-

(1) **S. Iren.**, *Adv. hæ.*, l. II, c. ix, n. 1. **Journal**, n. 198.

(2) **Tert.**, *De præscriptione hæreticorum*, 19, 28; **S. Basil.**, *ep.* cxxiv. **Journal**, n. 291, 295, 917.

(3) **S. Basil.**, *De Spiritu Sancto*, c. 27, n. 66. **Journal**, n. 954. Cf. **Hier.**, *Dialog. cont. Lucif.*, 8. **Journal**, n. 1358.

(4) **S. Epiph.**, *Adv. hæ.* *Panarium*, hæ. 61, n. 6 ; **S. J. Chrysost.**, *In epist. II ad Thess.*, hom., 4, n. 2. **Journal**, n. 1098, 1213.

(5) *Ep.* LIV ; *De Baptismo*, l. II, c. vii, n. 12. **Journal**, n. 1419, 1623.

vatur Traditio, ut ipsa ex se sit argumentum *sufficiens* veritatis contra omnes hæreses (1).

Hinc **Tertullianus** : Traditio « *regula fidei* omnino est, sola *immobilis et irreformabilis* », « *regula...*, quam Ecclesia ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a Deo *tradidit*. » Quapropter « In summa, si constat id verius quod prius, id prius quod (ab initio), id ab initio quod ab Apostolis, pariter quoque constabit id esse ab Apostolis *traditum*, quod apud ecclesias Apostolorum fuerit sacrosanctum » (2). — **Origenes** : « Illa sola *credenda* est veritas, quæ *in nullo* ab ecclesiastica et apostolica *discordat* Traditione (3). » — **S. Phœbadius** : « Hoc (Trinitatem) *credimus*, hoc tenemus, quia hoc *accepimus* a prophetis, hoc nobis evangelia locuta sunt, hoc Apostoli *tradiderunt*, hoc martyres passione *confessi sunt*; in hoc mentibus fidei etiam hæremus, contra quod etiamsi angelus de cœlo annuntiaverit, anathema sit. (Gal., I. 8) » (4).

3<sup>o</sup> Hinc jure sæpissime provocant Patres ad Traditionem contra hæreses. — a) Reapse « rebellantibus Corinthiis Traditionem opposuit **S. Clemens R.**; — eamdem Valentinianis opposuit **S. Irenæus**; — eodem medio confutavit **Tertullianus** Marcionem mutilantem Scripturas; — ope Traditionis **Serapion** rejecit Petri evangelium; — Schismaticis **S. Cyprianus**, Novatianis **Pacianus** Traditionem objecit; — **S. Athanasius** disputans cum Arianis, **Nazianzenus** cum Appolinarianis, **Nyssen** cum Eunomianis, **S. Basilius** cum Pneumatomachis, **S. Cyrillus** cum Nestorianis, **S. Optatus** cum Donatianis, **S. Augustinus** cum Pelagianis, **Nicephorus** cum Iconoclastis, ad Traditionem confugerunt » (5).

(1) **S. Polycarpus**, *Ad. Philip.*, 7, 1; **Papias** (Apud Euseb. H. E., I. III c. XXXIX). **S. Iren.**, *Adv. hæ.*, I. I, c. x, n. 1 et 2; I. III, c. III, n. 1-4, c. IV, n. 1; I. V, c. XX, n. 1. **Journal**, n. 74, 94, 209-213, 257.

(2) **Tert.**, *De Virg. Velandis*, 4, **Kirch.**, n. 185; *De prescrip. hæ.*, 37; *Adv. Marcionem*, I. IV, n. 5. **Journal**, n. 298, 341.

(3) **Orig.**, *Περὶ ἀρχῶν*, I. I, præf., n. 2; **Journal**, n. 443.

(4) **S. Phœbadius**, I. *cont. Ar.*, 22. **Journal**, n. 898. Idem fere docent **S. Greg. Nyss.**, *Cont. Eunom.*, I. IV; **S. Epiph.**, *Adv. hæ. pan.*, hæ. 75, n. 4. **Journal**, n. 1043, 1107.

(5) Ita **Mazzella**, n. 330, 3; **Clem. R.**, *ep. I, ad Cor.*, 42, 1; 44, 1; **S. Iren.**, *Adv. hæ.*, I. III, c. IV, n. 2; **Tert.**, *Adv. Marcionem*, I. IV, n. 4, 5; (**Euseb.**, H. E., I. VI, c. XII); **S. Cypr.**, *De cath. Ecc. unitate*, 5, 6; (**Pac.**, *ep. III*); **S. Athan.**,



b) Denique non solum in praxi sed *in doctrina*, Traditionem *ex se* plane *sufficere* ad confundendos omnes hæreticos et veritatem certo statuendam, non raro proclamant Patres (1). Quare confidenter **S. Hier.** : « Etiam si Scripturæ auctoritas non subesset (circa manus impositionem baptizatis) *totius orbis* in hanc partem *consensus* instar præcepti obtineret. Nam et multa alia, quæ per Traditionem in ecclesiis observantur, auctoritatem sibi scriptæ legis usurpaverunt (2). »

**562. NOTA.** — 1) Quodsi quandoque Patres *omnia* in Scripturis contineri asserant, non ideo Traditionem rejiciunt, quam e contra maximi faciunt, sed id eo sensu intelligunt quod Scriptura, admissa ejus divina auctoritate, « plenissime exhibet et demonstrat *authenticum magisterium* Ecclesiæ, tanquam *principium dirigens*, quo perveniatur in cognitionem *omnium* veritatum fidei et controversiæ omnes decidentur » (3).

2) Quodsi autem traditiones quasdam *vituperent* et respuant, intellige *spurias* et *apocryphas* doctrinas, contrarias nempe ipsis Scripturis.

### C. Ex Conciliis.

**563.** Jam a primis sæculis Concilia habent Traditionem ut tutam fidei regulam ac sic ejus existentiam simul atque valorem demonstrant (4).

## II. — Ab authentico Ecclesiæ magisterio usque ad nos infallibiliter servatur Traditio.

**564.** a) In tractatu de Ecclesia demonstravimus Ecclesiam divinitus institutam esse ut, usque ad finem sæculi *infallibiliter* doceat et custodiat veritates revelatas. Atqui Traditio,

*Ado. Serap.* (ep. iv), ep. 1, n. 28 [**S. Greg. Naz.**, *ad Cledon*, ep. 11]; **S. Greg. Nyss.**, *Cont. Eunom.*, l. IV; **S. Basil.**, *De Spir. Sancto*, c. xxvii, n. 66; **S. Cyr.**, *Anath. cont. Nestorium*; **S. Optatus**, *De Schism. Donat.*, 2, 2; **S. Aug.**, *Cont. Julianum*, l. II, c. x, n. 33, 37; **Journel**, n. 20, 21, 210, 340, 341, 556, 557, 782, 1043, 954; **Denzinger**, n. 113-125; **Journel**, n. 1242, 1899, 1900 (In apol. min. pro ss. imag., n. 2).

(1) Cf. cit., pag. 534, n. 1 et 2.

(2) *Dialog. cont. Lucif.*, 8. **Journel**, n. 1358.

(3) **Franzelin**, th. 19, 1, p. 211 sq.

(4) Cf. testimonia infra allata, c. 2, art. 2, n. 581.

non secus ac Scriptura, *veritales* continet *revelatas*. Ergo. Traditio, custode Ecclesia, *infallibiliter* asservatur et *integra* custoditur.

b) Vera Christi doctrina infallibiliter agnoscitur ex *non interrupta* pastorum ab apostolis successionem. Atqui ita ad nos pervenit Traditio. Ergo infallibiliter (1).

### III. — Traditio est regula fidei, prior Scriptura et amplior.

**565.** Traditio prior est Scriptura, ordine *temporis*, *cognitionis* et *comprehensionis*.

**A. Prior est ordine temporis.** — 1) « Quidem, in *œconomia veteri*, revelatio, quæ suo modo implicite continebat totam revelationem paulatim explicandam et complendam (2-2, q. 1, a. 7) *præcessit*, conservata usque ad Moysen *per solam Traditionem*; in ulteriori vero ejus explicatione, demum inspirati sunt sancti Dei homines ad libros scribendos. »

2) « Etiam in *Novo Testamento*, institutio, et per *traditam fidem* informatio Ecclesiæ Jesu Christi facta est per *prædicationem*, antequam ullus liber N. T. scriptus esset » (2). Postea vero accessit Scriptura, ex parte continens doctrinam revelatam, et a magisterio Ecclesiæ, cui semper subordinata manet, prædicata et tradita.

**566. B. Prior est ordine cognitionis.** — *Traditio* enim divina nil aliud est quam prædicatio perennis Ecclesiæ magisterii. Ergo, cognita hujus magisterii existentia et infallibilitate, *statim* nobis innotescit ipsa Traditio ut regula fidei firmissima et absolute obligatoria.

*Scriptura* autem, sive spectetur in seipsa, sive in ejus doctrina, nonnisi *dependentem* a Traditione plene agnoscitur.

Sane : a) *Scripturæ genuinitas, integritas, veracitas, divinitas, inspiratio aliquatenus historice* demonstrari possunt absque Traditionis authenticæ auxilio, sed non quoad *omnes* libros aut textus, propter maximas difficultates circa quas

(1) Hæc pauca pro nunc sufficiant, hæc enim pars theseos certo constat ex alibi dictis. *De Ecclesia*, n. 366 sq. ; n. 435 sq. ; n. 478 sq.

(2) Franzellin, th. 21, I, p. 238.

tacet Scriptura ; neque *pro omnibus*, cum multi sint incapaces talis efficiendæ demonstrationis ; nec *pro statu controversiæ*, quæ dirimi nequit ex Scriptura cum certitudine, sive per privatum examen, ut aiunt, sive per privatam inspirationem ; neque *modo* ad captum omnium *accommodato*.

Hæc autem omnia *plene et perfecte*, *judicio authentico et definitivo*, statuuntur a *magisterio Ecclesiæ apostolico*, sub assistentia et directione Spiritus veritatis. Uno verbo, principium cognitionis *de Scripturis*, est ipsamet custodia et authentica prædicatio sub assistentia Spiritus Sancti, *principium unicum* quidem et *universale, plane sufficiens* quoad omnes libros et pro omnibus, maximeque *efficax* ad controversias ad captum omnium definiendas. Sed hæc depositi revelati custodia et perpetua Ecclesiæ prædicatio, sub directione Spiritus Sancti, est ipsa *Traditio*. Ergo, dum *Traditio* statim nobis innotescit, ut fidei regula, ipsa Magisterii infallibilis cognitione, nonnisi *Traditione* jam agnita et, ea mediante, *plene* cognoscitur Scriptura ut alia fidei regula (1).

b) *Doctrina* in *Scripturis contenta* seu « sensus librorum sacrorum est sæpe planus, clarus, apertus ; sed in multis quoque difficilis, obscurus, reconditus, quem sine interprete authentico pauci inveniant, pauciores pro certo habeant ». *Bainvel*, n. 37.

Ergo, licet verus sensus aliquot capitum doctrinæ argumentis mere historicis et criticis demonstrari possit, absque Traditionis christianæ auxilio (2), *verus tamen sensus totius doctrinæ*, quæ est in *Scripturis, determinari nequit nisi ab authentico Ecclesiæ magisterio*.

### 567. C. Prior est ordine comprehensionis et amplitudinis. —

Universa enim doctrina revelata, tam scripta quam non scripta, integra conservatur et incorrupta traditur per pepe-

(1) *Franzelin*, *ibid.*, p. 240-241.

(2) Quapropter, sine petitione principii, Scriptura, clara utique et obvia, *historice et critique* cognita — non autem ut divina, nisi polemicæ ad hominem contra Protestantem — uti possumus ad demonstrandum Magisterium, et postea uti Magisterio ad statuendam doctrinam *completam* de Scripturæ canone, inspiratione, interpretatione, etc.

tuum et vivens Magisterium apostolicum. Hæc autem infallibilis prædicatio apostolica, in decursu temporum permanens, est ipsa Traditio. Ergo, vero sensu, *Traditio* est veluti *totum*, cujus *pars* est ipsa Scriptura, et Scripturæ doctrina et de Scripturis doctrina.

Ipsi *Protestantes* practice profitentur Traditionem *alias* amplecti veritates credendas, *præter eas quæ in Scripturis* reperiuntur : v. g. nobiscum admittunt Scripturæ divinitatem, Baptismi necessitatem pro infantibus, valorem Baptismi ab hæreticis collati, necessariam diei dominicæ observationem, etc. Ergo et ipsi agnoscunt Traditionem ampliorem esse ipsis Scripturis.

**Corollarium.** — Traditio est norma suprema interpretationis Scripturarum.

568. Aliter enim et aliter considerata, Traditio est regula fidei, *remota* simul atque *proxima*.

**A. Regula remota.** — Si consideretur formaliter « sub præcisa ratione *transmissionis doctrinæ revelatæ*, quasi de manu in manum, inde ab Apostolis, (Traditio) non est plus quam *remota* fidei catholicæ *regula* » (1). Sic enim *non* nobis innotescit *per semelipsam*, sed vera et sola *investigatione* scientifica seu theologica monumentorum antiquitatis acquiritur cognitio rerum fidei quæ in his monumentis continentur.

**B. Regula proxima.** — Si autem consideretur formaliter *in sui actuali exercitio*, per infallibile magisterium, Traditio est regula fidei *proxima* et *directiva*, qua, hic et nunc, diserte proponitur et auctoritative explicatur credenda veritas revelata.

Porro, *sub hoc ultimo respectu*, Traditio jure dicitur *suprema norma* interpretationis Scripturarum, et quidem *dupliciter* :

a) *Quoad singulos textus Scripturæ.* — Si solemnī definitione vel quotidiana prædicatione aperte et authentice *declarat* Ecclesia *sensum alicujus loci* Scripturæ, hic profecto est *sensus verus* et *genuinus*, quem Spiritus Sanctus, scriptionem inspirando, expressum voluit. Ergo huic judicio seu declara-

(1) Billot, *De Traditione*, c. 1, § 3, 4.

tioni ita postea subordinari debet interpretatio humana, ut nil amplius habeat quam scientificas inquirere et exponere rationes *cur* et *quomodo* verus sit iste sensus, nec ideo unquam ut verum certo invenire possit vel declarare sensum sive contradictorium sive etiam diversum (1).

b) *Quoad expositionem Scripturæ generalim spectalam.* — Traditio ita est etiam norma interpretationis ut : 1) *nulla* interpretatio possit esse *vera*, quæ *pugnet* cum doctrina Traditionis : veritas enim veritati contradicere nequit ; 2) *analogia fidei*, per Traditionem proposita, plurimum *juvel* ad plenius et facilius intelligendum sensum locorum difficultum.

Hac de re *Conc. Tridentinum* (2) : « Ad coercenda petulantia ingenia decernit, ut *nemo* suæ prudentiæ innixus, in rebus fidei et morum ad ædificationem doctrinæ christianæ pertinentium, sacram Scripturam ad suos sensus contorquens, *contra eum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater Ecclesia*, cujus est judicare de vero sensu et interpretatione Scripturarum sanctarum, aut etiam contra unanimem consensum Patrum, *ipsam Scripturam sacram interpretari audeat.* »

**569. Nota.** — 1º *Nec dicas* inde *impediri* hermeneuticam sacram et exegesis scientificam, quæ e contra, jam aliunde habens veritatem, et prorsus ei sublata errandi libertate, multum *juvatur* et promovetur.

2º *Nec* inde etiam dicas, ut calumniantur Protestantes, *Ecclesiam* ex se auctoritatem tribuere Scripturæ et sic constitui *supra* verbum Dei. Nam verbum Dei, sive scriptum sive non scriptum, est infinitæ veritatis ac proinde *ex se* auctoritatem habet et est *norma credendi* ipsi Magisterio, cui solummodo competit hujusmodi verbum infallibiliter detegere et a falsis secernere, ejusque genuinum sensum authentice proponere. Quocirca, *Ecclesia, in credendo, subest verbo Dei*, sed, *in docendo, præest fallibili humanæ intelligentiæ* (3).

(1) ¶ Ita determinatus est sensus Heb., xi, 6 ; Rom., xi, 6 ; Joan., iii, 5 ; Matth., xxvi, 26 sq. ; Joan., xx, 22 sq., etc. ; **Denzinger**, n. 801, 858, 874, 894.

(2) Sess. 4. **Denzinger**, n. 786. Cf. *Prof. fidei* Pii IV ; *Vatic.*, sess. 3, cap. 2. **Denzinger**, n. 995, 1788.

(3) Cf. omnino **Franzelin**, th. 18 et corol. seq.



## CAPUT II

### DE TRADITIONIS ORGANIS

---

#### Prænotanda de locis theologicis.

**570.** Verbum Dei in Scriptura et Traditione continetur ; illud vero authentice discernere, custodire, proponere et explicare solius est infallibilis et viventis Ecclesiæ magisterii. Hinc tota quæstio *practice* reducitur ad *inveniendam* et *intelligendam doctrinam* hujus magisterii.

1<sup>o</sup> Hæc autem doctrina nobis manifestatur per varia *organa* seu instrumenta, quæ *fontes* etiam seu *loci theologici* dicuntur, eo quod ex iis omnia desumuntur theologorum argumenta.

Alii vero sunt loci *extranei*, qui theologiæ proprii non sunt et propterea *subsidiarii* dicuntur : ratio scilicet humana, philosophia et aliæ disciplinæ humanæ.

Alii sunt loci *proprii* seu *intrinseci*, quorum rursus alii sunt *primarii* seu per se infallibiles : Papa, Concilia œcumenica, Ecclesia universalis sive docens sive discens ; alii autem *secundarii*, qui nec ex se nec propria virtute sunt necessario veritatis norma, sed tantum *ex suo nexu* cum infallibili magisterio : Patres, Theologi, quibus accedunt libri liturgici, libri pœnitentiales, canones disciplinæ, leges ecclesiasticæ, consuetudines, historia sacra, monumenta sculpta, picta, etc., ea scilicet omnia, quibus Ecclesia vel populus christianus fidem suam profiteri solet (1).

2<sup>o</sup> Magisterium porro, quod per hæc varia organa exercetur, *duplex* distinguitur : 1) Magisterium *solemne* ; 2) Magisterium universale et *ordinarium*.

Quapropter successive dicemus : a) de organis Magisterii *solemnis* ; b) de organis Magisterii *ordinarii*.

(1) Franzelin, th. 13 ; Balnvel, *De Magisterio vivo et Traditione*, n. 41. — De locis extraneis nil dicemus, tum quia sat liquet quodnam theologiæ afferre possint auxilium, tum quia de his paulisper dictum est in præambulis theologiæ, præsertim de *Ecc.*, n. 271. De his vide, si lubet, De Groot, *Summa apol. de Ecc. cath.*, q. 22-24 ; A. Lang, *Die loci theologici des Melchior Cano und die Methode des dogmatischen Beweises*, München, Kösel und Psutet, 1925 ; A. Gardell, in *Dict. théol.*, art. Lieux théologiques.

**Magisterii sollemnis organa.**

571. Ne iterum agere videamur rem jam actam in tractatu de Ecclesia, satis erit, in præsentì, præcipuas tantum indicare magisterii sollemnis manifestationes. Jamvero magisterium solenne exercetur :

a) *Per definitiones* sive Romanorum Pontificum ex cathedra loquentium, sive conciliorum œcumenicorum ex se infallibilium, sive etiam conciliorum particularium. Horum tamen definitiones, *ex se* non sunt irreformabiles, sed argumentum afferunt *valde probabile*, præsertim si plura simul idem proclamant dogma ; imo *absolutam* certitudinem generant, si omnia concilia particularia *unanimi ore* veritatem ad fidem pertinere docent, a fortiori si ab Ecclesia universali recipiuntur aut a Pontificibus Romanis solemniter confirmantur et approbantur.

b) *Per symbola fidei*, ab Ecclesia edita vel authentice approbata, quæ, omnia ad salutem magis necessaria, complectuntur, seu, ut aiunt, simplex ac *breve* veritatum fidei *compendium* ; et quibus, omnibus etiam infidelibus, apertius ostenditur unitas fidei catholicæ simul atque hæc eadem fidei doctrina fidelibus etiam rudibus apprimè accommodatur.

Præcipua symbola sunt : symbolum *Apostolorum*, symbolum *Nicæno-Constantinopolitanum*, symbolum *Athanasianum* (1).

c) *Per professiones fidei*, quibus, juxta temporum opportunitatem, fusius contra novos errores, aliqui fidei articuli exponuntur, ut tutius et efficacius incorrupta servetur doctrina.

Præcipuæ sunt : 1) professio *Tridentina* a Pio IV præscripta (1563) ; 2) professio Græcis imposita a Gregorio XIII (1575) ; 3) professio Orientalibus (Maronitis) præscripta ab Urbano VIII (1743) (2).

Quænam vero in symbolis aut professionibus fidei sint de fide tenenda, constat ex alibi dictis de definitionibus dogmaticis (*De Ecclesia*, n. 502).

(1) Denzinger, n. 1 sq., 86, 39-40.

(2) Denzinger, 994 sq., 1083 sq., 1459 sq.

**Magisterii ordinarii organa.**

**572.** In 4 articulis loquemur de magisterii ordinarii exercitio : 1) per *Papam* et *Episcopos* ; 2) per *Patres* ; 3) per *Theologos* ; 4) per *communem sensum fidelium*.

## ART. I

## De magisterio ordinario in Papa et in Episcopis

**De magisterio ordinario in Papa.**

**573.** Jam diximus de modo et gradu quo exercetur magisterium per Congregationes romanas, sub auctoritate Pontificis, restat igitur dicendum de ordinarii magisterii exercitio per *ipsum S. Pontificem*.

Porro S. Pontifex magisterium ordinarium exercet : 1) *expresse* quidem, ut *magister*, per Encyclicas, Allocutiones, Epistolas, etc. ; 2) *implicite* vero, ut *legislator*, per universalia præcepta disciplinaria, liturgica, etc. ; 3) *facile* denique, ut *custos* vigilans doctrinæ et disciplinæ, approbando scripta Patrum et theologorum, divulgando professiones fidei, promovendo devotiones, errores reprimendo, etc.

His autem actibus, Papa fungitur munere saltem *providentiæ universalis*, qua tuto et secure dirigitur et conservatur Ecclesia in via veritatis : id concedunt omnes theologi.

**574.** *Fungalurne etiam munere supremæ auctoritatis et Summi Pastoris infallibilis ?*

a) *Certum videtur* hos actus, etiam *expressos*, non esse generatim exercitium magisterii sollemnis (1), ac proinde *non esse per se et proprie locutiones ex cathedra*.

(1) *Generatim*, videlicet præter casus in quibus constat certo definiri puncta quædam doctrinæ. — Encyclicæ, Allocutiones consistoriales, Epistolæ, sintne actus magisterii ordinarii an extraordinarii, dubitant **Bainvel**, n. 101, 6 ; **Vacant**, *Le magistère ordinaire*, vi, p. 101.

b) Sed *certum videtur* quoque *mullos* tamen ex his actibus, posse esse, imo reapse *esse infallibiles*, quamvis non constet, ex ipso magisterio ordinario, unquam novum dogma fidei creatum fuisse, sed proposita tantum dogmata jam antiquitus in fide Ecclesiæ (1).

1) Enimvero Ecclesia est infallibilis in erroribus proscribendis et damnandis, in legibus ferendis universalibus, etc. Atqui *fere semper* hujusmodi munera exercentur ab *ipso S. Pontifice*, magisterio *quotidiano*, ut aperte declarat ipse **Pius IX** : « Cum videremus, summo animi nostri dolore, horribilem sane procellam tot pravis opinionibus excitatam, et gravissima ac nunquam satis lugenda damna, quæ in christianum populum ex tot erroribus redundant, pro Apostolici nostri ministerii officio, *illustria prædecessorum nostrorum vestigia sectantes*, nostram extulimus vocem, ac pluribus in vulgus editis *Encyclicis, Epistolis, et Allocutionibus* in Consistorio habitis, aliisque Apostolicis litteris, præcipuos tristissimæ nostræ ætatis errores *damnavimus* (2). » Ergo.

2) Insuper si negaretur, *absolute* et absque ulla exceptione, Encyclicarum v. g. infallibilitas, quæ practice norma sunt credendi et christiane vivendi, quandonam exerceretur ordinarium Papæ magisterium, quod scimus infallibile ? Quomodo horum errores documentorum detegerentur et corrigerentur ? Num definitionibus ex cathedra ? Sed Encycliæ, nedum contradicant definitionibus ex cathedra, generatim instruunt fideles de his quæ jam sunt in fide et prædicatione Ecclesiæ.

3) *Nec dicas*, ex definitione Concilii Vaticani, infallibilitatem S. Pontificis extendi ad *solas* locutiones ex cathedra.

Nam, ex hac definitione solum sequitur *dogma* esse fidei « Romanum Pontificem, cum *ex cathedra* loquitur, ... ea *infallibilitate* pollere, qua divinus Redemptor Ecclesiam suam in definienda doctrina de fide vel moribus instructam esse voluit » (2). Ac proinde ubi de fide est Ecclesiam infallibilem esse, ibi etiam de fide est eadem infallibilitate pollere R. Pon-

(1) **Vacant**, *Etudes théol.*, t. II, art. 111 ; **Dublanchy**, in *Dict. théol.*, art. *Infailibilité du Pape*, col. 1705 sq. ; **Schultes**, p. 653 sq.

(2) *Encyc. « Quanta Cura »*, in initio.

(3) Sess. 4, cap. 4. **Denzinger**, n. 1839.

tificem ; ubi vero certum est tantum Ecclesiam esse infallibilem, ibi quoque certum est Pontificem infallibilem esse.

*Nil* autem proprie definitur de *objecto* Pontificiæ infallibilitatis. Certe Concilii decretum *directe* respicit factum R. Pontificis ex cathedra loquentis, sed nil inde inferre sinit Patres Concilii ad id tantum voluisse infallibilitatis charisma restringere.

Licet ergo cum *Card. Billot* concludere : « *Nullatenus dubitandum* videtur quin in documentis hujusmodi, ad universalem Ecclesiam missis, *infallibiles* sint Pontifices (utique quantum ad ea quæ *directe* et *per se* in eis proponuntur, ut alias in simili dictum est), non tamen ibi ea locutio ex cathedra est quam attendit canon Vaticanus (1). »

4) Sunt tamen theologi (2) qui contendunt Encyclicas esse *aclus providentiæ universalis* potius quam supremæ auctoritatis et « eas ejusdem fere generis esse opinantur ac Decretum ad Armenos, vel editionem Pontificiam Vulgatæ vel Catechismum Tridentinum, quæ ratione sui non important auctoritatem infallibilem, immo compatiuntur errorem ».

### De magisterio ordinario in Episcopis.

**575.** Ex alibi dictis certo constat *Episcopos*, per orbem dispersos, licet singuli sint fallibiles, *infallibilitate pollere*, quando, Romano Pontifici *consentientes*, cum eo *unanimiter* docent aliquam doctrinam de fide et moribus ab universa Ecclesia tenendam.

Hæc autem doctrina Episcoporum nobis exhibetur *catechismis*, *synodalibus instructionibus*, necnon et *mandalis* aut *concionibus*, ad fideles habitis, ad fidem exponendam aut defendendam.

(1) *De Ecclesia*, th. 31, § 1, p. 655. Cf. **Vacant**, *Le magistère ordinaire*, p. 110 sq. ; *Etudes théol.*, t. II, art. 105-111.

(2) **Pègues** in « *Revue Thomiste* », nov.-dec. 1905 ; **Choupin**, *Valeur des décisions doctrinales et disciplinaires du Saint-Siège*, p. 2, cap. 2, p. 50 sq. ; **Bainvel**, *De mag...*, n. 102, qui addit : « Inter utramque opinionem non tantum interest quantum primo aspectu videtur. Nam conciliatio fit fere in ratione *taciti* magisterii, quo proponitur potius quam imponitur doctrina quæ aliunde fere imponitur, »



Unanimitas autem *moralis* plane sufficit. Itaque si *omnes* Episcopi vel *major pars* Episcoporum veritatem aliquam fidei doceant ut ab omnibus tenendam, hæc veritas accipienda est ab omnibus, modo quo prædicatur, etiamsi forte de ea taceat R. Pontifex : hoc enim in casu, silentium Papæ *approbativum* censeri potest (magisterium tacitum).

Item, si vel pauci Episcopi ita *publice* aliquam propugnent doctrinam, ut omnibus clare videatur eos, quasi *nomine Ecclesiæ*, hanc sententiam ut Ecclesiæ doctrinam proclamare et vindicare (nunc id raro fiet absque Papæ interventu), — aut si palam attestentur, nullo reclamante, eam esse Ecclesiæ fidem.

Item, si *omnes* aut *fere omnes* ecclesiæ particulares, in liturgiis aut in cultu, de *re* cum veritatibus fidei *connexa* (1), practice consentiant ; hæc praxis, utpote universalis, est criterium infallibile veritatis : secus enim universa Ecclesia in errorem prolaberetur.

## ART. II

### De Consensu Patrum

#### Nomen Patrum (2).

576. Hoc Patris nomine, ab initio Ecclesiæ, designabantur *omnes*, præsertim Episcopi, qui fideles ad *gratiæ vitam* gignebant et alabant. Cum autem Episcopi, in omnibus dubiis et controversiis, *testes* erant veræ fidei et *judices*, a sæc. v, Patres vocantur *omnes antiqui scriptores ecclesiastici*, sive fuerint Episcopi sive non, ad quorum auctoritatem recursus fiebat in difficultatibus *circa fidem* solvendis, seu qui in testimonium Ecclesiæ Fidei et Traditionis appellabantur.

*Nunc* vero *Patres* dicuntur ii *tantum* scriptores ecclesiastici,

(1) Nam in rebus mere historicis errores aliquando irrepsisse certum est (*De Ecc.*, n. 500).

(2) **Bardenhewer**, *Les Pères de l'Eglise* (trad. Godat et Verschaffel), Bloud, t. I, p. 1 sq. ; **Franzelin**, th. 14 et 15 ; **Pesch**, n. 572 sq. ; **Bainvel**, th. 10 ; **Tixeront**, *Précis de Patrologie*, Paris, 1918.

qui : 1) *primis sæculis* floruerunt ; 2) doctrinam habentes *orthodoxam* ; 3) *vitæ sanctitalem* et 4) *Ecclesiæ approbationem*.

1) *Antiquitas* exigit ut Patres Ecclesiæ vocentur ii tantum qui Ecclesiam, *in ejus infantia*, coluerunt. Hinc generatim ætas Patrum non ultra J. Damascenum (754) et Isidorum (636) perducenda videtur ; post eos enim jam adoleverat Ecclesia.

2) *Sanctitas* non tollitur omni culpa, nec *Orthodoxia* uno alterove errore materiali, modo mens fuerit vere catholica et mors facta sit in Ecclesiæ communione. « Eorum duntaxat Patrum sententiæ conferendæ sunt, qui in fide et communione catholica, sancte, sapienter, constanter viventes, docentes et permanentes, vel mori in Christo fideliter, vel occidi pro Christo feliciter meruerunt (1). »

3) *Approbatio* autem Ecclesiæ est vel *expressa* vel *tacita* ; *expresse* approbantur Patres, qui, *ut tales*, allegantur in conciliis œcumenicis, aut a S. Pontificibus, *ut tales* agnoscuntur et in litteris publicis proponuntur ; *tacite* vero approbantur Patres « quorum scripta *publice* olim post S. Scripturam legi consueverunt, quod e. g. constat de S. Clemente Rom., de S. Polycarpo, de S. Ephræm Syro (2) ; qui ab insigni aliquo *Patre*, in disquisitione dogmatica, inter S. Patres recensentur ad fidei doctrinam manifestandam » (3).

Hæc est, ut aiunt, *approbatio generalis*, qua doctrina alicujus Patris, universim sumpta, orthodoxa ab Ecclesia habetur.

(1) **Vincentius Lirinensis**, *Commonitorium*, 28. **Journal**, n. 2175. — *Doctores* autem *ecclesiæ* vocantur ii qui, *orthodoxia, eruditione et sanctitate* præstantes, *hoc titulo* ab Ecclesia *decorati sunt*, sive per constitutionem pontificiam, sive per officium Doctorum eis concessum pro universali Ecclesia. Cum vero munus doctoris non tam sit doctrinam testari quam explicare, ut quis doctor declaretur *non attenditur antiquitas, sed eminens requiritur eruditio theologica*.

A Patribus et Doctoribus *omnino* secernendi sunt et *minoris faciendi* *Scriptores ecclesiastici*, seu viri isti, qui olim scriptis suis ecclesiam illustrarunt, sed vel inter sanctos non numerantur, vel a fide defecerunt. Tales sunt Tatianus, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Origenes, Arnobius, etc.

(2) **Euseb.**, *Hist. ecc.*, l. III, c. xvi. **Journal**, n. 655; **Hieron**, *De Vir. illustr.*, c. 17, c. 115.

(3) **Mazzella**, *De Relig. et Ecc.*, n. 346, 4.

Sed distinguitur etiam approbatio *specialis* et *specialissima* :

- a) Ecclesia *speciali modo* quandoque opera alicujus Patris approbat in aliqua materia determinata ; ita approbavit doctrinam S. *Augustini* in materia gratiæ, quoad principia fundamentalia, non autem in singulis conclusionibus (1). —  
 b) Quandoque etiam *specialissimo modo* approbat Ecclesia quædam doctrinæ capita ab aliquo Patre proposita : ita concilium Ephesinum confirmavit anathematismos S. *Cyrilli Alex.* adversus Nestorium (2).

### Munus testis et doctoris.

577. Non admittenda videtur distinctio absoluta, quam aliqui ponunt theologi inter munus testis et munus doctoris (3), dicentes Patres, ut *testes* Traditionis habere auctoritatem inductibilem, non autem ita plenam ut doctores. Re enim vera, quemadmodum Patres, ut *testes* Ecclesiæ et Traditionis, depositum fidei infallibiliter custodiunt, ut modo probavimus ; ita quoque, ut *doctores* authentici, in *unitate* et *consensu* spectati, eandem doctrinam revelatam, ab antiquis acceptam, non tantum tradunt, sed declarant, explicant et infallibiliter proponunt, sub assistentia Spiritus Sancti (4). Ut doctores autem *privati*, seu citra consensum spectati, infallibiles non sunt: quamvis magna polleant auctoritate humana, ut infra videbimus.

Quandonam vero Patres munus agant *testis* seu *doctoris authentici*, quandonam munus *doctoris privati*, non semper adeo facile est discernere. Id tamen generatim constat : tum ex eorum *modo loquendi*, tum ex ipsa *materia* subjecta, eo *modo agnoscenda* est *fidei definitio* (5).

a) Ut *testes Traditionis* sine dubio loquuntur, quando, *unanimiter* et *indubitanter*, asserunt aliquam doctrinam esse

(1) Denzinger, n. 128, 142, 1320.

(2) Denzinger, n. 113 sq. Cf. Pesch, n. 588 ; De Groot, c. 20, a. 2. Adest quoque approbatio *generalissima*, qua permittitur ut opera alicujus Patris divulgentur.

(3) Nisi voce *doctoris* intelligatur *doctor privatus*.

(4) Franzelin, th. 11.

(5) De Ecclesia, n. 447, 502.

*divinitus revelatam*, esse ab Ecclesia universali receptam, citra fidei jacturam non posse negari vel in dubium revocari; quando sententiam oppositam *tanquam hærelieam* habent aut Verbo Dei contradictoriam aut plane intolerabilem.

b) Ut *doctores* autem *privati* habendi sunt, quoties vel suam sententiam propugnant ut *privatam* tantum opinionem, vel eam recensent inter *liberas* opiniones, vel eam ita defendunt ut contrariam *tolerari* posse putent nec a recta fide alienam.

c) Si autem definiiri nequit utrum Patres suam privatam sententiam proponant an dogma catholicæ fidei, inquirendus est, hac de re, vel *sensus ipsius Ecclesiæ*, ejusque judicio standum, vel *sensus posteriorum Patrum*: nam si posteriores Patres sententiam priorum Patrum constanter ut *unice veram* habent, signum est hanc opinionem (aut Scripturæ expositionem) a prioribus fuisse edoctam ut *unice catholicam*; sin autem posteriores aliam sententiam aut expositionem admittunt, sequitur priorem non esse obligatoriam (1).

**Assertio** : Unanimis consensus Patrum in rebus fidei et morum est certum divinæ veritatis argumentum; singulorum autem Patrum auctoritas, etsi non infallibilis, magni tamen est momenti in re theologica, ac proinde non facile admittendus est inter eos dissensus.

*Probatur thesis per partes* :

**I. — Unanimis consensus Patrum in rebus fidei et morum est certum divinæ veritatis argumentum** [*Doctrina catholica*].

**Sensus thesis.**

**578. A. Unanimis consensus.** — Nam neque *singuli* Patres, neque *particulares* ecclesiæ per se sunt infallibiles, et ideo non solum singuli possunt errare, sed etiam *omnes* Patres (episcopi) *alicujus provinciae*, ut *reapse* erraverunt episcopi africani, duce Cypriano, docentes rebaptizandos esse eos qui in hæresi Baptismum acceperant.

Ergo argumentum non est certum nisi de *dogmate* aliquo consentiant vel *omnes* Patres *diversarum* regionum et *diver-*

(1) Pesch, n. 585, 586-587.

*sorum* temporum, vel omnes Patres *unius aetatis*, dummodo tales sint ut vere censi possint universalem Ecclesiam, hoc tempore, repræsentare. Ratio est aperta, siquidem Ecclesia est, omni tempore, indefectibilis in rebus fidei et morum.

Sufficit tamen consensus Patrum *moraliter unanimis*, uti suadet ipsa rei natura, quæ ordinis est moralis. Hinc :

1) Si *eminentiores* Patres, ceteris duces, de re dogmatica *evidenter* consentiant, necesse non est aliorum inquirere sententiam.

2) Si, *inspectante et laudante universa Ecclesia*, *eminentissimi* Patres, etiam pauci, *dogma fundamentale*, adversus hæreticos, defendant. eorum consensus in veritate, quam proclamant, sine dubio est expressio communis fidei ac professionis totius Ecclesiæ.

Ita SS. Athanasius, Basilius, Gregorius Naz., Hilarius, Augustinus, pro *mysterio SS. Trinitatis* decertarunt contra Arianos et Semi-Arianos ; Ita SS. Cyrillus Alex., Leo M., Agatho, Sophronius. pro *mysterio Verbi Incarnati*, contra Nestorianos et Monophysitas ; ita SS. Augustinus et Fulgentius, pro *Dei gratia*, contra Pelagianos, etc.

3) Si Patres, etiam pauciores, *auctoritate et pietate insignes*, nemine contradicente, doctrinam aliquam vel ad fidem pertinere, vel ut a majoribus traditam et publice receptam, iis in adjunctis testentur, ut id doctores cœvos aut certe subsequentes latere non potuerit, quasi voces Ecclesiæ accipiendi sunt, et eorum consensus argumentum est veritatis irrefragabile (1).

**579. B. In rebus fidei et morum.** — In rebus scilicet quæ spectant ad objectum tum *directum* tum *indirectum* magisterii Ecclesiæ infallibilis : in *revelatis* nempe et in iis omnibus quæ, licet revelata non sint, cum revelatis ita *connectuntur* ut necessaria sint ad revelationis depositum integre custodiendum, rite explicandum et efficaciter proponendum.

In rebus autem *mere naturalibus*, philosophicis et historicis, etc., non possunt Patres infallibilem Ecclesiæ doctrinam

(1) Cf. omnino Franzelin, th. 14, II.



testari, cum res istæ *non cadunt sub infallibilitate*, sed tanti solum facienda est eorum auctoritas quanti valent rationes ab iis allatæ.

Jamvero, licet sæpe, ex ipsa rei natura, discerni possit utrum quæstio aliqua sit mere philosophica aut vere theologica, absolute tamen et in omni casu, *a priori* statui *non* potest quænam ad fidem pertineant, sed id ex *Traditione* multo *tutius* repetendum est. Sane, quemadmodum Ecclesiæ est judicare quousque infallibilitas sua extendatur et utrum res aliqua ad fidem spectet necne, ita quoque Patrum consensus, quando unanimiter, constanter et asseveranter, doctrinam aliquam ad fidem pertinere declarant, certitudinem omnino facit et ipsam Traditionem divinam demonstrat (1).

*Probatur pars 1<sup>a</sup> thesis :*

**580. 1<sup>o</sup> Ratione theologica.**

Magisterium Ecclesiæ infallibile est in rebus fidei et morum. Atqui unanimis Patrum consensus, in rebus fidei et morum, *ipsum exhibet Ecclesiæ magisterium*. Ergo hic consensus certum est divinæ veritatis argumentum.

*Patet major ex alibi dictis. Probatur minor :*

Etenim : *a) Sua ætate*, Patres vel erant magistri *authentici* (Episcopi) vel, *probante Ecclesia*, publice docebant et scribebant, et ab omnibus ut eximii fidei interpretes habebantur. Ergo, si unanimiter errorem docuissent, tota tacente et consentiente Ecclesia, quæ ipsos duces sequebatur, tota ipsa Ecclesia erravisset, quod repugnat Christi promissionibus.

*b) Post mortem suam*, Patres, ab Ecclesia probati, sunt quasi fontes puri veræ doctrinæ, e quibus Ecclesia haurit doctrinam revelatam, quam credendam proponit fidelibus. Habentur scilicet ut *testes authentici* Traditionis et eam docet Ecclesia doctrinam, quam ipsi coævis prædicarunt. Ergo rursus error unanimis Patrum necessario importat errorem totius Ecclesiæ.

(1) **FRANCKE**, th. 15, I, p. 164.

## 581. 2º Ex praxi Ecclesiæ universalis.

Hæc porro praxis constat : 1) ex conciliis ; 2) ex testimonio scriptorum catholicorum.

**A. Ex Conciliis.** — Omnia concilia œcumenica nil præstantius sibi proponunt quam ut, in rebus fidei et morum, doctrinam Patrum servant.

*Conc. Nicænum I* (325), vocem homoousion (ὁμοουσιος), in Scriptura non invenit, eam tamen adhibet « testimonio Patrum fretum ».

*Conc. Ephesinum* (431) nil aliud posteris credendum decernit, « nisi quod sacra sibi consentiens Sanctorum Patrum tenuerit antiquitas ».

*Conc. Chalcedonense* (451) definitionem facit, « sequens Sanctos Patres ».

*Conc. Const. II* (553) confitetur se « fidem tenere et prædicare... quam sancti Patres confessi sunt et explanaverunt et sanctis Ecclesiis tradiderunt ».

*Conc. Lat. I* (649) multos canones his verbis incipit : « Si quis secundum Sanctos Patres non confitetur... »

*Conc. Const. III* (680-681), assecutum « sanctos atque probabiles (approbatos) Patres », fidem rectam definit.

*Conc. Nicæni II* (787) Patres « regię quasi continuati semitæ, sequentesque divinitus inspiratum sanctorum Patrum nostrorum magisterium et catholicæ traditionem Ecclesiæ,... definiunt in omni certitudine ».

*Conc. Valentinum III* (855) ait : « Indubitanter doctoribus pie et recte tractantibus verbum veritatis, ipsisque sacræ Scripturæ lucidissimis expositoribus, id est Cypriano, Hilario, Ambrosio, Hieronymo, Augustine, ceterisque in catholica pietate quiescentibus, reverenter auditum et obtemperanter intellectum submillimus, et pro viribus, quæ ad salutem nostram scripserunt, amplectimur. »

*Conc. Const. IV* (869-870) hæc habet, can. 1 : « Per æquam et regiam divinæ justitiæ viam inoffense incedere volentes, veluti quasdam lampades semper lucentes et illuminantes gressus nostros, qui secundum Deum sunt, sanctorum Patrum definitiones et sensus retinere debemus. »

*Conc. Tridentinum*, sess. 4, « decernit, ut nemo... in rebus

fidei et morum... contra *unanimem consensum Patrum*, ipsam Scripturam sacram interpretari audeat. »

Et, sess. 7, in procemio : « Apostolicis traditionibus, atque aliorum Conciliorum et *Patrum consensui* inhærendo hos præsentis canones statuendos et decernendos censuit » (1).

**582. B. Ex testimonio scriptorum catholicorum.** — Jam ab initio, Ecclesia hanc tribuit auctoritatem consensui Patrum unanimi, eo utendo ad fidei controversias dirimendas, et *veram* dicendo *solam* doctrinam, quæ a *communi* Patrum *sententia* non deflectat.

Sufficiat testimonium recitare : 1) **S. Augustini contra Julianum** : « Convinceris undique : luce clariora sunt *testimonia* tanta sanctorum... Hic sunt... quorum te movere debeat *tanta consensio*... Sancti et beati et in divinorum eloquiorum pertractatione, clarissimi sacerdotes, Irenæus, Cyprianus, Reticus, Olympius, Hilarius, Ambrosius, Gregorius, Innocentius, Joannes (Chrysostomus), Basilius, quibus addo presbyterum velis nolis Hieronymum, ut omittam eos qui nondum dormierunt... Quod invenerunt in Ecclesia, tenuerunt : quod didicerunt, quod a patribus acceperunt, hoc filiis tradiderunt... Isti (Patres) episcopi sunt, docti, graves, sancti, veritatis acerrimi defensores adversus garrulas vanitates, in quorum ratione, eruditione, libertate, quæ tria bona judici tribuisti, non potes invenire quod spernas (2). »

2) **Theodoret** : « Dogmaticam Apostolorum doctrinam... retinemus intactam... Hæc tradidere nobis non Apostoli modo et Prophetæ, verum ii etiam qui horum libros interpretati sunt, Ignatius, Eustathius, Athanasius, Basilius, Gregorius, Joannes, et reliqua orbis lumina, et ante hos sancti Patres, apud Nicænam congregati, quorum *fidei confessionem*, velut *paternam hereditatem, illibalam* conservamus (3). »

3) **Vincentii Lir.** : « Quibus (Patribus) hæc lege credendum est ut, quidquid vel omnes vel plures uno eodemque sensu, manifeste, frequenter, perseveranter, velut quodam consentiente sibi magistrorum concilio, accipiendo, tenendo, tradendo firmaverint, id pro indubitato, certo, ratoque habeatur (4). »

(1) Fere omnes hos textus habes apud Denzinger, n. 212, 254, 270, 302, 320, 336, 786.

(2) L. I, c. vii, n. 30; l. II, c. x, n. 33, 34, 37. *Journal*, n. 1898, 1899, 1900.

(3) *Epist.* 89. *Journal*, n. 2141.

(4) *Commonit.*, 28. *Journal*, n. 2175.

Ergo, nisi dicamus Ecclesiam posse errare, habendo in firmam veritatis regulam unanime Patrum testimonium, debemus concludere hunc unanimem consensum, in rebus fidei et morum, esse certum divinæ veritatis argumentum.

**II. — Singulorum Patrum auctoritas, etsi non infallibilis, magni est momenti in re theologica** [*Certum*].

**1º Non sunt singuli infallibiles.**

**583. a) Probatur ex promissione infallibilitatis.** — Christus infallibilitatem promisit *non singulis* Episcopis, neque singulis magistris in Ecclesia, sed *collegio* episcoporum Ecclesiæ universali ejusque divino magisterio.

*b) Probatur experientia.* — Nonnulli Patres *reapse* in rebus fidei *erraverunt*; v. g. SS. Justinus et Irenæus, de Chiliasmo; S. Cyprianus, de Baptismo.

*c) Probatur testimonio Patrum.* — 1) *Seipsos* proclamant *fallibiles*: ita **S. Ambrosius**: « Si verba alicubi movent, non præjudicant fidei; etenim sermonem dubium mens non dubia obumbrat et defendit alios a lapsu » (1). — Item **S. Aug.** (2). 2) *Alios* etiam credunt et dicunt *fallibiles*. Sic **S. Cyprianus** errasse in re baptismali affirmat **S. Augustinus** (3) et nullum ex aliis Patribus, ex se, erroris incapacem declarat: « Alios (præter Scriptores sacros) ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinaque præpolleant, *non ideo verum* putem, *quia ipsi ita senserunt*; sed quia mihi vel per illos auctores canonicos vel probabili ratione, quod a veritate non abhorreant, persuadere potuerunt (4). »

**2º Magna est tamen eorum auctoritas.**

**584. Constat:** a) *Ex natura Patris.* — Pater non est nisi is qui, doctrina et sanctitate insignis, ab Ecclesia approbatus est. Atqui hæc tria, simul possessa, magnam creant aucto-

(1) *Epist.* XLVIII, c. 6. **Journal**, n. 1255.

(2) *De dono persever.*, c. XXI, n. 55. **Journal**, n. 2005.

(3) *De Bap.*, l. II, c. VII, n. 12. **Journal**, n. 1623.

(4) *Ep.* LXXXII, n. 3 ad Hier.; *Cont. Faustum*, l. XI, c. 5. Cf. **Vincent. Lir.**, o. c. cit.; **S. Thomas**, 1, q. 1, a. 8, ad 2.

ritatem, non æqualem quidem in singulis, sed *diversam* pro diverso gradu *sanctitatis*, *eruditionis*, præsertimque *approbationis*.

Licet enim sæpe sanctitas et orthodoxia Patrum, ex se et per eorum opera, sint satis manifestæ, ex *approbatione* tamen Ecclesiæ *præcipue* oritur Patrum auctoritas, adeo ut approbatio *specialissima* faciat, in fidelibus, *obligationem* absolute admittendi capita doctrinæ sic approbata, et approbatio *specialis* omnino *particularem* conferat auctoritatem Patri qui, in materia determinata sic approbatus, ceteros præcellat.

b) *Ex munere Patrum et modo agendi Ecclesiæ.* — Persæpe Patres *episcopi* fuerunt vel a S. Pontifice aut ab Episcopis ad docendum *electi* ac *probati*. Non mirum itaque si Ecclesia eos magna excolat reverentia et toto animo studioque incumbat ut eos, quantum fieri potest, ab errore immunes ostendat (1).

Hinc *unius* Patris testimonium, in rebus fidei et morum, argumentum est, de se, probabile, et eo quidem *probabilius* quo *major* est Patris auctoritas. Vis ideo testimonii eo magis crescit quo magis augetur numerus Patrum consentientium et quo *major* est eorum auctoritas.

### III. — Non facile admittendus dissensus Patrum in rebus præsertim majoris momenti [*Certum*].

585 A. OPPOSITIO INTER CONSENSUM UNIUS ET ALTERIUS ÆTATIS in rebus fidei, NUMQUAM potest esse VERA, sed apparens tantum. Secus enim, hac vel altera ætate, tota Ecclesia erravisset, quod repugnat Christi promissionibus. Ergo vel oppositio est tantum in *modo loquendi*, vel unius alteriusve ætatis consensus *non est realis* et *firmus*, et quæstio est tantum de opinionibus privatis, plus minusve probabilibus.

Item, admitti posse non videtur error *formalis*, etiam *unius* Patris, in veritatibus revelatis *fundamentalibus*, quæ omnibus explicite semper credendæ fuerunt, necque etiam in aliis jam ad fidem Ecclesiæ *explicitam* pertinentibus ;

(1) Bainvel, n. 64 ; Pesch, n. 588.



id enim repugnat tum Patrum auctoritati, tum ipsi Traditionis divinæ naturæ.

586. B. SI VERE PATRES AB INVICEM DISSENTIRE VIDEANTUR. —

a) Eos inter se *conciliare conandum est*, determinando sensum singulorum ex contextu et ex aliis adjunctis; verba dubia ex locis clarioribus explicando; præsertimque non tam verba quam *doctrinas* examinando: Patres enim non semper sunt ad rigorem verborum intelligendi, cum sæpe modo *oratorio* et *emphatico* vel *polemico* et ad hominem loquantur, potiusquam modo scholastico et didaetico.

Unde non raro accidit ut *verba* tantum *contradictoria* videantur, præcipue si, iisdem terminis, in decursu temporum, *alius sensus* assignatus sit, aut verborum significatio nonnisi *postea stricte* determinata fuerit, ut certum est de vocibus: consubstantialis, hypostasis, Trinitas, etc. Ita Patres ipsi verba minus propria aliorum Patrum orthodoxe explicare nituntur, juxta illud *S. Athanasii*: « Non decet illos cum his committere, *omnes enim Patres sunt*; neque sanctum esset definire hos probe, illos male locutos, omnes quippe in Christo dormierunt; neutros fas est culpares, omnes quippe res Christi curabant, omnes studia sua convertebant adversus hæreticos (1). »

b) Quodsi autem *dissensus manifestus* sit: ex Patrum dissentientium auctoritate firmum *erui nequit argumentum*, sed constat rem, de qua non conveniunt, tunc temporis non fuisse in aperta Ecclesiæ fidei professione, vel forte non pertinere ad res dogmaticas.

c) Si autem Patrum aliquorum dicta, non solum a dictis aliorum dissona sint, sed, in rebus potius minoris momenti, *sanæ doctrinæ*, eorum tempore nondum plane exploratæ et explicitæ, *realiter adversentur*, seponenda sunt, sed magna cum veneratione et honore.

(1) *De synodis*, 43. Cf. *De sent. Dionysii*, 9. *Journal*, n. 759. Cf. etiam *S. J. Chrysost.*, *Homil. ad Neophytos*, apud *Aug. C. Jul.*, l. I, c. vi, n. 21: *S. Ambros.*, *ep. XLVIII*, n. 6. *Journal*, n. 1228, 1255, et multa alia apud *Franzelin*, th. 15, III, 2º, b, p. 171.

Quid enim mirum, si Patres aliqui, ex se non infallibiles, « in nonnullis erraverint, propter monumentorum et definitionis Ecclesiae, in controversiis subortis, defectum » (1) ?

Quapropter neque temere deserendi sunt Patres, neque etiam, ubi erraverunt, *unquam* contemnendi, siquidem, nonobstante errore momentaneo et levi, remanent *magistri* ab Ecclesia *approbati*, sanctitate eminentes et auctoritate quam maxima fulgentes, vere *patres* nostri in fide, quibus proinde semper debetur *reverentia filialis*.

### Regulae practicae de usu Patrum.

587. Argumentum theologicum, e Patribus desumptum, erit vere validum : 1° Si loca quae adhibentur, *per se* sunt *evidentia*, et diserte vel doctrinam *credendam* proponunt, vel contradictoriam sententiam ut *haeticam* rejiciunt.

2° Si, in locis *dubiis*, consideratur : neque textus *separatim* a contextu, a modo ratiocinandi et loquendi et a fine operis, neque unum opus separatim *ab aliis* et a tota Patris doctrina, neque unus Pater separatim a *sua aetate* et *regione*.

3° Si testimonia allegata, exhibentur in *nexu logico* cum Ecclesiae praedicatione, tempore Patris vel tempore praeterito aut sequenti, adeo ut vere sint argumenta *testis Ecclesiae* : Patrum enim auctoritas oritur ex ipsorum consensu cum Ecclesiae magisterio.

Maximi ideo est momenti, si nolis facile et impudenter in errorem labi, te nunquam adire studium Patrum, quin prius *solidam* habeas *scientiam* theologiae scholasticae, in qua invenies, in systemate redactum et omnium menti accommodatum, Patrum doctrinae compendium, quin praesertim *fidem* Ecclesiae catholicae et *sensum* aperte cognoscas, confidens Magisterium vivum, esse, in rebus fidei, authenticam normam et tutam intelligendi regulam (2).

4° Si *testi* aut doctori *authentico* non attribuitur quod est doctoris *privati proprium* ; nimirum si quae, more magistri indubitanter asserentis et edocentis, dicuntur, apprime secernuntur ab iis quae arguuntur more philosophorum, opinantium, dubitantium, aut rationes inquirentium.

5° Si attendis vix unquam cogitasse Patres de dirimendis

(1) S. Aug., *Cont. Faustum*, l. XI, c. v.

(2) Hanc regulam respicientes, saepe errores suos e Patribus confinxerunt doctores haeretici. Ita *Lutherus* et *Calvinus* totum suum esse putabant *S. Augustinum*, e cujus scriptis composuit *Jansenius* librum « *Augustinus* » veneno et errore plenum. Cf. *Bainvel*, n. 73, 75 ; *Pesch*, n. 593-594.

aut etiam agitandis controversiis *recenter natis*, v. g. de modo causandi sacramentorum, nec ab iis postules solutionem quæstionum *postea* tantum *exortarum*; denique si animadvertis Patres, ante divulgatas hæreses, potuisse liberius loqui ac propterea non semper accurate verba selegisse propria.

### ART. III

## De Consensu Theologorum

#### Status quæstionis. (1)

**588. 1º Schola theologica.** — Non de singulis theologis agitur, sed de Schola theologica seu de *Summa theologorum scholasticorum* qui, a sæc. XII præsertim usque ad medium sæc. XVIII, sub tutela Ecclesiæ Pastorum et sub providentia S. Sedis, rem theologicam tractarunt. Postea enim de facto, non semper eadem fuit scholarum theologicarum ab Ecclesia dependentia, propter incursiones potestatis civilis.

**2º Discrimen a Patribus.** — 1) Patres multi erant *episcopi* et ideo magistri doctrinæ *authentici* et vox Ecclesiæ; theologi vero non ita. — 2) Patres sunt omnes, saltem modo generali, ab Ecclesia *approbati*; non autem singuli theologi, sed potius theologi in consensu seu ipsa Theologia. — 3) Ad auctoritatem Patrum, cum eorum orthodoxia concurrit ipsa vitæ sanctitas; non ita necessario in theologis. Quocirca, dum Patres, ut Traditionis divinæ testes, exhibent per se, in suo consensu, *immedialum* divinæ veritatis argumentum, ex theologorum consensu, nonnisi *medialum* et *indirectum* affertur testimonium.

**3º Auctoritas theologorum.** — Argumentum tamen theologorum magni est momenti, quidquid contradicant Protestantes et Modernistæ (2).

a) Sunt enim theologi quasi *Patrum successores*, quorum doctrinas sparsas, ab Ecclesia acceptas, logico ordine dis-

(1) Franzelin, th. 17; Pesch, n. 595 sq.; Mazzella, n. 362 sq.; Bainvel, n. 77 sq.

(2) Protestantes fere omnes, Liberales et semi-rationalistæ, ut Harnack, et antea Hermes, Günther; De Modernistis, cf. Encyc. Pascendi, passim.

ponunt, rationibus philosophicis scientificè illustrant ac, quasi Ecclesiæ nomine, ad posteros transmittunt<sup>1</sup>.

b) Imo, ipsis magistris authenticis *viam parant*; ipsos sæpe in scholis erudiunt, eorum consultis respondent et eis non raro *documenta præparant*, quibus postea authenticè declaretur Ecclesiæ doctrina a Pontificibus et Conciliis.

Recordare quantæ fuerint partes theologorum in concilio Viennensi, Tridentino, Vaticano, et quantæ sint hodie in Congregationibus romanis et in ipsis Pontificum decretis.

c) Doctrinam theologorum non solum practice sequuntur Pontifices et Ecclesiæ rectores et eam fidelibus proponunt, sed eam *summis laudibus exornant*.

**Sixtus V** theologiam scholasticam dicit munitissimam *arcem* contra hæresim et « invictum *fidei propugnaculum* », « hereditatem Patrum nostrorum », quam conservare et tueri debemus (1). — **Pius IX** (2) declarat universalem Ecclesiam venerari « veterem Scholam » scilicet « doctrinam summorum illorum doctorum », quam « sæpissime summis laudibus extulit, illamque veluti fortissimum fidei propugnaculum et formidanda contra suos inimicos arma vehementer commendavit ». — Similia habet **Leo XIII** in encyclica « *Æterni Patris* » et **Pius X** in encyclica « *Pascendi* » contra Modernistas (3). Multoties quoque Ecclesia damnavit impugnatores theologiæ scholasticæ (4). Cf. *Cod.*, c. 1366, § 2.

4<sup>o</sup> **Duplex auctoritas theologorum.** — In theologis, non secus ac in Patribus, distinguitur auctoritas *propria*, mere quidem humana, qua pollent ut doctores privati, et auctoritas *extrinseca*, quam habent ex ipsius Ecclesiæ auctoritate, ejus nomine docent, et cum ejus magisterii doctrina eorum sententia arctissime connectitur.

(1) Bulla « *Triumphantis* », anno 1588.

(2) *Ad Archiep. Mon.*, 21 dec. 1863. **Denzinger**, n. 1680.

(3) **Leonis XIII**, Edit. « Bonne Presse », t. I, p. 61 sq.; **Pii X**, *id.*, t. III, p. 160 sq.

(4) *Conc. Constantiense*, prop. 29 Wiclefi; prop. 76 Syn. Pistoriensis cont. Bonnetty. **Denzinger**, n. 809, 1576, 1652.

**Assertio :** **Unanimis et constans Scholarum christianarum consensus, in rebus fidei et morum, certum est divinæ veritatis argumentum** [*Theol. certum*].

**Sensus thesis.**

589. Ut consensus theologorum, universim et in complexu sumptorum, legitimum exhibeat argumentum divinæ Traditionis, oportet ut sit : 1) *in rebus fidei et morum*, scilicet in revelatis ad ædificationem doctrinæ christianæ pertinentibus aut cum iis revelatis intime connexis ; — 2) *unanimis* saltem moraliter, et quidem *certus*, non tantum opinativus, ut constat ex dictis de Patribus ; — 3) *constans* ; si diu enim perseverat consensus, signum est sat certum illum esse et unanimem et in rebus fidei, cum in alienis vix sit consensus ; insuper ipsa duratione melius apparet nexus theologorum doctrinæ cum Ecclesiæ magisterio.

**Probatur thesis :**

590. a) *Ex ipsa natura Scholæ theologicæ.* — Ecclesia, neque in docendo neque in credendo, errare potest in rebus fidei et morum. Atqui theologi, *unanimi, rata et constanti* sententia, convenientes in doctrinam aliquam tanquam in *doctrinam fidei*, sine dubio doctrinam magisterii infallibilis *mediale* manifestant. Ergo theologorum consensus, his in adjunctis, certum est veritatis divinæ argumentum.

Patet minor ex dictis, nam : 1) *Spectatis principiis*, quibus reguntur scholæ catholicæ, spectata earum *connexione* cum magistris Ecclesiæ authenticis, theologi docent sub Ecclesiæ auctoritate, vigilantia et tutela. Ergo docent *cum Ecclesia*. — 2) *Spectata relatione*, quam habet *cum fidei dogmatibus*, doctrina *vere theologica*, doctrina scilicet quæ vel eruitur e veritatibus jam definitis, vel prædicatur ut ad depositum quodammodo pertinens, tanquam Scripturæ, Patrum aut sensus catholici testimonium, theologi docent *pro Ecclesia*, quæ ipsa, eandem theologorum doctrinam, tradit fidelibus. — 3) Hoc ideo verum est, quia Ecclesia, sciens hunc consensum in docendo, silentio suo eum necessario approbat : huic enim



contradiceret si erroneus esset, secus et ipsa tota erraret.

b) *Ex Ecclesiæ documentis.* — Inter multa et varia Ecclesiæ documenta, de quibus modo diximus, hoc tantum allegamus **Pii IX** (1), quo ipsa thesis nostra statuitur: « Etiam si ageretur de illa *subjectione*, quæ *fidei divinæ* actu est præstanda, ... *ad ea quoque extendenda* (esset), quæ ordinario totius Ecclesiæ per orbem dispersæ magisterio tanquam divinitus revelata traduntur ideoque *universali et constanti consensu a catholicis theologis ad fidem pertinere retinentur.* »

c) *Experientia.* — Nunquam enim falsum postea inventum est, nec unquam ab Ecclesia despectum, quod unanimiter et constanter docuerunt theologi, tanquam ad fidem et mores pertinens. « Si aliquid (hujusmodi) invenire hæretici possunt, proferant, et tacebimus », ait Melchior Cano (2).

### Conclusiones.

591. 1º Quando, unanimi et constanti sententia, theologi doctrinam aliquam proponunt ut *fide* tenendam, hic consensus *certum* est veritatis catholicæ argumentum, et hanc rejicere doctrinam *per se hæreticum* est. « Consensus autem, ait *Pesch*, sæpe probatur ex *paucorum* testimonio, qui hæc in re ceteris *duces* fuerunt. Si e. gr. Magister, Bonaventura, Thomas, Scotus unanimiter et asseveranter rem proponunt ut dogma credendum, rationabili dubitationi locus non relinquitur, quia eo ipso constat eorum discipulos idem docuisse (3). »

2º Quando, in rebus fidei et morum, theologi unanimiter prædicant doctrinam aliquam ut *conclusionem theologicam veram* aut *certam*, eorum consensus est *probabilissimum* veritatis argumentum, et eam negare doctrinam est *temerarium* vel *erroneum*.

3º Si de re, ad fidem et mores spectante, inter se *dissentiant* graves theologi aut scholæ, ex eorum auctoritate *certitudo comparari nequit*, et nulla tenemur obligatione hanc eorum doctrinam amplectendi, etiam si aliqui eam, ut certam, imo ut fidei proximam, habeant. Sed auctoritate *majori* perpensa, *perpensis* etiam et præsertim *rationibus*, ex analogia fidei, ex Scripturis, Patribus, Ecclesiæ sensu et prædicatione, deductis, dignoscendum est, quantum fieri potest, quid sit verum aut vero similis.

(1) *Ad archiep. Monac.*, 21 dec. 1863. **Denzinger**, n. 1683.

(2) *De locis theologicis*, c. 4.

(3) N. 599.

4<sup>o</sup> Si aliqua sententia, *aliquandiu* inter theologos *communis*, imo communiter proposita ut probabilior, postea, *novis inventis argumentis* aut documentis *melius* perspectis, communis esse desinit vel forte falsa demonstratur, *signum* est eam non fuisse unquam antea ratam et firmam, sed *opinionem* tantum, motivis plus minusve solidis innixam.

5<sup>o</sup> Quando theologi doctrinas *mere humanas* aut *philosophicas* (1) proponunt ut *veras*, a fortiori ut *probabiles* aut *probabiliores*, eorum consensus magni quidem faciendus est, dummodo tamen non sint contra, argumenta certa aut vere *probabilia*.

Idem dicendum de doctrinis more opinantium propositis, idem de modo rem explicandi et probandi.

### Scholion. — De auctoritate S. Thomæ.

592. Inter theologos scholasticos præ ceteris eminet S. Thomas, cujus auctoritas, licet *per se* sola *irrefragabilis non sit*, *gravissima* tamen est in re theologica, sive *intrinsece* consideratur sive *extrinsece*.

a) *Intrinsece*. — Auctoritas D. Thomæ statim *maxima* tibi apparebit, si attendere velis ad ejus *ingenium* docile et acerrimum, ad ejus *studia* tenacissima, ad ejus *scientiam* locupletissimam, ad ejus *in theodum* excellentissimam, ad ejus *innumera opera* præclarissima, in quibus, nexu arcissimo et continuo, conjunctas invenies veritates e principiis rationis simul ac revelationis logicè deductas, in quibus rursus « neque copiosa quæstionum seges, neque apta partium dispositio, neque optima procedendi ratio, neque principiorum firmitas aut argumentorum robur, neque discendi perspicuitas aut proprietas, neque abstrusa quæque explicandi facilitas desideratur ».

Quinimo tanta est doctrinæ *amplitudo* et *soliditas* « ut et superiorum temporum errores omnes unus debellarit, et ad profligandos, qui perpetua vice in posterum exoritura sunt, arma invictissima suppeditarit ».

« Ratio ad *humanum fastigium*, Thomæ pennis evecta, jam fere nequit sublimius assurgere; neque fides a ratione fere potest plura aut validiora adjumenta præstolari, quam quæ

(1) Dixi: *mere philosophicas*. Multæ enim sunt veritates *per se* philosophicæ, quæ ita intime connectuntur cum fidei doctrina, ut hæc absque illis rite intelligi aut explicari nequeat, quæ ideo, *sub hac formali relatione* ad fidem, vere theologicæ censi debent. Ita v. g. doctrina de accidentibus in ordine ad Eucharistiam et ad gratiam sanctificantem, doctrina de natura et persona in ordine ad Trinitatem et Incarnationem. Cf. Franzelin, th. 17, p. 194, n. 1. Hujus illustrissimi auctoris doctrinam, in thesi, breviter exponemus.

jam est per Thomam consecuta (1). » Merito itaque vocatus est *Angelicus Doctor* et omnium *Scholarum catholicarum patronus* declaratus.

b) *Extrinsece*. — 1) Eum *magistrum* et *ducem* habent multi *Ordines religiosi* (Dominicani, Benedictini, Carmelitæ, Augustiniani, Jesuitæ, etc.) et innumeræ *Academiæ* et *Scholæ* (Parisiensis, Salmantina, Complutensis, Duacena, Tolosana, Lovaniensis, Patavina, Bononiensis, Neapolitana, Coimbricensis, aliæque permultæ), et ejus doctrinam accipiendam et edocendam suis præscribunt.

2) Eum « singularibus *laudum præconiis* et testimoniis amplissimis » prosequuntur Pontifices (2) et Concilia (Lugd., Vienn., Florent., Vaticanum), propter doctrinæ puritatem et constantiam. « Sed hæc maxima est et Thomæ propria, nec cum quopiam ex doctoribus catholicis communicata laus, quod Patres Tridentini, in ipso medio conclavi ordini habendo, una cum divinæ Scripturæ codicibus et Pontificum Maximorum decretis, *Summam* Thomæ Aquinatis super altaripatere voluerunt, unde consilium, rationes, oracula peterentur. »

3) *Approbatio* tamen *S. Thomæ*, quamvis *specialis*, imo specialissima, ob *Leonis XIII* et *Pii X* litteras, non facit ex se absolute certam sententiam quam proponit S. Doctor, sed ejus doctrinam ita viam constituit *tutam* ad veritatem assequendam, ut ea nobis *præferenda* sit potius quam oppositæ opiniones, quoties nulla obstat solida ratio, ratio nempe validior quam ea cui nititur sententia S. Thomæ. Merito igitur *Codex novi juris* : « Philosophiæ rationalis ac theologiæ studia... professores omnino pertractent ad Angelici Doctoris rationem, doctrinam et principia, eaque sancte teneant ». C. 1366, § 2.

Hinc inferre licet eum qui *D. Thomam* sequitur, exceptis perpauca quæstionibus ab omnibus jam notis, *prudenter* agere, nunquam a sensu catholico deviare, sed doctrinam sanam et in Ecclesia communiter receptam amplecti. Ille vero S. Doctorem vere sequitur qui non tam litteram quam spiritum ejus sectatur, et, ad mentem ejus, scientias colens *hodiernas* erroresque *hodiernos* confutans, eum imitatur, nunc faciendo quod suo tempore fecit *S. Thomas* et nunc faceret si adhuc viveret (3).

(1) *Leo XIII*, in encycl. *Æterni Patris*, Bonne Presse, t. I, p. 62 sq.

(2) *Clemens VI* (Bulla In ordine); *Innoc. VI* (Sermo de S. Thomæ); *Urbanus V*, ad Acad. Tolos., 1368; *Nicolaus V* (Breve ad Fratr. Ord. Præd., 1451); *Pius V* (Bulla Mirabilis); *Sixtus V* (Bulla Triumphantis); *Clemens XII* (Bulla Verbo Dei); *Innoc. XII*, (Brev. 6 febr. 1694); *Bened. XIV*, Breve, 21 Aug. 1752; *Pius X*, in Encyc. *Pascendi*, t. III, p. 1607; *Pius XI*, Litt. Apost. *Officiorum omnium*, 7 Aug. 1922.

(3) Cf. *Gardell*, *Le donné révèle et la théologie*, Gabalda, 2e pte, c. 4, p. 286 sq.

## ART. IV

## De Consensu fidelium

**Notio consensus fidelium.**

593. *Fidelium* nomine intelliguntur non solum *fideles* proprie dicti, sed *theologi* qui, ut tales, ad Ecclesiam discentem potius pertinent, imo ipsi *Episcopi* et *S. Pontifices*, quatenus *privatim* credunt et profitentur quod authentice docent; uno verbo, ipsa *Ecclesia universalis*, in quantum credit et amplectitur catholicas veritates.

Hanc porro Ecclesiam, in fidei obedientia seu in credendo, infallibilem esse contendimus, infallibilitate utique quam *passivam* diximus (1), cujus ope doctrina fidei rite intelligitur integraque servatur et illæsa.

Is autem consensus, vere catholicus, *multipliciter* agnosci potest: explicita nempe vel implicita fidei professione: 1) *explicita*, v. g. quando aperte approbantur doctrinæ catholicorum præconum aut hæreticorum errores rejiciuntur; *implicita*, v. g. usibus, ritibus, precibus, aliisve externis actionibus, quibus, propter earum connexionem cum veritatibus revelatis, hæ manifestantur veritates, et sunt monumenta artis christianæ, catacumbarum inscriptiones, præsertimque acta *martyrum* authentica.

« Sic fides de peccato originali est in praxi baptizandi parvulos, fides de Immaculata Conceptione B. Virginis in festo et invocatione Virginis immaculatæ. Hujus autem fidei conscientia socialis tum solet excitari, cum aliquis contrarium docet. Hinc murmur illud fidelium contra Nestorium, contra Pelagianos etc., de quo sæpe Patres (2). »

**Conditiones consensus.**

594. Consensus fidelium, ut sit certum veritatis argumentum debet esse: 1) *Certus* et *clarus*; nam si ambiguus est, non quidem spernendus est, sed per se solus non est nisi argumentum

(1) De Ecclesia, n. 435.

(2) Bainvel, n. 94, 6. Cf. Franzelin, th. 13.

probabile ; — 2) In iis tantum fidei et morum capitibus, « quæ vel in *explicita* fidelium *cognitione* versantur vel certe in *publica* et *constanti* aliqua praxi et *consuetudine* continentur ; quis enim posset demonstrari consensus in doctrinis aliis subtilioribus, quæ a multitudine fidelium implicite solum creduntur in fide pastorum et doctorum ? » (1). — 3) *Moraliter unanimis*, nam ecclesiæ particulares errare possunt in fide.

**Assertio : Consensus totius populi christiani in dogmate fidei est firmum divinæ veritatis criterium** [*Doctrina catholica*].

**595. Probalur thesis : A. Ex fine infallibilis magisterii.** — Christus infallibilitatem magisterio contulit, non in propriam tantum magistrorum utilitatem, sed in utilitatem et necessitatem totius gregis (I Cor., iii, 22 ; Ephes., iv, 16), ut omnes qui credituri sint (Rom., x, 8-15), in perfectam doctrinæ unitatem occurrant et conjungantur (Joan., xvii, 20, 21 ; Ephes., iv, 10), ut omnes fidei obediant (Rom., i, 5) et a periculo erroris custodiantur (Ephes., iv, 13). Ergo, quemadmodum Spiritus Sanctus semper ab errore *immunem* conservat pastorum et doctorum *testificationem*, ita quoque *fidem* discentium et credentium, qui, per fidei obedientiam, in communionem manent cum pastoribus.

**B. Ex Ecclesiæ indefectibilitate.** — Ecclesia *essentialiter* permansura est *talis qualis* fuit a Christo instituta. Atqui, ex institutione Christi, Ecclesia est societas *fidelium* sub unica et infallibili pastorum auctoritate et regimine. Ergo Ecclesia est infallibilis *in credendo*, secus enim ex una parte starent magistri infallibiles, ex altera vero, fideles in doctrina errantes, et jam cessaret Ecclesiæ unitas, jam adversus eam prævalerent portæ inferi, quod repugnat Christi promissis.

**C. Ex Patribus.** — Patres enim sæpe ad consensum fidelium unanimem provocant ut ad argumentum invictum contra hæreticos : Spiritus Sanctus, ait **Tertullianus**, sinere nequit « ecclesias aliter interim intelligere, aliter credere, quam ipse per Apostolos prædicabat » (2).

(1) Franzelin, th. 12, ed. 4, p. 104 ; Melchior Cano, De locis, theol., l. IV, c. iv, ad 14 arg., apud Franzelin, *ibid.*

(2) De præscript hæret., 28. Journal, n. 295.



Hoc argumento **S. Hieronymus** contra Vigilantium demonstrat legitimum esse cultum sanctorum ; — **S. Epiphanius** statuit perpetuam Mariæ Dei Genitricis virginitatem. — Hoc eodem criterio utitur : **S. Basilius** adversus Eunomium ; — **S. Augustinus** contra Julianum, Manichæos, Faustum, Pelagianos ; — quod, cur infallibile sit, declarat **S. Vincentius Lirinensis** (1).

Hinc, non semel, ante definitiones suas, Ecclesia sensum fidelium investigavit. Ita, v. g. *Pius IX*, ante definitionem Immaculatæ Conceptionis, ab Episcopis petiit ut ipsi indicarent « quæ esset suorum fidelium erga immaculatam Dei-paræ conceptionem pietas et devotio » et in Bulla « Ineffabilis » inter divinæ Traditionis criteria numeratur « singulorum catholicorum Antistitum ac fidelium conspiratio ».

**596. In summa**, Verbum Dei revelatum, in sua plenitudine accipiunt et promulgant Apostoli ; integrum autem custodiunt sub auctoritate S. Pontificis, et in unione cum ejus magisterio infallibiliter prædicant et repetunt « Apostolorum successores toto orbe in omnes ætates, acceptumque transmittunt ; inter quos præeunt Patres, ceterorumque vocem dirigunt et moderantur.

« Interea, tanquam echo assonat fides et conscientia plebis christianæ, divinamque vocem, per Magistros delatam et propagatam, refert atque exprimit grandi concentu, in quo eminet vox Theologorum, quæ, Magistrorum voci plane consona, plebis concentui præit, eumque continet (2). »

(1) *Contra Vigilant.*, n. 5 ; *Adv. hæ. pan.*, hæ., 78, c. 6 ; *Journal*, n. 1111 ; *Adv. Eunom.*, l. III, n. I ; *Contra Jul.*, l. I, c. VII, n. 31 ; *De duabus animabus contra Manich.*, c. 11 ; *Cont. Faust.*, l. XI, c. II ; *De pecc. mer. et rem.*, l. I, c. XXIV, n. 34. *Journal*, n. 1717 ; *Commonit.*, c. 24.

(2) *Bainvel*, n. 100.

## PARS POSTERIOR

---

# DE SCRIPTURA SACRA

---

### Ratio et divisio hujus partis.

**597.** Omnes quæstiones, de *notione* Scripturæ, de *canonicitate* et *authenticitate* librorum sacrorum, de variis *versionibus* aut *sensibus* Scripturæ, etc., quæ in « Introductione ad Sacram Scripturam » tractari solent, pro nunc omittimus, nam in præsentī de Scriptura loquimur tantummodo in quantum est *fons revelationis*.

Jamvero Scriptura fons revelationis non est nisi revelationem certo contineat divinam. Revelatio autem, ut videmus, invenitur tantum in libris quorum *auctor* est ipse *Deus* seu quos, *inspiratos* esse, videlicet dictante Spiritu Sancto conscriptos, aperte constat; qua de causa, eos in *canonem* suum retulit Ecclesia.

Quapropter *unica* res hic est exponenda, ipsa nempe canonicæ Scripturæ *inspiratio*, cujus *existentia* in 1º articulo demonstrata, et accurate enucleata *notione*, in 2º articulo *extensionem* statuemus.

### ART. I

## De existentia et notione inspirationis

### Generalis notio inspirationis (1).

**598.** Inspiratio, a verbo « spirare » (græce ἐπίνεα, a verbo πνεω), generatim significat influxum quemcumque *ab externo* immissum in *hominis facultates*.

(1) Franzelin, *De Divina Traditione et Scriptura*, p. 2, th. 1 sq.; Card. Billot, *De Inspiratione Sacræ Scripturæ*, Romæ, 1906; Pesch, *De Inspiratione Sacræ Scripturæ*, Friburgi, 1906; *Prælectiones dogmaticæ*, t. I, n. 605-650; *Supplementum continens disputationes recentiores et decreta de inspiratione S. Scripturæ*, Friburgi, 1926; Brucker, *Questions actuelles d'Écriture*

Sensu vero *stricto et theologico*, inspiratio restringitur ad designandum influxum solummodo *divinum*, et quidem omnino *specialem*, influxum scilicet *Dei in auctores sacros*, influxum nempe quo a Deo moventur et quasi feruntur auctores sacri *ad libros sacros componendos*.

Hic sensus aperte indicatur a S. Paulo ad Timotheum scribente : « Omnis Scriptura *divinilus inspirata* (θεόπνευστος) » (II Tim., III, 16) ; analogice etiam a S. Petro aiente : « *Spiritu Sancto inspirante* (ὕπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι) locuti sunt sancti Dei homines » (II Pet., I, 21).

Jamvero existentia et notio inspirationis, quæ est actio Dei libera et *supernaturalis*, plene agnosci nequeunt et demonstrari nisi ex ipso *Dei testimonio* ; hoc autem testimonium in *Traditione* consignatum invenitur, tum etiam in ipsa *Scriptura* : supposita enim genuinitate librorum sacrorum aliunde cognita, ex ipsis libris investigare possumus quid dicant de seipsis.

## I. — Existentia inspirationis

### Errores.

599. 1º *Rationalistæ* (1), rejicientes quidquid superat lumen aut vires rationis humanæ, Scripturam habent ut opus mere humanum.

2º *Antiqui Protestantæ* (2), ita notionem inspirationis exaggerant, ut scriptores sacros dicant non fuisse nisi instrumenta

*sainte* ; L'Eglise et la critique biblique ; Chauvin, *L'inspiration des divines Ecritures*, Lethielleux ; Méchineau, *L'idée du livre inspiré*, Bruxelles, 1907 ; Bainvel, *De Scriptura Sacra*, Beauchesne, 1910 ; Mangenot, in *Dict. théol.*, art. Ecriture et Inspiration ; in *Dict. de la Bible*, art. Inspiration ; Durand, in *Dict. apologetique*, art. Inspiration ; Brassac, *Manuel biblique\**, Ancien Testament, t. I, cap. 1, n. 11-77 ; De Groot, *Summa apologetica de Ecclesia catholica*, Ratisbonæ, 1906, q. 17-18 ; H. Pope, The scholastic view of biblical inspiration, Romæ, 1912 ; Dorsch, *Institutiones Theologiæ Fundamentales*, vol. 3, *De Inspiratione Sacræ Scripturæ*, ed. 2, Ceniponte, 1927 ; P. Hopfl, *Tr. de inspirat. S. Scripturæ*, Romæ, 1923 ; Ami du Clergé, 21 Aug. 1924, p. 529 sq. ; Hugon, *La causalité instrumentale en théologie*, Téqui, cap. II, p. 34 sq. ; Calmes, *Qu'est-ce que l'Ecriture sainte* ? Paris, 1899 ; Vacant, *Etudes théologiques sur les constitutions du Concile du Vatican*, t. I, art. 81-88, p. 458 sq. ; Van Noort, *De fontibus revelationis*, n. 29 sq.

(1) Hobbes\*, Spinoza\*, Tindal\*, Reimarus\*, Lessing\*, Voltaire\*, etc.

(2) Lutherus\*, Melancthon\*, Quenstedt\*, Calovius\* ; cf. Pesch, *De Inspirat...*, p. 211-230.

*mechanica* et quasi *simplices calamos* in manu Dei, qui textus Bibliæ originalis omnia dictavit, etiam puncta-vocalia.

3° *Protestantes Orthodoxi* (1) inspirationem dicunt *non realem* sed *personalem*; hæc non afficit ideo textum ipsum sed ipsum tantum scriptorem, quem, spirituali quodam et religioso influxu, totum occupat, eodem fere modo quo singulos fideles donum Spiritus Sancti.

4° *Protestantes Liberales* (2), nomen retinentes, realitatem ipsam inspirationis prorsus pessumdant, eam intelligentes esse *impulsionem* quamdam *fidei* ipsius scriptoris sacri, non valde diversam ab influxu quo moventur poetæ et oratores. Hac vero commotione religiosa correpti, auctores sacri experientias suas religiosas scripto consignarunt, absque ulla intallibilitatis certitudine.

5° *Modernistæ* (3) fere idem docent, inspirationem non secernentes « ab impulsione illa... qua credens ad fidem suam verbo scriptove aperiendam adigitur » et illam dicentes quid esse simile ipsi poeticæ inspirationi.

### Doctrina catholica.

600. *Existentialiam* simul atque *naturam* inspirationis declarant varii Scripturæ et Patrum textus mox citandi, qui omnes in hanc *Vaticani* definitionem conveniunt : « Veteris et Novi Testamenti *libros integros, cum omnibus suis partibus...* Ecclesia pro sacris et canonicis habet..., *propterea quod, Spiritu Sancto inspirante conscripti, Deum habent auctorem, atque ut tales ipsi Ecclesiæ traditi sunt* (4). »

*Asserlio* : Cum ex Scriptura, tum ex Traditione constat exstare libros, qui Spiritu Sancto conscripti, Deum habent auctorem.

## 1° ARGUMENTA EX SCRIPTURA

Testimonia Scripturæ de inspiratione : alia referuntur ad

(1) Gore\*, Sanday\*, Cremer\*, Grau\*. Cf. Pesch, *ibid.*, n. 248, 253, 268-270.

(2) Harnack\*, post Kant, Schleiermacher, Ritschl. Cf. Pesch, n. 233-250 ; Sabatier\*, *Esquisse d'une philosophie de la religion*, 9<sup>e</sup> édit., Paris, t. 1, c. 3, § v, p. 95 sq. ; *Les religions d'autorité et la religion de l'esprit*, 3<sup>e</sup> édit., Paris, t. 1, c. 2, 1, p. 280 sq. ; c. 5, v, p. 399 sq. ; cf. Durand, in *Dict. apol.*, art. Inspiration, col. 911-914.

(3) Cf. *Decr. Lamentabili*, prop. 9 et 10 ; *Encycl. Pascendi* ; Denzinger, n. 2009, 2010, 2090.

(4) Sess. 3, cap. 2. Denzinger, n. 1787 ; cf. can. 4 de revelat., Denzinger, 1809.

quædam *determinata* scripta ; alia ad *integram* Scripturam sed plus minusve explicite.

## 1<sup>o</sup> QUÆDAM SCRIPTA DICUNTUR INSPIRATA.

**601. A. In Veteri Testamento.** — Non semel dicuntur *certi* homines, *moti a Deo, ad aliqua scribenda*. Ita *Ex.*, XVIII, 14 : « Dixit autem Dominus ad Moysen : *scribe hoc*, ob monumentum, in libro... » — *Ex.*, XXXIV, 27 : « Dixitque Dominus ad Moysen : *Scribe tibi verba hæc*, quibus et tecum et cum Israel pepigi fœdus ». — *Deut.*, XXXI, 16, 19 : « Dixitque Dominus ad Moysen... Nunc itaque *scribile vobis canticum istud*, et docete filios Israel ».

**B. In Novo Testamento.** — a) David nonnunquam saltem erat *inspiratus*, nam locutus est « in *Spiritu Sancto* », seu sub influxu Spiritus Sancti : 1) Id *testatur Dominus ipse Jesus*, qui Scribæ interroganti respondet : « Ipse... David dicit in *Spiritu Sancto* : Dixit Dominus Domino meo : sede a dextris meis... » (*Marc.*, XII, 36 ; *Matth.*, XXII, 41-43). — 2) Id *testantur Apostoli* : « Oportet impleri Scripturam, quam prædixit *Spiritus Sanctus per os David de Juda* » (*Act.*, I, 16). — « Domine..., qui *Spiritu Sancto*, per os patris nostri *David*, pueri tui, dixisti : Quare fremuerunt gentes » (*Act.*, IV, 24 sq. ; cf. *Act.*, II, 30).

b) Verba ipsi *Moysi dicta a Domino*, dicuntur a Deo *dicta ipsis Judæis*, quibus tamen nonnisi *scripta* pervenerunt : « Non legistis quod *dictum est a Deo dicente vobis* : Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac et Deus Jacob ? » (*Matth.*, XXII, 31-32 ; *Ex.*, III, 6). — Ergo hæc verba fuerunt *scripta* sub *Dei influxu* seu inspirata.

## 2<sup>o</sup> Tota Scriptura dicitur inspirata.

### A. Implicite.

**602. a) In V. Testamento.** — Nullibi aperte dicitur tota Scriptura divinitus inspirata, licet, quandoque sermo sit, modo omnino generali, de libris sacris (*I Mach.*, XII, 9-10). — Sed maxima tamen pars Scripturarum fere æquivalenter inspirata declaratur, eo quod *prophetis adscribitur*. Prophetæ enim affirmant se divinitus esse jussos et motos ad scri-



bendum multa a Deo, aure, visu, aut alio modo accepta (Is., viii, 1 ; xxx, 8 ; Jer., xxx, 2 ; xxxii, 1-2) ; insuper prophetæ sunt os ipsius Dei, qui per os et linguam eorum, ad homines loquitur (Ex., iv, 15, 16 ; I Reg., x, 10 ; II Reg., xxiii, 2 ; Jer., xv, 19, etc.). Ergo sunt multi V. T. libri conscripti sub Dei influxu seu inspirati (1).

b) *In Novo Testamento.* — 1) Christus ipse multoties ad Scripturas provocat ut ad testimonium suæ missionis divinæ firmissimum et infallibile (Matth., v., 17 ; xxvi, 31, 54 ; Luc., xxiv, 44 ; Joan. v., 39 ; x, 34, 35 ; xiii, 18), *excedens* quodvis hominum testimonium, etiam Joannis Baptistæ, testimonium nempe *eandem* habens *auctoritalem ac ipsa miracula* (Joan., v, 34-39). Atqui hæ Scripturæ, ad quas scrutandas invitat Jesus auditores, pervagantur *fere totum* vetus Testamentum et continent Moysis *legem, oracula prophetarum* et *psalmos* (cf. eosdem textus). Ergo, ipsa Christi voce, *implicite* asseritur inspiratio fere omnis Veteris Testamenti, seu saltem vaticiniorum messianicorum.

2) Apostoli tanti faciunt auctoritatem Scripturarum, ut quoties aliquos earum allegant in argumentum, semper utantur formulis : « *Scriptura dicit* », « *Scriptum est* » (2), quæ formulæ, utpote, juxta illos, eædem omnino ac istæ : « *Deus dicit* », « *Loquitur Spiritus Sanctus* » (3), aperte significant Scripturas haberi ab Apostolis in argumentum ineluctabile et *infallibiliter* verum, quia *Scripturæ* sunt, quia sunt *Verbum Dei* seu quia *inspiratæ* sunt.

### B. Explicite.

603. a) *II Tim.*, iii, 14-16. — S. Paulus, hortans Timotheum ut stabilis et firmus permaneat in fide (v. 14), duo affert motiva : *auctoritalem suam apostolicam* (v. 14), et *Scripturarum*, quas ab infantia novit Timotheus (v. 15), *auctoritalem et inspirationem* : « *Omnis Scriptura divinitus*

(1) Cf. Pesch, *De Inspiratione...*, n. 378 sq.

(2) Act., i, 20 ; vii, 42 ; xiii, 33 ; xxiii, 5 ; Rom., i, 17 ; ii, 24 ; iii, 4, 10 ; iv, 17 ; viii, 36 ; I Cor., i, 19, 31 ; ii, 9 ; iii, 19 ; Gal., iii, 10, 13, etc.

(3) Act., i, 15-16 ; ii, 25-31 ; iii, 22 ; iv, 25 ; Hebr., i, 1 ; iii, 7 ; iv, viii, 8 ; x, 15 16, etc.

*inspirata* (πᾶσα γραφή θεόπνευστος) *utilis est ad docendum...* » (v. 16).

In hoc ultimo versiculo :

1) *Agitur de Scriptura.* — Γραφή (Scriptura) enim, uti modo vidimus, est vocabulum quo, a scriptoribus N. T., designantur *sacri libri*. hicque synonymam habet expressionem « Τὰ ἐρὰ γράμματα », qua utitur Apostolus versu præcedenti. Ergo idem significat.

2) *Agitur saltem de libris V. Testamenti.* — Vox enim « Scriptura » nullatenus in textu restringitur, ac proinde designat *omnes libros*, quos Timotheus, filius matris Judææ (II Tim., I, 5 ; Act., xvi. 1) ab infantia novit ; ergo etiam libros *deutero-canonicos* : nam Timotheus, ad modum Israelitarum extra Palæstinam degentium, Scripturam legebat in versione LXX.

Dixi : *saltem...* quippe non immerito, ut videtur, vox « Scriptura » extendi potest etiam ad libros N. T. jam conscriptos (1).

3) *Agitur de omni Scriptura.* — Vox « omnis » intelligi debet non tantum de Scriptura *collective* sumpta, seu de *integra* Scriptura, sed etiam de Scriptura *distributive* sumpta, nimirum de *singulis* Scripturæ *parlibus*. Hic enim sensus exigi videtur, tum quia, in Græco, deest articulus (ἡ) ante γραφή ; tum quia ponitur verbum « πᾶσα » : « omnis » et non verbum « ἅλη » : tota ; tum denique quia hic sensus erat in usu apud scriptores hujus temporis : « *alia* Scriptura dicit » (Joan., xix, 37).

4) *Scriptura est divinitus inspirata.* — Etenim, in Græco, vocabulum « θεόπνευστος », sensu *passivo* (2), ut *attributum* adhibetur. Ergo subauditur verbum « ἐστί » ; cum autem adjectiva θεόπνευστος et ὠφέλιμος conjunctione καὶ uniuntur, poni debet hoc verbum ante ipsa adjectiva. Inde sensus : « *Omnis Scriptura est inspirata et utilis...* »

In *Vulgata* vero, expressio « divinitus inspirata » apponitur

(1) Chauvin, chap. iv, p. 119.

(2) « Le mot θεόπνευστος, de θεός, Dieu, et πνέω, souffler, a généralement un sens passif, comme la plupart des adjectifs verbaux terminés en τος θεόδοτος, θεόπεμπτος, θεόγνωστος, etc.), et signifie soufflé par Dieu. » Brassac, *Man. bib.*, t. I, p. 31, n. 4.

sensu *non distinctivo* (Omnis Scriptura, quæ est inspirata, utilis est) — sed *sensu explicativo*, et ita legi debet phrasis : « Omnis Scriptura (*quia*) *divinitus inspirata*, utilis est... » Contextus enim, in quo loquitur Apostolus de singulis Scripturis, quas novit Timotheus, non alium patitur sensum, quem ceteroquin exigit versio Græca.

Igitur omnis Scriptura, unaquæque pars Scripturarum, (quidquid nomine Scripturæ vocari potest, est divinitus inspirata.

**604. b) II Pet., i, 20-21.** — S. Petrus, exhortans fideles ut permanent in doctrina accepta, provocat ad duo fundamenta, quibus solide nititur hæc eorum fides : 1) *testimonium Dei Patris* erga Filium, cujus testis auricularius fuit ipse Petrus in monte, in die Transfigurationis (v. 16, 17, 18); 2) *testimonium Scripturarum*, quod dicit : « firmiorem propheticum sermonem ».

Ratio autem, cur Scriptura tam firmum exhibeat argumentum, hæc est : « Hoc primum intelligentes, quod *omnis prophelia Scripturæ propria interpretatione non fit*. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, *sed Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines* (ἀλλὰ ἐπὶ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν ἀπὸ θεοῦ ἄνθρωποι... »

1) *Agilur de Scriptura.* — Verbum enim λαλεῖν (ἐλάλησαν), *genericè* significat mentem signo aperire ; in *præsenti* vero, ratione contextus (v. 19), de manifestatione mentis *per scriptionem* intelligendum est. Hinc « sancti Dei homines » sunt ipsi *scriptores sacri*, qui « locuti sunt », et quorum « habemus propheticum sermonem » (v. 19).

2) *Agilur de toto V. Testamento.* — Prophetia enim, de qua loquitur Petrus, intelligitur certe de *prophetiis* ipsis et de *prophetis*, sed intelligi quoque videtur de *toto V. Testamento*. Revera : Juxta *elymon vocis*, prophetia (πρό-φηµι) idem sonat atque *actio sub Dei influxu* facta : ideo sermo propheticus est sermo a Deo inspiratus. — Juxta *usum* vero hebraicum et *contextum*, omnis prophetia Scripturæ idem est ac omnis *prophetica Scriptura*; hoc autem nomine generatim designantur *omnes libri V. T.*, qui omnes enim, sensu sive

litterali sive spirituali, *adventum Messiae prænuntialum* continent.

3) *Agitur de inspiratione Scripturæ.* — Res aperta est in Vulgata : « *Spiritu Sancto inspirante locuti sunt...* » ; æquivalenter autem adest in textu græco : « ὑπὸ πνεύματος ἁγίου ἐρρέμενοι » : sub influxu Spiritus Sancti seu ab Ipso acti, impulsī. scripserunt sancti Dei homines. — Ergo rursus *omnis V. T. Scriptura est divinitus inspirata.*

De inspiratione autem *librorum N. T.*, pauca tantum inveniuntur in scriptis Apostolorum. *S. Joannes*, in Apocalypsi, non semel testatur se a Deo mandatum scribendi accepisse [Apoc., i. 10, 11, 19 ; xix. 9, 10]. — *S. Paulus* nomine Scripturæ citat Lucam x. 7 (I Tim., v. 18). — Denique *S. Petrus* inter Scripturas recenset epistolas S. Pauli, quarum quædam loca difficilia sunt intellectu (II Pet., iii, 15-16).

Inde sequitur argumentum scripturisticum, quamvis certissimum et infallibile, ex se insufficiens esse ad demonstrandam inspirationem *totius* Scripturæ V. et N. Testamenti. Quocirca ad Traditionem recurrendum est ut argumentum instituaturn completum et omnium menti magis accommodatum.

## 2º ARGUMENTUM EX TRADITIONE

### A. Ex testimoniis Vet. Patrum.

**605. 1º Dicunt Patres** Scripturas Sanctas esse « Spiritus Sancti oracula », « divina eloquia », etc.

Ita **S. Clemens R.** [†97] : « Inspexistis diligenter Scripturas Sacras, quæ veræ sunt et *datæ per Spiritum Sanctum* (1). » Equidem hæc verba imprimis intelligenda sunt de V. Testamento, sed S. Clemens textus nonnullos N. T. laudat et de prima epistola S. Pauli ad Corinthios aperte dicit : « Vere divinitus inspiratam epistolam misit (2). »

**S. Polycarpus** [†155-56] dicit Philippenses « bene exercitatos esse in *Sacris Scripturis* », et statim citat Ps. IV, 5 et Eph., IV, 26, quæ laudat per formulam : « in *his Scripturis*

(1) *Ep. ad Cor.*, 45, 2. *Journal*, 22. — (2) *Ad Cor.*, 47, 1 sq.

dicitur » (1). Ergo æquiparat Psalmos et epistolas B. Pauli « Sacris Scripturis », quæ generatim habet ut verba Dei et Spiritus Sancti.

**Epistola Barnabæ** loca plura V. et N. Testamenti laudat cum formulis : « Scriptura dicit, sicut scriptum est » (2) ; ergo scriptor hujus epistolæ clare manifestat suam inspirationis fidem.

**S. Justinus** [†163-7] : « Nolite putare (verba prophetarum) ab ipsis inspiratis dici, sed a *Verbo divino*, quod eos movebat. » « Per quos [prophetas] *Spiritus propheticus* loquitur (3). » Testatur autem scripta evangelica legi simul cum libris prophetarum in conventibus Christianorum ac proinde inter libros sacros et inspiratos recensita esse (4).

**S. Theoph. Antioch.** [† 180] : « Hæc nos docent Scripturæ Sanctæ, et quotquot *Spiritu Sancto afflati* fuere, inter quos Joannes dicit : In principio erat Verbum. » « Consentaneæ inveniuntur prophetarum et evangeliorum sententiæ, propterea quod omnes *uno Dei afflati Spiritu* locuti sunt (5). »

**S. Irenæus** [†190-8] : « Scripturæ quidem perfectæ sunt, quippe a *Verbo Dei et Spiritu ejus dictæ*. » Ipse est Spiritus Sanctus qui loquitur per prophetas : « Manifeste pronuntians Spiritus Sanctus per David (6). »

**Tertullianus** [† 222] de Ecclesia Romana ait : « Legem et prophetas cum evangelicis et apostolicis litteris miscet et inde potat fidem. » Scripturas autem dicit « *Dei voces* » (7).

**Clemens Alex** [†211-6] : « Os enim Domini, *Spiritus Sanctus* ea [Scripta Sacra] *est elocutus*. » « Qui divinis Scripturis firmo judicio credit, demonstrationem accipit cui contradici nequit, *vocem* scilicet *Dei* qui Scripturas nobis dedit (8). »

**S. Hippolytus** [†235] : Deus « dedit legem et prophetas, et dando cogit hos per Spiritum Sanctum loqui... In his igitur Verbum versabatur, loquens de se ipso. Jam enim ipsum suus

(1) *Ep. ad Philip.*, 12, 1. — (2) *IV*, 7, 11, 14 ; *V*, 2-4 ; *VI*, 12.

(3) *I Apol.*, 36, 31. — (4) *I Apol.*, 67 ; *Diol. cum Tryph.* 49, 103, 119.

(5) *Ad Autol.*, l. II, n. 22, l. III, n. 12, *Journal*, 162, 165.

(6) *Adv. hæ.*, l. II, c. xxviii, n. 2. *Journal*, 203 ; l. III, c. x, n. 4 ; cf. l. IV, c. 2, n. 3, c. 10, n. 1.

(7) *De præscr.*, 37 ; *Apolag.*, 31. — (8) *Protrep.*, c. 9, n. 82, 1 ; *Strom.*, 2, 2, 9, 6 ; *Journal*, 404, 417.



præco erat (1) ». Porro inter Scripturas citat fere omnes libros N. T.

**Origenes** [† 254-5] : « Quod iste Spiritus [Sanctus] unumquemque sanctorum vel prophetarum vel apostolorum inspiraverit... manifeste in ecclesiis prædicatur. » Unde sequitur « quod *per Spiritum Dei* Scripturæ *conscriptæ* sint. » « Ipsæ Scripturæ divinæ sunt, id est, *Dei Spiritu inspiratæ*. » Hinc dicit « omnem Scripturam *divinitus* datam ». « *Dei eloquia* sunt in Lege et prophetis, evangeliiis et apostolis (2). »

**S. Cyprianus** [† 258] : « Nos Deus per Scripturas Sanctas erudire et instruere dignatus est (3) ». Præterea ubique docet in Scriptura Spiritum Sanctum loqui vel sacros scriptores loqui in Spiritu Sancto.

**Eusebius Cæsar** [† 340] : « Aut [hæretici] Sacras Scripturas a Sancto Spiritu *dictatas* esse non credunt, ac proinde infideles sunt ; aut semetipsos Spiritu Sancto sapientiores esse existimant (4) ».

**S. Athanasius** [† 373] : « Omnis nostra... Scriptura, cum Vetus tum Nova, *divinitus inspirata* utilisque ad doctrinam est, ut scriptum habetur ». « Habemus ad salutem *divinas* Scripturas », at « nonnulli [hæretici] conati sunt... ea [apocrypha] immiscere Scripturæ *divinitus inspiratæ* (5). »

**S. Hilarius** [† 367] : « Omnem propheticum sermonem ex divini Spiritus instinctu profectum non in obscuro est (6). »

**S. Basilius** [† 379] citat verba S. Pauli : « Omnis Scriptura *divinitus inspirata* est atque utilis (7). »

**S. Cyrillus Hier** [† 386] : « Ista nos docent *divinitus inspiratæ* V. et N. Testamenti Scripturæ. » « Ipse Spiritus Sanctus *elocutus est* Scripturas... Dicamus ergo quæ *ab Ipso dicta sunt* (8). »

**S. Gregorius Nyss.** [† 394] : « *Divinitus inspirata* Scriptura, sicut ipsam divinus Apostolus nominat, *Sancti Spiritus est*

(1) *Cont. Noetum*, 11, 12.

(2) *De principiis*, præf., n. 4, 8 ; l. IV, n. 1 ; *In Ps. I*, n. 4 [*Journal*, 483] ; cf. *In Jer.*, hom. 21, 2, *Journal*, 488 ; *In Jer.*, hom. 10, n. 1.

(3) *Præf. in libr. testim.*, *Pesch*, n. 48. — (4) *Fragm. cont. Artem.*, in *Hist. eccl.*, l. V, c. xxviii, *Journal*, 400.

(5) *Ep. ad Marcellinum*, ep. festalis 39. — (6) *In Ps. 138*, n. 1.

(7) *Ep. xlii ad Chilonem.*, n. 3. — (8) *Catech.* 4 ; cat. 16, 2, 3.

*Scriptura...* Quaecumque Sacra Scriptura dicit, Spiritus Sancti sunt voces vel effata (1). »

**S. Ambrosius** [†397] : Evangelistæ « scripserunt quæ Spiritus iis loqui dabat ». « Unde et Scriptura divina θεόπνευστος omnis ex hoc dicitur, quod Deus inspiret, quæ *loculus est Spiritus* (2). »

**S. J. Chrysostomus** [† 407] : « Has quidem litteras *dedidit Deus*. » Alibi loquitur de Scripturis divinis *a Spiritu S. compositis*. » Scripturæ non « sunt verba simpliciter, sed *Sancti Spiritus verba* (3). »

**S. Hieronymus** [† 420] : « Scripturæ *a Spiritu Sancto conscriptæ* sunt et *editæ*. » Quare, ait, nonnulla in versione latina emendavi « non... ut aliquid de dominicis verbis aut corrigendum putaverim aut non divinitus inspiratum ; sed latinorum codicum vitiositatem... ad græcam originem » revocare volui (4).

**S. Augustinus** [†430] : « De illa civitate (de cælo), unde peregrinamur, *litteræ nobis venerunt* ; ipsæ sunt Scripturæ (5). »

**S. Cyrillus Alex.** [†444] : « Unus enim liber est tota Scriptura et *dicta est per unum Spiritum Sanctum* (6). »

**Theodoretus** [†458] contra illos qui volebant non omnes Psalmos a David scriptos esse, declarat : « Quid... mea refert ? cum constet *divini Spiritus afflatu* universos esse conscriptos (7). »

**S. Gregorius I M.** [†595] : « Quis hæc [librum Job] scripserit, valde supervacue quæritur, cum tamen *auctor libri Spiritus Sanctus* fideliter credatur. Ipse igitur hæc *scripsit, qui scribenda dictavit* (8). »

**605<sup>a</sup>. 2<sup>o</sup> Dicunt Patres** scriptores sacros esse «organa Dei», «a Deo motos et afflatos esse», etc.

(1) *Cont. Eunom.*, 7.

(2) *Ep. ad Justum*, n. 1 ; *De Spiritu S.*, l. III, c. xvi, n. 112 ; *Journal*, 1286.

(3) *In Gen.*, hom. 2, n. 2 ; hom. 21, n. 1 ; hom. 15, n. 1.

(4) *In Mich.*, l. VII, c. v ; *ep. xxvii, ad Marcellam*, n. 1 ; *Journal*, 1347.

(5) *In Ps.* 90, enar. 2, n. 1 ; *Journal*, 1479.

(6) *In Is.*, l. III, orat. 2, n. 13.

(7) *In Ps.*, præf. ; *Journal*, 2158.

(8) *Moralia*, præf., c. i, n. 2 ; *Journal*, 2302.

Ita **S. Justinus** dicit scriptores sacros « puros se ipsos divini Spiritus operationi præbere, ut divinum illud delapsum e cœlis plectrum, velut *quodam citharæ aul lyræ instrumento*, ita justis hominibus utens, divinarum nobis et cœlestium rerum cognitionem recluderet. » Prophetæ « vaticinantes non alia re nisi verbo divino *divinitus feruntur* » (1).

**Athenagoras** [†177] : Dei Spiritus « prophetarum ora tanquam *instrumenta* pulsavit ». « Prophetæ... *impellente Spirilu Sancto*, quæ ipsis inspirabantur, ea sunt locuti, utente illis Spiritu Sancto, *velut si tibiam inflet libicen* » (2).

**S. Theophilus Ant.** : Verbum Dei « *descendebat in prophetas, ac per eos de mundi creatione et ceteris rebus loquebatur...* Sic per eum (Moysen) loquitur (3) ».

**S. Hippolytus** : « Hi namque patres spiritu prophetiæ aptati dignique ab ipso Verbo honorati, quo nimirum *velut organa* in se ipsis semper unitum Verbum tanquam plectrum habent, *cujus nulu alque afflatu*, quæ Deus vellet, hæc prophetæ annuntiabant (4) ».

**Lactantius** [† 315] : « Prophetæ... unius *Dei Spirilu pleni*, quæ futura essent, pari et consona voce prædixerunt (5). »

**S. Athanasius** : « Idem Spiritus est in omnibus [scriptoribus sacris], et secundum divisionem ejus, in singulis factam, unusquisque datam sibi gratiam administrat et implet, sive prophetia sit, sive legislatio, sive historiæ commemoratio, sive Psalmorum gratia (6) ».

**S. Gregorius Nyss.** : David « *Spirilu afflatus* dixit etiam Dominum Domino loqui, quæ dixit... Ergo numine afflati sancti vates *virtute Spirilus Sancti* inspirantur ; et ideo omnis Scriptura *divinitus inspirata* dicitur (7) ».

**S. Ambrosius** : Evangelistæ « *divino Spirilu* ubertatem dictorum rerumque omnium *ministrante*, sine ullo molimine cœpta compleverunt (8) ».

(1) *Cohort. ad Græcos*, 8 ; **Journal**, 149 ; I Apol., 33.

(2) *Leg. pro Christ.*, 7, 9 ; **Journal**, 162, 163.

(3) *Ad Autol.*, l. II, c. x ; **Journal**, 179. — (4) *De Antichristo*, 2 ; **Journal**, 388.

(5) *Div. Instit.*, l. I, c. IV, n. 1 ; **Journal**, 626. — (6) *Ep. ad Marcellinum*, **Pesch**, 69.

(7) *Cont. Eunom.*, 7. — (8) *Exp. Evang. Luc.*, l. I, c. 1.

**S. J. Chrysostomus :** « Cum diligentia perpendat unusquisque nos per prophetarum linguam audire Deum nobiscum colloquentem (1) ».

**S. Augustinus :** « Cum illi [Evangelistæ] scripserunt quæ ille [Christus] ostendit et dixit, nequaquam dicendum est quod ipse non scripserit, quandoquidem membra ejus id operata sunt, quod *dictante capite* cognoverunt. Quidquid enim ille de suis factis et dictis nos legere voluit, hoc scribendum *illis tanquam suis manibus imperavit* (2). »

**S. Gregorius I M. :** « Ipse [Spiritus Sanctus] scripsit qui et in illius opere inspirator existit, et per scribentis vocem imitanda ad nos ejus facta transmisit... Rei [Scripturæ] Spiritum Sanctum auctorem tenemus (3). »

### B. Ex factis.

**606. a)** *Ex maxima* Patrum et fidelium *reverentia* erga Scripturam, quam in publica liturgia legebant, magnis cum externis devotionis signis, genuflectentes vel erecto corpore stantes, et cujus libros, etiam sub metu mortis, tradere recusabant (4).

*b)* *Ex usu pratico* Patrum, qui Scripturas habent in argumentum firmissimum, cui contradicere nulli fas est; qui earum dicta afferunt sub formula: « dixit Spiritus Sanctus » et in iis errorem vel minimum reperiri posse negant (5).

### C. Ex solemnibus Ecclesiæ declarationibus.

**607. a)** *Concilium Florentinum* (6): « Sacrosancta Romana Ecclesia... unum atque eundem Deum Veteris et Novi Testamenti, hoc est Legis et Prophetarum atque Evangelii pro-

(1) *In Gen.*, hom. 15, n. 1. — (2) *De consensu evang.*, l. I, c. xxxv, n. 54; *Journal*, 1609.

(3) *Moralia*, præf., c. 1, n. 2; *Journal*, 2362. Cf. **Franzelin**, th. 2, p. 312 sq.; **Pesch**, *De Insp.*, n. 34 sq., 395 sq.

(4) **S. Just.**, *Apol.* 1, n. 67; **S. J. Chrysost.**, *in Math.*, hom. 72, n. 2; **S. Aug.**, *ep. ad Hier.*, 82, l. 3; *Journal*, n. 129, 1421.

(5) **S. Clem. R.**, *I ad Cor.*, n. 45; **S. Just.**, *Dialog. cum Tryph.*, 65; **S. Iren.**, *Adv. hæres.*, l. 2, c. 28, n. 2; **S. Epiph.**, *Adv. hæres. Pan.*, hæres. 70, c. 7; **S. Hier.**, *ep.* 27; **S. Aug.**, *ep.* 28, c. 3, n. 3; *Cont. Faustum*, l. 11, c. 5; *Journal*, n. 22, 138, 204, 1106, 1347, 1417, 1597.

(6) *Declar. pro Jacobitis*, **Denzinger**, n. 706.

fitur *auctorem* : quoniam, eodem Spiritu Sancto inspirante, utriusque Testamenti sancti locuti sunt : quorum libros suscipit et veneratur. »

b) *Concilium Tridentinum* (1) : « Sacrosancta œcumenica et generalis Tridentina Synodus... orthodoxorum Patrum exempla secuta, omnes libros tam Veteris quam Novi Testamenti, cum utriusque *unus Deus sit auctor...*, pari pietatis affectu ac reverentia suscipit et veneratur.. Si quis autem libros ipsos integros, cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueverunt et in veteri Vulgata latina editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit..., a. s. ».

c) *Concilium Valicanum* (2), post Trid. verba repetita, addit : « Eos vero (libros) Ecclesia pro *sacris et canonicis* habet, non ideo quod sola humana industria concinnati, sua deinde auctoritate sint approbati ; nec ideo duntaxat, quod revelationem sine errore contineant, sed *propterea quod, Spiritu Sancto inspirante conscripti, Deum habent auctorem, atque ut tales Ecclesiæ traditi sunt.* »

## II. — Natura Inspirationis

608. Ex dictis constat Scripturam sacram « *inspiralam* » dici et esse, quia habet « *Deum auctorem* ». Ergo ex hac ultima notione logice deducenda est vera inspirationis natura (3).

Dicemus autem : 1<sup>o</sup> quid *non sit* inspiratio ; 2<sup>o</sup> quisnam sit *verus et catholicus conceptus* inspirationis.

*Asserlio* : Inspiratio est neque ipsa revelatio, neque sola assistentia Dei ab errore præcaventis scriptorem sacrum, neque subsequens Ecclesiæ approbatio, neque donum apostolatus, neque simplex motus pius.

(1) Sess. 4. Denzinger, n. 783-784.

(2) Sess. 3, cap. 2, Denzinger, n. 1787.

(3) Manganot, in *Dict. théol.*, art. Inspiration, col. 2098 sq. ; Forget, *ibid.*, art. Jérôme (Saint), col. 929 sq.



## I. — Non est ipsa revelatio [*Doctrina saltem theol. certa*].

**609.** Multi Protestantes, post *Lutherum* (1), contendunt revelationem et inspirationem esse unum et eundem actum supernaturalem, et ideo Scripturam non esse *divinam*, nisi *quia et in quantum continet revelationem*.

SED FALSO. Nam : a) Hæc opinio directe *demnata* est a *Vaticano* aiente : « Eos vero (libros) Ecclesia pro sacris et canonicis habet, *non ideo quod revelationem sine errore contineant.* »

b) Juxta Protestantes, inspiratio est in *solo libro* sacro, et ea quidem sola ratione qua a Deo revelata continet, dum reapse inspiratio habetur tum in scriptore sacro, *ut in subjecto* quo recipitur, tum in libro sacro, *ut in effectu* ad quem terminatur (n. 615 sq.).

c) Ceterum revelatio et inspiratio ab invicem differunt : 1) Revelatio nonnisi in *intellectum* directe influit, dum inspiratio in *omnes* facultates scriptoris sacri influit. — 2) Revelatio generatim intelligitur *manifestatio alicujus veritatis* (sive naturaliter cognoscibilis sive non, sive etiam in se incomprehensibilis) *a Deo nobis supernaturaliter facta*. Hoc ideo sensu, omnis inspiratio Scripturæ est revelatio et omnia inspirata sunt revelata, siquidem vere sunt *nobis* a Deo dicta, et ita substant Dei loquentis auctoritati ; at non omnia revelata sunt inspirata, quandoquidem Scriptura non integram continet revelationem (2)

## II. — Non est simplex Dei assistentia (3) [*Theol. certum*].

**610.** Etenim : a) Hanc theoriam *indirecte* rejicit *Vaticanum*, dicens *absentiam erroris non sufficere* ut liber aliquis dicatur et sit inspiratus.

b) Inspiratio, ex ipso conceptu, importat influxum Dei *positivum* in ipsam libri *scriptionem*, et non tantum meram assistentiam contra errorem.

(1) Melanchton, Chemnitz, Quensted, Calov, etc.

(2) Observa tamen terminologiam de his non esse plane eandem apud omnes theologos. Cf. Billot, *De Insp.*, ed. 2, p. 56-58 ; Vacant, *Etudes...*, t. I, n. 471 ; Pesch, *De Insp.*, n. 411 sq. ; Van Noort, *De fide divina*, n. 191 ; Chauvin, *L'inspiration*, c. 3, p. 59 ; Hugon, *La causalité instrumentale*, t. 2, p. 36 ; Ami du Clergé, 1924, p. 530 sq. ; Synave, in *Revue thomiste*, jan. 1925, p. 201-207 ; Mgr Picaud, *Leçons élémentaires d'introduction générale aux Saintes Ecritures*, Vannes, 1925, p. 43-44.

(3) Id dixerunt Bonfrerius, *In Script. prologia*, viii, 3 ; Chrismann, *Règle de la foi catholique*, § 49-51 ; Jahn, *Introduction aux livres de l'A. T.*, § 19 ; Richardus Simon, *Histoire critique du texte du N. T.* Cf. Pesch, *De Inspiratione...*, n. 317-326.

c) Hoc admisso : 1) *Definitiones Ecclesiæ*, infallibiles propter Dei assistentiam, essent et ipsæ *documenta inspirata* ; — 2) Deus jam *non verus* esset *auctor* Scripturæ, saltem ex parte qua Scriptura continet veritates scriptori sacro jam notas : in compositionem enim libri non influeret, sed *assisteret* tantum ne scriptor in re ulla erraret.

**III. — Non est subsequens Ecclesiæ approbatio** [*Doctrina catholica*].

**611.** Fautores hujus doctrinæ ita eam exponunt : 1) Liber mere humanus Scriptura Sacra fieret, si postea in eo *nil erroris* reperiri *testaretur Spiritus Sanctus* (1) ; — 2) Imo sunt libri, v. g. Macchabæorum, qui facti sunt inspirati eo ipso quod *ab Ecclesia* in canonicum recepti sunt (2) ; — 3) Partes *mere historicæ* Scripturarum, hac tantum *inspiratione subsequente* pollent (3).

Hæc theoria : a) Saltem quoad duo ultima puncta, absolute *damnatur a Vaticano* dicente : « Eos vero (libros Scripturæ) Ecclesia pro *sacris* et *canonicis* habet, *non ideo quod sola humana industria concinnati, sua deinde auctoritate sint approbati.* »

b) Incompatibilis est cum doctrina totius Traditionis, juxta quam inspiratus non est nisi liber ille qui *verbum* continet *ipsius Dei*, ut auctoris ejus principalis.

c) Est *contradictoria*. — Liber enim, origine *mere humanus*, fieri nequit liber divinus, Deum scilicet habens auctorem, ex ipsa approbatione subsequenti, qua ejus essentia minime mutatur.

**IV. — Inspiratio non est donum apostolatus** [*Theol. certum*].

**612. A. Alii** (4) quidem contendunt charisma inspirationis *essentialiter et intrinsece* connexum fuisse cum dono apostola-

(1) Lessius, *De divin. inspirat. doctrina* ; Bonfrerius, *In Script. prologia*, viii, sect. 7 ; Sixtus Senensis, *Bibliotheca sacra*, l. VIII, hæc. 12, Venise, 1566 ; cf. Pesch, *De Inspirat.*, n. 283 sq. ; 323-324 ; Méchineau, *L'idée du Livre inspiré*, p. 96 sq.

(2) Haneberg, *Hist. de la révélation*, trad. Goschler, Paris, 1856, t. II, p. 468-469 ; Movers, *Loci quidam historix Canonis V. T. illustrati* ; cf. Pesch, *De Inspirat.*, n. 326.

(3) Haneberg, *ibid.* ; Holden, *Divinæ fidei Analysis*, Paris, 1782 ; cf. Pesch n. 315 sq.

(4) J. D. Michaëlis, *Introductio in V. T.*, t. I, c. III ; Jalaguier, *Inspiration du Nouveau Testament*, Paris, 1850 ; E. de Pressensé, *De l'inspiration des Saintes Ecritures*, 1862. Cf. Pesch, n. 621, 263.

tus. Hinc : 1) apostoli, vi muneris apostolici, necessario fuerunt inspirati, si aliquam doctrinam scripto proposuerint ; 2) apostolatus est criterium *exclusivum* inspirationis pro libris N. T., quorum nullus est inspiratus nisi ab apostolis fuerit scriptus. Consequenter negant inspirationem evangeliorum Marci et Lucæ et Actuum apostolorum.

Hæc opinio *omnino rejicitur*. Nam : a) Inspiratio est donum ab apostolatu distinctum et separabile : 1) *distinctum* : non est enim, sicut apostolatus, charisma permanens per modum habitus ad prædicandum, sed *transiens*, per modum actus, ad scribendum (1) ; 2) *separabile*, siquidem plures apostoli non fuerunt inspirati ad scribendum, dum alii, non apostoli, SS. Lucas et Marcus, sub Dei motione, libros conscripserunt. Ergo « ex charismate apostolatus sequitur quidem apostolos, si doctrinam revelatam vellent scripto proponere, fuisse *infallibiles* sicut in prædicanda, ita in scribenda doctrina Christi : at ex munere apostolatus per se spectato non sequitur ipsam scriptionem esse inspiratam, (imo) nec sequitur *non potuisse* apostolos scribere alia ad doctrinam Christi nihil pertinentia, in quibus non solum non inspirati, sed neque infallibiles essent » (2). Igitur *genuinus liber apostolicus*, licet infallibiter veram contineat doctrinam revelatam, non eo ipso habendus est inspiratus.

1) Altera assertio : nullus liber N. T. probari potest inspiratus, nisi qui scriptus sit ab apostolis, a fortiori respuenda est, « Charisma enim extraordinarium inspirationis ad scribendum *nulli muneris* aut *conditioni* personarum est alligatum... Sicut ergo ex nullo munere, quo scriptor functussit in Ecclesia, potest demonstrari libri inspiratio ; ita etiam muneris sive apostolici sive cujusvis alterius defectus nihil obest demonstrationi, quæ aliunde, ex divino scilicet testimonio et revelatione petenda est (3). »

**B. Alii** (4) opinionem præcedentem, qualem exposuimus, rejiciendam putant, sed censent « charisma inspirationis de

(1) 2-2, q. 171, a. 2.

(2) **Franzelin**, *De Scriptura*, th. 5, ed. 4, p. 346 sq. ; **Hopfl**, *Introd. in sacros utriusque T. libros compendium*, vol. 1, p. 61 sq.

(3) **Franzelin**, p. 349.

(4) **Ubaldi**, *Introductio in S. Scripturam*, t. II, Romæ, 1878, p. 76 sq. ; **Cellerier**, *Essai d'une Introduction critique au Nouveau Testament*, p. 2, 1-8 ; **Székély**, *Hermeneutica biblica*, 1902, p. 194 sq. ; **Schanz**, *Apologie des Christentums*, II, ed. 3, Freiburg, 1905, p. 608 sq. ; **Jouon**, in *Etudes*, a. 1904, p. 80 sq. ; **Van Noort**, n. 52-53.

facto *extrinsece connerum* fuisse cum apostolatu, ita ut apostoli, quoties in perfungendo suo munere apostolico aliquid scriberent, *de facto* semper fuerint inspirati » (1). Inspirationemque SS. Marci et Lucae explicant dicentes charisma inspirationis apostolis concessum, ad *immedialos* eorum discipulos, saltem *primarios*, extensum fuisse.

Sententia tamen *communior* (2) negat inspirationem alicujus libri sufficienter demonstrari ex sua origine apostolica, tum quia non videtur probari charisma inspirationis annexum fuisse muneri apostolico, tum quia hoc criterium non certo applicari potest ad Marcum et Lucam, ut concedit ipse *Ualdi*.

#### V. — Non est simplex pius animi motus.

613. Secundum quosdam Semi-Rationalistas (3), inspiratio est tantummodo pius animi motus, quo homines sanctiores *incitati* fuerunt ad scribendum, pro aliis, suas *proprias* et *intimas experientias* religiosas.

Non opus est confutare hoc systema, quo aperte negatur et destruitur ipsa et omnis Scripturæ inspiratio.

*Asserlio catholica* : Inspiratio in eo est quod Deus « supernaturali ipse virtute ita eos (scriptores sacros) ad scribendum excitavit et movit, ita scribentibus adstitit, ut ea omnia eaque sola, quæ ipse juberet, et recte mente conciperent et fideliter conscribere vellent et apte infallibili veritate exprimerent : secus non esset ipse auctor Sacræ Scripturæ universæ » (4).

#### Generatim exponitur natura inspirationis.

614. Scriptura sacra dicitur et est *inspirata*, quia habet *Deum auctorem*. Jamvero is tantum *auctor* est alicujus *libri*, qui libri hujus *causa* est *efficiens*, qui nempe librum ab initio

(1) Van Noort, *l. cit.*

(2) Pesch, n. 602-635.

(3) Hugo Grotius, Joannes Clericus, Semler, Wegscheider et alii, de quibus cf. Pesch, n. 231 sq. ; Sabatier\*, *Les religions d'autorité et la religion de l'esprit*, ed. 3, Paris, 1904, p. 387 sq. ; *Esquisse d'une philosophie de la religion*, ed. 9, Paris, p. 95 sq.

(4) Leo XIII, *Encyc. Providentissimus Deus* ; Denzinger, 1952 ; Forget, in *Dict. théol.*, art. Jérôme (Saint), col. 927-943.

ad finem scripsit, sive *per se*, quod in præsenti evidenter excluditur : Deus enim non immediate scripsit libros sacros, sive *per alium*, tanquam per scriptiois instrumentum. Liber ergo inspiratus a Deo est, ut a causa principali, ab homine autem, ut a causa instrumentali (1).

Jamvero : a) *Duplex est operatio instrumenti* : 1) operatio propria seu *connaturalis*, quam exercet instrumentum virtute sibi propria ; sic serra, sua dentaturæ acuitate, scindit ; — 2) operatio *proprie instrumentalis*, quam non exercet nisi *sub molione* causæ principalis seu virtute a principali *derivata*, virtute *proprie instrumentali* ; ita serra, ab artifice mota, scamnum facit.

b) « Causa secunda instrumentalis non participat actionem causæ superioris, nisi in quantum per aliquid *sibi proprium dispositive* operatur ad effectum principalis agentis » (1, q. 45, a. 5). Sic serra, ex natura, apta est ad scindendum, et ejus effectus proprius (scissio ligni), est quid inchoativum ad effectum causæ principalis (facere lectum).

c) Instrumentum « non perficit instrumentalem actionem, nisi *exercendo* actionem *propriam* : scindendo enim [serra] facit lectum » (3, q. 62, a. 1, ad 2).

d) Virtus seu motio instrumentalis *minime mutat* naturam rei, quæ in instrumentum accipitur, « quia *actio alicujus*, etiamsi sit ejus ut instrumenti, oportet ut *ab ejus potentia egredialur* » (De Pot., q. 3 a. 4) ; sed addit tantummodo novam *formalitem* seu *efficaciam* propriæ instrumenti operationi, elevat propriam ejus virtutem adeo ut instrumentum possit aliquid ultra operari.

Quapropter Deus, assumendo auctorem sacrum in instrumentum ad scribendum ea quæ vult et modo quo vult, non ideo omnia scribenda *materialiter* usque ad ultimum verbum dictat ; secus scriptor humanus, sub influxu inspirationis, mutaretur in natura et fieret quid inanime et *mere mechanicum*, nec ullatenus dici posset auctor, vel secundarius, libri inspirati. Sed *molione* quadam speciali *interna* movet Deus auctorem, tum ad mente *concupienda* ea quæ scribi jubet

(1) *Quodl.*, vii, a. 14, ad 5.



tum ad *scripto consignanda* sic concepta, adeo ut auctor, sub hac motione, remaneat instrumentum *verum, vivum, activum, suo modo* ornatum et instructum, *suam* habens *modalitatem* res concipiendi et scribendi.

*Qualis* autem sit *proprie hæc molio* Spiritus Sancti in scriptorem sacrum, nunc *penilius* scrutandum est.

### In specie describitur natura inspirationis.

**615.** Inspiratio considerari potest : 1) *in Deo*, ut in causa a qua progreditur ; 2) *in homine*, ut in subjecto in quo recipitur ; 3) *in ipsis libris sacris*, ut in effectu ad quem ultimo terminatur.

#### 1º In Deo considerata (*Supernaturali ipse virtute....*).

**616.** Inspiratio est *gratia extraordinaria, gralis data et efficax*.

a) *Gratia*. — Inspiratio enim est motio Dei *supernaturalis, physica* quidem et omnino gratuita. Nam : 1) plane distinguitur a *concursu* Dei *naturali*, qui debetur et ad agendum conceditur omni creaturæ ; quippe prorsus excedit *meritum* scriptoris sacri et absolute *indebila* est ipsi ejus naturæ, cujus vires et exigentias omnino superat ; 2) datur ad effectum vere *supernaturalem* (1).

b) *Gratia extraordinaria*. — Data est enim *paucis* tantum viris, et quidem per modum *actus transitorii*, in ipsos scilicet non influens, nisi quamdiu munus exercuerunt instrumenti Dei ad scribendum.

c) *Gratia gralis data*. — Collata nempe, *per se et primario*, non ad sanctificationem ipsius auctoris sacri, sed ad *aliorum utilitatem*, ad bonum totius Ecclesie (I Cor., XII, 7-11).

d) *Gratia efficax*. — *Infallibilem* enim habet *connexionem* cum effectu a Deo præintento, adeo ut, quando illam in hominem immittit Deus, jam certissimum est auctorem sacrum, sub

(1) Communis tribus Personis divinis ut omnis operatio ad extra, inspiratio speciatim attribuitur Spiritui Sancto, propter analogiam quam habet, ut omnis gratia, ad proprietatem personalem Spiritus Sancti, qui a Patre et Filio procedit, via spirationis, ut Amor seu Donum subsistens.

inspirationis influxu, *infallibiliter licet libere* (1), confecturum librum quem vult Deus et modo quo vult.

## 2<sup>o</sup> In homine.

**617.** Divina inspirationis motio « auctores sacros ad scribendum *excitavit et movit* », influens nempe in *omnes* auctorum *potentias*, quæ ad id opus sunt *necessariæ*: principaliter quidem in *intellectum*, cum compositio libri opus sit intellectuale, sed etiam in *voluntatem*, ut ipsa ad laborem a Deo prævolitum mota, *alias* quoque imperet *facultates* in operis executione.

**A. Actio in intellectum** (Adstitit ut... recte mente conciperent).

**618.** *Notitia rerum scribendarum* est semper de *prærequisitis* ad inspirationem, quocumque modo a scriptore cognoscantur. *Aliæ* quidem veritates, quæ scriptori sunt prorsus ignotæ nec ab eo naturaliter cognosci possunt, ipsi a Deo *revelantur*; *alias* vero scriptor ipse invenit, *per media naturalia*, sub Dei assistentia, eas nimirum hauriens, *absque errore*, imo cum certitudine divina, propter auxilium Dei, qui veritatem tantum tradere vult hominibus, sive ex propria memoria, sive ex orali traditione, sive ex documentis scriptis. Ideo, etiam in documentis colligendis, in fontibus examinandis, etc., scriptor sacer lumine divino excitatur et corroboratur.

Notitia autem rerum præhabita, inspiratio proprie dicta activitatem suam exercere incipit, *penetrat* scilicet *intellectum* scriptoris, illum illuminans et confortans, ita ut *ipse scriptor* vere *concipiat* et *efformet sententias* de rebus scribendis, sed eo modo quo vult Deus: quapropter sententiæ, sic sub motione Dei illuminativa et roborativa conceptæ, jam sunt *sententiæ* vere *divinæ*, summe nempe et infallibiliter veræ et certæ, licet sint simul vere *humanæ*, utpote a tali mente humana, modo suo, conceptæ et efformatæ (2).

(1) Tract. de Gratia, ubi de gratia efficaci.

(2) 2-2, q. 173, a. 2; Höpfel, Tract. de Insp. S. Scripturæ, Romæ, 1923, p. 25 sq.

Itaque hæc actio inspirationis : 1) neque importat *suggestionem directam* sententiarum aut verborum *dictationem*. Nam, hoc in casu, Spiritus Sanctus esset non solum auctor principalis Scripturarum, sed auctor unicus, nec ullatenus explicari posset quomodo idem factum *diversimode* narratur apud diversos auctores, et quomodo unusquisque scriptor *propriam* servat indolem, *proprium* stylum, seu *singulares* suas notas in lingua, in ipso genere ac forma loquendi (1).

2) Sed neque est *simplex directio* (2), qua scriptor opportune iudicaret quasnam veritates scribi velit Deus, quas vero, propriis viribus et proprio Marte solus scriptor conciperet et scripto consignaret, quia, ut Scriptura sit « *Verbum Dei scriptum* », de necessitate oportet ut *Deus ipse cooperetur*, cum auctore humano, *ad intellectualiter concipiendum opus scribendum*.

**619. NOTA.** — 1) Plerique theologi censent *scriptores* sacros *non ignorasse* suam inspirationem. Quamvis enim neque necessarium sit, neque semper certum, id negandum non videtur, nisi probetur : *magis enim convenit* tum instrumento rationali, tum excellentiæ charismatis inspirationis (3).

2) Quamvis scriptores sacri fuerint, in manu Dei, instrumenta intellectualia et conscia, *non certo constat* eos semper *plene* novisse valorem et momentum eorum quæ scripserunt.

**B. Actio in voluntatem** « ut fideliter scribere vellent et apte exprimerent ».

**620.** Inspiratione non solum Deus voluntatem humanam *movel* atque *impellit* ad scribendum (motio prævia) ea quæ vult et modo quo vult, sed « ipsi... *peculiariter continenterque* adest » (4) donec liber perficiatur, cum ea *concurrens* in *toto* compositionis libri *opere*; id enim omnino requiritur ut Deus sit *verus* auctor ipsius libri, nimirum ut absolute *viletur error*

(1) **Bened. XV**, Encycl. « *Spiritus Paraclitus* », A. A. S., 15 sept. 1920, p. 389.

(2) **Pesch**, *De Inspirat.*, n. 417 sq.; *Præl. dog.*, t. I, n. 616; **Calmes**, « *Qu'est-ce que l'Ecriture sainte ?* » p. 33-41.

(3) 2-2, q. 173, a. 4; q. 171, a. 5; **Franzelin**, th. 3, corol. 3, p. 330 **Pesch**, *De Inspiratione*, n. 421.

(4) **Bened. XV**, Encycl. « *Spiritus Paraclitus* ».

et *fideliter* et *aple* exprimantur ea *omnia* et ea *sola* quæ ad homines *dirigi* vult Deus.

Inspiratio itaque non influit tantummodo *negative* in facultates exsecutivas auctoris sacri, eum ab errore præcavendo in electione et consignatione vocabulorum (1), sed *positive*, eum illuminando, dirigendo et *adjuvando* in ipsa vocabulorum *electione* et *expressione*, adeo ut conceptus, quos, sub influxu inspirativo elaboravit, eos, sub eodem influxu, apte infallibili veritate *exprimat*.

**621. Nota.** — *a)* Hæc ideo motio divina, sic intellecta, sola est, ut videtur, vera et *adæquata causa*, cur auctor sacer ad hæc tali modo scribenda determinetur, reapseque ea hoc tali modo scripto consignet; solaque recte explicat quemodo Deus sit vere *causa* libri sacri *principalis*, quemodo Scriptura sit vere *Verbum Dei scriptum*; sola denique plene salvat naturam inspirationis, quæ non tantum ad veritates mentaliter concipiendas datur, sed etiam ad eas materiali scripturæ signo transmittendas.

*b)* Hæc tamen motio Dei *interna* in auctorem sacrum *dari* potest, *occasione* adjunctorum et motivorum humanorum, quæ se habent ad eam ut quasi præparatio providentialis, v. g. S. Marcus, evangelium scripsit, *rogatus* a fidelibus romanis, et S. Paulus ad Philemonem scripsit, *occasione* fugæ Onesimi.

*c)* Sub hac motione, auctor sacer neque in *catasim* rapitur, ut somniarunt Montanistæ, neque *libertatem* amittit, cum Deus, auctor humanæ libertatis, eam, sive intellectu mediante, sive etiam immediate, infallibiliter movere potest ad actum determinatum, quin eam ullatenus necessitet (2).

### C. Actio in ipsis libris sacris.

**622.** Causa instrumentalis ita subordinatur causæ principali ut, licet in effectu huiusmodi causarum *diversæ* adsint *formalitates*, quæ *alterutri* causæ tanquam *propriæ* attribui possint, *totus* tamen *effectus* indivisibiliter progreditur e

(1) Id tantum requirunt nonnulli auctores, v. g. Franzelin, th. 3, II, ed. 4, p. 322 sq.; Pesch, *De Inspiratione*, n. 425, 477; Præleu., t. I, n. 619, etc. Multi vero sententiam, quam defendimus, omnino tenent: v. g. Billot, c. 2, § 2 et 3; Chauvin, *op. cit.*, cap. 2, p. 48 sq.; Mangenot, in *Dict. de la Bible*, art. Inspiration, col. 904 sq.; Hugon, *La causalité instrumentale*, c. 2, III, p. 51 sq.; Schultes, p. 531 sq.

(2) Cf. Tract. de Gratia, ubi de gratia efficaci.

*potentia instrumenti*, prout per principale agens *mola et elevata*. Atqui libri sacri proveniunt ab auctore sacro, ut a causa instrumentali. Deo in omnibus subordinato, ut causæ principali. Ergo libri sacri, *toli a Deo sunt et toli ab homine*.

Igitur in eis « non est *pars a parte rei realiter distincta*, quæ propriæ virtuti instrumenti *seorsum* ab influxu causæ principalis, vel influxui causæ principalis *seorsum* a propria a tivitatem instrumenti deditur, sed solum sunt *distinctæ formalitales*, quas in unam alteramve causam tanquam in proprium *principium* necesse est refundere » (1). Hinc sententiæ, quia *humano* modo, imo propriis cujusque scriptoris forma et stylo, formatæ sunt et exaratae, *quid imperfectum* præ se ferunt, quod auctori sacrotribuendum est; quia vero, licet humanæ, sub *influxu Dei* formatæ sunt et expressæ, *infallibiliter* continent ipsum Dei verbum.

## ART. II

### De Extensione inspirationis

**623.** Certo constat *omnes* libros sacros esse *inspiratos*. Quenam vero sit extensio hujus inspirationis, nunc quæritur: videlicet num extendatur inspiratio ad *omnes res*, quæcumque sint, dogmaticæ, scientificæ, etc., quæ apud Scripturam inveniuntur, num præsertim extendatur tam ad *verba* quam ad *conceptus*.

#### Errores.

**624.** Protestantes *orthodoxi* inspirationem restringunt ad sola *dogmata essentialia*. *Liberales* autem et *Modernistæ* contendunt Scriptorem sacrum minime ab errore præservatum fuisse. Quin etiam *nonnulli catholici* (2) docuerunt inspirationem extendi ad solas *res fidei et morum* et ideo errorem potuisse irrepere in alias res quæ sunt ordinis historici, scientifici, etc. Ipse *Newman* (3) censuit ab inspiratione et infallibilitate excludi posse « obiter dicta ».

(1) *Billot*, *De Inspirati.*, cap. 2, § 3, concl. 2, p. 63; cf. *S. Th.*, *De Malo*, q. 3, a. 2.

(2) *Holden*, *Clifford*, *Salvatore di Bartolo*, *Fr. Lenormant*, *Mgr d'Hulst*. Cf. *Pesch*, *De Inspiratione*, n. 316, 270, 333-342.

(3) Cf. *Pesch*, *ibid.*, n. 336.



*Asserlio* : **Inspiratio extenditur ad omnes res et sententias Scripturarum, imo tam ad verba quam ad conceptus.**

**I. — Extenditur ad omnes res et sententias** [*De fide*].

**625. a)** *Hæc est antiqua et constans fides Ecclesiæ.* — 1) Hæc quidem fides « solenni etiam sententia in Conciliis definita Florentino et Tridentino, confirmata denique atque expressius declarata (est) in Concilio Vaticano, a quo absolute edictum : « V. et N. Testamenti libri *integri cum omnibus suis partibus*, prout in ejusdem Concilii (Tridentini) decreto recensentur, et in veteri Vulgata latina editione habentur, pro *sacris et canonicis* suscipiendi sunt... propterea quod, Spiritu Sancto inspirante conscripti, Deum habent auctorem (1). »

Atqui inter hos libros, alii sunt *fere totaliter historici*, (ut libri Jud., Reg., Paralip., Esdr., Nohem., Machab.); alii *nulla* continent, quæ ad res fidei et morum *minime* spectant.

Ergo, juxta Concilia, inspiratio ad *omnes res et sententias* Scripturarum protenditur.

2) Hinc **Leo XIII** declarat « nefas omnino esse aut inspirationem ad *aliquas* tantum Scripturæ partes *coangulare*, aut concedere sacrum ipsum *errasse* auctorem. Nec enim toleranda est eorum ratio, qui ex... difficultatibus sese expediunt, id nimirum dare non dubitantes, inspirationem divinam ad res fidei morumque, nihil præterea, pertinere » (2).

3) **Pius X**, in Deer. Lamentabili, damnavit prop. 11 : « Inspiratio divina non ita ad totam Scripturam sacram extenditur, ut *omnes et singulas* ejus partes ab omni errore præmuniat. » Denzinger, 2011.

4) **Benedictus XV** eos reprobavit « qui, inducto inter elementum Scripturæ *primarium* seu religiosum et *secundarium* seu profanum discrimine, inspirationem quidem ad omnes *sententias*, immo etiam ad singula Bibliorum verba pertinere volunt, sed ejus effectus, atque in primis *erroris immunitatem* absolutamque veritatem, ad *elementum primarium* seu religiosum contrahunt et coangustant (3) ».

(1) **Leo XIII**, encyc. *Provid. Deus*; Denzinger, 1952, 783 sq., 1809.

(2) Encyc. *Providentissimus Deus*, Denzinger, 1950.

(3) Encyc. *Spiritus Paraclitus*, Denzinger, 2186.

b) *Hæc est doctrina ipsius Scripturæ.* — In textu : « *Omnia Scriptura divinitus inspirata* », Apostolus non distinguit partem a parte, sed, *nulla* objecti aut materiæ *exceptione* facta, absolute affirmat inspiratam quaecumque Scripturæ partem.

c) *Hæc est doctrina inconcussa Patrum.* — Dicunt enim in Scriptura « *omnia a Spiritu Sancto dicta esse* », ac proinde « *totam Scripturam divinitus inspiratam esse usque ad singulas litteras* ». « *diligentiam Spiritus usque ad apicem et litteram extendi* ». Unde « *in verbis divinitus inspiratis ne una quidem syllaba est otiosa* », « *nihil dissonum* », « *nihil discrepans* ». « *sed singuli sermones, syllabæ, apices, puncta in divinis Scripturis plena sunt sensibus* ». Quapropter nos exhortantur Patres « *ne brevem dictionem neve syllabam unam ex iis quæ in divina Scriptura dicuntur, prætercurramus*. Neque enim sunt verba simpliciter, sed *Spiritus Sancti verba* » (1).

Hæc Patrum testimonia adeo sunt clara et aperta, ut ipse Loisy scribere non dubitaverit : « *Jamais ni les Pères ni les Docteurs du moyen âge n'ont soupçonné qu'il pût y avoir dans la Bible des parties non inspirées, et les définitions de Trente et du Vatican n'autorisent pas une semblable distinction* » (2).

d) *Id sequitur ex dictis.* — 1) *Tota et integra Scriptura Deum habet auctorem.* Ergo inspiratio ad *totam et integram* extenditur et ad omnes ejus partes, ac propterea nullus error irrepere potest in libros authenticos Scripturarum, secus in Deum ipsum refunderetur. 2) *Semel admissa inspiratione restrictiva ad sola loca doctrinalia, in dubium* vocatur ipsa Scripturæ auctoritas, quia valde erit difficile distinguere textus inspiratos a non inspiratis, seu discernere utrum aliqua doctrina cum fide et moribus connectatur necne.

Hinc **Leo XIII** : « *Consequitur, ut qui in locis authenticis librorum sacrorum quidpiam falsi contineri posse existi-*

(1) Hæc sunt verba *S. Clem. Rom., Justini, Irenæi, Origenis, Basilii M., Gregor. Naz., Hier., J. Chrysostomi, Augustini*, etc. Cf. supra, n. 605 sq. **Pesch**, *De Inspiratione*, n. 434.

(2) *Etudes bibliques*, 1901, p. 42.

ment, ii profecto aut catholicam divinæ inspirationis notionem pervertant, aut Deum ipsum erroris faciant auctorem. »

**II. — Inspiratio tam ad verba quam ad conceptus protenditur** [*Doctrina communior sallem et probabilior*].

**626.** Sane jam respuimus inspirationem ita intellectam ut *verba ipsa* a Deo sint *materialiter* dictata, sed *minus veram* etiam credimus sententiam (1), quæ inspirationem ita restringit ad solos conceptus ut assistentia divina ad ipsa quoque verba catenus tantum extendi debeat, quatenus Deus cavere debet ne *verba inepta* eligantur, quibus sensus ipse corrumperetur, relinquens ideo ipsi et soli auctoris arbitrio electionem vocabulorum, quamdiu apta seligit.

Re enim vera, si in hoc ultimo systemate adhuc appareat hominem esse auctorem secundarium libri sacri, *non adeo facile salvatur* doctrina de Deo auctore principali totius et integræ Scripturæ, quandoquidem, uti sape monuimus, inspiratio non datur tantum ad concipiendum, sed « *ad scribendum* » ea omnia et ea sola quæ jubet Deus.

Igitur, nisi inspiratio extendatur et ad conceptus et ad verba, libri sacri vix videntur, *absolute* et sine ulla restrictione, *loti* et *integri*, quales apud nos exstant authentici, dici posse opus ipsius Dei (2).

*Probalur :*

**627. a) Ex nervi idearum cum verbis.** — Id omnino verum apparet, si consideretur *maxima connexio* quæ naturaliter viget inter *sententias* et *phrasim*, inter *conceptus* et *verba*; quæ quidem connexio nititur et ipsa in naturali hominis

(1) **Crets**, *De divina Bibliorum inspiratione*, Lovanii, 1886; **Schmid**, *De inspirationis Bibliorum vi et ratione*, Brixinæ, 1885; **Brucker**, *Questions actuelles d'Écriture sainte*, Paris, 1895; **Pesch**, *Prælect.*, n. 635 sq.; *De Inspiratione*, n. 468 sq.; 473-479; *Supplementum...*, n. 6 sq.; **Franzelin**, *th.* 3, ed. 4, p. 322 sq.; **Vacant**, *Études théologiques...*, t. I, art. 85, n. 474 sq. **Dorsch**, p. 198 sq.

(2) « La théorie qui exclut l'inspiration verbale me paraît peu concevable psychologiquement, étant donné que les auteurs bibliques ont été inspirés pour écrire leurs livres et non seulement pour penser à les écrire. » **Loisy**\*, *L'enseignement biblique*, n. 8.

facultatum connexionem. « Tanta est, in hac vita (1), connexio rei cuiuscumque ideas inter et vocabula quibus exprimuntur, ut mens nostra de rebus ipsis dum cogitat, nunquam abstrahat a vocibus quibus exprimuntur; at *de singulis rebus una cum vocibus quibus exprimuntur, necessario cogilamus*. Itaque, nisi Deus illam rerum cogitatarum cum certis quibusdam vocabulis connexionem in mente scriptorum sacrorum dissolverit (quod quidem nullatenus verosimile est), profecto res ipsas in Scripturis expressas inspirare Deus non potuit, quin simul proprias voces quibus illæ significarentur, scriptoribus sacris dictaverit » utique motione-suggestiva, de qua sæpius.

Neganda ergo videtur illa quasi « vivisectio », quam quidam introducunt inter conceptus et verba, et quam rei natura pati non valet.

b) *Ex dictis de causa instrumentali*. — Sed potius dicendum juxta thesim de causa instrumentali, conceptus et verba *totaliter et a Deo et ab homine provenire*. Certe non a Deo suggeruntur præformati conceptus et præformata verba: id jam rejecimus, sed et *conceptus et verba ita immediate* originem habent *e potentia activa* hagiographi sub motione Dei inspirantis, ut et conceptus et verba, etiam in individuo, sint simul *vere a Deo mediante hagiographo*.

Hoc autem systema, psychologiæ legibus conformius, logice quoque deduci potest e variis Traditionis documentis antea expositis (2), in quibus semper agunt Patres de inspiratione totali.

### Conclusiones generales.

**628. 1<sup>a</sup> Conclusio.** — « *Omnia et singula in originalibus Scripturæ libris contenta, prout et ea ratione qua in iisdem*

(1) Du Plessis d'Argentré, *Elementa theologica*, p. 74, ap. Chauvin, p. 188.

(2) Billot, *De inspiratione*, c. 2, § 3, corol. 2, p. 60 sq.; Lagrange, *Revue biblique*, oct. 1895, p. 563; Apr. 1896, p. 214; Pègues, *Rev. biblique*, 1897, p. 76; Hugon, *La causalité instrumentale*, c. 2, p. 51 sq.; Chauvin, *L'inspiration des divines Ecritures*, c. 7, p. 172 sq.; Mangenot, in *Dict. de la Bible*, art. *Inspiration*, col. 910; Calmes, *Qu'est-ce que l'Ecriture sainte?* p. 54-62; Bainvel, *De Scriptura Sacra*, n. 121-123; Méchineau, *L'idée du livre inspiré*, p. 118 sq.; Van Noort, n. 79; G. Mortari, *La nozione di causa istrumentale e le sue applicazioni alla questione dell' ispirazione verbale*, Veonæ, 1928.

*libris posita jacent, vere a Deo sunt ut directum ad nos scriptum verbum Dei* (1). » Et enim sunt omnia et singula *a Deo dictata*.

Dixi autem : « *proul et ea ratione...* » Nam alia sunt *formaliter et in seipsis* verbum Dei, alia vero *materialiter* tantum, ratione nempe eorum *insertionis* in Scriptura.

**a)** *Sunt formaliter verbum Dei et ideo in se et per se vera et certa :*

1) *Omnia, etiam facta historica, quæ hagiographus qualis, seu ut Dei instrumentum, sub Dei motione, vere affirmat et docet.*

2) *Omnia quæ referuntur ut dicta ipsius Dei aut Christi : ut dicta Angelorum, Prophetarum, Apostolorum, in quantum actu munus exercent divinum seu ut ministri Dei loquuntur.*

3) *Omnia asserta, a Deo approbata, vel a Christo, vel etiam ab ipso hagiographo qua formaliter instrumentum est Dei.*

**b)** *Sunt materialiter tantum verbum Dei ac proinde nec in se et per se vera, recta et sancta :*

1) *Omnia quæ a Deo aut ab auctore sacro aut etiam ab ipsa ratione humana improbanlur.*

2) *Omnia verba mendosa, injuriosa, blasphema.*

3) *Propria dicta aut sensa auctoris aut aliorum hominum, de quibus constat ea esse præter Dei influxum.*

4) *Documenta de quibus solidis argumentis constat quod ea sacer scriptor nec sua facit nec probat* (2).

(1) **Billot**, *De Inspiratione*, c. 1, p. 36 ; **Vosté**, *De Scripturarum veritate*, Romæ, 1923 ; **Dorsch**, *De inspiratione Scripturæ sacræ*, p. 178 sq. Hinc *Commissio de re biblica*, 18 Jun. 1915 : ex « dogmate catholico de inspiratione et inerrantia S. Scripturarum (sequitur quod) omne id quod hagiographus asserit, enuntiat, insinuat, retineri debet assertum, enuntiatum, insinuatum a Spiritu Sancto ». **Denzinger**, 2180.

(2) Ad evadendas tamen difficultates non licet pro arbitrio supponere « *citationem implicitam* », quæ contra admittenda non est, « excepto casu, in quo, salvis sensu ac judicio Ecclesiæ, solidis argumentis probetur : 1) Hagiographum alterius dicta vel documenta revera citare, et 2) eadem nec probare nec sua facere, ita ut jure censeatur non proprio nomine loqui ». *Dec. Comm. Bibl.*, 13 Febr. 1905. **Denzinger**, n. 1979. Cf. **Chauvin**, *L'inspiration*, chap. VIII ; **Billot**, *De Inspiratione*, c. 1, § 2, III, p. 36 sq. ; **Pesch**, *De Inspiratione*, n. 436-450 ; **Mangenot**, *art. cit.*, col. 2260 sq.



**629. 2<sup>a</sup> Conclusio.** — Inspiratio, uti vidimus, *omnem errorem a Scriptura originali et authentica tam necessario excludit* « quam necessarium est Deum, summam veritatem, nullius omnino erroris auctorem esse » (Prov. Deus) (1). — *Quoad errores* qui de facto exstare tamen possunt in Scripturis aut difficultates quæ exsurgere possunt inter Scripturam et Scientias, hæc juvat exscribere ex *Leonis XIII* encyclica « Prov. Deus » :

1<sup>o</sup> *Errores reales.* — « Fieri quidem potest, ut quædam librariis in codicibus describendis minus recte exciderint ; quod *considerate* judicandum est, *nec facile* admittendum, nisi quibus locis rite sit demonstratum. »

2<sup>o</sup> *Nulla contradictio cum doctrina fidei.* — « Quum et sacrorum librorum et doctrinæ apud Ecclesiam depositæ idem sit auctor Deus, profecto *feri nequit*, ut sensus ex illis, qui ab hac quoquo modo discrepet, legitima interpretatione eruatur. Ex quo apparet, eam interpretationem ut ineptam et falsam rejiciendam, quæ, vel inspiratos auctores inter se quodammodo pugnantes faciat, vel doctrinæ Ecclesiæ adversetur. »

3<sup>o</sup> *Nulla contradictio cum Scientiis.* — a) Omnes « fideliter teneant, Deum conditorem rectoremque rerum omnium, eundem esse Scripturarum auctorem : *nihil* propterea ex rerum natura, nihil ex historiæ monumentis colligi posse quod cum Scripturis *revera pugnet*. — *Nulla* quidem theologum inter et physicum *vera dissensio* intercesserit, dum suis uterque finibus se contineant, id caventes, secundum *S. Aug.* monitum (2) : « ne aliquid temere et incognitum pro cognito asserant. »

b) « Si quid ergo tale (dissentire) videatur, id sedulo *submovendum*, tum adhibito prudenti theologorum et interpretum judicio, quidnam verius, verisimiliusve habeat Scrip-

(1) Quæ enim verba sunt Dei formaliter, absolute vera sunt ; alia vero quæ verba Dei non sunt nisi ratione scriptionis, vera sunt quoque, in quantum ea quæ referunt, sine dubio acta sunt aut dicta in iis præcise adjunctis, in quibus ab hagiographo acta fuisse aut dicta narrantur. Cf. *Bened. XV*, encyc. *Spiritus Paraclitus*, *Denzinger*, 2186 sq. *Fius XI* Encyc. *Studiorum, duces*, A. A. S., 1923, p.320.

2) *In Gen., op. imperf.*, IX, 30.

turæ locus, de quo disceptetur, tum diligenter expensa argumentorum vi, quæ contra adducantur. Neque ideo cessandum, si qua in contrarium species etiam tum residueat; nam, quoniam verum vero adversari haudquaquam potest, *certum sit* aut in sacrorum interpretationem verborum, aut in alteram disputationis partem *errorem incurrisse*: neutrum vero si necdum satis appareat, cunctandum interea de sententia. »

Sed etiam « in consideratione *sit primum* scriptores sacros, seu verius « Spiritum Dei, qui per ipsos loquebatur, *noluisse* ista (videlicet intimam *adspectabilium rerum* constitutionem), docere homines, nulli saluti profutura » (1); quare eos, potius quam explorationem naturæ recte persequantur, res ipsas aliquando describere et tractare aut quodam translationis modo, aut sicut *communis sermo* per ea ferebat tempora, hodieque de multis fert rebus in quotidiana vita, ipsos inter homines scientissimos. »

4<sup>o</sup> *Regula hæc de rebus physicis applicanda non est disciplinis historicis*: « Quæ est enim rerum naturalium cum historia similitudo, ait **Benedictus XV**, quando physica in iis versantur, quæ « *sensibiliter apparent* », ideoque cum phænomenis concordare debent, cum contra lex historiæ præcipua hæc sit, scripta cum rebus gestis, *uli geslæ reapse sunt*, congruere oportere? »

Quare, inquit, « ab Ecclesiæ doctrina... ii dissentiunt, qui partes Scripturarum historicas non factorum *absoluta* inniti veritate arbitrantur, sed tantummodo *relativa* quam vocant et concordi vulgi opinione (2). »

Sedulo etiam in memoriam revocetur responsum « *Commissionis de re biblica* » de indole S. Scripturæ, 23 jun. 1905.

*Ad dubium*: Utrum admitti possit tanquam principium rectæ exegeseos sententia, quæ tenet S. Scripturæ libros, qui pro historicis habentur, sive totaliter, sive ex parte, non historiam proprie dictam et objective veram quandoque narrare, sed speciem tantum historiæ præ se ferre ad aliquid significandum a proprie litterali seu historica verborum significatione alienum?

(1) *De Gen. ad litt.*, l. II, c. ix, n. 20. **Journal**, n. 1687.

(2) *Encyc. Spiritus Paraclitus*, **Denzinger**, 2187.

*Responsum est* : *Negative*, excepto casu, non facile nec temere admittendo, in quo, Ecclesiæ sensu non refragante ejusque salvo judicio, solidis argumentis probetur hagiographum voluisse non veram et proprie dictam historiam tradere, sed sub specie et formahistoriæ, parabolam, allegoriam vel sensum aliquem a proprie litterali seu historica verborum significatione remotum, proponere (1). »

5<sup>o</sup> Denique « si quid inciderit difficilius quam explicari posset, quisque eam sumet cautionem temperationemque [S. Augustini] : « Melius est vel premi incognitis sed utilibus signis, quam inutiliter ea interpretando, a jugo servitutis eductam cervicem laqueis erroris inserere » (2).

Hæc porro generaliora pro nunc sufficiant ; quoad *speciales* difficultates, recurratur ad « Introductionem biblicam », in qua solent solvi et convenienter exponi juxta veræ interpretationis regulas.

### 630. 3<sup>a</sup> Conclusio. — AUCTORES TAMEN SACRI :

a) Servant *stylum proprium*, quemadmodum servant diversitatem ingenii, educationis, etc., quippe Deus seu causa principalis *non mulat* naturam instrumenti, quo utitur, sed *elevat* tantummodo ejus virtutem, quæ ideo, sub Dei motione, retinet *notas* omnino *proprias*, juxta illud S. Thomæ : « Motus primi moventis *recipitur*... in unoquoque secundum *proprium* modum » (3).

b) Faciunt *opera imperfecta*, « quia mens prophetæ (idem valet de scriptore sacro) est instrumentum *deficiens* respectu principalis agentis » (4) ; sed « quod est de defectu non reducit in primum movens » (5).

c) Possunt etiam *eadem* narrare *modo diverso*. Nam Spiritus Sanctus, suaviter movens auctores sacros, *non tollit proprias* eorum mentis *habitudines* ; potest ergo, absque ulla contra-

(1) Denzinger, 1980 ; cf. Decr. 30 Jun. 1909, Denzinger, 2121 sq., etc. ; Pesch, *Supplementum*..., n. 29-36 ; 55-59 ; Bened. XV, l. c., Denzinger, 2188.

(2) *Ad Januar.*, ep. 55, 21. De his, cf. etiam Decr. « *Lamentabili* », prop. 3, 12, 14, 23, 24, 61. Denzinger, n. 2003, 2012 sq.

(3) *De Malo*, q. 3, a. 2.

(4) 2 2, q. 173, a. 4.

(5) *De Malo*, q. 3, a. 2.

dictione, non omnes ad easdem eligendas voces flectere, dummodo idem scribetur sensus, eademque rerum substantia.

d) Denique, *sub inspiratione* scribentes, « *negotium* (tamen) habent *plenum vigiliarum et sudoris* » (II Machab., II, 27; Luc., I, 2); nam, etiam a causa principali motum, instrumentum *debet agere* et propriam exercere activitatem, imo « non perficit instrumentalem actionem nisi exercendo propriam » (3, q. 62, a. 1, ad 2). Igitur auctores sacri, etiam sub divino influxu, *laborare* debent et *desudare*, quippe qui non cooperantur ad opus divinum, nisi, suis propriis viribus, *opus faciendo humanum*.

**631. 4<sup>a</sup> Conclusio.** — *Verbum Dei ABSOLUTE invenitur in terlu Scripturæ originali. ÆQUIVALENTER vero in authenticis versionibus.*

Etenim textus originalis, totus quantus est. — quoad conceptus scilicet et verba — verbum est Dei. Ergo *versiones*, si *exactæ* sint et *fideles*, ipsum textum originale expriment : 1) *quoad sensum* : id omnes concedunt ; 2) *quoad ipsa verba*, non quatenus ipsa versionum vocabula sint inspirata, sed quia, conceptus *fideliter* exprimentia perinde ac ipsa textus originalis verba, hæc *æquivalenter* referunt.

**632. 5<sup>a</sup> Conclusio.** — Probata et explorata sacrorum librorum inspiratione, jam hos libros in *argumentum theologicum*, ut verum Revelationis fontem, adhibere possumus, dummodo, uti par est, in textuum usu, *interpretationis regulas servemus et leges*.

Cum autem hæ regulæ in « *Introductione ad Scripturam sacram* » late solent exponi, *salis sit* in præsentī hæc *Conc. Vaticani* verba recitare : « Quoniam vero, quæ sancta Tridentina Synodus de interpretatione divinæ Scripturæ, ad coercenda petulantia ingenia, salubriter decrevit, a quibusdam hominibus prave exponuntur, Nos, idem decretum renovantes, hanc illius mentem esse declaramus, ut in rebus fidei et morum..., is *pro vero sensu* sacre Scripturæ habendus sit, quem tenuit ac tenet *Sancta mater Ecclesia*, cujus est judicare de vero sensu et interpretatione Scripturarum sancta-

rum, atque ideo *nemini licere contra hunc sensum aut etiam contra unanimum consensum Patrum ipsam Scripturam sacram interpretari* (1). »

Quare : 1) **Pius X** : « Doctor S. Scripturæ tradendæ sanctum habebit nunquam *a communi doctrina ac traditione Ecclesiæ* vel minimum discedere... [et] rationem magisterii sui ad eas normas dirigat prudentiæ plenas, quæ Litteris Encyclicis *Providentissimus* continentur » (2).

2) *S. Cong. Consistorialis*, 29 jun. 1912 : Alumnos Seminariorum « præ ceteris oportet sanis doctrinis imbui, quæ *venerandæ Patrum traditioni* sint conformes et a *legitima Ecclesiæ auctoritate probatæ* » (3).

3 **Benedictus XV** : « Utinam catholici omnes auream S. Doctoris (Hieronymi) regulam sequantur et Matris dicto audientis, intra terminos antiquos *a Patribus positos* et *ab Ecclesiæ ratos* se modeste contineant... [ac] non modo catholicam de divina Scripturarum inspiratione doctrinam retineant ac tueantur, sed etiam principiis studiosissime inhæreant, quæ Litteris Encyclicis *Providentissimus Deus* et hisce Nostris præscripta sunt » (4).

Jamvero sensus Ecclesiæ nolis innotescit, non tantum per *solemnēs definitiones*, sed per *magisterium ordinarium et universale*. « *cujus documentum* haud æquivocum reperire est in usu exegetico *Conciliorum et Pontificum*, in *institutionibus liturgicis*, in *catechelicis instructionibus*, in *consentiente et unanimi judicio* probatorum *theologorum* seu *interpretum*, etc » (5).

Ergo catholicus interpres aut theologus Scripturæ testimonia « *eadem* (ac ipsa Ecclesia) *ratione* interpretur, atque ex adjumentis disciplinæ suæ convincat, eam *solam* inter-

(1) Sess. 2, cap. 2, **Denzinger**, 1788.

(2) Litt. Apost. *Quoniam*, 27 Mart. 1906, § 13 ; *A. A. S.*, 1906, p. 77-80.

(3) *A. A. S.*, 1912, p. 530.

(4) Encyc. *Spiritus Paraclitus*, **Denzinger**, 2188. Cf. **Pius XI**, *Decr. S. Cong. S. Officii*, 12 dec. 1923 et epist. subsequ., 22 dec. 1923 ; *A. A. S.*, 1923, p. 615-619.

(5) **Billot**, *De Inspiratione*, cap. 5, p. 167 ; **Mangenot** et **Rivière**, in *Dict. théol.*, art. *Interprétation de l'Écriture*, t. VIII, col. 2290 sq.



pretationem, ad sanæ hermeneuticæ leges, *posse recte probari* » (Prov. Deus).

Inde autem sequaturne nullum esse in Ecclesia Dei perfectum, sive quoad *intelligentiam* Scripturarum sive quoad *cognitionem* dogmatum, dicitur in tractatu de Fide, ubi de *evolutione et progressu dogmatum*.



# INDEX CHRONOLOGICUS

## PRÆCIPUORUM PATRUM ET THEOLOGORUM

---

In Indice sequemur historiam theologiæ, quæ generatim in tres epochas dividitur : 1) epocha *Patrum* usque ad sæculum nonum ; 2) epocha *scholastica* a sæculo nono usque ad concilium Tridentinum ; 3) epocha *moderna* inde a concilio Tridentino. Denique 4) citamus præcipuos orientales theologos, inde a sæculo XI.

### I. — EPOCHA PATRUM

#### 1° Patres Apostolici.

Didachè seu Doctrina Apostolorum 90/100 (1) ; S. Clemens Romanus, 96/7 ; Epistola Barnabæ, 98 ? 130 ? ; S. Ignatius Antioch., 107 ; S. Polycarpus, 155/6 ; Pastor Hermæ, 140/155 ; S. Papias, ep. Hierap., c. 140 ; Epist. ad Diognetum, 180/220.

#### 2° Patres sæcundi et tertii sæculi.

S. Aristides, c. 140 ; Ariston de Pella, 150/75 ; S. Justinus, 163/7 ; S. Hegesippus, 180 ; Tatianus, c. 180 ; S. Apollinaris, ep. Hierap., c. 178 ; S. Theophilus Ant., c. 186 ; S. Melito, ep. Sard., a. 190 ; Miltiades, 192 ; Athenagoras, 193 ; S. Irenæus, ep. Lugd., p. 190 ; Serapio, ep. Antioch., c. 211 ; Hermias ? ; Minucius Felix, 220/50 ; Tertullianus, c. 222 ; S. Cyprianus, ep. Carth., 258.

#### 3° Scholæ theologicæ (2-4 sæc.).

a) *Alexandriæ* : S. Pantænus, c. 200 ; Clemens Alex., 211/16 ; Origenes, 254/5 ; Heraclas ? ; S. Dionysius, ep. Alex., 264/5 ; Theognostus, 281/2 ; S. Pierius, c. 300 ; S. Petrus, ep. Alex., 311 ; Didymus Alex., 398 ; Rhodanus.

b) *Antiochiæ* : S. Lucianus, 312 ; Diodorus, ep. Tars., 394 ; Theodorus, ep. Mopsuest., 428 ; Polychronius ep. Apam., 430 ; Theodoretus, 458.

c) *Romæ* : S. Justinus ; Tatianus ; Caius, 200/17 ; S. Hippolytus, 235.

(1) Indicatur annus in quo scriptor mortuus es aut in quo liber editus est ; in hoc indice statuendo maxime profuerunt **Creusen** et **Van Eyen**, *Tabulæ fontium Traditionis christianæ*, Louvain, 1926.

**4<sup>o</sup> Patres et scriptores quarti sæculi.**

A) In ORIENTE : a) *Alexandrini* : S. Alexander, ep. Alex., 328 ; S. Athanasius, ep. Alex., 373 ; Didymus Alex., 398 ; S. Theophilus, ep. Alex., 412 ; S. Isidorus Pelosiuta, 435.

b) *Syro-Palæstini* : Eusebius, ep. Cæsar., 340 ; S. Aphraates (in Persia), 345 ; S. Ephræm, 373 ; S. Cyrillus, ep. Hier., 386 ; S. Epiphanius, ep. Salam., 403 ; S. J. Chrysostomus, ep. Const., 407 ; Theodoretus, ep. Cyr. 458.

c) *Cappadoces* : S. Basilus M., ep. Cæsar., 379 ; S. Gregorius Naz., 389/90 ; S. Gregorius Nyss., 394.

d) *Asiani* : Nectarius, ep. Const. 397 ; S. Nilus (Sinaita), c. 427.

B) In OCCIDENTE : S. Hosius Cordub., 357/8 ; Firmicus Maternus, 350 ; S. Hilarius, ep. Pictav., 367 ; S. Eusebius, ep. Vercellensis, 370/1 ; Lucifer, ep. Calaritanus, 370/1 ; S. Optatus, ep. Milev., c. 400 ; S. Ambrosius, ep. Mediol. 397 ; Rufinus Aquileiensis, 410 ; Ambrosiaster, c. 384 ; S. Pacianus, ep. Barcin., 379/92 ; S. Hieronymus, 420 ; S. Augustinus, ep., 430 ; S. Paulinus, ep. Nolanus, 431.

**5<sup>o</sup> Patres et scriptores quinti et sexti sæculi.**

A) In ORIENTE : a) *Alexandrini* : Synesius Cyrenæus, ep. Ptol., p. 412 ; S. Cyrillus, ep. Alex., 444 ; Dioscorus, ep. Alex., 454 ; Ammonius, pr. Alex., c. 470 ; Joannes Philoponus, p. 550 ; S. Eulogius, ep. Alex., 607.

b) *Syro-Palæstini* : Ibas, ep. Edess., 457 ; Nemesius, ep. Emesenus, c. 450 ; Moses Chorenazus, ep., c. 482 ; Ps. Dionysius Areopagita, c. 500 ; Procopius Gazæus, 529 ; Severus, ep. Antioch., 538 ; Eneas Gazæus, c. 530 ; S. Anastasius, ep. Antioch., 599 ; Evagrius Scholast., c. 600.

c) *Asiani* : Macarius Magnes, 440 ; Philostorgius, c. 430 ; Theodotus, ep. Ancyr., c. 440 ; Socrates, 450 ; Sozomenus, c. 450 ; S. Gennadius, ep. Const., 471 ; Leontius Byzant., c. 543 ; Justinianus I, imper., 565 ; Joannes Scholasticus, ep. Const., 577.

B) In OCCIDENTE : a) *Itali et Africani* : Paulus Mediol., c. 420 ; Marius Mercator, c. 432 ; Sedulius, c. 430 ; S. Petrus Chrysologus, ep. Rav., c. 450 ; S. Leo M., P. R., 461 ; Boethius, c. 525 ; S. Fulgentius, ep. Rusp., c. 533 ; Cassiodorus, c. 570 ; S. Benedictus patriarcha, 543 ; S. Gregorius M., O.S. B., 604.

b) *Galli* : Prudentius, c. 404 ; Sulpicius Severus, 420/5 ; Paulus Orosius, 418 ; S. Cassianus abb. Massil. 435 ; S. Eucher, ep. Lugd., 450/5 ; S. Prosper Aquitanus, c. 455 ; S. Hilarius, ep. Arelat., 449 ; Evagrius, c. 430 ; S. Vincentius, abbas Lirinensis, c. 440 ; Salvianus Massil., c. 470 ; S. Patricius, in Hibernia, c. 461 ; Faustus, ep. Reiensis, p. 485 ; S. Apollinaris Sidonius, ep. Arvern., 489 ; Gennadius, pr. Massil., c. 495 ; Claudius Mamertus, 473/4 ; S. Avitus, ep. Viennensis, 518 ; S. Cæsarius, ep. Arelat., 543 ; S. Germanus, ep. Parisiensis, 576 ; S. Gregorius, ep. Turon., 593/4.

**6<sup>o</sup> Scriptores 7 et 8 sæculi.**

A) In ORIENTE : Sergius I, ep. Const., 638 ; S. Joannes Climacus, c. 649 ; S. Maximus Confessor, 662 ; S. Sophronius, ep. Hier. 638 ; S. Anas-

tasius Sinaita, c. 700 ; S. Andreas, ep. Cret., 720 ; Jacobus Edessenus, 708 ; S. Germanus I, ep. Const., 733 ; S. Joannes Damascenus, 749.

B) In OCCIDENTE : S. Isidorus, ep. Hispal., 636 ; S. Ildefonsus, ep. Tolet., 667 ; S. Theodorus, ep. Cantuar., 690 ; S. Beda Venerabilis, O. S. B., 735 ; Elipandus, ep. Tolet., c. 802 ; Felix, ep. Urgel., 816.

## II. — EPOCHA SCHOLASTICA

### 1° Præcursores Scholasticæ (IX-XI sæc.)

Alcuinus, 804 ; Claudius, ep. Taurin., c. 830 ; S. Agobardus, ep. Lugd., 840 ; Amalarius, ep. Mett., 850/51 ; Hayno Halberstadensis, O. S. B., 853 ; Rhabanus Maurus, ep. Mogunt., 856 ; S. Paschasius Radbertus, O. S. B., 865 ; Gotteschalcus, O. S. B., 869 ; Servatus Lupus Ferrar., O. S. B., c. 862 ; Eneas, ep. Paris., 870 ; S. Rathraminus Corbeiensis, O. S. B., p. 868 ; J. Scotus Erigena, 877 ; Anastasius Bibliothecarius, c. 879 ; Hinemarus, ep. Rhemensis, 882 ; Photius, ep. Const., 891/98 ; Remigius Antissiod., c. 908 ; Ratherius, ep. Veron., O. S. B., 974 ; Gezo Derton, O. S. B., 984 ; Gerbertus Rem., O. S. B. (Sylvester II), 1003 ; Fulbertus Carnotensis, 1029 ; Hugo Lingonensis, 1051 ; Adelnannus Leodiensis, ep., 1061 ; S. Petrus Damianus, O. S. B., 1072 ; Durandus Troarnensis, O. S. B., 1088 ; Albericus, 1088 ; Berengarius Turon., 1088 ; Lanfrancus Beccensis, O. S. B., 1089 ; Guitmundus Aversanus, ep., O. S. B., c. 1095.

### 2° Scholastici (XII sæc.)

S. Anselmus Cantuar., O. S. B., ep. 1109 ; Roscellinus, c. 1120 ; Gulielmus Campellensis, ep. 1122 ; Algerius Leodiensis, O. S. B., 1131/2 ; Albericus Rem. ep., 1141 ; Hugo a S. Victore, 1141 ; Petrus Abælardus, 1142 ; Honorius Augustodunensis, c. 1150 ; Robertus Pullus, 1150 ; S. Bernardus Claravallensis, 1153 ; Gilbertus Porretanus, ep. Pictav., 1154 ; S. Petrus Venerabilis, O. S. B., 1156 ; Petrus Lombardus, 1160 ; Hugo Ambianensis, 1164 ; Richardus a S. Victore, 1173 ; Rolandus Bandinelli (Alex. III), 1181 ; Omnibonus (Ognibene), ep., 1185 ; Petrus Comestor, 1179 ; Petrus Cantor, c. 1190 ; Alanus ab Insulis, 1203 ; Petrus Pictaviensis, 1205 ; Innocentius III, 1216.

### 3° Scholastici (XIII sæc. ad Tridentinum)

<i>Varii theologi</i>		<i>Ordinis S. Francisci</i>	<i>Ordinis Prædicatorum</i>
Rob. de Cursone	1218	Alex. Halensis 1245	Rol. Cremon., c. 1259.
Steph. Langton	1228	Joannes de Rupella 1245	Vinc. Bellovacensis 1264
Guliel. Antissiod	1231	Rob. Grossetête, ep. 1253	Albert. Magnus 1280.
Joann. Teutonicus	1245	S. Bonaventura 1274	S. Thom. Aquinas 1274.

<i>Varii theologi</i>	<i>Ordinis S. Francisci</i>	<i>Ordinis Prædicatorum</i>
Guliel. Alvernus 1248	Rogerus Bacon 1294	Pet. de Tarantasia. 1276
Rob. de Sorbone 1274	Pet. Joann. Olivi 1298	Ulr. de Argentina 1277
Henr. Gandavensis 1293	Richardus de Mediavilla	Æg. de Læstinis 1304
Ægid. Romanus 1316	(Middleton) 1307	Joann. Parisiensis 1306
(Columna)	J. Duns Scot 1308	Hervæus Natalis 1323
J. de Viterbo, O. S. A.	Petrus Aureolus 1322	Joann. Eckhardus 1327
1308	Franc. de Mayronis	Durandus a s. P. 1332/4
G. Bononiensis, O. C.	1325/7	Joann. de Neapoli 1336
1317	Joan. de Bassolis 1333	Pet. Paludanus 1342
Aug. Triumphus, O. S. A.	Gulielmus Occam 1349/50	Robert. Holkot 1349
1328	Pet. de Aquila, ep. 1361	Joann. Taulerus 1361
Mars. Patavinus 1342/3	Gul. de Rubione ?	Henricus Suso 1366
J. Baco, O. Carm. 1346		Joann. Dominici, c. 1419
Gr. Ariminensis, O. S. A.		Joann. Capreolus 1444
1358		S. Antoninus, ep. 1459
Th. de Argentina, O. S. A.		J. de Turrecremata 1468
1357		Petr. de Pergamo 1482
Joan. Ruysbroeck 1381		Didacus de Deza 1523
Petr. de Alliaco 1420		Franc. de Sylvestris
Joan. Gersonius 1429		(Ferrariensis) 1528
Raym. Sabundæ 1437		Thomas de Vio
Nic. de Tudeschis O.S.B.		(Cajetanus) 1534
(Panormitanus) 1445		Joann. Driedo 1535
Al. Tostatus, ep. 1455		Conradus Kollin 1536
Nicolaus Cusanus 1464		
Dion. Carthusianus 1471		
Thom. a Kempis 1471		
Jac. de Valentia, ep.,		
O. S. A. 1490		
Gabriel Biel 1495		
Joannes Eckius 1543		
Alb. Pighius 1542		

## III. — EPOCHA MODERNA

<i>Varii theologi</i>	<i>Societatis Jesu</i>	<i>Ordinis Prædicatorum</i>
Alph. de Castro 1558	Jacobus Laynez 1565	Franc. de Victoria 1546
Ruardus Tapper 1559	Jac. de Ledesma 1575	Ambros. Catharinus 1553
Andreas de Vega 1560	Joann. Maldonatus 1583	Melchior Cano 1560
S. Joann. a Cruce 1591	Alph. Salmeron 1585	Dominicus Soto 1560
Thomas Stapleton 1598	Fr. de Ribera 1591	Petrus Soto 1563
Gulielmus Estius 1613	Francisc. Toletus 1596	Barth. de Medina 1581
J. D. du Perron 1618	S. Petr. Canisius 1597	Dom. Bannez 1604
S. Franc. Salesius 1622	L. de Molina 1600	Th. de Lemos 1629



<i>Varii theologi</i>	<i>Societatis Jesu</i>	<i>Ordinis Prædicatorum</i>
Nic. Ysambert 1642	Greg. de Valentia 1603	Did. Alvarez 1635
F. Dubois (Sylvius) 1649	Gabriel Vasquéz 1604	Dom. Gravina 1643
J. Morinus, Orat. 1659	Franc. Suarez 1617	Joann. a S. Thoma 1644
Fr. Hallier, Sorb. 1659	B. Rob. Bellarminus 1621	Xantes Mariales 1660
Isaac Habert 1668	Leonardus Lessius 1623	Fr. Arauxo 1664
Salmanticenses 1631-04	Mart. Becanus 1624	Vinc. Contenson 1674
Barth. Mastrius, O. S. F. 1664	Adamus Tanner 1632	Fr. Combéfis 1679
A. van Schelstrate 1692	Ægid. Conninck 1633	J.-B., Gonet 1681
L. Thomassinus, c. 1695	Cornelius a Lapide 1637	Antonius Goudin 1695
Cal. Sfondrati, O. S. B. 1696	Claudius Tiphanius 1641	Ant. Massoulié 1706
Le N. de Tillemont 1698	J. Mart. de Ripalda 1648	Alex. Natalis 1724
J. Saents d. Aguirre, O. S. B. 1699	Dionys. Petavius 1652	Mich. Lequien 1733
J.-B. Bossuet 1704	Jac. Sirmundus 1651	Hyacinthus Serry 1738
H. Noris, c., C. S. A. 1704	Joann. de Lugo 1660	Vincentius Gotti 1742
J. Mabillon, O. S. B. 1707	Theoph. Raynaud 1663	Renat. Hyac. Drouin 1742
Theodoricus Ruinart, O. S. B. 1709	Ph. Labbe 1667	C. Renatus Pilluart 1757
Claud. Frassen, O. S. F. 1711	Roder. de Arriaga 1667	Bern. de Rubeis. 1775
C. Chardon, O. S. B. 1711	Sforza Pallavicini 1667	
Franc. Fénelon 1715	Jacobus Platel 1681	
C. Witasse, Sorb. 1716	Sylvester Maurus 1687	
Eus. Renaudot 1720	Thyrus Gonzalez 1705	
Daniel Huet, ep. 1721	Domin. Viva 1710	
H. Tournely, sorb. 1729	Fr. Schmalzgrueber 1735	
Petr. Lebrun, orat. 1729	Alvarus Cienfuegos 1739	
E. Martène, O. S. B. 1739	Gabriel Antoine 1743	
Du Pless. d'Argentré 1740	<i>Wirceburgenses :</i>	
Benedictus XIV 1758	Th. Holtzelau 1783	
Remigius Cellier, O. S. B. 1761	H. Kilber 1783	
Th. de Charmes, O. C. 1765	Ign. Neubauer 1795	
Laur. Berti, O. S. A. 1766		
J. Sim. Assemani 1768		
J. Dom. Mansi 1769		
Petr. Collet, Laz. 1770		
Euseb. Amort 1775		
Frat. Ballerini 1769, 1781		
L. Legrand, S. S. 1780		
S. Alph. de Ligorio 1787		
N. Syl. Bergier 1790		

<i>Varii theologi</i>		<i>Societatis Jesu</i>		<i>Ordinis Prædicatorum</i>
Cl. Regnier	1790	Aug. Barruel	1820	
Martinus Gerbert	1793	Car. Plowden	1821	
Hyac. Gerdil, Barn.	1802	Clemens Schrader	1875	
C. de la Luzerne	1821	Joann. Perrone	1876	
J. Ad. Moehler	1838	Jos. Kleutgen	1883	
Henricus Klee	1840	Raphael Cercial	1886	
F.-L. Liebermann	1844	J.-B. Franzelin	1886	
L. de Bonald	1840	Car. Passaglia	1887	
Jac. Balmès	1848	Theod. de Régnon	1893	
F. de Lamennais	1854	Bern. Jungmann	1895	
J.-B. Bouvier	1854	Jos. Corluy	1896	Domin. Lacordaire 1861
P. Gerbet	1864	Gulielmus Wilmers	1899	Thomas Zigliara 1893
J.-B. Malou	1864	Camillus Mazzella	1900	Jac. L. Monsabré 1907
Nic. Wiseman	1865	J.-B. Terrien	1903	A. de Poulpiquet 1915
Card. Gousset	1866	L. de San	1904	R. M. Schultes 1927
L. Bautain	1867	Bernardus Tepe	1905	Ed. Hugon 1929
Vincent, S.S.	1869	Sandus Schiffini	1906	
N. J. Laforêt	1872	Domin. Palmieri	1909	
M. Jos. Spalding	1872	Hugo Hurter	1914	
Aug. Theiner, orat.	1874	Christian Pesch	1925	
Jac. P. Migne	1875	H. Dieckmann	1928	
J.-M.-A. Ginoulhiac	1875			
J.-B. Dalgairns	1876			
L. Pie, card.	1880			
H. Denzinger	1883			
A. Dechamps, c.	1883			
J. Corblet	1886			
A. Nicolas	1888			
Mathias Scheeben,	1888			
Fr. Hettinger	1890			
J. H. Newman, or., c.	1890			
J.-B. Heinrich	1891			
Jos. Schwane	1892			
H. Ed. Manning, c.	1892			
C. J. Hefe	1893			
J. Hergenrother	1890			
J.-B. Jaugey	1894			
Maur. d'Hulst	1896			
Alf. Vacant	1901			
P. Schanz	1905			
Herm. Schell	1906			
Card. Gibbons	1921			
Laur. Janssens. O. S. B.				
	1925			
Jos. Tixeront	1925			
Petrus Batiffol,	1929			

## IV. — PRÆCIPUI THEOLOGI GRÆCI

Simeon Theologus, 1040 ; Michael Psellus, 1078 ; Theophylactus Achrid., ep., c. 1090 ; Eustratius Nicænus, p. 1117 ; Eutymius Zigabenus, c. 1120 ; Nicolaus Metonenensis, c. 1165 ; Nicetas Maronensis, ep. Thessalon., a. 1166 ; Nicetas Achominatus (Choniates), p. 1210 ; Gregorius Abulfaragius, ep., 1286 ; Georgius Cyprius, ep. Const., c. 1290 ; Joannes Veccus, 1296 ; Maximus Planudes, c. 1310 ; Georgius Metochita, 1328.

*Palamitæ* : Gregorius Palamas, 1360 ; Nilus Cabalisas, ep. Thessalon., 1363 ; Nicolaus Cabalisas, 1371 ; Theophanes Nicænus, 1381 ; Joannes VI Cantacuzenus, imperator, 1383 ; Manuel II Palæologus imperator, 1425 ; Symeon Thessalonicensis, 1429 ; Josephus Bryennius, 1435 ; Marcus Eugenius, ep. Ephes., 1444 ; Gennadius II (Georgius Scholarius), ep. Const., p. 1468.

*Antipalamitæ* : Barlaamus Calaber, 1348 ; Nicephorus Gregoras, p. 1359 ; Demetrius Cydonius, 1400 ; Joannes Cyparissiota, c. 1400 ; Manuel Calcas, O.P., 1410 ; Gregorius Mammas, 1459 ; J. Bessarion, card., 1472 ; Georgius Trapezuntius, 1485.

Manuel Corinthius, 1551 ; Maximus Haghiorita, 1556 ; Jeremias II, Const. patriarcha, 1595 ; Meletius Pigas, ep. Alex., 1601 ; Gabriel Severus, 1616.

*Protestantismi fautores* : Cyrillus Lucaris, 1638 ; ejus discipuli : Theophilus Corydallaus, Zacharias Gerganus, Joannes Caryophyllus, Maximus Callipolita, Metrophanes Critopulus, 1639.

*Polemistæ* : Georgius Coressius, 1641 ; Petrus Moghilas, ep. Kiew., 1646 ; Meletius Syrigus, 1667 ; Paisius Ligarides, 1678 ; Dosithæus, ep. Hierosol., 1707 ; fratres Lichudes : Joannicius, 1717, Sophronius, 1730.

*Græci catholici* : Petrus Arcudius, 1633 ; J. Matthæus Caryophyllus, 1633 ; Leo Allatius, 1669 ; Demetrius Pepanus, p. 1667.

*Recentiores* : Vincentius Damodus, 1752 ; Eustratius Argentis, Eugenius Bulgaris, 1806 ; Theoclitus Pharmakides, 1869 ; Constantinus (Economus, 1857 ; Andronicus Demetrakopulus, 1872 ; Nicolaus Damalas, 1892 ; Papadopulus Kerameus, 1912 (1).

---

(1) Cf. **Mart. Jugie**, qui in *Theol. dogmatica Christianorum Orientalium*, t. I, Paris, Letouzé, 1926, alios enumerat theologos, etiam inter Russos.



# INDEX RERUM

---

PRÆFATIO .....	I
INDEX BIBLIOGRAPHICUS.....	VII

## PROLEGOMENA THEOLOGIÆ

I. De natura theologiæ .....	1
II. De theologiæ excellentia .....	14
III. De theologiæ necessitate .....	15
Theologia fundamentalis .....	17

## DE VERA RELIGIONE

Proæmium. ....	21
<b>Pars I. De religione in genere.....</b>	<b>23</b>
CAPUT I. DE RELIGIONIS NOTIONE ET DIVISIONE.....	23
CAPUT II. DE RELIGIONIS NECESSITATE.....	27
I. Homo religione indiget .....	28
II. Deo debetur religio .....	41
CAPUT III. DE NECESSITATE ORATIONIS ET CULTUS .....	43
<b>Pars II. De religione revelata .....</b>	<b>48</b>
SECTIO I. DE REVELATIONE IN GENERE.....	48
CAPUT I. DE REVELATIONIS NOTIONE ET DIVISIONE....	49
CAPUT II. DE POSSIBILITATE REVELATIONIS.....	58
Art. I. <i>De revelatione immediata.....</i>	<i>59</i>
Art. II. <i>De revelatione mediata.....</i>	<i>61</i>
Art. III. <i>De revelatione mysteriorum.....</i>	<i>62</i>
CAPUT III. DE REVELATIONIS DIVINÆ NECESSITATE ....	69
CAPUT IV. DE OBLIGATIONE REVELATIONEM INQUIRENDI	80
CAPUT V. DE COGNOSCIBILITATE REVELATIONIS DIVINÆ	85
Art. I. <i>De certitudine revelationis.....</i>	<i>85</i>
Art. II. <i>De methodo apologetica.....</i>	<i>99</i>
THEOL. I.	20



CAPUT VI.	DE NOTIS REVELATIONIS IN SPECIE.....	110
Art. I.	<i>De miraculis</i> .....	110
Art. II.	<i>De prophetiis</i> .....	138
Art. III.	<i>De miraculis ordinis moralis</i> .....	146
SECTIO II.	DE RELIGIONE CHRISTIANA.....	149
CAPUT I.	DE DIVINA CHRISTI MISSIONE.....	152
Art. I.	<i>De vaticiniis messianicis</i> .....	152
Art. II.	<i>De testimonio Christi</i> .....	177
Art. III.	<i>De miraculis Christi</i> .....	192
Art. IV.	<i>De vaticiniis Christi</i> .....	199
Art. V.	<i>De resurrectione Christi</i> .....	207
CAPUT II.	DE DIVINITATE IPSIUS RELIGIONIS CHRISTIANÆ	230
Art. I.	<i>De propagatione christianismi et instauratione morum</i> .....	231
Art. II.	<i>De martyrum constantia et testimonio</i> .....	244
	De invicta stabilitate Christianismi.....	259
CAPUT III.	CONFIRMATUR DIVINITAS RELIGIONIS CHRISTIANÆ.....	264
Art. I.	<i>De excellentia religionis christianæ</i> .....	264
Art. II.	<i>De transcendentia religionis christianæ</i> .....	275
	CONCLUSIO TRACTATUS.....	283

## DE ECCLESIA

Notiones præviæ .....	284
Pars I. De inventione veræ Ecclesiæ.....	295
CAPUT I. DE ECCLESIAE INSTITUTIONE.....	295
Art. I. De Ecclesia societate hierarchica.....	300
I. Præparatio Ecclesiæ .....	301
II. Hierarchica Ecclesiæ institutio.....	303
III. Institutio Ecclesiæ hierarchiæ perpetua...	311
Art. II. De Ecclesia societate monarchica.....	317
I. Institutio primatus in Petro.....	318
II. Perpetuitas primatus .....	334
Art. III. Ecclesia est societas supernaturalis, perfecta, unica, visibilis, indefectibilis, necessaria..	337
CAPUT II. DE ECCLESIAE NOTIS .....	353
I. De Unitate .....	357

II.	De sanctitate .....	361
III.	De catholicitate .....	367
IV.	De apostolicitate .....	372
CAPUT III.	ECCLESIA ROMANA EST VERA ECCLESIA.....	376
Art. I.	<i>Sola est divinitus hierarchica simul et monar-</i> <i>chica</i> .....	376
I.	Ecclesia R. est divinitus hierarchica.....	376
II.	Ecclesia R. est divinitus monarchica.....	385
	De episcopatu romano S. Petri.....	386
	Romani Pontifices sunt successores Petri, jure divino .....	388
Art. II.	<i>Ecclesia R. notis sola præfulget</i> .....	404
Pars II.	<b>De intima Ecclesiæ constitutione</b> ....	422
Prænot.	<i>De Potestate ordinis</i> .....	423
CAPUT I.	DE POTESTATE JURISDICTIONIS.....	426
Art. I.	<i>De summo Pontifice</i> .....	426
Art. II.	<i>De episcopis</i> .....	430
CAPUT II.	DE POTESTATE MAGISTERII .....	434
Art. I.	<i>De infallibilitate magisterii</i> .....	434
Art. II.	<i>De subjecto activo magisterii infallibilis</i> .....	439
I.	De summo Pontifice .....	440
II.	De episcopis — singulis — collective sumptis	454
Art. III.	<i>Infallibilitatis objectum</i> .....	467
Art. IV.	<i>Assensus magisterii decretis debitus</i> .....	482
CAPUT III.	DE MEMBRIS ECCLESIAE .....	488
Art. I.	<i>De relationibus Christi cum Ecclesia</i> .....	488
Art. II.	<i>De membris Ecclesiæ</i> .....	498
CAPUT IV.	DE RELATIONIBUS ECCLESIAE ET STATUS....	508
I.	Varia Systemata .....	508
II.	Doctrina catholica.....	511
III.	Consectaria practica .....	514
	Conclusio tractatus .....	524

## DE FONTIBUS REVELATIONIS

Pars I.	<b>De Divina Traditione</b> .....	525
Notiones præviæ.	<i>Definitio, divisio, Traditionis</i> .....	526
CAPUT I.	TRADITIONIS EXSISTENTIA ET NATURA .....	529

	Traditio est fons revelationis .....	530
	Traditio est regula fidei, norma suprema interpretationis Scripturarum .....	536
CAPUT II.	TRADITIONIS ORGANA .....	540
Art. I.	<i>De magisterio ordinario in Papa et in epis-</i> <i>copis</i> .....	542
Art. II.	<i>De consensu Patrum</i> .....	545
Art. III.	<i>De consensu theologorum</i> .....	557
Art. IV.	<i>De consensu fidelium</i> .....	563
Pars II.	<b>De Scriptura Sacra</b> .....	566
Art. I.	<i>Existentia et notio inspirationis</i> .....	566
I.	Existentia inspirationis .....	567
II.	Natura inspirationis .....	579
Art. II.	<i>Extensio inspirationis</i> .....	589
	Conclusiones generales .....	593
INDEX CHRONOLOGICUS .....		601
INDEX RERUM .....		609
INDEX ALPHABETICUS .....		613

---

# INDEX ALPHABETICUS

*(Indicantur numeri marginales)*

- Abercius**, de primatu Ecc. R., 393.  
**Agatho** papa et primatus, 396.  
**Analogiæ** christianismi cum aliis religionibus, 254.  
**Agni** et oves Christi, 307.  
**Anglicani**, 268; de S. Pontifice, 426; de Traditione, 557.  
**Anglicanismi**, origo et sectæ, 268.  
**Anima** Ecc., quid, 331, 513; quinam ad eam pertinent, 526.  
**Animismus**, 33.  
**Apologetica**, notio, 18; divisio, 19; methodus, 105.  
**Apostolatus**, num criterium inspirationis, 612.  
**Apostolicitas**, notio et divisio, 366; successionis est proprietas essentialis Ecc., 368; est nota, cf. nota; quomodo ostendatur apostolicitas alicujus episcopi, 369, 373.  
**Apostolorum**, notio, 281, 2; potestas promissa, 282; collata, 283; perpetua, 289; duplex munus, 288; num æquales, 306; successores, 373.  
**Apparitiones** Christi redivivi, 212; num imaginariæ, 218; num pneumatice, 219; num mysticæ, 220.  
**Appellationes**, ad Rom. Pont. fieri possunt a quocumque inferiore, 393; non a Papa ad Concilium, 473.  
**Approbatio**: Ordinis religiosi, commendatitia, solemnitas, 498; objectum infallibilitatis, 499; decretorum Cong. roman. in forma solemnii aut communi, 457; doctrinæ SS. Patrum, 576; S. Thomæ, 592; subsequens non sufficit ad inspirationem, 611.  
**Aristocratica**, num Ecclesia sit, 406.  
**Appellationes** humanæ impletæ in catholicismo, 252.  
**Assensus** fidei divinæ, 502; fidei ecc., 503; religiosus, 504; qualis debetur episcopis et ministris inferioribus, 505.  
**Auctor** Ecclesiæ, Christus, 279 sq.; Scripturæ, Deus, 601 sq., 614; principalis, instrumentalis, 614; actio Dei in auctoribus sacris, 617.  
**Balfour**, contra religionis necessitatem, 40.  
**Baptismus** requiritur et sufficit ad incorporationem Ecclesiæ, 517; si validus, 518; et si non est obex, 519, 520.  
**Beatificatio**, cf. canonizatio.  
**Benedictus XIV.**, de mirac. discernibilitate, 130; de sanctitate heroica, 235; de infal. Ecc. in canonizatione, 494, 2.  
**Bonfrerius**, de inspiratione, 610.  
**Budhismus** exponitur, 255 sq.; refutatur, 258.  
**Cæsarismus** exponitur, 529; rejicitur, 549.  
**Calvinismus**, 268.  
**Canonizatio**, sanctorum quid et quotuplex, 494; objectum infallibilitatis, 495.  
**Caput Ecc.**, Christus, 510.  
**Catechumeni**, num membra Ecc., 523; num ad animam Ecc. pertinent, 526.  
**Cathedra**, locutio ex, 447; infal. Papæ loquentis ex cathedra, 448.  
**Catholicismus**, mira propagatio, 223 sq.; invicta stabilitas, 245 sq. fecunditas, 224, 226; mirabilis: in martyribus, 231 sq.; in sua transcendencia, 248 sq.; in explectione aspirationum humanarum, 253 sq.  
**Catholici Liberales**, de relat. Ecc. cum Statu, 532, 551.

- Catholicitas**, notio, 361; divisio, 362; quænam catholicitas facti requiritur, 363; est nota, cf. nota.
- Causa**: principalis et instrumentalis Scripturæ, 614, 617.
- Celsus**, de miraculis Christi, 195.
- Censura theol.**, quid, 488; doctrinalis, judicialis, 489; categorica, cumulativa, 489; quomodo infligitur, 489; censurarum explicatio, 490; objectum infallibilitatis, 491.
- Certitudo**, quid, 92; metaphysica, physica, moralis, 96; absoluta, 100; respectiva, 100; de facto revelationis, 91, 99; miraculorum, 124 sq.; habitudo certitud. revelationis ad actum fidei, 98.
- Chalcedonense concilium**, de primatu, 396.
- Christus** a prophetis prænuntiatus, 153 sq.; divina missio probatur: proprio testimonio, 183 sq.; ejus miraculis, 193; ejus vaticiniis, 201; ejus resurrectione, 207; ejus sanctitate, 191; excellentia ejus doctrinæ, etc., 249; Ecclesiam instituit, 279 sq.; caput est Ecc., 510; dona in Ecc. diffundit, 510, 513.
- Citationes implicitæ**, num admittendæ in Scriptura, 628.
- Claves regni cælorum**, 298, 304.
- S. Clemens R.**, de perpetuitate hierarchiæ, 292; de episcopis, 375; de adventu Petri Romæ, 384; de primatu, 392.
- Codex juris canonici**, auctoritas, 460.
- Cognoscibilitas**, revelationis, 89; miraculi, 123; prophetiæ, 140.
- Commissio biblica**, valor, 504; de citationibus implicitis, 628.
- Concilium**, quid, 462; provinciale, plenarium, œcumenicum, 462; œcumenici convocatio, 463; celebratio, 464; confirmatio, 465; infallibilitas, 466; suprema potestas, 467; utilitas, 470; non est supra Papam, 473; nil potest de persona Papæ, 475; Papæ infallibilitatem agnovit, 453.
- Conclusio theol.**, quid, 487; objectum infallibilitatis, 487.
- Congregationes romanæ** non sunt infallibiles, 457; earum decretis debetur assensus religiosus, 504.
- Consensus fidelium**, criterium veritatis, 595; Patrum, 578; theologorum, 589.
- Conservatio Traditionis divinæ**, 564.
- Constantiensia decreta**, 474, 476.
- Const. III**, de primatu, 396.
- Corpus Christi**, mysticum, 509, 510; num necessario Christi influxum recipiat; 512, conclusiones doctrinales de corp. mystico, 514.
- Criteria revelationis**, quid, 101; divisio, 102; valor, 103, 104; usus, 105 sq.
- Cultus**, notio, divisio, 27; necessitas, 45 sq.
- S. Cyprianus**, de episcopis, 375; de episcopatu romano Petri, 385; de primatu R. P., 391; de jure appellationis ad Papam, 393; num negavit primatum, 398.
- Daniel**, prophetia messianica, 169 sq.
- David**, vaticinia de Messia, 178 sq.
- Decretales Pseudo-Isidori** non creantur primum, 430.
- Definitio fidel**, quid, 485; num infallibilis, 437 sq.; quid de fide tenendum in definitionibus dogmaticis, 502; per magisterium solemne, 571; per magisterium ordinarium, 574 sq.
- Democratica**, cum Ecclesia sit, 406.
- Disciplina generalis**, 496; objectum infallibilitatis, 497.
- Divinitas Ecclesiæ R.** ex notis manifestatur, 421.
- Doctores Ecc.**, quinam sint, 576, 3; eorum auctoritas, 576, 3; auctoritas Patrum ut privati doctores, 583.
- Doctrina catholica**, excellentissima, 250 sq.; non est evolutio naturalis Judaismi, nec per syncretismum orta, 254.
- Dona supernaturalia** a Christo dimanantia in Ecc., 510, 513.
- Ecclesia**, notio, 266; varii cœtus christiani, 267 sq.; est societas: a Christo instituta, 279; hierarchica, 279 sq.; monarchica, 293; supernaturalis, 323; perfecta, 324; independents, 534; non tamen a Statu sejungenda, 535; neque Statui subjecta, 536; sed habens potestatem indirectam in Statum, 533, 537; ejus jura et officia erga Statum, 539; ejus relationes cum Statu non catholico, 544; est societas: unica, 330;



- visibilis, 331 ; num duplex Ecclesia visibilis et invisibilis, 513 ; indefectibilis, 335 ; necessaria, 339 ; est corpus, 507 ; corpus Christi, 508 ; corpus Christi mysticum, 599 ; sponsa Christi, 511 ; est infallibilis, 437 ; infallibiliter conservat Traditionem, 564.
- Ecclesia græca**, 267.
- Ecclesia Romana**, est divinitus hierarchica, 371 ; monarchica, 381 ; sola gaudens: nota unitatis, 407 ; nota sanctitatis, 410 ; nota catholicitatis, 416 ; nota apostolicitatis, 418 ; vera Ecclesia, 422 ; particularis : est indefectibilis, 404.
- Ephesinum conc.**, de primatu, 396.
- Episcopatus** monarchicus, 374, 2 ; originem habet ab apostolis, 375.
- Episcopi**, successores apostolorum, 373 ; habent jure divino jurisdictionem propriam, plenam in sua specie, sed subordinatam, 431 ; num creati a populo, 377 ; a principibus, 378 ; superiores presbyteris, 379 ; a quonam jurisdictionem accipiunt, 433 ; sunt magistri authentici, 461 ; non infallibiles, 461 ; eorum potestas in concilio, 468 ; omnes *collective* infallibiles, etiam per orbem dispersi, 466, 472.
- Episcopus episcoporum**, 429.
- Error**, in libris liturgicis, 500 ; a Scriptura excluditur, 629.
- Evidentia**, quid, 93 ; intrinseca, extrinseca, immediata et mediata, perfecta et imperfecta, metaphysica, physica et moralis, 94 ; evidentiae influxus in adhæSIONem mentis, 95.
- Evolutionismus** refutatur, 33.
- Excommunicati**, non membra Ecclesiae, 525.
- Extensio inspirationis**, ad omnes sententias Script., 625 ; ad verba et conceptus, 626.
- Extra Ecclesiam nulla salus**, 343.
- Factum dogmaticum**, quid et quod duplex, 492 ; objectum infallibilitatis, 493.
- Factum Petri**, 384, 403.
- Familiæ instauratio** a Catholicismo, 224 sq.
- Fidellum consensus**, 593 ; conditiones, 594 ; criterium veritatis, 595.
- Fides**, differt a theologia, 5 ; divina, 485 ; catholica, 485 ; ecclesiastica, 503.
- Finis**, Ecclesiae, 233 ; mundi, 205.
- Firmilianus**, num negavit primum R. Pont., 398.
- Flavius Joseph**, de Christo, 195 ; de excidio urbis, 201 ; de spe Messiae, 155.
- Florentinum conc.**, de necessitate Ecclesiae, 341 ; de primatu R. Pont., 396.
- Fontes revelationis**, 553.
- Formaliter revelatum**, explicite, implicite, 480.
- Fundamentalis theol.**, 17, 18 ; divisio, 19.
- Fundamentum Ecclesiae**, 304.
- Galilæi casus**, 458.
- Gallicani**, de R. Pont. primatu, 426 ; infallibilitate, 444 ; de appellatione a Papa ad concilium, 473.
- Gratia sanctificans**, præcipuum donum Christi, 510 ; anima Ecclesiae, 513.
- Hagiographus**, auctor instrumentalis Scripturæ, 614 ; actio Dei : in ejus intellectum, 618 ; in ejus voluntatem, 620 ; in facultates executivas, 620 ; num inspirationem suam cognovit, 619 ; num remanet liber, 621 ; ejus influxus in libris sacris, 622 ; servat : indolem, 618 ; stylum, 630 ; operationem humanam, 630.
- Hebdomades**, prophetia Danielis de hebdomadibus, 169.
- Hegesippus**, de episcopatu, 375 ; de primatu, 385.
- Hæretici**, non sunt membra Ecclesiae, 524 ; nisi occulti, 524 ; de primatu Petri, 313 ; de primatu R. Pont., 394 ; propositio hæretica, 490.
- Heroica sanctitas**, 235, 359.
- Hierarchia**, 278.
- Hierarchicæ potestatis**, præparatio, 280 ; promissio, 282 ; collatio, 283 ; perpetuitas, 288.
- S. Hieronymus**, de episcopis, 379.
- Honorius**, num erravit ex cathedra, 456 ; quo sensu damnatus, 456.
- Hume**, de impossibilitate cognoscendi miracula, 124.
- Hypnotismus**, 131 ; a miraculis secernitur, 131, 132.

- S. Ignatius**, de perpetuitate hierarchiæ, 292 ; de episcopis, 375 ; de primatu, 388 ; de infallibilitate Ecc., 441.
- Immanentia**, doctrina, 34 ; refutatur, 35 ; methodus, 110 ; processus, 111 ; crisis, 112.
- Immunitas Pontificis**, 541 ; clerico-rum, 542.
- Imperatorum testimonia de primatu**, 395.
- Imperfectiones Scripturæ auctori sacro tribuendæ**, 630.
- Indefectibilitas Ecc.**, 335 ; Sedis et ecc. rom., 404.
- Indifferentismus**, 85.
- Inerrantia Scripturæ**, 629.
- Infallibilitatis**, notio, 435 ; non est nova revelatio, 435 ; non excludit diligentiam humanam, 435 ; errores, 436 ; exsistentia, 437. *Subjectum* : Ecc. universalis, 437 ; R. Pontifex, 445 ; conc. oecumenicum, 466 ; omnes episcopi per orbem dispersi, 472. *Objectum* : in genere, 478 ; directum et indirectum, 481 ; veritates formaliter revelatæ, 482 ; veritates connexæ, 483 ; conclusiones theologicæ, 487 ; censuræ propositionum, 491 ; facta dogmatica, 493 ; canonizatio sanctorum, 494 ; disciplina universalis, 497 ; approbatio solemnis Ordinum religiosorum, 498. Infallibilitas Ecclesiæ estne de fide, 486.
- Infantes baptizati etiam inter hæreticos sunt membra Ecc.**, 518.
- Infideles non sunt membra Ecc.**, 522.
- Innocentius I**, de primatu R. Pont., 392 ; de ejus infallibilitate, 392.
- Inspiratio**, notio, 598 ; definitio catholica, 600 ; probatur ex Scriptura, 601 ; ex Traditione, 605 ; non est revelatio, 609 ; non est simplex assistentia, 610 ; non est approbatio subsequens Ecc., 611 ; non est donum apostolatus, 612 ; non est pius animi motus, 613 ; ejus natura generatim exponitur, 614 ; in Deo, 616 ; in homine, 617 ; in ipsis libris sacris, 622 ; extenditur ad omnes res et sententias, 625 ; etiam ad verba, 626 ; omnia in Scriptura contenta sunt verbum Dei, 628 ; nullus error, 629 ; verbum Dei in textu originali et in versionibus, 631.
- Instrumentum habet duas** nes, 614.
- S. Irenæus**, de perpetuitate hierarchiæ, 292 ; de episcopali successionem, 375 ; de episcopatu romano S. Petri, 385 ; de primatu R. Pont., 389 ; de jure appellationis ad Papam, 393 ; de infallibilitate Ecc., 441.
- Isaiæ prophetia de nativitate Christi ex virgine**, 177 ; de servo Dei, 182.
- Jacob**, prophetia de sceptro Judæ, 164.
- Janseniani**, de infallibilitate Ecc., 436 ; de primatu, 294.
- Jesus Christus**, cf. Christus.
- Judæorum religio non dedit ortum Christianismo per evolutionem**, 254.
- Julius I**, de primatu, 392.
- Jurisdictio**, notio, 424 ; R. Pontificis, 427 ; undenam descendat, 401 ; non ligatur absolute legibus ecc., 477 ; *Episcoporum*, 431 ; estne a Deo immediate, 433 ; quomodo conciliatur cum jurisdictione immediata Papæ in omnes fideles, 430.
- S. Justinus**, de moribus Christianorum, 224 in nota.
- Justi**, non soli sunt membra Ecc., 521 ; soli ad animam Ecc. pertinent, 526.
- Lactantius**, de martyrio, 233 ; de patientia martyrum, 239.
- Laici non regunt Ecclesiam**, 279 sq. ; 371.
- Lat. IV**, de necessitate Ecc., 341, 1 ; de primatu R. Pont., 396.
- Leges naturæ**, num immutabiles, 120 ; num mutantur a miraculo, 120.
- Leo XIII**, de obligatione religionis, 48 ; de Ecc. societate perfecta, 325 ; de Ecc. corpore mystico, 513 ; de unitate Ecc., 513 ; de distinctione a Statu, 534, 1 ; de principatu civili, 541, 1 ; de S. Thoma, 592 ; de inspiratione Scripturæ, 614 ; de inerrantia Script., 629 ; de extensione inspirationis, 625.
- Le Roy**, deresurrectione Christi, 220.
- Liberalismus** : absolutus, 529 ; rejiciendus, 549 ; moderatus, 531 ; rejiciendus, 550 ; catholicus, 532 ; rejiciendus, 551.

- Liberlus**, num erravit ex cathedra, 454.
- Libertas**, 545; libertas cogitandi et loquendi, 546; conscientiae et cultuum, 547.
- Loci theologicæ**, 570; proprii et extranei, 570.
- Lourdes**, miracula, 131, 135, 412.
- Lugd. II**, de primatu, 396, de infallibilitate R. Pont., 453.
- Lutheranismus**, 268.
- Magisterium Ecc.**, quid, 282; est infallibile, 437; ejus subjectum activum, 443; subjectum passivum, 527; ejus objectum, 478 sq. *Solemne*, 570; ejus organa, 571; *ordinarium*, 570; in Papa, 573; num infallibile, 574; in episcopis, 575; quandonam infallibile, 575; vivum et infallibile, medium servandæ Traditionis, 564.
- Magnetismi** phenomena a miraculis secernuntur, 131, 132.
- Mahumetismi**, auctor, 259; doctrina, 260; judicium, 261.
- Malachiæ** prophetia, 173.
- Marsilius Patavinus**, de primatu R. Pont., 383.
- Martyrium**, argumentum veritatis Catholicismi, 231 sq.; defenditur contra errores, 241; de testimonio martyrum, 244.
- Membra Ecclesiæ**, sententia hæreticorum, 515; catholicorum, 516; quinam sint, 521, 522, 523; quinam non, 522 sq.
- Messias**, nomen, 155; expectatus a paganis, 154; a judæis, 155; a prophetis annuntiatus, 156; vaticinia messianica exponuntur, 160 sq.; in Christo adimpleta, 180 sq.
- Methodus**, apologetica, 105; divisio, 106; qualis præstat, 107; methodus immanentiae, 110 sq.
- Miraculum**, nomen, 114; definitio, 115; species, 116; falsæ definitiones, 117; doctrina catholica, 118; auctor, 115; notio apologetica, 118<sup>a</sup>; possibilitas, 119; cognoscibilitas historica, 124; supernaturalis, 125 sq.; vis probativa, 133; finis, 133; quomodo ex doctrina probatur, 135; num adhuc exstant miracula, 135; in ordine morali, 143 sq.
- Miracula Christi**, 193; facta historica, 195; præternaturalia, 196; divina, 197; probativa ejus divinæ missionis, 198, 199.
- Missio extraordinaria** Protestantium, 419.
- Modernistæ**, de cognoscibilitate revelationis, 90; de tolerantismo, 82, 532; de miraculis, 117; de testimonio Christi, 187; de fine mundi, 205; de resurrectione Christi, 215 sq.; de natura Ecc., 269; de indefectibilitate Ecc., 336; de primatu, 294; de Ecc. institutione, 322; de Ecc. infallibilitate, 436; de Traditione, 557; de inspiratione, 599.
- Monarchia**, divisio, 277; Ecclesiæ, 406.
- Mors Christi** probatur, 210; a prophetis prænuntiata, 179.
- Mosaica religio**, 149.
- Motiva credibilitatis**, cf. criteria.
- Mysterii nomen**, 63; definitio, 63; species, 64; possibilitas, 65, 66; convenientia, 67.
- Mysticum corpus Christi**, 509.
- Naturale**, notio, divisio, 51; naturalis ordo, 51.
- Necessitas**, quid, 69; absoluta, hypothetica, 69; physica, stricta, moralis, 69, 70; necessitas religionis, 30 sq.; probatur ex natura hominis, 38; ex relationibus inter Deum et hominem, 39; necessitas revelationis, 69; stricta, 70; moralis ad cognoscendam religionem naturalem, 73 sq.; necessitas medii et præcepti, 339; necessitas Ecc., 339.
- Nirvana**, 257.
- Nexus primatus cum Sede romana**, 399.
- Nota**, quid, 101; interna, externa, 102; positiva, negativa, 102; valor, 103, 104.
- Nota Ecclesiæ**, quid, 345; connexio cum veritate Ecc., 346; juxta Protestantes, 347; juxta Græcos, 349; juxta Catholicos, 350; notarum applicatio, 407.
- Nota unitatis**, quid, 351; est nota veræ Ecc., 352; competit Ecc. Romanæ, 307; non Ecc. Prot., 408; nec ecc. Græc., 409.
- Nota sanctitatis**, quid, 354; est nota veræ Ecc., 359; competit Ecc. Romanæ, 410; non Ecc. Prot., 413; nec Ecc. Græc., 414.
- Nota catholicitatis**, quid, 361; est nota veræ Ecc., 364; competit Ecc. R., 416; non Ecc. Prot., nec Ecc. Græc., 417.

- Nota apostolicitatis**, quid, 366 ; est nota veræ Ecc., 368 ; competit Ecc. R., 418 ; non Ecc. Prot., 419 ; nec Ecc. Græc., 420.
- Objectum**, theologiæ : materiale, formale, primum et secundarium, 3 ; theol. fundamentalis, 18, 19 ; magisterii ecc., 478 ; infallibilitatis, 478 ; directum, indirectum, 481 sq.
- Obligatio**, religionis, 29 sq., orationis, 43 ; cultus externi, 45 ; publici, 48 ; revelationem inquirendi 81 sq.
- Oratio**, notio, 41 ; possibilitas, 42 ; necessitas, 43.
- Ordo**, naturalis, 51 ; supernaturalis, 53 ; *ordinis potestas*, 424 ; differt a jurisdictione, 424, 425 ; præminet inter Ecc. potestates, 425 ; collata est apostolis, 283 ; *ordo religiosus*, ejus approbatio, 498 ; objectum infallibilitatis, 499.
- Origo catholicismi** non explicatur per evolutionem naturalem Judaismi, 254 ; nec per syncretismum, 254.
- Origo apostolica**, num criterium inspirationis, 612.
- Paganismus** cum christianismo comparatus, 224, 253.
- Papa**, cf. Pontifex.
- Papa dubius**, papa nullus, 476.
- Parousia**, quomodo a Christo prædicta, 205.
- Patriarchalis religio**, 149.
- Patres**, quid, 576 ; eorum munus doctoris et testis, 577 ; auctoritas in consensu, 578 ; singulorum auctoritas, 584 ; num infallibiles, 583 ; num dissensus possibilis, 585 ; regulæ de usu Patrum, 587.
- S. Paulus**, est apostolus, 281, 2 ; in faciem restitit S. Petro, 318 ; quare non nominat S. Petrum, 316 ; nec recenset primum, 317 ; non æqualis S. Petro, 306 ; de inspiratione, 603.
- Peccatores**, possunt esse in Ecclesia, 521 ; num ad animam Ecc. pertinent, 526, 1.
- Perfecta**, societas Ecc., 324, 534 ; societas civilis, 534.
- S. Petrus**, petra Ecc., 304, 312 ; habet claves regni cælorum, 304 ; vicarius Christi, 305 ; superior ceteris apostolis, 306 ; pastor agnorum et ovium, 307 ; nomen novum, 311 ; specialis locus et honor, 311 ; confirmator fratrum, 450 ; post Ascensionem primum exercet, 311 ; non subicitur fratribus, 314 ; ei restitit S. Paulus, 318 ; Romæ mortuus est, 384 ; romanus fuit episcopus, 385 ; factum Petri, 403 ; non erravit ex cathedra, 318 ; de inspiratione, 598, 604.
- Philosophi** non sufficiunt ad cognitionem religionis naturalis, 79.
- Pistoriensis**, de infallibilitate Ecc., 436.
- Pius II**, de appellatione a Papa ad concilium, 473.
- Pius IX**, de Ecc. societate perfecta, 325 ; de necessitate Ecc., 341 ; de principatu civili R. Pont., 541 ; de obedientia in rebus non definitis, 504.
- Pius X**, de cong. romanis, 504.
- Plinius Junior**, de christianorum multitudine, 223 ; moribus, 224, 1.
- S. Polycarpus**, de perpetuitate hierarchiæ, 292 ; de jure appellationis ad Papam, 393.
- Pontifices R.**, habent primum Petri, 386, 428 ; ex jure divino, 399 ; a quonam accipiunt jurisdictionem, 401 ; sunt supra concilium, 473 ; nec a concilio possunt deponi, 476 ; etiam post decreta constantiensia, 474 ; eorum jurisdictio non ligatur a canonibus ecc., 477 ; ex cathedra loquentes sunt infallibiles, 445 ; hanc infallibilitatem sibi attribuerunt, 453 ; num in hæresim incidere possunt, 476 ; eorum jura quoad conc. œcumenicum, 463.
- Portæ inferi**, 298.
- Positiva theologia**, 9.
- Potentia obedientialis**, 53.
- Potestas** docendi, regendi, sanctificandi, 282, 283 ; ordinis et jurisdictionis, 424 ; clavium, 304 ; ligandi et solvendi, 282 ; indirecta in temporalia, 537.
- Prædestinati**, nec omnes nec soli membra Ecc., 521.
- Primatus**, notio, 296 ; S. Petro promittitur, 297 ; confertur, 307 ; confirmatur, 311 ; perpetuo continuatur, 319 ; in R. Pontificibus, 386 ; inter charismata ?, 317 ; potestas ordinaria, 321 ; ejus natura, 428 ; quo jure Sedi R. annexus, 399 ; num a Roma separabilis, 404.



- Principatus civilis** R. Pont., 541.
- Privata revelatio**, num fide credenda, 478, 1.
- Professiones fidei**, organa magisterii, 571.
- Progressus continuus** rejiciendus, 76.
- Prophetia** nomen, 136; definitio, 136; possibilitas, 138; cognoscibilitas, 140; vis probativa, 141; cognitio prophetica, 137.
- Prophetiæ Christi**, 200; messianicæ, 153; cf. Vaticinia.
- Protestantes**, variae sectæ, 268; hodierni, 269; de revelatione, 56; de criteriis revelationis, 90; de miraculo, 117; de visibilitate Ecc., 332; de Ecc. indefectibilitate, 336; de notis Ecc., 347; de primatu, 383, 426; de infallibilitate Ecc., 436; de infallibilitate Pont., 444; de Traditione, 557; de inspiratione, 599.
- Proto-evangelium**, 160.
- Pseudo-Isidorus**, de primatu, 430.
- Rationis humanæ** valor quoad cognitionem religionis naturalis, 77.
- Rationalistæ**, de religione, 29; de oratione et cultu, 41; de revelatione, 56; de possibilitate revelat., 59; de necessitate revelat., 71; de criteriis revelationis, 90.
- Regnum Dei**, 280.
- Regula fidei**, remota, proxima, 568.
- Regulæ**, de usu Patrum, 587; theologorum, 591; de auctoritate S. Thomæ, 592.
- Religio**, notio, 24; definitio objectiva, subjectiva, 25; vera, falsa, naturalis, supernaturalis, 26; unitas, 28; utilitas tractatus, 20; objectum, 21; divisio, 22; necessitas religionis, 30; ex natura hominis, 38; ex relationibus inter Deum et hominem, 39.
- Religio christiana**, mirabilis: in propagatione, 223, 226; in morum instauratione, 224, 226; in martyribus, 231; in se, 249; in comparisonem cum aliis, 255; omnibus necessaria, 263.
- Religio naturalis**, absque revelatione non satis cognoscitur, 73.
- Religio primæva**, mosaica, christianismi inchoatio, 149.
- Religiosum factum**, 31; explicatio facti, 32.
- Res fidei et morum**, 447, 479.
- Resurrectio Christi**, 207; prædicta, 208; in signum divinæ missionis, 208, 209; probatur, 212; facta est in carne propria sed gloriosa, 213; defenditur contra adversarios, 215 sq.; apparitiones Christi non imaginativæ, 218; non pneumaticæ, 219; non mysticæ, 220.
- Revelata veritas**, directa intentione, per concomitantiam, 479; formaliter, virtualiter, 480.
- Revelatio**, notio, 54; subjectiva, objectiva, 55; naturalis, supernaturalis, 54; adversarii, 56; immediata, mediata, 57; privata, publica, 57; supernaturalis simpliciter et secundum quid, 57; possibilitas: revelat. immediatæ, 60; mediatæ, 61; mysteriorum, 65; præceptorum positivorum, 68; necessitas moralis ad religionem naturalem cognoscendam, 73.
- Sanctitas**, 354; realis, personalis, 355; Ecclesiæ, 356; principiorum, membrorum, 357; est proprietas essentialis Ecc., 359; est nota, cf. nota sanctitatis.
- Sanctitas Christi**, 191.
- Schisma occidentale** unitatem Ecc. non dirupit, 418, 3.
- Schismatici** non sunt membra Ecc., 525; de primatu Petri, 313.
- Scientia**, theologia est scientia, 3; scientiæ naturales theol. subservire debent, 13, 14.
- S. Scriptura**, ejus inspiratio, 601; omnia in ea contenta sunt verbum Dei, 628; infallibiliter vera, 629; quomodo argumentum theologicum, 632.
- Sensibilismus**, cf. Immanentia.
- Separatio Status** ab Ecclesia, 535.
- Silentium** obsequiosum, 504.
- Simon, J.**, de oratione, 41.
- Societas**, 274; temporalis, spiritualis, perfecta, imperfecta, æqualis, inæqualis, monarchica, aristocratica, democratica, 276.
- Sociologismus** exponitur, 36; refutatur, 37.
- Stabilitas** invicta christianismi, 245.
- Status civilis**, societas perfecta, 534; ab Ecc. non sejungenda, 535; non habet jus in Ecc., neque positivum, 529; neque negativum, 530; sed Ecclesiæ indirecte subordinatur, 537; jura et officia erga Ecclesiam Status catholici, 538; Status non catholici, 544.



- Subjectum : activum Ecc., 426, 443 ; S. Pontifices, 426, 444 ; episcopi, 431, 460 ; passivum, 527.
- Substantia fidel**, 479.
- Successor**, quid, 369, 373.
- Supernaturale**, quid, 52 ; per essentiam, 52 ; per participationem, 52 ; simpliciter, secundum quid, 52 ; supernaturalis, ordo 53 ; supernaturalitas Ecc., 323.
- Syllabus Pii IX**, 459.
- Symbola fidel**, organa magisterii, 571.
- Syncretismus** non explicat originem religionis christianæ, 254.
- Tacitus**, de christianis, 223 ; de martyribus, 233 ; de excidio Urbis, 201.
- Tertullianus**, de episcopis, 375 ; de episcopatu romano S. Petri, 385 ; de primatu, 391 ; de Ecc. infallibilitate, 441.
- Testimonium Christi**, 183.
- Theologi**, quid, 588 ; differunt a Patribus, 588 ; eorum auctoritas in consensu, 589.
- Theologia**, nomen, 2 ; definitio, 3 ; obiectum formale, 3 ; scientia una, 4 ; differt a fide, 5 ; scientia inductiva et deductiva, 6 ; speculativa et practica, 7 ; sapientia, 8 ; positiva, 9 ; scholastica, 10 ; positivo-scholastica, 11 ; dogmatica, moralis, 12 ; fundamentalis, 17 ; excellentia, 13 ; superior ceteris scientiis, 14 ; necessitas, 15 ; dispositiones ad eam acquirendam, 16.
- S. Thomæ auctoritas**, 592.
- Totemismus**, 36, 37.
- Tournely**, de infallibilitate R. Pont., 453.
- Traditio**, notio, 555 ; definitio, 555 ; divina, ecclesiastica, 556 ; dogmatica, moralis, 556 ; constitutiva, interpretativa, 556 ; temporalis, perpetua, 556 ; est fons revelationis, 559 ; infallibiliter servatur, 564 ; prior et amplior Scriptura, 565 ; norma suprema interpretationis Scripturæ, 568 ; varia organa, 570.
- Traditionalistæ**, 71.
- Tria capitula**, 455.
- Tridentinum**, de Traditione, 558 ; de Deo auctore Scripturæ, 607.
- Unicitas Ecclesiæ**, 330.
- Unitas**, veræ religionis, 28 ; veræ Ecclesiæ, 351 ; est nota ; cf. nota unitatis.
- Vaticanum**, de possibilitate revelationis, 58 ; de mysteriis, 64 ; de morali necessitate revelationis, 72 ; de miraculis, 118 ; de institutione Ecc., 273 ; de Ecc. infallibilitate, 435 ; de primatu Petri et successorum, 295, 382 ; de infallibilitate, R. Pont., 445 ; de primatu jurisdictionis, 427 ; de Traditione, 558, 2 ; de inspiratione, 600 ; de Deo auctore Scripturæ, 607.
- Vaticinia Christi**, 200 ; historica, 201 ; supernaturalia, 203 ; vere probativa, 204 ; de fine mundi, 205.
- Vaticinia messianica**, 153 ; vera, 154 sq. ; obscura, 158 ; quomodo exponenda, 159 ; de origine et nativitate Christi, 177 ; de Messiæ muneribus, 178 ; de Messiæ passione, morte et resurrectione, 179 ; omnia in Christo adimpleta, 180 ; argumentum in favorem christianismi, 181.
- Verbum Dei**, in Scriptura formaliter, materialiter, 628 ; absolute, æquivalenter, 631.
- Vigilius** non erravit ex cathedra, 455.
- Visibilitas Ecclesiæ**, 331 ; conciliatur cum fide de Ecclesia, 334.
- Voluntas hagiographi**, a Deo mota, 620 ; remanet libera, 621.

---

Imprimerie  
JACQUES ET DEMONTROND  
BESANÇON

---















